

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

SØNDERJYDSKE SLÆGTER

BIDRAG TIL
NORDSLESVIGSK BEFOLKNINGS-
OG KULTURHISTORIE

BIND I. ØSTER LØGUM

Af

PASTOR H. HEJSELBJERG PAULSEN

MCMXXXI

WINDS BOGFORLAG . HADERSLEV

**WINDS BOGTRYKKERI
HADERSLEV**

SØNDERJYDSKE SLÆGTER

**COPYRIGHT BY
H. HEJSELBJERG PAULSEN, SKRYDSTRUP**

FORORD

Et af de Emner, som Fremtidens Historikere uden Tvivl vil komme til at beskæftige sig mere med end hidtil, er Befolkningshistorien, en Undersøgelse af Befolkningens Rodfæstethed i Egn og Land. Det gælder da særligt et gammelt Grænseland som Slesvig, hvor to Nationer og Kulturer mødes og brydes fra Historiens Gry til vore Dage.

Kan vi synge: »Her har vi Rod, herfra vor Verden gaar«? Er Nordslesvigs Befolkning rodfæstet i Hjemstavnen? Hører Blod og Jord sammen? Det kan være formaalstjenligt, at det Spørgsmaal tages op til Undersøgelse og søges besvaret grundigt og alsidigt.

Intet andet Omraade indenfor det danske Rige har været saa splittet og sønderdelt administrativt og sprogligt som Slesvig. Intet andet Omraade kan fremvise en saadan Brogethed m. H. t. Landets Inddeling (der findes Eksempler paa, at i samme Hus hørte de enkelte Stuer under forskellige Jurisdictioner), til Lov og Ret, Sprog og Skik, Maal og Vægt, ja selv mellem Hjerte og Hjerte i samme Hus, mellem Broder og Broder i samme Slægt.

Og dog er der noget, som er konstant og blivende, og det er Befolkningen paa Landet, og alt, hvad den har levet i og med gennem Aarhundreder. Set udefra og ovenfra, da er Sønderjylland Mangfoldighedens og Brogethedens Land, — set indefra da er alt Rodfæstethed til sin sidste Konsekvens.

Blader man Kirkebøgerne igennem fra deres Begyndelse til ca. 1800, da er det Navne af samme Form, som fylder Siderne, læser man Skattelisternes Ejerlister igennem, da er det de samme Slægter, som sidder paa Gaardene. Markerne har de samme Navne gennem Aarhundrederne, samme Slags Træsko har dannet Sporene, samme uskrevne Love gjaldt i Landsbyen, samme Skikke levede videre i de skiftende Slægter.

I det følgende vil vi beskæftige os med et enkelt Sogns Befolkningshistorie. Historikere af Fag tør næppe paatage sig Opgaven at skildre Nordslesvigs — endsiges Sønderjyllands — Befolkningshistorie, førend der foreligger en Række Specialundersøgelser over Emnet fra forskellige Egne af Landsdelen; men paa Grundlag af disse vil man saa kunne naa til et foreløbigt Resultat, som giver mere end et Fingerpeg.

Men en saadan Undersøgelse bør omfatte mere end enkelte eller flere Slægter, thi ellers faar Tilfældighederne et for stort Spillerum. Skal et saadant Arbejde have videnskabelig Værdi og kunne paaregne almen Interesse, bør det omfatte samtlige Slægter i et helt Sogn. Kunde vi saa faa f. Eks. 5 saadanne Arbejder, vilde Maalet foreløbig være naaet. De vilde da kunne give os Oplysninger af betydelig Værdi og Rækkevidde.

Naar jeg nu i det følgende overgiver Offentligheden en saadan Sogne-Slægts-historie, er det mit Haab, at dette lille Bidrag til den nordslesvigske Befolknings Historie maa understrege, at denne Bostavn er vor, at vi har dybe Rødder i Hjemstavnen, og at en og anden faar Glæde af at læse den og derved tilskyndes til at udføre et lignende Arbejde fra andre Egne af Sønderjylland.

Mens dette skrives, er vor forjagede Tid og vi, dens forjagede og forjaskede Mennesker, grebet af stor Uro og Frygt for Fremtiden. Det har da været mig en Hvile og Vederkvægelse at udarbejde denne Bog og derved faa Øjnene op for, at de gamle henrundne Dages Mennesker kendte til værre Ting end disse og kom igennem alle Vanskeligheder. Ved Guds frygt og Nøjsomhed.

Saa har jeg en Tak at rette til mange for den Velvilje, der er vist mig, og den Bistand, der er ydet mig.

Understøttelse til Arkivstudier og til Afskrifter af Kirkebøger har jeg modtaget fra den grevelige Hielmstjerne-Rosencroneske Stiftelse, hvorfor jeg bringer den en ærbødig Tak.

Skrydstrup Præstegaard i Februar 1941.

H. Hejselbjerg Paulsen.

IN MEMORIAM :

Pastor P. Kier,

født i Hovslund paa Gaard Nr. 26 B. 23. Dec. 1771.

Død i Ø. Løgum Præstegaard 12. Jan. 1834.

I.

BLOD OG JORD

INDLEDNING

Et Folk er en levende Organisme, som stadig er under Fornyelse. Gaar vi langt tilbage i Tiden, vil de fleste af os have fælles Ahner. Slægtsforskning skaber derfor Fællestølelse og uddyber Kærligheden til Land, Hjemstavn og Folk.

I Sønderjylland har Slægtsforskningen en særlig Opgave. Den vil fortælle os noget om Slægt og Land, Blod og Jord. I de senere Aar har man fra tysk Side arbejdet stærkt med dette Problem, og det er kun glædeligt, at Danske og Tyske tager fat paa den Opgave, søger at fastslaa, hvor rodfæstet Befolkningen er i den Jord, vi kalder vor. Fra tysk Side er man selvfølgelig tilbøjelig til at hævde, at der i Nordslesvig ogsaa findes et ikke ringe Indslag af tysk Blod. Her faar da Slægtsforskningen en betydningsfuld Opgave ved at paavise, hvorledes Forholdet er.

Denne Bog vil give sit Bidrag til Problemets Løsning. Der skal gaas grundigt og sagligt til Værks, og derfor holder Forfatteren sig til et enkelt Sogn. Læseren vil blive ført saa langt tilbage i Slægtens Historie og levende Sammenhæng, som Kilderne tillader det, og alle Enkeltheder skal tages med for at vise hvor stærkt — eller rettere hvor svagt — det tyske Indslag har været.

Der skal ogsaa fortælles lidt om Slægtens ydre Kaar. Om dens Kamp for det daglige Brod, om Initiativ og trofast Slid, om Levevilkaarene i de svundne Aarhundreder i Krig og Fred, om Skægteus Sind og Sundhed, om Forfald og Opløsning, Genrejsning og Fornyelse. I Blodets Kredsløb gennem de skiftende Tider og Slægter bevaredes Fortidens Arv og Virke, Sprog og Sind, Sæd og Skik, Gaard og Drift.

Dette Værk bliver det første i sin Art i dansk Hjemstavnsforskning, idet et enkelt, afgrænset Omraades Befolkningshistorie skal undersøges i alle Enkeltheder gennem ca. 400 Aar. Forfatteren ønsker straks at betone, at denne Bog ikke er en enkelt Mands Arbejde, men den endelige Afslutning og Udgivelse af Studier og Optegnelser, som er udført indenfor samme Slægt i tre Aarhundreder. Havde der ikke staaet et betydeligt Kildemateriale af enestaaende Art til Forfatterens Disposition, havde denne Bog ikke kunnet skrives. Disse Forstudier er udført af Præsterne Knud Bruun (1611—1688) og Peder Kier (1771—1834), begge født i Østerlogum Sogn og Sognepræster dersteds.

Derfor er Ø. Løgum Sogn valgt til Arbejdsmark for disse Undersøgelser, det er dette Sogns Befolkning gennem 400 Aar, vi vil beskæftige os med, og Arbejdet er et første Bidrag til en nordslesvigsk Befolkningshistorie.

Naar netop dette Sogn er valgt, skyldes det altsaa ikke, at der her foreligger særlige Forhold, at f. Eks. dette Sogns Befolkning er særlig rodfæstet eller i særlig Grad har holdt sig fri for fremmed Indvandring — det vilde antagelig i endnu højere Grad gælde Nabosognet

Løjt — nej, Aarsagen er alene den, at man for dette Sogns Vedkommende har ganske ene-staaende Kilder til Belysning af Forholdene i ældre Tid og til Slægtsforskning i det hele taget. Der findes næppe et Sogn i Danmark, hvor man har Mage til slægts- og egnshistoriske Kilder.

KILDEMATERIALET

Som Hovedkilde maa nævnes *Ø. Løgum Sogns Kirkebøger*, hvor Daabs- og Dødsregistret er paabegyndt 1620 (første Indførelse i Dødsregistret er dog 24. p. Tr. 1619) og Vielsesregistret 1641. Baade i Daabs- og Dødsregistret er der desværre to Lakuner. (I Daabsregisteret fra ²⁰/₆ 1650—¹²/₁₁ 1656, i Dødsregistret ¹³/₁₀ 1660—Advent 1673, Bladene er udrevet af Kirkebogen før 1800). Men disse Lakuner udfyldes nogenlunde ved et særligt Skrift, et »Sjæleregister«, som er paabegyndt ca. 1650 og ført til ca. 1680. De to ældste Kirkebøger (1620—1747) er ført paa Dansk, kun ganske undtagelsesvis er der sket Indførsler paa Tysk. De senere er derimod snart ført paa Dansk, snart paa Tysk.

Den ældste Kirkebog maa snarest karakteriseres som Præstens private Dag- og Regnskabsbog; derfor er mange Indførsler meget kortfattede, mens man til Gengæld finder en Mængde Oplysninger i Kirkebogen, som man ikke vilde vente at finde paa det Sted. I Dødsregistret staar i Regelen kun den afdødes Navn, By, Begravelsesdato og — i Regelen — Alder. Men ofte er Oplysningerne endnu mere nødtørftige, undertiden nævnes end ikke Navnet hverken paa den døde eller den døbte. I enkelte Tilfælde er slet ingen Personalia anført. Et enkelt Eksempel kan anføres: »1717, Jubilate Søndag bleff nedsat ved Kirckens Muur en fattig gammel Kone, som var hos Hyrden, uden Sang oc Klang«. Værre er det, at Præsterne i enkelte Tilfælde har glemt at indføre enkelte Børns Fødsel og Daab, det drejer sig om ikke saa faa Tilfælde — deriblandt nogle af Præstens egne Børn. Men da de glemte Navne findes i det omtalte Sjæleregister, kan man -- trods Lakuner af forskellig Art — regne med, at »Sjæleregistret« udfylder Kirkebogen.

»Sjæleregistret« eller, som det kalder sig »Catalogus omnium animarum parochiae hoc Lügumensi ab anno Pastore Christo Jesu mihi Canuto Brun Pastori ibid. commissarum«, er udarbejdet af Sognepræst Knud Brun og omfatter alle de Mennesker, som var i Sognet i hans Embedstid, 1640—78. Det vigtigste er imidlertid ikke, at det supplerer Kirkebogen, men her er en udførlig Oversigt over alle Sognets Slægter i 17. Aarhundrede. Og uden dette Materiale vilde det have været umuligt at faa alle Navne ind paa rette Plads og skaffe Sammenhæng mellem de forskellige Slægtled, thi dertil er Kirkebogsoplysningerne alene for kortfattede i 17. Aarhundrede.

Af andre vigtige Kilder i Præstearkivet maa nævnes Tienderegistrene 1678—96, 1698—1728, 1751—73, 1779—1800 og 1800 ff. som ikke blot giver vigtige Oplysninger om Landbrugsforhold (Avl, Fold, Kornpriser m. m.), men ogsaa bringer en Ejerfortegnelse for samtlige Gaarde i Sognet i 200 Aar.

To af Sognepræsterne — begge barnefødte i Sognet — har desuden efterladt sig værdifulde Samlinger til Sognets almindelige Historie og til Slægtshistorien. Pastor Knud Brun har skrevet meget om Tiden før og efter Svenskekrigen 1657—59 foruden den allerede nævnte Catalogus animarum. Pastor Kier (1802—34, født i Hovslund 1771) har skrevet Sognets Historie i 10 omfangsrige Bind: *Ø. Lygums Menigheds Annaler I—X*. Heri omtales en Mængde Personer fra 18. og 19. Aarhundrede, og disse Karakteristikker i Forbindelse med mange Oplysninger om Slægterne er gode Tilføjelser til Kirkebogens Navne og Tal. I Annalerne finder man ogsaa en Mængde statistiske Oplysninger om Levealder, Liv og Død o. s. v.

Fra Kiers Haand foreligger ligeledes en Sognehistorie og -topografi, desuden en stor Kort-

samling over hele Sognet, dets Bebyggelser, Gaarde, Jorder, Stednavne m. m. Heri er hver Slægts Stavn indtegnet og hvilke Jorder, der hørte til hver Gaard. Kier har opført alle Gaarde, Kaadnersteder og Huse i Nummerorden 1 A—50 D. Hvert Jordstykke er betegnet med den Gaards Signatur, hvortil det hørte i 1820'erne.

Endelig har han i et stort slægtshistorisk Værk, som han kalder »Sjæleregistret« Bd. I—III, beskrevet samtlige Slægter i Sognet i Tidsrummet ca. 1780—1834. Her er alle Oplysninger om enhver bosiddende Mand i Sognet, hans Forældre, Hustru og Efterslægt.

Da der i Sognet kun findes faa Gaarde med selvstændigt Navn, har jeg bibeholdt Kiers Gaardbetegnelse, der gaar fra 1 A til 50 D.

Her er kun nævnt de vigtigste Kilder fra Præstearkivet og kun de, som direkte vedrører vort Emne.

Forfatteren har desuden haft Lejlighed til at gennemse alle de Arkivalier, som vedrører Emnet, og som findes i Rigsarkivet i København og Statsarkivet i Kiel. Af særlig vigtige Kilder maa nævnes: De gottorpske Jordebøger 1609 og 1704 (København), Aabenraa Amtsarkiv (C II, Kiel), det gottorpske Arkiv (Acta XX, Kiel), Tyske Kancellis Arkiv (Acta A XVIII, Kiel), Landbokommissionens og Rentekammerets Arkiver i København m. m. (Siden er der sket en Udveksling af Arkivaler mellem København og Kiel, en Del af de under Kiel nævnte Arkivaler findes nu i Rigsarkivet).

Kildeforkortelse. (Utrykt Materiale):

- Jb. 1609. Den gottorpske Jordebog 1609. Rigsarkivet.
 Jb. 1704. Den gottorpske Jordebog 1704. Rigsarkivet.
 Jb. 1708. Haderslev Amts Jordebog 1708, Bd. IV, Bollerslev Fogderi.
 (Beschreibung des Amts Hadersleben). Rigsarkivet.
 Cat. anim. Bruns Catalogus animarum . . . Præstearkivet.
 Kb. Ø. Løgum Kirkebog. Præstearkivet.
 T. Tienderegister. Præstearkivet.
 Meyer 1641. Kartografen Johs. Meyers Kort over Aabenraa Amt 1641, Rigsarkivet.
 (Kortene over Ø. Løgum Sogn og Landsbyerne Løgum, Leerskov, Rovbjerg, Jarup, Hovslund og Gjenner samt Jordebog). Rigsark. Ny kgl. Saml.
 Ann. Kiers Annaler I—X. Præstearkivet.
 Top. Kiers Topografi over Ø. Løgum Sogn. } Privat Eje.
 H. Kiers: Ø. Løgum Sogns Historie } (Sognef. Rs. Callesen, Leerskov)
 Atl. Kiers Atlas over Sognet, ca. 50 Kort. Privat Eje.

TOPOGRAFISK BESKRIVELSE AF OMRAADET

Landskabet. Bebyggelsesforhold. Administrativ Inddeling. Veje.

Det Omraade, hvis Befolkning gennem 400 Aar, vi vil gøre til Genstand for vor Undersøgelse, vil mange have noget Kendskab til. Fra Landevejen mellem Haderslev og Aabenraa har alle, som »har gjort Sønderjylland«, set det smilende, skønne Landskab omkring Gjennerbugt. Her er »Du skønne Land med Dal og Bakker fagre«. Ser man en Sommerdag Landskabet fra Knivbjerg med den vide Udsigt, da ligner Egnen en stor Have. I Knivbjergs nærmeste Omegn er Bakke ved Bakke, og henover dem gaar levende Hegn, der ser ud som Guirlander slyngede om Markerne. Nedenfor ligger den yndefulde Gjennerbugt med Øen Kalø, omkranset af Smaalunde og Skove. længere ude ses Barsø, og lader man Blikket glide ud i Horisonten, kan man tælle Kirker paa Als, se Nørborgs Hustage og skimte Assens.

Mod Vest skifter Landskabet pludselig Karakter, Moser og Heder, Midtlandets Sandmarker

og Lynghøje naar næsten helt ind til Gjenner By. Her er det Sted, hvor Højderyggens Landskab og Natur naar helt ud til Østersøen.

Egnens Natur er derfor saa afvekslende som intet andet Sted i Sønderjylland.

I den østlige Del findes en Mængde Bakker paa over 80 m, deriblandt Nordslesvigs højeste Bakke, Knivsbjerg, med stejlt Fald ned mod Fjorden.

Faa Steder i vort Land møder man større landskabelig Skønhed, saa afvekslende og hurtigt skiftende, lige fra Bøgeskov og Hav, høj Klintekyst og legende Smaabølger mod den aabne Strand, mørke, vidstrakte og ensomme Mosedrag, sure Kærøge og vældige Bakke- drag, fattige, bakkede Sandmarker, vældige Istidsmoræner og fladt Slettelandskab ude i Vest.

Den, der ser det til daglig, mærker det maaske ikke, men cykler man en Sommerdag de ca. 2 Mil tværs igennem Sognet fra Kopsholt i Vest, hvor man møder en Udlober af den mellemslesvigske Slette, til Sognets Østkyst, mærker man den stadige Skiften af Natur og Overfladebeskaffenhed.

Sønderjyllands Hovedvandskel gaar igennem Sognet. Vraget af Nutidens Stortrafik følger den ældgamle Hær- eller Oksevej Vandskellet gennem Sognet. Denne Landets ældste Hovedvej gaar altsaa tværs igennem Sognet mellem de to gamle nu nedlagte Kroer Immervad og Faarhus. Gaar man ad den ærværdige Vej sydpaa gennem Sognet, vandrer man flere Kilometer som gennem et folketomt Rum, der kun er fyldt med Stemning og Poesi. Landsbyen Hovslund skjuler sig i dens Nærhed bag Oltidshøje og Bakkedrag, kun den nye Stationsby Hovslund ligger der som et moderne Fremmedlegeme.

Der er fattig Jord til begge Sider. Fjerne Udmarker, som fordem laa i Hede. Den, som for 100 Aar siden fulgte Vejen mod Syd, maatte — som en samtidig Forfatter siger — »troe, at al den Snak om Landets Velsignelse paa Korn, Kvæg og Heste er en blot Legende, thi han ser intet andet end det, der kan beregnes til uduelig og øde Jord, tildeels begroet med den sorte Lyng, hvor intet andet øjnes end nogle smaa Faaer, som fødes til tarveligste Nødtørftighed«. (Wedels indenlandske Rejse i Aarene 1799, 1800, 1801. I).

Naar vi længere mod Syd til Ø. Løgum Bymark, bliver Udsigten videre mod fjerne Skove, mens grønne Enge og Smaakrat ses i Nærheden, men ogsaa her bredte Lyngen sig i fordums Dage. I 1820 skriver Sognets Præst: »Dette Distrikt er saare ringe og bestaar meestendeels af næsten ufrugtbar Hede og Mose og har ogsaa et meget afskrækkende Udseende. Naar man kommer paa Landevejen, som gaar Faarhuset forbi, og ser henover Landskabet mod Østen, saa ser det gyseligt sort og afskrækkende ud«.

I Middelalderen var der i Sognet 6 Landsbyer, foruden Kirkebyen Ø. Løgum Landsbyerne Gjenner, Hovslund, Jarup, Rovbjerg og Leerskov. Den sidstnævnte ødelagdes i Svenskekrigens Tid (1657—59), og alle dens Indbyggere — undtagen en Familie — døde af Pest eller forlod Egnen. Foruden disse Landsbyer nævnes i 15. Aarhundrede en Del Enkeltgaarde: Hejselbjerg mellem Ø. Løgum og Gjenner (maaske udskilt fra Hovslund), Tyrholm og Kopsholt Vest for Rovbjerg, Andholm og — efter 1660 — Leerskov Syd for Ø. Løgum. To af Stednavnene — Hejselbjerg og Kopsholt — vidner om, at Gaardene er opstaaet paa Steder, hvor Skov og Krat er blevet ryddet.

Sognets ældste kendte Bebyggelsesform er altsaa Landsbyen, tilmed den tæt sammenbyggede Landsby. Først i nyere Tid er der heri sket en Ændring.

Det noget stigende Befolkningstal i 16. Aarhundrede har sikkert bevirket, at ikke blot en Del af Landsbyens Gaarde deltes i to eller flere Gaarde, men at ogsaa nogle af Enkeltgaardene halveredes. Saaledes deltes Tyrholm i 16. Aarhundrede, Andholm og Kopsholt i 17., Hejselbjerg og Leerskov i 19. Aarhundrede.

Mens Enkeltgaardsprocenten for Jylland var 15 i 17. Aarhundrede, ligger den altsaa

noget lavere her, thi af ca. 80 Gaarde i Ø. Løgum Sogn var der kun 5 Enkeltgaarde i Begyndelsen af 17. Aarhundrede (Hejselbjerg, Andholm, Kopsholt og 2 i Tyrholm). Før Udsiftningen var Tallet steget til 7, og herefter stiger det noget, da enkelte Gaarde i Hovslund og Gjenner blev udflyttet.

Først ved Midten af 19. Aarhundrede skifter Bebyggelsen ganske Karakter, thi mens alle Gaarde og Huse tidligere laa i tætsammenbyggede Landsbyer, — med Undtagelse af de nævnte Enkeltgaarde — og de store afsides liggende Udmærker laa øde og ubeboede, sælges Udmærkerne nu fra Gaardene inde i Landsbyerne og bebygges af saakaldte Parcellister (en Mellemting mellem Gaardmænd og Husmænd).

Hedeopdyrkningen, Udstykning af Gaardene og Rejsning af nye Hjem ændrede ganske Bebyggelsens Karakter og dermed ogsaa Landskabet. Vel blev de gamle Landsbyer ikke splittet og skilt ad, de gamle Bygder beholdt i det store og hele det samme Antal Gaarde og Huse, men hvor der tidligere halve og hele Mil intet Hus fandtes, der rejste der sig nu en Mængde nye Hjem.

Saaledes er der i de sidste 100 Aar sket store Ting med Egnens Opdyrkning og Bebyggelse. Disse Ting i Forbindelse med Jernbane og Bilveje, Stationsby og spredt Bebyggelse i alle Retninger har ganske ændret Egnens Udseende og Karakter.

ADMINISTRATIV INDELING

Ø. Løgum Sogn hørte til den gottorpske Del af Slesvig og var Hertugens nordligste Sogn i Sønderjylland. Skønt det laa i Aabenraa Amt, hørte en ikke ringe Del af Sognet dog under Haderslev Amt. Haderslev Amt havde nemlig en Enklave i Aabenraa Amt, det saakaldte *Bollerslev Fogderi*. Endelig var der to Gaarde, som hørte til Adelsgodset, og en Gaard (i Gjenner), som i den katolske Tid var gejstligt Gods og tilhørte Biskoppen i Slesvig. Ved Reformationen blev det sækulariseret, og heraf dannedes Svabsted Amt, af hvilket Kolstrup Fogderi var en Del. Distriktet Kolstrup fraskiltes i 1702 og indcorporeredes i de Distrikter, hvori det laa. Svabsted-Gaarden i Gjenner hørte derefter til Aabenraa Amt.

Hovedparten af Sognet hørte altsaa til den gottorpske Del af Slesvig; hvilken Betydning det har haft for den senere nationale Udvikling, vil vi undersøge nærmere siden.

Til den gottorpske Del (Aabenraa Amt) hørte (i 1820):

	Otting	Gaarde	Kaadnere	Inderster
Ø. Løgum	26 $\frac{1}{2}$	9		6
Leerskov	6	1		
Andholm	5	2		
Faarhuus		1		
Rovbjerg	20	11	3	2
Jarup	11 $\frac{1}{2}$	7	1	
Kopsholt	2	1		1
Hovslund	35 $\frac{1}{4}$	15	3	5
Gjenner	33 $\frac{5}{8}$	21	12	13

- De i nævnte kommuner. 1841.
- 1. Gram 4 647 20
  - 2. Grøntals 3 847 20
  - 3. Høstals 1 356 74
  - 4. Høstals 13 56 74
  - 5. Høstals 2 53 7 198
  - 6. Høstals 1 16 2 04
  - 7. Høstals 1 15 2 04
  - 8. Høstals 1 3 2 7 24
- Samlet 28 28 28

GRAM - HARDE.

Geometriske afmærkede. Se de fulde Løgn, og find
 de Løgn, som er gængsede, for alle de i det
 og de fulde Løgn, for alle, som har været
 og de fulde Løgn, for alle, som har været
 og de fulde Løgn, for alle, som har været
 og de fulde Løgn, for alle, som har været
 og de fulde Løgn, for alle, som har været
 og de fulde Løgn, for alle, som har været

Johns Meyers Kort over Ø. Løgnum Sogn 1641. Rigsarkivet fot.

Til den kgl. Del (Haderslev Amt):

	Otting	Gaarde	Kaadnere	Inderster
Ø. Løgum	9 ¹ / ₂	6	4	1
Hejselbjerg	2	1		
Rovbjerg	3	2		2
Tyrholm	2	2		
Jarup	4	2	3	
Hovslund			En Toft	
Gjenner	15 ³ / ₄	13	4	5
Adeligt Gods	4 ³ / ₄	2	5	

(Sidstnævnte vil blive nærmere omtalt under Gaard Nr. 34).

Kirkeligt deltes Sognet i et Øster- og Vestersogn, hver Del havde sin egen Kirkevæрге. Men ogsaa verdsligt deltes Sognet i to Dele, idet Aabenraa-Undersaatterne havde to Sognefogeder over sig, en i den østre Del (Gjenner) og en i den vestlige (med Bopæl i Ø. Løgum).

Under preussisk Administration bestod Sognet af 6 Kommuner: Ø. Løgum, Andholm, Rovbjerg, Jarup, Hovslund og Gjenner.

BOLLERSLEV FOGDERI

Der kan næppe herske Tvivl om, at Hovedparten af Fogderiet hidrører fra sækulariseret, gejstligt Gods — især Klostergods — som tilhørte Klostrene i Ry og Løgum. Men en Del har ogsaa nok været Adelsgoods; senere kom det i Hertug Hans den Ældres Besiddelse, og i 1581, da Kongen fik sin Del af Hertugens Lande, tilfaldt Fogderiet B. Hans den Yngre, som skulde have en Trediedel af den kgl. Arvepart. I 1584 bortbyttedes det ved Mageskifte mod Krongods paa Als og Ærø. Siden den Tid hørte Fogderiet til den kgl. Del af Slesvig og blev en Bestanddel af Haderslev Amt. Først i 1850'erne ophævedes det, og dets spredtliggende Gaarde indcorporeredes i Aabenraa Amt, hvori de laa.

Fogderiet deltes i tre Distrikter: Bollerslev, Gjenner og Strandelhjørn, hver Del havde sin egen Sognefoged, som kaldtes »Ridefoged«. (Egentlig med Urette, thi Embedet som Ridefoged over Bollerslev Fogderi ophævedes 1745, og Bestillingen blev saa delt mellem de tre Fogder. Fogeden i Gjenner beholdt den gamle og finere Titel Ridefoged, skønt hans Bestilling ikke adskilte sig fra en almindelig Sognefogeds).

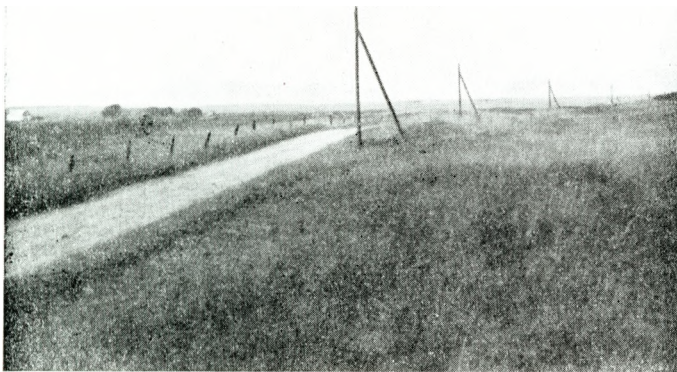
VEJE

De moderne Veje ændrer ikke blot Egnens Udseende og Bebyggelse, men de rører ogsaa ved Folkets Sjæl og Rod. De spreder. De nedbryder de gamle Landsby- og Sognesamfund, som før var en Verden for sig. De hører med til Teknikkens Tidsalder, thi de gør Folk aand- og rodløse. De gamle Veje virkede samlende, de var Kirkeveje, hver By og Gaard havde sin Kirkevej. Naar der tales om Befolkningen og dens Rodfæstethed, da er Vejene et ikke uvæsentligt Kapitel.

Vort Omraade var i gamle Dage en Verden for sig. Det ses bl. a. ogsaa af de gamle Vejnet. De gamle Veje var Kirkeveje og Forbindelsesveje mellem Landsbyerne, med Folk i andre Sogne havde man kun ringe eller slet ingen Forbindelse. Omkring de fleste Sogne gik i gamle Dage et bredt Bælte af Skov og Overdrev, Heder og Moser. Nabosognene var en frem-

med Verden, som man var skillt fra ved Moser og Sumpe. En Mængde Mennesker her har sikkert saa godt som aldrig været i Nabosognene Agerskov og Bevtoft, det er da ogsaa meget sjældent, at der knyttedes Slægtsskabsbaand med Folk i de Sogne. Mere Forbindelse var der mellem Gjennerboerne og Folk i Nabosognene Løjt og Hoptrup og mellem Hovslund og Skovby i Vedsted Sogn.

Den eneste Vej, som vinkede udad, var Havet. Men den førte til Gengæld ogsaa Sognets unge Sønner langt ud i den vide Verden, i Almindelighed først

Hærvejen (Oksevejen) Vest for Hovslund. (Fot. Forf.).

til Holland, derfra videre til Øst- og Vestindien. Der vil siden blive Lejlighed til at tale mere om det.

Skønt den cimbriske Halvøs Hovedvej gik igennem Sognet, har den ikke i mindste Maade paavirket Bebyggelsen. Bondebyerne laa i god Afstand fra den, næsten som om de skjulte sig for al dens Færdsel. De fastboende ønskede intet Samkvem med de færende Folk. Kun et Skæferi, hvortil der var knyttet Krohold, laa nær ved den store Alfarvej; det var Pengene, som lokkede.

Mens man i vore Dage kappes om at faa Veje og komme i Forbindelse med den store Verden, var det helt anderledes i gamle Dage. Man undgik dem. Og det var ikke uden Aarsag. Særlig i Krigstid viste det sig, at det var godt at bo afsides fra den store Hærvej, som da omskabtes til en hærgende Flod, som bragte Død og Ødelæggelse med sig og bortskyllede Lykke, Liv og Velstand. »Da vi bor ved den store Vej, er vi blevet berøvede alt . . . « er de Ord, der gaar igen atter og atter i de Klageskrifter, som Byerne ved Hærvejen indsendte til Hertugen under og efter Ulykkesaarene i 17. Aarhundrede.

Landsbysamfundene foretrak at bo afsides, de vilde være en Verden for sig, holde sig fri fra fremmed Indblanding og Blodsblanding. Særlig Gjenner laa tilbagetrukket i stille Ubemærkethed, mod Vest bag store Moser og Heder, til de andre Sider omgivet af gamle Skove og det blaa Hav. Nu ligger den ved Sønderjyllands Hovedvej, men dengang gik Trafikken mellem Haderslev og Aabenraa over Immervad. I Krigsaarene forsvaandedes Gjenner da ogsaa nogenlunde for alle de Rædsler, Mord og Brande, som de øvrige Landsbyer blev udsat for.

Men ellers har Hærvejen ingen Betydning haft for Sognets Befolkningshistorie. Strøm-

men af Mennesker, som mellem Aar og Dag drog gennem Sognet ad den, drog videre mod andre Maal. Det skete undertiden at en Tigger eller hans Kvinde blev liggende i Faarhus— enkelte frøs ihjel paa den sorte Hede en Vinternat — de fandt saa det endelige Hvilested paa Logum Kirkegaard efter den megen Omflakken; andre kom til Verden her, men forsvandt snart igen i den vide Verden.

Fra alle Landsbyer og Enkeltgaarde førte Kirkeveje mod Ø. Løgum. 2—3 Hjulspor ind over Heden, ofte ogsaa Kirkestier, der satte Kursen lige mod Kirken, mens »Vejene« fulgte Højdedragene og gik udenom de mange Moser, Siig og Sumpe.

Enkelte Veje førte dog ogsaa ud af Sognet. Man havde selvfølgelig en »Stajsvej«, en gik til Aabenraa, en anden til Haderslev. Fra Gjenner gik en Vej ind gennem Hovslund Skov, som kaldtes »Tørning Vej«, ad den kørte de kgl. Fæstebønder i Gjenner, naar de skulde forrette Tjeneste paa Tørning (ved Hegn, Trækning, Korsler, o, lign.). En Mølle— »Mollevej eller Tyndringvej«, saaledes kaldes den i Udskiftningsaktstykkerne — førte til Hellevad Mølle, hvor til Sognets Bønder havde Mollepligt.

BEFOLKNINGEN OG LANDSKABET

Det Landskab, vi ser foran os, er jo ikke det oprindelige Naturlandskab. Landskabsbilledet har skiftet Udseende flere Gange i de sidste Aarhundreder, og det er først og fremmest de flittige

Hænders Værk. Resultatet er det moderne Kulturlandskab med Agre, Enge og Skov. Og skal vi tale om de gamle Slægter og ikke nøjes med deres Navne og Data, men ogsaa søge efter Spor af deres Virke, Mindelser om deres Levevilkaar og Karakter, saa maa vi ogsaa lytte til, hvad Landskabet — deres Jord — ved at fortælle om dem. Det er slet ikke saa lidt, som vi ad den Vej faar at vide om vore ældste Fædre.

Navnløse og glemte er de, som ryddede Skovene og opdyrkede de senere Fællesjorder. Og de, som navngav Marker og Skove, Krat og Tofter, Jordlodder og Høje, Vande og Siig, spurgte ikke om, hvad Historien agtede at gøre med deres Navne.

Fra 15. Aarhundrede er et enkelt Bondenavn bevaret, fra 16. Aarhundrede derimod en lang Række.

Den 10. Juni 1546 udstedtes et Tingsvidne paa Sdr. Rangstrup Herredsting, som angik Udskiftningen af Hovslund Skov, og her møder vi Navnene paa den Del af Hovslund Bønderne, som var enedes om at »dele og udskifte deres Skov efter Ottingtal«. (Med Undtagelse af Enemærket Borholt). Det er Jens Hagensen, Jes Seuerinsen, Ebbe Negelsen, Jes Owsen, Nis Negelsen, Peder Tyllsen (eller Tyrholm?), Nis Tamsen, Mads Tilsen, Esge Callisen og Hans Jensen. De fleste af disse Navne møder vi ogsaa i Aabenraa Lens Jordebog 1535 og i Skattelister fra 1539.

Naar de Navne nu nævnes her, har det sin egen Aarsag. Det er Navne paa de ældste Slægter, vi kender fra vort Omraade, og det er samtidig Navne paa Mænd, som fortjener at mindes i vor Hjemstavns Historie. Hin Dag i 1546 paabegyndte nordslesvigske Bønder nemlig en Udvikling, som i Kongeriget først kom i Gang ca. 250 Aar senere. Det er det

Gammel Vej mellem Ø. Løgum og Gjenner. -- Falder her sammen med den gamle Kirkesti. (Forf. fot. 1934).

første Eksempel, vi kender, paa Udskiftning. Det er de første, som begyndte at løsgøre sig fra det ældgame Fællesskab. Foreløbig var det kun Skovene, som blev delt og udskiftet. I Nabobyen Gjenner derimod udskiftede man ogsaa i samme Aarhundrede et helt »Indtægt«* og indhegnede alle de nye Smaalykker ved Diger og levende Hegn.

Det har altsaa været initiativrige og dygtige, arbejdsomme og selvstændige Mænd.

Det er det første Indtryk, vi faar af de ældste Slægter.

*

*

*

I 15., 16. og 17. Aarhundrede forsvinder Resterne af Storskoven, som vistnok i Oldtiden har dækket Hovedparten af Sognet. I disse Aarhundreder skifter Egnen ganske Karakter, takket være Skovrydningen og Udskiftningen og Indhegningen af Skovgrunden.

Skovene ryddes indefra og opløses i en Mængde Smaaskove, Krat, Holte og Lunde med større og mindre Græsarealer imellem. Paa de Meyerske Kort — se særlig Kortene over Gjenner, Hovslund og Rovbjerg Marker — ser man endnu en Mængde Skov, ogsaa paa Steder, hvor man nu ikke tænker sig, at der nogensinde har været Skove. Det er særlig ude paa Udmarkerne, at de endnu ved Aar 1641 har Overtaget.

Overladt til sig selv har dette skønne Landskab ligget i en verdensfjern Stillehed langt fra Landsbyens travle Liv. Under de enkeltstaaende Træer og i de smaa skyggefulde Lunde fandt Kvæget Læ og Skygge. I Skoven var der græsrigge Pletter, og paa den aabne Slette kæmpede Egepurl og Underskov en forgæves Kamp mod den brune, sejrige Lyng, som siden skulde afløse hele Herligheden, eftersom Skovens Kæmper faldt for Stormen eller den graadige Økse, og Døden i de store Kriges Tid i 17. Aarhundrede nedhuggede Bønderne i stort Tal; Lyngen fik herved let Spil i Kampen om Herredømmet.

Det har været et smukt Landskab, som vore Forfædre havde for Øje, naar de saa ud over Egnen bagved de dyrkede Fællesmarker, et Landskab, som vi finder det i det 17. og 18. Aarhundredes Malerkunst, og som det endnu er bevaret i England.

Hver By havde sine Fællesjorder, 6—7 saakaldte Indtægter, som Byens Gaardmænd drev i Fællesskab. Landskabet udenfor disse Jorder maa ved Aar 1600 have lignet en stor Park, med Skove, Skovrester, smaa dyrkede Marker ind mellem Lundene og Holtene, græsrigge Smaaenge og brune Lyngpletter, stadig vekslende, uden skarpe Grænser.

Af Meyers Kort fra 1641 fremgaar det, at Dele af dette Parklandskab er opdyrket, han taler om »Tofte og Lykker i Skovene«, paa Gjenner Mark er der alene 760 Tdr. (à 120 Roder). Hundrede Aar senere findes her — maaske allerede i 1641? — flere Hundrede bittesmaa Lykker (Udskiftningsakterne, Opmaalernes Bemærkning), hvis Navne alle ender paa -toft, -gaard, -have, -krog, -dam o. lign. Alle er de skilt fra hverandre ved levende Hegn eller Risgærder.

Hovedparten af Bymarken var udenfor Fællesskabet, den er egentlig aldrig blevet udskiftet i en senere Tids Betydning; men efterhaanden som Rydningen af Skoven skred frem, har hver Bonde faaet sine »Haver« og »Gaarde« her, det var tillige den bedste Jord. Disse »Gaarde« var uden for Fællesskabet og ganske til Ejers fri Raadighed.

Efterhaanden som de aabne Pletter i Skovene blev større og talrigere, alt eftersom Skovene gik til, voksede ogsaa Antallet af Tofter** og Lykker. Det er det private Initiativ, som her er virksomt, og det er ikke Landsbysamfundet, der udfører denne storstiledede Udvidelse

* Indtægt, d. v. s. et Stykke af Bymarken, som var tilsaaet med samme Kornsort. — De fleste Bymarker var i 17. Aarh. delt i 7 saadanne Indtægter, af hvilke de 3 var besaaet, Resten laa som Græsmark.

** Toft. Her paa Egnen betyder Toft ingenlunde altid Hustoft. Foruden den almindelige Toft (Hustoft) forekommer der nemlig en lang Række Eksempler paa Marknavne med -toft, som ikke har været eller kan have været knyttet til en Bebyggelse, fordi det Gang paa Gang viser sig, *at de ligger paa gammel Skovgrund.*

af den dyrkede Jords Areal, men derimod enkelte, driftige Mænd. Derfor inddrages den nye Jord heller ikke under Fællesskabet, men tilhører derefter Ejerne personligt. Det er særlig paa Gjenner og Hovslund Marker, at vi finder Spor af denne Udvikling, thi her var Skovene størst og holdt sig længst. Men ogsaa paa de andre Bymarker har Opdyrkning og Udskiftning af Skovjorderne tidligt fundet Sted. Mange af disse Smaalykker har dog været ganske smaa. Nogle Steder kunde der f. Eks. kun avles et halvt Læs Hø, i Svinstipold (Gjenner) kunde Ejeren »dann und wann ein Pferd tüdern«. Ogsaa i Hovslund Skov fandtes der en Mængde Smaalykker, efter Meyers Maalinger i 1641 var der 296 Tdr. »Sædejord i Skovene«, det er: Gammel Lykker, Snorrhøve, Hestehøve, Svinerød, Nørrekrog, Tang, Brændbøg, Lundene, Timmerholt o. fl. a.

Selv paa Rovbjerg Mark, hvor der nu i maaske to Aarhundreder ikke har staaet et Træ, var der i 17. Aarhundrede endnu nogen Skov. Nord for Byen er paa Meyers Kort afsat en større Skovstrækning, som han kalder Friedholz, det er Arealet ved Freskebjerg og Friskop-agre, endvidere kan nævnes Lundagre og Skovagre Øst for Byen.

Ogsaa ved Kopsholt har der endnu ved Aar 1609 været ret betydelig Skov, af et Oldenregister ses, at der da kunde fedes Oldensvin i Skoven, og selve Gaarden var en Slags her-tugelig Jagtstation, naar de høje Herskaber kom for at jage Stovildt i Skovene der paa Eggen. Jb. 1609 bemærker, at »Jeronimus i Kopsholt — født 1538, død $\frac{30}{1}$ 1630 — muss das Volk vom Hause mit Pferden und Hunden beherbergen, wenn all da gejaget wird«. Samme Mand havde ogsaa Opsyn med Skovene der og ved Strandelhjørn.

Vore Forfædre i 17. Aarhundrede har haft et smukt Landskab for Øje. Landet var mindre opdyrket, men til Gengæld langt mere malerisk og yndefuldt, end det er nu til Dags. Paa alle Udmarker og Overdrev fandtes endnu Lunde og Krat, og prægtige Træer eller smaa Trægrupper stod spredt over den brune Hede. Over de sure, sumpede Kær lyste hvide Birke-træer, og Landsbyernes lave Straatage skjultes bag høje Træer.

Skovens Ødelæggelse er sikkert lange Tiders Værk, og mange Faktorer var virksomme og forvandlede særlig i 16. og 17. Aarhundrede Højskoven til buskagtig Lavskov, og det meste af denne afløstes hurtigt af Krat og Buskads, medens Lyngen stod parat og erobrede de stadig talrigere aabne Pletter.

Bondens hensynsløse og uforstandige Hugst har vel nok voldt den største Skade. Ingen tænkte paa at skaane Skoven, man fældede, men man plantede ikke. Bønderne var vant til fra gammel Tid, da der var Skov nok, at hugge ned for Føde, hvad enten man manglede Træ til Bygninger, Brænde eller Vogntømmer, og de tog Ris og Staver, hvor de var lettest at faa. Særlig under de mange fjendtlige Indfald i 17. Aarhundrede blev Skovene skammeligst forhuggede. Baade Landets Børn og Fjende søgte at faa den størst mulige Indtægt af Skovene. Men selv under almindelige Forhold, i de fredelige Aar før de store Krige, blev der ødslet umaadeligt med Træ. Hertugens Embedsmænd tænkte i ældre Tid lige saa lidt som Bønderne paa at skaane Skovene. Uhyre Mængder af Træ skulde aarligt leveres af Fæste-bønderne til Tjenestemænd af alle Slags, gejstlige saavel som verdslige. Alle disse havde Krav paa Deputattræ. Selv Bønderne i det skovfattige Rovbjerg skulde endnu i 1609 levere 28 Læs Træ (Hau Holz) aarligt, og alene de hertugelige Bønder i Ø. Løgum Sogn ikke mindre end 274 Læs Træ, Hovedparten kom selvfølgelig fra Gjenner og Hovslund Skove.

Fæstegaardenes Skov tilhørte ikke Fæsteren, men Hertugen, og Træ til Bygninger maatte kun hugges efter Udvisning, men store Misligheder gik i Svang; naar Bønderne f. Eks. fik en Eg udvist, tog de saa rigeligt, at de havde Tømmer til hele Gaarden.

Egetræ var særlig efterspurgt som Byggemateriale, og endnu efter Krigsaaene 1627-29 rejstes en Mængde nye Gaarde, hvor Laderne var Bulhuse (alt af Egetræ) og Stuehusene af

Bindingsværk. Et Eksempel herpaa er den kendte Pissel fra Gjenner. Gaardens Ejer Jep Jessen fik af Hertugen paa Gottorp Tilladelse til at hugge en Eg, men tog Træ til hele Gaarden.

Bygningerne vil blive omtalt senere. Her skal kun gøres opmærksom paa, at den gammeltdags Byggeskik slugte en Mængde Egetræ.

Det samme kan med Rette siges om de aabne Kaminer — sml. Billedet af Gjenner Gaardens Pissel. — Ogsaa til Brænde er der sikkert anvendt langt mere Træ, end Skovene kunde yde, der er drevet Rovdrift i flere Aarhundreder.

Og man gik endnu videre. For at skaffe rede Penge til Skatter og Livsfornødenheder, blev fra Tid til anden en Mængde Træ slaaet ned og solgt. Det var selvfølgelig ganske ulovligt, men Nød — og Begærlighed bryder alle Love. Bønderne i Gjenner, Hovslund, Ø. Løgum og Rovbjerg idømtes i 16. og 17. Aarh. Bøder for ulovlig Skovhugst, ofte blev de ikke

betalt, men opførtes sammen med Skatterestancerne til Beløb, der efterhaanden blev ganske ubetalelige og saa sent som i 1701 maatte afhandles til mere beskedne Summer.

Kratskov ved Lerskov (Forf. fot.)

Led Højskoven meget i Fredstid, saa slap alle dens Fjender dog for Alvor løs i Krigene, hvor alle Love var sat ud af Spil. Baade i den kejserlige Krig (1627/29) og i Svenskekrigen (1657/59) blev der fældet utrolige Mængder Træ og slæbt bort. De kejserlige Tropper fældede baade meget selv og tvang ogsaa Bønderne til at slaa ned for

Fode og føre Træet bort. Meget Træ blev solgt af Officererne eller anvendt i Vagthusene. Ogsaa de store Befæstningsanlæg, som dengang anlagdes herpaa Egnen, slugte Træ i store Mængder. Paa Kalø og ved Jørgensgaard »am salzen Wasser« byggedes Skandser, og hertil anvendtes »store Mængder af Bøg og Eg«. Baade Borgerne i Aabenraa og Omegnens Bønder maatte udføre »faraonisk Træltjeneste« for de fremmede ved at fælde de mange Træer og slæbe dem til Bestemmelsesstedet. (Som Kilder særlig to Breve fra Aabenraa Borgere 28/11 1631 og fra Amtsskriver P. Moritzen til Hertugen 28/12 1627, Acta XX, 1502 Kiel).

Efter de store Krige i 17. Aarh. var sandsynligvis al Højskov i Sognet fældet og ødelagt. Den gottorpske Jordebog oplyser nemlig, at Skovene i Hovslund og Gjenner er ødelagt, men at Ungskov er i Opvækst. De andre Byers Skove omtales nu ikke mere, de er altsaa nu forsvundet, og kun noget Krat og Underskov er tilbage. Lyngen stod parat til at overtage Herredømmet.

Saaledes har Egnen set ud til henimod Udskiftningstiden; men da var ogsaa Underskovens og Kratskovens Dage talte.

Egnen blev saaledes fra Aarhundrede til Aarhundrede mere og mere skovfattig. Til Gengæld bredte Lyngen sig foruroligende. Det skyldtes nok ogsaa særlig Krigene i 17. Aarh., thi to Landsbyer, Leerskov og Rovbjerg, laa næsten øde og ubeboede i Slutningen af Aarhundredet, og det siger sig selv, at overalt, hvor Ploven gik i Staa, der bredte Lyngen sig.

Men en stor Del af Hederne i gamle Dage maa dog sikkert regnes til Naturlandskabet, dvs. en Vegetationsform, som skyldes Naturens Kræfter og ikke Mennesket.

Oversigt over Hederne i Sognet 1641. (Meyers Jordebog 1641)

Ø. Løgum ialt 2487 Tdr. a 120 Roder, deraf var 1081 Rdr. Hede

Gjenner	-	4641	-	—	—	-	-	630	—	—
Hovslund	-	3841	-	—	—	-	-	1043	—	—
Jarup	-	1367	-	—	—	-	-	315	—	—
Rovbjerg	-	2636	-	—	—	-	-	1227	—	—
Leerskov	-	1115	-	—	—	-	-	702	—	—
Aandholm	-	412	-	—	—	-	-	148	—	—
Faarhus	-	180	-	—	—	-	-	næsten alt	—	—

Hertil kommer endnu Hejselbjerg og Tyrholm, som var kgl. Gaarde, og derfor er ladt ude af Betragtning af Meyer.

Fra $\frac{1}{7}$ til $\frac{2}{3}$ af Landsbyernes Jordtilliggende var altsaa i 1641 Hede, og dette Areal blev endnu større i Aarhundredets Slutning.

Opdyrkningen af al den Hede er et Kapitel for sig.

VAND, SUMP, MOSE, KÆR, ENG

Faa Faktorer bestemmer i den Grad som Skovene Landskabsbilledet og gør os Fortiden fremmed eller hjemlig, alt eftersom de har ændret deres Udstrækning eller ej. Var Eggen tidligere langt skovrigere, var den tillige ogsaa langt vandrigere end nu.

I Nutiden gør man sig heller næppe noget Begreb om, hvor meget Vandstandsforholdene har ændret sig. Endnu for ca. 300 Aar siden laa store Dele af Sognet hen som øde, uvejsomme Egne, bestaaende af Sump og Morads. Paa visse Tider af Aaret var disse Arealer oversvømmede, og et bredt Bælte af Smaasøer, »Damme« og Sumpe spærrede den ene By fra den anden. Det var særlig Gjenner, som paa den Maade blev afspærret fra det vestre Sogn.

1649 klager Beboerne i Gjenner over, at deres Børn ikke kan komme til Ø. Løgum Sogneskole, da der imellem denne By og Gjenner »om Vinteren paa atskillige Steder findis Vand, huorsomhelst saa deris Børn skulle gaa offuer Broer, oc saadant icke er uden Fare«. (Pastor Brun i sine Optegn.) Ja, 100 Aar senere staaer det ikke bedre til. Provst Schmidt i Aabenraa omtaler da den samme Vej og nævner, at Gjenner er skilt fra Kirkebyen ved »Mohre und Moräste« (derfor er Byen nødt til at have sin egen Skole).

Størst af alle disse »Damme« var Dybvad Dam, som dannede Sogneskallet mod Syd. Efter Meyers Maalinger var den i 1641 336 Tdr. a 120 Roder. Øst for den kom saa Jarup Dam, som naaede helt til Bodum. En Del af disse Damme angiver Meyer som »Wischlandt«, det vil sige vaade Kærjorder. Til Tiderbjergedes her lidt Hø. Mellem Leerskov og Løgum laa Svejnholt Dam og Klarvand, og endnu i 1815 var her $4\frac{1}{2}$ Tdr. (à 320 R.).

I det nordøstlige Hjørne af Leerskov Mark laa i 1615 en Vandmølle, hvis Ejer i det Aar fik anvist et Stolestade i Kirken. Møllen maa have ligget i det saakaldte Kalledal, og man kan nu daarligt nok tænke sig, at her har været Vand nok til at drive et Møllehjul, selvom Møllen ikke har hørt til de store. I 1641 er Møllen forsvunden, den er vel ødelagt i Krigstiden.

Af andre Smaasøer paa Ø. Løgum Mark kan nævnes »Mads Lavsens Dam« Nord for Byen og Strygsdam og Fru Pyt i Øst. Nu er alle disse Damme forlængst Engjord med Undtagelse af nogle Mosepytter. Ogsaa paa de andre Bymarker fandtes der en Mængde Sump og Morads, Damme og Siig, men derimod kun faa egentlige Enge. Nord for Hovslund var der f. Eks. en større Sumpstrækning, som Beboerne i Krigstiden 1657/59 benyttede som Smuthul, midt i Sumpen var der nemlig en lille skovklædt Holm — Bygholm — hvortil

der førte en Sti, som kun Egnens Folk kendte og kunde benytte. Holmene Tang, Pandborg og Bygholm hævede sig over den sumpede og øde Egn, og endnu paa Svenskekrigens Tid var de skovklædt.

Man kan regne med, at overalt hvor der nu er Eng, var der i ældre Tid Morads og øde Kærstrækninger, thi stort set er Engene det 19. Aarhundredes Indvinding. Tidligere havde man forbavsende lidt Eng, og Slægt efter Slægt istemmer derfor Klagen over, at Engmangelen er Skyld i Landbrugets ringe Kaar. Hvor nøje man regnede med hver Stump Eng ses f. Eks. af, at i Jb. 1704 omtales nogle »Smaaenge«, hvor man kunde høste »ein Lerringvoll« eller »en Sækfuld«. (Lerringvol Laddingfuld).

*

*

Hvor er der blevet arbejdet i denne Egn, inden det nuværende Kulturlandskab skabtes. Det er de gamles Værk. Og naar vi skal tale om de gamle Slægter, saa skal dette store Kultiveringsarbejde, som er udført gennem Aarhundreder ogsaa omtales. Skove er ryddet, Heder opdyrket, Tusinder og atter Tusinder Læs Sten er slæbt bort fra Markerne og sat op i store Stendiger (allerede ved Aar 1700 mange Kilometer Stendiger i Sognet). Vandstanden maatte sænkes ved utallige Grøfter og Vandløsninger, Skrup og Buskads maatte bortryddes, inden Sumpene forvandlede til Eng. Men endnu langt ind i det 19. Aarh. fandtes kun moseagtige Enge. (Kiers Topgr. 23). »Her vokser mest Stærgræs -- skriver Kier -- og paa begge Steder (i Moser og Enge) findes de saakaldte Trandbær (*Vaccia uligmosa*). Jo mindre moseagtige Engene eller Kærene ere, des bedre Græsarter vokser deri, saasom Vermer, Treblade, (*Trifolia palustr.*) og Smørblomster«.

Hvad havde de gamle Bønder saa ud af al deres Slid og Slæb? Om deres Markjorder fortæller Kier -- i sin Topografi, 1820. »Paa de bedre Agre vokser Klever, men dens Avl er kun lidt indført. Ellers vokser ogsaa *Hypericum*, Følfødder og andre Urter. Paa de slette Markagre vokser første Aar megen Rodbeen derefter bedre Urter og siden de saakaldte »Midsommer Vener«. Spergel vokser mellem Boghveden, ofte alt for meget, men andet Ukrudt er ikke hyppigt, naar man nogenlunde vogter sig derfor«.

Deres Slid havde i mange Tilfælde været forgæves, thi de kunde ikke leve af Agerbrug alene, dertil var Jorden for ringe og Foldene for faa. Man maatte derfor gribe til andre Indtægtskilder som Tørveindustri, Skibsfart og Husflid. Men det vil der blive fortalt mere om herefter, naar Talen er om de økonomiske Tilstande i ældre Tid.

Endnu er at tilføje, at Landskabet i 19. og 20. Aarh. atter ganske har ændret Karakter. De sidste Rester af Heder er opdyrket, ved Drainage og Afvanding er der sket store Landvindinger, de fattige og tidligere næsten værdiløse Sandjorder er forvandlet til middelgod Jord, store Plantager er anlagt, deriblandt een af Sønderjyllands ældste, Granplantagen ved Leerskov, som er ca. 200 ha. stor.

Hvis de gamle saa Egnen nu, vilde de vel ikke kunne kende den. Det skyldes vel i særlig Grad den moderne Teknik. Og hvis de traadte ind i Gaarde og Huse, saa Besætninger og Maskiner, Inventar og Bohave, vilde de vel undres og sige: Hvor har I dog bragt det vidt. Men -- fik de saa mere at se end Facaden, hørte de om noget af det, som i Dag plager Menneskenes Børn, vilde de maaske sige: Vi vil ikke bytte med jer.

Ser vi ved Afskeden henover dette Landskab, hvor hver en Plet taler til os om de gamles Flid, Initiativ og Slid, da røres der ved noget i ens Sind, som stemmer til Ærefrygt.

Landskabet kan fortælle meget om de gamle Slægter. Det var selvfølgelig og lige til, at vi først lyttede til, hvad det havde at fortælle om det gamle og de gamle.

Vindbøjet Eg i Sønderbyg. Ø. Løgum. (Forf. fot. 1934)

Din egen Dag er kort, men Slægtens lang,
læg Øret ydmygt til dens Rod forneden.
Aartusind toner op med Graad og Sang,
mens Toppen suser imod Evigheden.

INDBYGGERANTALLET 1650—1921

Mens man for det 19. og 20. Aarhundredes Vedkommende kan følge Befolkningstallets Svingninger takket være Folketællingslisterne, staar man saa at sige paa bar Bund, naar Talen er om Indbyggerantallet i ældre Tid. Vel foranstaltedes i 1769 en Folketælling, men Materialet er for de fleste Sognes Vedkommende gaaet tabt. Tilbage er saa egentlig kun Kirkebøgerne, som kan give en Del Oplysninger af stor Værdi. Ganske vist indeholder Kirkebøgerne ikke Mandtalslister, men man kan dog ud fra Daabs- Vielses- og Dødsregistrene beregne Folketallet med nogenlunde Sikkerhed,

Efter disse Beregninger har Folketallet været

i 1650 ca. 650	og ifølge Folketællingslisterne
1661 - 100	i 1860 ca. 1574
1700 - 700	1910 - 1762
1750 - 850	1921 - 1821
1800 - 950	

Der er særlig to Tal, man lægger Mærke til i denne Forbindelse. Først den katastrofale Nedgang i Folketallet 1659/60, dernæst den ret betydelige Stigning i første Halvdel af 19. Aarh., som skyldes Udmarkernes Udskiftning Opdyrkning og Bebyggelse.

Vi vil nu se lidt nærmere paa Tallene fra 17. og 18. Aarh. I Catalogus animarum fra 1650 har Pastor Brun opført alle Sognets Beboere, dvs. den bosiddende Befolkning, hvis Antal da har været 656. Ved Aarhundredets Begyndelse har Tallet antagelig været ca. 600. 1657/60 vælter Odelæggelsen ind over Nordslesvig. Krig, Sult og smitsomme Sygdomme

(Plettyfus, ogsaa kaldet Sprinkler, den farligste og mest dødbringende af alle Tyfussygdomme) forarsager, at Døden mejer ned for Føde. Fra Nytaar 1659 til Mikkelsdag 1660 døde der f. Eks. her i dette Sogn ikke mindre end 250 Mennesker, mens der i samme Tidsrum kun fødtes 11 Børn, da en Del af Beboerne flygtede for Ulykkerne og er døde i det fremmede og altsaa ikke findes indført i Kirkebogen her, maa man regne med, at Folketallet efter Krigens og Smittens Ophør er sunket helt ned til 400.

Forbavsende hurtigt naaede Sognet dog atter sit gamle Folketal. Det ses f. Eks. af følgende Oversigt:

Sognets bosiddende Befolkning 1650 (Cat. anim.)

Bebygg.	Gaardfam.	Beboere	Kaadnere egentl. Inderster	Beboere	»Husfolk«
Ø. Løgum	11	69	6	30	1 2
Hejselbj.	1	4			
Leerskov	5	25	2	5	
Andholm og Faar- hus	2	10			
Rovbjerg	14	64	2	10	1 3
Kopsholt	1	8			
Tyrholm	2	10			
Jarup	8	44	2	12	
Hovslund	17	99	4	17	4 18
Gjenner	29	151	12	59	4 16
	90 Gd.	484	28	133 Beb.	10 39Beb

I 1704 var der ifølge Jordebogen følgende Gaarde og Kaadnersteder i Sognet:

Ø. Løgum	15 Gaarde	2 Kaadnere	+ 2 Inderster	
Hejselbj.	1 —	1 —		
Leerskov	1 —	1 —		
Andhelm og Faarhus	2 —			
Rovbjerg	8 —	1 —		
Kopsholt	2 —			
Tyrholm	2 —			
Jarup	9 —			
Hovslund	17 —	13 —	(deribl. dog ogsaa en Del Lejehusfolk)	
Gjenner	34 —	21 —	(— — — — —)	

Ialt 91 Gaardfm. 40 Kaadnerfamilier

Da Familiernes Antal er omtrent de samme, som i 1650, kan Folketallet heller ikke afvige synderligt fra 1650.

At Folketallet har været stærkt stigende efter Krigen, fremgaar ogsaa tydeligt af de Oplysninger, som Kirkebogen giver.

I Aarene 1641—50	viedes gennemsnitlig	4,0	Par	aarligt	
— 1651—60	— —	4,2	-	—	
Men i 1661—70	— —	6,6	-	—	skønt Befolkningstallet
og 1671—1700—	— —	4,7	-	—	har været langt lavere

Udviklingen ses endnu tydeligere, naar Daabs- og Dødsregisteret inddrages i Undersøgelsen.

Mens der i Tidsrummet 1641—50 fødtes ca. 20 Børn aarligt, stiger Fødslerne, til Trods for det meget lave Befolkningstal i Tiden 1661—1700, til 20,8 aarligt. Omvendt viser Dødsfaldene en ligesaa tydelig nedadgaaende Tendens:

1641—50 døde aarligt 16—17 Personer, men 1661—73 derimod kun 10. (Der er en Løkkene i Kb. men Numrene i Dødsregistret fortsætter) 1674—83 stiger Tallet til 10—11.

Stigningen i Folketallet skyldes dog ikke alene det store Fødselsoverskud i disse Aar, men i lige saa høj Grad Indvandring udefra. Skønt Indvandringen senere skal omtales, vil vi dog i denne Forbindelse omtale den særlige Indvandring i Aarene efter de store Dødsaar.

Vielsesregistret 1641—80 viser følgende:

1641—60 ægteviedes	166	Personer i Sognet,	1661—80	226
heraf var fra Sognet	121	72,7 %	157	= 69,5 %
fra Nabosogne var	27	16,3 %	37	16,4 %
fra øvr. Nordslesv.	17	= 10,3 %	18	= 8,0 %
fra øvr. Sønderjyll.	0	= 0,0 %	4	= 1,8 %
fra Jylland	1	0,7 %	5	2,2 %
fra Fyen og Ærø	0	0,0 %	4	1,7 %
fra tysk Omraade	0	= 0,0 %	0	0,0 %
			og fra Mosland	1 0,4 %

Oversigten viser, at under normale Forhold stammede Sognets samlede Befolkningsmasse i det store og hele fra Sognet eller dets nærmeste Omegn (89 %), Resten fra selve Nordslesvig og kun 0,7 % fra Egne udenfor Sønderjylland (Jylland). Efter Krigen derimod, da Indvandringen sætter ind, synker det førstnævnte Tal noget, men til Gengæld træffes der nu Befolkningselementer fra fjernere Egne, særlig fra Jylland, Fyen og Sydslesvig.

Af en Folketælling, som Pastor P. Kier foranstaltede i 1802, da han tiltraadte Embedet, fremgaar det, at Sognet da havde 951 Indbyggere. Af disse var:

368 Ægtefolk, dvs. 38,7 %	206 ugifte, dvs. 21,7 %
297 ukonfirmerede, dvs. 31,2 %	80 Enkemænd og -Koner dvs. 8,4 %

Civilstandsfordelingen efter Køn giver følgende Resultat:

Af 479 mandlige Personer var:	og af 472 af Kvindekøn:		
184 gift	dvs. 38,4 %	184 gift	dvs. 39,0 %
112 ugifte	- 23,4 %	95 ugifte	- 19,9 %
161 ukonf. Dr.	33,6 %	136 ukonf. P.	- 28,8 %
22 Enkemænd	- 4,6 %	58 Enker	- 12,3 %

Afvigelserne fra Nutidsforhold er, som man ser kun smaa. Dog har der i ældre Tid været flere Mænd end nu til Dags, som forblev ugift, hvilket hovedsageligt skyldtes Vanskeligheden ved at skaffe Jord til egne Hjem.

Det ligger nær at undersøge, hvorledes det 17. og 18. Aarhundredes Befolkning fordelte sig efter Erhverv og social Stilling.

I 1650 og 1704 tilhørte 70 pCt. af alle Familier i Sognet Gaardmandstanden. I 1802 derimod, — hvor Folketallet er steget meget betydeligt — kun 49 pCt. Befolkningstilvæksten falder næsten udelukkende paa Smaakaarsstanden, da Gaardenes Antal ikke er steget syn-derligt i dette Tidsrum. Forinden vi undersøger dette Forhold nærmere, vil vi se lidt paa de gamle Landsbysamfund.

II.

BONDE OG BY

LANDSBYSAMFUNDET

Gaardmænd, Kaadnere og Inderster, Lejehusfolk.

De gamle Landsbyer var tæt sammenbygget. Kortene over de forskellige Landsbyer giver os en Forestilling derom. Flere Gaarde laa saa tæt sammen, at de næsten var sammenbygget, kun en lille Slippe, hvor en Mand lige kunde passere, adskille dem.

Ifølge hele Fællesskabets Indretning var Husmændene, som her kaldtes Kaadnere og Inderster, udelukket fra at faa Del i Landsbyens Fællesjord. Husene var derfor jordløse. Baade Selvejere (Bønder) og Fæstere kunde overlade en Jordlod til Byggeplads og Kaalgaard imod en aarlig Afgift, i Regelen ogsaa imod Hovarbejde i Høstens Tid. Nogle Husmænd fik ogsaa Lov til at bygge paa Gadejord, som tilhørte hele Byen, de kaldtes saa Byinderster (eller Gadehusmænd). De kunde ogsaa leje lidt Jord af hele Grandelaget mod en Afgift til samme; paa denne Maade kunde ogsaa de faa en lille Andel i Byens Græsareal.

Socialt og kommunalretsligt var de saaledes skarpt adskilt fra Bønder og Fæstere. Om de ogsaa var det økonomisk, er derimod et andet Spørgsmaal.

Kaadner- og Indersternes Antal steg fra Aarhundrede til Aarhundrede. Paa hver lille Plet Jord, som ikke anvendtes til Toft eller Kaalgaard, rejste der sig et Kaadner- eller Inderstested. Hvor snævert og smaat med Plads der var i den gamle Landsby ses f. Eks. af, at en Inderste, Mickel Iversen i Gjenner i 17. Aarh. rejste sit Hus paa to Mænds Grund, 4 Fag laa paa Chr. Fallesens og 4 Fag paa Jens Bundesens Grund, mens Tørveladen laa »in der Sandkuhl«, dvs. i Sandegraven ved Korsbjergs Fod. Plads til Kaalgaard blev der ikke ved Huset, den maatte han have andet Steds (Jb. 1704).

Om Gjenner oplyser Jb. 1609, at der i Byen er 12 Kaadnere, 10 gottorpske og 2 kgl. De betaler hver 8 Sk. Forbedelsespenge (Verbittelsgeld). 1641, efter den kejserlige Krig, er der kun 7 gott. Kaadnere i Byen, og i en Fortegnelse fra 1692 hedder det, at der i Gjenner er 10 gtt. Kaadnere, men de 7 Steder er øde, og det ene er »afbrændt«. Mens kun enkelte Gaarde i Byen blev øde i Krigsaarene, har Kaadnerne lidt mere i de onde Aar. I 1704, Jb. 1704, er der endnu kun 5 af de 10 Steder opbygget og beboet.

Samme Jordebog giver iøvrigt gode Oplysninger om de saakaldte »Smaafolk« i Landsbyen.

Kaadnerne betaler foruden Forbedelsespenge ogsaa Tjenestepenge (Dienstgeld), Contribution, Extraordinære Afgifter og Amtsskatter (Amtsumkosten) ligesom Fæsterne. Jb. skelner iøvrigt skarpt mellem Kaadnere og Inderster (Insten). Forskellen synes at være den, at mens Kaadnerstederne er bygget paa Fæstegrund* og derfor betaler samme Slags Skat-

* Amtsskriver P. Moritzen i Aabenraa siger (1632) at, die Kätner, so viele auf Veste-Erde wohnen, geben jährlich 12 Sch. Verbittelsgeld*.

ter som Fæstegaardene, idet Husgrund og Kaalgaarde er Landsherrens, saa synes Indersterne at have faaet Byggegrund og Kaalgaard overladt af en Bonde. Derfor betaler Indersten kun Forbedelsespenge til Landsherren, til Selvejeren derimod kun en Grundafgift. Indersten ejer ligesaa lidt som Fæsteren Grunden. Han staar i et lignende Forhold til Ejeren (Bonden eller Bønderne) som Fæsteren til Herskabet (Kongen eller Hertugen). Men selve Huset er hans eget.

I Jb. 1609 omtales ogsaa saakaldte Toftemænd (Toftleute) »de danner en Mellemstand mellem de rette Bønder, som har Ottinge i Marken og Kaadnere, som ingen Jord har«. De har ogsaa egne Tofte ved deres Ejendomme. Af saadanne Toftemænd var der ingen i dette Sogn.

Husmændene var mest Haandværkere og Daglejere, i Gjenner levede en Del af som Skippere, søfarende og Fiskere. Af de fem gott. Kaadnere i Genner i 1704 var de to Fiskere. De havde hver to Køer og nogle Faar, som de lejede Græs til og købte Foder til om Vinteren.

To er Daglejere, deres Køer og Faar græsses sammen med Bønderne, »da de arbejder for dem«. »Vinterfoderet samler de her og der ved Agerenderne«. Den femte er en Hjulmagers Enke, »og da hendes Mand har været Hjulmager, faar hun Græsning og Vinterfoderet von den Leuten im Dorffe«. Haandværkerne, især Smeden, var jo i gamle Dage snarest at ligne ved kommuna'le Tjenestemænd.

Saa følger Indersterne i Jb., men Jordebogen er allerede paa det Tidspunkt vaklende i sit Sprogbrug, idet den ved »Inste« baade forstaar egentlige Inderster, hvis Huse er bygget paa en Bondes Grund og almindelige Lejehusfolk. Det blev, som bekendt, den sidste Sprogbrug, som sejrede. Nr. 1 blandt Kaadnerne, Mikkell Iversen, har ikke saa helt faa Fag Hus (8 Fag Indhus og 3 Fag Lade) og har baade Hest og 5 Køer, — ligesaa mange, som mangan Bonde, desuden har han 6 Faar og 20 Bistader. Ja, i Hovslund er der endogsaa en Inderste, som har 6 Fag Indhus, 5 Fag Lo og Stald foruden 4 Fag Tørvelade. Han har ogsaa 4 Køer, 5 Faar og 2 Svin. Hans Hus er takseret til 47 Rdlr. og Besætningen til 30. Til Sammenligning hermed kan anføres, at fire Gjenner-Gaarde i 1704 var taxeret lavere, den lavest vurderede Gaards Bygninger naaede kun 16 Rdlr.

Man kan altsaa ikke sige, at Indersterne økonomisk stod langt under Bønderne; det har vel snarere været saadan, at enkelte Inderster sad lunere inden Døre end Bonden.

En anden Inderste i Hovslund havde endog to Heste, men ellers ser det fattigt nok ud hos ham. Hans 7 Fag Hus er kun vurderet til 4 Rdlr. 32 Sk. og det hedder om ham, at han »bettelt um Gras und Futterung.«

Foruden »Insten so eigne Haüsser haben« nævner Jb. en Del Inderster, som sidder til Leje, men som alligevel ofte har en Ko og nogle Faar.

Vi ser altsaa, at Begrebet Inderste i Jb. er flydende. Det betegner dels en Mand, hvis Hus med Stald m. m. er bygget paa en Bondes Jord (i Modsætning til Kaadnerens Hus), dels en almindelig Lejehusmand. Siden gaar Inderste over til at betyde en Indsidder, dvs. een, der sidder til Leje. Senere hen i Aarhundredet bestemmer Rentekammeret, at ved et Kaad (Kathe) skal forstaas et Hus, hvortil der hører Kaalgaard, mens Inderste (Inste) betegner »ein Heuerling«. (Abt. 400. Nr. 35 Kiel).

Men ogsaa disse sidste skulde betale Forbedelsespenge, idet Rentekammeret i 1746 bestemte, at alle Indsiddere for Fremtiden skal betale denne Afgift. (Rentekammerets tyske Resolut. 1746 Nr. 120). Der blev nemlig klaget over fra Haderslev Amt, at Egnen blev overfyldt af »vielen von fremden Örttern einkommenden Leuten«, og for at befri Amtet for »dette løse og tyvagtige Pak« paalægges Indsidderne denne Skat.

Følgende Oversigt viser Forholdet mellem Gaarde og Huse i 17. og 18. Aarh.

	Antal Gaarde	Kaadnere og Inderster	Gaardprocent
1609 (Jb.)	84	20	81
1650	90	38	70
1704 (Jb.)	91	40	70
1753 (Tiende reg.)	95	78	55
1802 (Kier)	94	96	49

Heraf fremgaar det, at Stigningen i Befolkningstallet næsten udelukkende falder paa Husmandsklassen.

Fællesskabets Indretning og den daværende Lovgivning (Forbud mod Udstykning eller Deling af Gaardene) forhindrede en naturlig Udvikling i Forholdet mellem Gaardmænd og Husfolk. Jo mere de sidste steg i Tal, desto stærkere følte den sociale Uretfærdighed i, at Jorden var forbeholdt den ene af Parterne.

De jordløse kom i Tanker om, at ogsaa de maatte kunne tilkomme at faa en lille Part af dette Samfundsgode. Udskiftningen, som var intet mindre end en Revolution i Landsbyen, maatte ogsaa paa dette Omraade skabe noget nyt.

Hvad var nu alle disse jordløse Folk? Man kan dele dem i to Klasser, Kaadnerne og Indersterne, som havde eget Hus, og saa de fuldkommen besiddelsesløse, som maatte nøjes med at sidde til Leje i en Husende.

Hovedparten af dem var Daglejere og Haandværkere. Men denne Arbejder- og Haandværkerstand var af ret ny Dato i den slesvigske Landsby. I 17. og endnu i 18. Aarhundrede træffer man jævnlig Bønder, som samtidig drev et Haandværk; mange var f. Eks. Skræddere eller Murere og Tømrere. Ogsaa Smedehaandværket var ofte knyttet til en Gaard. (Se Gaard Nr. 1 B., 50 D.). Selv Degnen var oprindelig Gaardmand. Senere, da Degnen kom bort fra Jorden og ogsaa blev Lærer, blev han flyttet over i Kaadnerklassen, mens Læren før 1814 regnedes for Lejehusmand.

En selvstændig Haandværkerstand fandtes der altsaa ikke i gamle Dage. En fyrstelig Forordning af 22. Juli 1711 forbød al Udøvelse af Haandværk i Landsbyerne, som laa indenfor 3 Miles Afstand fra Aabenraa »undtagen de nødvendige Grovsmede, Skræddere og Hjulmagere«. (Bericht betreff. den Zustand des Ampts Apenrade 1735. C. II. I Nr. 3 Kiel). Alt andet maatte man købe eller lade forfærdige i Købstaden.

Foruden en Smed og Skrædder, som altsaa oftest var Gaardmand, havde hver By sin Kromand. En fyrstelig Forordning i 1703 forbød al Brygning og Brænden paa Landet »undtagen til Husets Nødtørft«. Kromændene skulde tage deres Varer hos den Mand i Købstaden, som havde forpagtet Brænderirettigheden. Ingen maatte bruge andet Øl og Brændevin end Forpagterens. Og denne vaagede over, at alt gik, som det skulde.* Det fik Pastor Klincker i Ø. Løgum at føle, da han i 1774 holdt Bryllup. Han lod da »nach uraltem Gebrauch« i hver af Sognets Landsbyer udskænke 1 Tønde Øl og 6 Kander Brændevin, for at Folket kunde glæde sig med ham. Det kom snart efter Fedder Johansen i Aabenraa, som havde Privilegium paa Levering af al Brændevin i Amtet, for Øre, og han indgav 16. Juni en Klage mod Præsten, da denne ikke havde købt de mange Drikkevarer hos ham. Forpagteren krævede Satisfaktion, og at Præsten skulde aflevere sine Brænderiredskaber. Pastor Klincker forsvarede sin Handling med at henvise til, at det er ældgammel Skik. Alle hans Forgængere i Embedet har givet deres Sognebørn den samme Gave og vel at mærke af egen Bryg. Og

* I Forpagtningskontrakten stod der desuden, at alle Brændevinskedler skal afleveres paa Amtshuset, for at ingen skal fristes til at fortsætte paa den gamle Maade.

saa Tolvmændene kommer deres Sognepræst til Hjælp med en Erklæring om, at i Præstegaarden brændes ikke mere Brændevin, end der behøves i Huset »und zur Erquickung seiner Beicht-Kinder, die oft ein langer und beschwerlicher Weg haben«. Men Rentekammeret bestemte alligevel, at denne gamle Skik skulde ophøre, og Præsten maatte bekvemme sig til at aflevere sine Kedler.*

Dog, — ingen behøvede at tørste. Mangt et Inderstehus aabnede gæstfrit sine Døre for enhver, som havde Mønt paa Lommen. Hver Landsby, om den end var nok saa lille og ussel, havde sin Kro, i Gjenner var der endog to, den ene blev bygget lidt udenfor Byen i »Lyngtoft«. Men lovlig Consession maatte der til, og en ikke ringe aarlig Afgift til Amtet skulde prompte erlægges. Kromanden skulde købe sine Varer hos den lovlige Sælger (Forpagteren af Brænderirettighederne), bruge det rette Kandemaal, overholde Sabbatsforordningen, ikke beherberge Betlere og omstreffende Pak, ikke tillade »unmässiges Saufen und Schwelgen«. Det var hans Hovedpligter.**

Om de saa blev holdt, er et andet Spørgsmaal. Amtets Myndigheder klager i hvert Fald ofte over, at Krolivet ødelægger Undersaatterne og er Pestbylder i Samfundslegemet. Da en Paul Hinrichsen fra Onlev i 1785 ansøger om Tilladelse til at drive Kroeri i Faarhus lige Nord for Røde Kro, fraraader Amtet det meget, »da det kun bevirker, at Undersaatterne faar endnu mere Løjlighed til Drik«, og Amtmanden ønsker hjerteligt, at Tilladelsen ikke gives. Ejerne sender igen en underdanig Ansøgning til Rentekammeret, og begrundet den med, at saafremt Tilladelsen ikke gives, kan Kanonafgiften ikke betales af den ringe Ejendom, og tilmed er Kroen meget paakrævet, da Vejen mellem den røde Kro og Immervad er lang og øde, den trætte rejsende kan nok trænge til en lille Hvil og til lidt Vederkvælgelse. Det hjalp.

Til et Inderstehus kunde der ogsaa undertiden være knyttet et lidet Høkeri, men 1740 blev det inskærpet, at der ikke maatte drives Købmandshandel paa Landet, »da det skader den borgerlige Næring i Købstæderne.«

Foruden en Kromand havde hver By sin Hyrde. Han var nærmest en kommunal Tjenestemand og var ikke daarligt allagt, derfor hed det sig ogsaa, at i visse Byer var Hyrdedømmet bedre end Præsteembedet. I hvert Fald var det bedre at være Hyrde end Lærer i den gamle Landsby. I Hyrdehuset var der ogsaa nogle faa Fag til Byens Skole, her holdtes der Vinterskole af lejede Skolelærere, som ofte skiftede hver Vinter. Saaledes var det endnu i Sognets Landsbyer i 18. Aarhundrede, kun i Gjenner havde man en saakaldt fast Skole, hvor man havde en fast Lærer og en rigtig Skole.

Til Kaadner- og Inderstestanden hørte desuden Søfolkene. Men de saa mangan en Gang Bonden over Hovedet, thi de var berejste, havde set og oplevet noget og havde ogsaa undertiden lagt noget til Side, erhvervet sig Liggendefæ.

Søfart har gennem Aarhundreder spillet en stor Rolle for Sognets Befolkning. De

Den gamle Landevejskro „Faarhus“.
(Fot. Som. 1934)

* C. II 2, 373. Kiel.

** C. II 1, 169. Kiel.

ynge Gaardmandssønner gik ofte til Søs, oftest tog de først til Holland, hvor de i Amsterdam fik Hyre paa de store Sejlskibe, som gik til Vestindien eller til det fjerne Østen. Enkelt af dem blev meget duelige Styrmand eller indflydelsesrige Kaptajner, vi vil siden møde adskillige af dem. Men mangen ung Gjennerbo fandt ogsaa sin Grav i det fjerne, eller paa de store Verdenshave; deres Navne finder vi endnu i Kirkebogen, i de Tilfælde, hvor der hjemme i Fødesognets Kirke holdtes »Liigsermon« over dem. I det vestlige Sogn boede der ogsaa enkelte saakaldte »Grønlandsfarere«, som drev Hvalfiskfangst ved Grønland, andre Kaadnere og Inderster havde en Jagt, hvormed de fra Gjenner Bugt sejlede Torv til Als eller til Fyen og .Ero. Torvene købte de af Tørvbønderne i de vestlige Byer. Ogsaa mange af dem havde i de unge Dage krydset Verdenshavene. Atter andre sejlede som almindelige Matroser eller drog med en »Kommandør« paa Hvalfangerfærd, enkelte drev lidt Fiskeri i de hjemlige Farvande.

Om disse »Smaafolk« fortæller Pastor Kier i 1820, at i Gjenner »nære de fleste Smaafolk sig af Havet, og der er i Byen kun faa Haandværksfolk. Dog findes der sædvanlig 2—3 Skræddere, en Mur- og Tømmermand, en Hjulmand, en Væveskemager, to Smede, som ogsaa forfærdiger Leer til Salg, een eller to Træskomagere, en Tækker og nogle Daglejere. De som nære sig ganske af Søen turde vel være omtrent 8—9 Familier, men der er over 20, som tildels nære sig deraf, og have Baadparter«.

Lavest paa Rangstien stod blandt de bosiddende Lejehusmanden. Her træffer man baade raske, sunde Arbejdere og udslidte Oldinge, forulykkede Eksistenser og Tiggerproletariat. Kirkebogen giver ikke altid en tydelig Karakteristik af samtlige i Sognet afdøde Personer, man kan derfor ikke altid udsondre de vandrende Tiggere fra de bosiddende. Naar Talen er om »en stakkels Quinde, som bellede sit Brød«, fremgaar det ikke heraf, om hun har tilhørt det vandrende eller det bosiddende Pjalteproletariat. Men i Jordebogen nævnes adskillige af den Slags forulykkede Eksistenser. Skønner jeg ret, har ca. 5 Procent af Befolkningen i 17. og 18. Aarh. levet som Tiggere. Der nævnes blinde og lamme, gamle og værkbrudne, afdankede Soldater o. s. v. Ofte er de navnløse i Kirkebogen. F. Eks. 1717 »bleff nedsat ved Kirckens Muur en fattig gammel Kone, som var hos Hyrden, uden Sang oc Klang. Jeg kastede Jord paa lige efter Gudstjenesten«. 1730 »nedsattes Scholmesters i Gjenner 2 dødfødte Børn paa Kirckegaarden uden Sang oc Klang, saasom han var meget fattig«. 1702 »Dom. Reminiscere bleff begravet om Morgenen en gammel Mand, Salomon, som døde paa Marcken mellem Emmervad og Hauerlund«. Han er formodentlig frosset ihjel. »En Bedekone«, »en Tiggerske, født i Jylland, 78 Aar«, »en Mand fundet paa Jarup Mark, jordet her Juledag« (1782). En senere Præst tilføjer (Ann. IV) at han »kom syg og ussel og fra fremmed Land og bad om Husly hos Peder Andersen, men udjaget af ham gik han op til Tvillinghøj og døde her«.

1731 døde i Hovslund en fattig Kone, som vel antagelig ogsaa har boet her nogen Tid, thi der er da blevet ofret lidt ved hendes Jordefærd. »Hendis Fader var Dr. Jonas Wiborg, Professor paa det kgl. Academi i Kjøbenhavn«. Hun har nok været et Stykke Vraggods, som er skyllet i Land her.

Sværme af omvandrende Tiggere drog i evig Uro henad Landevejen. Ofte moder man i Daabsregistret »en Tiggerquindes Barn«, en fattig Tiggerskes Barn«. Undertiden fortælles der lidt mere om dette vandrende Proletariat, »To fremmede Personer aff Danmark« (1673 fik de et Barn døbt). 1673 nævnes en Bendix Stephensen »efter sin Bekiendelse født i Suerig 10 Miile fra Stockholm. Moderen ved Nafn Maren«. 1703: Karen Sørenns Datter af Weyl, som kom i Barselseng til Tøges i Gjenner. 1707: En lockit Quinde udaff Mossland. 1732: En afdanket Soldats Barn. 1736: Hand gick oc tiggede oc hans Hustru laa i Barselseng i

Gjænger. Faddere var onde at bekomme. Jep Smed holdt det, min Datter Maria oc Tjene-stepige Leen (var Faddere). 1744 fortælles om et omstreffende Par, at Manden „Anthonius Joseph Gamdorff, som var Catolique halde tient paa kgl. flode i 5 Aar for Matros«.

Naar Taler er om Forholdene i den gamle Landsby, maa vi ogsaa se nogle Glimt af Datidens sociale Forhold og af det det uhyggelige Tog af forulykkede Eksistenser, som ikke magtede det vanskelige Menneskeliv. Men ellers skal vi i det følgende kun beskæftige os med de boende:

GAARDMÆNDENE

Jorden var i gamle Dage det altbestemmende, alle Tings rette Maal. Et Menneske blev vurderet og tituleret efter dets Forhold til Jorden. Der var Hel- og Halvgaardsmænd, Hel- og Halvkaadnere, Fjerdepart- og Ottendepartsgaardmænd, Gadehusmænd og Toftmænd. Selv Døden, som jo dog ellers kæmmer os alle over en Kam og gør alle lige, kunde ikke udrydde al den tituleringen. I Dødsregistret gøres der omhyggeligt Rede for, om den afdøde var en Hel- eller Halv- eller Fjerdepartsgaardmand. Alt var nøje regnet ud. Og var det en af de jordløse, som døde, blev det først bemærket. Saa først nævntes hans Erhverv. *Gaardmanden* derimod ansaa man dengang for den egentlige Samfundsstøtte og -bærer, og som Ejer af Jorden var han *den eneste bestemmende*. Mændene i de jordløse Huse havde nok nogle Agerrender og Smaapytter her og der i Mosekærene, men de var kun fæstet af en eller anden Bonde (før Udskiftningen). De kunde tages fra ham igen. Han maatte derfor være føjelig og underdanig.

Gaardmændene i Byen samledes i *Grundelaget*, og her afgjordes alle Spørgsmaal. Man holdt haardnakket *paa Selvstyre og „Øvrigheden adlød man nødigt og holdt den for en Plage“**. »Kun Præsten havde megen Indflydelse paa Folket, med overtroiske Øjne saa man paa ham som en mægtig Mægler mellem Gud og dem. Undersaatterne tænkte sædvanligt ilde om Øvrighedens Anordninger, og deraf fulgte sære Meninger om Regeringen.* Da Folket skulde tælles, da blev saaledes tænkt og talt: Det vilde gaa ilde til, da Kongen ligesom David talte Folket. Der vilde komme en Landeplage ligesom i Davids Tid. Andre sagde, det skete for at se hvor mange og hvilke overflødige Folk der var. Thi Folket skulde være for talrigt, og der maatte et vist Antal bort. Nogle paastod, at det var Regeringens Hensigt, at en stor Del raske unge Folk skulde udvandre ligesom Cimberne og erobre sig et Land. Andre paastod, at de sygelige og gamle Folk skulde aarelades ihjel. Gamle Koner angsteved slige Taler, men deres Sønner trøstede med det Løfte, at de vilde forsvare dem mod deres Mordere« **

Saaledes tænkte den nordslesvigske Landbefolkning i Tiden forud for de store Omvæltninger i Slutningen af 18. Aarh. Om Udskiftningen anførtes en Linie af Sybyllens Spaadom: »Verden skal skiftes i Lykker og Stykker, og disse udslættes igjen«.***

Før Fællesjorderne udskiftedes havde man visse Regler, hvorefter Folk maatte rette sig; disse var skrevet i en Vedtægt eller *Grandvire* (Vide), som var stadfæstet af Amtmanden. En saakaldt *Grandviirsmænd* havde denne i Forvaring og han samlede Naboerne hos sig til Grande ved en Stok, som han sendte omkrind i Bondelaget. Hastede det, blæste han i Hornet.

Paa de fælles Marker maatte ingen begynde eller fuldende noget Arbejde, førend det var afgjort ved Grande. Ingen maatte sætte mere Kvæg paa Græs — eller før, — end Vil-

* Ann. II 253.

** Ann. III 441 f.

*** Ann. III 442.

kaaret bestemte. Alle Overtrædelser straffedes med Bøder til Byen eller Øvrigheden. »Naar Bymændene f. Eks. havde bestemt at høste Rug, saa stod alle Høstfolkene om Morgenen ved Byleddet, men ingen turde gaa igennem, før Hyrden havde lukket op. Og ingen turde hugge i Kornet, førend Granviirsmanden havde gjort det første Hug«.*

»Denne beskrevne Forfatning forfremmede Almeenaanden hos Folk og gjorde dem saa at sige naboeligere, end de nu er« — tilføjer Kier.

Som Ejer af Jorden havde Gaardmanden ogsaa sin bestemte Bænk i Kirken, sit eget Stolestade, hvor han og hans Familie alene havde Ret til at sidde. Ogsaa paa Kirkegaarden var der egentlig kun Plads til Bønder. »Skulde en Inderste i Jorden — og det kunde jo ikke undgaas — saa maatte han lige som sit Kreatur se at slippe ned under Græsset paa maa og faa, under Grønsværet fra en øde Gaard eller i et eller andet Ingenmandsland. Ret havde han ingen Steder«.**

Gaardmændene dannede saaledes Sognets Overklasse. Men Bondestanden udgjorde ikke en graa forskelsløs Masse, men et mangecartet Samfund. Der var ansete og oversete Slægter, og en Mand vurderedes i høj Grad efter, paa hvilken Gaard han var født, og hvad Slægt han tilhørte. Som Kirkesvorne og Kirkeværger, Herredsfogeder og Sognefogeder, Sandemænd og Amtsfuldmægtige deltog Bønderne i Sognets, Herredets og Amtets Forvaltning og Retspleje. Men de fleste af disse ansete Stillinger var arvelige i bestemte Slægter eller horte til en bestemt Gaard maaske helt fra Middelalderen.

De var ansete Mænd, og herom vidner ogsaa, at de ikke sjældent ægtede Præstedøtre. Da Laurits Hansen fra Hovslund (Gaard Nr. 31 A) saa sig om efter en Ægtemage, mødte han en Dag Sognepræsten Hr. Andreas. Denne sagde til ham: Kom til mig, jeg har ogsaa Døtre. Han friede til Præstens Steddatter Bodell Brun og fik hendes Ja.

I enhver Henseende stod den slesvigske Bonde over den danske. Den Tvang, som Staten paalagde den danske Bonde, ved Stavnsbaand og Hoveri, Vornedskab og Herremandsvælde, kendtes slet ikke her. Den nordslesvigske Bonde var aldeles fri. Han udskilte sig fra den danske ved det Selvstyre, som var bevaret her; han deltog f. Eks. i det juridiske Liv som Sandemand eller Herredsnævning. Befolkningen her valgte selv deres Præster (ved lige Valgret), og sammen med Præsten styrede Bønderne Sognets offentlige Sager (som Jurater, Kirkeværger, Tolvmænd). De var repræsenterede i Amtets Styrelse ved Amtsfuldmægtige, som Amtmanden maatte raadføre sig med, og hvem alle Amtets Udgifter skulde forelægges.

Folkcøplysningen stod her paa et ganske andet Trin end i Kongeriget. Her var det en Undtagelse, naar en Mand ikke kunde læse og skrive i 17 Aarh., hver Landsby havde sin Skole, og Børnene lærte begge Sprog. — ogsaa i 17. Aarh. Paa Landet i Kongeriget derimod »har i 17. Aarh. mellem fire Femtede og ni Tiendele været ude af Stand til at skrive deres eget Navn«. (Gustav Bang, Kirkebogstudier).

Og den slesvigske Bonde skilte sig ud fra den kongerigske ved helt andre Levevilkaar. Da Pastor Dyssel i 1771 rejste gennem disse Egne undrede han sig over Forskellen. »Her ser man, skriver han, langt smukkere Landsbyer, meest med murede Huuse, end de danske Byers elendige Hytter af Leër opklinede Vægge«. Og en Kender som Chr. Axel Jensen skriver: »Ingen andre danske Bønder havde dengang Raad til at bygge sig saa statelige Gaarde som Haderslev-Aabenraa Egnens Bulluse og Bindingsværkslænger, ingen andre kunde give deres Stuer saadanne Egepaneler, og ingen andre Steder i Landet er der skabt Rum som f. Eks. den bekendte Gjennerpissel«.

* Ann. III 510.

** Sønderj. Maanedskr. 1941 p. 57 (Carsten Petersen).

»Nede i Friheden« — saaledes sagde man i gamle Dage nordpaa, og man mente dermed Landet syd for Kongeaen. Man hørte med Misundelse om Forholdene i Nordslesvig.

Iler er Efterkommere af frie Mænd, selvstændige og selvstændigt tænkende, uafhængige og selvbevidste Bønder.

Dette maa først bemærkes, inden vi gaar over til at tale om de gamle Slægter.

SELVEJE OG FÆSTERE

Jorden tilhørte enten Bønderne selv eller Fyrsten (eller Kronen). I det første Tilfælde kan man tale om *egentlige Bønder*, hvis Jorder i Jordebøgerne kaldes *Bundenerde*; var Fyrsten derimod Ejer, var Gaardbrugeren kun Fæster. (Vesteerde)

Ogsaa paa dette Punkt var Forholdene her vidt forskellige fra Tilstanden i Kongeriget, hvor der ifølge Fridericias Beregning 1654 fandtes ca. 6 — skriver seks — pCt. Selvejerbønder. Paa Sjælland endog under 1 pCt.*

Da Sognet hørte til Aabenraa Amt — og dermed til den gottorpske Del — har man gode Oplysninger om dette Forhold for 17. Aarh. Vedkommende. I 1609 var 56 pCt. af Gaardene Selvejergaarde, (Jb. 1609) og 61 pCt. af Jorden var i Selveje.

Indenfor Sognet fordeler Selvejer- og Fæstejord sig i stærkt vekslende Forhold.

I Jarup	var 87 %	af Jorden	Selveje
I Løgum	- 82 %	—	—
I Gjenner	- 67 %	—	—
I Hovslund	- 62 %	—	—
I Rovbjerg	- 47 %	—	—
I Leerskov	- 0 %	—	—

Andholm og Kopsholt var Fæstegaarde. I 17. Aarh. udviklede Forholdet sig til Ugunst for Selvejerne, idet de mange Selvejergaarde, som blev øde i Krigsaarene, gik over til at blive Fæstegaarde, og andre Selvejere degraderedes til Fæstere paa Grund af Skatterestancer.** I 1704 (Jb. 1704) var Forholdet mellem Selvejere og Fæstere følgende:

I Gjenner	var 55 %	af Jorden	Selveje
I Løgum	- 51 %	—	—
I Hovslund	- 32 %	—	—

I Rovbjerg Jarup, Leerskov var al Jord nu Fæstejord, for Rovbjergs Vedkommende hørte endog 51 pCt. af Jorden til øde Gaarde, og i Leerskov var kun een Gaard beboet.

Selvejernes Antal i Forhold til Fæsterne har altsaa været synkende, især i det af Krige og Sygdomme hærgede 17. Aarh. Men ogsaa Forskellen mellem Selvejere og Fæstere udslettedes mere og mere. Paa Saxos Tid ansaas Selvejerne som en særlig Stand, der agtedes lige med den gejstlige, men efterhaanden skete der Indgreb i Selvejernes Raadighed over deres Ejendom, og Forskellen mellem de to Klassers økonomiske Kaar blev mindre og mindre, ja udslettedes næsten helt. Skattebyrden virkede nivellerende. Begge maatte i 17. og 18. Aarh. betale de samme Skatter, og Selvejernes Fortrin bestod egentlig kun i Fritagelse for Betaling af Indfæstning eller Indfæstningssummens Forrentning (Vestegeld). Hørte der Skov til Gaarden, havde Selvejeren fri Dispositionsret over den. Fæsteren derimod fik udvist Træer til »Bau- Nutz- u. Radholz«.

Medens Odelsbondens Selveje og Ejendomsret blev mere og mere problematisk, udvikledes Fæsterens Rettigheder derimod, idet Livsfæste i Tidens Løb afløstes af Arvefæste. Det

* Som Eksempel kan nævnes Gaard Nr. 39 B.

** J. A. Fridericia, Adelsvældens sidste Dage.

blev hævdvunden Sædvane, at Fæsterens Søn overtog Fæstegaarden efter Faderen. Og ligesom der var dannet Sædvane for Arvegang blandt Selvejere, anvendtes den samme nu ogsaa af Fæsterne.* Myndighederne har maaske endog fremmet en saadan Udvikling, vel ud fra den sunde Betragtning, at intel er saa skadeligt for Landbruget ogsaa som Skatteobjekt — som den idelige Skiften Ejer. Man ansaa dengang en rodfæstet Bondestand for Fundamentet for hele Samfundet.

Den omtalte Fæstekvalitet afløstes dels i Tiden mellem Krigene dels efter 1861, hvorved Fæstegaardene gik over til fri Ejendom. Meddms Amtshuset tidligere skulde udstede Fæstebrev til den nye Ejer (og altsaa anerkende ham som Fæster) og ligeledes skulde give Tilladelse til Salg eller Forpagning, bortfaldt nu denne Bestemmelse, og Ejeren blev nu ogsaa i juridisk Henseende den rette Ejer af Jorden.

Var Fæstegaardene ikke overgaaet til fri Ejendom paa et saa tidligt Tidspunkt, — før den nationale Kamp om Jorden begyndte, — havde Myndighederne i Fæstet haft et meget virksomt Middel i Kampen mod den dansksindede Del af den nordslesvigske Bondestand. I saa Fald kunde de, ved at undlade at stadfæste og anerkende en uønsket ny Ejer, have forbeholdt de tysksindede Hovedparten af Jorden, et Forhold som mærkværdigvis ingen Historiker har været opmærksom paa.

I ældre Tid har Bestemmelsen næppe haft nogen praktisk Betydning, idet Amtshuset — Amtmanden paa Kongens Vegne — altid stadfæstede Overdragelsen af Gaarden til ny Ejer,** men siden havde man kunnet omdanne en Mængde nordslesvigske Gaarde (takket være de gamle Fæstebestemmelser) til Gaarde, der i et og alt havde lignet de senere preussiske Rentegaarde.

Som Eksempel paa, hvorledes et Fæstebrev fra den preussiske Tid saa ud, kan anføres følgende:

FÆSTEBREV

Hans Majestæt Kongen af Preussens Landraad over Apenrade Kreds.
Jeg Werner Carl Julius Gottlob von Levetzau, gjør vitterligt:

at jeg har overdraget i Fæste til Hans Bertram Hejselbjerg den senest af Mette Hejselbjerg født Zachariassen besiddede halve Fæstegaard i Lügum.

Gjør ogsaa dette herved og i Kraft af dette Fæstebrev saaledes, at bemeldte Hans Bertram Hejselbjerg maa overtage, for sin Levetid besidde, og paa bedste Maade nytte og bruge denne halve Fæstegaard med alt Tilbehør, imod deraf at erlægge Fæstepengene med 3 rt. Pr. Ct. og promte og uvægerligen at svare alle Skatter, Afgifter og Byrder, som hidtil ere udredede eller for Fremtiden, enten i Fredstid eller Krigstid, maatte blive paabudne.

Imidlertid forbydes det ham, under Fæstets Fortabelse, uden mit Minde at pantsætte, udhyre eller sælge noget af Gaarden eller dens Tilliggende.

Kongeligt Apenrade Landsraadsamt, d. 24. Juni 1868.

v. Levetzau.

* »Ind diesen beiden Ämtern (Aabenraa og L. Kloster) sind alle Festehöfe erblich u. die Eigenthums-hufen haben nur dann vor jenen einige Vorzüge, wann dabey Höltzungen u. Möhre sich finden.«
Amtmanden 1768, C. II. 1. Nr. 107, Kiel.

** C. II 1. Nr. 107.

SAMEJE. »FRIGAARDE«

Undertiden møder man i Jordebogen to eller flere Besiddere paa hver Gaard; i Jb. 1609 er det endog meget almindeligt. Man har kaldt dette Fænomen Sameje, det betyder dog næppe andet, — her i dette Sogn i hvert Fald — end at en Gaard i Tidens Løb er blevet delt i to eller flere Parter, og hver Part har faaet sine Bygninger, som ofte, — dog ikke altid — laa Side om Side. I Jb. nævnes Besiddernes Navne, men kun Stamgaardens Ottingtal og Skat anføres. Det betyder dog næppe, at flere Familier bebor samme Gaard; der er snarere Tale om nye Gaarde, som er udskilt fra Stamgaarden. Paa de Meyerske Kort 1641 er alle Gaardene og deres Ejere nævnt, hvilket ikke maa forlede een til at tro, at der er sket store Omvæltninger mellem 1609 og -41. Forholdet er snarere dette, at Jordebøgerne ikke altid er ført a jour, idet de først og fremmest angiver de gamle Enheder af Jord med dertil hørende Afgifter, og ikke altid tager Hensyn til Familier og Delinger af den gamle Jordenhed.

Hos Meyer er kun anført meget faa Tilfælde, hvor der er Tale om virkeligt Sameje, d. v. s. hvor en Gaard beboes af to Familier.

I ældre Topografier møder man undertiden Betegnelsen Frigaard om en almindelig Bondegaard; saaledes kaldes f. Eks. Kopsholt i Danckwerths Landesbeschreibung »ein Freihaus«. Disse »Frigaarde« havde visse Begunstigelser, var fritaget for en eller anden af de mange Smaaskatter, som skulde udredes i 17. Aarh. Ejeren — eller rettere Fæsteren, thi det er oftest Fæstegaarde — skulde til Gengæld paatage sig en eller anden Forpligtelse. Saaledes skulde tre Gaardmænd i Sognet »give Agt paa Stovvildtet« i Skovene ved Gjenner, Hovslund og Kopsholt. Til Gengæld var de fri for nogle Smaaskatter. Fæsteren paa Kopsholt skulde — naar de høje Herskaber holdt Jagt der paa Egnen — give Jagtpersonalet samt Hestene og Hundene Husly. »Das Volk vom Hause mit Pferden undt Hunden beherbergen, wenn allda geiaget wird«. Til Gengæld var denne Fæster fri for at betale »Ottinggeld«, som var den store Jordskat. (Jb. 1609).

Med større Ret kunde man derimod kalde Fogedgaardene for Frigaarde, eftersom Herreds- og Sognefogedernes Gaarde var fritaget for enhver Form for Skat, særlig da disse Stillingen i Regelen var knyttet til bestemte Gaarde og deres Slægter, ofte gennem Aarhundreder.*

GAARDENES ANTAL, OTTINGTAL OG STØRRELSE

Gaardantallet var, som nævnt, stigende, idet enkelte Helgaarde deltes i to eller flere Parter. Flest Gaarde havde den store Landsby Gjenner, hvor der omkring ved 1700 var ikke mindre end 34 Gaarde. Antallet er for hele Sognets Vedkommende ret konstant til henimod Midten af 19. Aarh., hvor Gaardhandel og Udparcellering — eller »Gaardslagting« — fejrer sine Triumfer.

Hver Landsbys Jorder var delt mellem Gaardene efter Ottingtal. Otting var imidlertid ikke en Arealbetegnelse, men ved O. blev hver enkelt Gaards Kvotadel i hele Landsbyens Jord angivet. Kender man en Bys samlede Ottingtal og Areal, og ligeledes den enkelte Gaards Ottingtal, kan man faa et Begreb om de enkelte Gaardes Tilliggende. Dog er her at bemærke, at Toft, Stuf og Enemærke laa udenfor Fællesskabet og derfor ogsaa udenfor Ottingberegningen. De Gaarde hvortil der hørte Stufjord og lign. var altsaa noget større. Vi vil tage et enkelt Eksempel. Den største Gaard i Sognet var Fogedgaarden i Ø. Løgum, som var paa 10 Otting foruden et større Enemærke. Da Byens Ottinger udgjorde 36 og det

* Om Frigaarde henvises desuden til Falcks Sammlungen zur näheren Kunde des Vaterlandes, II 228 og Staatsbürgerl. Mag. VI 183).

samlede Areal ca. 1300 ha, var den gamle Fogedgaards Jordtilliggende altsaa $\frac{10}{36}$ ¹³⁰⁰ dvs. ca. 360 ha foruden Enemærket. Sognets mindste Gaarde var 4 Halvottingsgaarde i Gjenner, — før 1660 udgjorde de en Toottingsgaard —, da Gjenner havde 49½ Otting, og Byens Areal er ca. 1380 ha, var en Halvottingsgaard $\frac{1}{2}$ $\cdot$ $\frac{1380}{49,5}$ ha stor, dvs. ca. 14 ha. Gaardenes gennemsnitlige Areal var i Ø. Løgum 87, i Hovslund 77, i Gjenner 40, i Jarup 67 og i Rovbjerg (med Kopsholt) 83 ha. De fleste Gaarde havde altsaa et betydeligt Areal, vekslende fra et halvt hundrede til op imod 1000 Tdr. Land. Af de sidste dog kun to, nemlig Leerskov og Fogedgaarden, og kun fire havde under 1 Otting.

1611 opgiver Kartografen Johs. Meyer for hver Landsby de respektive Arealer af Agerland, Eng, Hede og Skov, hvoraf hver Gaard havde sin Kvotadel.

Følgende Oversigt viser de enkelte Landsbyers Tilliggende i 1641 (efter Meyers Opmaaling)

	Ialt Tdr. a 120 Rdr.	heraf dyrket Fællesjd.	Særjord (Toft- ten u. Lücken) Ialt Agerjord		Eng		Skov		Hede og Mose „Busch u. Bruch“	
Løgum	2187	633	300	37,5 %	473	18,9 %			1080	43,6 %
Leerskov	1115		290	26,0 -	123	11,0 -			702	63,0 -
Andholm	412		171	41,5 -	93	22,6 -			148	35,9 -
Rovbjerg	2175	932	51	39,7 -	308	12,3 -			1184	48,0 -
Kopsholt	161		91	56,5 -	26	10,1 -			44	27,4 -
Jarup	1366	687		50,3	364	26,6 -			315	23,1 -
Hovslund	3841	984	362	35,0 -	962	25,0 -	490	12,8 %	1013	27,2 -
Gjenner	4641	1638	1121	59,5 -	560	12,1 -	693	14,9 -	629	13,5 -

Forinden den store Udskiftning i Slutningen af 18. Aarh. fandt Sted, havde hver Gaard sine Agre i de 7 (i Jarup 8) fælles »Indtægter«, det er de saakaldte Ottingagre, men desuden havde man Lykker og Tofter i den tidligere Skovgrund og andre Steder.

Præstegaarden i Ø. Løgum havde f. Eks. ikke mindre end 21 saadanne Lykker, de andre Gaarde i Byen derimod kun fra 5 til 14. I Rovbjerg og Jarup fandtes næsten kun Ottingsjord, og Enkeltgaardene var selvfølgelig helt udenfor Fællesskabet. I Gjenner og Hovslund — hvor der endnu var megen Skov i 17. Aarh. — havde man megen Skov- og Toftjord; en Gaard i Gjenner havde f. Eks. 18 saadanne udskiftede Lykker i 1704 (Jb. 1704), mens det laveste Antal var 13.

Som det fremgaar heraf, havde hver Gaard sit Tilliggende beliggende dels i Fællesjorden, dels i Særjord. Antallet af Markstykkerne, som hver Gaard havde i de fælles Indtægter, har varieret noget fra By til By, det har ligget mellem 60 og 80. I Gjenner havde en enkelt Gaard f. Eks. 78 Agre og Stykker i Fællesjorden. Men det maa dog tilføjes, at i Praxis saa det ikke slet saa galt ud, som det ved første Øjekast synes at fremgaa af Jordebogen, thi disse Tal kan reduceres med $\frac{1}{7}$, idet det kun var de tre af de syv Indtægter, som var under Plov, de øvrige fire, den »hvilende« Jord, anvendtes til fælles Græsgang.

Men selv med denne Begrænsning var det dog almindeligt, at en Gaard havde sin dyrkede Agerjord beliggende 30—50 forskellige Steder, et Forhold, som trods al »Udskiftning« ikke er ændret synderligt.

Sædskiftet i de fælles Indtægter var Boghvede, Rug, og atter Rug, dernæst Græs i de øvrige 4 Aar. Kun i Tofterne og Lykkerne dyrkedes lidt Byg og Havre.

Blandt Bønderne var Sognepræsten primus inter pares. I Regelen var Præstegaarden en af de største Gaarde i Sognet, ikke sjældent den største. I Ø. Løgum var Forholdet dog noget anderledes. Her var Præstegaarden kun 2 Otting stor, og meget tyder paa, at der oprindeligt slet ikke har været en Præstegaard i Løgum, maaske derimod i Gjenner. Af et Do-

kument fra 1471 (Afskrift i Præstearkivet) fremgaar det, at Kirken da havde 5 Otting Jord paa Løgum Mark og havde haft det »saalænge nogen kan mindes«. Det ses ikke, hvor al den Jord er blevet af, men den er i hvert Fald gledet ud af Kirkens Eje, som saa meget andet i Tidens Løb. En Del af de 5 Otting er formodentlig den nuværende Præstegaards Jorder, men i saa Fald har Kirken ikke oprindeligt haft en Sognepræst, thi saa havde der været en Gaard til ham fra Arilds Tid, — men kun en Kaplan. Hvordan det nu end forholder sig, en Præst har der været, og en Gaard har givet ham det daglige Brød.

Ligesom Bonden var ogsaa Præsten knyttet med mange stærke synlige og usynlige Baand til Gaard og Jord. (Se Gaard Nr. 7) Han var Sognepræst i Ordets egentlige Betydning, og han blev, hvor han var sat, til sin Død.

Efter Udskiftningen kom der en underlig Uro over Folk og Slægter. Man ser sig omkring, allehaande nye Tanker og Meninger bundfælder sig i Sindene, man sammenligner og overvejer, og Resultatet blev undertiden, at en og anden brød op »til den gode Egn«, — ja, mange naaede i 19. Aarh. helt til Kalifornien

Denne Uro greb ogsaa Præsten; ogsaa han begyndte at sammenligne sit Embede med andre — og blev en Trækfugl.

Ogsaa i Præstegaarden sad der een og samme Slægt i Aarhundreder, lige netop til Udskiftningstiden, da saa meget omkalfatredes baade paa Markerne og i Hovederne.

Under Gaard Nr. 7 vil der blive fortalt mere herom.

EMBEDER OG BESTILLINGER I DEN GAMLE LANDSBY

Sognefogeder, Ridefogeder, Sandemænd, Herredsnævninger, Jurater, Kirkeværger, Tolvmænd, Amtsjuldmægtige.

Indenfor Befolkningen dannedes en Overklasse af større Bønder og disses Slægter, i Sammenligning med hvilke de mindre Besiddere spillede en underordnet Rolle. Indenfor disse Slægter var Herredsfogedembedet og Sognefogedbestillingen ofte arvelig eller ligefrem knyttet til Slægtens gamle Gaard, selvom den selv var forsvundet,

Af Selvejerne alene toges Herredsfogeder og Sandemænd, men ogsaa de andre Bestillinger og Hverv overdroges Medlemmerne af de ansete Slægter. De dannede en Slags Overgangsled til Bybefolkningen, og ikke sjældent fik deres Sønner en bedre Undervisning, end Folkeskolen kunde give, enten i en Privatskole eller hos Præsten. Som de, der siden skulde deltage i Sognets og Amtets Forvaltning, har de selvfølgelig lært baade Dansk og Tysk og været begge Sprog mægtige. Enkelte af dem studerede og kom efter Universitetsaarene tilbage til Hjemstavnens og kaldedes til Præst i Omegnen.

Medlemmer af disse Slægter kunde, naar de ogsaa var i Besiddelse af Initiativ og Dygtighed, svinge sig op til at blive Sognekonger, der næsten var enevældige, da de ogsaa ofte stod i nær Forbindelse med Amtets Embedsstand. Sognefoged Jens Bundesen d. 7. var saaledes Amtmand v. Blücher-Altonas nære Ven og højre Haand og herskede derfor enevældigt i sit Distrikt. Ofte søgte Embedsmændene økonomisk Støtte hos de førende Bondeslægter i Amtet. Saaledes bad f. Eks. Amtsskriver Ries i Aabenraa, som havde forpagtet nogle store Godser paa Als, de to Sognefogeder Rasmus Hinrichsen i Ø. Løgum og Caspar v. Saldern i Terp stille Kaution for sig. For Amtsforvalter Kamphøveners kautionerede nogle Bønder i Løjt for 5000 Rigsdaler, for Amtsforvalter Thaulow i Aabenraa kautionerede Sognefoged Jens Bundesen d. 8. og Møller Jes Eschildsen i Rundemølle. Det kom dem dyrt til at staa, da der konstateredes Kassedefect i 1824.

Vi vil nu omtale nogle af de Stillinger, som Mænd af de gamle Slægter har beklædt. Den betydeligste af dem var Stillingen som HERREDSFOGED.

Oprindelig beklædte en af Herredets Bønder Stillingen som Herredsfoged, senere — i 18. Aarh. — udnævntes kun Embedsmænd til Herredsfogeder. De sidste Bønder som var Herredsfogeder i Sdr. Rangstrup Herred var Anders Lorentzen, død 1709, og hans Efterfølger Claus Callesen, som afskedigedes efter Hertugdømmets Indlemmelse i Danmark. Herredsfogeden udnævntes af Hertugen (senere af Kongen).

I den gottorpske Tid var Embedet som Herredsfoged forbeholdt en af Amtets Storbønder, Herredsfogden fik ingen Løn, men han havde Gaarden skattefri. (»Besoldungsplug«) Da Aabenraa Amt i 1721 blev indlemmet i den kongelige Del af Slesvig, udnævntes en ny Herredsfoged, Marcus Hoeg; han havde iøvrigt allerede i Aarene 1684—89 været kgl. Herredsfoged og da han ikke ejede nogen Gaard i Herredet, fik han en saakaldt Salærplov overdraget, dvs. Indkomsten af de Skatter, som denne Gaard skulde yde.

Han havde Valget mellem flere Gaarde, og valgte Leerskov i Ø. Løgum Sogn. Paa den Maade kom Leerskov til at indtage en Særstilling, idet den helt til 1820 skulde udrede Herredsfogedens Løn. (I 1717 98 Rdlr. senere 160 Rdlr.)*

Sognefoged

Regelen var, at hver Sogn havde sin Sognefoged, som var Administrationens Mellemmand overfor Befolkningen. I Aabenraa Amt var der 7 Sognefogeder og to saakaldte Fogeder.** Sognene Ris, Bedsted, og Varnæs havde hver sin Sognefoged, mens Hellevad og Egvad, Bjolderup og Hjortkær, havde fælles Sognefoged, og i Løjt og Ø. Løgum var der baade en Sognefoged og en Foged, (henholdsvis paa Barsø og i Gjenner).

Heller ikke S. fik oprindelig Løn eller Sportler, men ligesom Herredsfogeden havde han en »Frigaard«, dvs. han havde sin Gaard skattefri.*** At det ikke var Smaating, fremgaar af Skatteregistrene. Senere — 1698 — fik Sognefogederne i Aabenraa Amt et Tillæg paa 24 Rdlr. Ved Aar 1820 var Lønnen 22 Rdlr. Cour., desuden en Del Sportler efter en vis Takst, Fritagelse for de ordinære Magaziner og Amtsskatter og for Korsler (ved Vej-, Bro- og Mollereparationer).****

Sognefogden blev udnævnt af Amtmanden efter Indstilling af Herredsfogden; men alle Bønder (Selvejere) kunde søge Stillingen, senere gjaldt det ogsaa Fæstebonderne. Det var ofte Regelen, at Embedet blev i samme Slægt i Aarhundreder, saaledes at det arvedes af Søn eller Svigersøn. (Se Gaard Nr. 1).

Naar en ny Sognefoged tiltraadte Embedet skulde han underskrive Embedsedden og love Kongen Troskab.*****

* Aabenraa Amts Regnskaber 1713—18. Rentekammerets tyske Resolutioner 1828 Nr. 176, Rigsark.

** v. Rosen, Aabenraa Amt, Abt. 400, Nr. 213, Kiel.

*** Acta XX Nr. 1527, Kiel.

**** v. Rosen, Aabenraa Amt, Manusk. Abt. 400, Nr. 213, Kiel.

***** I 1721 da den gamle Rasmus Hinrichsen fra Leerskov overtog Fogedgaarden i Ø. Løgum og blev Sognefoged efter Svogeren, maatte han underskrive følgende:

Ich Asmus Hinrichsen wohnhaft in Lügum lobe und schwere hiermit einem Körperlichen Eyd, demnach in Namen und von gegen Ihre Königl. Mayst. Ihre Hochwohlgeb. der Herr Land Rath und Amt Mann v. Massow mich für einen Kirchspiel Voigt in Lügum Kirchspiel in des Kirchspielvoigten Marten Martensens Stelle verordnet und bestäiget, dass ich Kraft dieses Höchstgedachten meines allergnädigsten Königes und Herrn, Nutzen und bestes meinem besten Wissen und Verstand nach suchen und befördern, Schaden und Nachteil aber äussersten vermögen nah abkehren und abwenden solle und wolle, in sonderheit aber die im Kirchspiel vorfallenden Bruch-Sachen fleissig anzuzeigen und bey denen mir vorgesetzten Königl. Amts-Bedienten richtig einzugeben, und wo sonsten in einem oder andern Ihre Königl. May Schaden oder Nachteil zugezogen werden wollte, solches gleichfalls bey vorbesagten hiesigen Amts-Bediente anzumelden, und übrigen meinem Kirchspiel Voigt Dienst als mit Bestellung der Führen, Hoff- und Jagtdienste und dergleichen getreulich also zu verrichten, wie solches zu verantworten gedenke; alles ehrlich und aufrichtig zu halten. So wahr mir GOTT helfe und sein Heyliges Evangelium, hier zeitlich, und dort ewiglich.

Asmus Hinrichsen.

Sognefogden var Hertugens (senere Kongens) Tillidsmand i Sognet, og overalt skulde han »med Flid overvaage Hertugens Interesse« (Jb. 1609). I Krigstid blev han ogsaa undertiden benyttet som Kurer i Hertugens Tjeneste, saaledes blev f. Eks. Sognefoged Christian Fallesen i Gjenner i 1713 sendt med »højfyrstelige Breve« til Fredericia.*

Sognefogedens Pligter var mange. Ofte kneb det for ham at faa Tid tilovers til at varetage dem ret. Han skulde jo ogsaa passe sin Gaard og sørge for sig og sine. I 1698 klager Aabenraa Amts Sognefogeder over, at der er for meget Arbejde ved Bestillingen og Lønnen for ringe.** »Der er saa meget at gøre, at vi næsten ikke kan være en Dag hjemme fri for Embedsforretninger.« De kan derfor ikke selv arbejde med paa Gaarden, men maa holde en eller flere Tjenestekarle, »som røver os vor Løn«. Sognefogederne opregner saa alle deres Embedspligter. De skal 1) Indberette alt hvad der sker i Sognet til Fyrstens Gavn eller Skade. 2) Publicere alle ordinære og ekstraordinære Skatter og Byrder. 3) Opkræve alle Restancer. 4) Anmelde alle Forseelser og Overtrædelser (udøve det lokale Polititilsyn). 5) Føre Tilsyn med alle Fæstegaarde. 6) Skaffe Fæstere til alle øde Gaarde (efter Svenskekrigen). 7) Kan det ikke lade sig gøre, da skal Sognefogeden sørge for at Jorderne udlejes. 8) Ordne Indkvartering og opkræve Amtsskatterne. 9) Føre Tilsyn med alle Undersaaternes Gaarde, »ob und wie sie sich verbessern«. 10) Naar Amtet bliver nødt til at optage Laan til Dækning af nødvendige Udgifter, skal Sognefogederne stille den nødvendige Kaution. 11) Skal der anlægges Dæmninger, Broer og Veje, eller de forhaandværende skal repareres, da skal Sognefogederne udskrive Arbejdskraft og føre Tilsyn med Arbejdet. 12) Ligeledes skal Sognefogederne paase, at alle Veje, Broer og Vaser, Hegn og Grøfter holdes i forsvarlig Stand.

Der var altsaa en hel Del at bestille for en Sognefoged, og mere kom til i Tidens Løb. Der er Tale om en Tillidsstilling, Sognefogeden var den mest ansete blandt Ligemænd, og i Regelen var han vel ogsaa den betydeligste,

Ridefoged.

I Haderslev Østeramts tre Herreder var der foruden en Herredsfoged ogsaa en Ridefoged.*** Ligeledes havde Haderslev Amts Enklave i Aabenraa Amt, det tidligere nævnte Bollerslev Fogderi, en Ridefoged. Efter at Stillingen som Ridefoged i sidstnævnte Distrikt var ophævet i 1745, deltes Ridefogedens Forretninger mellem de tre Fogeder, som dog stadig kaldtes Ridefogeder, — i hvert Fald gjaldt det Fogeden i Gjenner.

Hvad der ovenfor er sagt om Sognefogeden, kan ogsaa gælde Ridefogeden. Dog var Ridefogeden i højere Grad Skatteoppebørselsmand, idet han opkrævede »Maanedsskatten«, Contributionen, Grundskat, Magaziner, Amts- og Kopskat. Desuden var han ogsaa Lægdsmand; alle Kontrakter og Fæstebreve skulde underskrives af ham, og alle Skiftesager skulde forelægges ham til Godkendelse.

Hans Embede var altsaa mere omfattende og ogsaa mere anset. Han var ogsaa kgl. udnævnt og var altsaa virkelig Embedsmand. (Se Gaard Nr. 48 A og 50 D.)****

Sandemænd. (Veridici)

En anden anset Stilling, som ogsaa beklædtes af Bønder, var Sandemandens. I hvert Herred skulde der være 8 Sandemænd, her i Sognet boede i Regelen de fire. Ogsaa denne Stilling var forbeholdt visse ansete Slægter. Det var et udpræget Æreshverv og ofte gik det

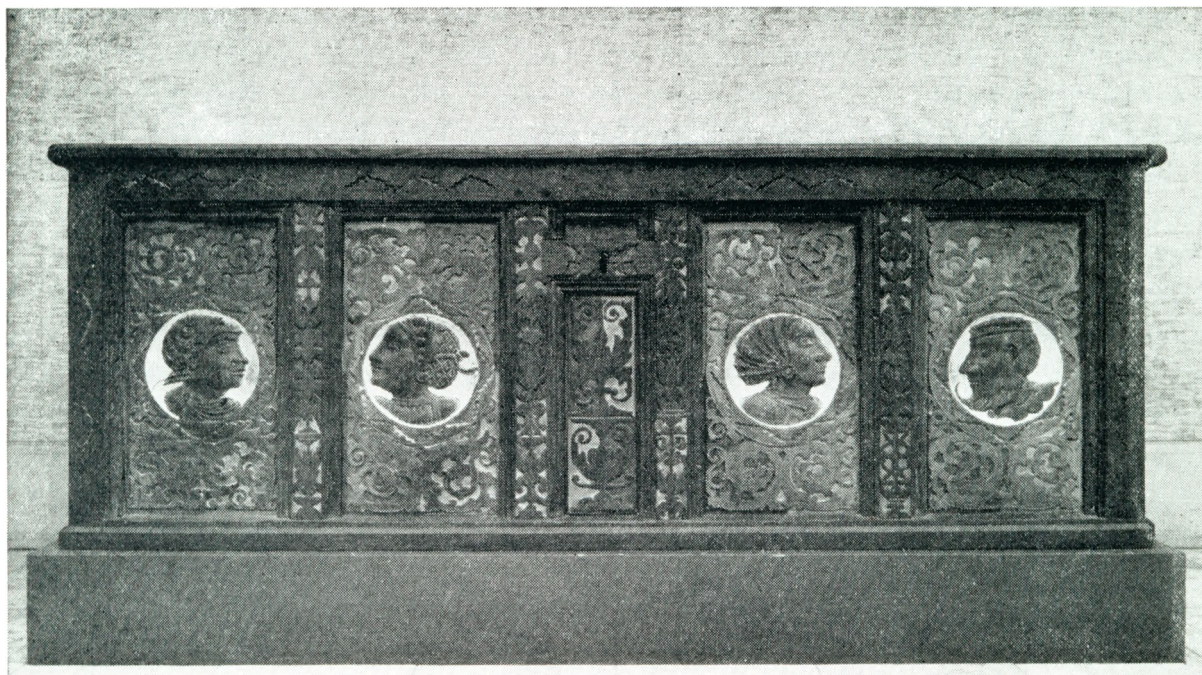
* Specifikationer i Regnskaber 1713 i Amtsskriver Ries' Arkiv. Rigsarkivet.

** Fyrstelig gottorpsk Archiv, Undersøgelseskommissionen i Aabenraa Amt. Rigsark.

*** Niemann, Haderslev Amt i Handbuch der sch. Landeskunde. p. 7.

**** Bestalling for Ridefoged Mads Juhl i Gjenner, dat. Christiansborg 2. Dec. 1745. Bollerslev Distr. 1735—76. Landsark., C. I. 1. Nr. 517, Kiel.

Udskaaret Ege-Kiste fra Ø. Løgum fra Slutningen af 16. Aarh.
(Schlesvig-Holsteinisches Landesmuseum (Thaulow-Museum) Kiel)

i Arv til Son eller Svigeron. (Saaledes paa Hejselbjerg, i Slægterne Juhl i Hovslund og Moes i Gjenner.) Sandemanden udnævntes af Kongen, (Jyske Lov, II. Kap. 4) og Udnævnelsen gjaldt for Livstid. Kun Bønder kunde være Sandemænd* (og »Ejere« af Fæstegaarde altsaa ikke). I alle kriminelle Sager skulde S. afsige Dommen. (Amtsforvalter Bödiker i Aabenraa: Die allerhöchsten Gesetze befehlen, dass die Sandmänner in Criminal Processen das Urtheil sprechen sollen und nicht der Judex). De mødte paa Tinget for at domme i Mordsager, mens 8 Herredsnævninger, som valgtes hvert Aar, afsagde Dom for mindre Forseelser. I Landsretten skulde de møde alle 8 for at afsige Dommen, ellers paa Herredstinget,** hvor kun de to af dem mødte efter Turnus. I 19. Aarh. blev Institutionen mere og mere tilsidesat, og Sandemændene fungerede ofte kun som Nævninger og Bisiddere.

Foruden Deltagelse i det juridiske Liv paa Tingene havde Sandemændene ogsaa mange Smaaforretninger at varetage hjemme i Herredet. (I Boniteringssager, som Taxatorer og Forligsmænd). Særlig under Udskiftningen i Slutningen af 18. Aarh. fik Sandemændene travlt. Da kaldtes der paa dem fra hver By i Herredet. Hist skulde de skønne om Jorden var egnet til Udskiftning, her fungere som Vurderingsmænd, et tredje Sted mægle mellem de stridende Parter. I saadanne Tilfælde tilkaldtes Sandemændene fra andre Sogne.

Amtsfuldmægtige „Amtsgevollmächtigte oder Amtsrepräsentanten“

Et for Sønderjylland eller rettere for en lille Del af Sønderjylland særegnet Tilidshverv var Stillingen som Amtsfuldmægtig.*** I Aabenraa Amt var der 8 Amtsfuldmægtige, som udnævntes af Amtmanden efter Indstilling af Herredsfogeden (som raadforte sig med Sognepræsten i det Sogn, hvor der skulde udnævnes en ny Amtsfuldmægtig). A skulde varetage Befolkningens Interesser overfor Myndighederne. »ihre Rechte vertreten«. Alle Amtets Overslag over Amtsskatter skulde godkendes af Amtsfuldmægtigene, inden de blev ind-

* Falck, Handbuch der s. h. Privatrechts.

** Falck, A. S. III 97.

*** Kilder: v. Rosen, Aabenraa Amt, Msk., C. II 1. Nr. 53 og Nr. 175, Kiel. Falck. S-II. Privatrecht I 107 og II 293.

sendt til Rentekammeret til Approbation. Ligeledes skulde de overvaage, »at ingen unød- vendige Udgifter, nye Skattebyrder og Tjenesteydelser blev paalagt Bønderne, og at disses Rettigheder og Friheder ikke forringes« (Amtsforvalter Martensen i Aabenraa 1759).

A. udnævntes for tre Aar, og derefter kunde de andrage om Afsked eller ogsaa fort- sætte, men deres Tjenestetid var begrænset til den Tid, de ejede Gaardene.

I 1815 klager Amtets Bønder over, at Amtmand v. Stemann sædvanligvis udnævner Sognefogeder til A., mens Amtet i tidligere Tid udnævnte almindelige Bønder, som ene og alene kan varetage deres Fælles Interesser. »Als Kirchspielvögte sollen sie die Befehle des Amtshauses ausführen. Als Amtsgevollmächtigte sollen sie die Gerechtsame der Amtsun- tergehörige wahrnehmen, sollen für diese sorgen, ihr Wohl beachten. Das Amt eines Kirch- spielvogts und das eines Amtsgevollm. kann daher nicht in einer Person vereint sein.«

Stillingen som Amtsfuldmægtig var ringe lønnet, idet han kun fik 1½ Rdlr. aarlig. De- res hyppige Rejser fik de ikke godtgjort og ligesaa lidt Erstatning for Tidsspilde, derfor for- drede A. ofte deres Afsked efter 2—3 Aars Forløb. (Amtm. v. Schmettau, Aabenraa, 1782 til Rentekammeret), Amtmanden ønskede derfor, at deres Tjenestetid blev forlænget, og at de fik en passende Løn, til Gengæld kunde deres Antal saa nedsættes til tre. (En fra hvert Herred og en for Varnæs Birk). Dette Andragende bevilgede Rentekammeret i 1783, men da man ude i Sognene var bange for, at de gamle Rettigheder var i Fare, krævede Befolkning- en det gamle Antal igen, og siden 1786 havde Amtet atter 8 Amtsfuldmægtige igen; Tje- nestetiden blev forlænget til mindst 6 Aar.

Af Amtsfuldmægtige i Ø. Løgum Sogn kendes følgende:

- 17 —1759 Jørgen Moes i Gjenner.
- 1759— 64 Jørgen Mortensen i Hovslund.
- 1764— 71 Nis Madsen i Hovslund.
- 1771— 74 Anders Marcorsen i Ø. Løgum.
- 1774— ? Nis Pedersen i Ø. Løgum.
- 1785—1800 Bertel Møller, Gjenner.
- 1800—1819 Jens Bundesen VII, Gjenner. (»Som Amtsfuldmægtig var han saare driftig og nyttig og saa meget paa Amtets Bedste«. Kier. Ann. VII, 339)
- 1819—1833 Jens Bundesen, VIII, Gjenner.
- 1833—1838 Peter Lundberg, Ø. Løgum.
- 1838— indtil Stillingen blev ophævet Rasmus Callesen, Leerskov.

Jurater, Kirkeværger og Tolvmænd

Medens Sognefoged (Ridefoged) var Myndighedernes Tillidsmand i Sognet og Amtsfuld- mægtigene deltog i Amtets Administration som Sognets Befuldmægtigede, styrede Kirkevær- ger (eller Jurater) og de saakaldte Tolvmænd under Forsæde af Sognepræsten Sognets of- fentlige Anliggender.

Den ypperste blandt disse var Kirkeværgen. I dette Sogn var der to Kirkeværger, en i Gjenner og en i det vestre Sogn. Heller ikke K. valgtes af Befolkningen, men udnævntes af Kirkevisitoriet (Amtmand og Provst) efter Præstens Indstilling, Kirkeværgerne førte sammen med Præsten Kirkeregnskaberne, de udskrev Haand- og Spandtjeneste, naar den Slags Pligtarbejde skulde udføres ved Sognets offentlige Bygninger. (Kirke, Præstegaard og Degnebolig, efter 1814 ogsaa Skolehusene). De førte Tilsyn med alt offentligt Arbejde, ind- kasserede og opbevarede Kirkepengene.*

Fra ældre Tid kendes kun ganske faa Kirkeværger ved Navn, een af dem var Jens

* Kier. Ann. V, Calybaeus, S-H. Kirchenrecht, 1902, p. 9.

Madsen i Gjenner, som sammen med sin Hustru Kiersten i 1630 skænkede Kirken dens nuværende skønne Alterkalk. Kirkens Kalk blev nemlig i den kejserlige Krig stjaalet af Soldaterne i 1627. (Se Gaard Nr. 13 B.) Formodentlig var Sognefogeden saa godt som altid ogsaa Kirkeværge. I hvert Fald kan det paavises, at fra Slutningen af 17. til langt op i 18. Aarh. var begge Sognefogeder tillige ogsaa Kirkeværger.

Tolvmandene (Kirchspielmänner)

Tolvmandsinstitutionen — i nogle Sogne var der 6 eller 8 Medlemmer — er gammel i Sonderjylland; her i Sognet skriver den ældste fuldstændige Liste over Tolvmand sig fra 1615, da Tolvmandene fordelte Kirkens Stolestader. Ogsaa Tolvmandenes Funktioner var af kirkelig Art, de paalignede, udskrev og indkasserede Fattigskatten og forvaltede Fattigvæsenet i Forening med de to Kirkeværger og Sognepræsten. De samledes den sidste Søndag i hver Maaned.* De førte ogsaa Tilsyn med Præstegaarden og skulde træffe alle Beslutninger m. H. t. større Reparationer ved Kirke, Præstegaard og Skoler.

Mens Tolvmandene oprindeligt og i lang Tid valgtes blandt de førende Mænd i Sognet, synes det, at man siden — i hvert Fald omkring 1800 og fremefter — lod alle Bonder beklæde denne Stilling. (Kier: »Tolvmand var næsten alle paa Rad.« Ann. IV 68).

Der er ogsaa Eksempler paa, at Tolvmandene fungerede som offentligt Taleror for Menigheden, det fremgaar f. Eks. af følgende Dokument, som har en vis kulturhistorisk Interesse. I 1786 fik Sognepræsten, Pastor T. O. Ravn, følgende Brev bragt ind i Huset:

Velkærværdige Hr. Pastor.

Da vi forespurgte Deres Velærværdighed, hvad der var at gøre ved deres Land, svarede De os kort, »Vi kunde følge vores Instrux«. Naa det er noget, som vi længe har vidst, men i den Henseende beder vi ogsaa Dem at følge Deres Instrux: Neml. icke at opholde sig saa længe paa Prædickestolen. Dee ved jo vel, at De forgangen Søndag opholdt Dem 2¼ Time derpaa, huileket i Vinterkulden til og ofte er sket. Desaaarsag maa vi med Fortrydelse høre almindelig klage i Sognet, Stampen og u-agtsomhed i Kirken, saa Stolene staar tomme, kand icke faa vores Tjenestefolck til Kircke, og til deels icke kand komme derself.

Vi beder derfor, at De med det gode vilde bequeme sig at vende Glasset,** naar De træde op, og træde ned, naar det er udloben. De kan da være forsikret om mange flere Tilhørere og større Agtsomhed, men kand De i det gode icke finde sig deri, saa befaler os vores (Samvittighed?) at angive saadan Uorden for Øvrigheden.

Lygum, 7. Maj, 1786.

Samtlige Kirkeværger og Tolvmand.

Præsten klagede saa over Tolvmandene og skrev bl. a.

» . . . Tolvmandskabet er, i Stedet for at være mine Medhjælpere, mine og Guds og Xi Fjender, i Stedet for at give Agt paa Prædiken, giver de Agt paa Timeglasset. . . «

*

*

Med Undtagelse af Tolvmandsstillingen var alle de andre Hverv og Tillidsposter — særlig Kirkeværgens og Amtsfuldmægtigens — omgivet af en vis Nimbus. De, som blev udnævnt til disse Stillinger, var jo udvalgt og udnævnt af højere Instanser, og det gav dem en Anseelse, som Nutidens folkevalgte Kommissions- og Raadsmedlemmer ikke har og ikke kan faa.

* Kier, Ann. V.

** d. v. s. Timeglasset, som var anbragt paa Prædickestolen.

SLÆGT OG JORD
(*Slægtsgaarde*)

At Slægt og Jord i Sønderjylland har været nøje forbunden i Fortiden og i mange Tilfælde helt op til vor Tid, er en lagttagelse, som enhver har gjort, der har beskæftiget sig med Slægts- eller Landbrugshistorie. I intet Omraade indenfor Riget findes der saa mange »Slægtsgaarde«, (Gaarde, som har været i samme Slægts Eje gennem Aarhundreder) som i Sønderjylland.

Denne Bog har bl. a. som Opgave at paavise, hvor rodfæstet den nordslesvigske Bondestand er, at saa at sige alle Gaarde indenfor et bestemt Omraade, trods de skiftende Tiders Ugunst, er gaaet i Arv i samme Slægt i Aarhundreder.

Denne Rodfæstethed i Jord og Hjemstavn har givet den nordslesvigske Folkekarakter et eget Præg. Her møder vi en Kærlighed til Hjemstavn og alt det hjemlige, som maaske intet andet Sted. Ingen nationale Skillelinier mellem indfødte Nordslesvigere har formaaet at adskille, hvad der fra Barnsben hører sammen. Det er Jorden der binder, det fælles Blod og den fælles Skæbne. Der er fra de gamle Slægter overleveret saa meget aandeligt Arvegods i vor Folkekarakter, at selv en Hjemmetysker og en Hjemmedansker ikke er eller kan blive helt fremmede for hinanden.

Folkeskik og Lovgivere har i Forening skabt en Arveret, som gennem lange Tider har formaaet at hindre en Opløsning af den ældgamle Forening af Slægt og Jord.

*

*

*

Den Opfattelse, at Jorden (Gaarden) tilhørte Slægten og ikke den Ejer, som p. t. benyttede den, var herskende fra gammel Tid. Ifølge Jydske Lov (1240) kunde Bonden ikke afhænde sin Gaard, uden at han først havde tilbudt Frænderne den.*

Paa den anden Side var det ikke Slægten som saadan, der ejede Jorden, men kun den rette Arving. Jorden var udelt hans, kun tilkøbt Jord og Inventaret kunde deles mellem Søsken. Til Gengæld var det hans Pligt som Arvetager at sørge for Arveladeren og for sine uforsorgede Søsken.

Men tidligt begyndte ogsaa Statsmagten at interessere sig for Reglerne for Arv af Jord og Gaarde. Der udstedtes i 18. Aarh. en Række Love, som dels skulde forhindre en Deling og Udstykning af Gaardene, dels at Gaardenes Ejere blev forgældede.

En fyrstelig gottorpsk Forordning af 15. Marts 1704 berøvede saaledes Fæstebøndernes Medarvinger al Arveret til Jord, Bygninger og Besætning.**

Den ældste Søn skulde arve hele Gaarden med alt, hvad der hørte til den. »Alt det øvrige«, dvs. lidt Husgeraad og eventuelle Penge, skulde deles mellem de øvrige Arvinger. I Regelen fik de andre Børn saa godt som intet. Paa den Maade søgte Lovgivningsmagten at forhindre, at Gaarden blev forgældet.***

* J. L. I 34.; Beispruchrecht: Falck, S-H. Privatrecht, V. 168.

** »Wie es mit den Teilungen und Besetzung der Hufen soll gehalten werden«. Systematische Samml. der Verordnungen u. Verfügungen II 631.

*** Von Besetzung der Hueffen. Wenn ein Hauswirth, er sey Bonde oder Veste, verstirbt, succediret nach denen Hochfürstlichen Verordnungen secundum jus primogeniturae ohnstreitiger der älteste Sohn, und also der andere dritte, erste Schwager und so weiter, nimbt Haus und Hoff Ländereien, die zur Haushaltung unentbehrlich gehörende Geräth ohne Taxation und giebt vigore der letzen constitution davon den andern Geschwistern nicht aus.

Sind aber einige Barschaften, meublen, Pferd und Wieh, ausser der besetzung vorhanden, kommen solche den übrigen Geschwistern zum besten. Diese Theilung halten der Amtschreiber und Harges Voigt mit zuziehung sechs unpartheilmer Männer, venn 30 Tage nach ableben des Hauswirths vorbei sind. Sind noch einige alte Restanten beym Bohoff, werden solche von der zu theilen übrig gewesenen Summe abgezogen und der Herrschaft berechnet. Doch muss vom Bohoff kein Land, behaussung oder beschlag separiret und dem Creditori zugeeignet werden.

(Citeret efter Prov. Berichte 1790, 273.)

Denne Arvelov, som sandsynligvis har sluttet sig til gammel stedlig Skik og Brug, har som Arveskik ogsaa vundet Indpas i andre Egne end de gottorpske, f. Eks. i Haderslev Amt, skønt der her ikke var Lovhjemmel for den. I 1737 redegør f. Eks. Amtmand v. Vier-egge i Haderslev for en Sag, hvor en Enke paa en Gaard i Amtet ikke ønsker den ældste Søn indsat som eneste Arving. Amtmanden vil imidlertid følge »den almindelige Sædvane, selvom der i Landslovene ikke staar noget om, at Primogenitus (den førstefødte) har noget Krav forud for sine Søsken, og Lovbogen (dvs. Jydske Lov) anser Søsken for ligeberettigede Arvinger, saa er alligevel jus primogenituræ (Førstefødselsretten) indført i Praxis i de sydlige Naboamter«, og det tilføjes: »auch bei den Eigenthümern hiesigen Amtes, also von jeher gebräuchlich gewesen«.*

I 18. Aarh. lovfæstes den gældende Praxis, at den ældste Søn (eller en enkelt Arving) arver saa at sige alt.

Øvrigheden var interesseret i, at dens Skatteobjekt, Gaardene, forblev »capabel die Praestanda zu praestieren.«

Men Slesvig var »U'sancens« Land og Mangfoldighedens Land. Her var kun saare lidt fa Uniformitet og Ensartethed. Og det var langt fra altid Tilfældet, at Beboerne fulgte de i Lovene anførte Retningslinier, meget vedblev at gaa efter stedlig Skik, — trods nok saa mange Arvelove. Af nogle Indberetninger fra Amtmændene i Hertugdømmet (1741) vedr. Fæstegaarde** fremgaar det, at det ikke altid var Tilfældet, at den førstefødte Søn arvede alt, undertiden blev kun Jorden forlods overladt Hovedarvingen, mens Bygninger, Besætning og Inventar deltes mellem de andre Arvinger efter forudgaaende Taksation, undertiden slet intet, — altsaa stik imod Lovens Hensigt.

Ligeledes overtraadtes Bestemmelsen om, at der ikke maatte indføres Laan paa Gaarden uden Amtmandens Tilladelse. Hvor det skete i udstrakt Grad, hændte det selvfølgelig ogsaa i de Tider, at en Gaard maatte tvangsælges, og Familien maatte gaa fra Gaarden. Men sligt hændte dog kun ganske undtagelsesvis. (Se Gaard Nr. 23 B.)

Ved to store, vigtige Forordninger fra 18. Aarh. sidste Halvdel søgte Enevælden at skabe faste Regler for Arv af Bonde- og Fæstegaarde. Den første (af 14. April 1766) bestemmer Arvefølgen og Arvemaaden*** Herved ophævedes bl. a. »den gamle Sædvane«, at en Enke, som giftede sig, beholdt Gaarden. Paa den Maade gik nemlig mange Gaarde ud af Slægtens Eje. (F. Eks. Gaardarvingen A gifter sig med B. A dør, og B gifter sig med C. Cs Søn faar Gaarden). Som Eksempler se Gaardnumrene 37 A, 41 A, 46 B, og fl. a.

Nu lovfæstes det, at kun den er Arving, som er beslægtet med den afdøde Fæstebesidder. Nemlig 1. Børnene, ældste Søn, næstældste, osv., ældste Datter osv. 2. Hans ældste Broder, næstældste, osv. deres Sønner igen. 3. Ascendenter og deres Børn. Enken faar Ret til Aftægt (indtil hun gifter sig paany), gifter hun sig, og der er Børn af 1. Ægteskab, kan hendes Ægtefælle kun beholde Gaarden, indtil den rette Arving er myndig.

Bygninger, Inventar, Beslag og Udsæd vurderedes og dannede Arvemassen, som kom til Deling. Men denne Vurdering skal ske »med Billighed, for at Fæstegaarden ikke tynges for haardt.«

Det er Hovedpunkterne i den Arvelov, som har været gældende i Nordslesvig indtil langt op i 19. Aarh., og som har holdt Slægt og Jord sammen og sikret Nordslesvig en økonomisk uafhængig Bondestand. Da man i nyere Tid lod alle Arvinger være ligeberettigede, blev Jorden til en Handelsvare, og alle blev fattige derved.

* Abt. 400 Nr. 39, Kiel.

** Optrykt i Mejborgs Danske Bøndergaarde, I. Slesvig, Tillæg 21 ff.

*** Chronol. Samml. 20, se ogsaa: v. Wimpfen, Die Lehre von den Festegütern, Staatsb. Mag. VI 227 ff.

Den anden Forordning, som er af stor Betydning i denne Forbindelse, udkom ¹⁸/₆ 1777. Heri opstilledes Regler for Arv af de egentlige Bondegaarde (Ejendomsgaarde).

Ogsaa heri betones det, at Gaarden skal være »ordentliche Weise ungetrennet;« dog lader Loven en Mulighed staa aaben for at større Gaarde kan deles. Ogsaa her begunstiges Hovedarvingen (Arvingen som skal overtage Gaarden), idet han forlods faar ca. Halvdelen (Anerbenrecht), for at han »bei guter Wirtschaft bestehen kann«. De andre Arvinger faar en Arvedel »efter billig Taxation«. (»Bruder und Schwestertaxe«). Hvor stor Andelen skal være, bestemmes ikke i Loven, senere bestemtes det**, at »durch die verordnete Schwester und Brudertaxe der Annehmer nie mehr beneficiret werden solle, als dass er die Ländereien für die Hälfte des wahren mit Rücksicht auf alle darauf haftenden Lasten und Beschwerden zu bestimmenden Werths annehmen könne.«***

Disse Love er særlesvigske og kendes ikke i Kongeriget, og de har delvis haft deres formelle Gyldighed helt til 1918, idet de ikke blev ophævet ved Indførelsen af Bürgerl. Gesetzbuch. 1900. De stammer fra en Tid, hvor det ansaas for en Selvfølge, at Statens og Slægtens Interesser gjaldt fremfor den enkeltes individuelle Ønsker, og i Individualismens og Liberalismens Tidsalder maatte den Slags Love forsvinde.

Hvem vandt derved? Ikke Bondestanden, men snarere Pengemagten, eftersom Bonden blev Storkapitalens Træl.

Spørger man: Hvorfor er den nordslesvigske Bondestand mere rodfæstet i Hjemstavnene end andre Egenes Bønder, og hvorfor er der saa mange Slægtsgaarde i Sønderjylland? saa kan man bl. a. henvise til de særlige Arvelove, som har været gældende her.

Jeg skal nedenfor ved Eksempler vise, hvor rodfæstet Bondestanden har været i ældre Tid.

Landsbyen Gjenner bestod indtil Midten af forrige Aarhundrede af 34 Gaarde. Med enkelte Undtagelser har de samme Slægter ejet Gaardene i Aarhundreder. Hvorledes Arvefølgen har været m. H. t. Østersognets 36 Gaarde ses af følgende Oversigt.

Gaard Nr.	1600--1850	Nu
37 A.	1-1-2-1-3-1-1-1	Sl. uddød, Gaarden nedlagt ca. 1850.
37 B.	1-1-1-1-1-2-1-2-1	Udparcelleret ca. 1870
38 A.	1-1-1-1-1-1-2-1-1-1	— ca. 1900
38 B.	1-1-2-1-2-1-1-1-1	—
39 A.	1-1-1-1-2-1-3-1-2-3	— ca. 1920
39 B.	1-1-1-1-1-1-1-1-1	delvis udparcelleret, G. flyttet.
39 C.	1-1 uddød 1660. 1-1-1-1-1-1-1	Udparcelleret.
40 A.	1-1-1-1-3-2-2-1	—
40 B.	Efter 1660: 1-2-1-1-1-4-1	—
40 C.	Ode efter 1660. 1-1-2-1-1	Samme Slægt
40 D.	1-2-1. Forenet med 39 C.	
41 A.	1-1-1-1-1-2-1-1	Udparcelleret.
41 B.	1-1-1 ode 1665. 1-2-2-1-1. Solgt G. 1823.	
41 C.	1-1-1-1-1-1-1. Fam. rejste til U. S. A. ca. 1845	Udparcelleret.
42 A.	1-1-1-2-1-1-2	Udparcelleret.

* Verordnung wegen des Naherrechts an die, mehreren Kindern oder Collateralen angefallenen unzertrennlichen Eigenthums- oder Bondenguter auf der sogenannten Geest, und welchergestalt der Werth solcher Güter unter denselben auszumachen sey, für die Ämter und Landschaften des Herzogthums Schleswig.

** Rescript af ¹⁴/₃ 1797, Gottorp.

*** Neus Staatsb. Mag. II 590 f.

Gaard Nr.	1600—1850	Nu
42 B.	1-1-1-1-2-1-1	Udparcelleret 1812.
43 A.	1-1-1-1-1-1-1-1	— ca. 1898.
43 B.	1-1-1-1-1-1-1.	Solgt ca. 1800 og atter 1822.
44 A.	1-1-1-2-1-1-1-1.	Solgt ca. 1920.
44 B.	1-1-1. 1760. 1-1-1.	Solgt ca. 1855.
44 C.	1-1-2-2-2-1-1-1	Samme Slægt.
45 A.	1-1-1-1-1-1-1	Solgt ca. 1900.
46 A.	1-udd. 1659. 1-1-2-2-1-1-2	Samme Slægt.
46 B.	1-1. udd. 1660. 1-4-1-3-1-1-1	— — (paa 43 A.)
47 A.	1-1-1. Ny S. 1-1-1-1-1-1	Udparcelleret.
47 B.	1-1-1-1. udd. 1787. 1-1-1	
48 A.	1-1-2-2-1-1-1-2-3	Udparcelleret.
49 A.	1-1-1-1-1-1-1	delvis —
49 B.	1-1-2-2-1-1-1-1	Solgt ca. 1900.
49 C.	1-1-2-2-1-1-1-1 1-1	Udparcelleret.
50 A.	1-1-2-1. Solgt 1784.	
50 B.	1-1-2-1-1-1. Solgt 1832.	
50 C.	1-2-2-1-1. Solgt 1828.	
50 D.	1-1-1-1-1-2-1-1-1	Udparcelleret.
Leerskov	1-1-1-1-1-2-1-3	Samme Slægt.
Hejselbjerg	1-1-2-1-1-2	delt i flere Ejendomme.

Forklaring til ovenstaaende:

1 betyder at en Søn arver Gaarden.

2 betyder at en Datter (og Svigersøn) arver Gaarden.

3 betyder at en Slægtning arver Gaarden.

4 betyder at en Gaard efter Arvingens Død ved fornyet Ægteskab kommer i en ny Slægts Eje. F. Eks.: Gaardarvingen A giftes med B. A dør, derefter gifter B sig med C, hvis Barn arver Gaarden.

Eksempel: 1-1-2-1-1-1: Sønnen arver Gaarden efter Faderen, dernæst hans Datter, dernæst hendes Søn, efter hans Død gifter Enken sig, og en Søn af andet Ægteskab arver Gaarden.

Af disse 36 Gaarde har de 20 været i samme Slægters Eje i Tiden 1600—1850, og desuden er der 6 Gaarde, hvis gamle Slægter uddøde i Krigsaarene 1657—60, hvor samme Slægter har boet 1650—1850. Det er 72 pCt. af alle ovenfor nævnte Gaarde.

Af Gaardene i selve Gjenner By (34) gik

4 Gaarde	udaf Slægtens Eje i 18. Aarh. dvs. 11,1 %
6 — — — —	1800—50 — 16,7 %
14 — — — —	1850—1900 — 41,2 %

Af de 34 Gaarde er nu kun de 12 bevaret (og endda kun delvis); kun de 8 ejes af gamle Gjenner-Slægter, og kun 4—5 af dem er egentlige Slægtsgaarde. Saaledes er der ved Gaardhandel og Gaardslægtning vendt op og ned paa alt.

I samme Landsby er der nu (1941) 71 Landbrugsejendomme, hvis Areal fordeler sig saaledes:

over 70 ha.	ingen
60—70 ha.	1
50—60 ha.	1

40—50 ha.	5	
30—40	- 6	Nogle af de større Ejendomme er
20—30	- 7	ikke gamle Gaarde, men er sam-
15—20	- 3	menstykket af Jord fra udparcelle-
10—15	- 16	rede Gaarde.
5—10	- 15	
1—5	- 14	

Men de gamle slesvigske Arvelove havde ogsaa Skyggesider. Bl. a. blev Jorden i for høj Grad forbeholdt de jordbesiddende Slægter. Først efter Udskiftningen kunde Gaardene deles og Jorden frasælges. Dette bevirkede, at Befolkningstilvæksten, som før havde været stagnerende, fra Udgangen af 18. Aarh. steg betydeligt. (I Tidsrummet 1735—87 steg Befolkningstallet i begge Hertugdømmer kun med 48000, i Aarene 1755—64 gik det endog tilbage.)*

I de Sogne, hvor Befolkningstallet steg før Udskiftningen f. Eks. Ø. Løgum, faldt Stigningen udelukkende paa den jordløse Befolkningsklasse, et Forhold, som i det lange Løb vilde føre til, at de gamle Rammer maatte sprænges.

Den ældste Søn.

Som det vil fremgaa af det foregaaende, var den ældste Søn Hovedarvingen. Men der er kun faa Gaarde, hvor der kan paavises ubrudt Mandslinie gennem 300 Aar.

Gaard Nr. 39 B. er f. Eks. fra 16. til Slutningen af 19. Aarh. gaaet i Arv i 10 Generationer fra Fader til Søn. (Slægten Bundesen i Gjenner). Alle Ejere hed Jens Bundesen.

Slægten Blacks Gaard, Nr. 43 A, er gaaet i Arv i mindst 9 Generationer, ligeledes fra Far til Søn, helt til 1898, da den blev solgt og udparcelleret. Her hed Ejerne i de sidste 200 Aar skiftevis Knud og Anders.

(Sml. Nr. 45, 2 C, 3, 5 A, Tyrholm o. fl.)

Ofte gik Gaardene i Arv paa Spindesiden; var der ingen Sønner, fik Datteren og Svigersønnen Gaarden. Men det kunde ogsaa ske, at Sønnen (eller Sønnerne) blev forbigaaet som Faderens Efterfølger. Var de økonomiske Forhold daarligere, saa man hellere, at Gaarden blev overdraget til en velhavende Svigersøn, end at en fattig Søn fik den. Da Sognefoged Rsm. Hinrichsen døde, (Gaard Nr. 1) »maatte Sønnerne ud og til Søs«, Datteren blev gift med en velhavende Mand fra Gjenner, Bertram Petersen, som i 20 Aar havde været til Søs „fra Holland“.

De yngre Sønner.

Hvad blev der af de yngre Sønner? Da deres ældste Broder jo fik Gaarden, var de udelukket fra selv at faa Jord.

En Del »friede sig ind« i Gaarde, som maatte gaa i Arv paa Spindesiden. (Se f. Eks. Nr. 39 C., hvor ikke mindre end 4 Brødre giftede sig til Gaarde i Sognet). Men det var i Regelen dog kun Undtagelser. Enten havde de Valget imellem at blive gaaende ugift hjemme, eller ogsaa maatte de ud i Verden.

Ikke saa faa valgte det første. »Fattig maa den Gaardmand være, hvis Børn tage ud at tjene«,** siger Pastor Aagaard om Forholdene i Tørninglen 1815, og det hedder videre: De, der er født i Gaarde, see meget paa Standsmessighed, og da den ældste Broder tager saa meget forud for de øvrige Søsken, kunne disse sjældent gjøre sig Haab om at opnaae de Vilkaar, i hvilke de ere opfødte, og forblive da hellere gaaende ugifte paa Fødestavnen.«

* Gudme. Die Bevölkerung der beiden Herzogth. S. u. H.

** K. Aagaard: Beskrivelse over Tørning Lehn 1815, p. 155.

Pissel i Gaard Nr. 42 A.

Men de fleste af de unge Mænd valgte dog noget andet. De søgte udad, og nogle af dem naaede vidt omkring og kom langt bort fra de hjemlige Egne. Faa, ja næsten ingen, valgte et Haandværk eller blev Kaadnere i Fødebyen. Derimod vinkede Havet, og her var ogsaa store Muligheder for en rask ung Mand. Hvor mange der blev Søfolk, lader sig nu ikke mere konstatere, dertil er Materialet for spinkelt; men at mange af de yngre Sønner paa Gaardene søgte Lykken paa Havet, ses bl. a. af en Del Bemærkninger i Kirkebogen. I Kirkebogens Dødsregister findes mange af Navnene paa dem, som omkom paa Havet, og over hvilke der blev holdt en Ligprædiken i Fødesognets Kirke. Men i saadanne Tilfælde er der næsten altid kun Tale om helt unge Søfolk, hvis Forældre eller nærmeste Slægt endnu er i Live. Tallet paa de forulykkede maa derfor formentlig fordobles. Og saa har man endda kun Tallet paa dem, som fandt deres Grav i Bølgerne eller i fjerne Verdensdele.

Hvor nær en Tilknytning de gamle Slægter i Gjenner havde til Havet, ses af følgende Oversigt.

- Gaard Nr. 37 A. En Søn »døde paa Havet« 1782, en anden blev Kaptajn i England, kom tilbage til Gj. og fik ved Giftermaal Nr. 39 A.
- 37 B. Ejeren druknede mellem Hardeshøj og Ballegaard Færge 1645.
En Søn død 1803 ved Godthaabs Forbjerg.
Hans Svoger, født i Gj., var først kgl. Styrmand, blev saa gift her paa denne Gaard.
- 38 A. En Søn døde 1747 i Surinam. (Hollandsk Ostindien)
- 38 B. »Ejeren (død 1796) erhvervede sin Rigdom ved Fart til Sønderborg«.
1830 døde en Søn i Middelhavet.
1838 døde en Søn i den spanske Sø.
- 40 A. En Søn døde 1781 i Ostindien, en døde 1834 »paa Søen« og en Broder til ham druknede 1833 i Aabenraa Fjord.
- 40 C. Svigersønnen, som i 1772 fik Gaarden, var først Styrmand.
- 41 A. En Søn druknede ved København 1769.

41 B. To Sønner var Styr mænd.

42 A. En Søn omtales 1775, „Sejler fra Amsterdam“.

44 A. En Søn er 1722 i Ostindien (Skifte).

En Søn, født 1771, kom til Søs, var siden fransk Soldat. En Broder til ham var til Søs.

44 B. En Søn, født 1755, død 1776 i Surinam.

45 A. En Søn, født 1701, død 1726 i Spansk Vestindien.

46 A. En Søn, født 1778, »kom til Søs, blev fanget af Berbereskerne og druknede ved Afrikas Kyst.« (Kier).

48 A. Ejeren (død 1845) havde været Kaptajn „paa Grønland“.

49 A. En Søn druknede 1740 „mellem Frankrig—Danzig“.

En Søn »for i mange Aar til Søs fra Holland« (f. 1708)

50. A. En Søn, Mickel Koch, (født 1713) »blev Kaptajn i Holland, hvor han hjalp mange frem«.

En anden blev »Styrmand i Flaaden«.

En tredje død i Barbices i Marokko 1765.

50 C. En Søn, født 1702, blev fanget af Slavehandlere i Middelhavet og døde som Slave i Tyrkiet 1730.

Her er kun nævnt hvad Kirkebogen ved at fortælle om de unge Gjenner-Gaardmandssønners Skæbne paa Havet. Det virkelige Liv har sikkert kendt mange andre

Eksempler paa Lykke og Ulykke. Andre af de yngre Sønner, som ikke fulgte Havets Kalden, søgte Lykken paa Landjorden. En betydelig Udvandring maa have fundet Sted. Men hvor de blev af, kan der ikke siges meget om, da Kilderne svigter. Ved at studere Slægts-tavlerne i sidste Del af Værket vil man dog faa nogen Oplysning herom. Nævnes skal blot, at forbavsende faa gik den studerende Vej, alle — fire født i 18., en i 19. og to i 20. Aarh. — blev Theologer.

Bullade paa Barsø (fot. 1935.)

BØNDERGAARDENE

Som allerede nævnt laa Bøndergaardene i den gammeldags Landsby tæt ved hverandre, Side om Side. Fra 18. Aarh. er meget faa Gaarde bevaret, og ingen af dem fortæller i deres nuværende Tilstand meget om den gamle Byggeskik. Men dels ud fra hvad der endnu er for Haanden, dels paa Grundlag af ældre Efterretninger er det alligevel muligt at danne sig et Billede af de gamle Gaarde, deres Størrelse og Udseende.

Byggematerialet var i 17. Aarh. endnu Egetræ. Skov havde man jo i ældre Tid nok af. Egetømmer anvendtes overalt, og ogsaa Ladernes Vægge bestod af Egestolper og Bulfjæle (Ann. IV 17). Kun Indhusene (Sals) opførtes i 17. og 18. Aarh. af Bindingsværk, og nogle var velhavende nok til paa Købtadsviis at lukke Tavlene i Bindingsværket med brændte

Sten. Indtil var Husene afdelt med Egeflæle og Paneler, som ofte var rigt udskaarne. Særlig skal Fogedgaarden i Ø. Løgum have udmærket sig ved fine udskaarne Paneler, (Kier Ann. IV 17). Den var bygget 1605. Heraf er imidlertid ikke en Stump tilbage; men af en gammel Gaard i Gjenner (Nr. 12 A) som blev nedbrudt ca. 1880, er heldigvis endnu to Fag Pisel bevaret, (nu i Kunst- u. Gewerbemuseum i Flensborg). Den blev bygget efter den kejserlige Krigs Ulykkesaar (1627—29) og Ejerens og hans Hustrus Navne — Jep Jessen og Marrin Jeppes — staar udskaaet i Dorpanelet. Det er den sidste af de gamle Gjenner-Gaarde, som er bevaret til nyere Tid. Prof. Mejborg har opmaalt den og omtalt den i sit kendte Værk: Slesvigske Bøndergaarde.

Denne Gjenner Gaard maa have været en meget moderne Gaard, da den blev bygget, idet den bestaar af fire ikke sammenbyggede Længer, de var alle opført af Egetræ (Bulhuse)

Gammel enlængtet Gaard i Barsmark. (J. H. Ris fot. ca. 1890)

og Stuehuset af Egebind med Mursten. Dens Indhus var 14 Fag stort, og i 1701 (Jb.) var der 28 Fag Ladebygning foruden 6 Fag Hus, hvor der boede to Lejehusmænd. Det giver een en Forestilling om, hvor meget Træ der er brugt til en saadan Gaards Bygning. Den maa ogsaa have været en af de fornemste i Sognet, da dens Bygninger er højest vurderet af samtlige Gaarde i Sognet. (175 Rdlr.)

I 18. Aarh. blev der omsider Mangel paa Træ.

Da en Gaardmand i Gjenner i 1787 ansøgte Rentekammeret om at faa udvist Træ til Reparation af sine Bygninger, tik han som Svar, at »Træ er ikke nødvendigt til Bøndergaarde, det er baade mere nyttigt og billigt at anvende Mur- eller Marksten. Teglværker er der i Nærheden og Gjenner Mark er oversaaet med overflødige Kampesten«. Nu skal der omsider spares paa Træ. Det havde man af gode Grunde begyndt paa allerede i Begyndelsen af 18. Aarh. Omkring 1705 byggedes to enlængede Gaarde i Ø. Løgum (5 A og B, som brændte ca. 1704) hvor i hvert Fald Stuehusene opførtes af Mursten.** I 1712 brændte 3 Gaarde i Strandelhjørn, hvor Stuehusene dels var opført af »Brandmaur« — paa Sydsiden — dels af Egebul og Kampesten paa Nordsiden.

Ogsaa af Jordebøgerne fremgaar det, at man her og der (i det vestre Sogn) havde nogle Fag Grundmur. En af de ældste grundmurede Gaarde er sikkert Hejselbjerg, hvor der i den ene Lade i en Teglsten staar indridset Aarstallet 1729.

Bindingsværk omtales kun sjældent, og i de fleste Tilfælde ser det ud til, at Grundmur har afløst Bulhuse.

Gaardene laa altid solret, med Stuehuset strækkende sig i Øst-Vest og med Vinduerne mod Syd.

* Jagt-Mose- og Skovsager, 1742-88, Bollerslev Distr. Landsark.

** Ifølge Jb. 1708 skylder de Penge til Teglværket i Aabenraa.

Den ældste Gaardform er antagelig den enkle enlængede Type med Beboelse i den østre Ende, Lo, Baas* og Lade i den vestre Ende af Huset. Denne enlængede Type, der egnede sig særlig for en mindre Driftenhed, blev især i Sønderjylland anvendt til de egentlige Bøndergaarde. Af Jb. 1701 fremgaar det, at den enlængede Gaard endnu paa det Tidspunkt har været ret almindelig. Gaard efter Gaard opregnes, hvor der er Indhus, Lo, Baas og Lade. Dog har Vinkeltypen og den trelængede Gaard med to korte Længer for Enderne af Beboelseshuset ogsaa været ret hyppig i 1701.

f. Eks. 8 Fag Indhus, 9 Fag Lo og Baas, 5 Fag Østerlade, 9 Vesterlade
11 - - - 10 - - - 9 - - - 9 - -

I saadanne Tilfælde er det jo tydeligt, at der er Tale om en trelænget Gaardtype. Vanskeligere er det at konstatere, om f. Eks. 8 Fag Indhus og 13 Fag Lo og Baas foruden 10 Fag Lade danner en enlænget Gaard eller en Vinkel- (event. Parallelgaard).

Derimod har der i 1701 været ganske faa lirlængede Gaarde. Med Bestemthed kan der kun eftervises to: Præste- og Fogedgaarden. I begge Gaarde dannede Indhus, Lo og Baas Hovedlængen.

I 18. Aarh. synes den to-, tre og lirlængede Gaard mere og mere at have afløst den gamle enlængede Gaardtype; men endnu var Indhus Lo og Stald under samme Tag, og først i 19. Aarh. er der heri sket en Ændring. (F. Eks.

Fra Barsø 1934.

Kopsholt bygget 1828 f. f.). Om Byggemaaden i Gjenner skriver Pastor Kier: Mange af Bygningerne ere i nyere Tid bleven fornyede og ere ret smukke, ihvorvel en Del gamle endnu staar og vansire. Byen er i Henseende til Bygninger ikke smuk, *efterdi Bygningsmaaden er underlig*, og saaledes, at Vaaningshuset stedse skjules af Laderne, som mest have gamle Trævægge eller Bindingsværk. (1820)

Stuehusene var kun smaa og snævre, og der var selvfølgelig kun faa Stuer. Om de ældst kendte, nu forlængst forsvundne Bondehuse her paa Egnen, fortæller Pastor Kier: I de ældre Tider traadte man i Bondehusene fra Forstuen ind i en *stor Pisel, som sædvanligvis tillige var Kjøkken*, og der havde alt Folket deres Opholdssted. Bag ved var i Regelen et Kammer eller to, hvori nogle sov og hvori Boskaber var, nogle Egeskabe og Kister o. desl.« (Ann IV. 16 ff.) Stuehuset udgjorde altsaa hovedsagelig et eneste Rum, som var Opholdsstue og Køkken paa en Gang. »Herefter fik man *Dørns og Kjøkken, Pisel og Kløve*, men man havde endnu kun Lerkakkelovne (Potteovne), og 1770 var der næppe en Jernovn i Sognet undtagen i Præstegaarden. Om ved denne Tid begyndte man at faa Jernovne i Værelserne og Stueuhre, i hvis Sted man stedse kun havde haft Timeglas.«

»Ovnen var i Kjøkkenet ved den eneste Skorsten, nu derimod — 18. Aarh. — byggedes

* Baas er det gamle Navn for Stald.

et Bagersæt for sig med egen Skorsten. -- Saa længe man endnu havde Leerkakkelovne i Stuen, brændte Ilden der fra Midten af October til Paaske. Der blev Maden kogt, og omkring denne Arne sad Familien og varmede sig. Man havde Lys af Ilden paa denne Arne og Kvinderne spandt ved dette Lys. Kun naar noget blev forrettet, som udkrævede mere Lys, tændtes Lampen eller ogsaa en Praase. Naar Paaske kom, og ingen Varme i Værelset behøvedes, sluktes Ilden paa Dørensarnen, og alt blev nu gjort paa Kjøkkenskorstenen. Da Jernovnene blev indført, ophørte denne Maade, og der kogtes stedse i Kjøkkenet. Ogsaa maatte nu stedse Praase lyse om Aftenen.« (Ann. IV)

I Rovbjerg lagde man en særlig Slags Tørv paa Arnen om Aftenen, som kaldtes Lysbrøkkel (Jb. 1701) »und gebrauchen solche anstatt des lichtes, da sie wann sie am Feuer gesetzt werden das gantze gemach erleuchten und sie dabey knütten und spinnen können.« (Jb.)

I gamle Dage har der ligesom nu været stor Forskel paa Bøndernes Gaarde. Nogle var statelige og store, andre lave og brostfældige. I Jb. 1701 er ogsaa Bygningernes Vurderingssum opført, og heraf ser man, hvor stor en Forskel der har været. Den højest vurderede er Gjenner Gaarden med den kendte Pisel, den staar til 175 Rdlr., den laveste er en ussel Gaard i Rovbjerg, hvis Bygninger kun bestaar af 3 Fag Indhus og 3 Fag Lø og Lade, den staar opført til 5 Rdlr. Ellers er det almindelige 70-90 Rdlr., dog er ikke saa faa vurderet til under 30.

Med faa Undtagelser sad de gamle Bønder lunt og godt inden Døre. Naar Vinterstormen pøb og sled i Gaardenes Straatag, lunede de sig ved den aabne Arne, og ser vi paa Billedet af den bevarede Gjenner-Pisel, forstaar vi, at Bonden kunde udstyre sit Stadsværelse ligesaa pragtfuldt som Borgeren i Købstaden. Det rummelige Værelse med de mands-høje udskaarne Paneler, hvis øverste Fyldinger var pyntet med Messingfade og Tintøj og de fintforarbejdede Kister af Egetræ viser, at dens Ejer har haft Raad til at skabe sig Hygge og give sin Bolig et fornemt Præg. Hvor uanselige end mange Bondergaarde har været, saa passede de med deres gamle Længer og mosgroede Tage mærkværdig godt til vort Landskab, og deres Omdannelse eller Afløsning med moderne Nybygninger har saare sjældent været til Forskønnelse for dette. Og de rummede tillige en rig, gennem mange Slægtled overleveret Boligkultur, som Nutidens ofte pietetsløse Fremfærd har forringet.

Man kunde formode, at de gamle tætsammenbyggede Landsbyer, hvor Gaardene mest bestod af Bulhuse og var tækket med Straatag, ofte blev udsat for Ildsvaade; ikke mindst naar man betænker, at der i hvert Hus fandtes aabne Ildsteder. Og dog var en Ildbrand i de Tider en Sjældenhed. I 1680 brændte der i Gjenner to Gaarde ved Lynnedslag, og først i 1811 var der atter en Brand i Byen, ogsaa denne skyldtes Lynilden. (Ann. II 341) I ældre Tid havde man ingen Brandkasser eller Brandforsikring, men i Tilfælde af Ildsvaade hjalp Beboerne hverandre. Fra 1680 til ca. 1780 brændte der kun 9 Gaarde i Sognet.

Gaard Nr. 3 »formedelst en Karls Skodesløshed med sin Pibe«, Nr. 29 B og C ca. 1760. Nr. 4 ca. 1780, Nr. 5 A og B ca. 1701, Nr. 30 B og 31 A før 1700 og Nr. 41 C 1680.

I Stedet for Brandforsikring havde man den saakaldte »Herredsret«, ifølge hvilken enhver Gaardmand i Herredet skulde yde en brandlidt 1 Skæppe Rug og ½ Trave Tag. Det var en betydelig Hjælp i de Tider, hvor Byggepriserne var minimale.

I 1769 oprettedes en Brandkasse i Hertugdømmerne med særlige Afdelinger for By og Land.

I Begyndelsen af 19. Aarh. brændte følgende Gaarde i Sognet:

1807 Nr. 6 B. (Lynild). »Alle kom med klækkelige Gaver til de brandlidte, saa de tabte ikke meget.« (Kier)

1811 Nr. 23 B og 41 A. (Lynild)

1812 Nr. 41 C 45 A. (Ilden var paasat af en Tjenestepige).

1815 Nr. 17 D.

1818 Nr. 15 C. (Assurancesvig).

1819 Nr. 30 B. og 31 C.

Da klager Præsten over, at „der brænder forskrækkeligt meget i dette Herred, hvor Herredsretten giver 30 Tdr. Rug og 120 Traver Tag.“ Sognefoged Lundberg i Ø. Løgum fremsatte i 1819 et Forslag, som blev vedtaget, hvorefter alle Gaarde skulde vurderes til 2, 1½, 1, ¾ osv. til ¼ Andel i Herredsretten. I den følgende Tid viste det sig, at denne Ordning »virkede gavnligt.«

ØKONOMISKE FORHOLD

Et klart Billede af de økonomiske Forhold faar vi først for det 17. Aarhundredes Vedkommende. For Krigsaarene 1627—29 har Bonden haft Lejlighed til at udstyre sit Hus med adskillige Kostbarheder, og mange har ogsaa lagt ikke saa lidt til Side, det ses bl. a. af de Tabslistes, som blev udarbejdet efter Krigsaarene.

Men særlig sidste Halvdel af 17. Aarh. har været den sorte Armod's Tid. Befolkningen var udplyndret gentagne Gange af de fremmede Soldater, Markerne udpint og tildels tilgroet med Lyng, en Del Gaarde laa øde, mange Mænd og Kvinder var i deres bedste Alder bukket under for Pest og anden Farsot i Krigens Tid, Skatterestancerne hobede sig op, og Indtægtsmulighederne var smaa.

Adskillige gode Kilder giver os værdifulde Oplysninger om de gamle Slægters Levevilkår og økonomiske Forhold; man faar herigennem gode Oplysninger om Husdyrholdet, Sæd og Host i de forskellige Aarhundreder.

Husdyrholdet

Heste, Køer, Stude, Faar, Svin, Geder

Om Gaardenes Besætning faar vi den første paalidelige Oplysning i Jb. 1701. I 17. 18. og første Del af 19. Aarh. har Agerbruget ikke kunnet bære Kvægbruget om Vinteren, (saa man kunde holde Dyrene inde om Vinteren). Hø havde man kun lidt af paa Grund af de daarlige Afvandingsforhold, derfor kunde man kun holde faa Køer og Stude. Paa mange Gaarde havde man ligesaa mange Heste som Køer.

Fra 1735 har man en Beskrivelse over Tilstandene i Aabenraa Amt (Bericht betreff. den Zustand des Amts Apenrade. C. II I. Nr. 3. Kiel). Om Rovbjerg hedder det heri: Græsnin-gen er meget ringe, Følgen er, at Kvægbruget ogsaa kun er ringe. Ø. Løgum har »nicht zulänglichen Wiesenwachs, die Grasung ist auch nur gering. Folglich ist die Viehzucht auch gering«. Kun Gjenner og Hovslund er nogenlunde.

Forst i 19. Aarh. er der tilvejebragt Ligevægt mellem Agerbrug og Kvægavl, man vil af omstaaende Oversigt se, i hvor høj Grad det er lykkedes.

Man havde en Mængde Heste i gamle Dage, men de maa have været usle og smaa og næsten værdiløse. Paa Gaarden Leerskov havde man 10 Heste, »og dog kunde man om For-aaret ikke køre til Mølle, saa usle var de«. (Kier) Hestene røgtedes daarlige, de gik ude det meste af Vinteren, og om Sommeren maatte de nøjes med den daarlige Del af Marken, kun i Pløjetiden tøjredes de i Tofterne eller i Skovkrogene. En Hest regnedes i de Tider for lig en Messingkedel i Pris, og selv en god Hest kunde næppe byttes for et Sæt Sengeklæder. (Mejborg)

Malkekvæget fodredes vistnok saa godt som udelukkende med Hø, Halm havde man kun lidt af, og Roer var ganske ukendte. *Svinet* var fra de ældste Tider et af de vigtigste af alle Husdyr, og saa længe Skovene var ved Magt, har de sikkert ogsaa udgjort Flertallet

af Gaardenes Husdyr. I Gjenner var der f. Eks. i 1609 10 Svin pr. Otting (dvs. 495) da var der endnu Olden nok i Skovene; men da Skovene ødelagdes i det ulykkelige 17 Aarh., sank Svineholdet til næsten ingen Ting. Man har i visse Aar næppe engang kunnet forsyne Gaardens egen Husholdning med Flæsk. De faa Svin man holdt maatte mest selv sørge for Føden.

Faareholdet var stort. I en vis Forstand kan man sige, at Faaret afløste Skovsvinet. Det kunde nøjes med Lyngtoppene, og dem var der nok af. Og Faaret gav Uld til Klæder, Tælle til Lys, Kød og Mælk til Sul og Ost.

Mærkeligt nok havde man et Utal af *Geder* i gamle Dage. Pastor Brun havde i 1652 „26 Giæder og Bucke“ (hvoraf en Del var hans Svogers, Raadmand Peder Duborg i Aabenraa). Var det normalt Gedehold paa en Gaard dengang, har man i hele Sognet i de Tider haft over 2000 Geder.

O. Løgum Præstegaard set fra Vejen (fot. 1935)

Gang paa Gang ramtes Bønderne af *Kvægsygens* Ulykker. Kom den smitsomme Sot (Mund- og Klovesyge?) til et Sogn, kunde den næsten ruinere Bønderne, eller i hvert Fald bragte den Armod med til Gaardene. I 1717 havde man fejret Reformationsjubilæet, og paa Jubelfestens sidste Dag sivede det ud, at Jon Holdensens Kvæg i Løgum havde faaet Kvægsygen. Pastor Tode, som vidste, hvad der forestod, skrev i sine Optegnelser: Gud, læg den Sygdom oc bevar os for den for

Xi Schyld. Den følgende Dag kom Amtsskriverne Ries fra Aabenraa og Bentzen fra Haderslev og truede Jon Holdensen, »at han skulde bringes til Bremerholm«. 2 Stykker af hans Kvæg blev slaaet ned og kastet i Jorden, een af Hans Jessens og een af Smedens Køer var nu ogsaa syge, de blev ligeledes dræbt. Der blev sat Vagt omkring Byen, og Ries lod sig forlyde med, at maaske skulde alt Kvæg i Byen slaas ned, da Byen laa saa nær ved Landevejen. Den 12. November var Ries atter i Byen, nu lod han Byleddene spærre, og der blev gravet Grøfter i Vejene, som førte til Byen; han erklærede, at den af Byens Indbyggere, som blev antruffet udenfor Byen — var det endog Præsten — blev leveret til Bremerholm. En Kommission blev paa kgl. Befaling nedsat og samledes i Tinglev (Amtsforvalterne Meley i Flensborg, Ries i Aabenraa og Bentzen i Haderslev), og de udsendte strenge Regler vedrørende Rejser, Kirkegang og Ligfølgen. Ligene maatte kun føres til Vagsteden udenfor Byen, hvor Præsten og nogle Mænd fra Ø. Løgum hentede dem og førte dem til Kirkegaarden, der maatte ikke holdes Ligprædiken, men af Kirkebogen fremgaar det, at der siden i 1718 er holdt Ligprædiken i Kirken over dem, som var jordet i Kvægpestens Tid.

Den 19. November kom Præstens Pige ind i Studerekammeret og sagde, at et Ungkrenød var syg, det døde om Natten, og Præsten lod en Karl gaa til Aabenraa med 1 Rigsdaler til Smygelse. 22. November blev mere sygt af Præstens Kvæg, og i de følgende Dage døde »en sorthuet Ko taxeert til 8 Rdlr. og et rødt Høfued til 6 Rdlr.« Sygdommen er nu ogsaa naaet til Aarslev og Ønlev.

Pastor Tode fortæller videre om Sygdommens Forløb, at den 2. December var alt Kvæ-

get sygt, den 4. December mistede han en Kø, som var 5 Rdlr. værd, den næste Dag døde en graa Kø, som »den ene Broder ikke kunde købe af den anden for 12 Speciesdaler,« ligesaa en sorts nudet Kø »Jesses Kø« kaldet til 8 Rdlr. Tilsidst havde »Jes — form. Præstens Bursvend — kun 2 Nød tilovers af 13.« Først i Marts 1718 ophørte de strenge Foranstaltninger, og nu kunde Pastor Tode atter komme ud i sit Sogn. 14. August 1719 modtog han og Sognefoged M. Martensen 654 Rdlr. som de kvitterede for i Tønder paa Ø. Løgum Bys Vegne. Staten — eller som man dengang sagde: Kongen — har altsaa i nogen Grad erstatet Bønderne de Tab, som Kvægsygen havde paaført dem.

*

*

Den ældste Fortegnelse over Gaardenes Besætning stammer fra 1692*, men Fortegnelsen omfatter kun de gottorpske Gaarde i Sognet. Heraf ser man blandt andet hvor dybe Saar Ulykkesaarene 1657—60 har slaaet, thi endnu er der kun 51 beboede Gaarde og ikke mindre end 17 øde Gaarde i Sognets gottorpske Del.

I Rovbjerg var 8 af 12 Gaarde øde, i Jarup 3 af 6, i Leerskov 4 af 5 og i Ø. Løgum var 2 af 7 Gaarde øde.

Paa de 51 Gaarde var der 205 Heste, 180 Køer og 224 mindre Kreaturer. (Paa to Gaarde i Kopsholt var der f. Eks. kun 5 Køer, i Rovbjerg ialt 13).

Udtog af Jb. 1704 vedrørende Besætning paa Gaardene.

	Gaard Nr.	Heste	Plage	Føl	Køer	Ungkvæg	Faar	Svin	Bistader
Ø. Løgum	1 A.	7	2	—	7	12	26	4	2
	1 B.				4	2	16	1	11
	2 A.	4			4	2	16	3	
	2 B.	4			5	7	18	3	3
	2 C.	4	1	—	5	5	16	1	2
	2 D.	5			5	6	16	2	
	3	5	1		6	5	12	2	2
	4	4			6	8	13	2	9
	de 6 kgl. Gaarde	18	—	1	24	11	44	?	?
	Ialt Ø. Løgum	51	4	1	66	60	177	18	?
Rovbjerg	15 A.	8			8	12	20	3	1
	16 B.	4			4	5	8	1	1
	16 C.	3			1	2	5	1	
	17 A.	6		2	8	11	12	2	2
	17 E.	4			4	6	8	1	6
	?	6			5	6	13	1	1
	6 andre Gaarde øde								
	de to kgl.	8			9	4	12		
Ialt Rovbjerg	39	0	2	39	46	78	9		
Jarup	23 A.	7			7	10	16	2	1
	22 A.	7		1	7	7	15	2	1
	22 C.	5			8	9	16	1	5

* Nachricht von Süder Rangstorf Harde und in welchem Zustand sich die Unterthanen befinden. 1692. Acta A XX. Nr. 1525 Kiel.

	Gaard Nr.	Heste	Plage	Føl	Køer	Ungkvæg	Faar	Svin	Bistad
	21 B.	5	1		4	5	11	2	2
	23 B.	4			6	7	5	2	1
	21 A.	4			4	3	8	1	2
	22 B.	4			4	4	6	1	
	de to kgl.	14			11	4	30		
	Ialt Jarup	50	1	1	51	49	107	11	
Hovslund	31 C.	4		1	3	1	5		
	30 B.	6		2	7	12	5	4	5
	30 A.	4			4	5		1	
	31 A.	4		1	4	6	1	2	5
	31 B.	5		1	6	6	6	2	2
	27 A.	5			5	8	1	2	
	26 A.	6			7	12	3	5	3
	26 B.	7		1	5	9	1	3	
	27 B.	4			5	7	6	1	
	28 A.	5			4	6	7	3	2
	29 C.	4			5	3	2	1	2
	29 B.	4		1	5	4	3	2	2
	29 A.	4		1	4	4	2	1	3
	29 D.	4			5	3	6	2	
	30 A.	6			6	9	7	4	
	Ialt Hovslund	72	0	8	75	95	55	33	
Gjenner	37 A.	4	2		7	13	13	2	
	37 B.	4	1	1	5	6	12	2	
	38 A.	4		1	1	2	8	1	
	38 B.	4	1		3	8	7	1	
	39 A.	4	3		6	12	9	5	
	39 B.	4			5	3	5	1	
	39 C.	3			4	5	10	2	
	40 A.	2			2	2	5	0	
	40 B.	4	1		4	6	8	1	
	40 C.	4	1		4	3	8	1	
	40 D.	4		1	4	6	5	1	
	41 A.	4			4	7	8	2	
	41 B.	5			5	8	13	2	
	41 C.	5			6	14	17	2	
	42 A.	6		1	7	14	16	3	
	42 B.	5			5	9	10	1	
	43 A.	5			5	6	9	2	
	43 B.	5		1	6	10	17	2	
	44 A.	5	1		5	11	9	2	
	44 B.	4			3	4	11	4	
	44 C.	4		1	6	7	16	2	
	Ialt under Aabenraa A.	89	10	6	100	156	216	39	

Kreaturholdet var i 1927: 557 1460 2364 241 3968

Sammenligner man Tallene fra 1704 og 1820 ser man, at der trods Udskiftningen ikke er sket særlig store Forandringer. Man har haft færre Heste og Faar i 1820, men Hestene har sikkert til Gengæld været bedre. Derimod er Antallet af Køer og Kreaturer steget en Del, men alligevel er Stigningen paafaldende lille i Betragtning af, at der var flere Gaarde i 1820 end i 1704.

Den store Omvæltning er først sket i de næste hundrede Aar, da Marker og Enge kultiveredes og Foldudbyttet steg. Mens Faareholdet sank til under en Trediedel, tredobledes Kvægbestanden og Antallet af Svin steg fra 190 til 3968.

Avl. Sæd og Høst.

I Jb. 1704 findes den ældste Vurdering af Sognets Jord. Nedenstaaende Oversigt viser, hvad hver Bys Jorder vurderedes til i 1704. (Til Sammenligning anføres deres nuværende Areal og »Reinertrag«)

By	1 Otting	Byens Ott.	Ialt	ha.	Reinertrag
Ø. Løgum	100 Mk.	36	3600 Mk.	1389	5 266 Mk.
Leerskov	100 -	6	600 -	722	1 943 -
Andholm	150 -	5	750 -		
Rovbjerg	130 -	23	2991 -	1251	7 304 -
Jarup	200 -	16	3200 -	602	4 458 -
Hovslund	150 -	40	6000 -	1469	11 118 -
Gjenner	180 -	49	8820 -	1379	17 876 -

Sædskiftet var overalt i Sognet: Boghvede, Rug og atter Rug, hvorefter Jorden »hvilede« i 4 Aar, dvs. benyttedes som Græsmark. Kun i Tofterne og de indhegnede Lykker i Skovene dyrkedes Byg og Havre. I Ø. Løgum kunde man saa 1 Td. Rug pr. Otting, i Gjenner og Hovslund 1 Td. og 4 Sk.

Gaardenes Udsæd 1704.

Skønt Kornet var den væsentlige Del af Gaardenes Udbytte, var kun en ringe Del af Landsbyens Jord tilsaaet. Og da Udbyttet i mellemgode Aar allerhøjest var 3—4 gange Udsæden og jævnlgt kun 2, saa avledes der paa Bymarken dengang ikke mere end paa en middelstor Bondegaard i vore Dage.

Rugen spillede en uforholdsmæssig Rolle (næsten $\frac{2}{3}$ af Udsæden) særlig i den vestlige Del af Sognet, og alligevel blev der ofte stor Knaphed paa Brødkorn, Korn blev dyrt og var til Tider ikke til at betale.

Paa den store Fogedgaard i Ø. Løgum — som var paa ca. 400 ha. — var Udsæden i 1704: 5 Td. Boghvede, 7 Tdr. Rug og 5 Tdr. Andenkjærve, 6 Skj. Byg og 1 Td. 2 Skj. Havre. Naar alt lykkedes vel, kunde Boghveden give 6 Fold og Rugen 4—5, men det hændte, ogsaa, at Boghveden kun gav 2 Fold og Rugen 2—1 Fold »und viel mals weniger«. Selv paa en saa stor Gaard har Kornsalget altsaa været minimalt.

Et stort Apparat skulde i Gang for at avle den Smule Korn. Man maatte bearbejde meget store Arealer med simple, tunge og klodsede Redskaber, som de smaa og svage Heste havde ondt ved at slæbe af Sted. Var Sædetiden saa vel overstaet, gøs det i de gamle Bønder, naar Maj og Juni blev tør og blæsende, naar Nattefrosten hærgede, eller Regntiden satte ind, naar det dyrebare Korn skulde i Hus.

Der var meget paa Spil.

Oversigt over Gaardenes Udsæd i 1704.

Gaard Nr.	Ott.	Boghv.	Rug	Rug II	Byg	Havre
Ø. Logum 2 A.	2 ¹ / ₄	2 Tdr. 2 S.	2 T. 4 S.	1 T. 7 S.		
Leerskov	6	5 - 4 -	6 - 0 -	5 - 4 -	2 S.	
Kopsholt		3 - 6 -	4 - 2 -	4 -		1 T. 2 S.
Rovbjerg 15 A.	1 ³ / ₄	3 - 6 -	3 - 7 -	3 - 6 -		
— 16 C.	1 ¹ / ₂	1 - 7 -	1 - 4 -	1 - 4 -		
Jarup 23 A.	2	4 - 3 -	4 - 1 -	4 -		
Hovslund 26 B.	3 ¹ / ₂	3 - 6 -	5 - 4 -	5 -	6 -	1 - 4 -
— 27 B.	2	1 - 6 -	3 -	2 - 6 -	3 -	6 -
Gjenner 37 A.	2	3 - 4 -	3 - 4 -	6 -	6 -	2 - 4 -
-- 38 A.	1	2 -	1 - 6 -	3 -	4 -	1 - 2 -
-- 39 A.	2 ¹ / ₃	1 - 1 -	1 - 1 -		7 -	3 -
-- 44 A.	3 ¹ / ₂	4 - 4 -	4 - 1 -	4 -	1 -	3 -

I 17. Aarh. maa man rimeligvis have avlet mere Byg og Havre end i 1704, det ses bl. a. af Sognepræstens Tiendefortegnelse. Pastor Knud Brun har efterladt os et Manuskript, som giver gode Oplysninger om, hvad der avledes i Sognet i 1650-57.

Sognepræstens Tiendekorn var i:

Aar 1650	201	Traver Rug	55 Tr.	Byg	52 Tr.	Havre	63 Tr.	Tarre
1651	113	—	57	—	54	—	32	—

Om dette Aar fortæller han, at 29. Juni indfaldt et suart Veyrlig oc Blæst aff Northwest, som gjorde Rougen stor Skade, saa at Sæderougen om St. Michelsdag bleff kjøbt skjuppen for 2 Mk. Dissligste Tadderer blef oc forderffuet af samme Blæst, saa at ingen kand mindes, at hun saaledes haffuer slagen fejl.

1652 61 Traver Rug 33 Tr. Byg 19 Tr. Havre 114 Tr. Tarre

»Rougen var udi dette Aar givtig og god, men Andenkjerv var ickun ringe. Oc vi finge aldrig saa faa Traffuer som udi dette Aar. Biugen var gandske kort oc ringe, saa at den bleff neget med Tag. Haffueren var aldrig her hoss oss saa ringe, som udi dette Aar. Sommeren var saa hitzig oc tør, som aldrig nogen til voris Tid det kand mindis.«

1653 173 Traver Rug 70 Tr. Byg 40 Tr. Havre 112 Tr. Tarre.

»Alle 4 Slags Sæd er offuerflødeligen tilslagne, saa at mand allevegne haffuer faaet Husene fulde.«

1654 197 Traver Rug 60 Tr. Byg 33 Tr. Havre 108 Tr. Tarre.

1655 132 — 39 - — 35 - — 18 -

1656 179 — — 47 - — 41 - — 70 - —

»Denne Sommer var en meget ynsket god Sommer, met Regn oc Soelskin till rette Tid. Uden all Nattfrost. Derpaa fulgte siden en offuermaade ynsket god Herbst, saa at Rougsæden udi mange Aar icke er bleffuen saa tør beskicket i Jorden, som — Gud ske Louff — dette Aar.

Af dette Tienderegister ses, at man dengang har høstet ligesaa meget Korn i Sognet som i 1820erne.

Pastor Hybschmanns Tienderegister gaar fra 1687 til 96, for Sammenligningens Skyld vil vi tage nogle Aargange med, til Belysning af Forholdene i Slutningen af Aarhundredet.

1687	165	Traver Rug	48 Tr.	Byg	57 Tr.	Havre	22 Tr.	Tarre
1688	149	—	41	—	48	—	87	—

1689	137	Traver	Rug	42	Tr.	Byg	43	Tr.	Havre	68	Tr.	Tarre
1690	135	—	—	40	-	—	41	-	—	96	-	—
1691	145	—	—	23	-	—	27	-	—	69	-	—
I 1720erne beløb Tienden sig til:												
1721	136	—	—	18	-	—	36	-	—	87	-	—
1722	205	—	—	23	-	—	53	-	—	155	-	—
1724	150	—	—	14	-	—	41	-	—	141	-	—
1725	199	—	—	20	-	—	49	-	—	63	-	—
1726	114	—	—	15	-	—	35	-	—	97	-	—
1727	188	—	—	15	-	—	31	-	—	123	-	—
1728	194	—	—	14	-	—	33	-	—	129	-	—
1729	172	—	—	15	-	—	36	-	—	97	-	—
1730	191	—	—	11	-	—	41	-	—	127	-	—

Af disse Tal lader sig nogenlunde slutte, hvorledes Avlen i Sognet har været. En Trave Rug gav næppe 3 Skjepper Korn, men Pastor Todes egen Rug har været noget bedre, den gav godt 3 Skj.

Tiendekornet gav i de Tider godt 60 Tdr. Rug, 5—6 Tdr. Byg og 20—30 Tdr. Boghvede. (Kier, Ann. III. 67.).

Udsæd og Høst i Sognet i Begyndelsen af 19. Aarh.

Den flittige Pastor Kier har i sin Embedstid (1802—34) holdt nøje Regnskab over Præstegaardens Indtægter og Udgifter. Men han saa ikke bare paa sit eget, han var ogsaa interesseret i, hvordan det gik Sognebørnene. Fra Tid til anden har han derfor rundt omkring hos Bønderne samlet Oplysninger om, hvad de saaede og høstede, solgte og købte. Disse Optegnelser er Hovedkilden til vor Viden om de økonomiske Forhold paa Gaardene i denne Periode, og paa dem er den følgende Skildring bygget:

	Rug		Byg		Havre		Boghvede		Hør	
	Udsæd Tdr.	Høst Tdr.	Udsæd Tdr.	Høst Tdr.	Udsæd Tdr.	Høst Tdr.	Udsæd Tdr.	Høst Tdr.	Sæd Skp.	Høst Lispd.
Ø. Løgum	112	390	7	35	57	220	53	110	4	8
Leerskov	20	60	2 $\frac{1}{2}$	12	8	30	8	20	1	3
Andholm	18	63	1 $\frac{1}{2}$	5	9	36	9	27	0	0
Faarhus	15	45	0	0	4	12	6	18	0	0
Hejselbjerg	10	30	1	4	4	16	4	14	1	3
Rovbjerg	120	420	5	20	40	140	50	150	8	20
Kopsholt	11	56	1 $\frac{1}{2}$	11	8	46	4	25	0	0
Tyrholm	11	56	4	24	11	50	5	18	0	0
Jarup	86	100	7	40	35	150	38	180	0	0
Hovslund	120	500	24	100	96	400	50	150	16	44
Gjenner	120	480	40	175	120	600	60	225	48	182
	643	2500	93 $\frac{1}{2}$	426	392	1700	287	937	78	260

Rugen har altsaa givet 3,9 Fold; Byg Havre og Boghvede henholdsvis 4,5, 4,3 og 3,3 Fold. Det ses heraf, at Kornsalget kan kun have været minimalt.

Om Ø. Løgum siger Kier, at »af Fødevarer maa der mere købes, end der kan sælges. Folket skal derfor erhverve sine Penge af andre Ting.«

Leerskov — hvis Areal var ca. 1000 Tdr. — kan sælge 20 Tdr. Rug, 8 Stykker Kvæg og 300 Pund Smør aarlig.

Andholm: 10 Tdr. Korn og nogle faa Stykker Kvæg.

Hejselbjerg: Her kan kun lidt udredes ved Kornsalg, men Smør og Kvæg giver imidlertid her betydelig Indtægt, især om Sommeren. Henimod 100 Rbdlr. skal aarlig ud af denne Gaard (til Skat m. m.) førend Familien faar noget selv og til Tjenestefolk. Dog er denne Gaard een af de bedste i Sognet, og har alletider godt ernæret sin Mand«.

Rovbjerg: »Nogen Rug og Boghvede haves til Salg, de andre Kornarter ere ikke tilstrækkelig til Forbruget. Af Smør og Mælk kan i denne tørre By intet vindes, og der skal saare sparsomt holdes Hus med Fedevarer, dersom de skal til hver Tid strække til. Af Kvæg sælges lidt til saare ringe Priser.«

Kier bemærker videre, at Byens samlede Udgifter til Skat m. m. er ca. 662 Rbdlr., heraf skal en $\frac{13}{4}$ Ottings Gaard udrede $\frac{1}{13}$, altsaa rigelig 50 Rbdlr. Den samme Gaard har ogsaa $\frac{1}{13}$ af Byens Indtægter (Rovbjerg udskiftedes først i 1830erne) dvs. 23 Tdr. Rug og 9 Tdr. Boghvede. Halvdelen deraf kan sælges; desuden nogle faa Stykker Kvæg, lidt Torv og nogle Sten. Man ser, at hine 50 Rbdlr. i slette Tider ikke kan udredes. Og selv om de kan det, saa er intet tilovers til Folkeløn, Slid og Fornødenheder. Men der vindes ogsaa noget ved Husflid, og Folkets store Sparsommelighed gør, at de fleste nære sig nogenlunde. Denne Sparsommelighed bespottes tit af Folk i bedre Egne, — tilføjer Kier. Endvidere bemærker han, at i Rovbjerg kommer Kartoffelavl mere og mere i Gang, og der lægges vel 10—12 Tdr. (Om dette Tal gælder for hele Byen eller en enkelt Gaard, fremgaar ikke af Kiers Tekst).

Kopsholt: Her kan sælges 20 Tdr. Rug, 10 Tdr. Boghvede, 11 Lispund Smør og 4 Stykker Kvæg.

Jarup: En enkelt Gaard skal betale ca. 60 Rbdlr. i Skat, og der kan sælges 16—20 Tdr. Rug, 5 Tdr. Boghvede og nogle Stykker magert Kvæg. I slette Aar bringer alt dette næppe 60 Rbdlr.

Hovslund: Af 16 Gaarde kan sælges 100 Tdr. Rug, 50 Tdr. Boghvede, 60 Stykker Kvæg, 3—4 Heste og lidt over 1000 Pund Smør.

I Hovslund er der nogle driftige Bønder, som ogsaa dyrker Foderurter, mest paa Jaruplund og Grønnebækgaard, hvor Mærgling er kommet i fuldeste Brug. Paa Jaruplund avles derfor især forholdsvis langt mere Korn og siden ogsaa Kløver end nogen Gaard i selve Byen kan frembringe. Denne Gaard tillagdes der ved Udskiftningen uhyre megen Jord, fordi den blev udflyttet til Markens Ende, hvor Jorden var meget lidet agtet og var dog ganske god.

Gjenner: Her er lidet tilovers for en Gaardmand at sælge, vel en 5—7 Tdr. Rug og nogle Skjæpper Byg. Havren bruges til Foder, og Smaafolk skal købe meget Korn. Kløver, Ærter og Kartoffler avles kun i ubetydelig Mængde og saare sjældent Hvede.

Kvægavlen er imidlertid bedre. Der sælges pr. Aar ca. 70 Kreaturer, 14—15 Heste og henved 3000 Pund Smør. (Hele Byens Salg)

For alle Gaardes Vedkommende bemærker Kier, at Svin og Fjerkræ »holdes kun til Husets Fornødenhed.«

Til Slut tilføjer Kier, at naar Sognets Beboere skal leve af den Smule Korn, som avles, er der ikke mere end højst 500 Tdr. Rug, som kan sælges. Desuden kan der sælges en Snes Heste og ca. 270 Kreaturer og 5000 Pund Smør. »Jeg vover ikke at opregne ydermere af, hvad der hører til Sognets Indkomster af Frygt for at fejle; men ses kand det, at de er smaa. Og jeg vil til sidst vise, at Folket ej kan vorde velhavende og er det ej. Thi Kornet giver kun 3—4 Fold. Kreaturer er mest smaa og koster kun lidt i Forhold til gode Egnes Kvæg. Dette beviser noksom, hvor lidet der kan vindes. Dertil kommer, at Arbejdet er sværere mere her end andensteds. Thi Vejene er lange, og hvad der skal ud af Mosen, koster i Arbejde mangan Gang lige saa meget, som det indbringer. Vogne og Heste slides op der-

ved og skal fornyes saa tit, mange Folk skal fødes og lønnes. Man kan regne med, at i middelmaadige Aar indbringes i Menigheden ca. 14000 Rbdlr., hvilken Regning er nok ikke langt fra Sandheden, og dette er rigeligt det dobbelte af Skatterne, saa er det for lidet, da Omkostningerne er for store, og det rene Overskud langt mindre end i andre Egne. Arbejdet selv belægges her med Skat, som ellers ikke sker, og derfor lever man her næsten som i Trældoms Stand. I Egne, hvor Kornet giver 7—8—9 Fold og mere, der har man for det samme Arbejde 3—4 Fold mere, ren Fordel. Men selv Sognets Dele er forskellige i saa Henseende. Roses Lygum for Mosens Skyld og de betydelige Summer der deraf vindes, saa glemmes det ofte, hvor meget der skal anvendes til Arbejds løn, Vedligeholdelse af Vogne, Køb af Havre og Hø til Hestene og andet Korn.

Hvad er nu Rovbjerg, som ingen Mose har, og hvis Korn tit er saare ringe. Det er mangen Gang ubegribeligt, hvorledes Folk der faar Føden. Jarup er kun lidet bedre. Og saaledes er overalt Sognet maadeligt. Men man nærer sig dog ved Arbejde og megen Sparksomhed og holder sig. Kun Retfærdighed findes ingenlunde deri, at Folket, fordi det sparer og arbejder mere, derfor skal forholdsvis give mere, og desuden endnu ringeagtes, fordi det arbejder haardt og ikke har saa meget tilovers at anvende til Overdaad og Pragt, som i de gode Egne haves.«

Hvad betalte en Gaard i Skat i gamle Dage?

Af den gamle Sognepræsts Meddelelser ovenfor fremgik det, at Indtægterne paa en Gaard i de Tider undertiden ikke engang kunde slaa til, naar Skatten skulde betales.

Skatterne maa altsaa have været uforholdsmæssig store. Der findes Skattelister fra 16. Aarh. og meget udførlige Oplysninger om Skatteforholdene i Jb. 1609; men man mangler i disse Tilfælde Billede af den økonomiske Baggrund, uden hvilket Skattebeløbene kun bliver til intetsigende Tal. Jb. 1704 indeholder heldigvis ogsaa en Vurdering af de enkelte Gaarde, og derved kan Skattebeløbene sættes i Relation til den samlede Vurderingssum og altsaa fortælle hvor store Skatterne var.

Vurdering af de gottorpske Gaarde 1704.

Gaard Nr.	Bygninger *Rdlr.	Besætn. og Invent. Rdlr.	Jord Rdlr.	Ialt Rdlr.	Skat Rdlr.	Gaardens Tilstand
Ø. Løgum 1 A.	143	151	366	660	66 Rdlr. 25 Sk.	
2 A.	45	65	75	185	24 — 26 -	tml. god
2 B.	51	81	75	208	24 — 26 -	—
2 C.	69	95	75	239	21 — 32 -	—
2 D.	68	85	75	228	25 — 5 -	—
3	83	98	66	248	24 — 5 -	—
4	58	92	83	234	29 — 46 -	tidl. øde
Leerskov	166	221	200	587	111 — 1 -	god
Andholm	124	148	250	522	84 — 2 -	
Faarhus	hører til Risgaard i Ris Sogn, skal yde tre Dage Hovarbejde om Ugen					med to Heste.
Rovbjerg 15 A.	104	151	75	331	24 — 40 -	middelmaadig
17 A.	73	133	75	282	25 — 23 -	god
16 B.	21	57	65	143	21 — 19 -	slet
17 E.	28	100	43	171	17 — 47 -	god
?	36	72	75	184	24 — 31 -	tidl. øde

* Skillingsbeløbene er udeladt.

	Gaard Nr.	Bygninger Rdlr.	Besætn. og Invent. Rdlr.	Jord Rdlr.	Ialt Rdlr.	Skat Rdlr.		Gaardens Tilstand
	16 C.	5	19	65	89	24 Rdlr.	31 Sk.	
Kopsholt	I	24	75	83	183	16 -	46 -	middelmaadig
--	II	18	57	83	158	16 -	46 -	--
Jarup	23 A.	93	127	133	254	36 -	3 -	god
	22 A.	79	91	133	303	—	—	god
	22 C.	93	124	100	317	27 -	24 -	god
	21 B.	33	70	100	203	—	—	middelmaadig
	23 B.	35	75	100	210	—	—	slet
	21 A.	29	57	100	186	—	—	»angehender Mann«
	22 B.	33	53	100	187	—	—	—
Hovslund	26 A.	81	93	175	416	46 -	27 -	middelmaadig
			Stufjord	66				
	26 B.	101	99	175	442	42 -	19 -	—
			Stufjord	66				
	27 A.	78	73	100	251	29 -	37 -	god
	27 B.	25	71	100	197	28 -	24 -	middelmaadig
	28	41	76	100	217	28 -	24 -	temlig god
	29 A.	64	56	81	201	24 -	15 -	—
	29 B.	54	63	87	204	24 -	36 -	—
	29 C.	40	51	87	178	25 -	32 -	—
	29 D.	49	51	81	187	24 -	15 -	—
	30 A.	74	92	175	342	44 -	28 -	daarlig
	30 B.	90	109	175	374	48 -	22 -	god
	31 A.	71	80	125	276	34 -	22 -	god
	31 B.					34 -	20 -	?
	31 C.	12	38	87	138	24 -	11 -	slet
	33	38	52	87	177	24 -	11 -	?
Gjenner	37 A.	100	139	120	360	33 -	36 -	god
	37 B.	91	92	120	303	33 -	36 -	—
	38 A.	61	66	60	187	19 -	14 -	middelmaadig
	38 B.	56	79	60	196	—	—	—
	39 A.	99	121	140	360	36 -	17 -	templ. god
	39 B.	62	63	80	205	23 -	18 -	god
	39 C.	67	65	80	212	21 -	22 -	—
	40 A.	18	25	75	118	20 -	1 -	middelmaadig
	40 B.	52	67	75	194	20 -	22 -	—
	40 C.	39	49	75	163	20 -	10 -	—
	40 D.	36	58	75	169	20 -	1 -	ganske slet
	41 A.	52	54	90	196	23 -	2 -	middelmaadig
	41 B.	37	68	90	195	27 -	26 -	—
	41 C.	74	117	90	281	26 -	23 -	—
	42 A.	175	142	120	437	25 -	16 -	god
	42 B.	71	83	80	234	25 -	4 -	temmelig god
	43 A.	91	79	60				
			Stufjord	50	280	25 -	2 -	god

43 B.	70	87	120	277	35 Rdlr.	40 Sk.	middelmaadig
44 A.	91	90	150	331	40 -	26 -	—
44 B.	120	57	150	327	40 -	7 -	—
44 C.	80	103	90	273	26 -	30 -	

Mellem en Trediedel og en Fjerdedel af Jordværdien betalles altsaa i Skat, ja i enkelte Tilfælde endog mere. (Leerskov f. Eks. over Halvdelen af Jordværdien) Ser man paa Gaardenes samlede Vurderingssum, bliver Billedet ikke stort anderledes. Gaardenes Skatter er overvældende store. Thi i Almindelighed andrager Skattebeløbet ca. $\frac{1}{10}$ af Gaardens samlede Vurderingssum, i mange Tilfælde endnu mere, helt op til 17 $\%$. (31 C)

Naar vi i vore Dage klager over store Skatter, kan vi jo drage Sammenligning med Fortiden, vi vil da faa at se, at det var ganske anderledes store Beløb vore Forfædre betalte. Eller rettere sagt: skulde betale. Thi de fleste formaaede ikke at skaffe de mange Penge til Veje. Saa svulmede Skatterestancerne op til store ubetalelige Summer.

Skatterestancer.

Skatterestancer var et kendt Fænomen i 18. Aarh., og der var kun faa Gaarde, som undgik dem. Skattebyrden var nemlig for stor, og det ser ud til, at Myndighederne selv har indset det, thi det ses ikke, at man i 18. Aarh. har sat en Mand fra Gaarden, fordi Restancerne blev for store. Enevælden var langmodig.

Men for Resten hjalp det heller ikke stort at lade en Gaard skifte Ejer, naar den gamle Ejer gjorde, hvad han formaaede. Man førte saa Skatterestancelister, og blev Beløbene for store, blev de »afhandlet« (Jb.: abgehandelt) dvs. nedsat til et Beløb, som Gaardmanden maaske kunde betale.

Følgende Oversigt viser Skatterestancernes Størrelse i 1704. (Jb. 1704)

Gaardantal	Restancerne i Forhold til Gaardens Jordværdi					
	0	1-10 %	11-50 %	51-75 %	75-100 %	over 100%
O. Løgum* 7			2		2	1
Leerskov 1			1			
Andholm 1						1
Rovbjerg** 5				3		1
Kopsholt 2	1			1		
Jarup*** 7				3		
Hovsl.**** 15			1	1	5	7
Gjenner*****21	1		2	5	8	4
		2	6	13	15	14

I 1733 var Restancerne i det lille Aabenraa Amt steget til 10555 Rdlr., en uhyre Sum. Amtmand v. Massow ansøgte i det Aar Rentekammeret om Tilladelse til at slette Restancerne „hvilket maa anses for billigt og nødvendigt i dette Amt, som ligger ved Hærvejen og derfor har lidt meget ved Krigstroubler og derved forefaldne Gennemmarcher.“

Rentekammeret accepterede Amtmandens Forslag, da man der var bange for, at Bon-

* Fogedgaarden omtales ikke. Sognefogeden betalte ikke Skat. En Gaard har været øde og er for nylig overdraget i Fæste.

** En Gaard har været øde og for nylig overdraget i Fæste. 6 andre Gaarde er øde.

*** 4 Fæster har lige faaet øde Gaarde overdraget. De gamle Restancer er slettet.

**** En Gaard omtales ikke.

***** En Gaard har tidligere hørt til Svabsted Amt. Sk. omtales ikke.

derne ganske skulde tabe Modet og miste Troen paa Fremtiden. naar de »stedse skal arbej-
de og slide og dog kun har Tiggerstaven i Udsigt.«*

Skatternes Art og Benævnelse i 17. og 18. Aarh.

Bøndernes Skatter var i gamle Dage udelukkende Jordskatter. Formue- og Indtægts-
skat kendtes ikke. De Skatter, vi hidtil har nævnt, var udelukkende Skatter, som betales
til Landsherren, altsaa Statsskatter i moderne Forstand.

Her kan ikke gives en udtømmende Redegørelse for Skattevæsenet i gamle Dage, det
ligger udenfor Bogens Rammer. Men naar vi vil danne os en Forestilling om de Kaar, vore
Forfædre levede under, maa Skatteforholdene nødvendigvis ogsaa omtales. Det er saa meget
mere paakrævet, eftersom den, der vil vide Besked om disse Ting, er ret ilde stillet. thi
den forhaandenværende Litteratur lader en i Stikken, af den simple Grund, at det sønder-
jydske Landbrugs Historie ikke er skrevet.

Hvad her omtales, er derfor for største Del Ting, som ingensinde før har været behandlet.

Naturalydelse og Arbejde er den ældste Form for Betaling for Brugsretten til Jord.**
Senere afløstes de af faste Pengeafgifter. Paa en Tid, da Priserne gennemgaaende var sti-
gende, har det sikkert været en fordelagtig Ordning for Bønderne at betale Penge i Stedet
for Ydelser in natura. I Tidens Løb blev mange af disse Ydelser reduceret betydeligt, idet
Pengenes Værdi sank i Forhold til Naturalier, men selve Afgiften vedblev at være den samme.

Naturalydelsen afskaffedes dog ikke helt. Endnu i 17. Aarh. skulde enkelte Gaarde le-
vere Havre, Gæs, Hons, Æg, Tag m. m., og alle Gaarde Træ eller Tørv. Nogle Gaarde i
Rovbjerg, som tilsammen var 7 Otting Bondejord, skulde bl. a. levere: 7 Skp. Havre, 1 Gaas,
3 Hons, 20 Æg og 1 Trave Tag. Langt op i 18. Aarh. var Bønderne i Horsbyk pligtige til
at levere Amtmanden i Aabenraa Lynglimer og Karbørster af Revlinglyng.

Træ- og Torveleverance var ikke ubetydelig, en To-Ottingsgaard i Leerskov skulde f.
Eks. levere 10 Laes Tørv, en To-Ottingsgaard i Gjenner 16 Favne Træ. (Jb. 1609)

Hoveri. Ogsaa Hoveri maa opfattes som en Ydelse, en Del af Fæstebondens Betaling
for Brugsretten til Jorden. Ogsaa denne gamle Form for Skattebetaling blev tidlig afløst af
en Pengeydelse, en særlig Skat, som kaldtes Tjenestepenge (Dienstgeld. Barleistung an
Stelle von Hand- und Spanndiensten)

Har Bønderne i dette Sogn i det hele taget ydet Hoveritjeneste? Hoveri i Ordets almin-
delige Betydning har selvfølgelig ikke fundet Sted. Her var jo ingen Hovedgaarde og altsaa
heller intet Hoveri. Kun Faarhus skulde de tre af Ugedagene gøre Hovtjeneste paa Risgaard.
(F. horte under Risgaard).

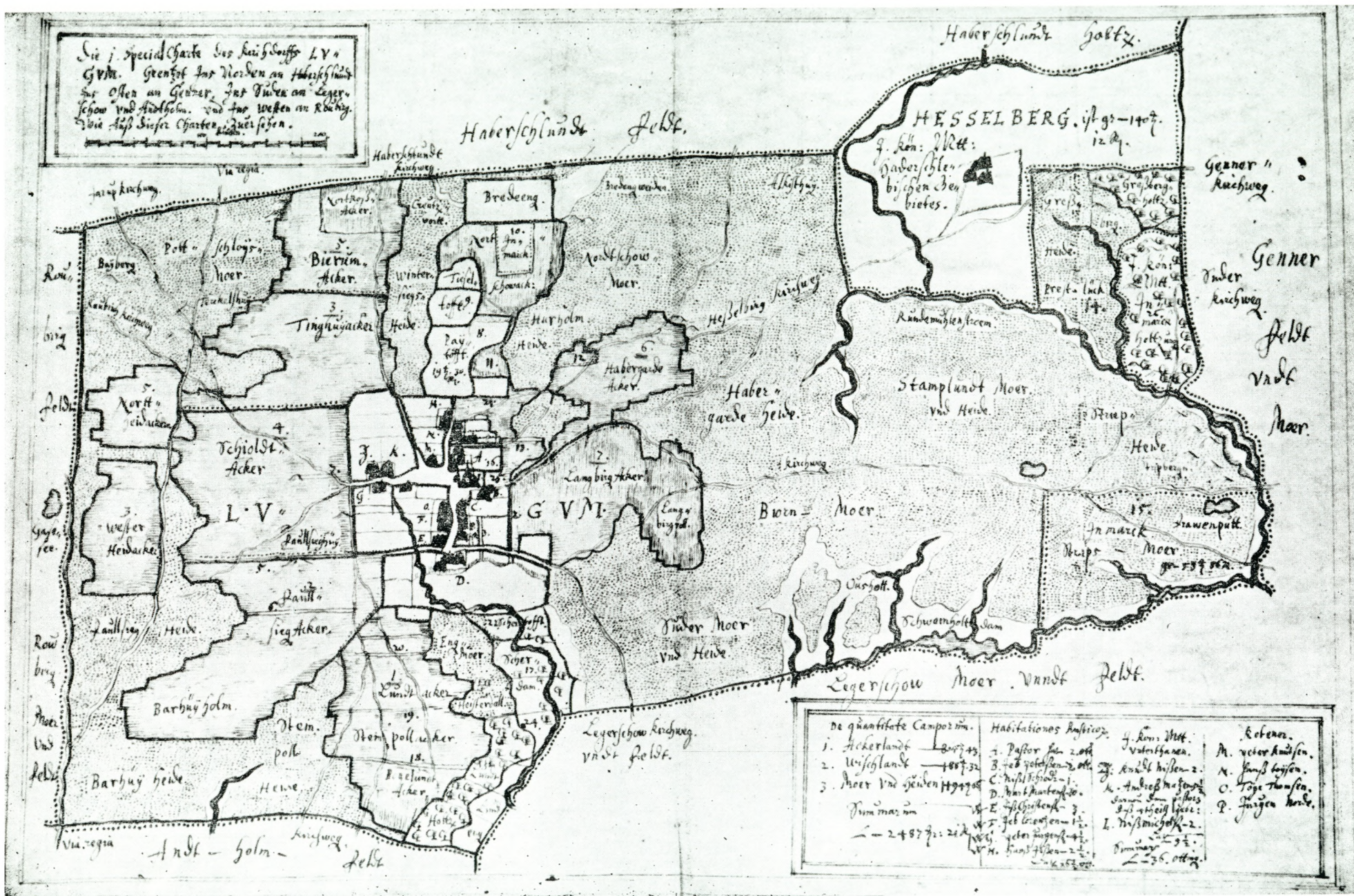
I 16. Aarh. har Bønderne haft nogen, men sikkert meget begrænset, Hovtjeneste. Det
ses f. Eks. af Aabenraa Amtsregnskaber (1597), hvor det af Bøderegistret fremgaar, at mange
Fæstere har maattet betale Bøder, fordi de »haben Havedienste in der Arndte verseumet« m.m.

For de gottorpske Gaardes Vedkommende er Arbejdsydelsen tidlig blevet afløst af en
særlig Skat, men de Gaarde i Sognet, som hørte til Haderslev Amt, skulde vedblivende ud-
føre visse Tjenester, særlig Spand- og Haandtjeneste i Tørning. De skulde f. Eks. vedlige-
holde Markvejene og Hegnene paa Tørnings Grund, levere Markled til Hegnene, Straatag
og Tækkereb til Ladebygningerne og undertiden ogsaa hjælpe til i Høstens Tid. I Jb. 1708
tales der derfor om »Hofdienste znm Pension Tørning«. En Vej gennem Hovslund Skov
kaldtes for »Tørning Vej« (Kiers Atl.) et Minde om den Tid, da Bønderne kørte til Tørning
for at forrette Hovtjeneste.

* Rentekam.s tyske Vorstell. 1736, 263. Rigsark.

** Falck. S.-H. Privatrecht. III § 95. p. 476 ff.

Johs. Meyers Kort over Ø. Løgum. 1641. (Rigsarkivet fot.)

Det skraverede angiver Agerland, de 7 fælles Indtægter. Det prikkede angiver Hede. I Syd og Øst ses Skov. Nord for Byen ses store Toftarealer, hvor der tidligere har været Skov. Disse Tofter (Nordskov, Paytoft, Tidseltoft o. fl.) er indhænet Jord som er udenfor Fællesskabet. Teksten indeholder en Fortegnelse over Landsbyens 11 Gaardmænd (Habitationes Rusticorum).

Kort efter 1708 maa ogsaa denne Form for Skattebetaling være blevet afløst af en Pengeydelse.*

Ligesom Tjenestepengene erstattede Hoveripligten, sammenfattedes og afløstes en Del af Naturalydelseerne i en anden særlig Skat, »den aarlige Pligt,« (Pflichtgeld, in Geld umgerechnete Leistungen an den landesherrlichen Hofhalt für Korn, Hopfen, Schweine, Hühner, Eier, Gänse etc.)

Foruden disse to gamle Afgifter, Pligt og Tjenestepenge**, havde de enkelte Gaarde endnu en lang Række andre Skatter at udrede. Dog drejer det sig i disse Tilfælde mest om Smaabeløb.

1. »Voedegeld«. Formodentlig Afløsning af en gammel Naturalydelse. I Jb. 1609 er denne Afgift overalt 12 Sk., enten Gaarden er paa 1 eller 10 Otting. Der er formodentlig Tale om en Forpligtelse, som er paalagt Bønderne til at tage Landsherrens Hornkvæg paa Stald og fodre det Vinteren over.*** I Jb. 1704 er Afgiften noget større. Nogle Gaarde betaler da 1—2 Rdlr., andre meget mindre, selvom de ikke er mindre i Areal.

2. »Svinepenge« (Schweinegeld) Enten skal der leveres et Svin eller betales 1 Rdlr., Jb. 1609. Senere — Jb. 1704 — er Afgiften betydelig højere.

3. Oldenpenge. (Mastgeld). Muligvis et andet Navn for den foregaaende Afgift. Naar det var Oldenaar, betaltes en Afgift for at lade Svinene gaa paa Olden. I Lib. censual. episc. omtales »Swinepenninghe«, som maa være det samme som Oldenpenge.

4. Hedepenge (Heidegeld) Omtales i Jb. 1609. Ikke alle Gaarde betaler denne Afgift, 4 Sk. Nævnes ogsaa i Jb. 1704, da betaler de fleste mere.

5. Tørvepenge. (Torfgeld) Omtales i Jb. 1704. Leerskov er den eneste Gaard i Sog- net, som betaler T. (3 Rdlr. 36 Sk.) T. var en Del af Amtmandens Accidentia.****

6. Dampenge. (Dammgeld) Betaltes kun af Leerskov og Andholm. (4 Rdlr. og 3 Rdlr. 24 Sk., Jb. 1704). Formodentlig en Afgift af »Dammene«.

7. Fæsterente. (Vestezinsen) Betaltes af de Fæstebønder, som ikke straks ved Fæstets Overtagelse betalte Fæstepengene.*****

8. Gæsteri. Nævnes i Jb. 1708. To Gaarde i Ø. Løgum — 5 A. og B. — betaler G. af et Enemærke Sonderbyk. Oprindeligt en Naturalydelse eller Forpligtelse til at huse Jagt- knægte og -hunde.*****

9. Indkvarteringspenge. En ekstraordinær Udgift, som skulde udredes i Krigsaa. I Jb. 1704 angives den til 3 Rdlr. pr. Plov. Afgiften blev i 1704 betalt til Indkvartering i Byen Husum.

1736 kom for Aabenraa Amts Vedkommende to nye store Skatter til, Contributionen og »Magazinerne«.***** Oprindeligt var de bestemt som foreløbige Skatter, men da de først var indført, blev de ikke ophævet.

10. Contribution. »Maanedsskatten« (Die monatliche C.) Ogsaa i Jb. 1704 omtales

* I C. I 3 Nr. 161 (Kiel) findes »Verzeichniss der Unterthanen, welche bey dem Königl. Vorwercke Törning Hofdienste leisten, worin diese bestehen . . . was jene an deren Stelle an Gelder an die Königl. Kasse jährl. zu bezahlen. Af hver Plov 1 Rdlr. 24 Sk.

** Eller Ottingpenge, saaledes i Jb. 1609, men det er den samme Afgift. Se Neues Staatsb. Magazin IV 836. Ottingpenge fordi Tjenestepengene fordeltes efter Otting.

*** Falck, Samml. zur näheren Kunde des Vaterl. II 228. H. N. A. Jensen, Angeln. Udg. af Sv. Aakjær, p.108.

**** Rentekammerets tyske Vorstellungen, 1752, Nr. 266 »Von jeder Otting im Ampte Apenrade 2 Fuder Torf a 10 Sk., ialt 212 Rdlr.

***** Wenn ein Veste-Mann in diesem Ampte zur Hufe kommt, so muss er entweder dass von seinem Hofe zu erlegende Veste-Capital ein für allemahl bezahlen, oder statt dessen mit seinem übrigen Abgaben jährlich gewisse Vestezinsen bezahlen. Amtsforv. Kamphövener. C. II 1. 107. Kiel.

***** Falck. S.-H. Privatrecht III 477.

***** v. Rosen, Beskrivelse af Aabenraa Amt. Abt. 400. Nr. 213. Kiel.

en saadan Skat, — 24 Rdlr. pr. Plov — men her er vel nærmest Tale om en extraordinær Krigsskat. Den ordinære C. blev en meget trykkende Skattebyrde.

11. Magazinkorn. Ogsaa denne Skat var oprindelig en Krigsskat (fra den store Nordiske Krigs Tid), men heller ikke den blev ophævet igen. Aabenraa Amt — altsaa det daværende lille A. Amt — skulde levere 264 Tdr. Rug, 264 Tdr. Havre, 396 Læs Hø og ligesaa meget Halm. En Del blev ydet in natura (til Garnisonerne) Resten i Penge.

Alle disse Skatter var Jordskatter, som skulde betales af Gaardene.

Andre Skatter og Afgifter.

Koppskat. (af Kopf Hoved) Denne Skat betales af alle.

Foruden de ovennævnte »Statsskatter« skulde Gaardene ogsaa udrede Amtsskatterne. De var ikke høje, en 1 Ottingsgaard i Gjenner skulde f. Eks, i 1704 betale 27 Sk., en 1³/₄ Ottingsgaard i Hovslund 24 Sk.

Tiende. Afgifter til Kirke, Præst og Degn.

Tienden betalles i gamle Dage i Neg. Hver Gaard skulde i Tiende yde hvert tiende Neg. Biskop, Kirke og Præst fik hver $\frac{1}{3}$ af Tienden. Efter Reformationen inddroges Bispe-tienden og ændredes til »Kongetiende«. Kirketienden blev i 16. Aarh. afløst af en Pengeafgift, som her i Sognet beløb sig til 12 Sk. pr. Otting, et Beløb, som sikkert oprindelig har svaret til Tiendens Værdi, men som siden blev en ganske ringe Sum. Følgen var derfor, at der i 17. Aarh. og senere maatte udskrives en særlig Skat til Kirkens Vedligeholdelse.

Tilbage var altsaa kun Præstetienden, som beløb sig til hvert 30. Neg. svaret in natura. Den omfattede alle Kornarter og den skulde leveres i Præstegaarden. Desuden skulde man betale Præsten 1 Mark (dvs. $\frac{1}{2}$ Pund) Smør af hver Ko og to Gange om Aaret levere ham al Mælken (heraf lavedes Ost).

Desuden var der Kvægtienden. Allerede før 1600 var ogsaa den delvis afløst af en Pengeydelse og altsaa næsten afskaffet. Af hvert Føl, Kalv og Bisværme betalles 3 Penning, af Lam og Grise svaredes derimod stadig hver 15tende.

Til hver af de tre store Højtider skulde der ofres til Præst og Degn. Degnen fik $\frac{1}{4}$ Skp. Rug af hver Otting og af hver Gaard $\frac{1}{2}$ Gaas og 4 Brød aarlig.

Bønderne i Hovslund og Gjenner skulde hvert Aar skøve og levere Præsten to Boge-træer, og Kaadnerne og Indersterne — i Stedet for at levere Tiende — arbejde en Dag om Aaret paa Præstegaarden, eller betale en Dagløn, som i 18. Aarh. var ansat til 3—4 Sk.

Endelig skulde en Del af Gaardmændene betale nogle Smaasummer til Kirken for Jord og Køer, som disse Gaarde i gammel Tid havde faaet i Leje af Kirken. Det drejede sig om nogle Skilling og Penning, som sikkert engang har været en Sum, som svarede til Jordstykkets eller Køens Værdi, men som efterhaanden — da Pengenes Værdi ændredes — blev til minimale Beløb. Til sidst slettedes de helt.

Følgende Eksempler viser Skatternes Størrelse og Art i 1704 (Jb. 1704.)

Gaard Nr. 1 A. 11 Otting Boudejord.	
Altepflicht	1 Rdlr. 47 Sk. 3 Penning
Dienstgeld	27 — 24 -
Schweingeld	1 —
Voedegeld	2 —
Heidegeld	12 -
Drag Rokhen	20 -

* Saaledes i Kongeriget. For Slesvigs Vedkommende ophævedes den paa Landdagen i Kiel (1533).

Reth aus d. Dam	0 Rdlr. 18 Sk. 0 Penning
Pflicht Gänse	12 -
Pflicht Hühner	12 -
Pflicht Eyer	1 -
Korngeld	21 -
Lagie*(af hver Rdlr. 4 Sk.) 3	— 11 - 6 —
Contribution	24 —
Ialt »Statsskat«	66 Rdlr. 25 Sk. 9 Penning

Nr. 37 A. Gjenner, 2 Otting Boudejord

Altepflicht	1 Rdlr. 0 Sk. 4 ¹ / ₂ Penning
Dienstgeld	9 — 24 -
Schweingeld	2 —
Voedegeld	1 —
Haucholz	25 -
Heidegeld	6 -
Drag Rogken	10 -
Reth	6 6 —
Pflicht Hühner	4 -
	14 Rdlr. 37 Sk. 10 ¹ / ₂ Penning
Heraf Lagie	1 — 11 -
Contribution	15 —
Extraord.	
Indkvarteringspenge 1	— 12 -
Amtsumkosten	42 -
Ialt	33 Rdlr. 36 Sk. 10 ¹ / ₂ Penning

27 A. Hovslund, 2 Otting Fæstjerd.

Altepflicht	1 Rdlr. 19 Sk. 6 Penning
Dienstgeld	8 —
Schweingeld	2 —
Voedegeld	1 — 38 - 5 —
Haucholz	42 -
Heidegeld	12 -
Drag R.	5 - 6 —
Lagie af ovennævnte 1	— 9 - 9 —
Contrib.	12 —
Indkvarteringsp.	1 — 24 -
Amtsskat	30 -
Ialt	29 Rdlr. 37 Sk. 2 Penning

* Lagio (eller Agio, Aufgeld) var en Slags „Inflationstillæg“. Dette Tillæg betaltes kun af de gamle Skatter og altsaa ikke af de nyere: Contribution og Extraord. Udgifter. Heller ikke Kirkens Penge fik dette Tillæg. Men Staten skulde nok sørge for at faa sine Indtægter uformindsket, selvom dens egne Penge sank i Værdi.

Skatterne i Sognet i Begyndelsen af 19. Aarh.

De økonomiske Forhold i Sognet i første Trediedel af 19. Aarh. er nøje beskrevet af Sognets daværende Præst, Pastor Kier.

I et efterladt Manuskript: Ø. Lygum Sogn, kort beskrevet. Bd. I. har Kier opstillet nogle Tabeller over Sognets Udgifter.

Tabel I viser Sognets gamle Skatter.

	Skat		Magazinlevering			
	Rbdlr.	Sk.	Rug	Havre	Hø	Halm
Ø. Logum	341	64	5 ¹ / ₄ Td.	5 ¹ / ₄ Td.	5 ¹ / ₄ Læs	5 ¹ / ₄ Læs
Leerskov	157	90	2 -	2 -	2 -	2 -
Hejselbjerg	51	13	⁴ / ₉ -	⁴ / ₉ -	⁴ / ₉ -	⁴ / ₉ -
Andholm	80	38	1 -	1 -	1 -	1 -
Faarhus	79	80				
Rovbjerg	396	18	4 ³ / ₈ -	4 ³ / ₈ -	4 ³ / ₈ -	4 ³ / ₈ -
Jarup	375	25	4 ⁵ / ₈ -	4 ⁵ / ₈ -	4 ⁵ / ₈ -	4 ⁵ / ₈ -
Tyrholm	51	25	¹ / ₂ -	¹ / ₂ -	¹ / ₂ -	¹ / ₂ -
Kopsholt	48		⁵ / ₈ -	⁵ / ₈ -	⁵ / ₈ -	⁵ / ₈ -
Hovslund	666	61	7 ³ / ₄ -	7 ³ / ₄ -	7 ³ / ₄ -	7 ³ / ₄ -
Gjenner	1042	62	12 ¹ / ₄ -	12 ¹ / ₄ -	12 ¹ / ₄	12 ¹ / ₄ -
Ialt Skat	3291	06			Magaz. beregnet efter følgende Taxt	
Magaziner	374	88			Rug 3 Rbdlr. pr. Td.	
Kopskat ca.	650				Havre 2 — — —	
	4315	94			Hø 4 — pr. Læs	
					Halm 2 ¹ / ₂ — —	

II. Nyere Skatter. Sognets Jordtaxt og Udgifterne efter den.

	Skatte- tønder	Vurdering pr. Td. Rbdlr.	Rbdlr.	Grundskat*		Rigsbank- renter**	
				Rbdlr.	Sk.	Rbdlr.	Sk.
Ø. Logum	722	30	22940	91	40	85	93
Leerskov	122	25 og 80	9760	40	64	38	01
Andholm	110	30	3300	13	72	12	89
Faarhus	104	35	3640	15	16	14	24
Hejselbjerg	65	40	2600	10	80	10	15
Rovbjerg	497	30 og 40	15420	62	24	58	35
Jarup	490	30 og 40	15760	65	64	61	54
Tyrholm	99	40	3760	16	48	15	58
Kopsholt	74	25	1850	7	68	7	22
Hovslund	860	40 og 60	47580	198	08	184	14
Gjenner	1320	40, 60 og 80	101690	432	68	395	69
	4463		228300	954	72	883	92

»Af denne Tabel ses først, at Sognets Jorder, nemlig de dyrkede, er anslagne til 4463 Tønder a 260 Roder og taxeret til 238300 Rbdlr., en saare stor Sum.«

* „Grund-Benyttelsesskat“.

** Ved Statsbankerotten oprettedes en ny Bank (5. Januar 1813) Rigsbanken, og som Grundlag herfor paalagdes al fast Ejendom en ny stor Skat, Rigsbankhæftelsen. Den hvilede som en Førsteprioritet paa Ejendommene og skulde aarligt forrentes med 6¹/₂ % i Sølv.
(Rigsbankhæftelsen var 6% af Vurderingssummen).

De nye Skatter (1802 og 1814) beløber sig til:

Grund- og Benyttelsesskatten	954 72
Rigsbankrenterne	883 92
	1838 68

III. Kommuneskatter og andre Afgifter.

Af »Communebyrder« opregner Kier følgende:

Amtskostninger	ialt	391 Rbdlr.	93 Sk.
Fattigskat		242 —	10 -
Jordemodervæsen		100 —	
Brandpenge (Vurderingssum ialt 81 330 Rbdlr.)		338 —	84 -
Til Kirken		80 —	94 -
Til Præsten		370 —	
Til Degnen		140 —	
Til Skolerne		216 —	
Udgifter ved Præstegaarden		80 —	
Udgifter ved Degnehuset		20 —	
Udgifter ved Skolen i Rovbjerg-Jarup		16 —	
Udgifter ved Skolen i Hovslund		21 —	
Udgifter ved Skolen i Gjenner		40 —	
Til Præsten i Tiende 150 Tdr. Korn a 3 Rbdlr.		450 —	
Offer m. m.		110 —	
Til Degnen		70 —	
Til Skolelæreren i Lygum, Hø og Arbejdsydelser		64 —	
Til Skolelærerne i Rovbjerg og Hovslund		160 —	
Til Skolelæreren i Gjenner		90 —	
	ialt	3001 Rdlr.	

Ifølge Kiers Beregning nærmede Sognets Skatter og andre offentlige Udgifter sig i disse Aar de 10 000 Rdlr., en Sum, der langt oversteg, hvad Landbruget kunde yde. Befolkningen maatte altsaa ty til andre Hjælpekilder og Næringsveje for at skaffe rede Penge til Skatterne. Hvad det var for Næringsveje, vil vi senere omtale. Her bemærkes foreløbig, at Befolkningens samlede Indtægter i de Aar — stadig ifølge Kier — beløb sig til ca. 14000 Rbdlr.

»At Sognefolkets Tilstand er meget maadelig, ses deraf. Thi naar af de 14000 Rbdlr. kun 4000 bliver tilovers efter Afgifternes Bestridelse og deraf skal udredes Betalingen for alle Fornødenheder saasom: Jern, Træ, Salt, Reb osv. saa bliver Overskudet aabenbart næsten intet. Antager vi imidlertid, at endnu 2000 Rbdlr. er tilovers, saa har hver Person ca. 2 Rbdlr. til at bestride sine Udgifter med til de Klædningsfornødenheder osv., som han ikke selv kan frembringe, og saadanne gives der, saasom Farvning og deslige, som Skik og Brug kræve. Desuden gives der Omstændigheder, hvorved noget skal anvendes, uden endog at se hen til Sygdomstilfælde, hvor en Læge aabenbarlig ej kan faaes, af Mangel paa Penge.«*

Saa trøstesløse var Forholdene her i Sognet altsaa efter Napoleonskrigene. »Freden ventede man Velfærd af, men Folkets Tilstand efter den blev værre, end den var i Krigen. Krigens Følger blev Elendighed.«

Flittige Folk. Biindtægter.

Selvom der var overflødig Jord og forholdsvis faa Mennesker til at udnytte den, kunde Bonden dog ikke leve af Avlsbrug alene. Landbruget kunde nok give ham Føden, men der blev ingen Penge tilovers til Skat, Folkeløn m. m. Der maatte altsaa Hjælp til fra andet Hold.

De gamle var flittige Folk, som ikke var bange for at tage fat. De forstod at knibe Nytte og Penge ud af alt, hvad Naturen bød. Hver By skabte sig Biindtægter og sin egen Form for Husflid.

Havfiskeriet skabte de Gjennerboer en kærkommen Tilvækst i Indtægten. »Mangen Gaardejer forsmaaer ikke den lovlige og ærlige Bifortjeneste, som kan vindes paa det nære Hav. De, som har smaa Gaarde, nære sig mest af Havet, og deres Gaarde har de saa at sige kun for deres landlige Fornødenheders Skyld.* (Kier) Man fiskede Sild, saa snart Havet blev isfrit, til henimod Majdag. En Del solgtes ved Stranden, Resten solgtes til Byerne eller røgedes.

Salg af Træ til Brænde og Gavntommer bragte en Del Penge til Gjenner og Hovslund. Nogle vandt rede Penge ved Tillavning af Vogntommer, Plejle og Skovle. Enkelte Bonder drev lidt Skibsfart, købte og fragtede Torv til Byerne, eller til Als, Færø og Fyn. Andre drev Smedehaandværket, forfærdigede Leer og Hakkelseknive, Manden paa Gaard Nr. 39 B. indrettede sig en Slibemølle „som indbringer ikke ubetydeligt i denne Egn, hvor mange Smede kommer med deres Leer og Hakkelsesknive at slibe. Der er to Stene i denne Mølle, og Vand er overflødig nok til at flere Anstalter kunde gøres her, hvis det var tilladt.«

Rovbjerg synes at have været den eneste By i Sognet, hvor Knipleriet er drevet som Erhverv i større Omfang. Mændene forfærdigede Teglsten, og i selve Byen var der flere Teglovne. Overalt i Gaardene var Rok og Væv i Gang. Om Dagen klappede Væven, og i de lange Vinteraftener snurrede Rokken.

I hver Gaard fandtes en »Vævveld«, og her forfærdigedes ikke blot Gaardenes eget Forbrug af Vadmel og Linned, men meget solgtes. Det gjaldt særlig Hovslund og Gjenner, hvor der ogsaa avledes Hør. »Særlig i Gjenner bearbejdes Lærred, Tossel og uldne Trojer, som sælges i Kloster Mærkend eller andre Steder og indbringer ikke lidet.« (Kier)

De faa Tønder Rug, som kunde sælges, korte man ofte helt til Flensborg, hvor Rugen kunde koste nogle Skilling mere, saa lagde man ogsaa et Stykke Væv i Vognen, det kunde ogsaa indbringe nogle Daler, — alt til Skat.

Men Hovedparten af de rede Penge fik man dog fra Mosen. Torvegravning og Torvesalg holdt særlig Ø. Logum og Leerskov oppe. I Aarhundrede efter Aarhundrede har Moserne omkring Ø. Logum og Leerskov været den Indtægtskilde, hvorfra man sammenkrabede den manglende Rest af Indtægten. Herfra har man i gamle Dage forsynet store Omraader af Østslesvig med Tørv. I de nuværende Efteraarsmaaneder forsyner de samme Moser det meste af Jylland med Lys og Kraft, idet det store Elektricitetsværk i Aabenraa faar sine Tørv herfra.

»Man kan regne med, — siger vor gode Hjemmelsmand Pastor Kier — at paa Lygum Mose graves aarlig henved 3500 Læs Tørv. Regnes nu med 40 Læs Forbrug paa hver af Byens 30 Familier, saa bliver 2300 til Salg. Men af disse graves af Gjennerboer vel de 500, Resten bringer Lygum ca. 1200 Rdlr. Deraf skal Skatterne udredes.«

Om Leerskov hedder det: Af Mosen udgjordes i ældre Tider 500 Mk. lybsk, senere langt mere. Men siden de østre Moser er afgravede, saa regnes nu kun 80 Rdlr. Pengeindkomst af Mosen. Tidligere blev der gravet aarlig over 2000 Læs Tørv, nu næppe 1000. For Mosens

* Top. 136.

Gaarden Leerskov før Branden 1846.

og den store Hedes Skyld blev Leerskovs dyrkede Marker taxært til 50 og 80 Rbdlr. Tønden og angivet til 122 Tønder. Derfor er Leerskov bleven saare og utaaelig haardt beskattet. Den leverede Skat af 2 Plov, men den ene Plov har længe været en Salairplov for Herredsfogeden i Herredet.«

Beboerne i Gjenner lejede Mosejord i Leerskov, 81 Alen Jord betaltes 1818 med 5- 7 Mk.

Hvert Aar er altsaa flere Tusind Læs Tørv blevet udført herfra. I Gjenner var der en 12—14 Jagter, som fra tidlig om Foraaret bestandig gaar med Tørv og Træ til Alsen, Erro, Fyen og Ekernsund. De, som ejer Baadene, køber Tørvene og fragter dem til de nævnte Steder. Prisen er saare forskellig. 1810—18 kostede 1000 Tørv $1\frac{1}{2}$ —2 Rbdlr. 1821 og 22 kun $\frac{2}{3}$ Rbdlr. og endnu mindre. Hvor stor Udførslen er, kan ikke bestemmes. skulde jeg vove at gøre en Gisning, vilde jeg sige, at der udføres af Sognet med disse Baade henved 4000 Læs Tørv og 80 Favne Træ. Dette kan bringe Sognet i de gode Tider henved 8000 Rbdlr., men i de slette ej engang Halvdelen, især da Omkostningerne nu er saa store.« (Kier, Top. 144 f.)

I alle Sognets Landsbyer havde man saaledes kastet sig over Bierhverv. Bjergrning og Bortsalg af Tørv og Lyng, Kulbrænding ved Moserne, Strikning og Teglblænderi. Trusko- og Hjulmageri, Knipleri og Fiskeri og andet, som ikke havde med Landbrug at gøre. Alt sammen Forsøg paa — udenom Landbruget — at tjene til Livets Ophold.

Den Vinding Bierhvervene forskaffede Bønderne var — for en stor Part — købt paa Bekostning af Jordernes Drift. Bierhvervene baandlagde Bøndernes Arbejdskraft. Man rodede i Moserne i Stedet for at opdyrke Hederne og kultivere Engene. Men Tiden dertil var endnu ikke inde. Det var det svigtende Markbrug, som pressede Bierhvervene frem.

Og jo skrapere Strikkepindene gik, jo flere flittige Hænder, der var beskæftigede i Moserne, desto mere Brug blev der for Folk, der kunde sprede Varerne. Her fik driftige Folk en Chance. Vandrelystne Bønder overlod den fattige Jord til sig selv og blev Kniplingskræmmere og Strømpehandlere. Selv Ejere af relativt store Gaarde flakkede rundt i begge Hertugdømmer med Kniplinger, Strømper og Uldtøj. (Gaard Nr. 6 A., Kopsholt o. fl.) De blev velhavende Folk.

De gamle var ikke bange for et Stykke Vej, naar de havde noget at sælge. Trækul kørte man vesterud, Tørv til Købstæderne. Den Smule Korn, man havde tilovers, fragtede man til Flensborg, som havde et godt Omdømme og lokkede Bønderne trods Afstand og dårlige Veje. Der var rimelige Priser og reel Behandling (Kier). Godt udstyret med Proviant satte Bonden sig paa sit skrøbelige Køretøj med Træaksler og Lundstikker, og saa snejlede det sig af Sted mod Flensborg. 4—5 Tdr. Korn paa Vognen regnedes for »et godt Læs«.

Aabenraa har aldrig haft noget egentligt Opland, først efter Grænsedragningen i 1920 fik den lidt Luft under Vingerne. I 1850'erne opstod »Løjm Mærkend«, og det kom snart i Rang med Klipleve, Kloster og Handved. Det var Navne, som varmede Bonden om Hjertet. L. Marked afholdtes altid 1. Fredag i Maj og 2. Fredag i Oktober. »Nu skal vi se, hvad Løjm vil«, sagde man, naar Kvægpriserne drøftedes.

Markedsdagen var en Festsdag for Byen, Sognet og en stor Omegn. Et Mylder af Mennesker og Dyr kom langvejs fra, Prangere og Kræmmere kom fra fjerne Egne. Det gav Om-sætning, og mangen Gaardmand tjente godt ved Kroeri paa de Dage. Rent økonomisk var Markedet af Betydning for Byen; men det larmende Mylder, som kobslog og handlede, drak og doblede og for en Dag tilsidesatte Moralens Bud, var en Torn i Øjet paa dem, som forstod, at Markederne var et tvivlsomt Gode. »Die 3 materiell bedeutungslosen Jahrmärkte, die erst seit ca. 10 Jahren eingeführt sind, wirken demoralisirend auf die Jugend und die Dienstboten«, skriver Sognepræsten, Dr. P. O. Kier i 1868.

Forholdene før og efter 1629.

Hvad ovenfor er sagt, maa ikke opfattes som en Skildring af Forholdene i Sognet i ældre Tid. Der er fortalt om den Armod, som kom efter Napoleonskrigene; men ogsaa den var en Episode, en Bølgedal i Tidens ustandselige Skiften. Der har ogsaa været „gode Tider“. Aar hvor alt gik fremad, hvor Befolkningen ikke blot havde det daglige Brod, men ogsaa fik Raad til at bygge og forbedre og udvide Bedrift og Gaard. Gang paa Gang rammes Befolkningen af Katastrofer, tunge Hjem søgelser, hvor den erhvervede Velstand ofte i faa Døgn forsvandt som Dug for Solen.

Hvordan Forholdene har været i Sognet i 16. Aarh., kan der ikke siges meget om, Op-lysningerne er for faa og for spredte til, at der kan siges noget bestemt herom. Men Tiden omkring 1600 kan ikke have været en fattig Tid. Gaardene gør et ret velhavende Indtryk. Hvordan det saa ud i de slesvigske Bøndergaarde i 1627 ses bl. a. af Fortegnelser over Soldaternes Plyndringer i Aarets Efteraarsmaaneder. (Den kejserlige Krig 1627-29). De kejserlige Tropper befandt sig ypperligt her og kaldt de plyndrede Egne »et solvrigt Land«.

Her skal ikke fortælles om den vanvittige Flugt op gennem Jylland, eller om Wallensteins Tropper, som fulgte i Hælene paa de flygtende. Begge Parter var besat af en bestialske Odelæggelseslyst; det fik den Del af Befolkningen at føle, som boede ved de store Færdselsveje, og Hærvejen gik jo igennem dette Sogn.

Mikkelsdag 1627 jordedes »en tydsk Soldat af Keiserens Følge« paa O. Løgum Kirkegaard, da var altsaa Wallensteins Tropper kommet hertil, men forinden havde de flygtende kgl. Tropper plyndret det meste af Sognet, hvad de levede, tog de kejserlige. 20. Søndag efter Trinitatis 1627 lod Beboerne i Løgum, Leerskov og Andholm en eller anden Embedsmand skrive følgende Brev til Hertugen paa Gottorp: — Da sie an der Heerstrasse wohnen, sind sie im Kaiserl. Kriigsheeresdurchzug um alle ihre zeitliche Wohlfart gekommen. Ihr Vieh ist meist weggetrieben alle Pferde genommen, Korn und Futter verzehret, Schweine, Gänse und andere Victualien aufgegessen, Wagen, Pflügen und Eggen verbrannt, Kleider und Schuhe ausgezogen, überhaupt alle Habe geplündert. Zum Theil hat dieses seinen Grund

darin, dass in anderen umliegenden Dörfern an der Heerstrasse Salvagardien (dvs. Beskyttelsesvagter) verordnet gewesen, welches ihnen nicht hat werden mögen. Sie haben sich beim Amtschreiber und Hausvogt in Apenrade beklagt, die aber nicht haben helfen wollen. Sie bitten um Hülfe, dass sie doch wieder zum Pflügen und Sähen kommen mögen, sonst sind sie genöthigt alles zu verlassen.*

Disse Klager har ikke været uden Grund, thi baade den flygtende danske Hær og Occupationshærens Jernaag med stadige Udpresninger har lamslaaet og ødelagt Landbruget.

Alene i samme Efleraar havde en Gaardmand i Gjenner f. Eks. følgende Tab: 4 Heste (vurderet til 120 Mk.) 10 Stykker Kvæg (120 Mk.), 20 Faar og 20 Gæs (30 Mk.), 10 Svin (30 Mk.) 9 Vogne (30 Mk.). Sengeklæder, Gangklæder og Udstyr 401 Mk., Kobbertøj og Jernredskaber 199 Mk.

I O. Logum Præstegaard (hos Pastor Spandovius) blev der røvet: 40 Læs utærsket Korn (vurderet til 201 Mk.) 7 Heste (261 Mk.) 24 Stykker Ungkvæg (501 Mk.) 6 Bistader (36 Mk.) 28 Gæs (15 Mk.) 16 Svin (48 Mk.), 5 Vogne (60 Mk.). Sengeklæder (60 Mk.), Gangklæder og Husgeraad (120 Mk.)**

Ved Mikkelsdagstid 1627 — altsaa i de første Ulykkesuger — havde Sognet et Tab paa 41000 Mk., i vore Penge ca. 1200000 Kr. (41000 Mk. var omtrent Prisen paa 1200 gode Heste)

Fjenderne brød ind i Kirken og stjal de hl. Kar og Messeklæder, men selve Kirken og dens Inventar skaanede de dog. (Ris og Bjolderup Kirker derimod brændte) Mange Gaarde gik op i Luer, men hvilke og hvor mange vides ikke, Pastor Brun taler om »50 Gaarde og Huse«, deriblandt Degneboligen og Skolen.

Fra alle Amtets Sogne og Landsbyer strømmede der i Efleraaret 1627 Klager til Hertugen paa Gottorp med Bøn om Hjælp og Beskyttelse; men den stakkels magtesløse Fyrste formaaede ikke at hjælpe og maatte nøjes med at sende Klagerne til Occupationshærens Feltmarskal, Greve Schlik, og bede om Skaansel for de arme Undersaatter. Det hjalp vel næppe stort.***

I 1627 og de følgende Aar forvandlede Bondestandens Velstand til sorteste Armod.

* Matthisens Saml. Rigsark.

** Sonderj. Aarb. 1895 p. 274 (P. Lauritsen).

*** Udtog af Breve til Hertugen.

Fra Landsbyen Soes i Ris Sogn. Dateret 11. Sept. 1629 (Acta XX Nr. 1246, Kiel).

„Da wir zwischen Hadersleben u. Apenrade dicht an der Heerstrasse wohnen, . . . alle Tag und Stunde viel Reisen und marchieren zu Ross und Fuss, durch die soldatesca durch unser Dorff geschehen, da haben wir armen Leuten Haus und Hoff verlassen und in der Einsame und im Wald uns hat ganze 2 Jahr lang verbergen müssen, zumahlen die Soldaten, so erschrecklich, wann sie durch unser Dorff gezogen, mit uns gehauset, dass uns nicht möglich gewesen bei unsern Häusern zu bleiben. De tilføjer, at deres Landbrug ligger øde, de har hverken Korn eller Kvæg.

Udateret Brev fra Beboerne i Kirkeby, Skovby, Barsmark til Fyrsten.

— „Wir sind als Schafe, die keinen Hirten haben. Denn sobald ein troupe vorbei ist, haben wir gerade den andern wiederumb vor der thür und sind deswegen auch unsers Leben nit sicher, den so lange wir noch haben zu geben gehabt, haben wir sie können abkaufen, aber weil wir nun nit mehr zu thun vermögen, (truer de) nit allein unsere Häusser in brandt zu stechen Sondern uns auch umb das Leben zu bringen, haben auch etzliche (aus unserer Mitte?) fangen geführt, gleich als ein Hund in dem stricke, und fast aufhengen wollen, darumb dass sie haben geld und andern sachen geben und weisen sollen, so sie doch nit wüsst und gehabt.“

Brunde, Stubbæk, Røllum. Oktober 1627.

„Alles was wir hatten, so sie mitbringen könnten, Pferde, Ochsen, Vieh, Schafe, Gänse und Schweine, Profiant, Kleider, Bettzeug, Kupfer-Zinn- und Messingzeug, kasten und Laden in Stücke gehauen im Hause, im Holz, im Felde, wo es unter oder über der Erde ist gefunden worde, unsere Behausung verdorben, Korn und Heu mit ihren Pferden und Vieh verzehret und verstreut und was sie sonst nicht verderben können, das haben sie mit Feuer angestecket und verbrannt. Unsere Kirche aufgebrochen, Keich und Tisch darausgenommen, uns selber und unsere armen Frauen und Kinder gezwungen, gepeinigt und geschlagen.“

Landsbyerne langs Hovedvejene befandt sig paa Undergangens Rand. Men det var ikke blot en økonomisk Katastrofe, som ramte vor Hjemstavns i de Aar, Sygdom og Død indfandt sig ogsaa og krævede Ofre, der var større end Kvæg og Penge.

Her fra dette Sogn kendes ingen Eksempler paa, at Soldaterne ved Voldshandlinger har berøvet nogen Livet, saaledes som f. Eks. i Løjt Sogn, hvor en Mand i Stollig »blev for-dærvet af en Krabat« (Kroat), og da Beboerne i Kirkeby vilde sætte sig til Modværge, blev Gaardmændene Mads Moes og Rasmus Pedersen paa Valen, medens Marten Smed blev lammet paa Livstid.*

I O. Løgum Kirkebog findes kun et Eksempel paa en saadan Voldshandling fra Soldaternes Side, men det er ikke en af Sognets egne Folk, der berettes om. (19 p. Tr. begravedes »en ung Karlh aff Hepterup ved Naffin Tøge Pedersen Smed, som bleff stucken ihjel aff Rüterne i Gjenner Skouw«.)

Men Soldaterne slæbte smitsomme Sygdomme med sig, Blodgang og Pest. Allerede i Oktober 1627 er de første døde af Blodgang, og i Aarene 1627—29 døde ialt 205 Personer i Sognet, deraf 127 af Blodgang eller Pest, (foruden 9 kejserlige Soldater).

I Rovbjerg døde i Løbet af kort Tid 46 af Pest, dvs. Halvdelen af Beboerne; Sognet har vel ialt mistet mellem en Trediedel og en Fjerdedel af sine Indbyggere. Adskillige Slægter uddøde, og deres Gaarde, eller Ruinerne af dem, laa øde i lange Tider.

Men ogsaa Trængslernes Tid fik en Ende. Med de fattige Rester af fordums Velstand søgte de gamle Slægter at takke Gud, da de slap ud af Trængslens Ovn. Jens Madsen i Gjenner og hans Hustru Kiersten skænkede »til Guds Ære« Kirken en kostbar Kalk som Erstatning for den gamle, som Soldaterne havde røvet. Indskriften paa Kalken lyder:

JENS MATZEN THO GENNER KERKSCHWAREN UND SIN ERWE
KIERSTEN HEBBEN THO GÅDES EHREN DESEN KELCH SAMBT DE PATINA DE KERKEN LYGUM
VEREIRT ALS PASTOR GEWESEN ANDREAS SPANDOVIVS ANNO 1630.

De havde mistet deres Børn i Krigsaarene.

I det følgende Aar købtes nye Messeklæder »Eine Casula von rothen Sammit« (Messchagl) for 100 Mark. Det var dengang en meget stor Sum, og det bemærkes, at en rig Piges Medgift sjelden var større. Først i 1642 naaede man at faa anskaffet Messeskjorter, der var meget andet, som kom i første Række, og som først maatte anskaffes efter de onde Aar. En mindre Sølvkalk fik Kirken i 1635, det var en Gave fra Mads Christiansen i Jarup.

Befolkningen fik et lille Pusterum. Man aandede op, satte Ploven i Jorden, stroede i Guds Navn atter Sæden i den kære Jord. Tiden læger mange Saar, og Arbejdet faar Mennesker til at se fremad.

Om Hjem søgelseserne i 1643—45 tier de gamle Kilder. De, der nu kom som Fjender, talte Svensk. Sagnet ved meget at fortælle, men om det fortæller om Torstenson-Episoden eller om den senere Krig 1657—59, ved det ikke selv. Kirkebogen, vort paalidelige Vidne om Fortiden og dens Trængsler, har bevaret Navnene paa to unge fra Sognet, som maatte lade Livet i de Aar, da Landet var besat af Svenskerne. »Tredie December 1644 blef begraffuen Hans Jepsens Datter Marren af Lærskouff, som blev funden drugnet aff fryet for Suendskens Rytter udi en Torflue Dig paa Leeskouffmarck.« Hun sprang altsaa i en Torvegrav. Hun var ingen Tøjte. Marren var ogsaa af god Slægt.

1645 den 5. Søndag efter Trinitatis — 6 Juli — »bleff begraffuen Dynnis Mickelsen aff Hauerslund, som bleff skudt aff een af Suendskens Ryttere paa S. Hansis den Døberis Dag, deraff hand døde.« Han var Gaardmand i Hovslund og vilde værge sig og sine. »Jeg husker endnu at man i mine Barndomsaar vidste at fortælle om denne Begivenhed, og man

* Sønderj. Aarb. 1893, 272.

glemte ej at tilføje, hvorledes der var gaaet Varsel om samme,« — bemærker Pastor Kier.

1611 fik Sognet en ny Præst, Knud Bruun var hans Navn, og han var født i Ø. Løgum Præstegaard i 1611. Han var en lærd Mand og tillige en meget flittig Mand, som har skrevet meget. Takket være hans Meddelelser ved vi ikke saa lidt om Forholdene i Sognet i de følgende to Menneskealdre.

Foruden Præstegaarden havde Bruun ogsaa en Del af en Fæstegaard, der hørte under Haderslev Amt. Den var tidligere øde. Han har holdt nøje Rede paa sine Agerstykker og Tofter og givet en detailleret Fortegnelse over dem og deres Bearbejdelse. Han fortæller ogsaa om den daglige Drift. Og da det er skrevet med Forholdene i Ø. Løgum for Øje, fortæller det om, hvorledes Driften har været paa de andre Gaarde i 17. Aarh.

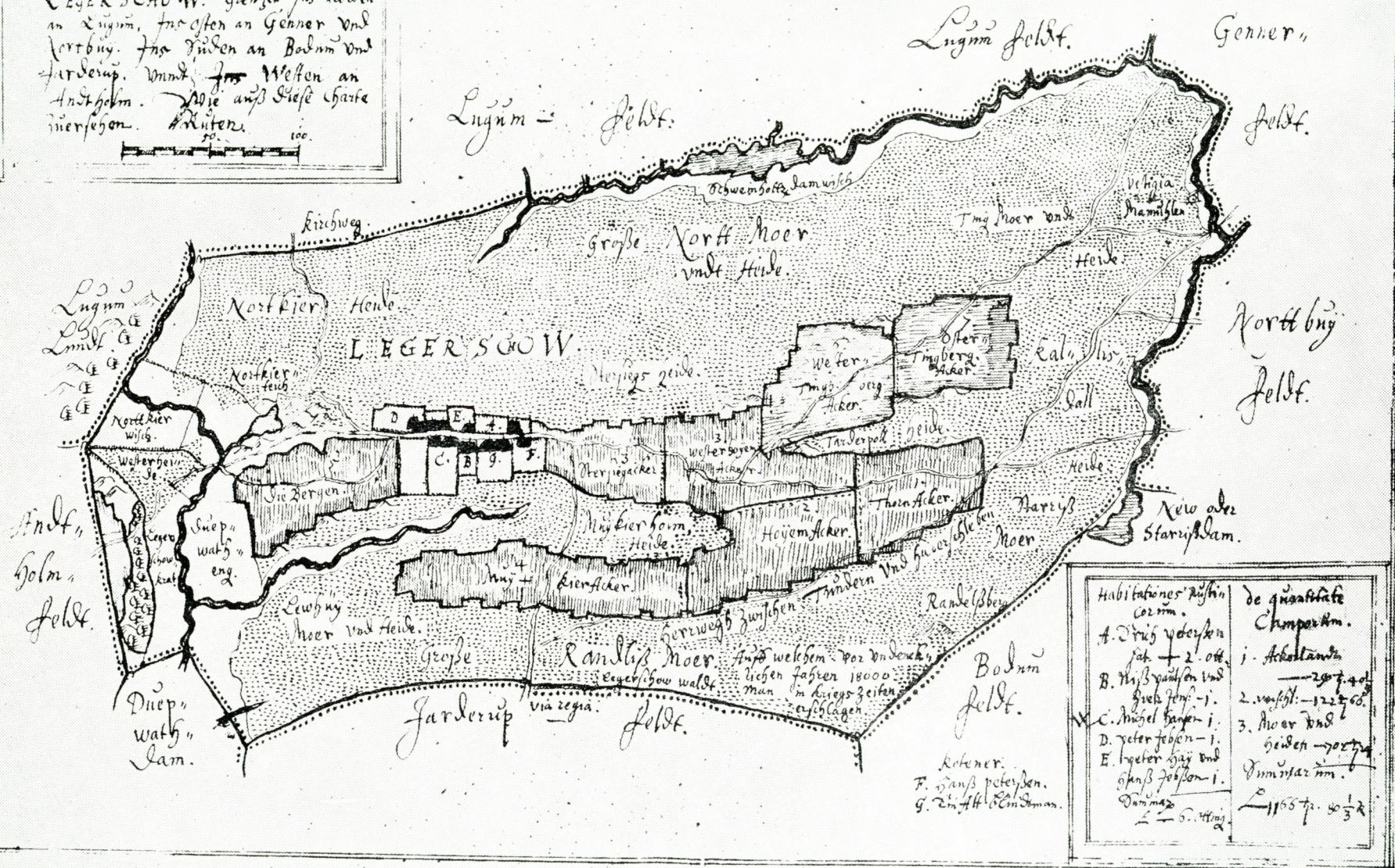
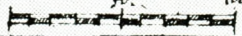
En liden Efterretning,

hvorledes med Guds naadige og milde velsignelse vor Affling saaledis, som hidindtil er tilkiendegiffuit, allerbest kand haffue sin fremgang, som efterfølger:

1. Skall mand aarligen i det ringeste imod vinteren sette till forrs for gødens skuld 36 stycker queg. foruden kalffue.
2. Saamange faar oc geder, som mand allermest kan vel føde.
3. 1 sterke hæster oc 2 hopper.
4. Till ret god fode till samme høffder foruden vor egen afflings oc tiendens straafoer vill vere aarligen fornøden 50 læs Ho.
5. Huorsomheldst agerne findis at vere eftergroet med Lyng, skall aaret tilforne, førend de bliffue brugt oc besaaet, udi forarit lyngen affslaaes eller affbrendis oc stenene vel affryddis oc siden opbrydis. er supra udi it huert indteet at finde oc kiende ved den punct eller pricke, som er gjort till efterretning ved en huer ager, som ligger begroet med lyng.
6. Huorsomhelst aggerne findes udi marcken, som icke paa bredden eller lengden ere rettligen udployet, oc som det sig bør, skall mand aarligen met all fliid saadant efterkomme.
7. Huorsomheldst aggerne findes fulde met steen, skall mand aarligen, førend mand begynder at ploye, affage desame. Item opbryde oc optage alle jordfar-steen, som staa till at rade oc handle met, oc siden age desame did till den neste tofft. stengaarden (dvs. Digerne) dermed aarligen uden all forsømmelse at forbedre.
8. Aarligen inden mit sommer skall mand met all fliid haffue mydingen forsorget oc met lyng omlagt, ellers, naar høsten paakommer, kand mand det icke naa.
9. Det var meget gaat oc gafnligt, dersom torffuene kunde vere skaaren oc graffuit om Voildborrig dags tide, thi da kunde de oc met Guds hielp bliffue indaggen derefter til retten tide inden mitsommer, oc førend høhøsten begyndis.
10. Skall aarligen handlis met nogle visse mend udi Roubjerg, Jarup oc Leerskouff om reent Korn for deres tiend till sæde-roug, oc at den uden all forsømmelsse maa oss tillfør is strax mod S. Michelsdag, paa det mand paa den tid icke taar (tør, behøver) met store skade affterske saameget Korn, som aarligen ud i mange aar hidintill er skeet, oc foret deroffuer, førend det bliffuer quaaget forbaaret oc udspiset, bliffuer surt oc fullt aff muel etc.
11. Paa det at roug-sæden till retter tiide aarligen maa bliffue beskicket udi Jorden, skall mand aarligen, deo volente (dvs. hvis Gud vil), for S. Michelsdag, oc det første mand kand, begynde met densame, oc at den icke bliffuer forsilde fuldenddet, etc.
12. Efter S. Michels oc for vinteren skall mand aarligen forskaffe en god deel lung, saavel gaarden dermed nogle gange vel offuer at legge, som till faarenis oc gædernis be-

Die Liebende Special Charta der Leys
 EGERSCHOW. grenzet zur Norden
 an Lugin, zur Osten an Gerner und
 Nordby, zur Süden an Bodum und
 Jorderup. Und zur Westen an
 Andholm. Diese auß dieser Charta
 inerselben. 100. 100.

Habitaciones iustit corum.	de quantitate Chmperum.
A. Drijs peterzen jat + 2. ott.	1. Ackertand
B. Nijs petersen vnd Guelz jens - j.	2. vngst - 122 1/2
C. Michel tangen - j.	3. Moer vnd Heiden - 100 1/2
D. peter jensen - 1.	4. vngst - 100 1/2
E. heder jens vnd Guelz jensen - j.	5. vngst - 100 1/2
Dominus L. 5. vngst	6. vngst - 100 1/2

Leerskov By og Mark 1641. (Johs. Meyer) (Rigsarkivet fot.)
 Den prikkede Del betegner Hede. Agerjorden er delt i 7 fælles Indtægter.

- hoff oc nødtørftighed, naar de for sneens dybhed intet selff kunde faa paa marken, etc.
13. Gierselet skall mand aarligen met all flid forskaffe hiem meste parten for juel, oc sisten parten inden hellig 3 kongers dag, oc førend juelen gaar ud. Paa det hesterne icke maa settis for strenge till eller vere forkørd, naar mand skall udi foraarit ploye, etc.
  14. Naarsomheldst, oc saa tiligen mand haffuer aarligen faaet nogle læs riis hiem, skall mand straks effterhaanden (om Gud ellers giffuer vinteren saaledis, at mand kan nogenlunde komme till dermet) forskaffe dem paa gaardene (dvs. Gærderne, Stendigerne) paa det de icke maa bliffue bortstaalit, etc.
  15. 2 byge (Bogetræer) aarligen om Kyndelmisse hjem at skouffe hjelpe oss de Giønnerbo oc Haurslund mend, etc.
  16. Aarligen vill vere fornøden at haffue en bøg circelet staaendis udi forraad, huileken mand kand hugge till kølvid oc staffuer, naar mand vill, etc.

Hvad der avledes paa Gaarden i de Dage — i 1650erne — er allerede omtalt.

I disse Aar har Præsten og de Ø. Løgum Mænd ogsaa mageskiftet en Mængde Jord; mange indhegnede Smaatofter paa den gamle Skovgrund skiftede Ejere og blev sammenlagt til større eller mageskiftet med Stufjord.

Fred og Arbejde, Initiativ og Velfærd præger disse Aar.

Svenskekrigens Tid og Aarene derefter.

1657 begyndte den tredje Krig med fjendtlige Indfald og Plyndringer i Mands Minde. Det Slægtled, som fødtes omkring Aar 1600 har vel lidt mere end noget andet i historisk Tid. Tre Gange matte de igennem Rædslerne, tre Gange se Frugten af deres og Forfædrenes Arbejde gaa op i Luer, og hver Gang maatte de begynde forfra. Endnu 150 Aar senere levede Mindet om hine Rædsler i Befolkningen; »Fjendetiden« kaldte man de tre Aar, Kriegen varede. »Den forandrede næsten dette Sogn til en Ørk«, siger Kier. Endnu 100 Aar efter at de sidste Soldater havde forladt Egnen, laa der øde Gaarde i Sognet. Atter blev det skæbnesvangert for denne Egn, at Sønderjyllands Hovedvej gik igennem Sognet, thi ad den drog Fjenden (Svenskerne) og de saakaldte »Hjælpetropper« (Brandenburgere og Polakker) frem og tilbage. De sidste var de værste. Som saa ofte før fulgte smitsomme Sygdomme i Soldaternes Kolvand, og de bortrev en Trediedel af Sognets Befolkning.

Vi vil nu lade Pastor Kier fortælle om Sognet i Krigsaarene, saaledes som de gamle, der huskede deres Forældres Fortællinger herom, har fortalt ham. Hans Beretning kan saa suppleres med Oplysninger fra Arkiverne.

Udtag af Ø. „Lygum Menigheds Annaler“ vedrørende „Fjendetiden“.

— »Polakkerne var de grusomste, og de synes særlig at have raseret i disse Egne i 1659. De gejstlige led saare meget af dem. Der fortælles om Præsten i Nabosognet Vedsted, Hr. Gert Vilhelmi, at han døde i Haderslev i det fatale Aar 1659, efter at Polakkerne havde mishandlet ham tyrannisk, udplyndret ham og bundet ham til deres Heste. Pastor Bruun i Lygum fortæller ikke om, at han led stort, men han flygtede fra Lygum i den værste Tid, hvilket han anfører i sit Dødsregister. Her siger han ved 19. p. Tr. 1658: »Udi det højstskadeligt oc fordærveligt Krigsvæsen er udi min Fraværelse begraffuit . . .« Vi finder ham først igen i Lygum Sexagesima Søndag 1659 (6. Marts). Han har uden Tvivl mærket, hvorledes det vilde gaa, og er derfor taget bort, men hvorhen melder han ikke. Hvad hans Bo har lidt, meldes slet intet om. Men det er sikkert blevet haardt medtaget.

Hvad Bønderne har lidt i disse Byer, bevidner de Fortællinger, som endnu er i Behold. Byerne ved Vejen, saasom Lygum, Rovbjerg og Haverslund har lidt mere end Gjenner. Nogle Steder oprettede man bevæbnede Tropper, som holdt de smaa farlige Strejfpartier

borte, og man led ikke saa meget som her, hvor saadanne Anstalter var umulige. Haverslund Indbyggere flygtede med deres bedste Bohave hen paa den lille Holm Bygholm norden for Byen. Her var den Gang højere Træer end nu, ligesom ved Slevsholt og Tang, og et dybt Morads trindt omkring over hvilket ingen fremmede saa let vovede sig. Dog var de sædvanlig i Byen, men holdt stedse Vagt i nogle høje Asketræer, som stod ved Gaard Nr. 27 A., og naar Vagten gav Tegn, saa trak de sig alle over paa Holmen. Fra Rovbjerg synes alle at være bortvandret, og af dem er nok kun faa kommen tilbage igen. Nørre-Jarupperne begav sig op i den dengang betydelige og tykke Strandelhjørn Skov. I Gjenner flygtede man ned til Havet og ind i Skovene, saa ofte det blev farligt. Naar nu Fjenden kom og ingen Folk fandt, saa tog han, hvad der var at faa, tændte ogsaa mangt et Hus i Brand og drog bort. Særlig vanskeligt var det at beholde sine Heste, og af Kvæg tog Fjenden, hvad han behøvede. I Førstningen, da Skrækken var størst, har man nok intet andet vidst, end at flygte. Men tilsidst fik man mere Mod og søgte, snart ved List, snart ved Vold at undgaa Polakkernes Plyndring. . . Man bevæbnede sig med Skydegevær og slog Polakkerne saa ofte bort, at han blev sky. Ja, ofte havde mange kun en Stage, og naar man i Afstand lagde an med den, saa undløb Polakkerne, som frygtede for en Flint.

Naar Troppen ej var saa stor, saa satte de stærke Karle sig til Modværge for at beholde deres Heste. Saaledes fortælles at en stærk Mand, store Marten kaldet, fra Haverslund, ved Emmervad tumlede sig med Fjenderne for sine Hestes Skyld. De kom over Aaen og vilde tage dem, han stillede sig imod og kastede Fjenderne i Aaen, men de var for mange og gik andensteds over og tog til Slut Hestene. En anden Mand fra Hovslund pløjede en Dag, og en vakker Dreng kørte for ham, da Polakkerne kom til og forlangte Hestene. Manden bad om Skaansel. En Soldat fik Øje paa nogle sølvbeslagne Knive ved Mandens Lomme, forlangte dem og tilfreds med Knivene tog de bort. Men snart var en anden Trop der. Manden bad atter for sine Heste, men Drengen sagde: Lad gaa, vi mister dem dog engang, og spændte Hestene fra. Men saa snart de var løste, slog han den ene i Siden, og galopperede med dem efter Skoven til. De fremmede Ryttere fulgte ham saa nær, at de huggede ham i Hatten, men da han naaede »gamle Lykker« blev han borte for dem i Krat og Buskads og undkom.«

»1659 var ret et Dødens Aar, og 1660 i lang Tid med. Uro, Fordrivelse af Husene, Frost og Hungersnod har foraarsaget saadan Død. Maaske de fremmede ogsaa har fort Sygdomme hertil, endskont de ikke synes at have ligget her i Kvarter, da ingen døde Soldater findes omtalt, som er begravet her. I Aaret 1659 er af Sognets Befolkning død 197. Særlig fra Juli 1659 til April 1660 har Døden raset i Sognet. Mens der i 1650erne normalt døde 15—16 i Sognet om Aaret, døde der i

Juli	1659	18	Dec.	1659	36
Aug.	—	29	Januar	1660	23
Sept.	—	33	Febr.	—	20
Okt.	—	28	Marts	—	7
Nov.	—	34			

I tre Fjerdingaar er der altsaa død her i Sognet 221 Personer; da aabenbart en Del er bortvandret, og de øvrige Krigsmaaneder ogsaa har været dræbende, kan Sognet let have mistet over 300 Indbyggere. Der fortælles, at 50 Steder, som dog nok ikke har været luter Gaarde — laa øde og tildels afbrændte. Nogle Familier er rent uddøde, andre forsvundne paa anden Maade. Saaledes var Rovbjerg nær ved at være uddød, og Leerskov havde kun 2 Beboere. Selv i Lygum, Hoverslund og Gjenner laa der øde Gaarde. De kostede nu slet intet, ja, ingen vilde have dem, og Øvrigheden maatte tvinge Bønderkarle til at tage disse

Gaarde i Besiddelse. Det fortælles endog, at de genstridige blev sat i Fængsel for den Sags Skyld. Saaledes skal man have forelagt en Karl i Hovslund, jeg tror en af Laurits Hansens Sønner, 3 Gaarde at vælge imellem, en i Hovslund, en i Jarup og en Gjenner. Der var Mangel paa Mennesker, og langt fra alle Gaarde blev saa snart bebygget igen.« (af L. Menigheds Annaler II). Saavidt Kier.

Denne Skildring er ingenlunde overdrevet, tværtimod. Tilstanden var sikkert værre, end man faar Indtryk af ved at læse ovenstaaende.

»Vi er kommen i den yderste Nød og Armod; da vi bor saa nær ved Hærvejen, har vi intet beholdt af vore Ejendele« skriver Beboerne i Mjøs.* »De faa tilbageblevne Under-saatter i Aabenraa Amt« skriver 1660 til Fyrsten paa Gottorp: »... weil es recht an der Heerstrasse lieget, ist es ruiniret und verwüstet, undt dass nicht der 6. undt 7. Mann undt Personen im gantzen Ampte mehr vorhanden, sondern soweit alle von Hunger u. elendt gestorben, undt wehr sich noch mit der Flucht salviret, auch endlich des Hungers sich nicht wehren können, sondern sterben undt verderben müssen, theils von den bosshaften Kriegsleuten hingerichtet. . . Es ist allen benachbahrten bekandt, das es überall im Ampt ausser das eintzige Kirchspiell Loyth so noch etwas, weil es vom wege gelegen, conserviret, von Menschen, Vieh undt Korn fast öde u. wüste.«**

Amtmanden (v. Brockdorff) bemærker i et Brev til Hertugen***, at Landbefolkningen »retirerede til denne By. — Aabenraa — weil sie sonsten von den ausgehenden Streiffenden Parteyen bey ihren Häüssern sich nicht halten könnten«. Da Sognepræsten i Ø. Løgum i 1666 — altsaa 6 Aar efter Krigen — ansøgte Hertugen om at faa en øde Gaard overladt til Erstatning for den store Skade, han havde lidt, anbefalede v. Brockdorff hans Ansøgning, idet han bemærkede, at »Sein Caspel (altsaa Ø. L.) vor allen anderen, wie mir undt iedermänniglich zur genüge bewusst, sehr ruiniret worden.«

Provsten i Haderslev skriver 1660, at mange Steder paa Landet har man ikke saa mange Midler, at der kan anskaffes Brød og Vin til den hl. Nadver »für die wenigen armen Unterthanen«, de færreste af Præsterne har Levnedsmidler, og Kirkerne er uden Tag, da deres Blytag er stjaalet; det er derfor nødvendigt at faa en Skibsladning Fyrrebrædder hertil „zur Überdachung, um Schnee u. Regen abzuhalten“. Endnu i 1670 ligner mange Kirker mere Ruiner end Gudshuse, . . . »an Kelchen, Blei etc. dermassen spolieret u. so übel zugerichtet, dass noch etliche sind, in welchen nicht einmahl ein Stuhl zu finden****.«

Saaledes laa Landet efter Krigsaarene. Og det tog lang Tid inden Saarene blev lægt. 1688 var endnu de 52 af Sdr. Rangstrup Herreds 186 Gaarde øde.***** I Rovbjerg var over Halvdelen af Gaardene øde endnu i 1704, og først 100 Aar senere blev de sidste rejst igen. I Lærskov var 1 af 5 Gaarde øde, de opstod aldrig mere som selvstændige Gaarde.

Myndighedernes Bestræbelser for at faa nye Mænd paa de øde Gaarde.

I næsten alle Amtets Landsbyer laa der efter 1660 »øde Gaarde« dvs. Gaarde, paa hvis Jorder Lyngen havde overtaget Herredømmet, og hvis gamle Slægter enten var uddød eller bortvandret, oftest var de vel ogsaa uden Bygninger. Selv i Løjt og Ris Sogne laa der ikke faa øde Gaarde. I en Fortegnelse fra 1665 opregnes f. Eks. 4 i Søes, 8 i Ris, 2 i Brunde, 1 i Sdr. Jarup, 4 i Nr. Ønlev, 10 i Kirkeby, 3 i Barsmark, 2 i Skovby og 2 i Stollig. Særlig galt var det selvfølgelig paa Højderyggen, hvor der ofte var flere øde Gaarde i Landsbyerne

* XX 1469.

** XX 1272, Brevet er dateret 23. August 1660.

*** $\frac{2}{7}$ 1659. XX 1272.

**** Matth.s Saml. Rigsarkivet.

***** Mager, Entwicklungsgeschichte der Kulturlandschaft des Herzogthums Schleswig, p. 478.

end beboede. Det gælder f. Eks. Landsbyer, som Lunderup, hvor der var II øde Gaarde, Nr. Hostrup (7), Horsbyk (9), Øbening (4), Rovbjerg (10), Jarup (6) og Leerskov (1). Amtmanden Hinrich v. Brockdorff skriver da ogsaa i 1660 (til Hertugen) at »nicht allein in sunderheit in der Nordharde (dvs. Sdr. Rangstrup Herred) gantze Dörrffer öde und Wüste sondern in allen Dörrffer sowohl Bunden als Fester wüste sein.«

Hovedopgaven efter Krigen var for Myndighederne at faa alle disse Gaarde besat igen med unge, stærke Kræfter. Øde Gaarde betød nemlig færre Skatter, og Skatter var der i høj Grad Brug for i de Aar. Myndighederne søgte derfor ved alle Midler at faa unge Landmænd eller Folk af Insidder- og Kaadnerstanden til at overtage Gaardene; men man mødte store Vanskeligheder, thi faa eller ingen var villige til det, selv om de blev nødt nok saa meget. (Amtmand v. B. 1660).

Man maatte derfor til at bruge andre Midler. I 1662 meddeler Amtmanden Hertugen, at han havde baade med det gode og det onde søgt at faa unge Mænd, hvis Forældre eller Venner endnu havde lidt Penge, til at overtage saadanne Gaarde, »men de lod sig ingenlunde bekvemme dertil«. Han havde saa holdt dem nogle Uger i Arrest paa Slottet i Aabenraa i Haab om, at det vilde bevirke, at de blev mere føjelige, men de blev snarere endnu mere halsstarrige. Amtmanden forespørger derfor paa Gottorp, om han skal »mit noch höherem Ernst dazu anhalten«, eller hvordan han ellers skal forholde sig, for at Gaardene kan faa nye Fæstere.

1666 foreslaar den samme Amtmand Cancelliet paa Gottorp, at Præsternes Avlskarle skal bevæges til at overtage øde Gaarde. Præsterne har hver 3—4 særdeles dygtige Karle, og selv om man tager en af dem, kan Præsten meget vel faa Gaarden drevet, da „die Herrn Pastores können sich eher andere aus denen benachbarten Ämtern verschaffen, als ich tüchtige Knechte im hiesigen Amt für Besetzung Ew. Hochfürstlichen wüsten Huffen finden kann.“

I August 1666 fik Sognefoged Mads Martensen i Løgum Meddelelse fra Amtmanden om, at alle Karle i Sognet, som endnu ikke »havde aflagt Ed«, skulde til Aabenraa. Præsten hedder det videre — skal se sig om efter andre Karle, »weil diejenigen, so ietz bey ihm dienen zu Besetzung der wüsten Huffen gebraucht werden sollen.«

Selvfolgelig klagede Præsterne over Amtmandens Planer; det var ikke rart for en Landsbypræst med stor Landbedrift at staa uden Folk.

En af de Karle, som nægtede at overtage en øde Gaard og derfor blev holdt i Fangenskab af Amtmand Brockdorff, var Laurits Hansens Søn Anders i Hovslund. (Nr. 31 A.) I 1669 skrev L. H. til Hertugen og bad om at faa Sonnen paa fri Fod. Af Brevet ses, at Sonnen var blevet tvunget til at overtage en øde Gaard i Jarup, »ein gar wüster Staben alwo weder Haus oder Stall, undt dass Acker Landt mit Heyde bewachsen.« Anders havde opdyrket nogle Agre og saaet lidt Korn, men Bygninger var der ingen af, og Hjælp til at bygge fik han heller ikke, »hvorfor hans Besvær og Arbejde var forgæves.« Faderen bad paa Sonnens Vegne om nogle Friaar og om Træ og Tømmer og anden Hjælp til Bygninger. Paa den Maade fik Anders Lauritsen Gaarden Nr. 23 A i Jarup, hvor han blev Stamfader til en betydelig Slægt. En Broder til ham fik iøvrigt en øde Gaard i Hovslund.

Ved Tvang og Trusler naede man ikke vidt. Øvrigheden benyttede sig saa af den modsatte Fremgangsmaade. Man slog en Streg over alle Skatterestancer, man lovede de nye Mænd 4—8 »Friaar«, dvs. gav dem Skattefrihed i en Aarrække, bevilgede Tømmer og Sten til Bygninger, ja, man gik endog saa vidt, at man lod de øde Gaarde faa en vis vedvarende Skattefrihed, et Forbold, som endnu langt op i 19. Aarh. gav disse Gaarde en Særstilling. Paa den Maade lokkede man Folk hertil fra fremmede Egne, særlig fra Jylland. (Sml. p. 25)

Sognets egen Befolkning har næppe været talstærk nok til at overtage Gaardene, Døden havde gjort for rig en Høst i de onde Aar.

Men trods alle Løfter gik det dog trevent nok med at faa de øde Gaarde paa Højderyggen besat paany. Af Jb. 1704 fremgaar det f. Eks., at Rovbjerg endnu i 1704 havde 6 øde Gaarde og kun 6 var beboet, af disses Ejere var de 2 nye Mænd, som faa Aar i Forvejen havde overtaget øde Gaarde og endnu var helt fri for at betale Skat.

Det tog altsaa lang Tid at overvinde den Skade og læge de Saar, som Krigen havde slaaet.

DET 18. AARHUNDREDE

Fred og Arbejde bragte det 18. Aarhundrede. Opgang og Fremgang. Ved Aarhundredets Slutning var Sognet derfor ogsaa et helt andet, end det havde været ved Udgangen af 17. Aarhundrede. Landskabet havde forandret sig. Hvor der før var store, næsten endeløse Fællesjorder, saa man efter Udskiftningen et Landskab, som paa kryds og tværs var overtrukket med Stendiger og andre Hegn, Veje og Grøfter. Bygningerne var andre og anderledes, Menneskene ogsaa.

Ude i den store Verden skete der Begivenheder, som ogsaa gav Genlyd i en saa fjern og stillestaaende Afkrog, som et Sogn var i de Tider. Stridigheder mellem Kronen og Gottorp skabte ogsaa Røre her. Aabenraa Len delte jo det øvrige Hertugdømmes Skæbne. Det lagdes ved begge Delinger under Gottorp og kom altsaa først i 1721 (1713) under Kronen.

Det diplomatiske Tovtrækkeri mellem de to Parter var til liden Baade for det arbejdende Folk, som levede i sin egen Verden. Det betød i Praksis stadige Indkvarteringer, skiftende Herrer, flere Skatter. 1681 inddrog Kongen den gottorpske Del af Sønderjylland. 1689 fik Hertugen atter sine suveræne Rettigheder tilbage, 1714 blev den gottorpske Del atter besat, og i 1721 blev den atter knyttet til Kronen, men i administrativ Henseende — og det var, set nedefra, det vigtigste — skete der ingen Genforening.

Af Kirkebogen ses, at der næsten i alle disse Aar har ligget fremmede Tropper her i Sognet. De har næppe udrettet noget godt, har i bedste Fald tæret paa Befolkningen. Nogle af dem maa have været gift, »eine Reuterfrau« omtales 1698, andre Rytterkoner er ogsaa døde der, en Mængde Rytterbørn er blevet døbt, og en enkelt »Draguner« eller »Rytter« er jordet paa Kirkegaarden i de Aar.

Men Kirkebogen ved ogsaa andet at fortælle. 1704 begravedes Ejeren af Gaard Nr. 26 A i Hovslund Peder Lauridsen, som »bleff af de kgl. Soldater skudt Anno 1700«, maaske har man først fundet hans Lig i 1704; hans Søn Laurids begravedes 11 Søndag efter Trinitatis 1700, ogsaa han »bleff ihjelslaaet aff Soldaterne oc bekom tre dødelige Wunder paa sit Legem.« En Søster til ham skal have staaet i Ledtog med Soldaterne, Disse Tropper har været hvervede, og af Navnene ses, at det for en stor Del har været Tyskere.

Befolkningen og det gottorpske Styre.

Pastor Kier, som var født i Hovslund i 1771, fortæller i sine Skrifter en Del om den Utilfredshed, som kom til Orde i Befolkningen, da Eggen blev inddraget under Kronen. Han har hørt de gamle fortælle derom. Det gottorpske Styre synes at have været ret populært. Befolkningen betragtede Hertugen som deres Landsfader, det blev Søndag efter Søndag nævnt i Kirkebonnen; og i Ve og Vel henvendte man sig til ham eller hans Embedsmænd.

Hertugelige Vaaben havde man for Øje overalt, hvor man gik ind til en højerestaaende. De blev fjernet 1722.*

1713 kom der Brev til Sognepræsten om, at der skulde indføres en ny Kirkebon, der maatte ikke mere bedes for Fyrsten Carl Friedrich, men kun for Landets nye Øvrighed. „Denne Sag skal have gjort Gejstligheden meget betænkelig, skriver Kier, ja man siger endnu, at nogle Præster vilde ikke bede for Konge, selvom de truedes med Suspension.“ Pastor Tode skriver i sin Embedsbog, da der kom Forordning om, at Fyrstens Indtægter af Skat m. m. skulde tilbageholdes og siden overgives Kongen: Gud, Hjælp for Christi Skyld. Ammen. Provsten indstævnedes i 1714 Præsterne tre Gange, og han bemærker i sine Skrivelser, at han ikke kan anbetro Pennen, hvad der skal forhandles og afgøres. Da Kongen i 1715 forordnede en Bededag indført, som skulde holdes efter kongerigsk Skik, nægtede Præsterne at gaa med hertil. »Præstens og Folkets Utilfredshed med Regeringsvekslen synes at have været Skyld deri,« mener Kier. De Præster, som ikke afholdt den forordnede Bededag, deriblandt var Tode i Ø. Løgum, fik store Bøder. »Man forundrer sig — skriver Kier videre — over denne Gjenstridighed, men man maa betænke, at det var en Samvitighedssag for Præsterne at svigte deres hidtidige Fyrste, som de havde lovet Troskab, og adlyde en anden, førend de var løst for deres Ed«.

Der maa have været en Del Opposition her paa Egnen imod det nye Styre. »Det er sandt, at man var i mangfoldige Aar utilfreds med denne Herreveksel her i Sognet og roste de Tidens Lykke, da man stod under Fyrsten, da havde man kun faa lette Skatte at udrede og ingen Magaziner at levere. At Bønderne nu blev haardt medtaget af Skatter, ses af den Haardhed, hvormed Restancerne krævedes. Det fortælles endnu om, hvorledes man samlede Bønderne i hver By og spurgte hver især af dem, om de vilde betale deres Restancer eller overlade Kongen deres Ejendomsgaarde.« (Kier)

»De hertugelige Undersaatter hængte ved deres gamle Fyrstehus og var højst utilfredse med den danske Besætning«.*** Denne Tale har Kier hørt i sin Barndom i Hovslund, — hvor alle Gaardene var gottorpske. Om denne Utilfredshed var et lokalt Fænomen, lader vi staa hen; hele Spørgsmaalet er endnu ikke undersøgt for disse Landsdeles Vedkommende.

Hovslund blev i særlig Grad medtaget i disse Aar, idet en af de nye Embedsmænd, Amtsskriver Ries i Aabenraa, fordrev fire Mænd fra deres Gaarde, som blev omdannet til een stor Gaard, som han selv lod drive ved en Forvalter. Det er sandsynligt, at denne Fremfærd, som man hidtil ikke havde været udsat for, har sat ondt Blod, og at det gamle Styre derved er kommet til at staa i et godt Lys.

De fire Gaarde, som Ries overtog var Nr. 26 A, 26 B, 29 D, og 33. De gamle Ejere maatte ud; Den ene af dem, Jep Juhl, tog til Holland, hvor han tjente godt, og han kom siden tilbage til Hovslund igen og købte sin gamle Gaard, som endnu er i Slægtens Besiddelse; thi Rieses Regimente tog en Ende med Forskrækkelse og hans Gaarde blev solgt.

I 1818 viste det sig, at Hovslund var særlig danskfjendtlig og slesvig-holstensk sindet; det ligger nær at antage, at det var et Udslag af den gamle gottorpske Følelse. Begrebet Hertug og Hertugdømme var ikke uddød.

Vi vil iøvrigt siden komme tilbage til det Spørgsmaal.

* Die bisher an den publicquen Gebäuden befindlichen wie auch an den Zollstedten aufgehängene Fyrstlichen Wapen herunter zunehmen und an deren Stelle königl. Wapen einzusetzen und aufzuhängen.“ Ved Toldsted blev „ein Grosses Königliches Wapen von Kupfer und in Eisen eingefasset, auch wohl gemahlet“ sat op, som kostede 31 Rdlr. Rentekammerets Vorstell. 1722, Nr. 23 og 81.

** H. 362.

LIVET I LANDSBYEN I 18. AARHUNDREDE

(Udlog af Kiørs „Ø. Lygum Menigheds Annaler“.)

Hvorledes Folkets Arbejdsmaade var førend Udskiftningen forandrede den.*

Jeg tror, jeg gør bedst i at gennemgaa Aaret, og vise de forskellige Arbejder og Sysler, som Bonden havde til hin Tid, især med Hensyn til Forskellen mellem dem og de samme, som nu forrettes. Thi i Hovedsagen maa de jo nødvendigvis være de samme.

Vinteren gik uden synderligt Arbejde. Thi saa sent som muligt toges Hestene og Kvæget paa Stald og kom atter tidlig paa Græs, siden man almindeligt havde for meget. Men det var derfor ogsaa ringe og Hestene smaa, saa at seks næppe kunde trække Ploven om Foraaret. Der fodredes nemlig slet og kun lidt med Korn. Med at passe Kvæget gik Vinteren hen og med at tærsk Kornet, og Husbonden bragte Kornet, som kunde sælges, til Aabenraa eller Flensborg og Tørv og Kul i de vestre Byer, eller ogsaa hyppigt til Haderslev. Man havde i slappe Vintre ikke stort at bestille paa Marken, saasom nu, da der kun var faa Grøfter at forbedre. Men i Gjenner og Hovslund havde man om Foraaret mange Riis at hugge og Gærder at sætte. Thi derpaa anvendte man langt mere end til senere Tider. Og blev ogsaa om Vinteren meget Træ hentet af Skovene og solgt og brugt til Brændsel og Vogntømmer, efterdi der sparedes ikke, og man den Gang vidste lidt af at beslaa Vognene med Jern, som nu er saa brugeligt. Med disse Arbejder skulde man være færdig til Majdag, saavel som med Landbrækningen til Boghvede i Marken og med den lille Havresæd. Naar Voldborgmisse var inde, begyndte Tørveskæringen, og det synes, at enhver har gravet i Mosen, hvor han syntes, ja, selv Smaafolk. Deraf er kommen den fordærlige Pytgraven, som endnu kendes i mange Moser. Senere tog man Moserne mere i Agt og skiftede dem, andre skiftedes aarlig, og nu staar Moserne under Øvrighedens Opsyn langt mere end tilforn og iagttages bedre.

Nu om Stunder har man ogsaa om Vinteren, naar den er lang, langt mere at bestille paa Marken, og tages Tiden siden Udskiftningen bedre i Agt til at forbedre Diger og Grøfter. Man holdt ogsaa siden hin Tid færre Stykker Kvæg og tre til fire Heste, hvor ellers var seks, men de var bedre, og man var bedre faren med dem. Man kunde nu køre til alle Tider af Aaret, og de kunde trække større Læs. Og deraf kom den Tale, som hørtes af de ældre, som havde levet i Fællesskabets Tid, at man havde langt mere Hø og Korn tilforn end herefter. Det vil sige, de havde langt flere Læs og efter deres Mening store Læs. Men de sammenlignede ikke ret de mindre Vogne og Heste med de langt større, man nu efterhaanden anskaffede sig. Temmeligt godt Bevis for denne Forandring er den Fortælling; som min Fader hørte, at de kørte 6 Heste fast for en Kragetaa (en Urterod) i Humlesletten i Hovslund Skov. . . . Saa har Tiden forandret sig. Om Foraaret, naar Landet var brækket, var intet stort at bestille med Hestene, førend Boghvedesæden kom. Thi Havre saædes kun lidt, og Byg endnu mindre, endogsaa i Hovslund og Gjenner, og i de andre Byer næsten intet. Men Boghvedesæden var en haard Tid. Saare tidlig stod de op og pløjede kun til Kl. 8 eller 9, da maatte Drengen vogte Hestene i visse Kroge paa Marken. Dette varede til 3 eller 4, og derpaa begyndtes atter med Pløjning, indtil det var mørk Nat. Efter Boghvedesæden arbejdedes paa Tørvene til Midsommer. Man kørte dem i Marklader, saasom ved den store og dengang gode Emmervad Mose paa Hovslund Mark. Der stod 5—6 Lader, som fyldtes, og Haderslev Borgerkarle hentede deraf Tørvene om Vinteren. Ogsaa brændtes en Del Kul. Om Midsommer begyndte man at tække Husene, indtil efter 8 eller 14 Dage Hø-sletten kom. Fra Gjenner var Tørvefarten ikke saa stor som herefter, da man endnu kunde

* Kun Kiørs Stavemaade er ændret. Enkelte Sætninger er udeladt. II. P.

faa Træ nok i Sønderborg. Men Sildefangsten, som dreves om Foraaret, skal have været langt fordelagtigere end herefter og havdes da 6 Vaad. Der fortælles om, at man engang trak en Dræt, hvori var 50 Læs, hvilket var meget og skete kun een Gang.

Engene laa i Smaalodder iblandt hverandre til Gaardene. Naar Tiden kom til at slaa Græs, saa begyndtes med Engene fra en Ende, paa det at Kvæget til een Tid kunde komme i dem til Eftergrøden. Herefter fik enhver sin Eng, saa godt muligt paa eet Sted.

Gødningskørsel og Rugsæden begyndtes saa tidligt som muligt, dog efter Aftale paa Granden. Men først skulde Græsset saa nogenlunde afædes af Heste og Køer. Siden havde man i Skovbyerne en besværlig men god Nytte af Skovjorderne, som endnn i visse Maader vedbliver. Derhen dreves Hestene og Køerne, og tidlig om Morgenen maatte Pigerne derhen at malke og Drengene at hente Hestene til Ploven. Om Aftenen maatte begge ogsaa derhen med Hestene og at malke, og de kom silde hjem. Men der var altid saare behageligt Selskab, og var saa at sige dette en Begyndelse til Vinterens Forlystelser. Endelig sidst efter Mortensdag kom Kreaturet ind. Faarene gik saa meget muligt ude for Hyrden og ofte med. I de vestre Byer var det anderledes, da Hyrden maatte have Kvæget indtil Indstaldningstiden. Herefter maatte enhver sørge for sig selv, dog er Efteraarets Maade endnu i Skovegnen den samme.

Man fik ogsaa bedre Vogne. Man fortæller om, at en 10—20 Aar før (dvs. ca. 1750) fandtes næppe to beslagne Vogne i Sognet. Nu fik man flere, og da dette begyndte at blive Skik, sagde gamle Anders i Jarup: Nej min Vogn beslaaet faar jeg aldrig. Kunde jeg blot evne at faa en bred Bundstik at sætte paa, hvor jeg skal stige op. Men endnu var Pude og Sele alt Hestetøj. Ogsaa en blot grøn Vognkurv med nogle hvide Huller i som Kniplinger i Bagsmækket og blotte høvlede med to Rande forsynede Brædder var Stolene. Herefter fik man efterhaanden Læn ved dem, og Vognene blev nu maledede, ikke mere sorte, men brune, grønne og røde. Dog saavidt som den fornemme Haderslevnæs Bonde drev det, kom det langt fra her i Sognet, at de nemlig skulde have haft forsøvede Navringe og deslige.

Og som Bygningerne og de andre ydre Ting tiltog, saa blev ogsaa Næringsmidlerne bedre i Værdi og Kunst. Tilforn vidste man kun af Grød, Vælling osv. Om Morgenen fik man Rugmelsgrød, Boghvedegrød til Middag, og Pandekage eller Flæsk og Grød om Aftenen med Smørrebrød. Om Søndagen gaves Kaal eller Ærter og Flæsk. Kød og Flæsk var saare sjældent, thi man slægtede kun nogle faa Lam og Faar, men et eller to Svin. Man fik maadeligt Øl og kun saare lidt Brændevin. Nu fik man The og mere Brændevin, og efter 1790 begyndte Bonden ogsaa at kende Kaffe og snart ogsaa Kaffe punch. Dette var intet Under, siden Bonden havde vel tredobbelte Indtægter. »Nu er det ingen Sag at være Bonde«, sagde Mads Nissen fra Hovslund, gaaende paa Flensborg Gade, da han havde faaet 26 Sk. for hver Skjeppe Rug. Det var det dobbelte af forrige Tidens Pris omtrent, og herefter blev Prisen endnu større, 30—32 Sk. og endnu mer. Man solgte ogsaa mere Smør end før. Tørvæne betaltes med 5, 6, 7 Sk. hvert Hundrede, mens de før kun kostede 2 eller 3. Kvæget var ogsaa 3 eller 2 Gange dyrere end før. Det var siden Udskiftningen, da hver holdt Køerne efter sin Fordel i bedre Græs. Saaledes forandredes alt, ogsaa det, at de mange Frugttræer, som fordum var plantet ved Gaardene, forsvandt af Ælde uden at erstattes. Thi man agtede saadant ej, da man tænkte kun paa Marken og havde Penge at betale med hvad man ellers ønskede af faa.

Velstanden havde naaet sit højeste. Især viste dette sig i Klædedragt. Vel var de fleste af hjemmegjorte Tøjer, men disse var fine og farvede med kostbare Farver. Men Kvinderne havde ogsaa Klæder af Silke og Bomuld, smukke og kostbare. Dog var det ikke blevet Skik at bære Hovedtøj af kostbart Linned og Kniplinger, som i Amtets søndre Sogne. En Hue

Pige fra O. L. Sogn ca. 1825.

H. A. Kier Selvportræt.
Se Gaard Nr. 2 B.

J. Chr. Kier. Gaard Nr. 2 B.

Bonde fra O. L. ca. 1825.
Gaard Nr. 2 A.

med et smukt Lin, hvorpaa fandtes Kniplinger, var Prydelsen. Man fik ogsaa Kavajer nu, og Overkjole og Polonæser saas sjældent. Sladder-manteler saas slet ikke mere, disse var i Brug før 1780 og bestod i et sortfarvet Klæde, som naaede midt ned paa Lænden, uden Ærmer. Polonæsen var ligesaa, men havde lange Ærmer og en stor Fold paa Ryggen. Mandfolkene havde en smuk, rund Hat i Stedet for den gamle trekantede Hat, en lang Kjole, lange Bukser (Pantalons) især de unge, og desuden smukke Støvler. De fleste fik ogsaa Ur og sølvbeslagen Merskumspibe. Dog maa siges, at mangfoldige i det vestre Sogn, især i Rovbjerg, endnu var som tilforn klædt i musegraa Vadmelskjoler og tildels i korte Skindbukser.

I adskillige Værelser i Stuerne kom nu ogsaa fint Glas i Vinduerne, Fjellegulve, to Dørenser blev hyppige, og man saa nu bonede Schatoller, Læderstole osv. i Stedet for de gamle Egeskabe og Rebstole, som før næsten altid fandtes. Ogsaa Fornojelserne blev nu fornemmere. Ved Besøg maatte nu gives The og Kaffe, da man før gav kun Øl og et Maaltid simpelt Mad. Nu gaves Suppe og Steg dertil. Forhen gjorde de unge ofte Leeg, saasom anden Helligdag om Aftenen og en Søndag Aften mellemstunder. Her var en Spillemand med en Fiol, man dansede, drak Mjød og Brændevin. Nu var dette ikke nok, men der holdtes Bal, og der blev drukket Kaffe og spist. Dog var det Gjenner især, som gjorde denne Forandring. I de andre Byer blev snarere alt saadant afskaffet, og i Rovbjerg, hvor man før legede meget paa gammel Vis, var nu langt mindre sligt.

Paa de hellige Aftener spistes hidindtil Boghvedegrød og Flæskehoved med Langkaal, nu skulde det være Risengrød eller Vinsuppe i Stedet for Boghvedegrød og megen Kage blev bagt. Nogle begyndte ogsaa at afskaffe den gamle Skik at læse og synge.

Hvor stor Velstanden var til hin Tid (Slutningen af 18. Aarh.) hos Bonden kan efter Penge ikke bedre bestemmes end at anføre hvad en Gaard kostede. Men da ingen Gaarde solgtes, kan intel Eksempel anføres. Min Broders Gaard (Nr. 26 B i Hovslund) blev takseret til 5000 Rdlr. — 1735 købtes den for 900 Mk. — men det var særlig for Skovens Skyld, som alene var henved 3000 Rdlr. værd.«^{*}

Omkring 1790 gik Rugens Pris over 4 Rdlr., og nu kom der en Række gode Aar for Bonden, som varede helt til 1814. Den tiltagende Velstand viste sig særlig i bedre Boliger og Inventar. „1780 var der næppe 4 Jernkakkellovne i Sognet, 1800 var der næppe 4 Huse, i hvilke der ingen var. I 1750 var der kun een jernbeslagen Vogn i Sognet, nu havde enhver en saadan, og mange havde to.«

Baade Korn, Kvæg og Tørv steg i Pris fra Aar til Aar. (1803 fik Pastor Kier 11 Mk. pr. Tønde Rug, 1804: 16 Mk., 1805: 19³/₄ Mk., 1806: 17 Mk.) Folk fik flere Penge og større Driftskapital, og

* Kiers Ann. IV.

man begyndte nu for Alvor at opdyrke den megen Hede og at gøre Brug af Mergel. I ældre Tid havde man nok fra Tid til anden „opbrudt Hede“, men da Mergling var ukendt, fik man ikke megen Glæde af det store Arbejde. I 1705 lod Pastor Tode f. Eks. nogle Hedeagre i Paytoft »opbryde«, men de »gaff aldellis ingen Fruct fra sig uden Oxemøll og Lyng. Tillmed var Jorden ganske uiafn. ja den ene Kule oc Graff ved den anden. paa denne Side næst ved Mosen var en Steen Balck. som maatte igennemgraves, oc overalt fandtes Steen, saa at Landet koster stoer Møye at faa opbrødt, oc brødis Plofuen 3 Gange i Stycker, førend de finge det opployet, uanset at mand tillforn hafde med Spade og Greb jafnet de store Høye.«

Hedeopdyrkning var i de Tider næsten et uoverskueligt Arbejde, der skulde baade Kræfter og Initiativ til. Det kunde maaske heller ikke betale sig i Aarhundredets første Halvdel. Tillmed var der mange Bønder, som ansaa det for et skadeligt Arbejde; man havde vænnet sig til Heden og kunde ikke undvære den. Tidlig om Foraaret og i de tørre Somre fandt Kvæget Foden her, Faarene gik der hele Aaret, og endelig var Heden uundværlig — syntes mange — da man her fik mange »Flavere«.

Efter 1800 blev det anderledes. Nu kunde det betale sig, og enhver var efter Udskiftningen Herre paa sin egen Jord. »I Hertugdømmet Slesvig har Hr. Pastor Toxen i Nustrup været den første, som indførte Mergelens Brug i Aaret 1770. En Bonde i Sommersted navnlig Peder Frederiksen, har for 60 Aar siden gjort betydelig Brug af Mergel til Opdyrkning af gamle Heder.«*

Saaledes omtales Mergelens »Opfindelse« i Sønderjyllands ældste Avis, »Dannevirke«. Den nye Metode naaede ogsaa ret hurtigt hertil. Den første i Østerløgum Sogn, som begyndte med Mergling, var Jens Olufsen paa Jaruplund. (Gaard Nr. 32) Om ham fortæller Kier, at »han vandt meget ved Handel og anvendte Fortjenesten paa sin Gaards Avling, mærglede sin Jord og fik tredobbelt af Korn imod før.« »I Gjenner udmærkede sig ligesaa Chresten Schmidt (Nr. 38 B.), Fall Christiansen (Nr. 39 C) og senere ogsaa Anders Black (Nr. 43 A). Selv i Rovbjerg skete det samme, og i Tyrholm, og nu tiltog især Byg- og Havreavl betydelig, og man tænkte paa at udvide Høravlen og begynde med Rapssæd.«**

NOGLE TRÆK FRA KRIGEN 1807—14.

I Marts 1808 marcherede 10000 franske og spanske Tropper ind i Landet „for at beskytte det mod England“. De fremmede Tropper blev indkvarteret baade i Købstæderne og paa Landet, her dog kun i Gjenner og paa Leerskov, „da Amtmand Blücher vilde skaar Hedeegnen for Indkvartering“. Blücher lod straks ved Krigens Begyndelse Øen Barsø udenfor Gjenner Fjord bevogte ved Afdelinger af Kystmilitser. (Denne blev straks i 1807 oprettet) I O. Løgum Sogn dannedes to Kompagnier, — 150 Mand — hvis Ledere var Sognefoged Bundesen i Gjenner og Mads Paulsen i Hovslund (og efter ham Nis Hinrichen i Leerskov). De kom dog ikke til at slaas med Englænderne, men derimod med Folk fra Løjt Sogn Gjenner-Kompagniet havde haft Vagt paa Barsø og afløstes af de Løjtninger under Eskild Smeds Kommando. Da Gjennerboerne var sejlet bort signaliseredes fra Øen, at der var Englændere i Farvandet, og Gjenner Folkene vendte tilbage; men da de kom i Land og erfarede, at det hele var en Misforstaaelse, troede de, at man havde holdt dem for Nar, og et Slagsmaal begyndte. Enden blev, at Bundesen tog Eskild Smed med og afleverede ham i

* Mergelens Opfindelse, »Dannevirke«, 1839, 2. Okt.

** H. p. 485.

Aabenraa. De to Anførere førte siden en Proces, som blev omtalt i hele Landet, men Sagen blev bilagt uden Dom.

Den franske Besættelse blev en tung Byrde for Landet, man beregnede Underholdet pr. Dag til 20000 Rdlr. „Man klagede ikke over de franske, — skriver Kier — undtagen at nogle vilde stjæle. Men i Smedegaard (Gjenner) var en gruelig Mængde Belgiere indkvarteret, og de aad og drak og fodrede op alt, hvad de kunde og var meget uartige“.

Sidste Akt i det syvaarige Drama var „Kosakvinteren“, dvs. Vinteren 1813-14, da Napoleons Ruslandstog var fuldstændig strandet, og russiske Tropper, bl. a. Kosakker, naaede helt op til vore Egne.

Vi vil atter lade den samtidige P. Kier fortælle lidt om disse Begivenheder. „Oktober Maaned 1813 syntes af de danske, som maatte sende et Korps til Mecklenborg til Napoleons Hjælp, forsømt og var lig den gruelige Stilhed, som indfinder sig før et Tordenvejr udbræder. Da Napoleon var slagen, trak gyselige russiske, preussiske og andre Skarer sig ned imod Hertugdømmerne. Det lille danske Korps maatte vige, og blev indhentet og mishandlet ved Bornhøved i December, men det slog sig hæderligt igennem omsider ved Sehested og naaede Rendsborg. I denne Tid kom Ritmester Carstens her til Sognet med sine mange Invalidter og saarede af alle Korpser og laa her til Jul, men blev siden videre beordret mod Norden.*

Endnu Jul og Nytaarsdag gik forbi, under Vaabenstilstand en Tid mer, men inden den ret blev indrettet, kom Kosakkerne. En gyselig haard Vinter indfandt sig med megen Sne og frygtelig var Tanken, at her omkring i Eggen et Slag kunde forefalde, som det saa ud til. »Gud, vore Hjerter ere saa bange,« begyndte jeg min Nytaarsprædiken med 1814, og ofte tænkte jeg paa at skaffe mine smaa Børn i Sikkerhed, gik tit op til Kirken og bøjede Knæ for Gud. Alle ventede med Angst, mange skjulte deres Kostbarheder, og i Barlund havde nogle skaffet sig Plads til deslige. Faa Dage af Aaret forsvandt, da kom Rygtet fra Apenrade, at Kosakkerne var der, og samme Aften var nogle faa her i Nærheden. Man frygtede for de Ferdinandske Dragoner, som just i de samme Dage var her og i Hovslund, hvor de opførte sig temmelig slet. Anden Dagen kom her ved Lygum nogle forbi, men ved Gjenner flere Tusind, som ikke skiltes, førend de Nord for Christiansfeld blev mødt af danske Dragoner, hvilke de frygtede meget for. Nu laa de i Gaardene her tillige med Hanseater og andre indtil Fredsslutningen i Kiel den 14. Januar 1814. Her havde de formødelst deres General Tettenborn requirert saa mange Heste, at 17 maatte ud af vort Sogn. Og der kom større Fordringer, nemlig Havre, Brød og Kød, som blev købt dyrt i Holsten. Og til alt dette

* Ritmesteren selv fik Kvarter paa Fladsten. Sognefoged Jens Bundesen i Gjenner skriver i et Brev til Amtmand Blücher . . . Disse indquarterte er bleven gallene paa mig. Først lagde de Folckene om efter vores Plan, som jeg med Bartrumsen (Sf. i Ø. L.) gjorde i Nat, det lod jeg mig Befalde, men da vi kom til Haveren, som mine Bønder leverte og Blef for det meste Torsken i Nat, saa vilde Hr. Ritmester ej antage denne, forlangte at jeg skulde give dem 9 Skiep til Tønden. Befohl mig, at vilde have det i Morgen paa Fladsteen etc. . . . Rytterne og Dragonerne kom gale i mit Hus og forlangte Brendevin, da jeg ej vilde det, blev de gallne, jeg befoel dem at gaa bort, men de vilde ikke. Jeg gick til Vachtmesteren, som endelig kom, jagede to ud men de var endda en 5-6 Støcker. Da jeg sagde de skulde gaa ud til deres Quarter, vilde de ej men sagde: Vil du jage os ud. Bandede og vilde icke, gjorde Krakiel med min Kone, da hun satte dem til Rette at de ej førde dem ordentlig op, men di gick og vilde forklage hende. Jeg har ingen uden di (belger?) som har vaaret saa grove imod mig. Jeg beder underdanigst om Deres behagelige Svar først om vi skal levere Magaziner paa Fladsteen i Morgen, om vi skal levere til Hr. Ritmester, som ej gaar got, og tridie om vi siden skal bringe det tilbage til Gjenner og da videre. Bønderne kand ingen Bedere havere give end som di har. Jeg venter deres behagelige Svar.

Gjenner, 12. December 1813.

Jens Bundesen.

(Acta C. H. 1. Nr. 175, Kiel)

maatte hver halve Plov i Sognet betale 50 Rdlr. Endelig formaaede Kongen, at de fremmede Tropper kom bort, og her blev Ro, men ikke Lykke. Næsten ingen af dette Sogns Folk mistedes, endskønt 5—6 havde været med i Fægtningerne. Baadene fra Gjenner havde alle været requireret til Overfart, og mange led meget ved disse Uroligheder, især Folk fra Gjenner, og ved den Stilling, denne By havde været i. Dog gik det, Gud ske Lov, langt bedre end det kunde ventes.*

Krigens onde Eftervirkninger viste sig først for Alvor efter en Aarrække. »Freden ventede man sig Velfærd af, men Folkets Tilstand efter Freden blev værre, end den var under Krigen. Krigens Følger var Elendighed«, bemærker Kier.

Under Krigen og lige efter Krigen bedrede Tiderne sig for Landbruget. Endnu i 1818 fik Kier 16 Mk. pr. Tønde Rug. „Men nu begyndte Varerne at falde i Pris, derhos fordredes de nye Skatter med Strenghed, og alle Folk sank tilbage. Her i Sognet gik Faarhuset og Gaard Nr. 30 B i Hovslund Konkurs, og Kreditorerne fik intet“.

I det følgende Aar (1819) skriver Kier videre: Hvad skal der blive af os arme? Nye Konkurser i Mængde, og vi har allerede haft nok af dem. Siden Nytaar har Ejerne af Gaardene 2 C., 15 B og 15 C i dette Foraar opgivet deres Gaarde til Konkurs. Gaarden 22 A. blev paa tredie Auktion solgt, og Kongen mistede 200 Rdlr. Restancer. Det ovrigte gik til Omkostninger. Mon dette ikke skulde hjælpe til at oplyse Regeringen om Urimeligheden i Skattesætningen? Vil denne Gaards Salg ikke hjælpe, saa haaber jeg, at andres vil hjælpe, da der nok ingen Købere vil komme til dem. . . Det ser ilde ud for os, og det onde formeres endnu. Vor Torvehandel ligger nu ogsaa ganske hen. Tempora mutantur.«

Gaarde kostede meget lidt i de Aar. Mens der før næsten aldrig solgtes en Gaard, blev det nu anderledes. I 1819 solgtes 2 Gaarde i Rovbjerg for 700 og 800 Mk., hver af disse var i 1807 1000 Rdlr. værd. Ca. 1765 solgtes en Gaard i Andholm og en i Hovslund for henholdsvis 400 og 500 Mk., ved Aar 1800 var de — ifølge Kier — 6 Gange saa meget værd. Nu faldt Priserne atter. Gaardene blev næsten værdiløse, da ingen vilde byde paa dem.

I 1820 var Høsten god, »og dog blev Bondens Kaar bedrøvelige, thi der var og blev ingen Pris paa Kornet og næppe Afsats. 1—5 Mk. var Rugprisen, Havren kostede endog kun 28 Sk. pr. Tønde. Ogsaa Hestene koster elendig lidt. For 17 Rdlr. faar man en dejlig Fole, som før kostede 50 Rdlr.«

»Saa har vi nu fuldendt dette Aar (1820) og med det Femtedelen af det 19. Aarhundrede. Hvilken Forskel mellem Tilstanden nu og ved Aarhundredets Begyndelse. Og dette Aar synes at befæste den Trængsel, som nedtrykker, efterdi intet er ændret derudi. Aaret har været saare frugtbart og herligt, men hvad hjælper det den stakkels Landmand, som har dobbelt og mere end dobbelte Byrder imod dem, han har ved Aarhundredets Begyndelse. Han kan kun faa Trediedelen af den Tids Priser for sine Varer. Til hin Tid var Prisen paa

Rug	omtrent	5 Rdlr.	nu	kun	1½.
Boghvede	4	-	-	-	1⅓
Byg	3-4	-	-	-	1
Havre	2	-	-	-	28 Sk.

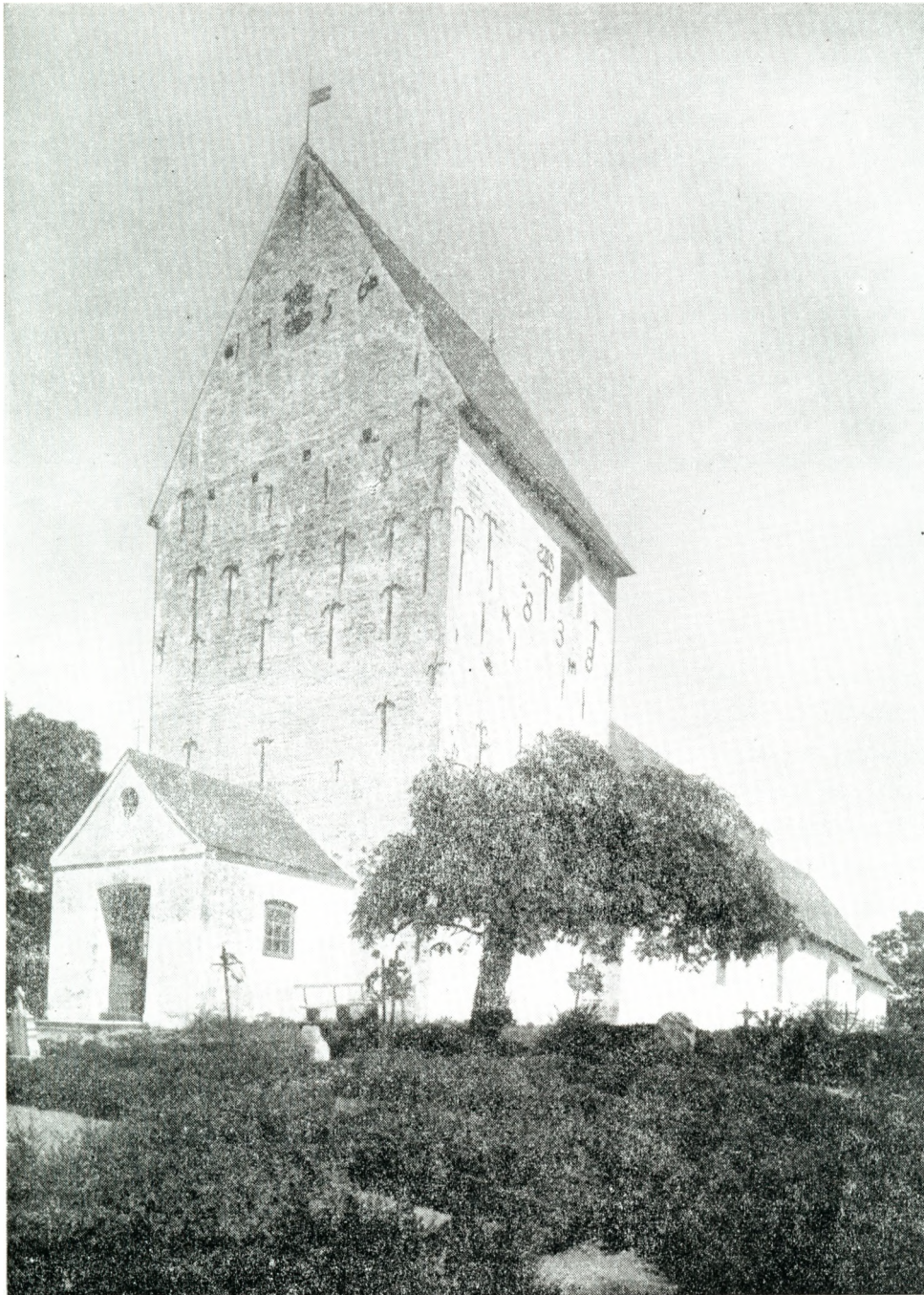
De andre Varer staar vel ikke just i samme Forhold, men er dog saare ringe i Pris, især Heste. Og en Gaard, som da betalte 32 Rdlr. i Skat, skal nu svare 60—70 Rdlr. Men derfor er ogsaa Gaardenes Værdi sunket saa dybt, at hvad til hin Tid kostede 1200 Rdlr., faas nu let for 2-300 Rdlr. Og det ser ud til, at det bliver værre endnu, thi Regeringen — om den ogsaa vilde — kan dog ikke lette Folkets Byrder.« »Hos os er der endnu ikke saa

* Kier, II. p. 504 ff.

mange Konkurser, thi her har ikke været den Overdaadighed ej heller den ulyksalige Kreditgiven som i Haderslev Amts gode Egne. Der er ogsaa Konkurserne skrækkelig mange, da Gaardene kun har Trediedelen af forrige Værdi og kunne ikke bære de store Renter mere. Men bliver det saaledes ved som nu, saa vil ingen kunne bestaa.

Om Sognets økonomiske Tilstand før og efter Napoleonskrigene er der fortalt i det foregaaende — sml. p. 70 ff. —, og om Forholdene i den nyere Tid skal der ikke fortælles her.

Ø. Løgum Kirke
(Se det følgende Afsnit)

III.

KIRKE OG SOGN

Oldtidens Gravhøje og Middelalderens Kirker er næsten det eneste Menneskeværk fra Fortiden, som er bevaret. Det er da ogsaa disse to Slags Nationalmindesmærker, der mest har optaget Sind og Tanker hos Mennesker. Kirken er jo det, der staar os nærmest, og som stadig er i Brug og derfor er i levende Forbindelse med Folket. Kirkerne har altid beskæftiget manges Tanker og Fantasi. Og det er jo ikke uden Grund.

I Tidens Nød og Tidens Uro er Kirken det faste Punkt, en Klippe midt i Brændingen, udsondret fra den larmende og vildførte Verden; den er et fredhelligt Sted.

Her gik de skiftende Slægter ud og ind, bogstaveligt talt fra Vuggen til Graven. Her havde de bedste af dem deres Højtidsstunder, og i dens viede Jord fik deres afsjælede Legemer det sidste Hvilested.

Men ogsaa de gamles Fantasi droges mod Kirken. I Sagn og Overtro spillede Kirken og dens hellige Ting og Præster en stor Rolle. Her var en Verden, som var anderledes og mere hemmelighedsfuld og dragende end den daglige, haandgribelige Verden.

SOGNET

Tidligere har man betragtet det som en givet Sag, at Kirkesognet var skabt af den kirkelige Organisation. Ved Sogn forstås alle de Mennesker, som er henvist til en bestemt Kirke, der »sogner«, dvs. søger til samme Kirke.*

Man har ogsaa søgt at godtgøre, at Sogneinddelingen stammer allerede fra før-kristen Tid.** og at Sognet skulde betegne en lokal Retskreds, der søgte til samme Tingsted.***

Det ligger ogsaa nær at tænke paa det gammelnordiske Tempelvæsen, thi i mange Tilfælde ligger Kirken uden Tvivl paa det Sted, hvor forud Hovet havde sin Plads. Vi har dog i dette Tilfælde ingen sikre Overleveringer derom, men et og andet tyder paa, at Løgum Kirke har afløst et tidligere hedensk Hov.

F. Eks. er der nogle Højnavne i Kirkens Nærhed, som synes at vidne om, at her tidligere har været hedenske Kultsteder. Et Vøjenshøj laa S. for Byen, (Gudenavnet Odin) S. og SV. ligger Dværgshøj og Følshøj, hvis Navne muligvis ogsaa er sacrale.****

Kirken er antagelig blevet bygget her, da Folket helst søgte kendte Steder. Sagnet for-

* Hal Koch: Danmarks Kirke i den begyndende Højmiddelalder II. p. 117.

** Sv. Aakjær, om det olddanske Herred og Sogn, Festskr. til Kr. Erslev, p. 1-30.

*** Sognets - maaske Herredets - Tingsted laa paa Løgum Mark ca. 150 m. fra Kirken. V. for Byen - Øst for Hærvejen - ligger »Tinghøj« (Kiers Atl.), en nu næsten gandske udjævnet Høj. Meyers Kort - 1641 - nævner imidlertid ogsaa »Tinghøj Agre«, som ifølge Kortet laa NV. for Byen ved Høhlhy og Bjerrum. Da der fandtes Stufjord her i gammel Tid, og da Terrænforholdene taler for at Tingstedet har været her, maa Tingstedets Plads sandsynligvis søges her.

**** Sønderj. Stedn. Aabenraa Amt p. 158.

tæller ellers, at det først var bestemt, at Kirken skulde bygges paa en Mark VNV for Hovslund, som endnu hedder Kirkedal, men Materialet flyttedes om Natten til Løgum. Det er jo et meget almindeligt Sagn, som er knyttet til utallige Kirker. Maaske kan det fortolkes saaledes, at der har været Strid om, hvor Kirken skulde bygges. Nogle har maaske — af praktiske Hensyn og geografiske Forhold — holdt paa, at Kirken skulde bygges V. for Hovslund, i saa Fald kom den til at ligge centralt for Vestersognet.* Som det fremgaar af det følgende, har Østersognet tidligere haft sin egen Kirke. Et Flertal har derimod ønsket at søge det kendte Sted, og naar Kirken byggedes der, blev den gamle Tro samtidig hjemløs, naar dens Helligdom blev forvandlet til kristen Kirke.

Ø. Løgum Kirke ligger saaledes paa et gammelt historisk (Tingstedet) og helligt (Kultstedet) Sted. Men den har iøvrigt næppe været den eneste og er maaske heller ikke den ældste Kirke i Sognet. (Se Ann. I. 68.) Bortset fra, at Løgum Kirke — ligesom saa mange andre Landsbykirker — sandsynligvis har afløst en ældre Trækirke, er den maaske dog ikke den ældste Kirke i Sognet.

Gjenner har nemlig utvivlsomt ogsaa haft en Kirke — maaske endog to. Og noget taler for, at Hovedkirken eller den egentlige Sognekirke har ligget i Gjenner.

I den tidlige Middelalder har Gjenner uden Tvivl været en betydelig Bebyggelse. Dens Havn og gode Beliggenhed har maaske givet den Præget af en lille Flække. I »Cimbr. Heydenbekehrung« — p. 310 — fortæller Tr. Arnkiel, at Gjenner baade havde en Kirke og et Capel. Desværre meddeler han ikke, hvor han har sin Viden fra, men Oplysninger fra anden Side synes at bekræfte Arnkiels Beretning.

Først kan nævnes det ældste Kort** over Slesvig — fra 1559 —, her er Gjenner een af de iøvrigt meget faa nordslesvigske Landsbyer, som nævnes, og der er afsat en Kirke. (Som dog sikkert ikke kan have været der dengang).

Paa Meyers Kort i Danckwerts Landesbeschreibung ses en Kirketomt, Kirkens Navn, Sct. Jacob, anføres ogsaa.*** Ogsaa paa Meyers Bykort over Gjenner — fra 1641 — ses en Høj, som har Navnet S. Jacobsberg. (Ved Kolkenbjerg) Det maa vel være her, Sct. Jakobs Kirken har staaet. Men paa Marken »Sandager« er endvidere afmærket et »Capelberg«, og Meyer har følgende Tilføjelse: »Drauff vorzeiten ein kl. Kirch gestanden«.

Hvordan det nu end forholder sig, en Kirke har der utvivlsomt været i Gjenner; men den — eller de — maa paa et meget tidligt Tidspunkt være blevet ødelagt, sandsynligvis sammen med Byen. Om det nu skyldes Vendernes Hærgen, den sorte Døds Ødelæggelse eller en anden Hjem søgelse, kan ikke afgøres; men den lille Havnebys videre Udvikling er blevet afbrudt. Byen har mistet sin Kirke og er lagt ind under Ø. Løgum Sogn. Derved blev Løgum Kirke Sognekirke baade for det gamle Omraade, som siden kaldtes »Vestersognet« og for det nye »Østersogn«. Havde Gjenner end faaet et Knæk, saa vedblev den dog at være en meget betydelig Landsby, i 1820 kunde Sognepræsten med Rette skrive, at Gjenner var een af de største Landsbyer i Hertugdømmet.

Kommunalt vedblev Gjenner dog at være et særskilt Sogn.

* Hølge gammel Tradition skal Strandelhjørn i Bevtoft Sogn i ældre Tid ogsaa have hørt til Ø. Løgum Sogn. Noget sikkert ved man dog ikke herom. Sikkert er imidlertid, at Aabenraa-Undersaatterne i Strandelhjørn hørte til Løgum Sognefogedi. Paa Meyers Kort over Ø. Løgum ses Strandelhjørn som hørende til Løgum Sogn. Men det skyldes formodentlig den verdslige Inddeling. Dog er det ikke udelukket, at Strandelhjørn ogsaa kirkeligt kan have hørt til L. Sogn i den katolske Tid; at Aabenraa-Gaardene har været henvist til Løgum Kirke er troligt nok.

** Marcus Jordanus »Mappa geografica Ducatum Holsatiae et Slesvici«.

*** Vestigiae Sancti Jacobi — dvs. Spor af Sct. Jacobs Kirken. Kier oversætter »den hellige Jacobs Fodspor«. Vestigia betyder dog snarest: Spor, Ruiner.

Jeg nævnte før, at Kirken i Gjenner maaske havde været Hovedkirken, dvs. at Sognepræsten sandsynligvis har boet her i ældre Tid, mens Kirken i Ø. Løgum kun har været Annexkirke eller har haft en Vicarius. Vi vil senere — ved Omtalen af Præsteembedet — se, at meget taler for denne Antagelses Rigtighed.

Ø. LØGUM KIRKE *Kirkebygningen og dens Inventar.*

Ø. Løgum Kirke, som vi har den for os i Dag, er mange Generationers Værk. Den er blevet til efterhaanden, og i næsten hvert Aarhundrede er der sket Udvidelser og Istandsættelser af forskellig Art.

De skiftende Slægter, som har benyttet den, og hvis Liv fra Vugge til Grav var viet af Kirken og vejledet af den, har puslet om dens Mure, pyntet paa dens Indre og præget baade Bygning og Rum. Den nuværende Kirke er derfor et Bygningsværk, som er skabt af mange Slægter igennem mange Aarhundreder. Udvidelser og Istandsættelser har i den Grad udvisket den oprindelige Kirkes Præg og Prydelse, at næsten intet af det oprindelige er tilbage.

Kirkens Alder og ældste Bygningshistorie skjuler sig i Mørke. Bortset fra et enkelt Navn, som tilfældigt er bevaret, kender man heller ikke engang de Mænd, som de første 100 Aar tjente ved dens Alter. Den nyere Tid har været saa optaget af sig selv, og alt sit, at alt det oprindelige og forhenværende er glemt og udslettet for alle Tider. De gamle, som havde været med til at rejse Kirken, satte ingen Mindestene over sig selv. »De gemte sig hver i sin Kirke, og selve Bygningen blev deres storslaaede Gravmæle.« (Carsten Petersen, Slesv. Præster). De, der har tumlet med Planerne, lagt Fundamentet, bygget solidt og godt, været Vidne til noget stort og rigt under Kristendommens Vækst og Sejr, — har ikke meddelt os det allermindste om det, vi gerne vilde vide noget om. Deres Evner og Tjeneste gav de den Tid, de levede i, de gjorde i bogstaveligste Forstand Dagens Gerning. Nu hviler de navnløse og glemte i deres gamle Kirke.

Requiescent in pace. Amen.

*

*

Saa maa vi da bruge vore Øjne og se nærmere paa det Bygningsværk, de mange Slægter har skabt. Den ældste Stenkirke maa have været en almindelig romansk Kirke bestaaende af Chor og Skib og — eventuelt — en rund Apsis i Øst.

Denne ældste Kirke er Kærnen i den nuværende. Talrige Tilbygninger, Forandringer og Øgninger har givet Ø. Løgum Kirke en ret kompliceret Plan, men oprindeligt maa den have været saare enkel, bestaaende af Chor og Skib, hver for sig baade i det Indre og Ydre selvstændige Dele.

Denne Kirke stammer uden Tvivl fra 12. Aarh. Men af oprindelige Enkeltheder er kun grumme lidt bevaret. Choret er helt ændret, maaske endda flere Gange. Kun dets Nordmur — med et oprindeligt romansk Vindue, som nu er blændet og kun ses indefra — synes endnu bevaret. Af det oprindelige Skib er vist kun den indvendige Side af Muren bevaret, medens den ydre Mur — med Undtagelse af Sökkelen — er skalmuret og ommuret flere Gange, sidst i 1838.

Choret synes udvidet mod Øst, det oprindelige Chor har altsaa været mindre, til Gengæld har det haft en Apsis (ogsaa af Kamp) dens buede Sokkel sidder endnu i Chorets Østmur. Østmuren er delvis opsat af buede Kvadre; hvis de stammer fra den tidligere Apside, maa denne have været af betydelig Størrelse, men maaske stammer de fra Kirken i Gjenner. Trap/4 formoder, at Kirkens Apsis er nedrevet i Middelalderens Slutning. Det er mu-

Kirkens Indre. (Nationalm. fot.)

ligt, men det nuværende Chor er dog fra en langt senere Tid, det stammer uden Tvivl fra 1649, da Choret synes ombygget. For 100 Aar siden sad der endnu paa Chorets Sydside en Del Ankre, som dannede dette Aarstal foruden Bogstaverne H. H. K. B. (formodentlig Sognepræstens Navn: Hr. Knud Brunn).* I det nye Chor anvendtes foruden de ældre Kvadre ogsaa Tegl, fra samme Tid stammer formodentlig Chorets Hvælving, idet det vel nok tidligere har haft Bræddeloft.

Skib. Kirkens oprindelige Skib er „i den tidlige Middelalder“ — Trap - forlænget mod Vest, de gamle oprindelige Døre, som sad 18 Alen fra Skibets Østende, muredes til med Kvader, og det nye udvidede Skib fik nye spidsbuede Døre, som nu ogsaa forlængst

* Kier II 217.

er muret til igen. Skibets ældste Del bestaar af Kamp, har profileret Sokkel og paa den ligger et Lag Kvadre. Denne Del af Skibet er 27 Alen langt og indenfor Murene er det næsten 15 Alen bredt. Den nyere Del af Skibet er 12 Alen lang og dets Mure bestaar af Kamp og Tegl. (Tallene stammer fra Kiers Opmaalinger).

Af den oprindelige Kirke synes kun Choret at være opført af Kvader. I Østslesvig har man ret tidligt forladt det store Stenhuggerarbejde, man er saa gaaet over til at benytte Kampesten enten i raa eller i kløvet Tilstand.

Et mægtigt Arbejde er her udført af vore første kristne Forfædre; thi selvom Egnen har været meget rig paa Kampesten, og Transporten ikke var lang, saa har den dog været besværlig nok, naar man betænker, hvor skrøbelige Vogne og smaa Heste man har haft dengang.

Længe inden Middelalderens Slutning er Kirkens oprindelige Udseende blevet stærkt forandret. To vigtige Tilbygninger er opført: Taarn og Sacristi.

Sacristiet er muligvis noget ældre end Taarnet. Kier mener, at det er bygget samtidigt med, at Skibet blev udvidet mod Vest. Sacristiet er ret stort ($8 \times 7\frac{1}{2}$ Alen), har smuk kamtakket Nordgavl med Blændinger. I Nordvæggen har der været anbragt en Kamin, som nu desværre er tilmuret.

Kirkens Udseende fik nu et mere stateligt Præg. Taarnet gjorde Bygningen synlig vidt omkring. Det pegede opad og er typisk for Middelalderen med dens Grundord: Stigning. Opad med Hjerterne.

Taarnet er af Tegl men er stærkt ommuret (senest 1718, 1756 og 1838) Det oprindelige Taarn har uden Tvil været noget højere. (Det ses bl. a. af et Billede af Kirken fra før 1697)

Kirkens oprindelige Indgange var i Syd og Nord — henholdsvis for Mænd og Kvinder. Ved Mandsindgangen mod Syd var der et Karnhus, (den sønderjydske Betegnelse for Vaabenhuset) det blev nedbrudt i 1850erne, da ogsaa Kvindeindgangen i Nord blev tilmuret, og en Fællesindgangsdør blev anbragt i Taarnets Vestmur. Samtidig blev et nyt Vaabenhus opført, som nu atter er fjernet. (1941)

Kirkens Vedligeholdelse.

Til Kirkens Vedligeholdelse var fra gammel Tid henlagt betydelige og tilstrækkelige Midler. Kirken ejede Jord, Penge, Kirketiende og 45 saakaldte Jernkøer (dvs. Køer af hvilke der aarligt skulde betales en vis Sum »til evige Tider«.)

Alt dette forsvandt i Tidens Løb saa grundigt, at ikke en Penning blev tilbage. Forst Pengene. I Kirkeinventariet fra 1766 er kun Mindet tilbage. Det hedder heri, at „Folk tidligere har betalt „Rentengelder“, men det er forlængst hørt op. Ob das Kapital bezahlt ist, ist mir unwissend, ich finde keine Nachricht«, skriver den daværende Sognepræst.

Kirkens Økonomi blev i Tidens Løb (nærmere bestemt efter Reformationen) stærkt rystet. Dens gamle solide Indtægter af Korn og Jord blev omregnet i Penge; et Forhold, som oprindeligt vel næppe har skadet Kirken, men som i det lange Løb viste sig skæbnesvangert. I Stedet for ca. 250 Tdr. Korn fik Kirken en bestemt aarlig Pengesum, som forringedes ved Pengenes synkende Værdi; til sidst blev det til et ringe Beløb, som ikke engang kunde dække Udgiften til den mest nødvendige Vedligeholdelse.

Paa samme Maade gik det med Kirkens Jorder. I Østerløgum Sogns Kirkeinventarium 1861, hedder det — „Om Kirken og dens Indtægter“ — „Kirken eier nu ikke Jorder, men har i ældre Tid haft saadanne paa de forskjellige til Sognet hørende Byers Marker, som senere ere overdragne enkelte Besiddere i de forskjellige Byer til Eiendom, imod at der deraf svaredes en aarlig Afgift til Kirken. Der haves ikke bestemte Efterretninger om, hvorledes

det dermed er gaaet til, ej heller om de enkelte Jordstykkers Beliggenhed eller Størrelse. I Afgiftsfortegnelsen er Kirkens Jorder anført efter ubestemte mundtlige Efterretninger. Den hele Kirken heraf tilkommende aarlige Indtægt beløber: 3 Rdlr. 2 Mk. 6 Sk.“ Dette fattige Beløb var altsaa alt, hvad der var tilbage af Kirkens Jorder. (I 1474 5 Otting, hele Sognet var paa 181½ Otting).

Det aarlige Beløb af Kirkens Kornliende beløb sig i 1861 til 70 Rdlr. „i Stedet for hvert 30te Neeg af Marken“, dvs. ca. 300 Tdr. Korn i 1861.

En saadan »Kapitalisering« maatte selvfølgelig føre til Fattigdom, og Fattigdommen fik sit synlige Udtryk deri, at det gamle Kirkehus forfaldt mer og mer. 1670 kaldes Kirken »gantz bawtlällig«*, og da maatte man for anden Gang i 17. Aarh. udskrive Kørsler, Arbejde og en særlig Kirkeskat. Kirken kunde ikke mere af sine egne Midler selv betale Arbejdets Udførelse. Under saadanne Forhold blev end ikke det mest nødvendige Vedligeholdelsesarbejde udført, og endnu mindre blev der tænkt paa Nyanskaffelser. Naturligvis udeblev Resultatet af denne Forsømmelighed heller ikke.

I 1701 optoges et Syn over Kirken, og heri hedder det:**

»Inwendig in der Kirchen, ist an der Süder Seiten im Thurm alles im schlechten Stande, auch befindet sich die meisten Gestühl alt und Baufällig wie auch ein Theil des Kirchen Boden. Umb den Kirchhoff ist zwar eine Befriedigung von Feldsteinen, dieselbe ist aber an Steinen und Pforten in ganz schlechtem Stande. An der Süder Seiten der Kirchen sind hie und da einige Steine ausgefallen so in Zeiten zu verbessern stünde.

Oben im Thum, an der Süder-Seiten wird von Tag zu Tag die Mauer Brechfällig, und ist schon, von dem untersten Baleken, ein Stein dück ausgefallen.«

Saaledes stod det til i 1704. Kirken har da frembudt et Billede paa stort Forfald ude og inde. I 1718 kunde Taarnet ikke mere. Det havde i flere Aar været faldefærdigt, nu sank det sammen. Den 11. Januar 1718 meddelte Pastor Tode Provsten, at Taarnets Vestmur var nedstyrtet Natten mellem Lørdag og Søndag 8—9 Januar, og at »et stort Stykke truede med at falde«. Præsten beder Provsten om at træffe Foranstaltning til, at Taarnet kan blive repareret, da det er »periculum in mora« (Fare ved at tøve).

Den gamle middelalderlige Kirkeklokke maa ogsaa være styrtet ned, eftersom den bliver sendt til Husum for at omstøbes. Ogsaa Taarnets Østgavl var saa medtaget, at »samtlige Sognefolk fandt det tilraadeligst at forny den.«

Der findes desværre ingen Kirkeregnskaber fra Tiden før 1720, saa man kan ikke se, hvor stort et Arbejde der er udført. Men herefter nævnes der i Kirkeregnskaberne en aarlig Udgift til Renter til Pastor Hybschmanns Arvinger og til Aabenraa Kloster, saa man har formodentlig laant 4-5 Hundrede Mark til Kirken.

Nu har Kirken altsaa faaet Gæld. I 1749 udbetaltes Laanet til Aabenraa Kloster og et nyt Laan optoges, det fik man hos Jørgen Moes i Gjenner.

Allerede i 1756 var det atter galt, da var Kirken atter kommet i en hjælpeløs Tilstand og kunde ikke selv raade Bod paa sine Brøst. Den gamle Gæld var endnu ikke betalt, hvorfor der bevilligedes Kirken „en General-Collekt“, dvs. der skulde i alle Hertugdømmernes Kirker indsamles Gaver til Hjælp for Kirken. Sligt var ikke noget enestaaende. Kollekten indbragte 613 Mk. 3 Sk., et godt Lægemiddel for en skrøbelig Kirke.

De to Aarstal 1718 og 1756 staar endnu paa Taarnets Vestmur og minder om de katastrofale Tilstande i 18. Aarhundredes første Halvdel, de sørgelige Følger af det 17. Aarhundredes Elendigheder.

* Brev fra det gottorpske Kancelli til Amtmanden dat. 3/3 1670.

** Jb. 1704.

Den sidste store Ilandsættelse af Kirkebygningen foretoges 1838, da blev bl. a. Taarnets Vest- og Sydmur skalmuret. Kirken betegnedes af Bygmesteren (Callesen i Aabenraa) som „sehr baufällig“. Særlig galt stod det til med Choret, her begyndte Sydmuren at give efter, hvorved Hvælvingen let kunde styrte ned.*

Paa Taarnets Sydmur staar til Minde herom Aarstallet 1838 og ovenover Sognepræstens Initialer (C. C. S.), nedenunder Kirkeværgernes H. M. og H. K. (Hans Moes i Gjenner og Hans Kier i Hovslund).

Kirkeinventaret

Kirkens første Inventar. Senmiddelalderligt og Reformationens Kirkeinventar.

Til Kirkens første Inventar kan med størst Sikkerhed regnes den romanske Granitdøbefont. Om den stammer fra Kirkens Bygningstid er usikkert, men dog ret sandsynligt. Her har Slægt efter Slægt baaret deres Born til den hellige Daab. Her staar vi paa hellig Grund, ogsaa naar vi tænker paa de gamle Slægter.

Fonten er af hjemlig Granit og er vel ogsaa en hjemlig Kunstners Arbejde. Ejendommeligt er det, at der omkring Haderslev samler sig en Gruppe af Fonte med særlig dekorative og stilistiske Træk. Hertil hører ogsaa Fonten i Østerløgum. Af den ret store Gruppe er aller Fontene i Hellevad, Ø. Løgum, Tirslund og Starup næsten ens baade m. H. t. Form og Ornamentik. (E. Sauermann, Die mittelalterlichen Taufsteine der Provinz S.-H. 1901. p. 38) Ø. Løgum-Fonten har rigt Rankeslyng, paa Foden ses et Træ mellem to Fugle.

Fonten har oprindeligt haft sin Plads ved Indgangsdøren, — »Guds Riges Dør er i vor Daab,« senere er den blevet flyttet op i Chorets nordøstlige Hjørne, nu har den sin Plads under Chorbuken. Mærkværdigvis var den tidligere ganske skjult af Træværk, paa dets overste Rand saas følgende Indskrift:

MATT 28 ICK DOPE DI IM NAMEN GADES DES VADERS UNDE DE SONS UNDE DES
HILLIGEN GEESTES AMEN ANNO 1615.

Det oprindelige Alter er ikke bevaret. Det nuværende er opført af Munkesten, men kan muligvis indeholde en Kærne af Granit. Alteret er ikke muret opad Østvæggen, men staar et Stykke udfra Chorets Mur, saaledes at man kan gaa uden om det. Denne Passage er blevet flittigt benyttet i ældre Tid, idet Allergæsterne ved Modtagelsen af det hellige Sacramente i Rækkefølge gik bagom Altret, ved dets Nordside modtog de Brødet og ved Sydsiden Vinen. Begge Steder var anbragt en Knæleskammel.

Naar man ved Højtiderne og ved Begravelse og Bryllup ofrede til Præst og Degn, gik Folk i lang Række op til Alteret, lagde Præstens Offer paa Alterbordet, gik bagom Alteret, og Degnen modtog sit i Degnestolen.

Paa det ældste Alter har der vel staaet et Crucifix, først langt senere begyndte man at opstille Fløjaltertavler paa Alterbordet. Det er vel tvivlsomt, om den nuværende Altertavle er Kirkens ældste. Sagnet fortæller iovrigt, at den er købt paa Alfarvej af Soldater, som skal have røvet den i en Kirke. Det lyder usandsynligt. Især at Soldater har slæbt den store og tunge Altertavle med sig som røvet Gods. En Transport under slige Forhold havde nok sat sine Mærker paa den, men man leder forgæves om Minder om slig ilde Medfart.

Nu er den store trefløjede udskaarne Altertavle uden Sammenligning Kirkens største Prydelse. Den menes at være fra ca. 1520 (Trap). Med Fløjene aabne fremstilles Lidelseshistorien med den korsfæstede som Tavlen geometriske og idémæssige Midtpunkt. Ovenover Fløjene ses 2 Helgenfigurer og øverst staar Christus gloriosus.

* Die Hauptmauer am Süderseite der Kirche nach dem Altar hin 14 Ellen lang, hat eine Senkung erlitten, vom Gewölbe sich getrennet u. ausgenichen.

Ø. Løgum Kirkes Hovedaltertavle hører til Landsdelens skønneste og rigeste Billedskærerarbejder. Alene dens Størrelse er imponerende. Der ses ca. 60 i Eg udskaarne Figurer (deriblandt flere Ryttere). Hvor maa dens Guldglans have straalet ned gennem hele Kirken, da den endnu havde sine gamle Farver. Hvert Øjenpar, hvert Hjerte drog den til sig. Den katolske Gudstjeneste er jo frem for den protestantiske baaret af Tilbedelse. Guds Hemmeligheder aabenbarer sig for den troende gennem Billeder og sindbilledlige Handlinger. Og i saa Henseende er Tavlen en stor Prædikant, der prædiker bedre end mangan Præst. Er Tavlen end katolsk, saa træder dens særlig katolske Præg dog tilbage for et centralt kristligt Emne, der i lige saa høj Grad er protestantisk. Fremstillingen her, hvor den korsfæstede er Midtpunktet, har lige stor opbyggelig Værdi efter som før Reformationen.

Denne Altertavle har Bud til alle Slægter.

Paa hver Side af Chordøren stod Sidealtre med udpræget katolske Altertavler. Ogsaa de har engang straalet i Guld og skønne Farver. Paa Nordsiden stod en Maria-Tavle, i hvis Midterfelt Guds Moder straaled i Solgisel med sit Barn. Imperialissima Virgo Maria. I Sideløjerne stod henholdsvis Christophorus med Jesusbarnet paa Armen og Sct. Michael. — »Den blev nedtaget 1822 og sat ned i Taarnet«, siger Kier.

Saa havde den udtjent, den var ogsaa medtaget af Tidens Tand. Den anden Tavle — paa Sydsiden — var en Nicolaus-Tavle. Sct. Nicolaus var Kirkens Skytspatron. I Midten saas Helgenen i Bispekrud flankeret paa hver Side af kvindelige Helgener, Sct. Cathrina og Sct. Barbara, begge med Guldkroner.

Vi kan nu kun have en dunkel Forestilling om den Skønhed og den Farvepragt, som Menigheden i den katolske Tid har haft for Øje, naar den en Solskinsdag har været samlet i denne Kirke. Et Solstrejf fra Evigheden har ogsaa nok mærket den.

Der kom andre Tider. Midtpunktet i Gudstjenesten var ikke mere Øjets Verden, men blev Orets. Protestantismen rejste Prædikestolen i Kirkeskibet. »Predickestoelen schael vere deylig opbygget, att huert mennische kand see sin sognepræst under øgen«. (Peder Palladius)

Nu skulde der fremfor alt tales og høres i Kirken. Altrene gled i Baggrunden. De forfaldt. Farverne blegnede og fornyedes ikke mere. I de følgende Aarhundreder forsvandt meget af de gamles Udstyr, og i det 19. mistede det gamle helt sin Ret. Vi skal siden se, hvordan det gik.

Nu kom Prædikestolen til Hæder og Ære. Alles Øjne rettedes mod Prædikanten. Men der hengik dog nogen Tid, inden den store Forandring var fuldbyrdet. Først 1562 fik Ø. Løgum Kirke sin Prædikestol, et smukt Snedkerarbejde i Ungrenæssancestil. VERBUM DOMINI MANET IN AETERNUM* staar der paa selve Prædikestolen, og paa dens Himmel: Troen kommer af Predicken, og Predicken af Guds Ord. Det er den nye Tid. Ordet, Talen, Tanken skal nu præge Gudstjenesten og Kirkerummet.

Mens Altre og Knæleskamler tidligere var det rette og eneste Kirkeinventar (Tilbedelsen), blev Prædikestol og Stolestader nu det vigtigste. Stolestaderne var oprindeligt ikke Bænke; man stod op baade under Psalmesangen og Prædikenen endnu langt op i 17. Aarh., maaske endnu længere. Pastor Bruun skriver 1660 i „En liden Ordning, huorefter mand udi Østerløgum Sogn sig stedse haffuer at rette“, at Prædikenen maa vare »i det længste en Stund«. Det lader sig høre, men naar han saa tilføjer, at »en huer skal met synderlig Hjertens Fliid oc Andagt staaendis den anhøre«, saa forstaar man, at den Stund kunde blive lang nok. Nogle af de gamle Præster havde svært ved at faa sagt det Ord Amen. Derfor anbragte man Timeglasset paa Prædikestolen, for at dets rindende Sand kunde minde Præsten om, at alt skal have en Ende, ogsaa hans Prædiken.

* Herrens Ord forbliver i al Evighed.

Ø. Løgum Kirkes Højalter. (ca. 1520) Nationalm. fot.

1786 varede den $2\frac{1}{4}$ Time (sml. p. 42). Der kan siges meget i $2\frac{1}{4}$ Time, og det kunde være rart at faa bøjet Benene lidt imens. Man maatte derfor sørge for Siddepladser. Hvor-naar Staderne blev til Kirkebænke ved jeg ikke. 1762 blev de fornyede, da er der formo-dentlig sat Bænke i dem. Det kostede 167 Mk. Men saa kunde man ogsaa sidde ned. »I Choret er lutter Quindestoel — skriver Kier 1822 — som have intet Læn. Ved den søndre Side i Skibet begynder Mandsstolene, gaar ned igennem Taarnet og opad igjen til 6 Stole oven for Udgangen paa den nørre Side. De ere ialt 55 Stole med 213 Stadelser. Quinde-stolene gaar foruden dem i Choret paa den nørre Side ned til Mandsstolene begynde og ere 27 med 122 Stadelser foruden Præstekonens Stol. Alle Stadelser ere altsaa 365. Stolene ere slet gjorte, uden Dørre og ser ilde ud formedelst de underlige Hoveder paa Gangstykket.

Hver vidste, hvor han havde sin Plads. Hver Gaard og hvert Hus i Sognet havde sine Stadelser, dvs. ikke Bænke, men Pladser paa Bænkene. Paa hver Bænk sad Folk fra hver af Sognets Landsbyer, ikke efter Husstand, men rystet godt sammen.

1856 blev Stolestaderne fornyede. De nye blev efter den Tids Begreber konne, dvs. kolde, ensartede, egetræsmaalede og uden udskaarne »underlige Hoveder paa Gangstykket«. I det samme Aar blev Kirken »restaureret«, vi foretrækker at sige, at den blev mishandlet. Meget gammelt forsvandt og Malerpenslen -- med Egetræsfarven -- var i Gang alle Vegne. »Et smukt Gypsloft« var ogsaa tiltænkt Kirken. Det blev den dog forskaanet for.

Nu var alt det gamle i Vejen. Altsaa væk med det. Det kom paa Auktion sammen med gamle Brædder, Døre, Sten og andet Skrammel. Det gjaldt f. Eks. Skriftestolen. Den var et lille Kunstværk af middelalderligt Billedskærerarbejde. Men hvad skulde den bruges til nu? I Kirken taltes der jo ikke mere sagte i et Hjørne, der hviskedes ikke. »Lad Basunen give en tydelig Lyd« var Løsenet. Den blev solgt med samt sine Skamler for 6 Mk.

Saa var der Kirkens gamle Kiste, »die Kirchenlade«. Deri gemtes fordem Kirkens hellige Messeklæder og Bøger. Heller ikke den kunde udrette noget nyttigt mere. Altsaa under Hammeren med den. Frederik Pedersen i Østerløgum købte den for 5 Mk. 8 Sk. Nu kunde den vel have kostet omkring ved 2000 Kr. Saa stor en Sjældenhed. Martin Bau i Østerløgum købte »5 Træblokke« for nogle Skilling. Hvad var det for Blokke? — Oppe foran Alteret havde Kirkens gamle Præster faaet deres Hvilested, og over deres Grave var der lagt Gravtræer, store Egeplanker med plattyske og latinske Indskrifter dem til Ihukommelse. Ogsaa de var nu i Vejen, eftersom Choret's Gulv og Kirkens Gang skulde have pynteligt gult Teglstengulv »nachdem zuvor die Begräbnisse oben beim Altar mit Sand aufzufüllen sind«. Ingen tænkte paa at bevare dem.

Fire af disse »Blokke« kender vi. Pastor Kier, den flittige lagttager og Samler, har i sine Collectanea optegnet, hvad der stod paa de gamle Gravtræer. Den femte har han ikke kendt, eftersom den laa under Gulvet; hvem den var lagt til Minde om, er en Hemmelighed. Ingen tænkte i 1856 paa at notere, hvad der stod paa den, inden den blev hugget i Stykker.

Paa de fire andre stod der:

	ANNO	
ANNO DOMINI 16	CHRISTI 1648	ANNO
18 DEN 14 MART	DIE 29 APRILIS HO	CHRISTI
I IS DE ERWERDI	RA OCTAVA MATV	1640
G GOTFRØGTIGE	TINA PLACIDISSE	PRIDIE CATHA
UND WOLGE	ME IN DOMINO	RINE INTER
LERDE HERICUS	EXPIRAVIT PIA	II ET IZ HORAR
BRVN PASTOR T	ET HONESTA	ANTE MERI
HO LVGVM SALIC	ANNA REVEREN	DIANAM PLACI
LICH UND IN G	DI ET DOCTISSIMI	DABEATA MOR
ROTER CHRIST	DNI CANUTI THO	TE OBIT REVE
LICHER ANDA	ME QVONDAM PASTO	RENDVS ET DO
CHT IN GOT DEM	RIS ECCLESSIE LV	CTISSIMVS DNO
HEREN ENTSLA	GUMMENSIS FILIA	ANDREAS IACOBI
PEN D. S. G. S.	DILICTISSIMA	SPANDOVIVS EC
ÆTATIS SVÆ	ET REVERENDO	CLESLE LVGV
38.	RUM VIROBVM	MENSIS QVON
	DNI ERICI BRUNI	DAM PASTOR FI
	DNI ANDREÆ SPAN	DELISSIMVS Æ
	DOVII QVON	TATIS SVÆ 48
	DAM VXOR LON	MINISTERII 22½.
	GE CHARISSIMA	
	ÆTATIS SVÆ 53½.	

ANNO DOMINI 1608 IS
IN GODT DEM HEREN ENTS LAPEN DE EBAR UNDE WOL GELARTEN
HEREN KNUDT TOMASEN THO LUGUM DER SELE GODT G. V. B. H. S.

De paa ovennævnte Gravtræer omtalte Personer omtales under Gaard Nr. 7. Her findes ogsaa Oversættelser af Indskrifterne.

Gravtræet over Pastor Erik Bruun blev siden fundet i en Bondegaard i Østerløgum, hvor det laa som Slyr over Stalden, saaledes at Indskrifterne kunde læses fra Staldgangen. Det hænger nu i Kirkens Taarn. De andre er gaaet tabt. De er formodentlig savet i Stykker til Brænde.

Saa var der endnu de to Sidealtre. Dem faldt der ingen Bud paa. (Muligvis har de heller ikke været under Hammeren). Men ud af Kirken skulde de i hvert Fald. Og det kom de ogsaa. Først kom de op paa Kirkeloftet, hvor de laa indtil de i Aaret 1900 blev solgt til Pastor Kühl i Vedsted — for 100 Mk. Han havde mere Forstand paa den Slags Ting end Sognepræsten og Menighedsraadet i Østerløgum. Pastor Kühl solgte Nicolaus-Tavlen til Kunstmuseet i Flensborg, den kostede alene 1060 Mk. og for disse Penge — foruden et Tilskud fra Kultusministeriet paa 1200 Mk. — blev Maria-Tavlen restaureret af Professor Taubert i Berlin. Præsten skænkede den til Kirken i Vedsted, hvor den nu er en stor Seværdighed. Der findes i hele Slesvig kun to Maria-Altre.

Inden vi tager Afsked med Kirken, vil vi lige sige et Par Ord om Kirkeklokken. Den har kaldt de gamle Slægter sammen og ringer endnu i Glæde og Sorg. Det sidste Stykke af vor Rejse tilbagelægges under dens Malmtoner.

»Bedeklokken skal slaas aff Degnen uden all Forsømmelse huer morgen, Middag oc Aften. Huorved da en huer paamindis inderligen at gjøre sin Bøn til Gud, at bede om Syndernis Forladelse, Fred etc. om en salig Time oc Stund«, skriver Pastor Bruun 1660. Denne gamle konne Skik blev først i 1929 afskaffet. Saa var ogsaa det forbi.

Hver Søndag — og naar der om Hverdagen var Begravelse eller Bryllup — ringedes om Morgenen 2 Timer for Gudstjenestens Begyndelse. En Time for blev slaaet 2 Slag. Det var gammel Skik i 1820. Ligeledes at Bedeklokken blev slaaet, naar Præsten kom til Kirken.

Allt det sled paa Sagerne. Ikke mindst den megen Ringen, naar der var død et Menneske i Sognet. Det gik mangen Gang haardt til, naar uøvede Hænder ved slige Lejligheder trak i Rebet og sendte Dødsbudskabet med Eftertryk ud over Sognet. 1718, 1737, 1777 og 1828 maatte den omstøbes. De to første Gange i Husum, de sidste Gange hos Beseler i Rendsborg.

Pinsedag 1819 brast Klokken under Helligdagsringningen. Det var i en saare fattig Tid, og Præsten maatte derfor »underhandle med nogle Kjedelsælgere angaaende en liden Klokke, indtil Tiden blev god nok til at lade den gamle omstøbe«. For 66 Mk. blev Klokken loddet sammen igen, »men den var strax værre end før, siden Spalten strax gik højere. Vi hjalp os imidlertid med den indtil 1826 og ringede ikke anderledes med den, end at man med Haanden bevægede Knevelen frem og tilbage.«

I 1826 blev Klokken saa endelig omstøbt. Det kostede 142 Rdlr. Nis Juhl i Høgelund paatog sig at køre den til Rendsborg for 4 Rdlr.

GUDSTJENESTEN I GAMLE DAGE

Da Svenskerne omsider var ude af Landet, og Folk atter vendte tilbage til Hjemmene og begyndte at tage fat igen, begyndte ogsaa en ny Tid for Sognepræsten, Pastor K. Bruun. Sine Landbrugsoptegnelser og Regnskaber lagde han nu til Side for stedse. Nu var der vigtigere Ting, som optog hans Tid og Tanker.

»Giver act paa dend ganske Hjord« skriver han udenpaa et Haandskrift, som han kalder: *Catalogus omnium animarum parochiae Lugumensis*. Dette Sjæleregister, som rimeligvis er begyndt allerede 1650, udarbejdes og fuldføres nu med stor Grundighed. Hver Sjæl i Sognet blev opført i Sjæleregistret; de ham betroede Mennesker har ikke blot været i hans Tanker, hans Gaasfjer har skrevet hvert Navn og sat det paa den rette Plads, i den Slægt og det Hus, hvor det horte hjemme. Nu er denne Bog en uvurderlig Kilde for Personahistorikeren.

Ogsaa et andet Bibelord rinder han i Hu. »Lader alle thing gaa erlige oc skickelige till.« (1. Cor. 14,40). Disse Ord sætter han som Motto paa et andet Skrift, som han har udarbejdet efter Krigsaarene. »Denne, en liden Ordning, huorefter mand udi dette Oster Lügum-Sogen sig stedse haffuer at rette.« Anno Christi 1660.

Man kan formode, at efter Krigsaarene er det ikke gaaet »erlig oc skickelig til«, som det burde. Nu maa der ogsaa paa det Omraade begyndes forfra. De forvildede Mennesker maa atter paany knyttes fast og sikkert til Kirken.

Søndagsgudstjenesten.

Søndagsgudstjenesten indledtes Lørdag Eftermiddag med Skriftemaal for Confitenterne. »Om Løffuerdagen om Middag Klocken 12 skulle de, som acte at gaa til Biet, sig indstille.« (Om Søndagen maa ingen komme til Skriftemaal »uden alleniste fructsommelige Hustruer, som beslutte deris Kirkegang«).

Der synges først en Poenitentz-Psalme: Allene till Dig Herr Jesu Christ, eller: Aff Dybsens Nød raaber jeg till dig. Salmen synges staaende af Menigheden, hvorefter »falder enhuer paa sin Knæ oc beder sit Fader Vor.« Præsten holder nu en Skrifтетale »til alvorlig Poenitentz oc det hl. Hojærværdig Alt.-Sacraments rette Brug«. Siden fremsiger alle, baade gamle og unge, Katekismens fem Hovedstykker, og »effter at alt dette er skeet, bliffuer enhuer i synderlighed paa sin Biet oc Bekiendelse i Bietestolen (Skriftestolen) aff Schrifte-Faderen absolveret oc afflost .

Bruun har ogsaa en Række Bestemmelser om, hvem der maa møde til Skriftemaal og deltage i den paafølgende Altergang. Da disse Oplysninger er af kirkehistorisk Interesse, — bl. a. fordi de giver vigtige Oplysninger om Konfirmationens Indførelse i Nordslesvig — gengives de her in Extenso;

Till Biet bliffuer ingen Unge-personer enten Dreng, unge Karle eller Piger tilstedet, uden saa er, at de

1) Haffuer for den gandske Menighed i Kircken opsagt deris gandske Catechismum met Forklaringen, huilket aarligen skeer, enten paa Mariae Bebudelsis Dag, eller paa Palme Søndag efter Predicken paa Kirkegulffet.

2) At de siden den Tid de for den gandske Menighed opsagde deris Catechismum, flitelligen haffuer indstillet dem til Kircken og Guds Ords Hørelse, huortil de somme Tid oc efter siden ere formante, huilket oc aff Præsten kand . . . , naar de aff hannem udi Huset bliffuer examineret oc forhorde.

3) At de haffuer Forstand oc Alder oc sig i Husit aff deris Sjælesørger tilforne ladet forhøre, oc aff hannem er kiendt dyctige, huilket da icke skeer paa samme Løffuerdag, paa

huilken de ville gaa til Becte, men en tidlang tilforne, paa det de kunde blifue underviiste, huorledis de sig ret christelig oc vel skulle berede at gaa til det III. Højærværdigt Alt. Sacrament.

4) At de Uden-Sogens haffue førd deris Scriffte seddel fra deris Schriffte Fader, oc at de kunde deris Catechismum i de ringeste uden Forklaring.

Søndag Morgen skal Degnen ringe til Gudstjeneste om Sommeren Kl. 5^{1/2}, »huorpaa Gudstjenesten begyndes Halffue 8«, om Vinteren Kl. 9, og Gudstjenesten skal begyndes »i det seniste Klocken 10«. Alle skal i god Tid faa Arbejdet fra Haanden og begive sig paa Vej til Kirke. (Flertallet af Beboerne havde ca. 5 km at gaa). Husfædre skal »alvorligen henholde alle deris Hussfolck, foruden it Menniske, som imidlertid kunde haffue Opsuin paa Husit oc Quæget, huilcket kand skee ved Omskift i Huset.«

Paa Vejen til Kirke maa ingen kives eller føre nogen unyttig Samtale, — det forudsættes vel, at man gaar i Skarer, »men heller loffue og prise Gud, som haffuer frelst os aff det fremmede Folckis Hiender, desligeste fra al anden Jammer oc Nød, som vi vare udj.«

De unge, som har lært deres Katekismus »met Forklaringer« kan — istedet for at spille Tiden med unødig Snak — opsigte den for hverandre, »oc dermed saavel som oc met it par Kiereke Psalmer tilbringe Veyen oc Tiden.«

Naar Degnen nu ser Kirkefolket komme, skal han »drage ved Klocken, at hun slaar to Slag.« Saa gaar Præsten over i Kirken. »Naar nu Sognefolket kommer paa Kierekegaarden oc till K. skulde de ingenlunde bliffue bestaendis udenfor Kiereke-Dorren men strax indgaa i Kiereken.«

Naar Præsten har iført sig Messeklæderne og knæler for Altret, »skulle oc Tilhørerne sämplige falde ned paa deris Knæ«, imens slaar Degnen Bedeklocken, og Gudstjenesten tager sin Begyndelse. Der indledes med Salmen: Kom, o Herre, H. Aand, huorpaa Degnen synger: Kyrie, Gud Fader . . . ligesom i den romerske Messe. Introitus er dog erstattet med en Indgangssalme.

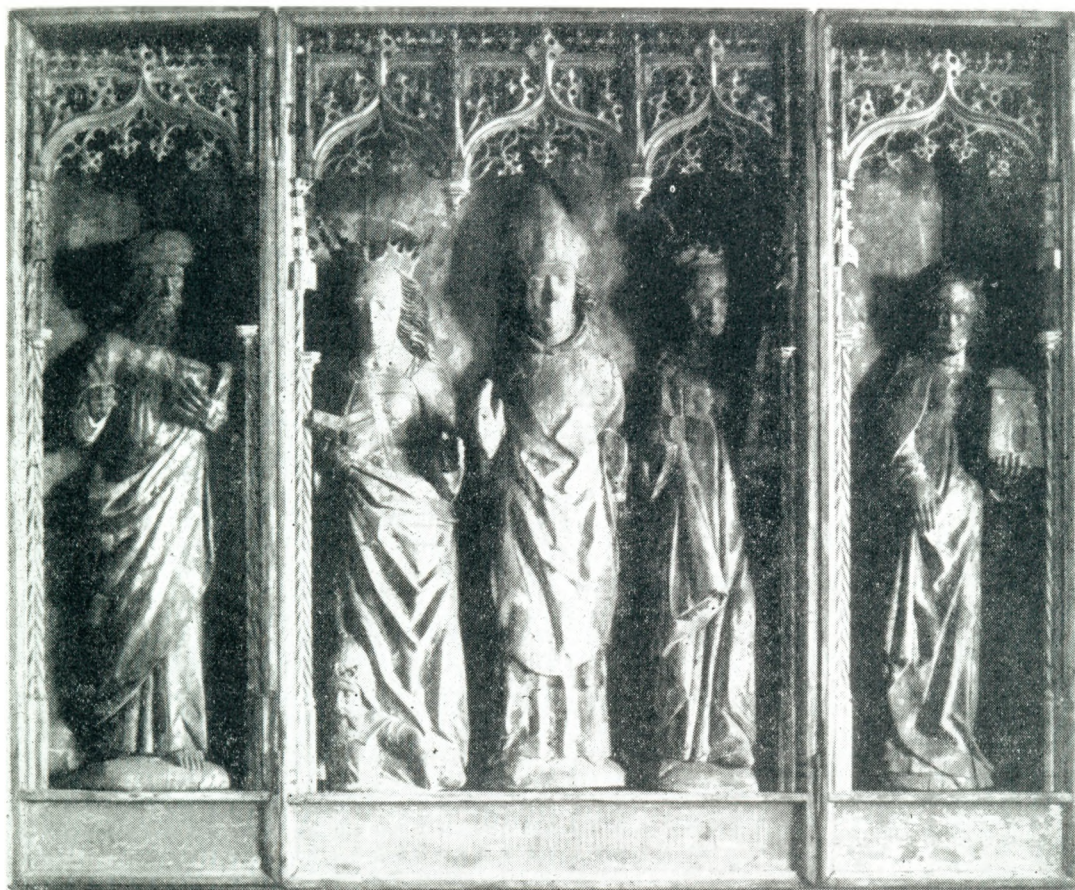
Naar nu samme Kyrie er udsiungen, sjunger Præsten for Alteret paa Festdagen: Gloria in excelsis Deo. men paa Synddagene. Loff .Ere oc Pryss vere Gud i det Hoyeste. oc derpaa siden: Alleniste Gud i Himmerig . . . huorpaa Degnen gaar ned paa Gulfuen vender sig til Menigheden oc farer frem at sjunge samme Psalme met Menigheden. Samme Psalme, savel som ocsaa alle Psalmer skulle Sognefolket staaendis sjunge, oc det saaledis, at Mands-Personerne sjunge it Vers oc Quinde-Personerne det andet, oc saaledis it Vers om det andet, oc at de derhos rette dem i Sangen effter Choret eller Degnen.«

»Naar denne Psalme er udsiungen, vender Præsten sig om imod Folket oc siunger: Herren vere met Eder. Huorpaa Degnen svarer: Oc met sin Aand.* Derpaa siunger Præsten Collecten. imidlertid ligger Tilhørerne paa deris Knæ. Oc bliffuer siden Epistlen siunget for Alteret. Effter Epistlen er siunget, sjungis en Psalme, som smuct kommer offuerens met Sondagenis Evangelia.«

Nu mangler der desværre et Blad i Manuskriptet, (p. 14—15), af en Bemærkning fremgaar det, at Begravelsesskikkene har været omtalt her. (Huorledis mand skal forholde sig, naar mand biudes till Begravelse). Men antagelig har der ogsaa staaet noget om Daabs-handlingen. Kirkeordningen for Aabenraa Amt** (optrykt i Schriften des Vereins für s-h. Kirchengerrichte. II Række, Bd. 4) paabyder, at der ikke maa være mere end 5 Faddere ved Barsedaa, og der oplyses, at der ofte har været 30, 40, ja, 60 Faddere, »Welches nur allein

* Der staar sin, det er mærkeligt, men det kan jo være en Skrivefejl.

** Hertug Johann Adolps, 1598.

Nikolaus-Altartavle i O. Løgum Kirke.
(Solgt 1900 for 50 Mk., nu i Kunst- u. Gewerbemuseum i Flensburg)

umb eines geringen geniesses willen geschieht unndt in der Christlichen Kirchen grosse ergernuss gibe. Ligeledes forbydes den „papistiske Misbrug“, at Kirkegangskoner indføres „mitt dem Lichte“.

Efter Lakunen fortsætter Bruun: Naar denne Psalme er siunget til Ende, stiger i Jesu Nafn Præsten paa Predickestolen. Salmen maa vel have været: Vi alle troe . . — Trossalmen. — Prædikenen maa vare si det lengiste en Stund, og Menigheden skal staaendis den anhore. Efter Prædikenen og Bonnen for „de trende Houitstater oc den dertil forordnede Bon,“ synges der alter en Salme. Hvis der er Begravelse den Søndag, synges: Herre Jesu Christ sand Menniske oc Gud; er der Vielse: Aff Hoyheden oprunden er, eller: Velan Herren opholder vor Huss oc Gaard. Er der intet særligt den Søndag, synges: Beholtt oss Herre ved dit Ord, eller: Fra Ondt bevar oss sammelund, eller: Forlene oss met Fred.

Saa følger Altergangen. Og det ser ud til, at der hver Søndag har været Altergang. Maa-ske har Folk endnu paa det Tidspunkt haft den Følelse, at nu kom Gudstjenestens Højdepunkt. Mændene modtager først det hellige Sacramente, derefter Kvinderne. „Præsten begynder at læse Formaningen, da alle Mands-personer (de gamle først) skulle gaa frem op imod Alteret, oc der bliffue bestaaendis paa Reyen efter hinanden, indtil samme Formaning haffuer Ende, oc siden, naar Præsten sig omvender til Alteret, oc sjunger Lader oss bede, alle falde ned paa deris Knæer oc aff Hiertet beder met Præsten oc Menigheden: Fader vor, Du som est . . . Vor Herre Jesus Christus, i dend Nat der hand blef forraadt . . . Naar nu saadant haffuer Ende, skal den Ene smuet effter den Anden træde frem paa den Nørr Side ved Alteret for oc effter met tilbørlig Reverentz oc bøjede Knæ annamme det velsignede Brod Christi Legeme, oc siden gaa bag Alteret hen til den Synder Side, oc der i Lige-

maade for oc effter met boide Knæ annamme den velsignede Viin, Christi Blod. Oc naar det er skeet, gaar en huer strax ned igjen i sin Stoel, falder paa sin Knæ, oc aff Hiertet med Præsten siger Tacksigelse: Vi tacker dig, Herre, allmectigste evige Gud. Ligeviis som Mands Personerne sig i saa maader skicke oc forholde, ligesaa skulle oc Qvinde Personerne giøre, oc skulle smuekt gaa frem den Ene efter den Anden, dog at Pigerne gaar forst oc fremmerst! Efter Altergangen oc »Effter at Tacksigelsen aff Præsten er siunget skal enhuer opstaa oc aff Præsten annamme Herrens Velsignelse. Dermet Gudstjenesten blieffuer besludet. Huorpaa blieffuer siunget: Vor Herris Jesu Christi Fred . . . eller: Forleen oss met Fred . . . Naar nu samme Psalme er udsiunget, falder Præsten paa sin Knæ for Alteret, oc alle Tilhørerne met hannem enhuer i sin Stoel. Imidlertid blieffuer aff Degnen Bede-Klocken slaget, oc giør en huer sin Bøn til Gud, oc staar siden derpaa op, oc gaar hiem i Herrens Fred.«

Denne Skildring af Gudstjenesten, som den formede sig ved Aar 1660, er et ikke uvigtigt Bidrag til Slesvigs Kirkehistorie i 17. Aarh.

Vi vil endnu lige standse ved enkelte Ting af særlig Interesse.

Messeklæder har endnu paa det Tidspunkt været i Brug. De er formodentlig afskaffet omkring ved Aaret 1717. Da døde den gamle Pastor Tode, og han er nok den sidste Sognepræst, som har brugt Messeklæder. Pietisterne var imod Brugen af M., og deres Aandsfrænder Rationalisterne ligesaa. Med deres snævre og subjektivistiske Begreber forstod de ikke Messeklædernes Betydning. De pietistiske Gejstlige ivrede imod dem og afskaffede dem, hvor de kunde, eller forhindrede, at nye blev anskaffet.

I Ø. Løgum Kirkeregnskabsbog skriver Pastor Tode i 1744: »Überdem wollte der Hr. Probst (d. e. Pietisten Schmidt i Aabenraa) nicht einwilligen mir Messkleider anzuschaffen, weil solche anderswo nicht gebraucht und der Kirche zu Umkosten«. Tode døde gammel og mæt af Dage i 1747, og Messeklæderne er nok gaaet i Graven med ham. De var ogsaa gamle og udtjente nu. (Anskaffet efter den kejserlige Krig, da de forrige røvedes af Soldaterne).

Siden har Menigheden kun set Præsten i den sorte Kjole. »e Summar«.

Salmebogen. Salmebogen er jo Lægfolkets Bibel, har altid været og er endnu den mest benyttede og almindelige Bog i Hjemmene. Hvad Salmebog har man benyttet i 17. Aarh.? Vi ved faktisk intet herom; thi intet Steds omtales Salmebogen, heller ikke blandt Kirkens Bøger. De første Spor af en bestemt Salmebog viser hen til den Pontoppidanske, men den udkom først i 1740. Kingos har næppe været i Brug her. Der findes i hvert Fald ikke det mindste Spor af den. Tilbage er saa Hans Thomisøns danske Salmebog.

Jeg betvivler, at den har været i Brug i Kirken, — maaske nok i Hjemmene. Ganske vist var Udgiiverens kodelige Broder, Knud Thomisøn, Præst her fra 1587—1608 og siden hans Efterslægt til 1747, og dog maa det betvivles, at den har været i Brug ved Gudstjenesten. *Man har simpelthen ikke benyttet nogen Salmebog ved Gudstjenesten.*

Det er paafaldende, at der ikke findes mindste Spor af den: men det afgørende er, at der kan anføres en Del Facta, som støtter ovenstaaende Antagelse. For det første var Anskaffelsen af en Salmebog nu ikke hver Mands Sag i 17. Aarh., det var en kostbar Historie. Saa er der det mærkelige Forhold, at Folk synger Salmerne staaende. »Alle Psalmer skulle Sognefolcket staaendis siunge,« siger Knud Bruun jo.

Man maa vel tænke sig, at Menigheden har sunget Salmerne udenad. Det viser sig da ogsaa af Bruuns Efterretninger, at man Søndag efter Søndag har sunget nogenlunde de samme Salmer, dem har Folk vel kunnet udenad fra Barnsben, og man har saaledes slet ikke haft Brug for en Kirkesalmebog. I det foregaaende er nævnt, hvilke Salmer, der blev sunget. Disse faa Salmer, suppleret med et mindre Antal Salmer, som skiftevis blev benyttet som Hovedsalme, har Folk kunnet udenad, og de har sunget dem Søndag efter Søndag.

At man har sunget Salmerne udenad er sikkert ældgammel Skik, der formodentlig stammer fra Kirkens første Tid, da Lægfolk ikke kunde læse Salmerne, men kun ad Ørets Vej lærte dem udenad. Da der saa i 16. Aarh. udkom Salmebøger, vandt de næppe nogen Indgang i Kirkerne, men anvendtes kun i Hjemmene.

KIRKENS KATEKETISKE ARBEJDE.

1. Sogneskolen. (Katekismusundervisningen).

2. Onsdagsgudstjenesten. (Katekismusprædiken).

Da Gudsdyrkelsen ved Reformationen flyttedes fra Øjets til Ørets Verden, blev Menigheden degraderet til »Tilhørere« og Præsten til Prædikant. Undren og Tilbedelse er Sjælens naturlige Elementer. Nu erstattedes Undren af vidtløftige og ofte intetsigende Forklaringer, Tilbedelse forandredes til Aflytning af mange Ord. Det betød, at der maatte indføres et nyt klaprende Apparat, for at Tilhørerne kunde komme paa Bølgelængde med Taleren.

Dette nye var Katekismusundervisningen. Den efterreformatoriske Tid lagde megen Vægt paa, at »Tilhørerne« kunde forstaa og formaaede at fremsige den kristne Tros Hovedpunkter. Af Bruuns »liden Ordning« saa vi, at Betingelsen for at kunne deltage i den hl. Nadver var, at den enkelte kunde Katekismens Ordlyd udenad. Katekismen fortrængte næsten den hellige Skrift, den kaldes da ogsaa ofte ligefrem »den hellige Katekismus«.

Præstens Hovedfunktion blev dertor — ved Siden af Prædiketjenesten — Kateketik. I Hertug Johan Adolfs Kirkeordning for Aabenraa Amt hedder det da ogsaa betegnende nok: De — Præsterne — skal »insonderheit auff die Predigte des heiligen Catechismi mitt vleiss sehen, dieselben von Jahren zu Jahren unauffhorlich treiben undt zuvolge der in negstgehaltender General Visitation beschenen erinnerung ihrer zuhorer zu gelegener zeitt fleissig darinne Examiniren.«

Det kateketiske Arbejde skulde ikke blot gælde Børnene, men ogsaa de voksne, ja hele Menigheden. Katekismusundervisningen foregik derfor paa to Maader, i Sogneskolen (Katekismusundervisning) og i Kirken (Katekismusprædiken og -eksamination).

Sogneskolen.

Som første Punkt nævner Bruun: »Der skal holdis i Lügum, som er i Kirkebuen en allmindelig god Sogen-Skole, til huilcken Forælderer uden all Forsømmelse fliteligen skulde holde deris Børn, at de kunde lære deris hl. Catechisme 5 Houitstycker met Forklaringer etc. Uden huilcken Skole en Guds Tjener udi sit Embede arbeider flux forgjævis, ja uden huilcken baade det aandeligt oc verdssligt Regimente bliffuer omkuldkast oc ødelagt, som Lutherus formellder udi Fortalen offuer den liden Catechismus.«

Det er sikkert den Tids Syn paa Katekismusundervisningens Nødvendighed, som her kommer til Orde.

For Almueskolens Vedkommende skabtes der ikke noget principielt nyt ved Reformationen.* Paa Landet fandtes der ogsaa i den katolske Tid Skoler; deres Oprindelse skyldtes Kirkens Omsorg for Katekumerne, Skolen var derfor af kirkelig Oprindelse, og Kirkens lavere Clerici besørgede Undervisningen. Sandsynligvis har hvert større Landsogn i den katolske Tid haft baade en Sognepræst (Kirkeherre) og en ordineret — og altsaa studeret — Degn (Diaconus). Endnu ca. 100 Aar senere findes saadanne Diakonater ved flere Kirker

* E. Feddersen, Kirchengeschichte Schl.-Holst. II 571.

i Amtet, (Løjt, Varnæs, Bjolderup). Naar de ikke kan paavises for alle Kirkers Vedkommende, beror det muligvis paa Kildernes Utilstrækkelighed.

Kirkeordningen af 1542 bestemmer, at Degnene — og her er Talen vel om uordnede Degne — skal undervise Børnene paa Landet. En Sogneskole har der været i hvert Sogn.

Folkeskoleloven af Exaudi 1544 bestemmer, at Degnene ogsaa skal lære Børnene at læse. I Degnehuset, som var Kirkens Ejendom, fandtes ogsaa en Skolestue, hvis da ikke Undervisningen ligefrem foregik i en af Kirkens Tilbygninger. Endnu i 1713 bygges i Bjolderup en Sogneskole for Kirkens Penge,* og af Kirkeregnskaberne ses, at endnu i 18. Aarh. betales alle Udgifter til Sogneskolen af Kirkekassen.

De ældste officielle Skoler, vi kan efterspore, er altsaa ikke alene af kirkelig Oprindelse, men de opretholdtes ogsaa ene og alene af Kirken. Staten har i 15. 16. og 17. Aarh. ikke betalt en Penning til Skolerne, hverken til Lokaler, Undervisning eller Lærerruddannelse. Det vilde være en historisk Uret at glemme eller endog benægte det. Kirken sørgede endvidere for Læreren — Degnen — og for et effektivt Tilsyn, et Tilsyn, som oftest havde Karakter af Beskyttelse mod Beboernes Uvilje imod Skolen. Dette „Tilsyn“ blev undertiden til en frygtelig Byrde for Præsten, det skadede ham i hans Gerning, saavel som økonomisk, idet Befolkningens Vrede nu ramte ham.

Gennem 17. og 18. Aarh. gaar et uafsladeligt Tovtrækkeri mellem Myndigheder og Befolkning. Det er Skolen, man slaas om. Myndighederne — Amtmand og Provst — holdt paa den officielle Sogneskole, hvor Undervisningen var obligatorisk, medens Befolkningen ligesaa urokkeligt holdt fast ved Privatskolerne. (Klip-skoler, Vinkelskoler, som de foragteligt kaldes i de officielle Dokumenter). En Kreds af Forældre, eller et til flere Bysamfund, lejede en Karl, som for lidt Lon, Kost og Logi om Vinteren underviste Interessenternes Børn. Denne Skoleform blev bekæmpet af alle Myndigheder, men Befolkningen holdt fast ved dem, og de bestod uagtet alle Angreb, som rettedes imod dem, helt til 1814, da de lystes i Kuld og Køn og omdannedes til Distriktsskoler.

Ved Folkeskoleloven af 1544 blev det paalagt Præsterne — under Trusel af Embedsfortabelse — at sørge for Oprettelse eller Reorganisation af Sogneskolerne; desuden bestemtes det, at der nu ogsaa skulde undervises i Læsning. Denne Nyordning forte en Del ekstra Udgifter med sig, og det er næppe gaaet helt stiltiende af. Pastor Knud Bruun fortæller i sine Optegnelser, at en Præst i Løgum, Hr. Andreas, var »geraadet i Strid med sit Sogn«, og det medførte bl. a. at Smortienden, som hidtil havde været 2 Mark af hver Kø i Sognet, nu blev halveret. Af et Skatteregister fra 1535 ses, at paa det Tidspunkt var Hr. Andreas Jacobi Sognepræst i Løgum, formodentlig har Skoleordningen i 1544 været Aarsag til den nævnte Strid. Vi vil faa at se, at enhver lille Forbedring paa Skolens Omraade siden kostede Præsten Ubehageligheder og økonomisk Tab, det var den Lon, han fik for sin Medvirken derved. Enhver Ændring til det bedre ledsages siden af Strid og Spektakel, saa har det vel heller ikke været anderledes i 1514.

Den første Efterretning vi har om Sognets Skolehus, stammer ligeledes fra Knud Bruun. Han meddeler, at blandt de mange Gaarde og Huse i Sognet, som brændte i den kejserlige Krig (1627—29) var ogsaa Degneboligen i Ø. Løgum. Man kan vel med Sikkerhed gaa ud fra, at her er ogsaa holdtes Skole, thi Hertug Johan Adolfs Kirkeordning for Aabenraa Amt 1598** indskærper: »das in allen undt jedem Caspell laut unserer Kirchenordnung Schule

* Achelis Zeitschrift 1937, 223.

** Offentliggjort af Prof. H. v. Schubert i Schriften des Vereins für s.-h. Kirchengeschichte II Række 4 Bd., p. 36 ff.

gehalten werden, undt alles im Schull Regiment ordentlich zugehen undt die Jugend nutzlich undt voll instituiert werden muge.«

Da Skolen nu brændte i 1627, og Degnen døde samme Aar. (1627, 11. Nov. jordedes Lauwerts Degn i Lügum, 68 Aar gammel. Kirkeb.) har der siden i en Aarrække næppe været nogen Sogneskole. De fleste havde mere end nok med at faa deres egne Huse paa Fode igen.

Det vil dog ingenlunde sige, at der ikke fandtes Skoler i Sognet. Tværtimod. Smaa private Skoler i den mest primitive Form fandtes der i de andre Byer, og Beboerne var særdeles godt tilfreds med dem — hvorimod Sogneskolen var Genstand for deres Uvilje, — og de tænkte ingenlunde paa at faa Sogneskolen rejst af Ruinerne. Det ser ud til, at man i 1610, eller maaske for, er bleven nodt til i hvert Fald at tænke saa smaat paa det, thi af en Del Dokumenter fra Aarene 1610—49 ses det, at en ny Strid er blusset op. Knud Bruun, som tiltraadte Embedet i 1641 efter Stedfaderens Død, forefandt Sognet i vild Uenighed ved sin Ankomst, og atter var det Skolen, som gav Anledning til Striden. Paa Sønder Rangstrup Herredsting, (22. Okt. 1610) forespurgte Kirkeværgen Jep Andersen af Andholm „semptliche von Heldewat, Eckwadt, Bedstede und Riess karspel. so veel des Dages tho Dinge versammelt wehren. welchergestalt se idt holden mit ehrem Pastoren undt Köster husen“, han fik til Svar, at de fordelte Arbejdet imellem sig, saaledes at »fähret Mann by Mann, klein und grothe, Ricke und arme in ehren Karspeln gelike veel.“ At fordele Arbejdet paa den Maade var dog lettere sagt end gjort, og Sognemændene geraadede nu i Strid om Arbejdets Fordeling, saaledes at der maatte nye Skrивerier og Rejser til. Baade Provst Hübschmann i Aabenraa og Amtmanden (Kay v. Ahlefeld) i Haderslev maatte adskillige Gange tale Folket til Fornuft. Det ser dog ud til, at Skolebygningen atter har rejst sig paa sin gamle Plads engang i Fyrrerne. Men — derved blev det, nogen Undervisning i lovlig Forstand fandt ikke Sted. (Man havde jo de kære Klipskoler).

»Anno Christi 1618. den 30. September som var den næste Dag efter S. Michelsdag. — skriver Knud Bruun — der Voris admodum D. D. Johannes Reinboth, Superintendentens generalis paa general Visitatio iblandt andet spurgte mig, om der bleff her i Sognet holdet Skole? Huorpaa jeg svarede Ney. Huorledis kommer det? sagde hand. Dertil jeg suarde, at Degnens Aarlige Indtrader var saa ringe, at hand uden sit Schræder-Handwerk oc dissligste sin Auffling icke aff Degnedømmet kunde leffue oc sig oc de sine opholde. Deroffuer det oc kommer, at Skolen icke bliffuer holden, huilcket høyligen er at beklage, huorpaa Sup. svarede oc sagde: Att der nu oc hereffter i Fremtiden endelig skulde holdis Skole her i Sognet. saavel som udi huert Sogn udi det gandske Apenrade Amt.

Paa den næste efterfølgende Dag, som var 1. Oktober, som var 18. Søndag p. Trinit. effter Prædieken haffuer Superint. formanet Sognefolket at holde deris Born oc Ungdom til Skole, oc at der endeligen hereffterdags skulde holdis Skole udi Sognet.«

Pastor Bruun talte nu med Sognefolket om Sagen, og foreslog, at Degnen fik noget mere i Løn.

»Huad denne aarlige Forbedring var, vilde de gerne vide. Huorpaa jeg oc Kircke-Vergerne Hanss Jenmark af Jarup oc Jep Andersen af Aandholm suarde dennem, at 24 Mand (som brugeligt hidindtill haffuer været) kunde aff Sognefolket udvælges saadant allerbedst kunde anordnes, oc huad de anordner oc paalagde, dermed det gandske Sogn skulde være tilfreds. Dette Forslag lod sig mange bifalde, oc bleff derpaa 24 Mand udneffned iblandt Sognefolket. Huilcke Mænd, effderdi at de self indbyrdes derom bleffue usamdirectige oc dertil met andre bleffue . . . hvis Raab oc Skrig fick offuerhand, at de sig intet nytt vilde haffue paalagt, der de skiold fra huerandre, oc haffuer intet gaatt udrettet.«

Nu begynder saa Striden først for Alvor, og den unge, men energiske Sognepræst fik sin Part af Ubehagelighederne herved. Bruun saa nu ingen anden Udvej end at henvende sig til Myndighederne, og 22. Jan. det følgende Aar kommer der et Dekret fra Amtmanden, som paabyder Sognemændene at samles udenfor Kirken næste Søndag »und anhören, was alssdann der Herr Pastor Ihnen zu sagen hat.« Denne Gang lykkedes det virkelig de 24 Mænd at naa til Enighed om følgende Lønforhøjelse til Degnen: Af hver Gaard i Sognet skulde han — foruden sin hidtidige Løn* — have 1 Skj. Rug og 6 Skilling. og desuden 2 Sk. af hver Kaadner. »En Person ved Naffn Peder Nielsen aff Grarup, som vel kunde regne oc skriffue oc som met Voris Velbyrdige H. Amtmands Tilladelse saavel som ogsaa met H. Proustens begivet sig hid till Eb Lauritzen Degen.« Den unge Mand skulde nu holde Skole i Stedet for Degnen.

I Haab om, at alt nu var kommen til en lykkelig Afslutning, skrev Præsten: Udi den hellige Trefaaldigheds Nafn er begynden met Skolen at holde (dog ickun met nogle faa Born) den 20. Nov. udi dette 1649 Aar. Huortill den gode Gud villde giffue sin Naade oc Velsignelse for Christi Skyld. Amen.

Det ringe Børneantal, som mødte i Sogneskolen den første Dag, huede ham nok ikke, Bruun har maaske haft bange Anelser, i saa Fald gik de i Opfyldelse. Ingen aff »Sognefolket (uogle faa undtagen) vilde sende deres Børn i Sogneskolen, men lod dem bliffue hieme oc gaa i smaa oc Klipskoler.« Aaret 1649 er nok gaaet til Ende under Strid og Splid. 2. Nov. faar Beboerne Befaling fra Amtmanden i Aabenraa (og de haderslevske 10. Dec. fra Amtmanden i Haderslev), »Nachdem der Küster zu Lügum einen guten Kerls bekommen, so da woll rechnen undt schreiben kann nicht allein in dänische, sondern auch in teutscher Sprache . . . sollen sie hinführo alle Klipschulen einstellen undt ihre Kinder zum Küster zu Lügum in die Schule schicken.« I Tilfælde af Genstridighed trues med Boder.

Fra de Byer, hvor der fandtes Klipskoler, sendtes der nu Ansøgninger om Fritagelse for at sende Bornene til Sogneskolen. Deres Born har en lang Vej at gaa, om Vinteren er Vejen næsten ufremkommelig for Born, de har en god Skolemester i deres By, og de ønsker i det hele taget, at alt bliver paa den gamle Maner (bei unserer alten Manire zu verbleiben). Saadanne Ansøgninger indsendes fra Gjenner, Hovslund, Rovbjerg og Jarup. De faar dog alle Afslag, og 4. Febr. 1650 kommer der en ny Befaling fra Amtmanden, denne Gang trues der med Straffe. *Alle Børn skal gaa i een Sogneskole*, skriver Amtmanden.

Gjenner maa imidlertid have faaet sit Ønske opfyldt. I en Skrivelse paalægger Amtmand v. Winterfeld i Aabenraa Gjennerboerne at træffe Aftale med Hr. Knud om, hvormeget de skal give en Skolemester, foruden den Part Byen skal yde til Degneskolen i Logum. Endvidere paalægges det dem at lade deres Lærer fremstille for Provsten og Sognepræsten, for at de kan afgøre „ob er solche Praeceptur der Jugend zu Nutzen verriichten könne.“

Her er altsaa et — enestaende — Eksempel paa, at en Klipskole anerkendes af Myndighederne. Vi vil endnu høre, hvad Pastor Bruun har at fortælle herom.

»Indbyggerne udi Gienner beklagede at deris Børn fra deris By herhid til Lügum om Vintertiden icke alleniste haffuer en lang Vey at gaae, men ocsaa at imellem denne By oc Gjenner om Vinteren paa atskillige Stæder findis Vand, huorsomhelst saa deris Born skulle gaa offuer Broer, oc saadant icke var uden Fare, haffuer sig erklæret selff at lade opbygge udi deris By it Skollhuss, huormet oc Øffuerrigheden tillfreds, dog met den Vilkaar

1) At, paa det Lygum-Sogenskol altid dissbeder maa bliffue ved Mact, de allegevel

* 5 Ortug Rug, 1 Gaas og 4 Brød af hver Gaard, det halve af hvert Kaad. Øst for Kirkegaarden havde Degnen 1/2 Skp. Jord. (Jb. 1609)

skulle lige ved deris andre Mitsogns-Mænd dertill være forpligtede at giffue efter kgl. oc fyrstel. Amtmands Anordninger oc allworlige Befalinger, ut supra ex infra er at se oc fornemme.

2) At de ocsaa skulle forskaffe dem en god oc ductig Skolemester.

3) Uden all Forsømmelse siden ocsaa holde deris Børn fliteligen till Skole. Huor paa aff Øuerrighed mig, som deris Sjælesørger, er anbefalet en Gang udi hver Maaned oc saa ofte, som Lejlighed kunde giffue sig, samme Skole at besøge oc god Opsyn at haffue, oc derom siden voris forordnede Hr. Proust udi Aabenraa relation at giffue.«

Endvidere tilføjer Bruun — og det er en meget vigtig Oplysning — „Efterdi Sogne-Mænd endeligen icke selff godvilligen haffue vild gjøre fremdeles noget Tillæg till Skolens Forfremmelse, oc da Amtmand v. Winterfeld icke syntes det var raadsommeligt eller gaffnligt, at Skol-Børnene skulde giffue Uges Pendinger till Skol-Løn. (som ellers brugeligt er) deroffuer Forældrene for saadan Uge-Pendings Skyld, som kunde giffue to, tre eller flere, enten vil holde samme deris Børn tilbage oc icke indskicke dem till Skole, eller oc, naar Børnene icke tilfulde haffue ganget udi Skole Ugen om, forholder Degnen Skollønnen.“

Amtmanden har derfor „allvorlig formanet oc forordnet huad hver fuld Bohlsmand saavel som ocsaa hver Kaadner aarligen skulle giffue till Skolemesterens Underholdning.“

Foruden den allerede aftalte Rugafgift skal desuden betales af hver Gaardmand (Bohlsmand) 8 og af hver Kaadner 3 Skilling lybsk.

Denne Oplysning er meget vigtig, eftersom man heraf ser, at Skoleudgifterne allerede i 1650 paalignes alle Beboere, uanset om de har Børn i Skolen eller ej.

„Nest Gud kand mand udi dette — Lügum — Sogn paa Børns oc Effterkommeres aldrig tilfulde tacke voris Naadigste Landesfürste oc Herre for saadan faderlig Omhyggelighed oc Naadigste Forordning, saavel som ocsaa hans højædle oc velbyrdige H. Amtmand, oc Erwerdige oc Høj lærde H. Superintendent oc H. Prousten for dette Christeligt Verkes gode oc flitig Befördring, at oc Skolen er kommen paa Fode. Saadan høj oc stor Velgjerning vilde jo den gode Gud dennem kjærligen belønne her tiimeligen, oc hiset evindeligen.“

Den Bitterhed Striden havde medført, og de Ubehageligheder, Bruun havde haft deraf, faar ham endnu til at tilføje en Klage over „dend store Uforstandighed, som desværre nogle iblandt mine Tilhørere imod dette christelige Verck haffue ladet se, udi Synderlighed Sogne-Fogeden ved Nafn Dynnis Iffuersen.“ (d. e. Sognefogeden i Gjenner)

Pastor Bruns Optegnelser om Skolestriden i 1648-50 er værdifulde ikke bare til Belysning af Skoleforholdene her i Sognet i 17. Aarh., de er tillige et vigtigt Bidrag til Nordslesvigs Kulturhistorie for et Tidsrumms Vedkommende, som vi ellers ikke kender stort til.

De viser os Bøndernes Uvilje mod et ordnet, af Myndighederne anerkendt og kontrolleret Skolevæsen. De holder fast ved de gamle Vinkelskoler, hvor et Forældre-Interessentskab selv ordner det hele og selv afholder alle Udgifter, enhver efter sit Børnetal. De er paa Vagt imod enhver — i deres Øjne unødvendig — Udgift.

Man faar ogsaa Indtryk af, at der m. H. t. de kommunale Forhold har været en ikke ringe Selvstændighedsfølelse i Beboerne, Myndighederne kan ikke uden videre sætte deres Ønsker igennem, der sluttes endog et Kompromis. Endvidere maa det fremhæves, at allerede i 1650 paalignes Skolevæsenets Udgifter alle Sognets Beboere (Jordejere), uanset om de har Børn i Skolen eller ej. Dette Princip lovfæstes for Hertugdømmernes Vedkommende først i Skoleloven af 1814.

Man faar heller ikke Indtryk af, at det har staaet særligt sløjt til m. H. t. Folkeoplysningen dengang. Børnene undervises f. Eks. baade i Tysk og Dansk, og alle har sikkert kunnet læse. (Det synes bl. a. at fremgaa af Bruns „liden Ordning“, hvor det Ønske frem-

sættes. at Husfædrene eller Husmødrene skal læse Søndagens Evangelium for Husfolkene). At Bornene har lært Katekismen paa dansk, er der ingen Tvivl om. Det synes derimod ikke at have været Tilfældet i Haderslev Amt, selv om dette Amt horte til den kgl. Del af Hertugdømmerne. Her visiterede den kgl. Generalsuperintendent Stephan Klotz i 1649, og i sin Indberetning til Kongen om Forholdene i Amtet fremsætter han det Ønske, at de tyske Katekismer afskaffedes »welche die Kinder ja nicht verstehen, sondern Dänisch in Schulen gelehret.« (XVII 789, Kiel)

I Krigsaarene 1657—60 har Sognets nyordnede Skolevæsen vel ogsaa faaet sit Knæk, sammen med alt andet. Bruuns Efterretninger gaar kun til 1660, og vi har derfor ingen sikre Oplysninger om Skolevæsenet i Aarhundredets sidste Trediedel. Sogneskolen i Ø. Løgum er dog sikkert blevet opretholdt, det samme gælder vistnok ogsaa Skolen i Gjenner. Den gottorpske Jordebog 1704 nævner begge disse Skoler. Sidstnævnte Sted er der et Skolehus paa 4 Fag, det er velholdt, siges det i Jordebogen, og »bygget paa Byens Gadejord« (auff gemeiner Strassen-Erde).

Om Degneskolen i Ø. L. siger Jb., at Degnen har 8 Fag Hus, »worin 2 fach zum Schulhauss gebauet und vom Kirchspiel unterhalten werden«. Heraf synes at fremgaa, at Skolestuen dels er Degnens, dels Sognets Hus, medens Skolemesteren i Gjenner næppe selv har haft Hus, har Degnen derimod foruden de nævnte Fag endnu 2 Fag Stald, som han har ladet bygge »ex propriis« og ligesaa 6 Fag Faaresti.

Hvordan Forholdene har været i de andre af Sognets Byer er uklart. Leerskov og Rovbjerg var iøvrigt næsten øde efter Krigsaarene, Jarup var ogsaa haardt medtaget, og Hovslund, saavel som Løgum og Gjenner, var sunket ned i den sorteste Armod, selv om Indbyggerantallet her havde holdt sig bedst.

Onsdagsgudstjenesten (Katekismusprædiken)

Den anden Del af Kirkens kateketiske Arbejde bestod i Afholdelse af særlige Gudstjenester, (hver Onsdag) hvor et Stykke af Luthers liden Katekismus blev benyttet som Tekst, dvs. blev forklaret og udlagt og derefter i Samtaleform atter gennemgaaet med hele Menigheden.

Allerede Kirkeordningen 1542 bestemte, at umiddelbart efter Prædikenen — ved Højmessens — skulde Præsten gennemgaa et Stykke af Katekismen med Menigheden. Var man paa denne Maade naaet igennem hele Katekismen, skulde der begyndes forfra.

Katekismusprædikenen var saaledes en Fortsættelse af Skolens Katekismusundervisning. Tanken var vel nærmest, at de voksne skulde repetere deres Børnelærdom og hjælpes til en klar Forstaaelse af. »hvad jeg skal tro og gøre«, og i det hele taget kunne føre en Samtale herom.

Men Menigmands sproglige og aandelige Forudsætninger har næppe tilladt mere end en mekanisk Gengivelse af Katekismens Ordlyd. En saadan var maaske ogsaa i Datidens Øjne fuldtud nok. Knud Bruun formaner f. Eks. Gang paa Gang Menigheden til indbyrdes at repetere Katekismens Ordlyd. De unge skal »Paa Paaske- og Pintze-dag til Aften-sang (Alle unge Personer. Unge-Karle, Dreng og Piger i dette Lügum Sogen) uden all Forsømmelse aarligen sig indstille og opsig for deris Sjælesørger deris Catechismi 5 Houitstycker med Forklaringen, huilke de tilforn haffuer lærd, paa det de icke skulle forglemis.«

Ogsaa ved Skriftemaalet Lørdag Eftermiddag skal »Tilhørerne gamble og Unge opsig« Katekismens 5 Hovedstycker. Og Kirkegængerne bør »tilbringe Veyen og Tiden« med at »opsig Catechismum oc it Par Kiercke-Salmer.«

Mon Datidens Mennesker gjorde det?

Men foruden alt dette skulde der i Kirken hver Onsdag afholdes en særlig »Gudstjeneste«, som dog mere har været en Slags Søndagsskole med Katekismusforklaring og Katekismusoverhøring. Herom skriver Bruun følgende i sin »liden Ordning«:

»Sangen for Predicken paa Onsdagene, som 3 Psalmer Fader Vor etc. Gud Fader udi Himmerige etc. oc Nu bede vi den h. Aand etc. varer 3 Fierringstund. Paa Predickestolen bliffuer aff Præsten læst og fremsatt for Menigheden, som Texten: Den hl. Catechismi 5 Houitstycker met Lutheri Spørgsmaalene. dissligeste Bønnerne for oc efter Maaltid item Morgen- oc Aftenbønner, offuer huileken Læsning en gandske Fierring stund bortløbber.

Paa en halff Stundstiid bliffuer den Punct, som met den værdige h. Aands Hielp oc Bistand Præsten tager sig for at tractere, paa det korteligste forklaret.

Litaniet met Bonnen at læse effter Prædikenen borttager en Fierringstund. Effter at Prædikenen met Bonnen haffuer Ende, sjunges: Vor Herres Jesu Christi Fred Etc. Huor-paa Examen bliffuer holden oc Spørgsmaal repeteret paa en halff Stundstiid, huad somheldst tilforn bleff tracteret.«

Præsten har altsaa ikke blot forklaret et særligt Afsnit af Katekismen, (det tog »en halff Stund«) men ogsaa oplæst og indprentet Tilhørerne hele Katekismens Ordlyd, (offuer huileken Læsning en gandske Fierringstund bortløbber). Og endelig blev der holdt Examen i »en halff Stunds tiid«.

Har alt det virkelig fundet Sted (hver Onsdag?), saa er Befolkningen sandelig blevet aandelig dresseret, saa det forslaar noget. Det er dog vist ret tvivlsomt, om denne »Examen publicum« virkelig lod sig udføre, om de ældre og gamle gik med til det. Man vægrer sig næsten ved at tro, at vor selvbevidste og aandelig selvstændige Bondebefolkning lod sig degradere til Skolebørn. Derimod er det sandsynligt, at Altergæsterne blev eksamineret i Skriftestolen, — Examen privatum — kaldtes dette. Behageligt har det ikke altid været for Præsten at afholde sliq Kundskabsprøve. Ja, det skal endog have kostet een af Præsterne i Ø. Løgum Livet. Det fortælles om Pastor Johannes Hybschmann (død 1697), at Aarsagen til hans Dod var, at han »i Skriftestolen blev groft og uforskammet begegnet af en Hyrdekone fra Rovbjerg.«

— Maaske har hun samtidig allivet Examen privatum.

MINISTERIALIA

Daab. Konfirmation. Vielse. Begravelse.

Kirkebogens Registre er for den ældre Tids Vedkommende udelukkende kirkelige. I Stedet for Fødsels- og Dødsregistre er der ført Daabs- og Begravelsesregistre. Først fra 1763 er baade Fødsels- og Daabs-, Døds- og Begravelsesdata anført. Daabsregistrene omfatter derfor ikke alle Børn, som er født i Sognet. De dødfødte Børn og Børn, som døde umiddelbart efter, finder man derimod i Begravelsesregistret. Fra Tiden før 1763 kender man altsaa ikke Folks Fødsels- og Dødsdata.

Daab.

Børnene blev i ældre Tid saa godt som altid døbt den følgende Søndag, og Daaben forrettedes altid i Kirken. »Inden 4 Dage skal Barnet døbes i Kirken og kun have 3 Faddere Kirkegangskonen maa kun have een Kone med. Der maa kun bydes 6 Koner til Hjælp ved Barsel, og der maa ikke nydes Drikkevarer.«* Hjemmedaab var yderst sjælden og var iøv-

* Pastor Spandovius: Udtog af fyrstel. Forordn. 1623. Præstearkivet.

rigt ogsaa forbudt. Der findes kun ganske faa Undtagelser herfra i 18. Aarh., og Præsten har saa omhyggeligt noteret det i Kirkebogen og tilføjet, at „Faderen vil svare de Penge, som Fyrsten paalægger.“ (Boden, saaledes i 1712, da Nis Juhls Tvillinge dobtes i Hovslund). 1728: Forældrene vil indestaa for Følgerne. (Peder Mathiesens Søn, Mathias Pedersen, døbt i Hovslund ³⁹, 1728).

Forst efter 1800 (Rationalismens Tid) ændredes Daabsskikken. Hjemmedaab blev nu mere og mere almindelig. De rationalistiske gejstlige viste Folk Vejen „Man bør især om Vinteren — tiltroe Forældrene saa megen Omhed for deres spæde Børn, at de heller lade dem dobe hjemme, end lade dem i Frost og Kulde, Regn og Blæst, kjøre ofte en lang Vej for at dobes i Kirken.“⁴⁰ Saaledes skrev een af de førende Præster i 1790erne. I Pastor Schmidts Tid (1831—39) er der f. Eks. i to Aar kun døbt et Barn i Kirken. Nu blev Børnene heller ikke mere døbt nogle Dage efter Fødslen, „det regnes for fint, — skriver Kier 1815 — at opsætte Daaben i 6 Uger.“

Faddernes Antal var i Regelen tre.

Konfirmation.

Fra 1650 ff. findes Fortegnelser over unge, som „har opsagt Katekismen i Kirken“ (Catalogus parochianorum Lugumensium ex quidem Juniorum, qui diebus Dominicis coram Ecclesiae facie catechismum publice recitarunt Anno Christi 1650). Efter den offentlige Overhøring maatte de unge deltage i Allergangen (smil. p. 107). Overhøringen fandt i Regelen Sted Palmesøndag. Denne kirkelige Overhøring kan betragtes som en Forløber for den senere Konfirmation, som i Kongeriget først indførtes 1736. Palmesøndag blev derved konfirmationsdagen i Sønderjylland. For 1803 holdtes der kun Konfirmation her hvert andet Aar. „Jeg gav hvert Barn — skriver Kier ved Omtalen af konfirmationen i 1803 — et Sprog og et Vers, og dette fortsatte jeg med. Det synes mig godt, at Børn har en sandt lille Tankeseddel fra den Tid. Men tegne deres Karakter gjorde jeg kun de første Aar. (Præsten aften senere en Karakteristik af hvert Barn — paa Latin — sine Colлектaner, de er nu indestaaende for Personhistorikeren). Konfirmationen indrettede jeg saaledes, at jeg holdt for — — — siden Eksamen paa Kirkegnivet eller nogle opskrevne Sætninger. Iod denne Konfirmationsakten folgte og sluttede med en Tale og en Bøn. Dette Aar gik de konfirmerede først til Alters Skufføesdag, men herefter paa Konfirmationsdagen. Denne Handling blev meget opbyggelig, og jeg holdt den hvert Aar, imod at den for kun var hvert andet.“

Vielse

Bryllupperne holdtes i ældre Tid — indtil Udgangen af 18. Aarh. — altid om Søndagen, og Vielsen foretoges i Kirken under Gudstjenesten. Et fyrsteligt Mandat indskræper i 1698, at „alle Vieser skal ske efter Prædikenen om Søndagen.“ Omkring 1800 blev det almindeligt, at Brylluppet holdtes om Fredagen, saa fegnedes Festen i tre Dage. Skulde det være særlig fint, blev Brudeparret viet hjemme. (Huscopulation) Første Gang, det skete her i Sognet, var i 1764, da Gunder, Nis Hinrichsens Datter i Leerskov, blev gift med Hinrich Jørgensen. I Kirkebogen staar der, at „de blev viet i Huuset, som aldrig tilforn er sket her i Menigheden. De fremviiste mig kgl. Consession til Huus-Copulation“. Denne Begivenhed var dog kun en Undtagelse, først i 19. Aarh. blev Hjemmevielse mere almindelig. Da Pastor Klincker i O. Logum i 1774 blev gift med sin Forgænger Pastor Meylands Datter Marina, havde de ogsaa kgl. Consession til Huscopulation, men Provst Bargum viede dem alligevel

H. Hejselbjerg Paulsen: Oplysningstiden i Hertugdømmerne. Sønderj. Aarb. 1934 p. 169.
Ann. V. Kap. 15.

i Kirken. Provsten har nok holdt paa den gamle Kirkeskik. Et Bryllup var i gamle Dage en Fest, som Deltagerne glædede sig til lang Tid i Forvejen. I tre Dage holdtes der Fest, og da blev der spist og drukket mere end godt var. Naboer og Sægtningen bragte i Forvejen „Foan“ til Bryllupsgaarden, særlig Smør og Æg. Ting som en Gaard ikke havde Overbød af de Tider. Nu er den Skik vist uddød; men endnu i 1920'erne kendtes Skikken. Og gav man endnu Foan.

Naar man ikke siges, var Brylluppet ikke regnet. hedder det i en Meddelelse fra O. Logum til Exalt. Løg Kristensen. De mange Drikkevarer gik Folk til Hovedet. I den hjemmelavede Landevin fandt den Tids Mennesker et Vederlag for alt det Sød og Besvær, som Diverdagen bragte dem. „Pastor Meyland var med til alle Bondiebryllupper, men til Røvsbjerg kom han ikke gerne. Engang ved et Slagsmaal fik Præsten en Skrave i Hovedet, senere vilde han ikke mere til Bryllup i Røvsbjerg.“ For en Præst maatte der være Maade med; hans Tanke maatte ikke ontanges, hans Dom ikke undergraves, mens alt omkring ham tumlede sanseløst hid og did. Fra højeste Sted blev der Gang paa Gang lagt en lille Dæmper paa den megen Festen. „Der maa ingen Brudesengshøjtid gjøres, men Brudesengen skal om Morgenen paa Bryllupsdagen henbringes uden Musik osv. ved 20 Rigsdalers Bøde. Kun een Bylemmand maa udsendes til Bryllup. Brudefolkene skal komme med alle Gæsterne til Kirken, intet maa skænkes forinden, kun Tromme og Piber maa være Musikken.“ Saaledes var forordnet 1623.

Forinden Skaren kørte til Kirke, pyntede Præstekonen Bruden med Brudesmykket. Dette — en Krone af pure Sølv — opbevarede i Præstegaarden. Da Skikken omkring ved 1801 fik af Brug, blev Brudesmykket vist solgt.

Hvordan et Bryllup fejredes i Sognet omkring ved Aar 1800, fortæller Kier om i sine Annaler. „Nis Madsen Kromand i Gjenner, (Nr. 40 C) havde nylig opbygget sin Gaard og blev forlovet med Jørgen Moeses Datter Anna (Nr. 37 A). De havde Bryllup den 12. Nov. 1802. Otte Dage før Bryllupsdagen kom Hans Moes som Bydemand ridende paa en beslojft Hest og med Pilsken drev han alle ind i Stuen, holdt en Indbydelsestale til alle i Huset eller opsagde en Bydetekst, som var kert udenad. Dagen før Brylluppet var Brudesengsdag, og paa den kortes Brudens Toj til Bryllupsgaarden, der blev Sengene oprett af dertil bestilte Koner, som tilsidst eksaminerede Brud og Brudgom om, at der intet fattedes. Paa Bryllupsdagen kørte min Kone først tidlig ned at smykke Bruden, og dernæst kom Skaren til Kirken i følgende Orden. Først en Vogn med Musikantere, siden Brudepigerne, derefter Bruden med Brudeførerinden, derpaa Brudgommen med sin Fører, Sogneløved Bundesen, og siden andre Vogne Ved Indgangen i Kirken blæstes i Trompeter. Kirkeforretningen gjorde vi nu saaledes: Først sang vi „Vel den Mand, som ikke vandrer i ugudeliges raad.“ (Den pontoppidanske Psalmebog Nr. 315) Derefter traadte jeg for Alteret, holdt en Brudevielsestale, forrettede Nielsen, og endelig ofredes under Psalmen „Af Højheden oprunden er.“ Til sidst sang jeg en Kollekt, og Handlingen sluttede med Psalmen „Hvo som vil salig udi verden leve.“ Derefter gik Turen tilbage til Bryllupsgaarden i samme Orden, og Folket sattes til Bords af Skafferen, sædvanligvis Degnen, saaledes, at Brud og Brudgom sattes først, og idet de sætter sig, spilles der. Paa Brudens højre Side sidder Førerinden (i Regelen Præstens Kone eller Datter) og en anden og derpaa andre Koner. Foran Brudeparret sidder Brudepigerne og andre Piger. Til Venstre for Brudgommen sidder Præsten og Brudgoms-

Rt. IV, Tilfølsbind Nr. 173.

Kier, Ann. III, 337 E.

Tilfølg af fyrstelige Forordninger ved Pastor Spandovius i Ø. Logum 1623. Præstearkivet.

*** Ann. V, 161.

føreren osv. Tvende unge Karle, Bydemanden og en til kaldes Legesvende og opvarter ved Bordet. Der spises først Kødsuppe, siden Kød, fremdeles Steg, derpaa Skinke og endelig Grod. Maaltidet slutter med Bon og Sang og med en Skaffertale hvori indbødes til næste Dag. Siden begyndte Dansen. Først dansede Skafferen med Brudeførerinden. Dernæst Legesvendene med Brudepigerne, endelig kom Bruden, som siden overlades til Brudgommen. Denne Dans fortsattes siden af andre. Spille mændene fra Købstaden fik Penge, men lod ogsaa en Tallerken gaa rundt ved Bordet, ligesom ogsaa Jordemoderen og Køgekønen. Derefter blev der drukket Kaffe. Smykket blev taget af Bruden, og Gæsterne gav Gaver.

Næste Søndag kom de unge Folk sortklædte til Kirke, og den følgende Søndag buntede (dvs. i farvet Toj).

Begravelse.

Ogsaa Begravelserne fandt i ældre Tid Sted om Søndagen. Iøvrigt var det en ret omstændelig Sag at faa et Lig sænket i Jorden. Ingen Begivenhed i et Menneskes Liv og Levned krævede et saadant Opbud af Ord og Ceremonier og Mennesker. Her var meget at iagttage fra først til sidst.

Var et Menneske død, skulde der først og fremmest ringes med Kirkeklokken. Hvordan det sled paa Klokken, naar uøvede Hænder lod den svinge i Timevis, er allerede nævnt. Da Provst Bargum i Aabenraa var død (1798) blev der ringet i fire Dage over ham i alle Amtets Kirker foruden paa selve Begravelsesdagen. Selv naar et lille nyfødt Barn var død, blev der ringet en stiv Klokketime. Denne Ringning ved Dødsfald er jo stadig i Brug i Sønderjylland, — skønt den efter dansk Lov er forbudt. (Danske Lov 2-22-40: Klokker maa ej ringes, naar nogen dør, førend Liget skal begraves, og da ej heller længere end 1 Time i det højeste). Liget blev lagt paa Straa, og naar Snedkeren havde den sorte Kiste færdig, saa fulgte »e Kestlæg«, den første lille Festlighed, hvor de tilstedeværende Koner blev bevertet. Den sidste Nat vaagede man ved Liget; man begyndte med at synge Salmer, men det hændte ogsaa, at det endte med Lystighed, især naar Kanden gik rundt, mens Sorgesangen blev sunget. Denne Skik blev iøvrigt forbudt i 1623 (Spandovius Udtog af Forordninger i 1623, Præstearkivet). Hvorfor det blev forbudt, kan man jo tænke sig til.

Selve Begravelsen fandt, som nævnt, Sted om Søndagen. Liget blev baaret ind i Kirken, og i Tilslutning til Gudstjenesten holdt Præsten en kort Ligtale.

Men det var ikke saa lige til at komme ind i Kirken. Thi Liget skulde først — »efter christelig Skik siunges om Kirken«, dvs. bæres tre Gange om Kirken under Salmesang. Først langs Kirkegaardsvolden, saa et Stykke nærmere Kirken, og endelig udenom selve Kirken. Til sligt Brug stod der i Karnhuset 4 Ligbaarer (4 Todten-Baaren, 2 grosse und 2 kleine Leiter) Var det overstaact, blev Liget baaret ind i Kirken.

Lig paa Straa. (O. Logum ca. 1820)

Den ældgamle Skik at bære Ligene udenom Kirken var ikke let at faa afskaffet. Folk syntes, det var noget, som maatte til, en nødvendig og christelig Skik. I 1802, da der kom baade en ny Præst og Degn, begyndte de to af opponere imod den. De var saa oplyste. I 1804 hændte det for første Gang, at et Lig ikke »blev baaret omkring«. Den afdøde havde heller ingen Slægt og Venner til at værge for sig. Det havde derimod

Kjesten Lauritses i Gjenner. »Ved hendes Begravelse lod man det ogsaa være at gaa omkring med Liget, som Skikken var. Degnen ønskede det især, men da man dog vilde beholde den Skik, og en Son Laue Lauritsen bestod derpaa, saa vilde vi foje ham. Dog Mads Nissen fra Hovslund styrede straks lige til Graven, og saa blev det derved. Derover fortørnedes L. L. saa meget, at han lagde sit Offer i Armblokken. Kun een Gang mere blev et Lig baaret omkring, nemlig Mads Bjergs Barn fra Gjenner paa Forlangende. (Ann. V. Kap. 28)

1767 forordnedes det, at Ligene maatte ikke komme ind i Kirken om Søndagen. Kirken var kun for de levende, og under Gudstjenesten taaltes Ligene ikke mere. Derimod var det tilladt, naar Begravelsen holdtes om Hverdagen. Myndighederne havde iøvrigt tidligere søgt at indføre den samme Ordning, men Befolkningen satte sig derimod. I 1712 blev et lille Spædbarn begravet, og i Kirkebogen staar, at det Barn var det første Lig, som ikke kom i Kirken. Men det blev ogsaa det sidste. Thi da Jens Bundesens Kone i Gjenner dode skrev Præsten, at »jeg formanede hendis Husbonde at lade hende begraffue paa Løffuerdag efter fürstelig Forordning, men han beschuerede sig, at hand icke kunde faa hende til Kiercken, oc tillige mod at liget icke maatte komme udi Kiercken.« Man vilde altsaa ikke have de dode lige i Graven, nej først ind i Kirken.

Forbudet blev atter indskærpet i 1769 og Følgen blev, at man nu ikke mere holdt Begravelse om Søndagen i Forbindelse med Søndagens Gudstjeneste, men derimod om Hverdagen.

Klang og Sang og megen Tale var yndet. Jo mere, des bedre. Ofte staar der i Kirkebogen: Forlangede at bliffue sjunget fra Husit, eller: For Syngen ved Huset og lign. Da det er Præsten, som har faaet et ekstra Offer herfor, maa det være hans Nærværelse, man har begæret. At Degnen sang meget og længe er en Selvfølge. Men det var altsaa ikke nok. Andre ønskede, at Præsten holdt en »Udtale« eller Parentation i Hjemmet.

Jo mere Præsten talte og handlede over de døde, jo flere Ceremonier der udførtes, des bedre. Og saadant er det jo den Dag i Dag. Ved Begravelse krævedes Præsten og Ordet som intet andet Sted i Menneskelivet. Udtale i Huset. Ligprædiken i Kirken, mens Ligkisten stod foran Alteret. Tale ved Graven, saa var alt godt.

Noget ganske mærkeligt hændte i Gjenner i 1815. Da Nis Jørgensens Kone var død, og Præsten kom derved, »sad det underlige Menneske ved Bordet og sagde, at han vilde have Liget henbragt i Stilhed for at spare Omkostningerne«. Her kunde Præsten altsaa have faaet Lov til at tie helt stille. »En sjælden Lykke for en Præst.«* »Men — fortsætter Præsten (Pastor Kier) — jeg sagde ham, at jeg vilde holde Ligprædiken over hende og have mit Honorar. Datteren havde nemlig tilskyndet mig til at sige dette. Og han lod sig bevæge.«

*

Kirkegaarden gemmer jo Støvet af de gamle Slægter. Her var i gamle Dage ikke meget glædeligt at se, thi Blomster paa Gravene kendte man ikke til. Der groede kun Græs, og under en Græstue blev den forgængelige Del af Mennesket overgivet til Moder Jord.

Paa Kirkegaarden havde Præsten Ret til at lade Græsset slaa. Det kunde give et Læs, men i 1704 »faas kun lidet, da die Mauern, Thüre und Thore wüste liegen.»

Det lyder mærkeligt i vore Øren. Men saadan var det allevegne i gamle Dage. Mindesmærker var heller ikke brugelige; de er en nyere Tids Opfindelse.

* Carsten Petersen: »Slesvigske Præster«.

KIRKELIGE FORHOLD
Kirkegang, Fromhed, Moral.

Saarlange Vielse og Begravelse var sammenkædet med Guds tjeneren, var det en Selvfølge, at Kirken var fuld. Det fyldte i Kirken, naar en Ligskare — som bestod af mindst en Landsbys Beboere — holdt sit Indtog. Alle — bogstaveligt talt — gik to Gange om Aaret til Alters. Og endnu i 1871 skrev Sognepræsten, at seine öffentliche Meinung hält das gänzliche Ausbleiben vom Tische des Herrn für Rohheit und Sündhaft.

Der kunde let en enkelt Søndag i Afgangstiden være over 400 Aftergæster — som om Lordagen havde været til Skriftemaal i Kirken. Naar dertil saa kom Barnedøb og Begravelse under Guds tjeneren, saa var der til Tider betydeligt Lykkind.

Var det ikke ligefrem Uvejr, sendte hver Gaard sin Repræsentant i Kirke hver Søndag. Guds Ord var det faste og bærende, hvorved der ikke maatte røkkes.

Kirkebesøget har vistnok altid været godt, — man bør betænke, at over Halvdelen af Befolkningen havde noget nær en Mil af gaar hver Vej, man kan kalde det meget godt. (Det gælder ikke blot for 17. og 18. Aarhundredes Afdkommende, men for Tiden helt op til efter Verdenskrigen). Dog klages i 1871 over, at «es gibt nicht wenig so genannte kleine Leute an den Grenzen der Gemeinde, die der Kirche immer mehr entfremdet werden. Durch Haustaufen alleine wird ihnen Gottes Wort gereicht». Over Gjennem klager Præsten i 1871 og 75. Her er sorgelige kirkelige og sædelige Forhold. De gamle er døde, og de yngre Scheinen andern Sinnes zu seinc.

Vækkelsesbevægelser har aldrig vandet eller kunnet vinde Indpas i Sognet. Man havde sin loyelig beskikkede Sognepræst og dermed nok Andet eller mere ønsket man ikke. Det kunde derfor hændes, at selv en Generalsuperintendent ingen Tilhørere fandt i Kirken, naar han kom. Gen. Sup. Struensee har f. Eks. sendt adskillige Klager til Kjøbenhavn over O. Logum Menighed. I 1771 skriver han i sin Indberetning til Cancelliet: «Die Versammlung in den Kirchen ist an den meisten Orten sehr zahlreich gewesen. Nur habe ich auch diesmal zu Osterfestum angemerkt, dass überaus wenige von den Erwachsenen bey dem öffentlichen Gottesdienste sich eingefunden haben. Ich habe diese Saamliehkeit immer bemercket, so oft von mir daselbst die Generalkirchenvisitation gehalten worden ist. Da die Gemeinde einen neuen Prediger bekommen hat, so vermuthete ich, es würde bei den Jüngstarrten eine mehrere Begierde, göttliche Wahrheiten zu hören, zu verspörcen sein. Es sehr zu aber, dass diese Gemeinde von allen anderen in der Verhältniß der Gelegenheit, ihre Seelen zu erbauen, sich auszeichnen wolle. Ich hat deswegen dem Pastorem, dass er an dem folgenden Sonntage es seinen Zuhörern beweglich zu Gemüthe führen möglt, wie sehr sie selber sich schadeten, wenn sie den Königl. Allerhöchsten Befehle sich, wenn die Kirchenvisitationen gehalten würden, fleißig bei dem Gottesdienste einzufinden, aus den Augen setzen.

Der Pastor gab indessen seiner Gemeinde das Zeugniß, dass sie an den Sonntagen dem öffentlichen Gottesdienste zahlreich beiwohnte.*

Rendsburg, 11. Novbr. 1771. s

A. Struensee.

Klagen gentages ved den følgende Visitats, og i 1780 var det helt galt. Mens Generalsuperintendenten ellers overalt fandt overfyldte Kirker, sad der i den store O. Logum Kirke kun 8 Børn, «und von den Erwachsenen war fast niemand zugegen.» Den fremmede, lærde Herre fra det fjerne vilde man ikke høre, men gerne den hjemlige Sognepræst. Og kom saa den Time, da han mæt af Dage blev jordet foran Kirkens Alter — her hviler alle de gamle

* Acta XVIII, 1662 Kiel.

Sognepræster, som er døde før 1780 — satte man alt i Bevægelse, for at Embedet kunde forblive i Slægten. Thi heller ikke Slægt og Embede maatte adskilles.

Se, den Slags Kirkelighed kan jo bedømmes saa som saa.

Ved Omtalen af Kirkebesøget maa endnu nævnes, at i gamle Dage var Kirken den eneste Nyhedsbørs. Her mødtes alle, her spurgtes Nyt. I eller udenfor Kirken publiceredes alle Bekendtgørelser, fyrstelige saa vel som kommunale. Enhver kunde være sikker paa, at kom han i Kirke, kom han hjem med et eller andet, som var værd at fortælle.

*

*

*

Om Frugterne er det vanskeligt at tale.

Pastor Meyland, (1747) som havde Ord for at være streng, og som arbejdede meget for god Skoleundervisning, holdt paa, at Bornene skulde lære meget udenad. »De gamle, som han havde konfirmeret, fandt megen Fornøjelse og Trost i deres Kundskaber. Hos disse gamle finder jeg megen Kundskab og sand Gudsfrygt, omendskønt den Tro, at Naaden allene gør alting godt, hersker lidt for meget.« (1815).

Tro og Vantro, Gudsfrygt og Verdslighed har dengang som nu levet Side om Side, aabenlyst Spot og Vantro blev betragtet som Raahed eller som Udslag af Dumhed. (1887)

I Kirkebogen roses mange af de gamle for Gudsfrygt og Fromhed, Oprigtighed og Ret-skaffenhed. Han frygtede Gud i Livet og stode paa ham i Døden. hedder det om een. Nis Pedersen i Logum (død 1703) var en god og gudfrygtig Mand og var meget beløst, han havde en god Memorial og kunde meget af G. T. og N. T. udenad.

Hinrich Jørgensen i Leerskov (Gaard Nr. 11) skrev i et Opbyggelsesskrift, han selv havde forfattet, at »Fromhed styrker Slægten«, den Sandhed havde Livet i de bevægede Aar sat en Streg under. Da han døde i 1819 over 81 Aar gammel, skrev hans Sognepræst: »Jeg har aldrig kendt saa gudfrygtig en Mand, som han var, skønt hans Grundsætninger var noget sværmeriske (Sognepræsten var Rationalist), saa maatte jeg dog inderlig højagte ham. Han havde af sine egne Tanker og religiøse Digtning ladet sin Son Johan, som nu bor i Kasso, sammenskrive en Bog, af hvilken han holdt saa meget, at han endog vilde have den trykt. »Reise eller Vejledning til det himmelske Kanaan«. Han havde haft megen Modgang, men han kom i lykkelige Kaar. Han saa sine fire levende Sonner i Velstand og Hæder.« Efter hans Anmodning blev Salmen *„Jeg er i min Jesu glad“* sunget ved hans Kiste, inden den fortes bort fra Hjemmet.

Det meste af det, vi ved om de gamle Slægter, er skrevet af en Gaaselfjer, som blev fort af en lidt rationalistisk Præst. Dommen bliver derfor lidt skæv og ensidig. Om Anne Marie Juhl, Bidefogedens Enke paa Gaard Nr. 18 A, staar der f. Eks., at hun var meget beløst i Guds Ord og talte endog for meget og for gerne derom.

Her skal ikke nævnes mange Navne i denne Forbindelse, men een skal dog mindes endnu, Hans Nielsen Hjuler. Han var Hjuler af Profession og døde i 1820 i stor Fattigdom, da hans Svigersøn gik bankerot. »Han var mærkværdig formedelst sin dumme Herrnhutisme, hvori han drev det til Ærgrelse. Han prædikede i og udenfor Sognet og gjorde mangen een halv forrykt.« Det skrevne karakteriserer nok saa meget den skrivende. »Derhos var han oprigtig dog indbildte sig at være en Martyr i Sognet. Mange yndede ham for hans Sværmeri, men de fleste foragtede samme.«

Denne hellige Ensighed findes nu ikke mere.

*

»Folket er velvokset, stærkt, haardført muntert, arbejdsomt og temmelig ordentligt, har temmelig god naturlig Forstand og et godt Nemme. Dets Hovedfejl turde være Stolthed, Gjerrighed og tildels Underfundighed. Gudsfrygt og Afsky for Laster og Stridigheder er skønne Træk i dets Charakter.«

Saaledes skriver en Mand i 1825, som var født i Sognet og var dets Præst i 32 Aar. Han maa derfor vide, hvad han skriver, og vi vil heller ikke forsøge at rokke ved det.

Lidt Gerrighed med Maade var iøvrigt ikke af Vejen i de Tider. Man kunde nok have nødig at spare paa Skillingen, og det gjorde man ogsaa. Særlig i Rovbjerg. I min Bedstemoders Barndom hed det paa Sundeved: Den, som kan køre igennem Rovbjerg uden at græde, har et Hjerte som en Sten. Der maa ikke have været meget glædeligt at se. Og det var der efter alt at dømme heller ikke. Her i Skrydstrup kaldes Kartoffler for »Rovbjerg Oste«, de har vel været det almindelige Paalæg i gamle Dage. Nøjsomhed og atter Nøjsomhed maatte der til. Det kaldte den ret vel aflagte Præst for Gerrighed. Skolelærerne i Rovbjerg og Hovslund forstod det maaske bedre. De skrev i hvert Fald i 1808 følgende til Generalsuperintendent Adler:

Hoy-værdige Fader og Foresatte!

Nøden driver os undertegnede til i Dybeste Underdanighed at forestille Deres Hoy-værdighed følgende Klage:

De ved af regulativet vore indkomster, hvilke, beregnet, næppe udgjør det hvad nu til tids gives en Soldat! — og deraf skulle vi — med Kone og Børn — leve, i Fald at Skolelæreren skal og bør være vores Hovedsag.

Dette gjør, at Skolemesterne, som skulde være de værdigste Lemmer af de gemene, maae gjøre sig til de Elendigste Betlere, bestille de nedrigste Arbejder, for til nød at kunne leve. De unge, som nylig har begyndt, trykker Nøden endnu ikke saa hart, saasom disse endnu ingen synderlig Hus-Familie har.

Men os! Skal vi leve, saa maa vi have Sæd, og skal vi græsse, saa maa Landet ployes og besaaes, thi ellers er det om fire Aar forvandlet til en Lynghede, NB. især paa vore mavre Egne.« Osv.

Dette Skrig er til at faa Forstand af.

*

*

Stolthed og Haardhed kan man ikke frikende de gamle Slægter for. Nødlidende og fattige havde mange ikke meget tilovers for. Da en gammel Tigger »fra fremmed Land« kom ind i en Gaard i Jarup paa selveste den hellige Juleaften, blev han udjaget. Han fros ihjel.* En fattig Mand ved Navn Dins kom en Aften ind i Dins Iversens Gaard i Gjenner (13 B), hvor han fik Lov til at overnatte. Da han om Morgenens var gaaet, savnede man en Salmebog i Gaarden, og den stolte og haarde unge Bonde satte efter Stodderen, fandt ham og mishandlede ham, saa han næsten var slaaet fordærvet. »Han kom med ham ilde tilredt til Smedien, gik derind og begærede en Jerngjerd om Rumpen paa ham, da han ej vilde holde sammen, som han spottende sagde.« Samme Tigger slæbte sig til Løjt Sogn, hvor han døde 2 Dage senere. Dins Iversen blev dømt til et halvt Aars Slaveri-Arbejde, men da han kom hjem, sagde han, at han havde været henne at studere. Han satte iøvrigt kort efter sin Gaard overstyr.**

Man holdt strengt paa Moral og Retskaffenhed i gamle Dage. Skilsmisse var utænkeligt, og naar man hørte derom, stemples de fraskilte som Forbrydere. Da Skilsmisse i Struense-Perioden blev tilladt, kom Mads Gøndt og Kone en Dag ind til Pastor Meyland og sagde, at de vilde skilles. »Naa, saa vil I to være de første Kæltringer i mit Sogn.« fik de til Svar, og saa blev der ikke mere talt om Skilsmisse i Sognet i det Aarhundrede. Thi ingen vilde stemples som Kæltring.

Den samme Stolthed viste sig, naar unge havde forset sig mod det 6. Bud. Ve den

* IV. 104.

** IV. 128 ff.

Bondedatter, som var Kæreste med en Tjenestekarl. Ellers var »Anticipationer grulig hyp-pige«, (Kier. 1828) men naar det drejede sig om jævnbyrdige, saa man gennem Fingrene med det. I 1868 taler Sognepræsten om »die alteingewurzelte bäuerliche Unsitte«, som det synes forgæves at kæmpe imod.

At nogen begik Selvmord i gamle Dage, var mere end sjældent. Før 1800 kendes kun et Eksempel herpaa. Barnemord var ligesaa ukendt. Det var aandeligt sunde Slægter, maa-ske noget strenge og haarde, stolte og stejle, men rodfæstede i Jord og Skik, fast forankrede i Guds frygt og Tradition.

*

Dette Kapitel kunde skrives meget længere. Der kunde ogsaa fremdrages Ting, som næppe bør trykkes. Men man skal ikke fortælle alt, hvad man ved. Særlig ikke fordi, de gamle har sat en Grænse for, hvad der hører Offentligheden til. De skrev nemlig ogsaa noget paa Latin. Men det har kun Interesse for nogle faa.

Løvrigt: De mortuis nihil sine bene.

SKOLEVÆSEN I 18. OG 19. AARHUNDREDE

Undervisningsvæsenet i gamle Dage.

I 17. Aarh. stredes Myndighederne og Bønderne om Skoleformen. (sml. p. 109) Myndighederne holdt paa, at alle Børn skulde gaa i en fælles Skole, Sogneskolen, hvor Degnen og hans Medhjælper underviste. Saa havde man Kontrol med Lærere og Undervisning. Bønderne derimod var lige saa fast besluttet paa at beholde den gamle Skoleform med Smaaskoler i hver Landsby. De vilde ikke sende deres Børn den lange Vej til Sogneskolen, de vilde selv leje en Lærer og selv bestemme, hvad han skulde have i Løn. Striden fortsattes i det følgende Aarhundrede og fik først sin Afslutning i 1814.

I 1701 udarbejdede Amtmand Görtz og den lærde Provst Arnkiel en Skoleordning, som samme Aar blev stadfæstet af Hertugen. Den skulde gælde for hele Aabenraa Amt. Ifølge den skulde alle Klipskoler (Privatskoler) afskaffes, og alle Sognets Børn henvises til Sogneskolen. En gammel kær Tanke. Til Bestridelse af Udgifterne ved Sogneskolens Nyindretning skulde der afkræves hver, som gik til Skrifte, 1 Seksling. Vilde nogen ikke give den frivillig, skulde han afvises af Præsten. »Derover rejste sig megen Fortræd.* Bønderne vilde hverken afskaffe deres Byskoler eller betale Sekslinger, og Præsterne vovede heller ikke at afvise nogen fra Sacramentet.« Fra Amtmanden i Haderslev fik de kgl. Bønder Besked om, at de skulde nægte at betale. Følgen blev, at man undlod at betale Tiende til Præsten, og hele Vogntog kørte til Bevtoft om Søndagen, hvor man gik til Alters.** Resultatet var, at alt blev ved det gamle. Bønderne havde sat deres Vilje igennem. Men Striden satte meget ondt Blod, og Præsten — som jo var sagesløs — maatte lide derunder i mange Aar.

Saaledes stod det til i hele det 18. Aarh. Vel kom der gentagne Gange Forbud mod Klipskoler,*** men de levede videre uanfægtet af alle Paabud og Trusler.

Den foromtaltte Pastor Meyland interesserede sig meget for Skolevæsenet i Sognet, og i 1760 sendte han Visitationerne en lang Beretning om Skolevæsenet. Han var blevet afæsket

* H. 353.

** Bericht aus dem Ampte Apenrade wegen des in Aufnahme zu bringenden Schulwesens. 1738 C. II 2. Nr. 393.

*** 1727 gentages de gamle Krav. 1729: Ingen maa oprette nogen Skole eller antade en Lærer uden Provstens Tilladelse. Provsten eller Sognepræsten skal først eksaminere Læreren. Ann. III 283, 286 En kgl. Anordning af 26. Aug. 1726 bestemte, at Degnen skulde holde Skole, og alle Sognets Børn skulde henvises til Sogneskolen.

en Indberetning, og han har sikkert med Glæde fulgt Opfordringen.* Han gik med store Planer, som gerne skulde føres ud i Livet, men dertil var god Bistand højst fornøden. Efter hans Mening stod det daarligt til m. H. t. Skolevæsenet. »Es ist in den allerschlechtesten Zustand.« Der holdes Skole i alle Sognets Byer. I Østerløgum og Gjenner er der Hel-aarsskole, i de andre holdes der derimod kun Skole om Vinteren, og her er der bygget to Fag til hvert af Byernes Hyrdehuse som anvendes til Skolestue. Lærerne i de sidstnævnte Byer skifter meget hyppigt, de lejes af Beboerne uden Præstens Vidende og Medvirken, og de afskediges, naar Foraaret kommer. Da de lejes som andet Tyende, er de ganske afhængige af Bønderne; hænder det, at en Lærer tugter et uartig Barn, kommer den vrede Fader eller en rasende Furie og truer med at jage den brave Mand bort. Lærerne maa have mere Støtte, derfor skal de indsættes, ikke lejes.

Meyland foreslaar endvidere, at Skolerne centraliseres mere, flere Byer skal have fælles Skole, da kan Skolehusene blive bedre, Lærerne kan faa større Lon, saa de faar Raad til at stifte eget Hjem, de skal have Køer og Faar, Svin og Høns, Torv og en pyntelig Lejlighed, alt det skal Bønderne give dem. Endvidere vilde det være ønskeligt, at der blev ansat to Mand i hvert Skoledistrikt, som skulde paase, at Læreren faar sine Intrader »ohne Falscheit und Betrug.«

Men, hvad vilde Bønderne sige til alt dette? Ved Tanken om dette beder Præsten om kraftig Beskyttelse under den Forfølgelse, som sikkert vil rejse sig, naar Skolerne skal indrettes efter hans Forslag. »Meine Vermutung wegen entstehender Verfolgung ist nicht ohne Grund; denn eine jede Veränderung in einer Gemeinde worin der Prediger verwickelt wird, verursacht gleich eine schädliche Verfolgung über den wehrlosen Prediger. Die Veränderung mag noch so unschuldig und nützlich sein.« Han minder om Skolestriden i 1701. »Ja, die Wirkungen dieser Verordnung muss ich als Successor noch fühlen.«

Alt blev imidlertid ved det gamle. Først i 1802 blev der oprettet Distriktsskoler i Sognet, da blev Pastor Meylands Planer til Virkelighed. Rovbjerg og Jarup fik fælles Skolehus, det blev bygget midt imellem begge Byer, ved Stenhøj, der var Udsigt, Blæst og megen Hede. Huset er der endnu.

Hovslund fik sin egen Skole, Gjenner havde det allerede fra gammel Tid, og Degneskolen i Østerløgum blev omdannet til Distriktsskole.

I 1893 deltes Rovbjerg-Jarup Skoledistrikt, saaledes at hver af de to Byer heretter fik sin egen Skole.

*

*

*

Hvad var det saa for Lærere, som underviste i Almueskolen i gamle Dage? Det har været en broget Skare, baade hvad Alder, Kundskab og Duellighed angaar. Nogen Aldersgrænse fandtes ikke, hverken for Begyndere i Faget, ej heller for dem, der var graanet under de trange Kaar. Meget hyppigt, — maaske hyppigst — var det store Dreng. Den senere Degn Jørgen Hansen i Ø. Løgum — født 1766 i Agerskov Sogn — blev allerede i 1779, altsaa i en Alder af 13 Aar, Lærer i Branderup Sogn. Derefter var han Lærer i Overjersdal.** Pastor Kier (født 1771) var fra sit 16. Aar Lærer i Hovslund nogle Vintre. Ellers var det ofte Haandværkere eller Daglejere, der om Sommeren passede deres Arbejde og om Vinteren holdt Skole. Nogle har været udelige og uegnede, andre naede store Resultater i deres Undervisning. Braadne Kar er der allevegne, og var der ogsaa dengang, men gennemgaaende har det været brave, duelige Folk.

Børnene har ofte lært forbavsende meget i gamle Dage. I Gjenner var der i 18. Aarh.

* Pakkr. C. II 2 Nr. 407. — Ar. Nr. 395.

** Jørgen Hansen: Nogle af de mærkværdigste Begivenheder — som er passeret i min Levetid. Manuskript.

i mange Aar en Lærer, Niels Jokumsen, som Kier kalder en lærd Mand, han underviste ogsaa i Aritmetik og Geometri og var en betydelig Matematiker. »Gode Regnemestre dannede han af sine Diciple, og den kendte Degn Nis Nissen i Ris (Gaard Nr. 39 A) som ogsaa var Regnemester, var hans Elev.« Hos ham fik de unge Gjenner-Sømand, som siden blev Styrmand, deres Undervisning. Ogsaa i Løjt undervistes i »Styrmandskunst«, ogsaa her var der en dygtig Lærer, som holdt Navigationsskole. »Min Herre maac herved ikke gjøre sig et Begreb om en prægtig Bygning og høilærde Professores, nei, med langt mindre Bekostning, og maaske langt større Frugt, underviser en god ærlig Landsbye-Skoleholder i de Videnskaber og den Regning, som dertil horer. Overalt i det Slesvigske oplæres Bønderbørn meget ypperligt i Skrivning og Regnekonsten, indtil Algebra. Bønderne søger en stor Ære i at lade deres Børn vel oplære, og det saa meget priseligere, da de uden synderlig Ovrigheds Tvang og Anstalt, selv ivrig driver derpaa. En herlig Kundskab er her, og meget vittige (dvs. begavede, kloge) Hoveder. — en Fader veed, om han har aldrig saa mange Børn, at den hele vide Verden staaer dem aaben for, og naar han lader dem lære det nyttige, skal ingen Slavestand hindre deres timelige Nytte. O lykkelige Folk!«* Saa forbavset og begejstret blev Pastor Dyssel, da han rejste igennem disse Egne i 1763. Alt i alt maa det siges, at Datidens Skoleundervisning i Landsbyerne ingenlunde stod tilbage for Nutidens. Man fristes til at sige: Tværtimod. I Regning og Sprog naaede man uden Tvivl videre, end Tilfældet er i Dag.

De dygtigste iblandt Børnene lærte selvfølgelig ogsaa det tyske Sprog. »Saa staaer Verden dem aaben.« Der var ingen nationale Fordomme, som dikterede, hvad Børnene ikke maatte lære. 1788 skriver Sognepræsten, at »alle Skoleholdere i Sognet ere danskfødte, ingen det tyske Sprog aldeles mæglige«, men lidt til Husbehov synes de at kunne. 1799 forlanger Beboerne i Gjenner en Seminarist til Lærer. »som tillige ogsaa kan undervise Ungdommen i det tyske Sprog«. Det krævede de af den Mand, som skulde undervise deres Børn.

Naar mange af de gamle naaede vidt frem i Verden, opnaaede betroede Stillinge i Udlandet, f. Eks. i Holland, kunde de i mange Tilfælde takke deres dygtige Lærere for den Lykke. De gamle Skoler var ikke at foragte. Her lærte Børnene, — ofte under primitive og fattige Forhold — hvad de havde Brug for.

* Johan Arndt Dyssel, Forsøg til en Indenlandsk Reise. 1774 pag. 54 f.

IV.

BEFOLKNINGEN

SLÆGT OG RØD

I dette Afsnit skal paavises, hvor dybt rodfæstet den Del af den sonderjydske Befolkning er, som vi her beskæftiger os med. Resultatet af Undersøgelsen er baade paafaldende og overraskende.

Paafaldende er, at Indvandringen til Sognet fra Nordslesvigs andre Egne har været saa ringe. Ca. 80 % af Sognets Befolkning i 17. og 18. Aarh. er født og dod i samme Sogn, og det store Flertal af disse Mennesker har næppe nogensinde været i andre Egne. Endnu i 1913 kunde det siges i Ligprædikenen over en 83 aarig Mand fra Sognet, at han ingensinde i sin lange Levetid havde sovet udenfor sin Fødegård. Hvad der i det 20. Aarh. var sjældent, var i 17. og 18. Aarh. vist ret almindeligt.

Overraskende er det at se, at der har været saa ringe Forbindelse mellem Folk paa denne Egn og Mellem- og Sydslesvig. Indvandringen fra Sjælland og Fyn har endog været større end fra Angel og Møllemslesvigs Højderyg. Ogsaa befolkningsmæssigt har Nordslesvig vendt Ansigtet mod Nord; thi mens der kun kan eftervises 8 Eksempler paa, at Personer, født Syd for den nuværende Grænse men Nord for Ejderen, er ægteviet her i Sognet, — og kun to fra tysk Omraade* — er de tilsvarende Tal paa Personer født i Jylland og paa Øerne henholdsvis 31 og 10. (Undersøgelsen omfatter Tiden 1640-1800).

Alt i alt er Indvandringen fra fremmede Egne paafaldende lille. 89 % af alle ægteviede i Sognet 1640-1800 er født enten i Sognet (77,5 %) eller i Nabosognene.

Forinden dette Materiale fremlægges, vil det være formaalstjenligt først at fremdrage Resultatet af en anden Undersøgelse, som ogsaa viser, hvor genuin og ensartet Befolkningen har været gennem Aarhundreder.

NAVNE

Navnestof. Slægtsnavne, Fornavne. Opnævneskik.

En Egn's Personnavne frembyder et interessant Emne til Undersøgelse. Selve Navnestoffet siger ogsaa en Del om, hvor rodfæstet Egnens Befolkning er eller har været. Findes der mange, og tilmed fremmedklingende Navne, kan man være sikker paa, at vedkommende Egn's Befolkning er blandet med fremmede Elementer. Er der derimod kun et begrænset Antal Navne, som bruges, og som tilmed er særprægede for den bestemte Egn, viser det, at Befolkningen er stærkt knyttet til Hjemstavnen og rodfæstet i den, og at Tilflytning og Indvandring har været minimal.

Baade Slægtsnavne og Fornavne er særprægede for bestemte Egn's Navnestof. Det gæl-

* Den ene, en Smed født i Pommern, den anden er »et Kolonistbarn«, Søn af indvandrede Tyskere fra Württemberg, som i 18. Aarh. indkaldtes for at opdyrke Hederne. Manden kom hertil fra Burk, men var født i Württemberg.

der Navne som Jep, Jes, Nis og Falle. Det er udpræget sønderjydske Mandsnavne, og nogle af dem træffer man endda kun i Østslesvig.

Af gamle Slægtsnavne er der ikke mange i Sognet. Fra 16. Aarh. kan nævnes Kalløe, Black, Bundesen og Hellevad. (1535 og 1542). Fra Tiden efter 1600 kan nævnes Moes, Juel, Hejselbjerg, Skovmand, Bundgaard, Korsbjerg, Ravn og Kok.

Det er næsten kun i Gjenner, at man har haft saadanne faste Slægtsnavne, og en Del af dem er sikkert meget ældre, end Kilderne lader formode. Nogle Slægtsnavne giver Oplysning om, hvorfra Slægten stammer. Den Mand, der er flyttet hertil fra Hellevad, har sikkert faaet sit nye Slægtsnavn efter Fødebyen. Andre Slægtsnavne, som stammer fra Byer og som viser, hvorfra Indvandringen er sket, er Lunderup, Hoyer, Enemark (og Jenmark, efter Egnens Udtale) Billund, Løjt, Hejsel (indvandret fra Landsbyen Hejsel i Ravsted Sogn) Barsmark, Alsing og Nørrit (»en nørret« i Betydningen »en nordfra«).

Kersten Sonnichsen (1660) er bestemt tilflyttet, formodentlig er han Friser. Ogsaa den første, som bærer Navnet Friis (1680) er sandsynligvis fra Frisland. Navnet staves oprindelig Frys og Frees, og hans Hustru hedder Oude.

Mange faar Navn efter deres Bestilling: Smed, Møller, Bødker, Kromand, Løber, Timmermand og Hjuler.

En Del af de gamle hjemlige Navne er i Tidens Løb blevet fortysskede. Det hjemlige Smed-Smej bliver saaledes helt fortrængt af den tyskklingende Form Schmidt, Skovmand bliver til Schumann, Hellevad til Heldevadt, Ravn en Overgang til Raben. Endnu skal bemærkes, at en Del af Sognets gamle Slægtsnavne har deres Oprindelse fra Stednavne i selve Sognet. Korsbjerg efter Korsbjerg i Gjenner By, som baade har givet Gaarden og dens Slægt Navn. Hejselbjerg efter Gaarden Hejselbjerg, Bundgaard efter Gaarden Bundgaard i Gjenner, og fl. a. Ellers er de allerfleste Navne -sen-Navne. I flere Tilfælde kan Faders og Sønns Navne skifte i mange Generationer. I Tyrholm er det f. Eks. en lang Række Anders Hansen og Hans Andersen, i Hovslund f. Eks. Peder Christensen og Christen Pedersen, i Gjenner Fall Christiansen og Christian Fallesen.

Formodentlig har det været lidt finere at have et fast Stavnavn i Stedet, for de skiftende Efternavne. Derfor er der mange Eksempler paa, at et Slægtsnavn kan føres videre paa Kvindesiden i flere Generationer. Og selv om den gamle Slægt uddøde, overtog den nye Ejer uden videre det gamle Slægtsnavn.

Fornavne.

De gamle havde kun Brug for faa Navne. De gav deres Børn gode, brugelige og hjemlige Navne Paa en Tid, hvor der hverken eksisterede Romanfigurer eller Filmshelte forskaaedes Børnene for latterlige Importnavne. Ogsaa i den Henseende var Befolkningen fast forankrede i Traditionen og i den hjemlige Kultur.

Mandsnavne. *Helgennavne med afsleben, dansk Form* var yndede, ja næsten eneraadende. Før 1640 hed hver tredje Dreng Peder eller Hans (16½ og 14½ %), hver niende Nis og hver tiende Jes eller Chresten. Det var de gængse Navne. Over Halvdelen af den mandlige Befolkning i 17. Aarh. bar et af de fem Navne.

Foruden de nedenfor særlig omtalte Navne var følgende ret almindelige: Marten, Lave (og Laue) Bertil, Erik (Jerk), Søren og Tammes. Ret sjældne var: Tøge, Lass, Ebbe (Eb), Hjerre, Wolle, Oleff, Frerrik (Frerrik) Jon og Jeronimus.

Følgende nævnes kun en Gang (før 1640): Thomas, Kalle, Albert, Jesper, Suenne, Villads, Jeppe, Mattis, Gregers, Adam, Bertram, Eskel, Fall, Simmen, Markus, Eiske.

I de følgende 150 Aar (1640—1790) er nogle af de gamle, tidligere saa almindelige Navne

knap saa hyppige. Til Gengæld dukker der en Del nye op. Hver sjette Dreng hedder stadig Peder, men Hans taber Terrain. det samme gælder Nis og Jens, mens der er flere Børn, som døbes Jep og Jes. Andre Navne forsvinder næsten helt. F. Eks. Knud, Mikkel, Povl, Jakob og Dyns. Marten bliver allerede i 17. Aarh. i nogle Tilfælde afløst af Martin, men aldrig af Morten. Chresten bliver i mange Tilfælde til Christian. (1760—89 døbes 6 ved Navn Chresten, men 10 kommer til at hedde Christian). Anders erstattes mere og mere med Anders eller Andreas. Hjerre afløses ganske af Hinrich eller Henrik, og Tammes af Thomas. Kalle, Tøge og Villads forsvinder helt.

Mattis (og Mathias) og Wølle bliver ret yndede (1730—90: 10 og 9). En enkelt Fride- rich dukker op, enkelte ved Navn Johan og Klaus. Det er tilvandrede Smaakaars- og Hand- værksfolk, som lader deres Børn døbe saaledes.

Bertram, Johannes og Lorents er ikke ualmindelige i 18. Aarh. (5—5 og 4). Det første Navn stammer fra en Herredsfoged Bertram Jensen i Svejlund, hvis Datter blev gift med Sognefogeden i Gjenner, mange af deres Efterkommere har siden baaret — og bærer endnu Navnet. Af gamle sjældne Navne nævnes endnu i 18. Aarh.: Bunde (1), Holden (2), Kasper (1), Mauens (1), Tersten (1), Jendre (1), Gregers (1), Eskel (1), Broder (1), Ove (1), Jokum (1).

Paa Kirkebogens Blade staar der Side op og Side ned Peder, Nis, Hans, Peder, Jes, Jep, Nis. Saa støder man pludselig paa en Joachim-Nicolas, en Wolf-Friederich, en Rudolph, en Hans-Valentin, en Johann-Friederich. Hvad er det for Folk? Man mærker straks, at det er fremmede Fugle, de passer ikke ind i de Omgivelser. Det er fremmede. Børn af vand- drende Folk, af Tiggere og »Ryttere« (Soldater, som ofte medførte Kone eller Kvinde), af Fogeder og Praktikere, Hyrder og Kroværter. Navnene viser, hvor de hører hjemme.

De 20 mest almindelige Navne i 17. Aarh. og deres Skæbne i det følgende Aarh.:

	Før 1620	Fødte 1620—39	Fødte 1640—69	% af alle fødte 1620—69	Fødte 1670—99	% 1670—99	Fødte 1700—29	Fødte 1730—59	Fødte 1760—89	% 1760—89
Peder	37	33	35	16½ %	53	17 %	55	53	59	16 %
Hans	37	21	36	14½ -	37	12 -	47	45	40	10 -
Nis	32	28	19	11 -	28	9 -	30	26	30	8 -
Jes	17	7	11	4½ -	22	7 -	19	20	21	6 -
Chresten	14	7	11	4½ -	14	4,5 -	21	15	21	6 -
Jørgen	7	6	8	3½ -	12	4 -	17	23	20	5 -
Jens	13	11	3	3½ -	11	3,5 -	7	16	10	2,5 -
Niels	6	7	6	3 -	5	1,5 -	6	10	8	2 -
Anders	6	5	8	3 -	6	1,8 -	8	6	11	3 -
Knud	10	5	5	2½ -	2	0,6 -	2	5	2	0,5 -
Laurs	8	8	3	2½ -	7	2 -	12	16	8,4*	3 -
Povl	6	6	4	2½ -	7	2 -	4	5	2	0,5 -
Mads	10	9	7	2½ -	17	5 -	5	9	18	5 -
Rasmus	4	3	5	2 -	5	1,5 -	10	9	5	1,3 -
Iver	9	7	1	2 -	5	1,5 -	7	-	6	1,5 -
Jakob	4	4	3	1½ -	7	2 -	9	12	1	0,3 -
Mikkel	6	3	4	1½ -	1	0,3 -	1	3	2**	0,5 -
Jep	12	2	3	2½ -	17	5 -	6	8	12	3 -

* Laurids.

** Deraf 1 Michael.

Dyns	5	2	3	1	-	3	1	-	2	4	1	0,3 -
Marcor	3	1	1	1	-	-	0	-	3	5	3	0,8 -
20 Navne:	ca. 84 %			ca. 81 %			ca. 75 %					
De to første Navne	31 -			29 -			26 -					

Navnestoffet har overvejende været det samme lige fra Reformationstiden til langt op i 19. Aarh., ja, indenfor Bondestanden er der næsten ingen Forandring, selv om vi gaar til denne Dag. Storre Omskiftning m. H. t. Navne har der været blandt Sognets Smaakaarsfolk, som jo ogsaa flytter mere omkring, bringer nye Navne med og ofte er uden Tradition. Der gribes Navnene ud af Luften. Man »pynter« paa Bornene, saa godt man forstaar. Vi kender det samme i vore Dage.

Pigenavne.

For Pigenavnene Vedkommende gælder noget lignende, som ovenfor er sagt om Mandsnavnene. Man havde et forbavsende lille Antal Pigenavne i ældre Tid. Fra før 1640 kendes der kun 29 Navne. (Fra Dødsregistret: alle født før 1620; Daabsregistret 1620—39). Men *man har i Virkeligheden ikke haft mere end ca. 17-18 Pigenavne, som var almindelige*, thi af de 29 Navne er der 10—11, som kun kendes i 1-2 Tilfælde.

Maren var det mest yndede i 17. og 18. Aarh., dernæst følger Ann, Kjesten, Bodel, Mett, Karen, Ellen og Jahan. Denne Rækkefølge gælder sikkert for et langt større Omraade end Ø. Løgum Sogn. Det er uden Tvivl de Navne, som var de almindelige i Nordslesvig.*

Ca. Halvdelen af alle Piger hed Maren, Ann eller Kjesten (Kiersten).

Pigenavne i Ø. Løgum Sogn 1620—1789. (Daabsregistret)

af alle Pigebørn, som døbt:	1620-69	1670-99	1770-89
Maren	17 %	18 %	12 %
Ann	16 -	14 -	12 -
Kjesten	16 -	12 -	8 -
Ialt (Kiersten)	49 -	31 -	27 -
Bodel	8,5 -	7 -	11 -
Mett	8 -	11 -	8 -
Karen	6 -	6 -	3 -
Ellen	5 -	6 -	5 -
Jahan	3 -	0,6 -	0,3 -

Ogsaa for Pigenavnene Vedkommende gaar Udviklingen i de følgende 150 Aar (1640—1790) i Retning af flere Navne, mens de Navne, som hidtil var almindelige, taber noget i Yndest.

Enkelte gamle, smukke Navne (Jing, Kela, Gy, Sindet) forsvinder næsten helt.

* Se f. Eks. en værdifuld Undersøgelse af J. M. Holdt: Navne og Slægter i Løjt Sogn, i Sønderj. Maa- nedsskrift XII. 183. Her er Rækkefølgen: Maren, Ann, Kjesten, Bodel, Ellen, Karen. Dernæst: Mett, Elsbel, Sinnel, Gunder, Sidsel. Om Mandsnavnene p. 181. Rækkefølgen var i Løjt Sogn: Peder, Hans, Jes, Nis, Jep.

De 29 kendte Pigenavne fra før 1640.

Deres Antal og Skæbne i 17. og 18. Aarh.

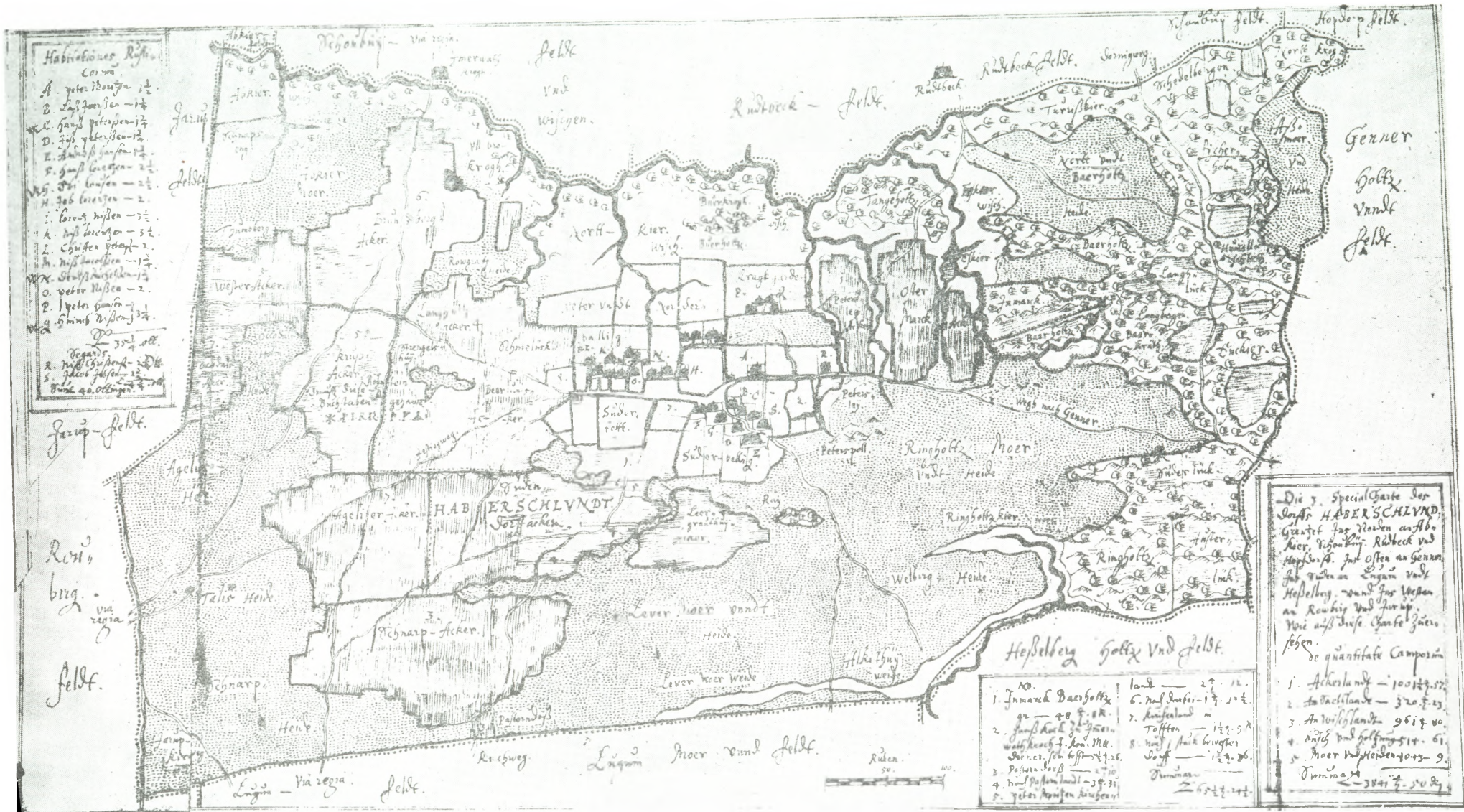
	Født før 1620 (Dødsreg.)	Fødselsreg. 1620—30	do. 1640—69	do. 1670—99	do. 1700—29	do. 1730—59	do. 1760—89
Maren (Marren, Marrin)	36	36	40	53	34	37	46
Ann (Anna)	32	38	34	41	43	43	45
Kiersten (Kjesten)	29	28	43	36	32	37	29
Bodel	21	17	21	21	22	27	36
Melt	20	26	11	34	16	35	28
Karen	18	14	14	18	19	12	10
Ellen	12	14	9	17	16	17	17
Jahan	7	4	10	2	4	2	1
Else	5	7	2	3	6	1	5
Leen	4	6	3	4	10	1	9
Abel (Avel)	4	5	2	3	5	7	8
Sindet	8	4	2	3	7	2	5
Sidsel	4	6	0	1	3	1	3
Gunder	6	4	1	7	5	7	8
Margret (og 1 Grethe)	1	5	1	8	4	10	5
Dorrothe	4	3	2	6	3	6	7
Kela	2	0	4	2	5	1	0
Gertrud	3	3	1	1	1	1	0
Merrit	3	1	2	2	2	1	4
Ingeborg	2	3	0	3	4	7	7
Thyr	2	3	0	1	0	1	0
Kay*	6	2	0	0	0	0	0
Jing	2	1	1	0	0	1	1
Ester	1	0	2	3	2	2	0
Malen	1	1	0	2	0	1	5
Gy	1	1	1	0	2	0	0
Hanna	0	0	2	7	9	2	4
Barbara	1	0	1	0	0	0	0
Trunde (Truend)	2	0	0	0	0	0	0

Andre Navne findes ikke fra Tiden før 1620. (og 1639) Vel er der født nogle Soldaterbørn her i Sog-
net, i Kb. anføres de som Børn af »Ryttere«, men man ser straks af Navnene, at det er fremmede Planter.
Det drejer sig om følgende: Eva-Maria, Margret-Heilvig, Eleonor-Sophia, Agneta. Desuden nævnes der i
Gjenner to Pigenavne i 18. Aarh. Fridericia-Amalia og Maria Anthonetta; men heller ikke disse Børns For-
ældre havde nogen Tilknytning til Sognet, Faderen, en Kaptajn Boldewin, havde en kort Tid en Gaard i
Gjenner.

Efter 1670 dukker enkelte Navne op, som man ellers ikke tidligere har set. Der er først
og fremmest Navnet Maria. Har det været for helligt et Navn, eller har den protestantiske
Gejstlighed advaret Folk? 1688 møder man det for første Gang, — Kvindenavnet over alle.
Det er Præsten Johannes Hybschmann, som døber sin Datter saaledes. To Aar senere vo-
ver en Mand i Rovbjerg det ogsaa. Saa gaar der atter nogle Aar, indtil tre Pigebørn døbes

* Kay er vistnok lig Karen. I nogle Tilfælde kaldes samme Person baade Karen og Kay.

Meyers Kort over Hovslund, 1641. (Rigsark. fot.)

Ann-Mari, og efter 1730 hører Navnet allerede til de almindelige, det er da i Række med Karen. Ogsaa S sammensætninger som: Mett-Mari, Catrin-Mari, Bodel-Mari, Karen-Mari og Else-Mari bliver nu brugelige. Et andet Navn, som nu kommer i Brug, er Cathrine (Catharin) Mere sjældne er Navne som: Tirkild, Elsbe, Lisbeth, Birret og Heilvig. Det sidste er indført til Gjenner fra Holsten, se Gaard Nr. 39 C. I 18. Aarh.s sidste Halvdel optræder enkelte Navne som Botilla, — som søger at fortrænge Bodild, Inger — i Stedet for Jing, Johanne — i Stedet for Jahan. Men denne Udvikling tager dog først for Alvor fat i 19. Aarh.

Andre nye Navne, som endnu kun nævnes en enkelt Gang i 18 Aarh. er Sophia, Elisabeth, Helene — i Stedet for Leen, Kjestine — i Stedet for Kiersten, og Adelheit. Sidstnævnte kommer hertil fra Hjortkær Sogn. Det er Adelheit Jepsens (fodt Ronnau) Efterkommer, f. Eks. paa Leerskov.

Foruden de nævnte har jeg fundet følgende Navne 1—2 Gange i Tiden 1640—1789: Anneken, Christentz, Voldborrig, Inn, Martha, Sara, Regina og Marina (Præstens Datter).

Pigenavnene efter 1800.

I de følgende to Menneskealdre sker der en hel Omvæltning indenfor Navneskikken. Udviklingen bort fra de faa, gamle Navne fortsætter i stigende Tempo. Cathrine fortrænger mere og mere Karen, Cecilie Sidsel, Johanne Jahan, Ellen bliver til Helene eller Eline, Maria afløser hyppigt Maren. Chirstine — hvis Stavemaade varieres i det uendelige — fortrænger det gamle skønne Kiersten. I mange af de gamle Bønderslægter holdt man dog noget igen: der rettede man sig ikke efter Modens Luner.

Der dukker ogsaa en hel nye Navne op, idet man gaar over til at bruge „Hunkonsformer“ af Mandsnavne. Kønne er de just ikke. Af Peter dannes Petrine, af Hans-Hansine, Jes-Jessine, Jep-Jephine, Jørgen-Jørgine, Rasmus-Rasmine osv. — Ogsaa paa Navngivningens Omraade mærkes det, at man er inde i en Opløsningsproces.

Opnævne maade.

En fast og urokkelig Regel var, at den afdøde Ægtefælle opnævntes. Ellers opnævntes Barnets Farfar (Farmor) og Morfar (Mormor). Afdøde Slægtninge opnævntes først. Var Gaarden arvet efter en Slægtning, da opnævntes han (og event. Hustru) i Regelen først.

*

Fra Daabsregistret vender vi os nu til Vielsesregistret. (1640-1800). Hvad kan det fortælle om Befolkningens Rodfæstethed? Vielsesregistret er den eneste ældre Kilde, som giver os Oplysning om Befolkningens Hjemsted. Det fortæller os, hvorfra Bonden hentede sin Kone, og fra hvilke Egne Indvandringen fandt Sted.

Navnestoffet gav visse Fingerpeg. Det tillod den Formodning, at Befolkningen maa have været knyttet til selve Egnen, og at Indvandringen hertil fra andre Egne har været yderst ringe, selvom dette Særpræg udviskedes noget fra Aarhundrede til Aarhundrede.

Inddrages Vielsesregistret nu i Undersøgelsen, viser det sig, at denne Antagelse holder Stik. Af 1940 Personer,* som er ægteviet her indenfor ovennævnte Tidsrum, var de 77,5 pCt. født i selve Sognet, 89 pCt. stammede fra Sognet eller Nabosognene, 97,2 pCt. fra Nord-slesvig. De resterende 2,8 pCt. — eller 54 Personer — maa betegnes som indvandrede, og heraf angives 34 — eller 1,8 pCt. — som hjemmehørende i Jylland, 10 — eller 0,5 pCt. —

* Enkelte Vielser er ikke medtalt, det drejer sig udelukkende om „Ryttere“, dvs. fremmede Soldater, som er ægteviede her. (1684 Christopher Schönhoff, 1690 Zacharias Manike, 1718 Hans Kreutzfeld, 1720 Fændrik v. Hallem).

paa Øerne (Fyn, Færø, Sjælland og Bornholm), 8 — eller 0,4 pCt. — stammer fra Mellem- eller Sydslesvig og 2 — eller 0,1 pCt. — fra tysk Omraade.

Disse Tal understreger stærkt, hvor fast sammenknyttet Egn og Befolkning har været i ældre Tid, hvor indfiltreret Slægterne er i hinanden, hvor ringe Blodsblandingen har været med andre Egnes Befolkning.

Nedenstaaende Oversigt viser de Forskydninger, som har fundet Sted i de forskellige Tidsafsnit.

Tabel I.

Egteviiede	Deraf fra Sognet	Nabosognene	Nordslesvig	øvr. Sønderj.	Tysk Omr.	Jylland	Øerne
1640-60							
Ialt 166	121 = 72,7 %	27 = 16,3 %	17 10,3 %	0 0 %	0 0	1 0,7 %	0 0
1661-80							
- 226	158 - 69,5 -	37 - 16,4 -	18 - 8,0 -	4 - 1,8 -	0 - 0	5 - 2,2 -	1 - 1,7
1681-1700							
- 206	166 - 80,6 -	20 - 9,7 -	15 - 7,2 -	1 - 0,5 -	0 - 0	2 - 1,0 -	2 - 1,0
1701-49							
- 628	528 - 84,0 -	56 - 8,9 -	42 - 6,7 -	1 - 0,2 -	0 - 0	1 - 0,2 -	0 - 0
1750-1800							
- 714	530 - 74,2 -	84 - 11,8 -	67 - 9,3 -	2 - 0,3 -	2 - 0,3	25- 3,5 -	4 - 0,5
1640-1800							
- 1940	1503 - 77,5 -	224 - 11,5 -	159 - 8,2 -	8 - 0,1 -	2 - 0,1	34- 1,8 -	10 - 0,5

Efter den store Dødelighed i Krigsaarene stiger Indvandringsprocenten noget, men falder igen i de relativ rolige Aar før og efter 1700. I sidste Halvdel af 18. Aarh. begynder den Oplosningsproces, som langsomt men sikkert nedbrød de aarhundredgamle Traditioner og Livsforhold. (Sprængning af Fællesskabet, Udskiftning, osv.) Af ovenstaaende Tabel ses, at Folk i det 18. Aarhundredes Slutning flyttede mere omkring end i dets første Halvdel. I det 19. Aarh. fortsætter denne Udvikling i stigende Tempo. Tidens udjævnende Tendens har i høj Grad gjort sin Virkning. Slægtens Rødder løsnedes; Indvandring af fremmede og Bortvandring fra Sognet. Udparcellering af Gaarde. Opdyrkning af Heden og Rejsning af nye Hjem i 19. og 20. Aarh. bevirkede, at en helt ny Befolkning med delvis andre Sæder og Skikke med anden Dialekt og fremmede Navne afløste de gamle og det gamle. Portene ud til Omverdenen sloges ind, og det gamle Sogn gik under.

Indvandringen til Sognet fra Nordslesvig.

Den talmæssigt set meget ringe Indvandring fra andre Sogne i Nordslesvig (8,2 pCt.) frembyder ogsaa interessante lagttagelser. Det viser sig, at de Personer, som blev gift med Folk her fra dette Sogn, saa at sige alle dels stammer fra et langt smalt Omraade, som gaar langs ned gennem Nordslesvig, følgende Højderyggen, dels har hjemme i de frugtbare Østkystfogne. De sidste er næsten alle blevet gift med Folk fra Gjenner.

Det første Omraade — hvorfra Højderyggens Folk gifter sig ind i Sognet — gaar fra Sommersted i Nord (4) til Tinglev, Oksenvad (3), Jegerup (4), Skrydstrup (4), Hammelev (3), saa følger Nabosognene Vedsted (21), Bevtøft (15), Agerskov (11), Hellevad-Egvad (17), Ris (28), videre mod Syd Hjortkær (8), Bjolderup (3), Uge (2), Tinglev (1) og Medelby (1). De to sidste er udenfor Amtet, og de maa vel regnes til de spredte Tilfælde.

Det andet — Østkystomraadet — omfatter følgende Sogne: Hejls (2), Taps (1), Tyrstrup (3), Moltrup (3), Fjelstrup (2), Vilstrup (6), Halk (4), Vonsbæk (2), Starup (3), saa følger

Nabosognene Hoptrup (25) og Løjl (23), endvidere Ensted (3), Varnæs (1), Klipleve (2), Kvær (1), Felsted (1), Ullerup (1) og Als (2). Endelig er der de nordslesvigske Købstæder, hvorfra der kan nævnes følgende Tal: Aabenraa (10), Haderslev (3) og Sønderborg (1). Fra Tønder — og Vestslesvig i det hele taget — findes ingen. Fra Nordslesvig udenfor disse to Omraader findes følgende Tal: Gram (1), Ø. Lindet (2), Nustrup (1), Toftlund (1), Jels (1), Nr Løgum (1), Ravsted (1), Burkal (1) og Bylderup (2).

Heraf ses, at der kan ikke tales om Indvandring fra hele Nordslesvig, snarere om ret stærk Forbindelse med to hver for sig ensartede, men vidt forskellige Egne af Nordslesvig, Højdyrøggen og Morænelandskabet. Dermed bliver det Omraade, indenfor hvilket der i 18. Aarhundrede er sket Blodsblanding, yderligere indsnævret, 97 pCt. af alle ægteviiede stammer fra disse Sogne.

Tabel II.

Af de ægteviiede 1700-49 var

83,8 pCt. af Mændene	fra Sognet	og 84,1 pCt. af Kvinderne
7,7 - -	fra Nabosognene	- 10,2 - -
7,9 - -	fra Nordslesvig	- 5,4 - -
0,3 - -	fra det øvr. Slesv.	- 0,0 - - -
0,0 - -	fra tysk Omraade	- 0,0 - -
0,3 - -	fra Jylland	- 0,0 - -
0,0 - -	fra Øerne	- 0,0 - -

Af de ægteviiede 1750-1800 var

73,4 pCt. af Mændene	fra Sognet	og 75,0 pCt. af Kvinderne
10,1 - -	fra Nabosognene	- 13,1 - -
10,9 - -	fra det øvrige Nordsl.	- 7,8 - -
0,0 - -	fra det øvr. Slesvig	- 0,6 - -
0,6 - -	fra tysk Omraade	- 0,0 - - -
4,5 - -	fra Jylland	- 2,5 - - -
0,6 - -	fra Øerne	- 0,6 - - -

1700-49 var 99,4 pCt. af Mændene fra Nordslesvig og 100 pCt. af Kvinderne; i det følgende Tidsrum sank de tilsvarende Tal til 94,4 pCt. og 96,2 pCt.

Maaske vil en og anden indvende, at de ældre Vielsesregistre er for unøjagtige som Kilde til den Slags Beregninger, — der kan f. Eks. under „Gjenner“, „Løgum“ osv. skjule sig en indvandret, — og at Procenttallet paa de i Sognet hjemmehørende er for højt. Helt afvises kan den Anke ikke, eftersom der kan paavises enkelte Eksempler paa, at Folk, som er født i Nabosognene, er indført i Kirkebogen som hjemmehørende her. Men det kan imidlertid ikke forandre stort ved Helhedsbilledet. Folk fra helt fremmede Egne er uden Tvivl i hvert Tilfælde anført som fremmede. I hvert Fald kan der ikke herunder skjule sig Folk fra tysk Folkeomraade, i saa Fald vilde Navnene røbe dem. Det er derimod ikke helt umuligt, at ganske enkelte indvandrede fra Jylland, som har opholdt sig her i længere Tid inden Vielsen, staar opført som hjemmehørende her.

For derfor at være paa helt sikker Grund vil vi fremdrage et andet Materiale, der er saa nøjagtigt, som man kan ønske sig det. I dette Tilfælde har man nemlig nøjagtige Oplysninger om hver enkelt Persons Fødsels- og Dødssted.

Tabel III
Sognets Bondefamilier 1640-1840.

1640 - 1740

Af Gaardmændene og Gaardmandskonerne var

	født i Sognet	i Nabosognene	i Nordslesv.	i Sønderjyl.	tysk Omraade	Jylland	Øerne
i O. Logum	82 - 78,8 %	7 - 6,7 %	13 - 12,5 %	1 - 1 %		1 - 1 %	
i Hovslund	91 - 77,8 -	17 - 14,5 -	9 - 7,7 -				
i Gjenner	198 - 83,2 -	30 - 12,6 -	8 - 3,4 -	1 - 0,4 -	1 - 0,4 %		
i Jarup	45 - 64,3 -	10 - 14,3 -	9 - 12,9 -	3 - 4,3		2 - 2,8 -	1 - 1,4
Gaardene*	37 - 63,8 -	10 - 17,3 -	11 - 18,9 -				
Ialt	587 - 77,2 -	74 - 12,6 -	50 - 8,5 -	5 - 0,8 -	1 - 0,2 -	3 - 0,5 -	1 - 0,2

1741—1840

i O. Logum	77 - 59,2 -	29 - 22,3 -	20 - 15,4 -	1 - 0,8 -		2 - 1,5 -	1 - 0,8
i Hovslund	90 - 71,4 -	21 - 16,7 -	15 - 11,9 -				
i Gjenner	174 - 80,6 -	26 - 12,0 -	11 - 6,5 -	1 - 0,5 -		1 - 0,5 -	
i Jarup	44 - 60,3 -	14 - 15,0 -	18 - 24,7 -				
Gaardene*	40 - 80,0 -	5 - 10,0 -	2 - 4 -		2 - 4,0 -	1 - 2	
Ialt	575 - 74,0 -	72 - 12,5 -	69 - 12,0 -	2 - 0,3 -	2 - 0,3 -	4 - 0,7 -	1 - 0,2

* Hejselbjerg, Leerskov, Andholm, Kopsholt og Tyrholm.

Her er altsaa Tale om Sognets bosiddende og jordejende Befolkning,* den egentlige Bondebefolkning. Statistikken omfatter for hele Tidsrummet 1162 Personer, heraf var

878 d.v.s. 75,6 pCt.	født i selve Sognet	} ialt 88,2 pCt.	} ialt 98,4 pCt.
146	12,6 - i Nabosognene		
119	10,2 - i det øvr. Nordslesv.		
7	— 0,6 - i det øvrige Sønderjylland		
3	— 0,2 - i Tyskland		
7	— 0,6 - i Jylland		
2	— 0,2 - paa Øerne.		

Disse Tal afviger ikke synderligt fra Vielsesregistrets Oplysninger. Ifølge Vielsesregistret stammede 97,2 pCt. fra selve Nordslesvig. Man lægger Mærke til, at Indvandringen fra Jylland og Øerne, som ifølge Vielsesregistret androg 1,8 og 0,5 pCt. af alle ægteviede 1640-1800, spores mindre, naar Talen er om de egentlige Bønderslægter. De indvandrede er altsaa kun undtagelsesvis kommet i Besiddelse af Bondergaarde, (i de faa Tilfælde drejer det sig om Overtagelse af øde Gaarde), og det var ogsaa en Undtagelse, naar Bønder giftede sig med jyske Piger. De indvandrede maa altsaa hovedsageligt søges blandt Kaadner-, Haandværker- og Lejehustolkene. I Tallet paa de indvandrede er medregnet to Præster, som i dette Tidsrum har været Sognepræster her. (Den ene er født i Aarhus, den anden i København).

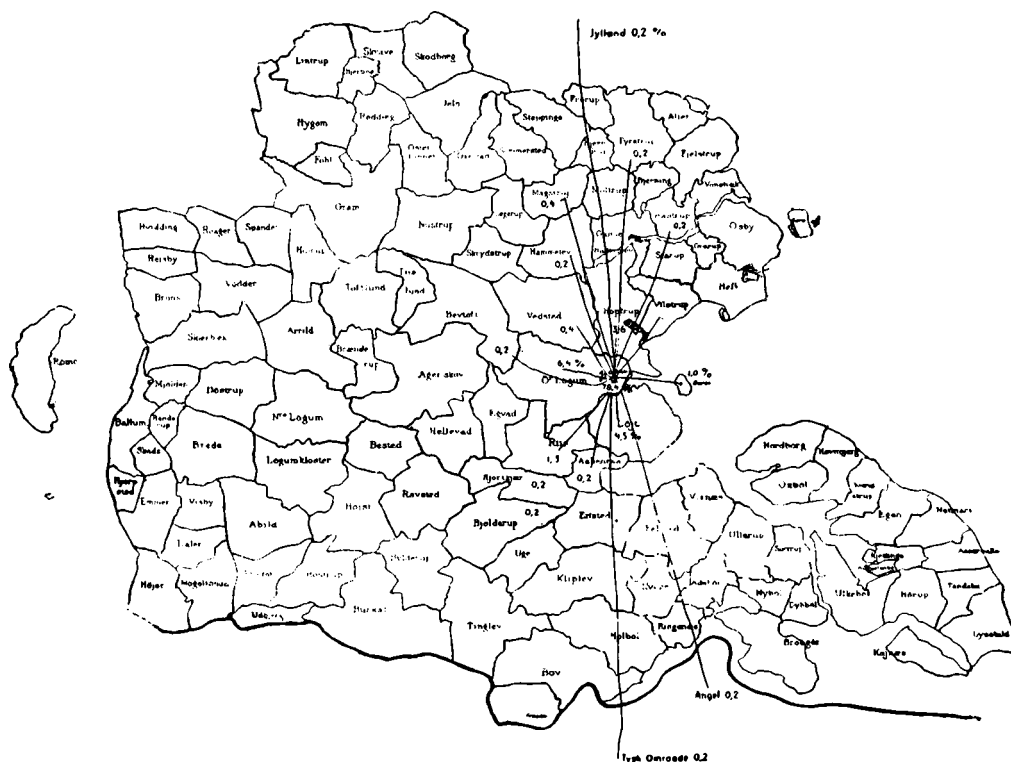
Den af Sognets Landsbyer, som befolkningsmæssigt har holdt sig mest isoleret fra Omverdenen, er Gjenner.

Af Bønderslægterne i Gjenner ca. 1600-1840 var:

368	født i selve Gjenner.	d. v. s. 78,4 pCt.
30	- i det øvrige Sogn,	— 6,4 -
52	- i Nabosognene	— 11,0 -

* Rovbjerg er ikke medregnet, da det ikke er muligt at udarbejde Ejerfortegnelse over Byens Gaarde. (de fleste Gaarde er øde efter 1660, og i 18. Aarh. har der ofte været Ejerskifte).

17 født i det øvrige Nordsl. d.v.s.	3,6 pCt.
1 - i Angel	0,2 -
1 - i Jylland	0,2 -
1 - i Holsten	0,2 -

Undersøgelsen omfatter Byens 34 Gaarde. Af disses Beboere stammer 95,8 pCt. altsaa fra den allernærmeste Omegn, og det hørte saaledes til Sjældenhederne, naar en Mand ikke fik sin Kone herfra. Selv de 17, som i Opgørelsen betegnes som »fra det øvrige Nordsl. vige«, stammer alle fra et meget begrænset Omraade, som Gjennerboerne jævnlgt har haft Forbindelse med. Ialt 99,4 pCt. af Byens Bønderfolk stammer fra dette lille Omraade.*

Vi ser heraf, hvor dybt rodfæstet vor Slægt er i den snævre Hjemstavns Jord.

Disse Tal viser bedre end mange Ord, hvor blodsbeslægtet den nordsl. vigske Befolkning har været i det Tidsrum, som her er behandlet. Indvandringen af fremmede Befolkningselementer har været ganske betydningsløs. Det er de samme Slægter, der har levet og virket her i Aarhundreder. Man kan i Virkeligheden tale om een eneste, vidtforgrenet Slægt, hvis Aner og Efterkommere har ejet alle Sognets Gaarde. I nærværende Værks sidste Del vil man kunne studere dette interessante Fænomen nærmere.

Gælder det ovenfor sagte kun om dette Sogn? Næppe. Men man kan paa nærværende Tidspunkt ikke udtale sig herom med Sikkerhed, da Nordsl. vigs Befolkningshistorie endnu — mærkværdigvis — er et ubeskrevet Blad.

*

Bønderslægterne har saaledes i mindst to Aarhundreder ved indbyrdes Giftermaal skabt eet stort Familiesamfund, som kun undtagelsesvis fik tilført nyt Blod udefra. Vi vil endnu omtale, hvordan det har været muligt.

* De tilsvarende Tal 1640-1840 er: 82 pCt. fra Sognet, 12,4 pCt. fra Nabosognene, 4,8 pCt. fra Nordsl. 0,4 pCt. fra det øvrige Sønderjylland, 0,2 pCt. fra Tyskland og 0,2 pCt. fra Jylland.

Datidens Mennesker havde uden Tvivl den Opfattelse, at Gaard og Slægt skulde holdes sammen. Giftermaal mellem beslægtede var hyppige, og man saa skævt til udensogns Forbindelser. »Endnu vil mange Løjtinger kunne huske, hvilken Bestyrtelse det vakte hos somme, da en Gjennerbo omkring 1870 friede sig ind paa en Løjt Gaard, ligesom der ogsaa er Eksempler paa, at en Forlovelse er blevet opløst, fordi Pigen var en Sønderbo«. * Denne Ringeagt for udensogns fandtes nok ikke blot i Løjt Sogn, — her holdt den sig vel længst, men i hvert Sogns store Familiesamfund. Man saa kun ugerne, at Gaardarvingen hentede sig en Hustru fra en fremmed Egn, eller fra et socialt Lag, som var forskelligt fra hans eget. »Man skal ikke gaa over Bækken for at hente Vand« og »to All ud af jet Stykk passer bedst sammel«. Det var Rettesnoren. Ægteskaberne stiftedes derfor næppe hyppigt af Tilbojelighed, snarere i Følge en Slags Overenskomst.

Det er velkendt, at mange Sogne i Aarhundreder har haft Præster, som hele Rækken igennem var knyttet til hinanden med Slægtskabs Baand. Havde Præsten ingen Son, som kunde efterfølge Faderen, blev Datteren (eller Enken) gift med Efterfølgeren i Embedet. Slægten skulde beholde Embedet, og Befolkningen saa gerne, at det »blev i Familien.« Dette »Conserveringssystem« praktiseredes ogsaa indenfor Bondestanden. Forinden det omtales nærmere, vil vi se, hvordan Embede og Slægt holdtes sammen.

Da den gamle Pastor Tode døde barnløs i 1717, havde samme Præsteslægt haft Embedet »fra ældgammel Tid.« 24 Aar gammel var han kommet til Ø. Løgum og havde ægtet Forgængerens Enke, som da var 36 Aar. Nu var der ingen i den nærmeste Slægt, som kunde overtage Embedet efter ham. Tode havde paa sine gamle Dage taget en fjern Slægtning til Kaplan i det Haab, at denne kunde blive hans Efterfølger. Det var Pastor Meyland. Dennes Fader, Præsten i Hoptrup, var en Son af Todes Halvbroders Hustru (i hendes første Ægteskab). Var dette Slægtskabsbaand end saa tyndt som Spindelvæv, saa bevirkede det dog, at Meyland blev valgt med alle Stemmer mod een. Men ovre paa Sjælland gik der en anden Slægtning af Tode, som mente, at han havde større Krav paa Embedet. I sin Ansøgning kalder han Tode »min Moders Morbroder.« Men han var født i Ulvesbüll i Ejdersted og var nu paa Sjælland. Det var altsammen saa fjernt og fremmed.

Efter Meylands Dod blev Pastor Klincker, en Son af Præsten i Hoptrup, valgt. Folk saa gerne, at han blev gift med Meylands Datter, men »hun havde slaaet Øje paa en Fyr fra Sønderborg og leed ikke vel Klincker. Men Kirkeværgen Jørgen Mortensen i Hovslund arbejdede med Held paa at faa hende til at ægte Klincker.« ** Da disse Præstefolk saa efter 5 Aars Forløb flyttede til Varnæs, »var man ilde tilfreds med, at han tog bort, idet man sagde, at han var valgt her for Familiens Skyld.« (Kier)

Efterfølgeren, Pastor Dyrhoff, døde i 1780 kun 29 Aar gammel. Nu maatte den før nævnte Kirkeværg og en Mand fra Ø. Løgum, Zacharias Hansen, atter til at ordne et Ægteskab. Blandt Ansøgerne var en halvgammel Jyde, som nu var Kaplan i Skærbæk. Denne — Pastor Ravn — blev valgt, »fordi man haabede og havde temmelig Vished for, at han vilde ægte Enken.« Men hun brød sig ikke om Ravn, »men føjede sig dog tilsidst. Men imod hendes Vilje var det; thi Ravn var gammel og en liden graa og kortsynet Mand, hun derimod var ung og smuk, stolt paa sin Skønhed og Familie.« *** Ogsaa denne Gang lykkedes det at overtale den kvindelige Part til Ægteskab.

Endnu i 1802, da Pastor Kier, en Bondesøn fra Hovslund, var valgt til Sognepræst, kom

* I. M. Holdt Sønderj. Maanedsskrift 1936 p. 184.

** Ann. IV. 85.

*** Hun var en Datter af Pastor Zoéga i Ravsted

denne gamle Tanke og nedarvede Forestilling til Orde, idet mange i Sognet var utilfreds med, at Kier ikke giftede sig med Forgængerens Datter, men derimod med en Pige fra Tinglev.

Saaledes var Bøndernes Tankegang altsaa i ældre Tid. Intel Under at man derfor indenfor sin egen Kreds søgte at opretholde den hævdvunde Afsondrethed fra andre Egne og Slægter. Naar Sognets Bønderfamilier i 200 Aar kun, som vi saa, optog 2,6 pCt. fremmede i deres Midte, og en enkelt Landsby paa 34 Gaarde endog kun 0,6 pCt., saa maa man sige, at det er gennemført konsekvent. Men den befolkningsmæssige Afsondrethed fra fremmede Egne og Slægter formaade ikke alene at skabe og vedligeholde et ublandet Slægtssamfund. Gaardene maatte ogsaa bevares i de samme Slægters Eje, de maatte ikke blive en Handelsvare, thi i saa Fald vilde der jo ske store Omvæltninger.

Kom en Bonde i økonomiske Vanskeligheder, er der derfor ogsaa mange Eksempler paa, at hans Standsfæller søgte at hjælpe ham. Det er allerede nævnt, hvorledes man hjalp de brandlidte. Saavel Herredets som Sognets egne Bønder hjalp til med at faa Gaarden rejst igen. Men ogsaa »naar en Mand ved fatale Omstændigheder kom i Nod,« greb Herredets Bønder ham under Armen og betalte den maanedlige Contribution og de ordinære Afgifter for ham.* Hjælpsomhed var Pligt for dem, som kunde hjælpe. Denne uskrevne Lov praktiserede de gamle Slægter. Det hændte derfor kun sjældent, at en Gaard blev solgt; for Udskiftningen var det endog en Undtagelse. Men herefter og særlig i de meget fattige Tider efter 1811 blev det anderledes. Nu maatte enhver sørge for sig selv. »Folk var naboeligere i Fællesskabets Tid.« (Kier)

* Ridesfoged Hans Petersen i Kolstrup, 1744, i Anledning af, at Hans Christensen Baus Gaard i Jarup blev ødelagt i en Storm.

V.
LIV OG DØD

Efter at vi nu har omtalt den bosiddende Landbefolknings Rodfæstethed, vil vi i dette Afsnit se, hvilke Oplysninger Kirkebogen kan give os om Dødeligheden, om Ægteskabs- og Fødselsforholdene i et sønderjydsk Landsogn i en Periode, hvor man iøvrigt ved meget lidt om disse Forhold. Vi vil behandle en Række Emner, som foruden at være socialhistorisk interessante Spørgsmaal ogsaa maa omtales som Baggrund for Hovedemnet: Slægterne. Der ved faar vi en samlet Fremstilling af et enkelt Sogns Befolkningsorganisme i ældre Tid

Vi vil behandle: 1. Ægteskabshyppighed, Vielsernes Tal i Forhold til det samlede Befolkningstal og til Fødselstallet.

2. Vielsesalder ved Indgaaelse af 1. Ægteskab.

3. Ægteskabets Varighed.

4. Det indbyrdes Forhold mellem Ægtefællernes Alder.

Skont Kirkebogen giver en Rigdom af Oplysninger herom, har det dog været nødvendigt i hvert Fald for 17. og 18. Aarhundredes Vedkommende — at foretage en meget indgaaende Individualbearbejdelse af Stoffet, thi uden en saadan kan man intet vide f. Eks. om Ægteskabets Varighed, Vielsesalder, Borneantallet i de enkelte Ægteskaber osv. De ældre Kirkebøger oplyser nemlig intet herom.

Vil man have paalidelige Oplysninger om Befolkningsforholdene i 17. og 18. Aarh., er man derfor nødt til først at bearbejde hele det samlede Materiale, opstille Slægtstavler for hver eneste Gaard i Sognet, saa først er det muligt at udtale sig med Sikkerhed om de Spørgsmaal, som har ens Interesse. Det er en besværlig Vej at gaa, men til Gengæld faar man saa et Væld af Oplysninger, som man ellers maa være foruden.

Det maa betones, at i det følgende tales der hele Tiden om Bondestanden; det er alene Bonderslægterne, som danner Grundlaget for Undersøgelsen. For ikke at gøre Arbejdet aldeles uoverkommeligt, maatte denne Indskrænkning af Stoffet til. Iøvrigt vilde det være ganske umuligt at lade Sognets samlede Befolkning danne Grundlaget for disse Undersøgelser. Paa Grund af den ikke-jordejende Befolknings Vandringer lader det sig ikke gøre at følge hver enkelt Person fra Vugge til Grav. Og at kende hver enkelt Persons Livsdata er den nødvendige Forudsætning for, at Arbejdet er paalideligt og dets Resultater uangribelige.

A. ÆGTESKABER

1. Ægteskabshyppighed. Vielsernes Tal i Forhold til det samlede Befolkningstal og i Forhold til Fødslernes Tal.

Ægteviede i Sognet 1640-1800:

1640-49	ægteviedes	35	Par.	der	fødtes	189	legitime	Børn
1650-59	—	41	-		Lakune	i	Kb.	
1660-69	—	63	-	-	-	163	-	-
1670-79	--	46	-	-	-	209	-	-

1680-89	ægteviedes	44	Par,	der	fødtes	175	legitime	Born
1690-99	—	59	-	-	-	229	—	
1700-09	—	58	-	-	-	292	—	
1710-19	—	57	-	-	-	213	—	
1720-29	—	70	-	-	-	196	—	
1730-39	—	70	-	-	-	237	—	
1740-49	—	61	-	-	-	246	—	
1750-59	—	69	-	-	-	239	—	
1760-69	—	67	-	-	-	285	—	
1770-79	—	69	-	-	-	275	—	
1780-89	—	79	-	-	-	245	—	
1700-1800	—	78	-	-	-	284	—	

Oplysninger angaaende det samlede Folketal i Sognet findes p. 23.

1660-79	var	Vielsernes	Tal	i	Forholdet	til	Fødslernes	Tal	som	1—3,41
1680 99	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1—3,87
1700-49	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1—3,75
1750-1800	-	—	—	—	—	—	—	—	—	1—3,67

Beregning over den gennemsnitlige Vielsesalder (Gaardmandsklassen)

	1640-1750	1751-1800
Piger	26,8 Aar	25,0 Aar
Ungkarle	32 —	30,5 —
Enkemænd	44,5 —	
Enker	39,3 —	

Den ret høje Vielsesalder maa forklares som et Udslag af grundforskellige sociale Tilstande, ogsaa Tilbojeligheden for fornyet Ægteskab beherskedes af helt andre Love i gamle Dage: det var ofte tvingende nødvendigt, at en Enke giftede sig igen og helst saa snart som muligt. Bedriften krævede det. Man ser da ogsaa jævnlige, at nyt Ægteskab indgaaes forbausende kort Tid efter Mandens Død. Sørgetiden maatte afkortes. Arbejdet krævede, at Enkestandens Varighed blev meget begrænset.

Vielsesalderen ved Indgaaelse af første Ægteskab var ogsaa meget forskellig fra vore Dages. Et stort Antal Mænd blev først gift i en meget fremrykket Alder. Mange havde først været til Søs, andre maatte vente med at gifte sig, til Forældrene var døde. Mangen ung Mand giftede sig først efter Moderens Død for ikke at krænke hende ved at føre et nyt Regimente ind i Huset. Undertiden maatte Gaardarvingen vente, indtil hans yngre Søsken var konfirmeret.

Følgende Statistik viser Ungkarlenes Alder ved Indgaaelse af Ægteskab:

	1640-1750			1751-1800		
Under 20 Aar	2	er lig	0,8 pCt.	3	er lig	2,4 pCt.
20-25	—	35	—	14,7	—	22
26-30	—	83	—	34,8	—	40
31-35	—	61	—	25,7	—	40
36-40	—	36	—	15,1	—	16
41-50	—	20	—	8,4	—	5
over 50	—	1	—	0,4	—	1

De tilsvarende Tal for Pigernes Vedkommende er:

	1640-1750		1751-1800	
Under 20 Aar	14	er lig 6,3 pCt.	15	er lig 12,1 pCt.
20-25	90	40,2	52	41,9
26-30	72	32,1	38	30,7
31-35	35	15,6	14	11,3
36-40	11	4,8	5	4,0
41-50	2	0,9	0	0,0

I begge Tilfælde er der kun Tale om Gaardmændenes og -konernes Vielsesalder. Som man ser, afviger Tallene fra Tiden før 1750 ret stærkt fra den senere Tids, en ny Tid, med lettere økonomiske Kaar, er ved at bryde frem.

Om det indbyrdes Forhold mellem Ægtefællernes Alder kan følgende oplyses:

I 400 Ægteskaber (Gaardmænd), som er indgaaet 1640-1800, var

i 5 Tilfælde	Manden 30-40 Aar ældre end Konen	1,2 pCt.
i 18	20-29	4,5
i 90	10-19	22,7
i 100	5-9	25,0
i 74	1-4	18,5
i 15	jævnaldrende med	3,7
i 51	1-4 Aar yngre end	12,7
i 31	5-9 Aar	7,7
i 16	10-20	4,0

Endelig vil vi endnu se, hvad Kirkebogen oplyser om Ægteskabets Varighed:

Under 5 Aar	38 Ægteskaber d.v.s.	9,2 pCt.
5-10	38	9,2
10-14	39	9,5
15-24	67	16,3
25-40	146	35,6
41-50	69	16,8
51-60	12	2,9
over 60	2	0,5

Næsten hvert 10. Ægteskab opløstes altsaa ved Død inden Udgangen af det 5. Aar. Hertil maa dog bemærkes, at mange blev gift i relativ sen Alder, men det bortforklarer dog ikke den Kendsgerning, at Dødelighedsprocenten maa have været ret høj; det er den i ældre Tid saa frygtede Barselseber, som præger den Del af Statistikken. Mange Koner døde efter den første Fødsel.

Med disse to omtalte Forhold in mente undres man over, at over 20 pCt. af alle Ægteskaber varede i over 40 Aar. Der maa trods daarligere hygiejniske Forhold, Mangel paa Læger og Sygehuse osv. alligevel have været mange gamle i ældre Tid. Slægten maa have været stærk og sund, og mange har kunnet klare sig uden Læger. Et Forhold, som vi vil komme nærmere ind paa i et senere Afsnit.

FØDSLER

Fødsler indenfor Ægteskabet, Dødfødsler, illegitime Fødsler.

Til Belysning af Fødselshyppigheden indenfor Ægteskabet (Bondestanden) har jeg foretaget en Undersøgelse af, hvordan Ægteskaberne fordeltes efter Børnetal og Varighed. Det ses heraf, at der gennemsnitlig i hvert Ægteskab er født 4 Børn.

Fødsler indenfor Ægteskabet 1641-1750.

Børne- antal	Ægteskabets Varighed						ialt	dvs.	9,5 pCt.
	0-5 Aar	6-9	10-14	15-19	20-24	25 f.			
0	6	3	2	4	2	13	30	9,5	pCt.
1	17	3	3			5	28	8,9	—
2	5	4	7	2	3	18	39	12,3	—
3	1	5	3	3	5	23	40	12,6	—
4		6	10	9	3	19	47	14,9	—
5	1		8	3	7	20	40	12,6	—
6-7		2	8	6	4	35	55	17,4	—
8-9			1	3	4	20	28	8,9	—
10-11				1	3	5	9	3,0	—
12 ff.									

Ialt 316 Ægteskaber, i disse fødtes ialt 1235 Børn.

I hvert Ægteskab fødtes gennemsnitligt 3,90 Børn.

De barnløse Ægteskaber udgjorde ialt 9,5 pCt., medens der i 41,9 pCt. af alle Ægteskaber fødtes mindst 5 Børn, og i 11,9 pCt. af Ægteskaberne mindst 8 Børn.

1751-1800.

Antal	Ægteskabets Varighed						ialt	dvs.	10,9 pCt.
	0-5 Aar	6-9	10-14	15-19	20-24	25 ff.			
0	4	1		2	2	8	17	10,9	pCt.
1	5	1		1	2	5	14	9,0	—
2	5	3	4	1	3	6	22	14,2	—
3	1	3	3	1	4	9	21	13,6	—
4		3	3		4	10	20	12,9	—
5		2	4	1	3	11	21	13,6	—
6-7				3	3	18	25	16,1	—
8-9				1	1	7	9	5,8	—
10-11					1	3	4	2,6	—
12 ff.						2	2	1,3	—

I ialt 155 Ægteskaber fødtes 622 Børn, dvs. 4,01 pr. Ægteskab. 10,9 pCt. af alle Ægteskaber var barnløse. I 39,4 pCt. af Ægteskaberne fødtes mindst 5 Børn, i 9,7 pCt. mindst 8 Børn.

Som det ses, er Børneantallet pr. Ægteskab konstant, hvorimod Antallet af sterile Ægteskaber er steget noget i sidste Halvdel af 18. Aarh. I samme Tidsrum er Tallet paa børnerige Ægteskaber synkende (undtagen Ægteskabsgrupperne 5-Børn og over 12-Børn), medens der er flere børnefattige Ægteskaber end i det foregaaende Tidsrum.

DØDFØDSLER

I ovennævnte Opgørelse er ogsaa alle Dødfødsler medregnet. I ældre Tid var Tallet paa dødfødte Børn betydelig større end i vor Tid, hvor stort det var, giver Kirkebogen ogsaa Oplysninger om.

Ogsaa disse Tal har stor kulturhistorisk Interesse, og vi vil derfor nævne dem for det 18. Aarhundredes Vedkommende.

1700-09	fødtes i Sognet ialt	299	Børn, hvoraf 17 dødfødte	dvs.	5,7 pCt.
1710-19		219	— — 22	—	10,0
1720-29	— —	208	— — 6	— —	2,9
1730-39	— —	243	— — 19	— —	7,8
1740-49	— —	254	— — 9	— —	3,5
1700-49	— —	1223	— — 73	— —	6,0
1750-59	— —	243	— — 10	— —	4,1
1760-69	— —	288	— — 10	— —	3,5
1770-79	— —	276	— — 11	— —	4,0
1780-89	— —	251	— — 18	— —	7,2
1790-69	— —	263	— — 11	— —	4,2
1750-1799	— —	1321	— — 60	— —	4,5*

Man ser af disse Tal, at Fødselshjælpen maa have været slet i ældre Tid. Den første kendte Jordemoder** i Sognet var Ingeborg Friis, en Bondekone fra Jarup. Hun blev ansat i 1765, da der i det Aar udkom en Forordning (18/2), som bestemte, at der i hvert Sogn skulde være en anerkendt Jordemoder. Nogen Uddannelse havde hun ikke. »Hun var maadelig i sin Kunst og boede altfor fjernt. Men saadant agtedes dengang ikke saa nøje.« (Kier) Ingeborg vedblev at praktisere, lige til hun døde i 1804, 91 Aar gammel. »Hun var meget snaksom, men udover det en maadelig Jordemoder. Naar man sagde til hende: Nu bliver du ellers gammel, Ingeborg, svarede hun: Fanden er gammel.«

Den første uddannede Jordemoder fik Sognet i 1811, da Anna Elisabeth Zachariasdatter (Gaard Nr. 5 B) blev sendt til Kiel for at uddannes paa den derværende Fødselsanstalt. Der blev ved Indsamling i Sognet skaffet Penge til Veje til hendes Ophold i Kiel.*** »Da hun ved Paasketid skulde bort, blev indsamlet ialt 65 Rdlr. 1 Mk. Der skulde strax med til Kiel 138 Mk. til Institutet, 14 Mk. til Vognleje, 4 Mk. til Fortæring og 18 Mk. til Fortæring for det første.« Sognet har altsaa selv maattet sørge for Jordemoderens Uddannelse.

ILLEGITIME FØDSLER 1620-1800

Af stor kulturhistorisk Interesse er Spørgsmaalet om de illegitime Fødslers relative Hyppighed i et Landsogn i gamle Dage. Hvis de er et gyldigt Udtryk for Sædeligheden og genspejler de moralske Forhold, vil man spørge: Blev der født forholdsvis færre eller flere Børn udenfor Ægteskab i ældre Tid end i vore Dage. Er der Tale om Svingninger fra Tid til anden?

* 1937 2,5 pCt. i Danmark.

** Allerede Kirkeordinansen 1539 bestemte, at »mand skulle haffue saadanne Jordemødre, som ere erlige og Gudfrygtige, der forstaar sig noget paa sit Embede oc bo paa bequemlige Steder.

*** Beregning over de Omkostninger, som ere gjort ved at lade Anna Elisabeth Krul lære Føstermoder Kunsten 1811. (Præstearkivet)

Selve Materialet er vanskeligt at arbejde med, da ikke alle de illegitime Modre er hjemmehørende her i Sognet. Meget hyppigt er der Tale om omstreffende Kvinder -- f. Eks. en Tiggerskes Barn, en fremmed Quindes Barn, N. N. som ikke er her i Sognet men med Vold og Magt blev fort hertil, osv. — I mange Tilfælde anføres Moderens Hjemsted i Kirkebogen, men ikke altid. I hvert Fald kan man ikke drage en Skillelinie og udsondre de fremmede. Jeg har derfor valgt at tage alle uægtefødte Børn med i Oversigten, men maa saa bemærke, at Procenttallet derved bliver noget for højt.*

Blandt de illegitime Modre findes meget faa Bonderdotre. Der er vel næppe 10 i Tidsrummet 1620-1800. Derimod er der paafaldende mange, som er kommet hertil udefra, særlig fra Jylland.

Følgende Oversigt viser Antallet af illegitime Fødsler i Sognet i Forhold til det samlede Antal Fødsler.

1620--29	fødtes ialt	209	Børn, deraf	12	uægtefødte,	dvs. 5,8 pCt.
1630--39	—	236	—	17	—	7,2 —
1640--49	—	202	—	13	—	6,4 —
1650--59	Lakune					
1660--69	—	167	—	4	—	2,4 —
1670--79	—	212	—	3	—	1,4 —
1680--89	—	181	—	6	—	3,3 —
1690--99	—	234	—	10	—	2,3 —
1620--99	—	1471	—	65	—	4,42 —
1700--09	—	299	—	7	—	2,3 —
1710--19	—	219	—	6	—	2,8 —
1720--29	—	208	—	12	—	5,8 —
1730--39	—	243	—	6	—	2,5 —
1740--49	—	251	—	8	—	3,1 —
1700--49	—	1223	—	39	—	3,19 —
1750--59	—	243	—	4	—	1,6
1760--69	—	288	—	3	—	1,0 —
1770--79	—	276	—	1	—	0,3 —
1780--89	—	251	—	6	—	2,4 —
1790--99	—	263	—	6	—	2,3 —
1750--99	—	1321	—	20	—	1,51 —

Krigene 1627-29 og 1645 har skabt abnorme Forhold, som ogsaa genspejler sig i de høje Tal 1630-39 og 1640-49. Derimod synes Svenskekrigen ikke at have sat samme Spor. I 18. Aarh.s sidste Halvdel synker Antallet af illegitime Fødsler næsten ned til Nul. (1770-79 er der kun født eet uægtefødt Barn, hvis Moder stammer fra Jylland). Herefter stiger Antallet igen og fortsætter ind i det 19. Aarh. (I de to følgende Perioder 2,7 pCt. og 3,0 pCt.) Det er Oplysningstiden med dens religiøse og moralske Forfald, som gør sig gældende.

Alt ialt maa det siges, at Tallene er ikke høje. I de danske Landsogne var ikke mindre end 8,1 pCt. af Børnene uægtefødt i 17. Aarh. (Gustav Bang, Kirkebogstudier).

* Baade Fødsels- og Dødsregistret er set igennem, i sidstnævnte findes ikke saa faa uægtefødte Børn, som mangler i Fødselsregistret (Dødfødsler m. m.)

Beregner man Fødselskvotienten, viser det sig, at

omkring 1650 fødtes der 31,0 Børn pr. 1000 Indbyggere

— 1700 — - 33,4 — - — —

— 1750 — - 28,2 — - — —

— 1800 — - 26,5 — - — —

(1937 — - 18,0 — - — — i Danmark.)

Disse Tal kunde jo tyde paa, at der har været et betydeligt Fødselsoverskud i gamle Dage. Det var dog ingenlunde Tilfældet. Ofte var der tværtimod i en lang Række af Aar et Overskud af døde.

I 1815 skriver Kier i en Nytaarsoversigt, at der »siden min Ankomst (10. 5. 1802) er født 332 Børn, men død 312 Mennesker«. Først to Aar senere er der for første Gang et Fødselsoverskud. 1801-10 fødtes 258 Børn, men deriblandt var 15 dødfødte, i samme Tidsrum døde 218, det er altsaa et Dødsoverskud paa 5. 1811-20 var Tallene henholdsvis 229 og 226, et Fødselsoverskud paa 3. Befolkningen var gennem Aarhundreder saa godt som stationær, i hvert Fald ogedes den kun langsomt. Den almindelige Dødelighed, særlig da Børnedødeligheden, var stor. Vi vil undersøge det nærmere i det følgende Afsnit.

BØRNEDØDELIGHEDEN

At Dødeligheden blandt Smaabørn var langt større i ældre Tid end i vore Dage er ikke ukendt. Enhver, som har arbejdet med Slægtshistorie, har her gjort sine Iagttagelser. Men en nøjagtig Bestemmelse af B. faas ikke ad den Vej, men kun ved en systematisk Bearbejdelse af det Stof, som Kirkebogen indeholder.

I det følgende er der anvendt to Maader paa at bestemme Børnedødeligheden. Dels har jeg excerperet samtlige Børnedødsfald, fordelt dem i Aldersklasser og som Sammenligningsgrundlag anført de tilsvarende Tal fra Daabsregistret. Dels har jeg søgt at følge hvert Barn fra Daaben mindst eet Aar fremefter. Denne Individualundersøgelse er langt den besværligste, men til Gengæld fører den til stor Nøjagtighed, i hvert Fald naar det drejer sig om de Børn, som er forblevet i Sognet. I dette Tilfælde er alle Børn — født i forskellige Tidsrum — blevet noteret, og de af dem, som kunde identificeres ved Døden, er opført i Skemaet, mens de andre er betragtet som levende videre. Tallet *angiver altsaa den rene Minimumsgrænse*, eftersom der ikke er taget Hensyn til Vandringerne, (omflyttende Familier, Hyrder, uægte Børn, som er fulgt med Moderen, og som kan være død andet Steds).

Børnedødeligheden i 17. og 18. Aarhundrede.

	Antallet af levendefødte Børn	Heraf døde i en Alder af:				pCt.
		under 1 M.	1-3 M.	3-6 M.	6-12 M.	
1621-25	120					25,8
1641-45	104					26,9
1681-85	77					18,8
1691-95	123					17,9
1700-09	280	11	10	13	12	16,4
1710-19	197	13	10	7	2	16,2
1720-29	202	12	7	6	4	14,4
1730-39	224	5	7	5	5	9,8
1740-49	245	11	9	8	13	16,7
1700-49	1148	52	43	39	36	14,8

	Antallet af levendefødte Børn	Heraf døde i en Alder af:				pCt.
		under 1 M.	1—3 M.	3—6 M.	6—12 M.	
1750-59	233	13	9	8	4	14,5
1760-69	278	19	4	13	7	15,5
1770-79	265	12	12	8	10	15,8
1780-89	233	13	7	9	7	15,4
1790-99	252	13	6	6	7	12,7
1750-99	1261	70	38	44	35	14,8

Til Sammenligning hermed anføres Børnedødeligheden i enkelte Perioder, hvor hvert Barn er fulgt flere Aar frem i Tiden, og kun de Børn, som kunde identificeres ved Død, er medtalt.

	Ialt levende- fødte Børn	Heraf døde:				pCt.
		Under 1 M.	1—3 M.	3—6 M.	6—12 M.	
1621-25	112	10	9	4	1	21,4
1684-89	101	12	6	3	2	22,8
1721-25	108	6	2	7	3	16,6
1771-75	133	9	7	5	6	20,3
1791-95	119	4	3	2	4	10,9

Ca. $\frac{1}{7}$ af alle levendefødte Børn døde altsaa inden Udgangen af det første Leveaar. I enkelte Perioder døde endog $\frac{1}{4}$ af Børnene i den spæde Alder.

M. H. t. *de illegitime Børns Dødelighed* er det vanskeligt at opstille en paalidelig Statistik, da man her staar overfor en særdeles flydende Befolkning. (Tiggersker, Tjenestepiger osv.) Ofte vandrede den ugifte Moder videre kort efter, og Barnet er dermed ude af Synet. Saa meget kan dog siges med Sikkerhed: Dødeligheden har været forfærdende stor.

Holder vi os til de illegitime Børn, som forblev i Sognet — i hvert Fald i det første Leveaar — viser det sig, at af 40 illegitime Børn, født i Perioden 1620—50.

døde 7 i en Alder af under 1 Maaned

6 i en Alder af 1—3 Maaneder

1 i en Alder af 3—6 —

1 i en Alder af 6—12 — d. v. s. ialt 15 eller 37,5 pCt.

Denne høje Dødelighedsprocent er endog for lav, da den kun omfatter de Børn, som døde her i Sognet. Der nævnes i Dødsregistret flere andre uægtefødte Børn, men da de ikke er i Daabsregistret og derfor næppe er født her, er der ikke taget Hensyn til dem i Statistikken. Man kan derfor med nogenlunde Sikkerhed sige, at op imod Halvdelen af alle uægtefødte Børn i første Halvdel af 17. Aarh. døde inden Udgangen af det første Leveaar. 1700-49 døde 26,3 pCt. af de illegitime Børn i det første Leveaar, men i Virkeligheden maa ogsaa dette Tal forhøjes betydeligt, da kun de Børnedødsfald er registreret, som fandt Sted her i Sognet.

SUNDHEDSTILSTANDEN I GAMLE DAGE

Døden gjorde en rig Høst blandt Børnene i de Dage. Men til Gengæld havde de overlevende gode Udsigter til at blive gamle. Folk blev nemlig gamle dengang. Alle Svæklunge og de fleste svagelige Børn bukkede hurtigt under, de sunde og stærke førte Slægten videre. Hospitaler var der ingen af, Læger var faa og boede fjernt, megen Tiltro til deres Kunst havde Folk ikke. Og man klarede sig ogsaa godt foruden disse. Man havde nok af gamle »Hjemmeraad«, og hvert Sogn havde een eller flere erfarne Mænd eller Koner, som forstod

sig paa den Slags Ting; man var overbevist om, at de — i Modsætning til Lægerne — havde »medfødte Evner«, og endnu er det jo saadan, at Folk i Almindelighed har mere Tillid til en »Ledsætter« end til de professionelle Læger.

Sundhedstilstanden maa have været god. Af de Bønder, som ejede Østersognets 36 Gaarde (Gjenner, Hejselbjerg og Leerskov) i 1670 blev ikke mindre end 58,8 pCt. over 70 Aar gamle. De tilsvarende Tal fra 1730 og 1790 er 48,5 pCt. og 45,7 pCt. 7 pCt. af dem blev over 80 Aar. De Folk har næppe nogensinde været syge. Endnu i-vore Dage lever der jo enkelte gamle, som saa at sige aldrig har søgt Lægehjælp eller smagt Medicin.

Mange Træk i gamle Fortællinger siger os, at de gamle var stærke Folk. Der fortælles meget om Kæmpekræfter. Og det er nok ikke bare Sagn og Snak. Naar man ser paa de mange Stendiger i Sognet og undres over, hvordan det har været muligt at flytte de mange store Sten, forstaar man, at her har en haardfør, stærk og sund Slægt sat sig et Minde.

Ogsaa sjæleligt var de gamle vel udrustede. P. Kier omtaler adskillige i Sognet, som havde en sjælden Hukommelse, særlig vedrørende de hjemlige Ting. Sognets og Slægternes Historie blev bevaret i Befolkningens Hukommelse. Traditionen blev ført videre fra Generation til Generation. Jeg mindes med Tak en gammel Mand (Lauritz Hansen i Ø. L.), som kendte op imod 3000 Marknavne, vidste Besked med hver Mark i Ø. Løgum, Gjenner og Hovslund foruden mange andre i Sognet, vidste hvilke Ejere den enkelte Mark havde haft siden Udskiftningen. Skønt han aldrig havde set en Kirkebog, vidste han fortrinlig Besked m. H. t. alle Sognets Slægter og Slægtsforbindelser. Spørg een af de moderne, haabefulde Ynglinge, Nutidens »Kulturprodukt«, om den Slags Ting. Han ved intet.

De gamle maa have levet meget nøjsomt, og en stor Del af Befolkningen har til Stadhed været underernæret.* Ikke i den Forstand, at man fik for lidt at spise, men der maa have været Mangel paa visse Stoffer, især paa Fedt. Det er allerede nævnt, at Svin »holdes kun til Husets Fornødenhed« — sml. pg. 61 —, af Smør var der næsten intet tilovers til Salg. Naar en Gaard som Leerskov, som i Begyndelsen af 19. Aarh. var paa ca. 1000 Tdr. Land, kun kunde sælge 300 Pund Smør, saa forstaar man, at det maa have været knapt med Fedtstoffer, især da blandt Smaakaarsfolk, som maatte købe eller tiltuske sig alt. Men ogsaa paa Bondergaardene havde man om Vinteren ofte hverken Mælk eller Smør. Kartofler blev først kendt og brugt i det 18. Aar., og for den Tid maa Grød, Brød, Kaal og Flæsk have været de almindelige Næringsmidler. Kaal spillede en meget stor Rolle i gamle Dage. Hver Gaard og hvert Hus havde sin Kaalgaard udenfor Huset. (Endnu kaldes den jo »Kaalgaard«, skønt der nu gror Blomster der).

I fattige og ringe Aar, eller naar Høsten slog fejl, og Kornpriserne som Følge heraf steg til et svimlende Beløb, har mange uden Tvivl lidt Mangel.

Dødeligheden blandt Voksne.

Til at bestemme Dødelighedens Styrke blandt voksne yder Kirkebogen ikke meget Materiale. Man kan nok finde Dødsfaldenes Fordeling paa de forskellige Aldersklasser, men dermed ved man ikke, til hvor stort et Tal af levende Personer i den enkelte Aldersklasse Dodstallet svarer. Alligevel er Dødsfaldenes Fordeling paa de forskellige Aldersklasser ikke uden Interesse, da den fortæller os, hvor gamle Folk blev i ældre Tid.

Af 34 Gaardmænd, som ejede Østersognets Gaarde i 1670, døde i en Alder af

under 25 Aar 0	Koner 0	31—35 Aar 0	Koner 0
25—30 Aar 0	Koner 0	36—40 Aar 0	Koner 1

* Askov, Henrik Larsen og Søren Alkær sig, p. 69.

41--45 Aar	Mænd 2	Koner 0	71--75 Aar	Mænd 6	Koner 6
46--50 —	— 0	— 2	76--80 —	— 7	— 6
51--55 —	— 0	— 1	81--85 —	— 6	— 2
56--60 —	— 4	— 2	86--90 —	— 1	— 3
61--65 —	— 5	— 5	91--100—	— 0	— 0
66--70 —	— 3	— 5			

Bønderne i 17. Aarh. har i hvert Fald ikke været svagelige Folk, de har gennemsnitlig opnaaet en ret anselig Alder.

Fra en enkelt Befolkningsklasse vender vi os nu til Sognets samlede Befolkning i ældre Tid; fordeler man alle Dødsfald i Sagnet paa Aldersklasser, fremkommer nogle Tal, som giver adskillige interessante Oplysninger eller i hvert Fald Fingerpeg om Befolkningens Sundhedstilstand. Nedenstaaende Oversigt gengiver kun Tallene fra det 18. Aarh., Materialet fra den ældre Tid har jeg ladt ude af Betragtning, da Krigs- og Epidemiaarene 1628-29 og 1658-60 har skabt ganske abnorme Forhold.

Døde af Mandkøn 1701-1800.*

	under 10	10-20	21-30	31-40	41-50	51-60	61-70	71-80	81-90	91-100	101-110
1701-10	47	3	5	4	7	7	16	15	5	1	0
1711-20	31	1	2	4	7	5	8	9	12	0	0
1721-30	34	4	6	4	9	13	6	12	7	0	0
1731-40	24	5	3	9	10	11	20	15	4	1	0
1741-50	31	2	0	7	7	7	8	11	12	0	0
1751-60	37	1	11	6	5	14	14	13	6	0	0
1761-70	41	5	4	3	3	11	23	14	5	0	0
1771-80	45	9	12	3	6	10	14	15	3	3	0
1781-90	25	3	7	3	7	13	17	11	10	0	0
1791-1800	34	7	3	4	7	7	18	19	7	0	0
1701-50	167	15	16	28	40	43	58	62	40	2	0
1751-1800	182	25	37	19	28	55	86	72	31	3	0

Døde af Kvindekøn 1701-1800.

1701-10	31	2	4	6	3	3	4	9	2	0	1
1711-20	28	0	2	11	8	6	10	22	14	0	0
1721-30	19	3	5	8	4	7	7	15	8	0	0
1731-40	16	4	7	7	3	4	11	10	5	2	0
1741-50	39	2	7	5	6	9	13	20	6	1	0
1751-60	34	3	5	5	4	9	20	16	6	0	0
1761-70	42	7	9	9	6	10	17	18	6	2	0
1771-80	52	10	4	11	4	7	18	22	4	0	0
1781-90	38	2	8	7	6	13	14	20	3	4	0
1791-1800	33	7	4	8	6	13	10	10	14	0	0
1701-50	133	11	25	37	24	29	45	76	35	3	1
1751-1800	199	29	30	40	26	52	79	86	33	6	0

* Det bemærkes at Tallene stammer fra P. Kiers Beregninger (Ann. III og IV).

Her er særlig to Ting, som er iøjnefaldende. Først en bemærkelsesværdig Stigning i Dødeligheden blandt Ungdommen. 1701-50 faldt 3,2 pCt. af alle Dødsfald blandt Mænd paa Aldersklassen 10-20. 1751-1800 derimod 4,0 pCt. Og i Aldersklassen 20-30 steg Dødsprocenten i sidste Halvdel af Aarhundredet fra 3,4 til 6,9 pCt. Det er uden Tvivl Tuberkulosen, som nu for Alvor vinder frem. I de følgende 20 Aar (1801-20) æder den sig stadig videre fra den ene Familie til den anden. Under Navnet »Tæring« optræder den som den mest frygtede Sygdom i det 19. Aarhundrede. »I de 14 Aar jeg har været her. — skriver Kier i 1816 — er ca. 50 unge døde af Tæring og Skropheber.«

Endvidere er der en paafaldende stor Forskel mellem Tallene i den samlede Oversigt og Oplysningerne om Bøndernes Alder, naar Talen er om Aldersklassen 70-80 Aar. Tallene er saa forskellige, at der næppe kan være Tale om Tilfældigheder.

Følgende Oversigt vil vise det:

		Af alle Sognets Mænd døde					
		1701-50			1751-1800		
I en Alder af over 70 Aar	104	35,9 pCt.*	106	32,0 pCt.			
— 80 —	42	14,5 —	34	11,3 —			
— 90 —	2	0,7 —	3	0,9 —			
Af Kvinderne:							
over 70 Aar	115	41,8 pCt.	125	35,5 pCt.			
— 80 —	39	14,2 —	39	11,0 —			
— 90 —	4	1,5 —	6	1,7 —			
Af Østersognets Bønder døde:							
		1670		1730		1790	
i en Alder af over 70 Aar	20	58,8 pCt.	16	48,5 pCt.	16	45,7 pCt.	
— 80 —	7	20,6 —	4	12,1 —	8	22,8 —	
— 90 —	0	0 —	0	0 —	0	0 —	
og af Bønderkonerne:							
over 70 Aar	17	51,5 pCt.	14	46,7 pCt.	24	70,6 pCt.	
— 80 —	5	14,5 —	2	6,7 —	10	29,1 —	
— 90 —	0	0 —	0	0 —	1	2,9 —	

Mens ca. Halvdelen af Bønderne — i 1670 endog langt over Halvdelen — naaede en Levealder af over 70 Aar, blev derimod kun ca. en Trediedel af Sognets mandlige Befolkning 70 Aar eller mere. Det tyder paa, at Smaakaarsfolk har været mindre modstandsdygtige mod Sygdomme, et Forhold, som vel særlig skyldes Underernæring. (jfr. pag. 145)

Sygdomme.

Smitsomme Sygdomme var meget hyppige og almindelige i gamle Dage. Særlig var »Smaapokkeren« og »Pokkepesten« frygtede, men efter 1805 — da indførtes Vaccinationen af Pastor Kier — forekom smitsomme Sygdomme kun sjældent. (H. 493) Sprinkler og »Blødgang« krævede endnu i Begyndelsen af 19. Aarh. mange Ofre, og mange Børn døde stadig af »Halsbrynde«, »men det var for intet at regne ved den Pokkepest, som for saa ofte rasede«. (Kier) Ellers nævnes Tæring, Koldfeber og Vattersot som de mest almindelige Sygdomme. Syphilis — undertiden ogsaa kaldet »Fransoser«, — var ikke ukendt.

I 1827 rasede en Typhusepidemi, som Myndighederne ængstedes meget for. Bønderne skulde holde Vagt ved de smittede Huse, »for at passe paa, at ingen fremmed gaar ind i Huset og at Peter Johnsen (Ejeren af det afspærrede Hus i Løgum) ikke forlader sit Hus eller taler med nogen forbigaaende«. (C. I. I. Nr. 517)

* Af alle som døde i den voksne Alder.

GAARD OG SLÆGT

Det følgende Afsnit er ikke først og fremmest skrevet for Læsere, som søger personalhistoriske Oplysninger, selvom man her finder alt det Stof, som man har Brug for ved Opstilling af Anetavler. Det er mit Haab, at ogsaa Læsere, som interesserer sig for sonderjydske Befolkningshistorie, kan læse det med Udbytte.

Det har vist sig nødvendigt at afkorte dette Afsnit betydeligt. F. Eks. er Børneantallet kun anført og ikke alle Børnenes Navne og Data. Kun de Børns Navne er nævnt, som ved Giftermaal er kommet til andre Gaarde indenfor Sognet. I de Tilfælde er Gaardens Nummer anført, og ved at slaa op paa det, finder man saa de nærmere Oplysninger.

Endvidere er Slægtstavlerne kun ført til 1850 og kun undtagelsesvis — særlig hvor der er Tale om gamle Slægter, som blomstrer endnu — til 1900 (og 1920). I de Tilfælde, hvor Slægten er uddød eller flyttet bort, er den nye Ejer kun lige nævnt. Da en Del af Stoffet skulde udskydes, valgte jeg at lade den nyere Tids Navne udgaa, da enhver uden Besvær vil kunne føre Slægtstavlerne op til vor Tid.

Jeg har bibeholdt Kiers Nummerbetegnelse af Gaardene, den har vist sig praktisk at arbejde med, og den gør Arbejdet overskueligt.

Saa haaber jeg, at de tilvejebragte Oversigter, Tal og Navne, fra Kvalitetens Side tilfredsstiller enhver rimelig Fordring. Fejl er uundgaelige i et saa stort Materiale, ikke mindst, naar man har været henvist til at arbejde med Afskrifter.

H. P.

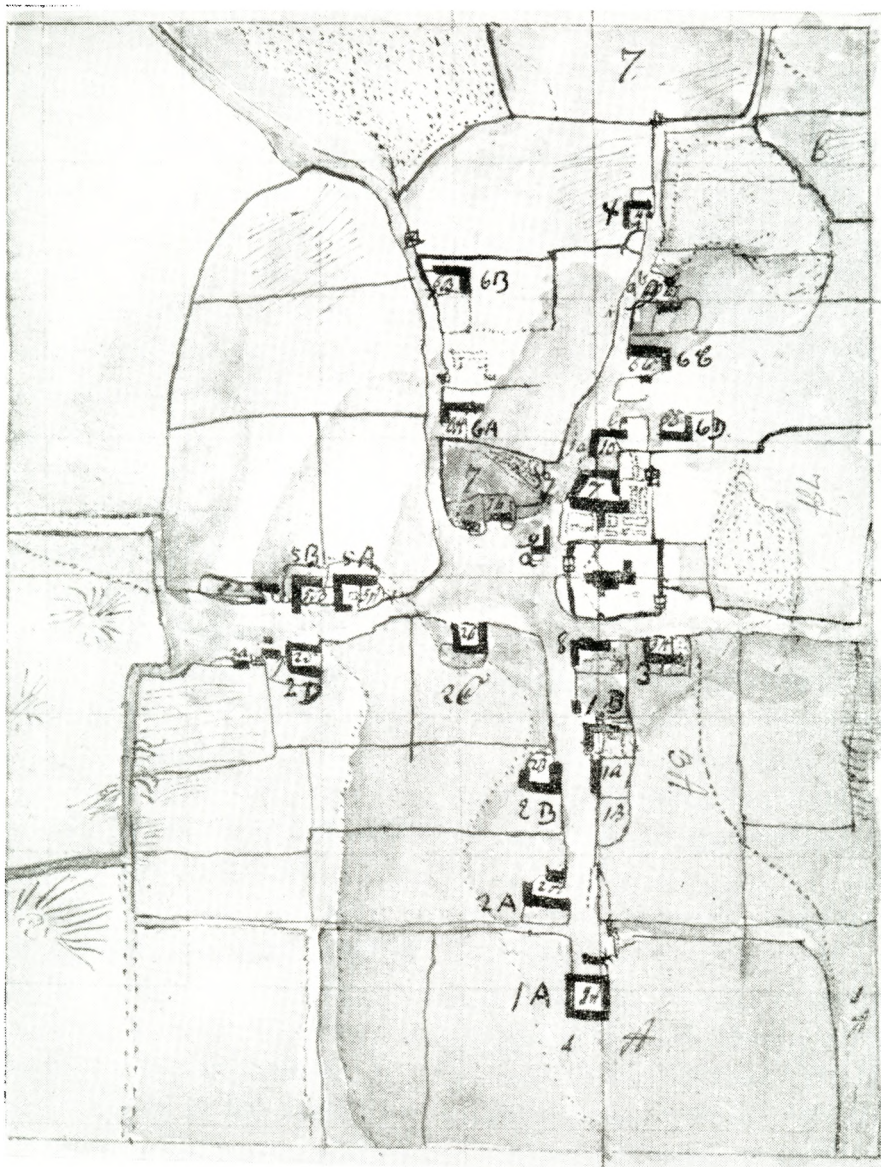
Bemærkninger til Teksten

Gaardens Beliggenhed finder man paa de Kierske Kort, hvor hver Gaard har sit Nummer. Ejerlisten er udarbejdet paa Grundlag af Jb. 1609, Meyer 1611, Cat. anim., T. 1687 ff., Jb. 1704 og Kb. 1620 ff. (sml. pag. 11).

Kun Ø. Løgum Kirkebog er benyttet.

Efter Børneantallet er i Parentes anført, hvor mange af Børnene, der døde som smaa.

Ø. LØGUM BY

Tegnet af Pastor Kier ca. 1825.

1 A. Fogedgaarden

Opr. 11 Otting Bondejord. Senere 10 Otting Samme Beliggenhed hele Tiden.

Mads Lavesen nævnes som Ejer 1535. (Stednavnet Mads Lavsens Dam).

Marten Madsen nævnes som Ejer i Jb. 1609 (En Nis Madsen — Broder? — nævnes som Ejer 1589 og Medejer 1609).

Marten M. Tolvmænd i 1615. Vistnok ogsaa Kirkeværge, form. ogsaa Sognef. f. ca. 1577.

d. 1631, begr. 21. 6.

Ellen,

7 Børn kendes. Heraf blev Gunder gift til 5. B.

Mads Martensen. (Søn) Nævnes som Sognefoged 1666 og 1680.

ca. 1610 .

d. 1683, begr. 28. 10., 73 Aar.

g. I. 16 .

Bodil, Dtr. af Lave Jepsen i L. (Død 1657) og Hustru Karen.

f. 1619, død 1660, begr. 20. 9., 41 Aar.

g. II 1662, 19. 10.

Karen, sal. Marten Kallisens Enke i Hovslund, 26 B.

f. ca. 1610.

- 1 A.** d. 1691, begr. 11. 1., 81 Aar.
7 Børn (3 døde i den spæde Alder).
Marren gift til 26 B., Nis til 39 A.
- Marten Madsen (Søn)** Blev Sognefoged og Kirkevæрге efter Faderen.
»Han skal have været en meget duelig Mand og have skrevet meget. Og synes Øvrigheden at have holdt meget af ham.«
Kier. Ann. III. 30.
f. 1640, døbt 25. 10.
d. 1717, begr. 8 p. Tr.
g. 1670, 18. 9.
- Anna Martensdatter Kallisen.**
f. paa 26 B. 1650.
d. her 1724, begr. 8 p. Tr.
- 10 Børn. (2) Af Døtrene blev Bodet gift til 2 A. ; Karen til 2 D., Marren til 2 C., Ann til 1 A.
- Marten Martensen (Søn)** Ejer og Sognefoged 1717-24.
f. 1671, døbt 22. 3.
d. 1734, begr. 7 p. Tr. Ugift.
Han førte Sognets Sag bl. a. i Kvægpestaarene.
- Rasmus Hinrichsen, (Svoger)**
Han blev Sognefoged og Kirkevæрге efter Svogeren og var det til 1748, da hans Svigersøn blev hans Efterfølger og Ejer af Fogedgaarden.
Hvorfor Marten M. blev afsat, vides ikke, men det staar antagelig i Forbindelse med den »Herreveksel«, som fuldbyrdedes i disse Aar. Han har vel været for hertugelig sindet. Rasmus Hinrichsen synes at have været yndet af de nye Magthaveres første Mand i Amtet, Amtsskriver Ries. Denne var med til hans Bryllup og var endog Brudgomsfører.
Han kautionerede for Amtsskriver Ries og kom derved i stor Forlegenhed — tillige med Sognefoged Caspar v. Saldern, — i 1748 søgte han om sin Afsked og bad om at faa Svigersønnen Bertram Pedersen til Efterfølger. Bertram P. var rig, da han havde været til Søs i mange Aar »fra Holland«.
- f. paa Leerskov 1702, døbt 14 p. Tr.
d. her 1750, begr. 1 p. Epif.
g. 1724, 5 p. Tr.
- Ann Martensdatter**
f. her 1693, døbt 9. 4.
d. her 1756 begr. 1. Advent.
- 5 Børn. Gunder gift til 26 A. Hendrich og Wolle døde til Søs.
- Bertram Pedersen (Svigersøn)** Sognefoged Kirkevæрге 1749-76.
»Bertram P. havde fortjent en Del til Søs. Saa blev Familien frelst, da Datteren blev gift med denne rige Somand. Samme var ellers en maadelig Bonde, men sparsom og vedholdende og saaledes gik alt godt. Som Sognefoged har han forrettet sine Ting jævnt godt, men uden Udmærkelse«. Kier. Ann. III. 352 og IV. Kap. 20.
f. paa 49 A i 1708, døbt 16 p. Tr.
d. her 1776, 25. 2.
g. 1749, 11. 10.
- Ann Rasmusdr.**
f. her 1725, døbt Dom. Rogate.
d. her 1808, 4. 5.
- 8 Børn (Blandt Fadderne var enkelte hollandske Kaptajner). Af disse blev Anna gift til 21 A. Peder omkom til Søs. Mette gift til 5 A. Nis, Kapt. paa Gronland, gift til 48 A. Martin til 43 B.
- Rasmus Bartramsen (Søn)** Sognefoged efter Faderen.
Han var først til Søs. »Rasmus B. fik Gaarden temmelig tidlig og blev Sognefoged. Hans Hustru var rig, og han blev derfor en formuende Mand. Der var stærk Drift paa Gaarden, og da Tiden blev god, saa var Familien myndig og lykkelig. Paa Heste anvendtes meget, og mere end der burdes. Men Huset lod han forfalde, saasom han var forsømmelig og gerne vilde leve godt og sove. Derfor opvoksede ogsaa den anden Søn, thi den ældste, Bertram, døde som Barn, uden synderlig Danelse«. Kier, Ann. IV. Kap. 20.
f. 1750, døbt (27. 3.)

d. 1821. 27. 11. i Horsbyk, Egvad
Sogn. Begr. i L.
g. 1780, 16. 6.

Anna Kjestline Jørgensen fra Wesby i Medel-
by Sogn. Dtr. af Gmd. Nis Jørgensen.
f. 1752

d. 1795. 1. 7. 43 Aar.

6 Børn. Heraf blev Anna gift til 22 C. (2C.)
Johanne til 5. A.

Nis Bartramsen (Søn)

Efter Statsbankerottens Aar gik det me-
get tilbage for ham. Ogsaa Uheld kom
til, bl. a. faldt en stor Lade om i en
Storm. »Sognef. Nis Bartramsen har
over 6000 Mk. Gæld. Han er uordent-
lig, forfalden, og Kopskatten bruger
han til sine Fornødenheder, ligesom
den indbetales. Denne Familie synker
i Armod«. Kier 1817. Ann. VII. 322.

f. her 1787, 29. 10.

d. i Horsbyk, Egvad Sogn.

g. 1809, 21. 10.

Christine Christensdtr. Stød fra Bylderup.

5 Børn (1)

1818 saa han ingen anden Udvej end
at sælge Fogedgaarden, som havde »væ-
ret i Familiens Eje siden umindelige
Tider.« Den store Gaard blev solgt for
2400 Rdlr. Familien tog til Horsbyk.

*

Pastor Peder Kier, købte Gaarden. Se Nr. 7

Peter Lundberg, købte Gaarden 1820.

f. 26. 2. i Aabenraa
1796, Sognefoged
1820 Amtsfuldæg-
tig. Søn af Borger
og Slagter Daniel
L. og Hstr. Mette
Botilla f. Pedersen.
Han skal være
kommet til A. fra
Smaaland.

d. her 1843, 21. 4.

g. 1820, 16. 3.

I A.

Lena Lorentzen fra Aabenraa.

f. 1798, 14. 11.

d. her 1881.

»Helene Lundberg
gik i sit lange Liv
mange alvorlige og
tunge Skjæbner i-
gennem, men Her-
rens Naade beva-
rede hende aands-
frisk og frimodig

indtil hendes Livs Alderdom«. Kb.

Datter af Købmand og Commerceraad
Peter Lorentzen i Aabenraa og Hstr.
Maria f. Bahnsen.

8 Børn. Heraf fik Peter og Jørgen L. Jord
fra Fogedgaarden. Daniel blev Skibs-
kaptejn, død i S. Francisco 1881 (Sui-
cidium). Metta Bothilla g. med Vogn-
fabrikant Haugaard i Haderslev. Ka-
thrina Dorothea g. med Kromand Pe-
ter Matthiesen Ising i L. Elisabeth Al-
bertina g. med Guldsmed Erichsen i
Haderslev.

Efter at der var udskilt to Gaarde fra Fo-
gedgaarden og en Mængde Jord desuden
var solgt fra til Parcelsteder, fik

Mads Schmidt (Svigersøn) Stamparcellen.

Kommuneforstander. g.

Maria Botilla Lundberg.

f. her 1824, 15. 9.

1920: Hans Schmidt, Kommuneforstander.

(Søn)

1 B.

1 Otting udskilt fra 1 A. 1698 Kontrakt mellem Sognefoged Marten Madsen — 1 A. — og Smeden Jakob Brun. Smeden fik overladt en Otting Jord mod at betale Afgifterne af Jorden og desuden 10 Rdlr. Courant hvert Aar.

1732 solgte Sf. Rasmus Hinrichsen 1 Otting Bondejord til Smed Jep Christensen. (C. II 1. Nr. 107. Aabenraa Amtsarkiv).

Jacob Erichsen Brun, Smed.
f. 1666, døbt 18. 11., Søn af Degn
Erich Brun, Nr. 8.
d. 1707, begr. 6 p. Tr.
g. 1696, 21. 6.

Dorret Andersdtr. fra Ribe
f. ca. 1673
d. 1702, begr. 6 Onsdag i Fasten. 29 Aar.
g. II. 1702, 20 p. Tr.

Margrethe Paulsdatter af Aarslev. (Hjortkær S.)
f. ?
d. ? 1715.
g. II. 1710, 19 p. Tr.

Jep Christensen, Smed, fra Gjenner.
f. paa 38 B 1682, døbt 25. 3.
d. 1777, 23. 1. næsten 95 Aar.

6 Børn (1) (I de to første Ægteskaber).
Heraf blev Sindet gift til 2. C.

Erik Jacobsen Brun, Smed og Gaardmand, (Søn).
f. her 1703, døbt 16. p. Tr.
d. 1762, begr. paa Bodsdagen
g. 1738, 1. 7.

Kjesten Petersdtr. fra Jarup, 23 A.
f. 23 A. 1709, døbt 21 p. Tr.
d. 1764, 14. 1.

2 Børn. Sonnen Jakob døde ugift 1808.

Peder Mathiesen, Smed og Gaardmand
(Svigerson)
f. ca. 1736 i Strandelhjørn, Bevtoft S.
d. 1778, 6. 1. 42 Aar.
g. 1766, 9. 6.

Ann Erichsdatter, 1 B.
f. her 1743, døbt 14 p. Tr.
d. 1805, 25. 10.
g. II. 1781, 1. 12.

1 B.

Niels Mortensen. »Gaardmand og Lesmede«
f. 1752 i Bæk, Vonsbæk S.
d. 1843, 25. 3. i Kopsholt,
4 Børn (1) Maren, f. 1783, gift til 13 A.
Erik Petersen Bruhn, Gaardmand og
Smed (Søn)
f. 1772, 22. 6.
d. 1844, 8. 12. (Gen. 15.15)
g. 1807, 16. 5.

Ann Pedersdtr. fra 6. B.
f. 1775, 10. 10. i Hostrup, Ensted S.
Dtr. af Peder Jorgensen, (med Tilnavnet Juler) Siden Gaardm. i Logum.
3 Børn. Anna f. 1808, g. 1832 med Jorgen L. Kruhl i L. Insidder og Grønlandsfarer. g. II 1842 Sognefoged Niels Borg Nr. 2 D. Kjesten g. til 26 A.

Christian Petersen Morthorst,
(Svigerson) f. i Haderslev 1811, 5. 1.,
Søn af Borger og Grovbager Georg Friederich M. og Hstr. Catharina Maria f. Ladegaard.
g. 1839, 23. 11.

Kathrine Bruhn, 1. B.
f. 1811, 5. 3.
d. 1864, 22. 6.

5 Børn
Georg Petersen Morthorst. (Søn)
f. 1847, 30. 3.
d. 1910
g. 1875

Pauline Christiane Schmidt,
fra Hejselbjerg, Nr. 14 B.
Ejer 1920: Christian P. Morthorst (Søn)

Nr. 2.

Ialt 9 Otting Bondejord. 1609 og 1641 tre Gaarde. Efter 1650 findes fire Gaarde a 2 $\frac{1}{4}$ Otting. Efter Svenskekrigen blev en Del af Jorden Fæstejord.

2 A.

Christen Jessen, Jb. 1609. 3 Otting. Død 1611, 75 Aar. »Christen Jessen Degn«.

Jes Christensen. 1611. 3 Otting. (Form. den foregaaendes Søn) Død 1689, 90 Aar. »En gammel god Dannemand«.

Iver Christensen, Cat. anim. (Form. en Broder til forn.)
d. 1660, begr. LX 16 Aar.
g. 1619, 3. 10.

Lisbeth Rasmusdtr. fra Løjt
d. 1660, begr. 2. 2.

Efter Krigen var Gaarden ode. 1692 endnu øde. »Weder Stock noch Stiel darauff«.

Peder Hansen, med Tilnavnet Bau.
Nævnes 1698.
d. 1722, begr. 20 p. Tr., 52 Aar
g. 1695, 22. 9.

Bodil Madsdtr. fra 1 A.
f. 1673, døbt 9. 11.
d. 1751, begr. Rogate

Mads Pedersen, (Søn) Ugift. Han blev ogsaa kaldt Mads Bau.
f. 1695, døbt 1. 11.
d. 1750, begr. Rogate

Marten Pedersen Bau, (Broder)
f. her 1701, døbt Epif.
d. her 1787, 11. 10.
g. 1761, 5. 11.

Mett Pedersdtr. fra 2 B.
f. 2 B 1739, døbt LX
d. her 1832, 30. 3.

6 Børn (2)

Nis Nissen, med Tilnavnet Bau. (Svigersøn)
f. paa 21 A. 1711, døbt Misericordia D.
d. her 1818, 5. 8.
g. 1781, 29. 10.

Mett Martinsdtr. Bau.
f. her 1761, 17. 3.
d. 1840, 23. 1.

1 Barn
»Han var en ærlig, men derhos en meget raa Bonde. I hans Hus var alting endnu fuldkommen efter den gamle Skik. Hans Søn Marten har megen Yndest.« Ann. VII 336. »Hestene, som døde hyppigt, troedes af Konen og hendes Moder forheksede«.

Martin Nissen Bau. (Søn)
f. her 1730, 13. 10.
g. 1826, 11. 11.

Karen Lunderup fra 49 B. (1792--1833, 16.2.)
g. II 1834, 14. 12.

Kathrine Marie Gyndt fra 17 A.
f. paa 47 A. 1805, 27. 2.

Siden Svigersønnen Jens Hybjerg, derefter dennes Søn Hans H.
1920: Hans Hybjerg.

2 A.

2 B.

Peder Christensen. Jb. 1609. 3 Otting.
d. 1627, begr. 20. 10.
Hans Søn er muligvis den Christen Pedersen, som døde i L. 1630.

Eb Laurtzen, (Svigersøn?) Meyer 1641: Jep Lorentzen. I Cat. anim. Eb Laurtzen. Han var tillige Degn og Skrædder og var vistnok en Søn af den tidligere Degn. Laurits Degn, d. i L. 1627, begr. 11. 11. 68 Aar.
f. ca. 1589. d. 1659, begr. 14. 8. »Degn til Lügum Kiercke i 40 Aar«.
g. I. Karen, d. 1632, begr. 9. 3.
g. II. Kiersten, f. ca. 1601, d. 1659, begr. 19. 9.

8 Børn (6) Anna, f. 1628, døbt Esto mihi, g. 1656, Rogate, Rasmus Fredrichsen i Kolstrup.

Lene, f. 1640, døbt 31. 5, g. 1662, 2. 11
Degn Erik Henriksen Bruun. Se Nr. 8.

Gaarden øde efter Svenskekrigen
— — —

Peder Jørgensen, nævnes som Ejer i Cat. anim. og i T.
(Han er uden Tvivl tilflyttet, da de ældste Børn ikke findes i Daabsreg., kun i Cat.)

Hans Hustru Tirkild d. 1681, begr. 13. 1.

4 Børn

2 B.

Jon Holdensen. (Svigersøn)
 f. ca. 1658, ikke her. Hans Moder Aabel døde i L. 1707, 86 Aar.
 d. 1732, begr. Palmar. 74 Aar
 g. 1685, 24. 5.

Marren Pedersdtr. 2 B.
 f. ca. 1660 (maaske i Hovl. 1659, døbt II Paaskedag.)
 d. 1744, begr. 2 p. Epif. 84½ Aar.

8 Børn (4)
 Abel, f. 1692, g. til 39 C. Sognef. Chr. Fallesen Niss, f. 1697. Lærer i Gjenner, d. 1742.

Peder Johnsen, (Søn)
 f. 1694, døbt 28. 5.
 d. 1758, begr. 3. Paaskedag.
 g. 1736, 14 p. Tr. Mett Pedersdtr. »fra Teglgarden«.
 f. ca. 1708, d. 1743, begr. 6. 3.
 g. II 1747, 3. 11.

Maren Sørensdtr. fra Faustrup, d. 1779.
 21. 10, 56 Aar.
 g. II 1759, 20. 6. Laurits Hansen Høg fra Horsbyk. (1710—1779, 11. 12.)

8 Børn (2) Maren blev gift med Efterfølgeren. Mett kom til 2 A. (g. 1762, 5. 11.) Johan (1718-1809) blev Kaadner i L. g. 1772, 26. 6. Ann Pedersdtr. fra Rangstrupgaard. (1737-1827). Nis. f. 1756, var i 1779 »ausserhalb Landes«.

Nis Pedersen Høgelund, »Kom ca. 1780 og fik Gaarden«, Kier. 2 B.
 f. i Lunderup, Ris Sogn.
 d. her 1811.
 g. 1763, ikke her.

Maren Pedersdtr. Hjohnsen.
 f. her 1737, døbt 16 p. Tr.
 d. 1809.

7 Børn
 Peder Nissen Høgelund (Søn)
 f. i Lunderup 1766, 15. 6.
 d.) 1840, 6. 6.
 g. 1789, 4. 12.

Ellen Møller fra Møllergaard, 44 C.
 f. 44 C. 1759, døbt I X.
 d. her 1813, 31. 7.

Ingen Børn.
 Peder Hansen Nissen (Strarup)
 (arvede Gaarden)
 f. paa Lunderup Mark. 1797, Søn af Hans Nissen Høgelund og Hstr. Maren f. Strarup.
 d. her 1844, 20. 3.

Gaarden blev solgt til Johan Christian Kier. Søn af Pastor Peder Kier i L. se Nr. 7
 Siden Sønnen Peder Kjer,
 g. Cathrine Bau fra 2 A.
 1920: Peter Kjer.

2 C.

Udskilt fra de andre tre Gaarde efter 1641 (mangler paa Meyers Kort). 2¼ Ott. Bondejord. De andre tre Gaarde — 2 A. 2 B og 2 D. — øde efter 1660. Derefter Fæstejord.

Knud Hansen Tyrholm.
 (form. Svigersøn, se 2 D.)
 f. ca. 1601 paa 24 B.
 d. her 1659, begr. 9. 9. 58 Aar.
 g. ca 1639

Karen, form. Jørgen Pedersens Dtr. 2 D.
 d. her 1659, begr. 22. 11. 62 Aar.
 3 Børn (1)

Jørgen Knudsen, f. her 1640, døbt 25. 3.
 d. her 1716, begr. Jubilate.
 g. 1663, 2. Advent.

Mette Nisdtr. fra 44 A.

2 C.

f. 44. A. 1662, døbt 2. 2.
 d. 1687, begr. 10. 4.

4 Børn (1)
 Knud Jørgensen, (Søn)
 f. 1665, døbt 1. 10.
 d. 1725, begr. 1. Onsdag i Fasten.
 g. ca. 1697 (Lakune i Kb.)

Mett. Anders Lauritzens Dtr. 23 A.
 f. 23 A. 1678, døbt 2. 6.
 d. 1712, 27. 12.
 g. II 1719, Quasimodogeniti

Kiersten Peders af Bodum, Løjt Sogn
 f. ca. 1675
 d. 1740, begr. Oculi.

4 Børn. Jørgen, f. 1708, død til Søs 1739
 »ved Frankrigs Kyst«. Mett g. til 6 B.

Anders Knudsen, (Søn)
 f. 1700, døbt 25. 8.
 d. 1744, begr. LXX
 g. 1733, Visit. Mariae.

Sindet Brun, fra 1. B.
 f. 1 B. 1705, døbt 9 p. Tr.
 d. 1773, 8. 1.

3 Børn. En Son til Nr. 3. En Datter til 5 B.

Jakob Andersen, (Søn) Kirkevæрге 1784-95
 f. 1736, døbt Exaudi,

d. 1800, 24. 3.
 g. 1772, 26. 6.

Bodel Hansdtr. Ebsen, fra Skadesgaard
 i Løjt S.

4 Børn.

Hans Jacobsen, (Søn) Ejede Gaarden
 1806-09. Solgte Gaarden til Rasmus Jørgensen fra 22 C.
 f. 1778, 6. 3.
 d. 1836, 3. 7. »Durch Ausschweifung
 u. schlechter Wirtschaftt veramt. Er starb
 von den Folgen seines unordentlichen
 Lebens.« (Kb.)

Konkurs 1819. Gaarden solgtes for 900 Mk.
 1920: Hans Peter Hybjerg.

2 C.

2. D.

Jørgen Pedersen, Jb. 1609, har 3 Otting
 Bondejord. 1615 Tolvmænd.
 f. ca. 1560,
 d. 1633, begr. 19. 5. 73 Aar.

Kiersten,
 f. ?
 d. 1627, begr. 30. 10.
 Foruden nedennævnte Søn har der
 form. været en Datter Karen, som blev
 gift med Knud Hansen Tyrholm og
 fik Jord fra denne Gaard. (2 C) Knud
 T.s ældste Søn hedder nemlig Jørgen
 og Datteren Kiersten.

Peder Jørgensen, (Søn) Meyer 1641, an-
 fører 4½ Otting, Gaarden deles ca. 1642
 i to: 2 C. og 2 D. Hver 2½ Otting.
 f. ? Nævnes i Cat. anim.
 d. 1659, begr. 29. 10.
 g. 1613, Cantate,

Anna Jepsdtr. fra Aabenraa
 f. ca. 1607
 d. 1677, begr. 3. Advent. 70 Aar

3 Børn (1)
 Gaarden er øde efter Svenskekrigen.
 »Wüst« 1660.

1684 nævnes en Iver Iversen paa denne
 Gaard (Contributionsreg. for Sdr. Rangstrup
 Herred). Det er sandsynligvis en Skrivefejl
 for:

Peder Hjerresen, (kaldes i tyske Kilder
 Peter Hinrichsen, i T. Peder Hierresen
 f. paa Leerskov 1624, døbt 17 p. Tr.
 (Nr. 11 A.)
 d. her 1706, begr. Cantate.
 g. 1659, Rogate

Ingeborg Mikkelsdtr. fra Leerskov
 f. Leerskov 1633, døbt 27. 11. Dtr. af
 Mikkell Hansen i L.
 d. her 1719, begr. 20 p. Tr., 86 Aar
 9 Børn (2) alle født i Leerskov. Den
 yngste Søn, Hans, er død her 1689.
 12 Aar

Gaarden er nu blevet til Fæstejord.

Marcor Pedersen, (Søn)
 f. 1667, døbt 20. 10.
 d. 1752, 21 p. Tr.
 g. 1702, Johs. Bapt.

Bodel Andersdtr. fra Gjenner, 46 B.
 f. paa 46 B. 1681, døbt 7. 9.
 d. her 1756, begr. 3. S. efter Paaske*

2 D.

*

*

*

* I Dødsreg. angives hun at være 79 Aar. Det kan ikke passe, thi en Datter er født 1724. Der er heller ingen Bodel Andersdtr. født i Gj. 1677. Der maa form. foreligge en Skrivefejl.

Anders Marcorsen, (Søn)

Amtsfuldmægtig 1771-74

f. her 1716, døbt 23 p. Tr.

d. i Halk Sogn.

g. 1753, 16. 11.

Ann Jesdtr. fra Brunde i Ris S.

f. ?

»Anders M. ønskede at komme til en bedre Egn, han rejste til Ultang i Halk Sogn efter Præstens Anvisning og døde snart«. Kier. Ann. III 486.

* * *

 Bastian Samuelsen, ny Ejer.

Kom hertil 1774, Kier.

f. i Ensted Sogn.

 Niels Pedersen (Borg). Han og hans Hstr.
kom hertil fra Vedsted Sogn. 1795

»Familien gik bankerot i 1837. Gaarden blev solgt for 610 Rdlr. til Hans Jakobsen fra Løjt.

1920: Hans Jacobsen, Tøge Jacobsen.

3.

3. Brunsgaard.

2 Otting Fæstjord. 1609 og 1704. Samme Beliggenhed.

Jep Pedersen, Jb. 1609, Meyer 1641.

Tolvmand 1615.

f. ca. 1568,

d. 1659, begr. 29. 9. 90 Aar

g. Maren,

f. ca. 1579

d. 1659, begr. 31. 12., 80 Aar.

Hans Jepsen, (Søn)

f. 1620, døbt 3. Paaskedag

d. 1696, begr. 25. 10., 76 Aar

g. Maren,

f. ca. 1613

d. 1693, begr. Circum. Ni 80 Aar

5 Børn (3)

 Hans Jepsens Gaard er øde efter Kri-
gen 1657-59. Familien er form. rejst
bort fra Eggen.

 Pastor K. Bruhn har haft den en Tid
lang. Han solgte den i 1684 til Her-
redsfoged Marcus Hoeg, hvis Søn Wolf
Frederich er født her 1685. Siden fik
Jakob Hansen Gaarden i 1685 med 4
Friaar. Han er uden Tvivl Hans Jep-
sens Søn.

Jakob Hansen.

f. her 1656, døbt 12. 11.

d. 1732, begr. 3 p. Tr.

g. 1697, 29, 11.

Cathrine Madsdatter fra 26 B.

f. 26 B. 1674, døbt 4. 10.

d. 1697, begr. 21 p. Tr.

3 Børn (1)

Hans Jakobsen, (Søn)

f. 1694, døbt 6. 5.

d. 1760, begr. 10 p. Tr.

g. 1730, Exaudi,

Kiersten Pedersdatter, fra ?

f. ca. 1703 i ?

d. 1731, begr. 6 p. Tr.

g. II 1733, Johs. Bapt.

Dorothea Jesdatter fra 6 C.

f. 1715, døbt 9 p. Tr.

d. 1779, 13. 8.

8 Børn, deraf 1 i 1 Ægteskab (3)

Jes Pedersen, (Ny Skægt)

f. paa 23 A. i Jarup 1716, døbt 29. 1.

d. her 1780, 19. 5.

g. 1753, 11. 2.

 Anneken Clausdtr. Datter af Claus Clausen,
Hyreinderst i L. og Hustru Birgitte
Christensdtr.

f. 1721, i L. døbt 2 p. Epif.

d. 1807, 86 Aar

 5 Børn. 2 Sonner døde til Sos. Claus. f. 1760
og Christen, f. 1762, d. 1782 i Vestin-
dien, begr. paa Set. Thomas.

Knud Andersen (Bruhn). (Sviger søn)

f. paa 2 C. 1739, døbt 11 p. Tr.

d. 1785, 20. 3.

g. 1781, 20. 2.

Anna Jesdatter,

f. her 1754, Daabsdato ikke anført

d. 1820, 10. 5.

2 Børn. En Søn Jes d. som Barn.

Anders Knudsen. (Søn)

f. 1782, 6. 10.

d. 1827, 1. 3.

g. 1809 17. 11.

Anneken Borg, fra 2 D.

f. 1781, 21. 1.

d. 1825

2 Børn. En Søn Jes d. som Barn

Knud Andersen Bruhn (Søn)

f. 1811, 3. 1.

g. 1838, 9. 12.

Johanne Nissen fra 26 A i Hovslund

f. 1809, 20. 5.

d. 1890, 19. 2.

5 Børn. Marie gift til Nr. 12 i Andholm,
Anders Knudsen Bruhn til Nr. 14 Hej-
selbjerg.

Mads Nissen Bruhn. (Søn)

f. 1842, 24. 9.

g. 1869, 3. 4

Naren Nissen, fra 26 A. i Hovslund.

f. 1843, 17. 9.

1920: Knud Andersen Bruhn.

3.

4. Bjerggaarden.

2¼ Otting 1609 og 1704. 1798 delt i to Ejendomme.

1609 har »Herr Knudt Tamsen« Gaarden i Fæste. Det maa være Sognepræsten Hr. Knud Ifølge Aabenraa Amtsregister 1599 har han i det Aar overtaget Lorentz Jepsens Gaard i Fæste.

Hans Jessen overtog Gaarden i 1628 (Ves-
tereg. 1632), han er maaske en Søn af
den Jes Hansen i L. som døde 1627
og Hustru Jahan, d. 1627.

f. ca. 1583

d. 1643, begr. 20. 10.

g. Ellin,

f. ca. 1596.

d. 1659, begr. 5. 8., 63 Aar.

4 Børn. Nis blev gift til 5 B.

1660 er Gaarden ode.

1692 »weder Stock noch Stiel darauff.«

*

*

Jes Petersen fæstede Gaarden i 1701

og fik 4 Friaar.

f. 1665, paa 29 D i Hovslund

d. 1731, begr. Dom. Miseric. 66 Aar

g. 1700, 5 p. Tr.

Dorothea Jakobsdatter fra 6 C

f. 6 C 1679, døbt 4. 5.

d. 1704, begr. 30. 7.

g. II 1705, 3 p. Tr.

Tirckel Laursdatter fra Andholm

f. 1670, døbt 20. 11.

d. 1748, begr. Rogate.

4 Børn (1)

Jep Jørgensen, (Svigersøn)

f. ca. 1703, ikke her i Sognet

d. 1763, 7. 6.

g. 1733, 4 p. Tr.

Maleen Jesdtr. Nr. 4

f. her 1701, døbt 9 p. Tr.

d. 1758, begr. Dom. Palm. 56 Aar

Jep Jørgensen kaldes ogsaa Jeppe Bjerg.

Kier kalder ham en stridsyg Mand.

3 Børn. Jørgen, f. 1735, dod i Surinam i
Hollandsk Ostindien.

Jes Jepsen Bjerg, (Søn)

f. 1734, døbt Dom. Oculi.

d. 1819, 30. 10.

g. 1759, 30. 8.

Ellen Johansdatter fra LøjtKirkeby.

f. ca. 1729, Dtr. af Gmd. Johan

Jørgensen i Kirkeby

d. 1784, 16. 4. 54 Aar, 8 Maan.

g. II 1794, ikke her.

Bodel, Enke efter Henrik Pedersen.

f. i Strandelhjørn, Bevtoft S. Dtr. af

6 Børn i 1. Ægteskab (4) L. Abkjer
Jep Jessen Bjerg, (Søn)

f. 1760, døbt 2. Juledag, »var 1802 ude
af Sognet« (Kier)

g. 1791, 12. 11.

Kathrine Marie Pedersdtr. fra Horsbyk,

Egvad S.

*

*

5 A. fot. ca. 1880

Bjerggaarden blev ca. 1798 delt. Nr. 4 B. — kaldet Kukhuset — blev udflyttet mod Nord. Hver Ejendom var paa $1\frac{1}{4}$ Ott., men siden blev Hovedparten af Jorden solgt fra Kukhuset. Kukhuset byggedes af en Niels Jensen (se Kopsholt) som kaldtes Kukmand. »Han fallerede snart«. (Kier)

4.

Jens Samuelsen, købte Nr. 4 A. ca. 1798
f. 1758 i Adsbøl

Samuel Jensen, (Søn)
Siden flere Ejer. (efter 1838).
1920: Christian Christensens Enke.

5. (Haderslev Amt).

Oprindelig een Gaard, som uden Tvivl laa i Nørregade (Syd for Bjerggaarden). Den tilhørte Tonnes Rantzau, senere Hertug Hans d. æ. (Jb. 1629)

Brændt i Krigsaarene 1627-29. Jb. 1629: Michel og Knud Nissen, deres Gaard affbrendt, fri i Aar, och andet Aar half. Ved Gaardens Genopbygning er den form. blevet delt og begge Gaarde er bygget i Vesterballe. Hver 2 Otting Fastejord. Ca. 1703 er begge Gaarde brændt, i Ris Herreds Jb. 1704 oplyses det, at de har af den Aarsag faaet 4 Friaar.

5 A.

Mickel Knudsen, Jb. 1609,
»Michell Knudtzen«.
f. ?
d. før 1620
g. Karen,
f. ca. 1559
d. 1610, begr. 10. 12. 71 Aar
Nis Mikkelsen, (Søn) Meyer 1641. 2 Otting
f. ca. 1605
d. 1658, begr. 20. 1. 53 Aar
g. 1635
Syndit

5 A.

f. ca. 1611
d. 1658, begr. 23. 2., 47 Aar.
7 Born (2) Kiersten gift til Nr. 28, Marren
til Nr. 29 Kraggaard, Bodel. til Nr. 28
Gaarden er ode 1665.
Peder Jepsen Hejselbjerg,
nævnes i T. 1691 som Ejer
f. paa Hejselbjerg, Nr. 14, 1655,
døbt ? (Lakune)
d. 1708, begr. 3 p. Epif., 52 Aar
g. Ann, (form. Datter af Claus Pedersen i L.)

f. ca. 1674 (ikke her)
d. 1738, begr. 25 p. Tr., 64½ Aar.

4 Børn

Jep Pedersen Hejselbjerg (Søn)
f. 1693, døbt 22. 11.
d. 1772, 15. 3.
g. 1734, 17 p. Tr.

Mette Chrestensdatter fra 27 B.
f. 1694, døbt 17 p. Tr.
d. 1774, 24. 3.

»Da de ingen Børn havde, overlod de Gaarden til Broderen Claus«. (Kier)

Claus Pedersen Hejselbjerg, (Broder)
f. 1696, døbt 4. 3.
d. 1751, begr. Dom. Oculi.
g. 1744, 29. 10.

Anna Chrestensdtr. fra 27 B.
f. 1713, døbt 8 p. Tr.
d. 1796, 26. 7.
»Hun var en saare driftig Kone«. Kier
g. II 1755, 2. Paaskedag

Peder Chrestensen, fra 29 D.
(Norballe i Hovsl.)
f. 1718, døbt Cantate.
d. 1790, 17. 5.

3 Børn (1. Ægteskab) Anna g. til Høgelund
Gmd. Jorgen Hansen. Mett. g. til Faarhus i Agerskov Sogn, Gmd. og Kromand
Peder Pedersen.

Peder Clausen Hejselbjerg, (Søn)

f. 1748, døbt Maria Beh.
d. 1819, 25. 3.
g. 1782, 1. 11

Mett Bertrumsdtr. fra Fogedgaarden (1 A)
f. 1759, døbt 2 p. Epif.
d. 1852, 6. 11.

»Han stod og digede ved sin Toft, saasom han stedse var arbejdsom, og Vejret var koldt. »Ved dette Dige, sagde han, fik han, jeg er nævnt efter, sin Helsot.« Det gik denne ligesaa. Han blev syg, og 8 Dage senere var han død. Han havde været meget arbejdsom og tro, men lidt enfoldig. Jeg talte over ham af 2. Cor. 1,12.« Kier

3 Børn (1) Bertram g. til 5 B.
Peder Pedersen Hejselbjerg, (Søn)
f. 1785 4. 1.
d. 1868, 5. 10.
g. 1815, 9. 12.

Johanne Bertramsen fra 1. A.
f. 1791, 9. 4.
d. 1869, 20. 12.

3 Børn. To Sønner blev gaaende
ugift paa Gaarden,

Mette Pedersdatter Hejselbjerg,
f. 1824, 9. 7.
d. 1909.

g. Hans Peter Hybjerg fra 6 C.
1920: Gaarden udstykket.

5 B.

Knud Nissen, Jb. 1609 og Meyer 1641.
f. ca. 1562
d. 1643, begr. 15. 2. 81 Aar
g. Anna.
f. ca. 1574
d. 1610, begr. 6. 9. 66 Aar

3 Børn kendes

Jens Knudsen, (Søn)
Nævnes som Ejer i Cat. anim.
f. ?
d. ? (Lakune 1660-73)
g. 1642, 1. 5.

Gunder Martensdatter fra 1 A.
f. ca. 1615

5 B.

d. 1694, begr. 28. 1. 79 Aar

6 Børn (4)

Jes Hansen, (Svigersøn) »af Jarderup«
form. Ris Sogn
f. ca. 1642
d. 1682, begr. 15. 1. 40 Aar
g. 1670, 24 p. Tr., 13. 11.

Anna Jensdtr. 5 B.
f. her 1646, døbt 4. 1.
d. 1699, begr. 23 p. Tr.

4 Børn (1)

1681: Jess Hansens ist ganz wüst u. verheuert für 7 Rthl. . . . derweil es keiner will annehmen.«

5 B.

*

Nis Hansen, betaler 1687 Tiende af Nr. 5 B. Han maa have fæstet denne Gaard, og da han er blevet Enkemand, har han giftet sig med den tidligere Ejers Enke. 1687 nævnes han — i Specifikation der Reuter-Einquartierung — som Ejer af begge Gaarde (5 A og 5 B) f. paa Nr. 4 1629, døbt Omnium Sanct

l. 11.

d. 1702, begr. Dom. Oculi. paa et Kaadnersted nord for Præstegaarden. »Vor Nabo Nis Hansen«. (Kb.)

g. 1657. 8. 2.

Anna Jepsdtr. fra 27 A.

f. paa 27 A. 1622, døbt 14 p. Tr.

d. 1688, begr. 22. 4. 66 Aar

g. II 1690, 23. 11, Anna Jesses, 5 B.

5 Børn (1) i 1. Ægteskab

Hans Nissen, (Søn) Ejer 1691 T.

f. 1657, døbt 30. 3.

d. 1724, begr. 4 Adv.

g. 1692. 10. 4.

Dorretthe Hansdtr. fra 45 A.

f. paa 45 A. 1667, døbt 27. 5.

d. 1715, begr. Palm.

7 Børn (2) Nis g. 1729 Ann Margreth, Datter af »Ryter« i Gjenner, Zacharias Manike, Kromand i Gj. Han var rig. Ellen (findes ikke i Kb., men Kier omtaler hende. Se Nr. 15 A.)

Hans Hansen, (Søn)

f. 1694, døbt 23. 9.

d. 1749, begr. Dom. Oculi.

g. 1721, 20 p. Tr.

Ann Elisabeth Manike, fra Gjenner. Dtr. af den meget omtalte og rige Zacharias M. i Gj. Se Nr. 39 C.

f. 1693, døbt 4. 5.

d. 1772. 24. 12. »Ann-Lisbeth«. 80 Aar

2 Børn

Zacharias Hansen, (Søn) Ejer til 1795

f. 1726, (i Marts)

d. 1808, 19. 1. Kaadnerstedet 10 a

g. 1757. 2. 11.

Mette Andersdtr. fra 2 C

f. 1734, døbt 3 p. Epif.

d. 1771, 28. 10.

g. II 1774, 12. 7.

Maren Carstensdtr., Dtr. af Kaadner og Kromand Kersten Nielsen. 10 a, og Hstr Hanne f. Kruhl.

f. 1749, døbt 12. 4.

d. 1821, 22. 5.

10 Børn (3) 5 i 1. Ægteskab. Sindet g. 1788 med Koffardikapt. Lorenz Matthiesen i L. Mette g. 1804 Skolel. Johs. Ewald Karsten. Borger og Kapt. i Kbhvn. Anna Lisbeth g. Knud E. Kruhl i L. Jorde-moder.

Hans Zachariassen, (Søn)

f. 1759, døbt Sønd. eft. Paaske

d. 1819, 12. 3.

g. 1795, 22. 12.

Maren Mathiasdtr. i L. Dtr. af Skrædder Mathias Petersen i 7 a og Hstr. Lene f. Lorensdtr.

f. i L. 1763, døbt 3. 1.

d. 1828 6. 8.

3 Børn (2) »Hans Z var en meget flittig og arbejdsom og vittig — dvs. begavet — Mand, men har haft det noget tungt« Kier.

Mette Zachariassen, (Datter)

f. 1797, 24. 8.

d. 1869, 9. 2. Ligpr. Hebr. 13.14

g. 1820, 21. 10.

Bertram Petersen Hejselbjerg, fra 5 A f. 5 A 1789, 12. 5.

d. her 1871, 22. 1.

5 Børn. 3 Døtre blev gift med tidligere Somænd, den ene med Laue Lauritzen fra Gjenner, som var med paa Korvetten »Galeathea« paa Jordomsejlingen 1845-47

Hans Bertram Hejselbjerg, (Søn)

f. 1834, 27. 1.

d. 1907, ugift.

1920: Bertram Paulsen, (Søstersøn)

5 B. ca. 1840

(Reproduktion efter gammel Tegning)

Nr. 6.

6.

5½ Otting kgl. Fæstejord. Gaarden laa oprindeligt i Nørregade, men der har hyppigt været Ejerskifte. Paa Meyers Kort er den anført som beliggende i Vesterballe, dog er her muligvis en Fejl paa Kortet. (Der nævnes tre Haderslev-Gaarde, men kun 2 er stedfæstet).

1609 har Gaarden haft to Ejere. Efter den kejserlige Krig har den ligget øde, senere nævnes kun een Ejer, men Sognepræsten har haft en Del af Gaarden i Fæste.

I 1670erne er Gaarden blevet delt i fire Dele, og de fire nye Gaarde er opbygget paa deres nuværende Plads.

1609: Jens Pedersen og Peder Pedersen

Jens Pedersen død 1627, begr. 4. 12.

Marria Jenses død 1627, begr. 1. 1. 1628

Peder Knudsen, Ib. 1629 (Sammen med
Chresten Pedersen)

f. ca. 1590 (Omtales i Cat. anim.)

d. 1653, begr. 22. 1. 63 Aar

g. I Mett, d. 1650, begr. 28. 8. 50 Aar.

g. II

Sidsel Jespersdtr. fra Arnittlund i Vedsted S.

5 Børn i I, 1 i II. Ægteskab. (1) Nis P. døde
i 1703, 63 Aar gml. »Han var en from

oc meget gudfrygtig Mand. Havde en god Memoriam oc vellbelæst udi Schriften, saa at han vidste grant alle Historie oc Sproge i det g. oc N. T.« Kb.

Andres Madsen, Meyer 1641. Har 5½ Otting »wovon der Hr. Pastor ¼.«

ikke død her. Flyttet ?

g. ? Maren

4 Børn (2)

1660 øde. Senere delt i fire Gaarde. Det er mest tilflyttede eller Folk af Insidderklassen, som har overtaget Gaardene

6 A.

6 A.

Hyppigt Ejerskifte. Den kaldes ogsaa øde.

Hans Jakobsen, blev Ejer ca. 1697. 1721 T.

f. i Løgum 1669, døbt 21. 2. Se 6 C.

d. ? ikke her i Sognet, form. flyttet.

g. ? form. 1697 i Vakancen

Ellen. d. 1713, begr. LX 37 Aar

3 Børn (1)

Kier fortæller om ham, at han var Strømpehandler »og meget rig. Han skal smukt have opbyggt denne Gaard, og jeg kan endnu huske, at skjønt Huset

- 6 A. var forfaldent, saas dog endnu af for-
dums Skjønhed«.
- *
- Nis Pedersen Duborg,
f. ca. 1702. Form. Søn af den Peder
Nissen Duborg, som døde i L. 1730,
79 Aar. Tilfl.
d. 1777, 23. 12. 75 Aar.
g. ?, ikke her
- Jahan, f. ca. 1704
d. 1777, 30. 5., 72½ Aar
- 2 Børn (1)
- Jep Nissen Duborg, (Søn)
Var først til Søs i en Del Aar. »Han
havde paa sine Sørejser set Lissabons
Undergang«. Kier
f. 1731, døbt 1x.
d. 1794, 18. 12.
g. 1759, 7. 11.
- Marie Pedersdr. Jørgensen fra 6 D
f. 1733, ikke i Daabsreg.
d. 1771, 2. 7. 38 Aar.
g. II 1773, 21. 2.
- Maren Jensdr. fra Kirkeby i Lojt S.
f. 1717, 7. 3. i K. Datter af Insidder
Jens Pedersen og Hstr. Cathrine
d. 1811, 16. 3.
Hun var Jordemoder til 1811.
- 5 Børn i I og 2 i II Ægteskab. (5) Af de
to overlevende var den ene aandsvag.
»Han havde ikke sin fulde Forstand
og var desuden vanfor.« Kb.
Et andet Barn, som levede i 8 Dage.
»var vanford, havde kuns et Ben og
paa det andet ringe Been ingen Tæer.
Havde cyheller Scrotum et Testiculos
og ingen Aabn. in ano. En Hjertesor-
rig for Forældrene.« Kb.
- Peder Jepsen Duborg. (Søn)
f. 1774, 18. 12.
d. 1832, 2. 6.
g. 1794, 31. 10.
- Sindet Pedersdr. Rossen, 31 B. i Hovslund
f. 1765, 23. 3.
d. 1827, 18. 3.
- 4 Børn (1) Maren g. 1821 med Jørgen Slai-
kier fra Kolstrup. Jep købt 6 C.
»Denne Familie gik fallit 1816. Peter
Petersen fra Kolstrup købte Gaarden
og solgte den til Morten Eriksen
Schmidt.« Kier
- *
- Morten Eriksen Schmidt.
f. 1786, 26. 8. i Sdr. Vilstrup. Søn af
Landbolsmand og Smed Erik Morten-
sen og Hstr. Ellen Nisdtr.
d. 1870, 14. 4. »pludselig ude paa Mar-
ken paa Hviledagen.« Kb.
g. 1812, 10. 10.
- Lena Loretsdr. Mathiesen fra 7 a
f. 1789, 30. 10. Dtr. af Koffardi-Kapt.
Lorets Mathiesen og Hstr. Sindet
(se 5 B)
d. 1827, 12. 9.
g. II 1828, 20. 12.
- Metta Loretsdatter Mathiesen, 7 a.
Soster til forn.
f. 1799, 16. 11.
d. 1844, 19. 8.
- 9 Børn (1)
- Lorenz Lorenzen, (Svigersøn)
1920: Hans Tiedemann, (Svigersøn) Jor-
derne til 6 A hører til den udparcell.
Gaard 6 B.
- 6 B. Niels Kerstensen, T. 1698. Jb. 1704,
f. 1665, i Løgum, døbt 2. 4. Søn af
Insidder Kersten Sønnichsen, som var
fra Klixbøl og Hustru Maren Nielsdr.
fra Løgum 6 C.
d. 1718, begr. 1. 11.
- 6 B. g. 1687, 28. 8.
Marren Jesdatter fra Vonsbæk
f. ca. 1662.
d. 1740, begr. 3 p. Tr., 78½ Aar
- 6 Børn
Jes Nielsen, (Søn)

- f. 1692, døbt 30. 10.
d. 1712, begr. 2. Sønd. i Fasten, »død ved Aabenraa«
g. 1722, 25 p. Tr.
Mett Knudsdatter fra 2 C.
f. 1698, døbt Rogate
d. 1749, begr. Exaudi
Jørgen Jessen, (Svigersøn)
f. paa Nr. 12 1716, døbt Ascens. Xi.
d. her 1763, 8. 7.
g. 1745, 8. 10.
Mett Jesdtr. fra 6 B
f. 1721, døbt 23 p. Tr.
d. 1763, 29. 6.
6 Børn (6)
Nis Pedersen. (Svoger)
f. i Ris Sogn
d. 1783, 18. 11.
g. ? trol. 1756. 16. 9, »Insidder og Sømand i Lygum«
Maren Jesdatter fra 6 B.
f. 1727, døbt 11. p. Tr.
d. 1805. 11. 5.
»Han havde Gaarden til 1780. Foer siden til Sos fra Holland, døde paa Hjemrejsen fra Holland i Løgumkloster.«
Amtsfuldmegetlig 1774-80
* *
Peder Jørgensen Juhler,
købte Gaarden 1780.
- f. 1736, 18. 1. i Stybbæk, Ensted S.. Søn 6 B.
af Jørgen Pedersen og Hstr. Ingeborg
f. Christensdtr. fra Uge
d. 1808, 28. 5.
g. ?
Karen Samuelsdtr. fra Hostrup, Ensted S.
f. 1738, 10. 10. i Hostrup. Dtr. af Samuel Hansen og Hstr. Anna Rasmusdtr.
3 Børn, (1) Anna gift til 1 B
Mathias Pedersen, (Svigersøn)
f. 1759, i Rovbjerg Nr. 18b, døbt 3 p. Epif.
d. 1825, 22. 11.
g. 1798, 16. 11.
Karen Pedersdtr. fra 6 B.
f. 1766, 25. 1.
d. 1823, 9. 11.
4 Børn, (3)
Peder Nielsen Højer, (Svigersøn)
f. 1800, 4. 3. i Hovslund 31 B
g. 1826, 9. 9.
Marie Kathrine Matthiesen, fra 6 B.
f. 1807, 20. 12.
6 Børn (3)
Chresten Lauritzen, (Svigersøn)
Fra Skovby i Vedsted S.
g. Kathrine Høier, f. her 1827. 26. 4.
Gaarden blev udparcelleret ca. 1900, Bygningerne købtes af Ejeren af 6 A.

6 C.

- Jacob Nielsen, nævnes i kgl. Reg. 1687,
Jb. 1704 og 08,
f. ca. 1634, ikke her
d. 1718, 84 Aar.
g. ikke her
Dorthe,
f. ca. 1635
d. 1676, begr. Cantate, 41 Aar
g. II 1676, 24 p. Tr.
Magdalene Jesdtr. fra Vonsbæk S.
f. ca. 1655
d. 1737, begr. 2. Onsdag i Fasten, 78 Aar
13 Børn (6) 5 i I, 8 i II Ægteskab
Niels blev Kniplingshandler, se Kops-holt, Hans rig Strompehandler, fik Nr.

6 C.

- 6 A. Dorthea g. til Nr. 4
Jes Jacobsen, (Søn)
f. 1682, døbt 26. 2.
d. ?
g. 1712. 23 p. Tr.
Maren Martensdatter fra 1 A
f. 1683, døbt 23. 10.
d. 1745 begr. Cantate
4 Børn. Dorothe gift til Nr. 3, Jacob Jessen
(f. 1722) d. 1747 »paa Sejlads mellem Amsterdam og Westindien« (Hans og Faderens Navne er forvekslede i Dødsr.)
Christen Matzen, (Svigersøn)
f. ? »af Duborg«, Vielsesreg.
d. ?

- 6 C. g. 1744, 6. 2.
Ann Malen Jesdtr. fra 6 C.
f. 1718, døbt Cantate
d. ?
1 Barn (1)
Familien flyttet bort.
* * *
Hans Jørgensen,
f. i Hellevad S. ca. 1716
d. 1796, 7. 1. 80 Aar
g. 1738, 1. 8.
Mett Jørgensdatter Rossen, 31 C.
f. 1699, døbt Exaudi
d. 1775, 30. 5.
2 Børn
Peder Hansen. (Søn)
f. 1743, døbt 8 p. Tr.
d. 1814, 1. 2.
g. 1763, 18. 10.
Mette, Datter af Insidder Hans Kristensen i
Leerskov og Hstr. Bodil Nisdtr.
f. 1729, døbt 17 p. Tr.
d. 1810, 27. 6.
- 5 Børn (2)
Jørgen Pedersen. (Søn) f. 1767. 1. 3.
d. 1834, 19. 5. i Løgum
g. 1795, 29. 1.
Kathrine Jepsdtr. fra Søderup i Hjordkær S.
d. 1827, 17. 2.
Gaarden solgtes 1817. Den nye Ejer, Hans
Christian Nissen fra Strandelhjørn i
Bevtoft S. solgte den i 1828 til Jep Du-
borg fra Nr. 6 A for 1100 Mark.
1839 solgtes den til Hans Jensen fra
Faarhuset
Hans Jensen (Hybjerg)
Søn af Christen Jensen fra Faarhuset
i L. Sogn. han stammede fra Staby ved
Ringkøbing.
g. 1821, 17. 3.
Kathrine Margrethe Bossen fra Bedsted
f. 1797, 1. 12.
1 Børn, Hans Peter H. gift til 5 A.
Christian fik 6 C. Jens gift til 2 A.
1920: Udparcelleret
-
- 6 D. Niels Johansen, T. 1698, Jb. 1701 og 1708,
T. 1721
f. ca. 1667
d. 1734, begr. Judica, 67 Aar
g. 1688, 20. 5.
Anne Hansdtr. fra Bevtoft.
f. ca. 1664
d. 1741, begr. 18 p. Tr., 80 Aar
5 Børn (2)
Peder Jørgensen, (Svigeren)
f. ca. 1689, i Vielsesreg. siges, at han
er fra Varnæs
d. 1776, 10. 3. 87 Aar
g. 1721, Mikkelsdag
Mari Nielsdtr. fra 6 D
f. 1696, døbt 22. 11.
d. 1728, begr. 3. Paaskedag.
g. H 1729, p. Tr.
Ellen Pedersdtr. fra Hovslund, Smedestedet
f. 1703, døbt 28. 3.
- 6 D. d. 1784, 3. 2.
1 Børn (1) i I, 3 i andet Ægteskab
Marie g. 1759 til 6 A.
Peder Pedersen (Søn) (I T. kaldes han
Peder Fink, i Kb. undertiden P. P. Finke)
f. 1735, døbt 3 Juledag
d. 1814, 7. 9.
g. 1759, 9. 5.
Dorthea Pedersdtr. fra 29 D i Hovslund
f. 1735, døbt Quinquagesima
d. 1804, 15. 1.
7 Børn (4) Ellen g. 1788 med Jørgen Black
fra 43 A, arvede 29 D
Peder, »Morbror Fink« blev gaende
paa Gaarden, d. 1843
Hans Christensen Paulsen, (Svigersøn)
fra Hjordkær S.
f. ca. 1771 i Aarslev
d. 1839, 1. 5.
g. 1794, 7. 3.

Lena Pedersdr. Fink fra 6 D.

f. 1773, 8. 9.

d. 1829, 3. 6.

8 Børn (3)

Han solgte Gaarden i 1820 til Christian Mortensen fra Vejbol i Vedsted Sogn for

1100 Mk. og blev Lejehusmand.

* * *

Chr. Mortensens Dattersøn solgte Gaarden ca. 1890 og Familien rejste til USA.

Gaarden blev udparcelleret.

7. Præstegaarden (2 Otting, foruden en Mængde Stufjord)

Hr. Andreas (Jacobi,) nævnes 1535

Hr. Knud Thomsen, (Canutus Thomae)

Sognepræst 1586-1608

I trykte Kilder moder man Aarstallet 1570. (først hos Jensen) Dette maa dog sikkert bero paa en Fejl. Diaconus K. Hybschmann i Løjt. som var af den gamle Præsteslægt i L. og som maa forudsættes at vide god Besked, skriver 1751, 1. L. at Knud Th. kom fra Løjt Diakoniat til L. Sognepræstembede 1589 og at Diakoniatet i Løjt saa nedlagdes.

f. i Hygum Præstegaard 15   Søn af Sognepræst Thomas Knudsen,

(d. 1581, 5. 1.)

d. i L. 1608, 24. 11. (Indskrift paa Epitafiet) begr. i Kirken.

Studeret i Rostock, imm. 1563, i Wittenberg 564. Pastor Diak. i Løjt 1589

Af Børn kendes kun Anna, f. ca. 1594,

se nedenfor.

Hr. Erik Bruun, Sognepræst til Ø. Løgum

1608- 18

f. 1580 i Sotrup Præstegaard. Søn af Sognepræst Peder Bruun, d. 1616

d. i L. 1618, 14. 1. begr. i Kirken

studeret i Leipzig 1605. imm. d. A.

i Rostock 1606, imm. d. A.

Diakonus i Aabenraa og Rektor 1607-08
g. 1610, 17. 6. i L. Aastrup Kirkebog har følgende Oplysning: Dom. 2 p. Tr. 1610 fui Garup dum Mgr. P. Dmn. Erii Brunonis nuptiis Løium interfuit.

Anna, Hr. Knud Thomsens Datter i L.

f. ca. 1594

d. 1648, 29. 4. begr. 2. i 5. i Kirken,

53 $\frac{1}{2}$ Aar

g. H ca. 1620 med Efterfølgeren

i Embedet

Hr. Andreas Spandovius, Sognepræst til

Ø. Løgum 1618-40

f. i Ullerup 1592, Søn af Diaconus i U. Jacob Spandovius og Hstr. Dorothea (Moderen begr. i L.

samme Dag som han)

d. i L. 1640, 24. 11. begr. 28. 11. i Kirken Studeret i Rostock 1615, imm. d. A.

Ordineret i Slesvig Domkirke

18. Juni 1618

g. ? med Forgængerens Enke

Børn: 1. Knud Bruun, f. 1611, se nedenf.

2. Bodel, f. 1614

g. til 31 A i Hovslund

3. Ellin, f. for 1620

g. 1643. Simon Pedersen fra Hejselbjerg. De kom til Haderslev, et Barn Erik døbt i L. 1641, 16. 10.

4. Dorothea, f. 1620, døbt 26. 10.

d. samme Dag

5. Mette, f. 1621, døbt 9. 8.

d. 1621, 13. 11.

6. Jacob, f. 1623. Pinseaften,

døbt s. D., d. s. D.

7. Jacob, f. 1624, d. 1624 8. 5.

8. Dorothea, f. 1625, 27. 2. døbt 3. 3.

9. Jacob, f. 1627, døbt og d. s. D. 19. 1.

10. Mette, f. 1630, 14. 4. døbt 19. 4.

11. Jacob, f. 1633, 1. 11. døbt 12. 11.

saff Rdo. Dmo. Georgio Hübschmann, Pastor Apenradensis et preposito. Patrini fuerunt: Hans Mangensen, Borgemester i Aabenraa, Jørgen Hussfoget, Niels Andersen af Haderslev, Karrin Hr. Willases

Gaard Nr 7

Pastor Hybschmann 1682-1697

Margrethe Hybschmann f. Bruun

Pastor Prahl 1840-48

Pastor Binger 1850-1864

Pastor Friedrichsen 1898-1929

Anna Kier f. Bonnichsen

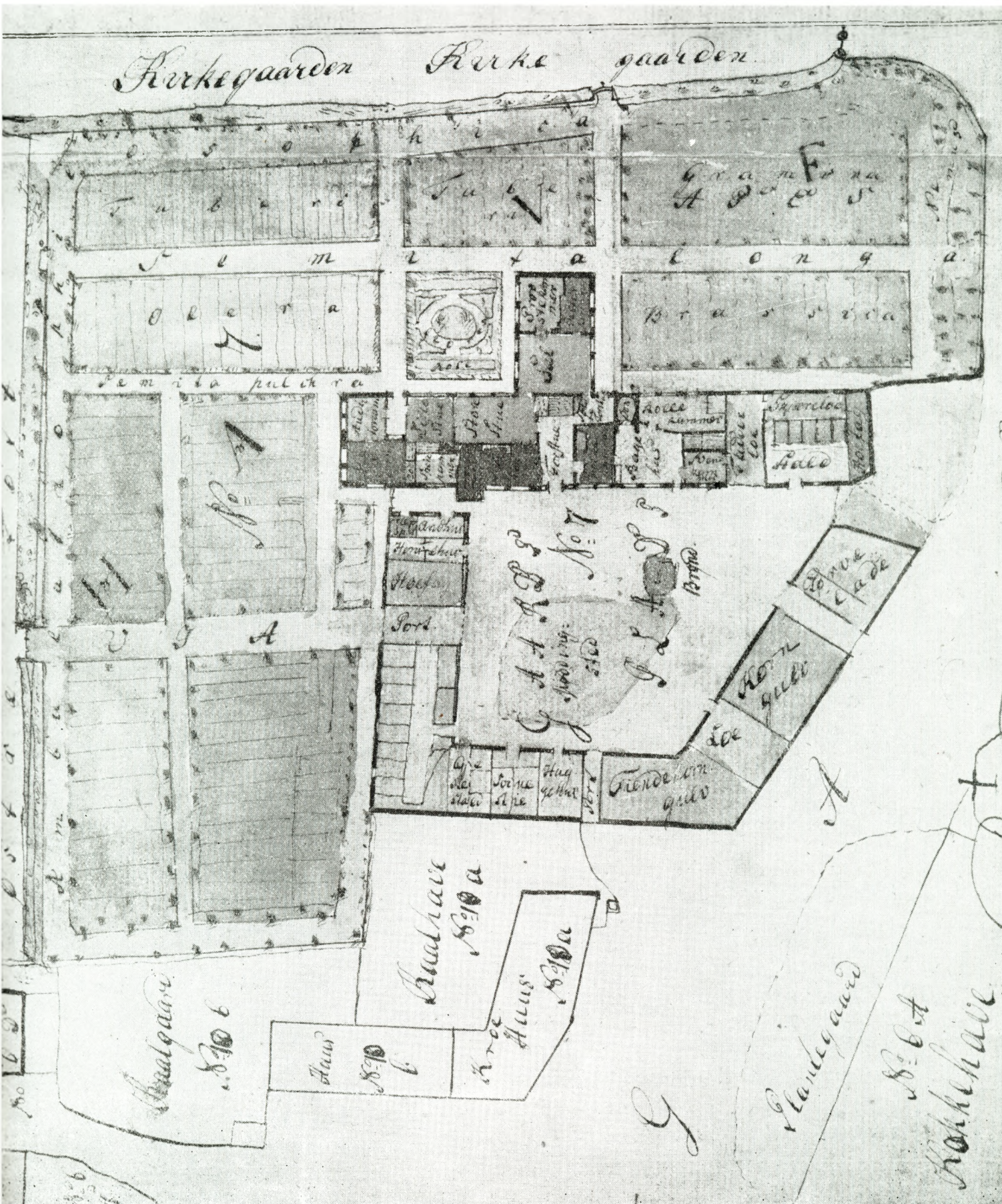
Pastor Kier 1802-1834

- af Loyt oc Kiersten Jensis i Gjenner
12. Hans, f. 1635, 29. 6. døbt 6. 7.
- I første Ægteskab maa der have været flere
Børn, som ikke kendes, da Kirkebogen
dengang ikke førtes. Men i en Ansøg-
ning til Hertugen skriver P. Knud Bruun
i 1642, at han har en stor Husholdning
»mit Unterhaltung meiner Mutter und
6 Geschwister«, dvs. der maa foruden
de fire levende Børn af andet Ægte-
skab have været to af første Ægteskab
hjemme endnu i 1642. Af disse kendes
kun Ellin, den anden har form. været
en Son Henrik Erichsen Bruun, som
siden levede i Aabenraa, den senere
Degn i L. Erik H. Bruun er sikkert
dennes Son. (Se Nr. 8.)
- Hr. Knud Bruun, Sognepræst til Ø. Lø-
gum 1641-82
f. i Løgum Præstegaard 1611, 2. 3.
d. ibi 1688, 8. 5. begr. 21. 5. i Kirken,
»77 Aar, 2 Maaneder, 6 D.«
studeret i Rostock og København.
Imm. i Kbhvn. 1635, 5. 9.
Kantor i Aabenraa 163.-40
»Onsdagen for Dom. Palmarum den
14. April 41 der jeg Knud Bruun
bleff aff Prousten udi Aabenraa noie
H. Georgio Hübschmann introduceret
og indsat til Sogne Præst til Østerlū-
gum Sogn, christnede eller døbte jeg -«
Daabsreg.
»Paa Palmesøndag paa hvilken jeg Knud
Bruun udi den H. Trefoldigheds naffn
sang min første Messe, begroff jeg -«
Dødsreg.
g. ca. 1645 form. i Aabenraa
- Maria Duborg af Aabenraa, Dtr. af Raadmand
i A. Nis Duborg og Hstr. Trincke, Dtr.
af Diakonus i Breklum P. Becker,
f. ca. 1627, December
d. i L. 1698, 27. 5.,
70 Aar, 25 Uger, 6 Dage
Børn: 1. Anna, f. 1647, 7. 8. døbt 13. 8.,
ikke i Kb. men i Cat. anim.
2. Navnløs Drengbarn f. 1649 begr. 10. 5.
3. Hanna, f. 1650, 13. 5. døbt 14. 5. 7.
»aff Hr. Paul i Ries«
d. 1679, begr. 23. 4.
4. Erik, f. 1652, 13. 11., døbt 18. 11.
d. samme D.
5. Sara, f. 1654, 12. 7. døbt 20. 7.
g. 1679, 27. 11. P. Andreas Raben.
(Corvinus) Diakonus i Aabenraa
1668-96
6. Erik, f. 1656, 28. 9. døbt 6. 10.
d. 1657, begr. 7. 4.
7. Peder, f. 1658 28. 2., døbt 8. 3.
d. som Barn, (Lakune i Kb.)
8. Margaretha. 1661, 30. 7.
døbt 5. 8. se nedenf.
- Hr. Johannes Hybschmann, Sognepræst
til Ø. Løgum 1682-97
f. i Aabenraa 1647, 25. 9. Son af Provst
Georg Hybschmann og Hstr. Margare-
tha f. Genneranus
d. i L. 1697, 2. 3. begr. 18. 3. i Kirken
Studeret i Kiel, imm. 28. 8. 1668
Pastor Adj. i L. April 1679-82
Sognepræst her 1682 (Confirmatio og
Vocatio udstedt Gottorp 11. Maj 1682,
A. 20, Nr. 1485, Kiel)
g. 1682, 18. 7. i L.
- Margaretha Bruun, se ovenfor
f. se ovenfor
d. i L. 1738, begr. 12. 12. i Kirken
Hybschmann skal være død »efter at han i
Skriftestolen blev groft og uforskam-
met beegnet af en Hyrdekone fra Rov-
bjerg« Kier
Børn: 1. Margaretha, f. 1683, 3. 6., døbt 11. 6.
g. 1714, 23. 10. i L. Paul Ernst fra
Sønderborg. »De flyttede til Aaben-
raa« Kb.
d. i L. 1768, 4. 11., »Hun havde hen-
des Ophold hos mig i 20 Aar,«
P. Meyland
2. Canutus H., f. 1685, 8. 6. døbt 18. 6.
d. i Løjt Diakonat 1760, 21. 12.
Student. Kiel 11. 1. 1704
Pastor Diak. Løjt 1707-60.
g. 1708, 23. 8. Catharina Margaretha

- Dtr. af P. Ivar Johansen i Løjt
3. Jørgen H., f. 1687, 11. 7. døbt 18. 7. d. i Nustrup 1762, 10. 4.
 Degn og Gaardmand i Nustrup. (Se Sønderj. Maanedsskrift 1940, p. 193) sandsynlidvis var han studeret, da han kaldes — ved sin Død — »vel-lærde og velædle« i Modsætning til Sønnen Ludvig H., der benævnes »velædle og velbetroede Sognedegn« I den Retning peger ogsaa, at han i L. en enkelt Gang har forrettet Gudstjenesten og endog Ministerialia, f. Eks. 1718, da han holdt Ligprædikenen over Mads Moes fra Gjenner. I Kb. skriver Pastor Tode 10. 2. 1718 »Ligpr. blev holdt Quasimodo aff Jürgen Hübschmann, saasom jeg var upasselig«.
  4. Maria, f. 1688, døbt 31. 10. d. 1689, 23. 12.
  5. Maria, f. 1691, 15. 3. døbt 23. 3. d. 1767, 20. 12. i Aabenraa g. Raadmand i Aabenraa, Vinhandler Oluf Rudbeck, d. 1740, begr. 27. 7.
  6. Hans, f. 1693, 27. 3. døbt d. 1723, sidst i Juli Maaned til Søs. »1725, 3 p. Epif. kundgjorde jeg for Menigheden at min Stiffsøn Hans Hübschmann var død paa Hjemreisen fra Ceylon ved Capo de bonnet Esperance«
  7. Valentin, f. 1795, 4. 3. døbt 14. 3. d. i Ostindien 1729, 30. 6. Ligsermon i L. Kirke Dom. Palm 1732
  8. Hanna, f. 1697, 4. 2. døbt 17. 2. d. 1700, begr. 22. 4.
- Hr. Peter Tode, Sognepræst til Ø. Løgum 1697-1747
 f. i Østergaards Mølle i Hoptrup S. 1673, 31. 12. d. i L. Præstegaard 1747, 21. 9., begr. i Kirken 1747 21. Sept. i dette Aar døde den Vel-lærde Velærværdige Hr. Sognepræst til Lygum Menighed og Senior hujus ministerii Hr. Peter Tode, som var født i Østergaards Mølle i Hoptrup Sogn og havde forestaaet sit Embede med Berømmelse i 50 Aar mindre en Maaned«. Kb.
 Søn af Møller Lorenz Tode (fra Kiel) og Hstr. Marine Hansdatter fra Ejsbøl (hendes 3. Ægteskab)
 Immatriculeret Kiel 21. 9. 1692
 g. 1699, 7. 9. »som var Torsdag efter 13 p. Tr. indloed jeg mig udi Ægteskab med Margaretha Hübschmann. Gud giffue os sin Naade, Lykke oc Velsig-nelse, timelig Sundhed oc siden ewige Sahlighed.«
 I dette Ægteskab fødtes kun et Barn, Datteren Maria Catharina Tode, f. 1701, døbt 28. 2. af Provst Dr. Koch,
 Faddere: 1. Ann Marie ud af Scherrebeck
 2. Jungfr. Catharina Margaretha Brun af Loyt
 3. Hr. Magnus Anthon Buchholm af Wedsted
 Barnet d. 1704, begr. 25 p. Tr., 36 Uger
 Hr. Johan Christian Meyland, Sognepræst til Løgum 1747-73
 f. i Hoptrup Præstegaard (dengang Mastrup) 1720, døbt 12. 5. d. i L. Præstegaard 1773, 16. 1. begr. 28. 1. i Kirken
 Søn af Sognepræst i Hoptrup Mathias Meyland og Hstr. Elisabeth Christine Lange
 Studeret i Jena 1739 ff.
 Cand. Haderslev 1746
 Kaplan i L. ca. 1746-47
 g. i L. 1751. 8. 10.
 Anna Margrethe Bredal fra Ultang i Halk S. d. »død meget gammel hos en Datter i Jylland 1812« Kier
 Børn: 1. Elsabe Christine, f. 1752, døbt 13. p. Tr. d. 1752. begr. 13 p. Tr. 3 Dage gammel
 2. Johann, f. 1753, døbt 11. 9. d. 1755
 3. Marina, f. 1756, døbt 2. Paaske-dag, se nedenf.
 4. Johann, f. 1758, 23. 11. døbt 3. 12. d. 1759, begr. Exaudi

Grundplan over Ø. Løgum Præstegaard 1825
Opmaalt og tegnet af Pastor Kier

5. Elsabe Christine, 1760, døbt 16. 4. d. 1760 29. 5.
 6. Andreas, f. 1762, 21. 9. d. 1766, 31. 8.
 7. Elisabeth Christina, 1763, 16. 11. døbt 21. 11. »Hun blev sent gift og det med en Enkemand Sander paa Holm; men kom tilsidst i Fattigdom. Moderen død meget gammel hos hende i Jylland ca. 1812«. »Hun lever som fattig Enke Sander i Haderslev« Kier

Hr. Johan Christian Klincker,

Sp. til Ø. Løgum 1773-77
 f. i Hoptrup Præstegaard 1743.

døbt 28. 2. d. i Varnæs Præstegaard 1792, 11. 11. Søn af Sp. i Hoptrup P. Nic. Klincker og Hstr. Margrethe Ølgaard Meyland Studeret i Halle 1762 ff.

Cand. Haderslev 1766
 Valgt i Ø. Løgum 1773, Dom. Cantate Ordineret s. A. 15. 7. g. 1774, 22. 4.

Marina Meyland, se ovenfor

f. 1756, døbt 7. 5. d. i Varnæs 1804, 23. 1.

I Ø. Løgum er ingen Børn født i dette

Ægteskab

Valgt til Sognepræst i Varnæs 1777

Sp. der 1778-92. Der fik han Morbroderens Embede

Siden Pastor Klinckers Forflyttelse — han var den første Præst i L. der flyttede til et andet Embede — har Embedet været et regelret Valgembede, og den gamle Slægt havde ikke mere nogen Tilknytning til det.

Ogsaa for Præsteslægtens Vedkommende sætter Udskiftningsaarene Skel.

*

Hr. Johan Samuel Dyrhoff,

Sognepræst til Ø. Løgum 1778-80
 f. i København 1750, 14. 6.

d. i L. Præstegaard 1780, 29. 5.
 Søn af P. Mathias Dyrhoff, senere Sp. i Vilstrup, og Hstr. Birgitte Christiane

Jochumsdtr., Sp. i Vilstrup 1756-69

Student fra Haderslev Latinskole

immatriculeret Kiel 1768, 8. 8.

Cand. Haderslev 1771

Res. Kapl. Emmerlev 1776-78

Valgt i L. 1778, 8. 2., 5. S. eft. hl. 3 Kg.

Udnævnt 4. 3. introduceret 28. 5.

Ni Himmelf.

g. 1776, 5. 6.

Frederikke Conradine Zoëga

f. i Ravsted Præstegaard 1749, 8. 11.

Dtr. af Sp. i Ravsted Paul Chr. Zoëga og Hstr.

d. i Aabenraa 1822 1. 9., begr. L.

Børn: 1. Birgitte Cathrine D.

f. i L. 1778 23. 6.

g. Bager Viereck i Aabenraa

2. Johanne Susanne,

f. i L. 1780 24. 9.

g. Peter Chr. Nygaard »som købte et Sted i Mjøs, hvor hun lever ret fornøjet (1821) fordi denne Mand er flitig og duelig Bonde, og hun har 3—4 Børn« Kier.

Enken g. II 1781 17. 6. med Efterfølgeren i Embedet Pastor Thue Ole Ravn

Hr. Thue Ole Ravn,

Sognepræst til Ø. Løgum 1781-1801

f. i Aarhus 1726 11. 11.

d. i Aabenraa 1808 6. 3. begr. i L.

Søn af Geert Olesen Ravn, Borger og Handelsmand i Aarhus og Hstr. Vibeke Christine Hofgaard.

Student Aarhus.

imm. København 1747 28. 7.

Cand. 1750

Cateket (selv skriver han Missionær) i Vestindien 1756. 24. 12. 1769

Res. Kapl. i Skærbæk 1772-80

Valgt i L. 10. 12. 1780. 2. S. i Adv.

Kgl. udnævnt 1781, 17. 1.

Introduceret i L. 1781 17. 6., 1 p. Tr.

Entlediget i Naade og med Pension 1801 g. 1781, 17. 6. med Forgængerens Enke

Børn: 1. Vibeke Kirstine Ravn, f. 1783 9. 2. d. 1791 16. 9.

2. Pauline Christiane Zoëga,

- f. 1784 9. 3. g. 1808 til 38 B i Gjen.
 3. Friderica Conradine f. 1785, 30. 4.
     d. 1794, 26. 2.
 4. Gerhardus Olaus* f. 1786 14. 6.
 5. Cathrine f. 1788, 17. 2.
     d. 1789, 26. 2.
 6. Johannes Zoëga f. 1789, 2. 6. d.12. 6.
 7. Cathrine Magdalene, f. 1790 1. 12.

Hr. Peder Kier, Sognepræst 1802-34

- f. 1771, 23. 12. i Hovslund paa 26 B.
 d. 1834, 12. 1. i Ø. Løgum Præstegaard
 g. 1802, 24. 4. i Brede

Anna Kjestine Bonnichsen fra Tinglev.

- f. 1778, 24. 5. i Tinglev, Datter af Snedker Andreas Bonnichsen og Hstr. Anna Magdalene Christensdatter fra Bimpel, Hostrup S.

- d. 1853 20. 7. i Ø. Løgum

Pastor Kier har skrevet Sognets Historie.

- (sml. p. 101) Interesserede sig varmt for Almueskolen og udgav en dansk Regnebog og Fædrelands- og Verdenshistorie til Brug for Skolerne paa Landet. (Oplysningstiden i Hertugdømmerne, Sønderj. Aarb. 1934, p. 45 ff.) Ø. L. Præstegaard var i hans Tid en Slags Latinskole, idet han forberedte mange unge til Universitetet. Han var en af Oplysningstidens virksomme og flittige Præster, som har sat sig et smukt Minde som Præst og Forfatter. I 1939 rejstes en Mindesten paa hans Grav.

3 Born: Hans Andreas K. f. 1804 11. 2. lærte først Mølleri, var derpaa i 1826 paa Kunstakademiet i København, hvor han viste megen Talent, men foretrak at lære Malerhaandværket i Flensborg. I 1836 blev han i Tinglev gift med Anna Helene Johannsen, Datter af Farver Johannsen. Han købte en Gaard i Løjtvad, Nr. Lygum S. men hans Hustru døde kort Tid efter. 1839 solgte han Gaarden og kom tilbage til Ø. L. Død 1882, 23. 11. (Kb.)

Han var i sin Tid ret kendt som Portrætmaler (Se pag. 87, 116, 153, 168 (Forældre.)

Hans Søstersøn Nis H. Callesen skrev: Han var een af de hæderligste Karakterer jeg har kendt, og hans Godhed mod os har været mageløs. Jeg ved ingen, som jeg har set mere op til.

Anna Eugènia, g. til Nr. 11

Johann Christian K. købte Gaarden 2 B.

- f. 1810 30. 11.

g. 1846, 11. 12. Maren Christensen Paulsen fra Gjenner (Inderste Christen P.) f. 1823 31. 3.

Hr. Christian Christiansen Schmidt.

1834-39

(udd. af Pastor Kier, Cand. København) Valgt 1. 7. 1834. Han var først Rektor i Aabenraa

f. 1796 9. 5. i Skærbæk. Søn af Bolsmand Christen Christensen og Hstr. Anna Mikkelsdtr. fra Tang ved Ribe.
 d. 1839, 8. 11. i Ø. L.

- g. 1831 2. 9.

Cathrine Hedevig Møller, Datter af Borger Peter Møller i Aabenraa

Hr. Hans Peter Prah, 1840-48

Stud. Kiel 1830,

Cand. Gottorp 1835

f. i Vedsted 1808, 3. 5. Søn af Pastor Prah (Senere Provst i Tønder) og Hstr. Theodora Holm fra Revsø.

d. som Provst i Gml. Haderslev 1869,
 12. 12.

- g. 1840 6. 11.

Botilla Cæcilia v. Slaikier fra Ekensund, Dtr. af Teglværksejer Hans v. Schlaikier og Hstr. Margaretha Hedwig f. Henningsen

Pastor Prah var en stor Prædikant og en højt begavet Mand. I Ø. Løgum udgav han: Udtog af Bibellhistorien, en Bog, som har været i Brug i Landsbyskolerne helt til 1920

Allerede 1842 havde Generalsuperintendent Callisen udset ham til Provst. Han roser ham »als einen Mann, der

* »Kom til Søs, blev fanget i England og efter at han kom derfra til Preussen 1813, lod han ikke mere høre fra sig.« Kier.

Præstefamilien Kier i O. Løgum
Malet af H. A. Kier, ca. 1830

O. Løgum Præstegaard.
Set fra Haven
(Fot. 1937, Forf.)

bei längerer Amtsführung künftig, so wohl in Rücksicht seiner Gelehrsamkeit u. Predigtgabe, als auch in Rücksicht seines administrativen Talents wohl zum Probstsen sehr passend werden dürfte«

(XVIII. 1662, Kiel)

1848 blev han ndnævnt til Sognepræst i Osby og Provst over Haderslev Provsti

I O. Løgum fødtes 4 Børn: Theodora P. f. 1842, 9. 1.

Peter P. f. 1843 24. 3., Dr. med. 1867 Overstabslæge, udgav Slesvig-Holstens Flora og andre botaniske og lægevidenskabelige Skrifter.

Hans Schlaikier P. f. 1845 30. 3.

Lic. theol., Dr. theol.

Som Sognepræst i Gml. Haderslev var han tillige Direktor for Præsteseminariet for Nordslesvig.

Vor nordslesvigske Psalmebog (og Cho-

ralbogen) har han Hovedæren for.

Ernst Albrecht P. f. 13. 6. 1847. Dr. jur. Statsadvokat i Kiel

Hr. Lorenz Paulsen, 1849-50

f. i Medelby Sogn 1810, 7. 6.

d. i Læk 1882 11. 1.

cand. Gott. 1836. Sognepræst i Valsbøl 1847. Valgt til Sp. i O. Løgum 17. 12. 1848. introduceret 11. 2. Afskediget 1850 27. 7. 1864-76 Sp. i N. Haksted

Hr. Otto Binzer, 1850-64

f. 1823, 20. 3. i Horsens. Søn af Kapitajn i fynske Infanteriregiment Carl Ludvig v. Binzer og Hstr. Maren Christine Schmidt

d. 1905, 25. 9. i Ribe

cand. 1845. Lærer i Matematik ved det v. Westenske Institut og Soetatens Drengeskoler 1847. Valgt i O. Løgum 28. 11. 1850, ordineret 10. 12., afskediget 1864 28. 12.

Sognepræst i Veflinge 1867. Ridder af
 Dbg. 1897.
 g. 1850 5. 12. Christiane Charlotte Er-
 slew. Dtr. af Cancelliraad, Arkivar
 Erslew
 I O. Løgum fødtes Sønnen Carl Lud-
 vig B. 1855 26. 11. Cand. med.
 Kredslæge i Ribe

Hr. Peter Oswald Kier, 1864-86
 f. 1838 8. 2. i Haderslev, Søn af Her-
 redsfoged, senere Borgmester Otto Kier
 d. i Flensborg 1914 25. 9.
 Student fra Altona. Cand. Kiel
 Valgt i Ø. Løgum 1864 15. 11.
 Examinator ved theol. Embedseksa-
 men i Kiel. Dr. theol., 1886 29. 12. ud-
 nævnt til Sognepræst og Provst i Tønder.
 g. Meta Sophia Andrea Laurentia Han-
 sen.

Hr. Heinrich Wilhelm Petersen, 1887-97 7.
 f. i Kiel 1852. 29. 1. Søn af Subrektor
 Dethlef Friedrich P. og Hstr. Christi-
 ane f. Bonnichsen fra Hejls-Vejstrup
 Præstegaard
 d. i Lübeck 1941
 cand. 1877, 1880 Compastor ved Sles-
 vig Domkirke. 1887. 15. 6. valgt til Sp.
 i Ø. Løgum. 10. 11. udnævnt til Sp.
 i Starup-Grarup. Entl. 1919. 1921 Sp.
 i Niendorf a. d. Ostsee
 g. I Marie Johanne Knudine Lorenzen
 f. i Kjestrup, Jægerup S. Dtr. af Jo-
 hann Friedrich L. og Hstr. Nicoline
 Hertzog. d. i Ø. Løgum 1890
 g. II 1892 11. 6. Bertha Juliane Hen-
 riette Levsen, Dtr. af Dr. med. Levsen
 og Hstr. f. Brandis
 1920: Pastor Broder Jakob Friedrichsen,
 (1898-1929)
 f. i Nieblum paa Föhr 1860
 d. i Aabenraa 12. 3. 1938

8. Degneboligen

Oprindelig Gaard Nr. 2 B. Senere et Kaadnersted

Eb Laurtissen, se Nr. 2 B.
 Erich Henriksen Bruun, 1662-ca. 1671
 (Svigersøn)
 Bruun oplyser, at han er født i Aaben-
 raa. Ifølge Pastor Kier var han i Slægt
 med Præstefamilien Bruun.
 f. ?
 d. ? ca. 1671. (Lakune i Kb.)
 g. 1662 2. 11.

Lene Ebsdtr. fra 2 B.
 f. 1640, døbt 31. 4.
 d. 1716. begr. Onsdag p. 8. p. Tr.
 g. II 1672. 3. 11.

Jørgen Lauritzen Kruhl, Degn ca.
 1672-1716
 f. 1650 i Aabenraa, døbt 1. 1. 1651
 d. 1719, begr. 8. 3. »Jürgen Kruhl,
 Degn i 17½ Aar«
 2 Børn i I Ægteskab, 6 i II
 Sindet g. til 6 C, Jakob til 1 B. Lau-
 rits blev Kaadner i L., Kiersten g. 17 E

Erich Kruhl, (Søn) Degn 1716-48 8.
 f. 1673, døbt 20. 4.
 d. 1748, begr. 20. 5.
 g. 1702, Exaudi
 Anna Madsdatter fra Gjenner (Datter af
 Insidder Mads Nissen Kerstensen i Gj.)
 f. 1670, døbt 30. 1.
 d. 1749, begr. Langfredag
 Erich Kruhl blev i 1704 af Provst Arnkiel
 antaget til Sogneskolelærer i Løjt (Brev
 af 20. 9. 1709) Han har dog næppe til-
 traadt denne Stilling, da Arnkiels Ny-
 ordning af Skolevæsenet i Amtet mødte
 stor Modstand.
 2 Børn, Leen (f. 1702) g. til 31 A
 Nis Kruhl, Søn, Degn 1748-68 (Desuden
 sammen med Faderen i 16 Aar)
 f. 1704, døbt Xi Himml.
 d. 1768 19. 6.
 g. 1732, 4. 7.
 Anna Erichsdatter fra 31. A

8. f. 1702, døbt Trinit.
d. 1774. 10. 5.
- 3 Børn, Kjesten (f. 1738) g. 1759 Mathias Zoëga, Møller i Tørning, Søn af Pastor Jørgen Zoëga i Vilstrup
- Hans Evald, Svigersøn, Degn 1768-79
f. 1734 i Hellevad Degnebolig, Søn af Degn Evald Hansen
d. 1779, 29. 8. 15 Aar
g. 1761 8. 6.
- Anna Kruhl
f. 1733, døbt 7. p. Tr.
g. II 1780. 31. 10.
- Arendt Wieding, Degn 1780-1802
»Om Hans Evald fortælles at han sang saare godt og var en ikke ringe Skolelærer, men meget haard mod Børnene. Han fik epileptiske Tilfælde, og disse overfaldt ham ofte under hans Forretninger. Han kunde selv mærke, naar denne Svaghed vilde indfinde sig, thi saa sagde han: Herre Jesu, hjælp mig. Han var musikalsk og spillede et Positiv, og han var desuden ret duelig. Kirkevisitatorerne havde stor Medliden-
- hed med Enken og de mange smaa Børn, da han var død, og søgte at lade Enken blive ved Kaldet. Det lykkedes ogsaa, thi en aldrende Karl, som var Degn i Nordlygum og havde Fortjenester, vilde ægte Enken, naar han turde gjøre sig Haab om Degnetjenesten« Kier.
- f. i Bevtoft 1732 24. 2.. Søn af Degn Lorenz Wieding og Hstr. Anne f. Wind
d. 1802 12. 8.
- g. se ovenfor
»Han sang ypperligt, men havde dog ingen musikalsk Kundskab, og han forstod nok at holde Skole, men synes noget skodesløs i dette Embede« Kier
- 5 Børn, Nis Evald, f. 1762, Degn i Gram Evald E. f. 1764, Mollersvend i Flensb. Johannes E. f. 1767, Skolelærer
i Vesterlinnet
Matthis, f. 1770, dod 1800 paa Soen, begr. i Batavia
- *
1803: Ny Slægt

Nr. 9 og 10 er Kaadnersteder i Ø. Logum

Nr. 11. Leerskov

11. 6 Otting, 1611 5 Gaarde, 1660 2 og 1692 1 Gaard. (sml. p. 21, 78)
Kun een Slægt blev tilbage, det er den, der er Tale om i det følgende.
- Peder Hjerresen, (Kaldes i Jb. Peter Henrichsen)
f. ca. 1550
d. 1622, begr. 17. 1. 72 Aar
g. Dorthe,
f. ca. 1552
d. 1622, begr. 2. 6. 70 Aar
- Hjerre Pedersen, (Søn) kaldes i tyske Kilder Heinrich P. og Erich P.
(Vestereg. 1632 og Meyer 1641)
f. ca. 1575
d. 1645, begr. 18. 4. 70 Aar
g. Ellin,
f. ca. 1595
d. 1659, begr. 28. 2. 64 Aar
- 6 Børn kendes, Peder havde først Peder Jepsens Gaard i Leerskov (øde 1660) derefter 2 D. Bodel g. til 29 C.
- Nis Hjerresen, (Søn) kaldes i t. Kilder: Nis Iversen (1684) og Nis Hinrichsen (1692)
f. ca. 1613
d. 1693, begr. 21. 9. 80 Aar
g. 1651 22 p. Tr.
- Gunder Hansdtr. fra »Jærdrup« form. Jarup i Ris S.
f. ca. 1625
d. 1704, begr. Dom. Oculi.
- 8 Børn (2), nogle af B. nævnes kun i Cat. anim. Hans g. til 48 A, (Ridefoged)

- Kiersten g. til 42 A, Peder (f. 1669) tog til Hoptrup, der kaldes han Peder Leerskov
- Hendrich Nissen, (Søn)
f. 1655 (Lakune)
d. 1732, begr. 1 p. Tr. (kaldes da Jendre)
g. 1687 12. 6.
- Gunder Eskildsdtr. fra Nybøl, Hjortkær S.
f. 1655
d. 1697, begr. Maria Beb.
g. II 1698, Set. Hans
- Gunder Rasmusdatter fra 46 B
f. 1665, døbt 28. 5.
d. 1747, begr. Cantate.
- I Ægteskab 1 Barn (1), II 6 (3). Rasmus g. til 1 A., Sognefoged; Jes til 42 A.
- Nis Hinrichsen, (Søn)
f. 1700, døbt 3. Adv.
d. 1762, begr. 20. 9.
g. 1737, 27. 6.
- Else Jørgensdatter fra Hoptrup, Datter af Gmd. Jørgen Hansen Juhler
f. 1711, døbt 4. 1.
d. 1779, 29. 12.
- 5 Børn (4)
- Gunder Nisdtr. (Datter)
f. 1742, døbt Maria Beb.
d. 1796, 3. 6.
g. 1764 11. 10.
- Hinrich Jørgensen fra Nybøl, Hjortkær S., Søn af Grmd. Jørgen Callesen og Hustru Adelheit f. Rönnau
f. 1734, 8. 5.
d. 1818, 9. 9.
- 14 Børn (9) Jørgen Callesen g. til 39 A. Johan C. g. 1806 til Kassø, Hjortkær Jep C. g. 1811 Catrin Bundesen fra 39 B. Sognefoged i Hoptrup
- Nis Hinrichsen, (Søn) Kirkeværge 1811-27
»Er besass ein herrliches, kindliches, christlich frommes Gemüth. Er wurde mit Parentation (Phil. 1,21) und Leichenpredigt (Ps.4,7) nach aller Sitte seiner Familie begraben« Kb.
f. 1765, 29. 7.
d. 1812, 5. 11.
g. 1804, 1. 12.
- Marie Lisbeth Sophie Nissen fra Søes, Ris S. Datter af Grmd. Martin Nissen og Hustru Maren
f. 1777 28. 6.
d. 1847, 14. 12.
- Ingen Børn, Nis Hinrichsen var den sidste Ejer af den samlede Gaard, Ca. 400 Tønder Land blev taget fra (Skatterestancer) og tilplantet (Statsplantagen) Ægteparret adopterede Nis Hinrichsens Brodersøn:
- Rasmus Iversen Callesen.
f. i Kassø 1808 28. 10.
d. 1887 29. 3.
g. 1835 26. 9.
- Anna Eugenia Kier fra Nr. 7, Datter af Pastor Kier og Hustru Anna f. Bonnichsen
f. 1808 11. 1.
d. 1874 5. 9.
- 6 Børn (2) Nis H. Callesen fik Halvdelen af Gaardens Jord og byggede Ny-Leerskov, se videre 11 B. Johanne g. 1868 med Frederik Hejsel fra 50 D. De arvede Venbjerg, Hoptrup S.
- Maria Christine Elisabeth, (Datter)
f. 1839 13. 10. d. 1906
g. Jes Nissen Kjer fra 44 A
f. 1832, 30. 12. d. 1903
1920: Ovennævntes Søn Nis Kjer

11. B.

Nis Hinrichsen Callesen, (Søn) Kirkeældste, Medlem af Synoden og Aabenraa Kredsrag. Ridder af Dbg.
f. 1837 8. 1. (Se 11 A)
d. 1922 30. 5.

11 B.

g. Ingeborg Ludvigsen fra Avnbøl, Nybøl S. Dtr. af Grmd. Peter Ludvigsen og Hustru Maren f. Jakobsen,
f. 1845 20. 8.
d. 1931

- 5 Børn. Jing (f. 1867) g. Hans Friis
 Nr. 25 Kopsholt
 Maren (f. 1870) g. Bertram Paulsen. 5 B
- Astrid, g. Jes Petersen, Obening
 Kela, g. Hans Jessen. Nr. Hostrup
 1920: Rasmus Nikolaj Henrik Callesen, (Søn)

12. Andholm

5 Otting. Oprindelig 2 Gaarde, senere 1

- 1539 Tuge Negelsen og Jes Bertelsen
 1609 Andreas Petersen og Peter Jessen
- 1597 Peter Tügesen og Peter Hansen
 Peter Jessen og Asmus Hansen

12 A.

12 A. 2½ Otting

- Anders Pedersen, Jb. 1609 Andres Petersen
 f. ca. 1558
 d. 1628, begr. 21. 1. 70 Aar
 g. Ellin,
 f. ca. 1567
 d. 1615, begr. 31. 1. 68 Aar
- Jep Andersen, fæstede Gaarden 1629
 (Vestereg. 1632) Han kaldes ogsaa Jep
 Aandholm, Kirkeværge
 Ifølge Meyer havde han alle 5 Otting
 f. ca. 1601
 d. 1659, begr. 24. 9.
 g. ca. 1639,
- Kiersten, f. ca. 1610
 d. 1688, 18. 11.
- 10 Børn (5) Nis (1614) g. i Sillehoel, Løjt S.
 Peder (f. 1654) g. 1687 i Aabenraa.
 Cathrine, Asmus Jakobsens Enke. Datter
 af Hans Lorentzen Ladegaard
 i Aabenraa
 Gaarden betegnes som øde efter Krigen
- Laurtz Madsen Krag
 f. ca. 1628
 d. 1678, begr. Palm.
 g. 1664 24. 11.
- Karen Hansdtr. fra Dyvad i Ris S., Datter
 af Hans Christensen, d. 1702, 95 Aar
 og Hustru Tirkild, d. 1704, 92 Aar gml.
 f. ca. 1640
 d. 1708, begr. 4 Adv.
 g. II 1679, 3. 8.
- Marcor Pedersen, » af Kolstrup« (Jb. 1704
 Marquard Petersen)
 f. ca. 1643
 d. 1705, begr. 1. Adv.
- 7 Børn i I .Egtesk. (2) 3 i II
 Hans g. til 22. C., Jes faar 12 B. Kier-
 sten g. til Nr. 4. Laurtz g. til 16 B.
 Karen Marcorsdatter, (Datter)
 f. 1684, døbt
 d. 1719, begr. Cantate
 g. I. 1708, 9 p. Tr.
- Christen Jørgensen nævnes som Ejer i T. 1709
 d. 1710, begr. 22 p. Tr., 29 Aar
 g. II 1711, 5 p. Tr.
- Hans Rasmussen fra Hovslund, T. 1713
 d. 1724, begr. Invocavit.
 g. III 1728, 17 p. Tr.
- Nis Marcorsen fra Hovslund, 29 A
 f. paa 29 A 1698, døbt 29. 9.
 d. 1735, begr. Cantate
- Børn: 1 (1) af I .Egteskab, 7 (2) af II
 Chresten Hansen (f. 1712) synes at have
 boet her i en Del Aar (g. 1738 Maren
 Villadsdtr. fra Sønderballe) Flere Børn
 er født her
- Peder Nielsen, nævnes som Ejer 1730
 f. paa 11 B, 1703, døbt Miseric.
 d. 1767, 15. 12.
 g. I 1729, 5 p. Tr.
- Dorthe Hansdatter fra ?
 f. ? ikke her
 d. 1756, begr. LXX
 g. 1757, 13. 10.
- Mett Sophie Sørens datter fra Hostrup
 (form. Egvad S.)
- 8 Børn i I .Egtesk. (3), 4 (3) i II
 Niels Pedersen (Søn)
 f. 1738, døbt Trinit.
 d. 1816 24. 12.
 g. 1759, 4. 9.

Karen Lauesdatter fra Maugstrup

f. ? ca. 1740

d. 1814, 21. 5.

9 Børn (5)

Laue Nielsen, (Søn)

f. 1767, 13. 7.

d. 1837, 28. 1. Han blev fundet ihjel-
frosset paa Vejen mellem Faarhus og
Lunderup

g. 1788 1. 2.

Bodel Bertelsdatter fra 44 C.

f. 1764 10. 3.

d. 1834 27. 4. Hun og en Datter om-
kom i en Ildebrand i Rovbjerg

7 Børn (5)

Berthel Nielsen, (Søn)

f. 1799 11. 8.

d. 1853 20. 4. i Gjenner, hvor han tjente
g. 1819 1. 5.

Mette Enemark fra Overjerstal Mark,

Vedsted S.

Han kom snart fra Gaarden

Mette Kathrine Nielsen, (Søster)

f. 1808 3. 12.

g. 1826

Hans Chr. Boysen,

Bankerot 1829

Gaarden blev delvis udparcelleret

12 A.

12 B.

12 B.

Peder Jessen, Jb. 1609, d. 1627, begr. 18. 10.

Jes Pedersen, Vestereg. 1632, form. Søn

Han er ikke død her, nævnes heller
ikke hos Meyer eller i Cat. anim.

12 A og B forenet indtil ca. 1707

*

Jes Lauritsen, Ejer 1707 (T. 1707)

f. paa 12 A 1675

d. i Løgum 1736, begr. 6 p. Tr.

g. I 1708, 6 p. Tr.

Anne Jørgensdtr. fra 22 C.

f. 1691 27. 9.

d. 1722, begr. 3. Paaskedag, 30 Aar

g. II 1723, LX

Mett Nielsdatter fra Hovslund

f. i H. 1693, døbt 28. 5.

d. i L. 1755, begr. 3 Pinsedag, 63 Aar

6 Børn (1) i I Ægteskab, 2 i II

Jørgen g. 1745 til 6 B.

*

*

*

Herefter synes der at have været flere Ejere

Bl. a.

Jakob Nissen, f. i Horsbyk, Egvad S. 1724

d. i Rovbjerg 1775

g. Maren, Peder Nielsens Datter fra 12 A

*

*

Niels Hansen, f. i Rovbjerg, form. Søn

af Hyrden Hans Hansen, isaa Fald f.
1731, Sct. Hans

d. 1794 16. 3. 62 Aar og 8 Maaneder

g. Ann, Hans Bomskovs Dtr. fra 22 B

f. 1736, døbt 14. 3.

d. 1799 4. 8.

Hans Nielsen Bomskov, (Søn)

f. 1773 18. 9.

g. 1799 13. 12.

Maren Jørgensdtr. fra Rovbjerg 18 A

f. 1775 14. 10.

6 Børn

*

*

*

Gaarden blev solgt 1819 til Georg Voss, Søn

af Gmd. Max Voss i Hambergen

i Fyrstendømmet Lübeck

Siden til:

Peter Jepsen, f. 1807, 27. 6. i Kassø,

Hjortkær Sogn

d. 1870 30. 11.

g. 1832 10. 11. Catharina Magdalene

f. Bonsen

1920: Knud Jepsen, (Sønnesøn)

13.

Nr. 13. Faarhus

Faarhus hørte oprindeligt under Risgaard i Ris S. I 1774 blev Risgaard udparcelleret, og Faarhus, som tidligere havde været et Hus (Faarehyrdens) blev nu en Gaard, hvortil der var knyttet Krohold. »Stedet kan ikke holde sig uden Kroeri«, skriver Kier.

Da Faarhus ikke i egentlig Forstand tidligere har været en Gaard, og dets Ejere stadig har skiftet, er det vanskeligt at opstille Ejerliste. Det ældste Faarhus blev ødelagt i den kejserlige Krig, og dets Beboere flygtede til andre Egne. (C. II 1. Nr. 95, Risgaard — Kiel) Før 1629 kaldtes Stedet Faargaarden, og der var da knyttet Krohold til det. Omkring ved Aar 1642 lod en tidligere Skytte hos Amtmanden en lille Hytte opføre ved Rødeaaen, hvor han indrettede en Kro, og Stedet fik Navnet »Røde Kro« (— eine kleine Hütte bei Rodau an der Brücken aufgeschlagen und Krügerei angelegt —)

Det er Oprindelsen til den nuværende Stationsby Røde Kro.

14.

11. Hejselbjerg*

2 Otting kgl. Fæstegaard.

Hans Pedersen, nævnes som Ejer 1587	g. 1694, (ikke her)
Død før 1620	Maren Jesdatter fra Hejsager »Hun skal
Hans Hustru er form. den Maren Hans-	have bragt 100 Mark med, for hvilke
sis, som døde 1626 i H. begr. 27. 9.	d. 1698, begr. 5 p. Epif. 32 Aar
71 Aar	g. II 1698 13 p. Tr.
Hans Jørgensen, nævnes som Ejer 1609	Bodil Lauritsdatter fra Bræraa, Hoptrup S.
og 1629	f. ca. 1673
f. ca. 1576	d. 1743, begr. 3. Pinsedag, 70 Aar
d. 1649, 8. 5.	7 Børn (2), Marren, g. 1725 til 27 A
g. Maren Pedersdatter fra Leerskov	Ann Mari Jørgensdatter (Datter)
f. ca. 1608	f. 1707, døbt 10 p. Tr.
d. 1636 begr. 12. 2.	g. 1732, 5 p. Tr.
5 Børn (2)	Ebbe Jørgensen fra Horlyk i Skrydstrup S.
Jep Hansen (Hejselbjerg«)	f. ca. 1694
f. ca. 1620, form. i Stollig, Løjt S.	d. 1764, 26. 4. 70½ Aar. Han var
(Vielsesreg.)	Sandemand
d. 1676, begr. 1. Adv. 56 Aar	6 Børn (1) Ann g. til 31 A, Bodel til 17 A,
g. 1647 22. 6.	Ebbe, f. 1750, død 1773 i Holl.
Kiersten Jepsdtr. fra Hejselbjerg (Vielsesreg.)	Ostindien
f. ? ikke i Kb. ca. 1626	Jørgen Ebbesen, (Søn) Sandemand
d. 1697, begr. 1. 1. 1698, 71 Aar 3 M.	»Han var stille samlende og endnu
Hun nævnes som Ejer 1687	mere var hans Kone det« Kier
8 Børn (2) Jahan g. 1672, Iver Dynsen til	f. 1734, døbt 3. p. Epif.
43 B. Peder overtog 5 A	d. 1819 1. 2.
Hans overtog 49 B	g. 1775 28. 6.
Jørgen Jepsen Hejselbjerg, (Søn)	Anne Lavesdatter fra Brunde, Ris S. Dtr.
Sandemand. Kier: »Han var en Ven af	af Grmd. Lave Ovsen og Hustru Sin-
Processer og skal have drevet det vidt	det Hansdtr. fra Søes
dermed i Bræraa«	f. 1744 16. 4.
f. 1668 5. 7.	d. 1815 9. 12.
d. 1742, begravet 2. p. Tr.	3 Børn, Anna Marie g. til 30 A, Sindet

* Denne »Gaard er een af de bedste i Sognet og har alletider godt næret sin Mand«. Kier.

g. med Peter Petersen fra 27 B. fik Jord fra Gaarden og byggede Ny-Hejselbjerg. Se Nr. 14 B.

Ebbe Jørgensen, (Søn)

f. 1779 19. 10. d. 1867 13. 12.
g. 1814 2. 7.

Anna Maria Christensdtr. fra 27 B.

f. 1785 21. 2. d. 1854 28. 2.

3 Børn. Anna (f. 1816) g. til 27 A

Marie Jørgensen, (Datter)

f. 1817 6. 7. d. 1880

g. 1846, 18. 12.

Christian Theodor Schmidt fra 38 B

f. 1819, 17. 7.

d. 1901

Datteren Pauline Christiane g. til 1 B.

Gaarden solgt og delvis udstykket

14 B.

Johanne Christine (Datter)

f. 1820, 6. 9. d. 1863, 19. 4.

g. 1851 10. 10.

Peter Petersen, fra 27. B

f. 1824 3. 6.

d. 1884

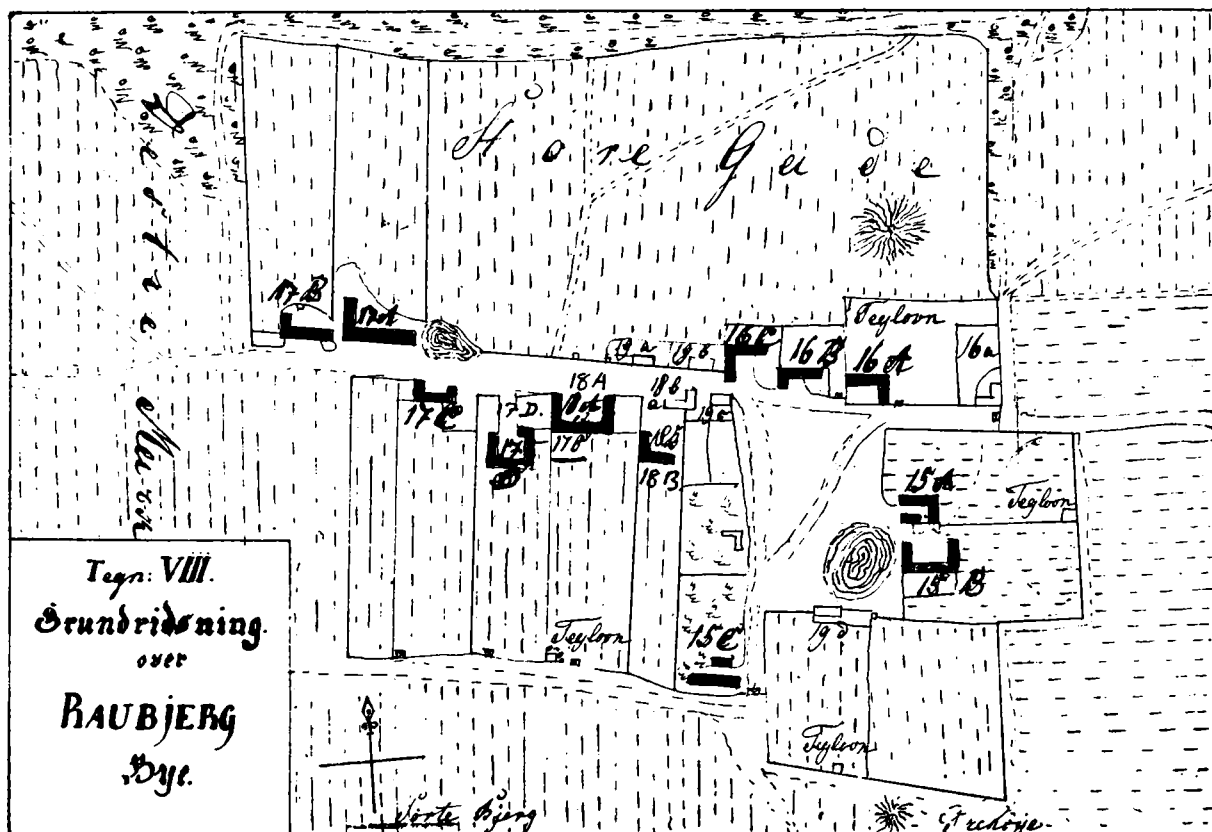
2 Børn, Peter P. solgte Gaarden,

Ebbe P. købte 30 A (Stamparcellen)

ROVBJERG

Rovbjerg er den af Sognets Landsbyer, som blev mest medtaget af det 17. Aarhundredes mange Krige. De fleste af Gaardene laa øde efter 1660 og Flertallet af disse øde Gaarde fik først nye Ejere mange Aar senere, en enkelt endog først over 100 Aar senere. Kun ganske enkelte af Gaardene har derfor haft ubrudt Ejerrække i hele vort Tidsrum.

Alle Gaardene gottorpske undtagen 18 A og B.

Tegnet af Pastor Kier (ca. 1825)

15 A. 1³/₄ Otting

- Ebbe Nissen, Jb. 1609
d. 1629, begr. 4. 9. »Ebbe Skrædder
- Peder Jessen Lund, form. Svigersøn
(Cat. anim.) koster Gaarden 1632
Meyer: Peter Jessen.
d. mellem 1661 og 73 (Lakune)
- g. Kiersten,
f. 1605, d. 1659, begr. 8. 12., 51 Aar
3 Børn, Ebbe til 29 B
- Jes Pedersen, (Søn)
f. 1633, døbt 1. 5.
d. 1695, begr. 1. 9.
g. 1663 16. 8.
- Kiersten Knudsdtr. 2 C
f. paa 2 C 1641,
døbt ? ikke i Kb. men i Cat.
d. 1723, begr. LXX
- 5 Børn (2) Kiersten g. til 24 B. Hans til 30 B
- Knud Jessen, (Søn)
f. 1665, døbt 20. 12.
d. 1714, begr. 6 p. Tr.
g. 1691 26. 8.
- Maren Andersdtr. fra 24 B.
f. 24 B. 1668, døbt 17. 6.
d. 1715, begr. 5 p. Tr.
- 7 Børn, (3)
- Jes Knudsen, (Søn) Nævnes som Ejer i
T. 1724
f. 1693, døbt 15. 1.
d. 1733, begr. Barbarasdag, ugift
- Maren Knudsdatter (Søster)
f. 1703, døbt 4 p. Tr.
d. ?
g. 1734, 7 p. Tr.
- Peder Lauritsen fra Strandelhjørn, Bevtøft S.
f. ca. 1703. d. 1736, begr. 13 p. Tr.
g. II 1737. 15. 11.
- Peder Christensen Ries, fra Ris S.
f. ca. 1707, d. 1771, 23. 4., 64 Aar
- 4 Børn
- Peter Petersen Ries (Søn)
f. 1738, døbt 12 p. Tr.
d. 1782, 8. 8.
g. 1773 23. 7.
- Ingeborg Jesseniusdatter fra Mjols, Ris S.
f. 1747 i M. Dtr. af Gmd. Jessenius
d. 1818, 15. 2. Josiassen
g. II 1783 29. 11.,
Niels Iversen fra Nr. 17 A
f. 1744, døbt Judica
d. 1828 23. 9.
- 5 Børn (1), alle af 1 Ægteskab
- Maren Ries, (Datter)
f. 1773, 8. 11.
d. 1849, 2. 12.
g. 1792 2. 5.
- Hans Jensen Kirkmand, fra Kværns
f. 1760, døbt Cantate
d. 1834 30. 7.
- 8 Børn, Anne Marie g. til 17 B
- Jens Kirkmann, (Søn) han og Søsteren
Ingeborg Ries boede paa Gaarden,
begge var ugifte
f. 1799 31. 7.
d. 1875 1. 4.
- (Før ham havde Broderen Peter Ries
Gaarden. f. 1792 8. 9. Han døde ugift
1848 15. 8.)
- Brødrene Jens Peter Jessen og Hans Jessen
arvede Nr. 15 A. Bygningerne blev
nedbrudt, den ene Part af Jorderne
overtog
- Jens Peter Jessen, som købte Bygningerne
fra den udparcellerede Gaard 16 C
f. paa 17 B, 1847 17. 5.
d. 1922
g. 1879 28. 11.
- Kjestine Marie Holm fra 15 B
f. 1851
- 2 Døtre. Anne Marie g. til 17 A,
Cathrine Margrethe til 17 B

15 B.

15 B.

¹³/₄ Otting, samme Beliggenhed 1641 og 1820.

Albert Albertsen, Jb. 1609
 d. 1629 Simons og Juda Dag
 g. Ellen,
 d. 1629, begr. 3. 12.
 Knud Ebbesen (eller Jepsen) Meyer 1641
 f. 1604
 d. 1660, begr. 2. 1. 1660
 g. 1641 1. Adv.
 Maren Eriks,
 d. 1660, begr. 22. 2.
 Gaarden laa herefter øde
 * *
 1706 ansøder Christen Rossen i Jarup (XX
 Nr. 323 Kiel) om at faa »Knud Jepsens
 in vielen Jahren öde und wüßt gelege-
 nen Otting mit 8 Freheitsjahren« Hid-
 til har ingen været til at formaa til at
 overtage denne øde Gaard. Der er in-
 gen Bygninger og Jorden ligger i Hede.
 Han faar udvist Træ og faar Gaarden
 med 6 Friaar. (Skattefrihed)
 Christen Rossen, nævnes i T. 1706; 1728
 er han een af de faa, som kaldes
 »lemmelig formuende«
 f. ca. 1674, ikke her
 d. 1746, begr. Invocavit. 72 Aar
 g. Maren,
 f. ca. 1677
 d. 1746, begravet samme Dag som
 Manden
 6 Børn (2)
 Ann Christensdatter, (Datter)
 f. 1712, døbt 2 p. Epif.
 d. 1786 29. 1.
 g. 1734, Mariæ Beh.
 Laurts Paulsen, fra 31 B
 f. 1695, døbt 26. 3.
 d. 1746, begr. 3. Paaskedag
 g. II 1751 26. 11.
 Nis Nissen, fra Rovbjerg
 f. 1728, Quasimodo
 d. 1804, 18. 1. i Hovslund
 (Han købte 31 C)
 4 Børn af I, 1 af II Ægteskab. Marie g. her,
 Marten til 15 C., Catrin til 31 C.

Mari Laurtsdatter, (Datter)
 f. 1735, døbt Quasimodo
 d. 1804 8. 1., »Hun var meget herrn-
 hutisk, og Præsten besøgte hende der-
 for ikke. Manden ogsaa underfundig«
 Kier
 g. 1761 11. 10.
 Andres Lauritsen, Søn af Kaadner L. Jør-
 gensen i R. (Senere Ejer af 18 A)
 f. 1738, døbt 6 p. Tr.
 d. 1804 4. 4.
 7 Børn (3)
 Laurts Andersen, (Søn)
 f. 1763 5. 2.
 d. ?
 g. 1785 18. 8.
 Metta Kathrine Andersdr. fra 17 C.
 f. paa 15 C 1763 15. 12.
 »Gik Bankerott 1819, efter længe at have
 sværmet og forsømt sin Avling« (Kier)
 Gaarden købtes af Jørgen Jørgensen 17 D
 for 800 Mk.
 * * *
 Jørgensen Jørgensen Dresen,
 f. 1787 30. 5. paa 17 D
 d. her 1822 9. 8.
 g. 1812 19. 12.
 Kirstine Margrethe Thomsen fra Kejnæs
 f. 1784 4. 11., Kejnæs
 d. 1848 7. 2.
 5 Børn (3)
 * * *
 1823 ny Familie
 Jes Thomsen og Hustru Kjesten f. Bihl
 fra Mellerup Agerskov S.
 Jes Thomsens Enke Kjesten
 g. 1829 7. 5.
 Nis Andersen fra 18 A
 f. 1805 10. 6.
 d. 1853 6. 11. (druknede i Dammen)
 Kathrine Margrethe Thomsen, 15 B.
 f. 1826 7. 6. (Datter)
 g. 1847 26. 11.

Wolle Hansen Holm fra Strandelhjørn.
Bevtoft Sogn, Søn af Grmd. Hans Pe-

dersen Holm og Hstr. Mette Hansdr.
f. 1820 25. 2.
1920: Jes Holm (Søn)

15 C.

Oue Jensen, 1597, Amtsregnsk.
f. ? d. før 1620
g. Kay, f. ?
d. 1620, begr. 17. 7.
Knud Ouesen. (form. Søn) Jb. 1609
f. ?
d. 1629, begr. 5. 7.
g. Kiersten, f. ?
d. 1659, begr. 11. 10.
g. II
Nis Christensen, fæstet Gaarden 1630
(Vestereg.) Nævnes som Ejer 1641, Meyer
f. ca. 1602,
d. 1659, begr. 5. 12. 57 Aar. »En
from oc oprigtig Mand.« Kb.
3 Børn (1) De to andre død i Krigsaarene
1629 og 1660
Gaarden kaldes øde 1665
* * *
Rasmus Hansen, Protocollum Commissi-
onale des Amts A. 1680, (XX Nr. 321, Kiel)
Overtog 1 Otting »mit Freiheit«
f. 1638 i Rovbjerg, døbt 17. 6.
d. 1691, begr. 1. 4.
g. 1670 4. 12.
Maren, Hans Mouritsens Enke i Rovbj.
5 Børn, (2)
* * *
Anders Jensen, T. 1693
Han byttede Gaard med Niels Jakob-
sen i Kopsholt. Se Kopsholt, Nr. 25
* * *
Niels Jakobsen, kom hertil ca. 1700
f. Nr. 6 1664, døbt 14. 8.
d. 1721, begr. Rogate,
g. 1687 27. 11.
Syndit Eriksdatter fra Nr. 8
f. 1663 (ikke i Kb. men i Cat. anim.)
d. 1742, begr. Exaudi, 79 Aar
5 Børn (2)

15 C.

1 Otting Fæstejord

Erik Nielsen, (Søn)
f. 1688, døbt 14. 10.
d. 1748, begr. 14 p. Tr.
g. 1727 1. 11.
Maren Laurtsdr. fra 17 A
f. 1702, døbt 10 p. Tr.
d. 1740, begr. 10 p. Tr.
4 Børn (1)
* * *
Nis Hansen, nævnes som Ejer i T. 1753.
Først Skrædder i Jarup
f. ? (I Vielsesreg.: Fra Langhorn i Ha-
derslev Amt)
d. 1766 31. 7. 59 Aar.
»Skrædder og Gaardmand«
g. 1733 13 p. Tr.
Mett Christensdatter Bau fra 20 B
f. i Jarup 1710, »hendes Fødsel ikke i
Kb.« Kier
d. 1804 27. 4. 94 Aar
5 Børn (1), Hans (f. 1743) druknede ved
Surinam hvor han faldt over Bord. 1768
Bodel Nisdatter (Datter)
f. i Jarup 1736, døbt 12 p. Tr.
d. 18 A 1820 23. 6. 84 Aar. »Da hun
døde, forlangte hendes Datter i Hostrup
af hendes Klæder, og Sønnekonen i
Rovbj., Anne Nisses, blev vred derfor
og slog hende (ventelig i en Rus) Der-
for blev hun anklaget, men ingen af
Parterne ønskede at komme for Ret-
ten, og de forligedes«.
Kier, Ann. VIII 462
g. 1754, 16. 9.
Anders Andersen fra 16 C
f. 1735, døbt 2. Juledag
d. 1812 31. 12.
9 Børn (6)
Nis Andersen, (Søn)
f. 1756, døbt Oculi

g. 1787 6. 7. Anne Jørgensdr. fra 17 D
Han solgte 15 C til Marten Lauritsen fra
15 B og overtog 18 A

* * *

Marten Lauritsen, købte Gaarden ca.
1798 Tidligere ejede han Nr. 34 A
f. paa 15 B 1743, døbt 1 p. Tr.
d. her 1804 14. 5.
g. I 1776 1. 11.

Mett Kjestine Pedersdatter fra Nr. Løgum S.
f. ca. 1747
d. 1782 27. 1 paa 34 A
g. II 1781 26. 11.

Anna Ravn fra 40 B
f. 40 B 1755
d. 1837, 22. 8. »Halt og meget ussel
i 15 Aar« Kb.

3 Børn i I Ægteskab, 8 (4) i II
Laurits (f. 1777) d. 1808 til Søs. Mette
Kjestine og Kjesten g. til 16 A. Nis 17 C.
Christian Ravn, (Søn)
f. 1787 1. 11.

g. 1814 5. 11. 15 C.

Maren Hansdr. Nissen fra Lunderup, Ris S.
De blev skilt (Ægteskabsbrud fra Kø-
nens Side) Han gik Konkurs 1819.
Gaarden brændte 1818

Knud Martensen Paulsen, (Broder)
f. 1796 4. 2.
d. 1867 25. 6.
g. 1826 18. 11.

Lena Jesdatter fra 17. B.
f. 1802 29. 12.
d. 1867 26. 11.

1 Datter

Anna Kjestine Paulsen, (Datter)
f. 1828 6. 2. d. 1879
g. 1850 19. 4.

Mathias P. Andresen fra Nygaard Nr. 30 B.
f. 1822 5. 10.
d. 1890

Gaarden blev udflyttet mod Vest
1920: Peter Andresen, Kommuneforstander,
ovennævntes Søn

16 A.

16 A.

2 Otting. Samme Beliggenhed 1641, 1820, 1920

Rasmus Hansen, Jb. 1609
f. ca. 1558
d. 1636, begr. 9. 12., 78 Aar
g. Ellin. f. ?
d. 1627, begr. 30. 10.

Hans Rasmussen, (Søn)
Meyer: Hans Asmussen
f. ca. 1600
d. 1660, begr. 27. 2., 60 Aar
g. Kiersten,
f. ca. 1605
d. 1659, begr. 30. 8. 54 Aar

5 Børn
Gaarden øde 1660
* *

1732 faar Hans Christensen Gaarden (med
3 Friaar). Fra 1735 skal den saa gælde
for »eine völlig wiederbesetzte Hufe«.
Amtmand v. Massow skriver 1732, at i Aa-
rene 1706-32 har den i kortere Mel-

lemrum haft 4 forskellige Ejere.
(Fæstere)
1710 nævnes Lorents Marcorsen, f. paa 12
A, g. 1708, d. 1710.

1720 nævnes Peder Christensen Morbæk,
g. 1711 og 1718
Hans Christensen, f. paa 18 B. 1682,
døbt 23. 4.
d. her 1752, begr. 3. Pinsedag
g. Maren,
d. 1767 28. 5., 80 Aar

2 Børn, (1)
Bodel Hansdr. (Datter)
f. 1725, døbt 3 p. Tr.
d. 1803 7. 7.
g. 1746 28. 10.

Peder Hansen af Vellerup
f. ca. 1722
d. 1782 3. 2.
10 Børn (3), 3 Sønner: Hans, Johannes og

- 16 A. Chresten blev gift paa Øen Rømø.
Kjesten Pedersdtr. (Datter)
f. 1749, døbt 13 p. Tr.
d. 1782 4. 8.
g. 1778 26. 10.
Mads Christiansen fra Strandelhjørnskov,
Bevtoft S., Søn af Kaadner Christian
Madsen, som var født 1707 i Horsbyk
Egvad S. og døde 1787 i Rovbjerg
f. 1746, døbt 6. 2. i Bevtoft S.
d. 1829 19. 11.
g. II 1785 17. 6.
Maren Pedersdtr. 16 A
f. her 1754, døbt Mikkelsdag
d. 1811 17. 2. »Hun var
ofte særindet« Kier
I Ægteskab 1 Søn. II 1 Søn og 2 dødf. Børn
Peter Matzen Christiansen, (Søn)
f. 1779 2. 9.
d. 1866 24. 3.
g. 1810 23. 11.
Metta Kjestine Martensdtr. fra 15 C
f. 15 C 1786 6. 4.
d. 1817 13. 7.
g. II 1819 20. 11.
Kjesten Martensdtr. fra 15 C.
f. 15 C 1792 1. 1.
6 Børn Metta Kjestine g. 1853 til 2 D
(Peter Jacobsen)
Mads Petersen Christiansen, (Søn)
f. 1811 24. 9.
d. 1867 1. 10.
g. 1854 10. 11.
Anna Boysen, Datter af Grmd. Erik Boysen
i Sødrup. Hjortkær S.
d. 1860 12. 10.
Peter Madsen Christiansen, (Søn)
d. 1855 21. 9.
Solgte Gaarden
1920: Chr. Jessen (fra 17 B)

16 B.

16 B.

1½ Otting, senere 2⅜.

- 1597 Christen Nissen, Jb. 1609 Christen
Tyrholm form. samme
f. ?
d. før 1620
g. Maren,
d. 1629, begr. 15. 6.
Sonnen Hans Chrestensen Tyrholm
død 1629, begr. 15. 8.
Peder Hansen Heisel, Meyer Peter Han-
sen. Kb. Peder Hansen Heisel
f. ca. 1589 i Hejssel, Ravsted S.
d. 1656, begr. 24. 9.
g. Kiersten, f. 1608
d. 1682, begr. 30. 7. 74 Aar
Maren Heisel, (Datter)
f. i Ravsted Sogn 1638 (Cat. anim)
d. ? ikke i Kb. (? 1698 »eine
abgebrandte Frau aus R.«)
g. 1657, 4. 10. 1698
Hans Mouritsen, fra Bæk, form. Nustrup S.
d. ca. 1669 (Lakune i Kb.)
g. II 1670 4. 12.
Rasmus Hansen, fra Rovbjerg
f. 1638, døbt 17. 6.
d. 1691, begr. 1. 4.
5 Børn (1) i 1. Ægtesk., 5 (1) i II
Mette Rasmusdtr. (Datter)
f. 1676. (Ikke i Kb., men i Cat anim.)
d. ?
g. 1693 19. 11.
Laurits Callesen, fra Hlydevad, Hellevad S.
f. ca. 1664
d. 1736, begr. Mikkelsdag, 72½ Aar
4 Børn (2) En Datter Anne (1701-86) havde
et uægtefødt Pigebarn, som Jep Nissen
af Løjt Sogn blev udlagt som Fader
til. »Han maatte betale hende 100 Rdlr.«
* *
Christian Johansen, nævnes som Ejer
T. 1727 ff.
f. ca. 1698, ikke her i S,
d. 1749, begr. 3. Pinsedag, 51½ Aar
g. 1727, 21 p. Tr.
Ann Hansdtr. fra Ønlev, Ris eller Hjortkær S.

f. ca. 1693,
 d. 1743, begr. 3. Advent. 50 Aar
 3 Børn (2)
 Hans Christiansen. (Søn)
 f. 1732, døbt 3 p. Epif.
 d. 1769 8. 11.
 g. 1750 8. 10.
 Bodel Pedersdtr. fra Overjersdal, Vedsted S.
 f. ca. 1725

d. 1756, begr. Sct. Hansdag, 31 Aar 16 B.
 g. II 1757 19. 10.
 Inger Mathisdatter fra Horsbyk, Egvad S.
 f. ? d. ?
 g. II 1770 13. 8.
 Peder Hansen Billund, fra Billund,
 Jægerup S. 1778
 2 Børn, (1)
 Udflyttet og delvis udstykket ca. 1835
 Damgaard*

16 C.

1 $\frac{1}{2}$ Otting, efter 1660 Fæstejord. Samme Beliggenhed 1641 og 1820.
 Nis Brun, 1597 (Amtsregnsk.) og Jb. 1609
 d. 1627, begr. 20. 12. (Hans Moder d.
 1627, begr. 23. 11., en Datter Ann d.
 1628, begr. 1. 5.)
 Mads Ousgaard, Meyer 1641
 g. ?
 Jahan, d. 1651, begr. 14. 6., 60 Aar
 Jens Madsen Ousgaard, (Søn) Cat. anim.
 f. ca. 1619
 d. 1659, begr. 1. 8. 40 Aar
 g. 1643. Mikkelsdag
 Anna Pedersdtr.
 f. ca 1605
 d. 1659, begr. 12. 10. 54 Aar
 Slægten uddød i Krigsaarene.
 Gaarden øde indtil 1702
 1702 overtog Peder Jørgensen den øde Gaard
 med Friaar. I Jb. 1704 er Bygningerne
 kun takseret til 5 Rdlr. T. 1709 næv-
 nes Bertel Andersen som Ejer. Han
 kom ogsaa fra Gaarden og døde 1727.
 »Hand kom fra Ejdersted og døde paa
 Hjemreisen i Gjellaa, efterlod 8 schmaa
 Børn oc var kommen fra sin Gaard« Kb.
 Efter ham fulgte sandsynligvis Rasmus Pe-
 dersen. (T. 1726) g. 1726, 1. Adv. med
 Bodel Mickelsdatter. Hun optræder i
 Traditionen under Navnet »Bodel Sul-
 tes«. Fra hende stammer Ordsproget:
 »Ost og Brød kan bæres i Sække, Væl-
 ling er værre at føre.« Hun kogte Væl-

16 C.

ling, som hendes Mand, Rasmus, skulde
 sælge til Soldater i Løjt Sogn. Kærnen
 med Vællingen i blev bundet paa Ras-
 mus' Ryg, men han spildte Vællingen
 udenfor Huset.
 Endnu nævnes en Mikkell Pedersen (T 1730)
 og saa først synes denne Gaard at have
 faaet Ejere, som forblev her.
 Andres Mikkelsen, (T. 1731)
 maaske den foregaaendes Søn
 f. 1702 i Lund. Burkal S.
 d. 1786 4. 5. 84 Aar
 g. 1731, 15 p. Tr.
 Marren Andersdtr. fra Strandelhjørn
 i Bevtoft S.
 (Datter af Anders Hansen i Hovsl.)
 f. 1697
 d. 1777 16. 1. 80 Aar
 4 Børn (1) Anders g. til 18 A
 Mikkell Andresen. T. 1778 (Søn)
 f. 1732, døbt Trinit.
 d. 1817 10. 5.
 g. 1756 27. 10.
 Ellen Jakobsdatter fra Ausgaard,
 form. Oksgaard
 d. 1777 27. 10., 57 Aar
 g. II 1779 11. 11.
 Dorthé Marie Christians fra Ris. Datter af
 Skovfoged Frans Hansen i Stenderup,
 Ø. Lindet S., tidligere gift med Chri-
 stian Christensen i Ris.
 d. 1806 3. 4.
 1 Barn

* Ejeren hed da Jens Lydichsen. For at flytte Gaarden til Gaarsø fik han 100 Rdlr. 40 Traver Tag og 80 Dages Arbejde foruden al Kørsel. Kier.

- 16 C. Andreas Mikkelsen (Søn)
 f. 1760, 4 S. efter Paaske
 d. 1836 24. 6.
 g. 1779 29. 10.
 Maren Christiansdatter fra Ris
 (Hans Stedmoders Dtr.)
 d. 1784 17. 10. 27 Aar
 g. II 1786 1. 11.
 Gunder, Jens Meylands Dtr. fra 22 B
 f. 1762 26. 6.
 d. 1824 1. 9.
 2 Børn (1) af I Ægteskab. 1 (1) af II
- Ellen Andreasdtr. (Datter)
 f. 1780 15. 8.
 d. 1838 26. 8.
 g. 1810 2. 11.
 Jes Petersen fra Tinglev, Son af Grmd.
 Peter Hansen i T. og
 Hustru Gyde Asmussen
 f. 1775 9. 1.
 d. 1836 15. 12.
 De solgte i 1833 Gaarden til Familien
 Rossen fra Felsted S. for 2000 Mk.
 Udparcelleret (sml. 15 A)
-
- 17 A. 17 A.
 $1\frac{3}{4}$ Otting, senere $2\frac{1}{3}$, samme Beliggenhed 1641 og 1820
- Jørgen Nissen, Jb. 1609, han kaldes i Kb.
 ogsaa Jørgen Kopsholt Nissen, maaske
 er han fra Kopsholt, han kan i saa
 Fald være en Søn af Herredsfoged
 Nis Brun paa Kopsholt
 f. ca. 1550
 d. 1622, begr. Cantate 72 Aar
 g. Thyr,
 d. 1629, begr. 10. 5. 70 Aar
 Jens Pedersen, fæstede Gaarden 1622,
 (Vestereg. 1632 Kiel) form. Svigersøn.
 (Hans ældste Søn døbes Jørgen)
 f. ca. 1586
 d. 1660, begr. ? 74 Aar
 g. Ester,
 d. 1629, begr. 29. 6.
 g. II ca. 1631
 Grethe, f. ca. 1604
 d. 1647, begr. 27. 4. 43 Aar
 g. III 1650 1. 12.
 Bodel Hansdtr. fra Rangstrup
 12 Børn, I Ægteskab 4 (4), II 5 (3) III 3 (3)
 Iver Jensen, (Søn)
 f. 1636, døbt 20. 3.
 d. 1706, begr. 15 p. Tr.
 g. 1664 17. 1.
 Kela Laurtsdatter fra 26 A.
 f. 1643, døbt 6. 12.
 d. 1725, begr. 1 p. Tr.
 9 Børn (5)
- Laurts Iversen, Son 1728 »ziembl.
 vermögend«
 f. 1666, døbt 25. 11.
 d. 1744, begr. 16 p. Tr.
 g. 1701, Mariæ Bebud.
 Maren Nielsdatter fra Øbening i Egvad S.
 f. 1681 i September
 d. 1743, begr. 13. 3., $61\frac{1}{2}$ Aar.
 6 Børn, Maren g. til 15 C
 Ellen Laurtsdatter (Datter)
 f. 1705, døbt 5 p. Tr.
 d. 1773. 30. 1.
 g. 1732, Mariæ Beh.
 Iver Jensen fra Ure i Lejrskov Sogn i Jyll.
 f. ca. 1700
 d. 1765 8. 4. 65 Aar
 5 Børn (2). Niels g. til 15 A
 Jens Iversen, f. 1735, døbt 2 S.
 efter hl. 3 Konger
 d. 1807 3. 5.
 g. 1763 19. 10.
 Bodel Ebbesdatter fra Hejselbjerg, Nr. 14
 f. 1735, døbt Palm.
 d. 1764 26. 7.
 g. II 1767 30. 10.
 Kjesten Madsdatter fra 31 A
 f. 1745, døbt Jubilate
 d. 1821 22. 5.
 8 Børn (3) nogle af Børnene er døbt Smed
 (Schmidt og Smith). Bodel g. til 17 B,
 Lauritz Schmidt blev Degn i Hellevad-E.

Gaard Nr. 17 A i Rovbjerg.

Mads Jensen. (Søn)	g. 1841 28. 10.	17 A.
f. 1777 11. 6. (døbt Schmidt)	Anne Nissen fra 18 A (Han arvede hendes	
d. 1855 18. 9.	Gaard, som han solgte til Broderen	
g. 1811 7. 12.	Iver for 1280 Rdlr.)	
Anna Cathrine Andersdatter fra Hønkys	f. 1820 26. 8.	
Egvad Sogn	d. 1868 18. 6.	
f. 1783 14. 5.	3 Børn (1)	
d. 1861 16. 5.	Mads Jensen Iversen, (Søn)	
6 Børn (3) alle døbt med Stamtavnet Iver-	f. 1843 8. 7.	
sen. Iver købte 18 A. Kjesten g. 1811	d. 1894 23. 8.	
med Skolelærer Lorenz Dall i R. se-	g. 1873 22. 5.	
nerre Degn i Bedsted	Mette Margrethe Jørgensen, fra Bedsted S.	
Andreas Iversen, (Søn) Sandemand	f. 1852 19. 9.	
og Kirkeældste	1920: Andreas Iversens Enke:	
f. 1813 25. 11.	Anne Marie f. Jessen	
d. 1888 15. 6.	(fra Nr. 16 C, 15 A)	

17 B.

17 B.

$1\frac{3}{4}$ Otting senere $1\frac{1}{3}$ Otting. Samme Beliggenhed 1641 og 1820	
Dinnis Hansen, Nævnes 1597 (Amtsreg.)	f. ca. 1607
Jb. 1609, Meyer 1611	d. 1652, begr. 11. 9. 45 Aar »Død
f. ca. 1569	paa Hjemrejsen fra Dytmarskø
d. 1647, begr. 20. 1. 78 Aar	g. I Mette, d. 1636, begr. 11. 12.
g. Maren,	g. II Maren, (nævnes i Cat. anim.)
d. 1629 begr. 23. 5.	d. efter 1660, for 73
4 Børn kendes (3)	* * *
Hans Dynnesen. (Søn)	Gaarden øde til ca. 1769 (Siden Svenske-

- 17 B. krigen) Dens Jorder udlejedes til Byens Mænd for 12 Rdlr. p. a. (Amtmand v. Massow 1732, Amtsskr. Ries' Arkiv)
*
1769 overtog Iver Jessen fra Nr. Hostrup. Egvad S. den øde Gaard
Iver Jessen, f. 1747, døbt 14 p. Tr., Nr. Hostrup
d. 1827 24. 8.
g. ca. 1767
Bodil Eriksdatter fra Hønkys, Egvad S., Datter af Erik Andersen og Hstr. Lene f. i Hønkys
d. 1809 4. 3. 68 Aar
3 Børn, Karen g. til 17 C., Lene til 18 A.
Jes Iversen, Son (I Kb. Jes Dreesen)
f. 1775 26. 10.
- d. 1838 24. 2.
g. 1801 9. 10.
Bodel Jensdatter fra 17 A.
f. 1770 6. 5.
d. 1838 1. 2.
3 Børn, Lena g. til 15 C., Kjestine til 17 C.
Iver Jessen, (Søn)
f. 1805 16. 1.
g. 1834 21. 11.
Anne Marie Kirkmann, 15 A
f. 1813, 16. 12. d. 1875 29. 9.
6 Børn. Hans og Jens Peter Jessen arvede 15 A, Iver J. (f. 1845) overtog Damgaard Mølle
Jes Iversen Jessen, (Søn)
f. 1840 26. 6.
1920: Ovennævntes Son, Iver Jessen.

- 17 C. 17 C. 1³/₄ Otting.
- Bertel Andersen, (Kb.) Jb. 1609 Barthold A
d. 1620. begr. 5. S. efter hl. 3 Konger
Hans Nissen, Vestereg. 1632, Meyer 1641, fæstet Gaarden 1631
f. ca. 1609
d. 1658. begr. 3. Pinsedag
g. I Anna,
g. II 1646 28. 6.
Mette Hanses, d. mellem 1661-73
4 Børn af I Ægtesk., 5 (1) af II
Gaarden nævnes blandt de øde Gaarde 1665 og 1692
* * *
Jes Jakobsen, Jb. 1704. kaldes her »angehender Mann« betaler først Tiende fra 1707. Har antaget Gaarden i 1702
f. ca. 1667 i Burkal S.
d. 1729 (ved et Ulykkestilfælde) begr. Xi Himmelfartsdag
g. 1702 24 p. Tr.
Maren Peders i Rovbjerg
f. ca. 1685
d. 1754, begr. 24 p. Tr.
8 Børn, (3) Peder til 18 B
* * *
Iver Nielsen, kom hertil ca. 1720
- f. ca. 1687 d. 1766 13. 10. 79 Aar
g. I Bodel, f. ca. 1697,
d. 1733, begr. 14. 10. 36 Aar
g. II 1734, 15 p. Tr.
Bodel Hansdtr. fra Strandelhjørn i Bevtoft. S.
f. ca. 1710
d. 1781 25. 12. 71 Aar
6 Børn af I Ægtesk. (1), 11 (8) af II
Bodel Iversdtr. (Datter)
f. 1734, døbt 25. 12.
d. 1774 18. 6.
g. 1760, Dato glemt
Peder Olufsen, Søn af Oluf Jensen, som kom hertil fra Fyen
f. ca. 1732 i Rurup, Tranderup S. Fyen
d. 1809 16. 3.
g. II 1775 24. 2.
Mett Jepsdatter
6 Børn (4) i I Ægteskab, 4 (2) i II
Jep Pedersen (f. 1777) blev Skolelærer i Bollerslev, siden Degn i Stenderup ved Kolding, Oluf (f. 1787) Skolelærer i Klovtoft
Iver Pedersen Fynsk, (Søn)
f. 1768 1. 1.
d. 1839 1. 1.

- g. 1793 31. 10.
Karen Iversdatter fra 17 B
f. 1770 11. 11.
d. 1803, 27. 11.
g. II 1804
Marie Jepsdatter fra Mjøl's, Ris S.
f. 1772 25. 1.
d. 1826 30. 9.
4 Børn (2) i I Ægteskab, 3 (2) i II
Bodild (f. 1797 g. 1817 Smed Hans
Fr. Tiedemann i R.)
Karen (f. 1805, g. 1831 Nis Martensen
fra 15 C)
Peter Iversen, (Søn)
f. 1800 7. 7.
- g. 1828 1. 11.
Kjesten Jessen fra 17 B
f. 1807 23 9.
d. 1832 23. 11.
g. II 1834 23. 5.
Bodild Kjestine Thomsen fra Lunderup, Ris S.
f. 1810 4. 8.
2 Børn (1) af I Ægteskab, 6 (1) II
Iver Iversen, (Søn)
f. 1839 16. 6.
d. 1910
g. Johanne Kjestine Andersen fra 24 B
f. i Tyrholm 24 B, 1846 9. 8.
d. 1912
1920: Peter Iversen, ovennævntes Søn,

17 C.

17 D.

- $1\frac{3}{4}$ Otting, siden — 1775 $2\frac{1}{3}$ Otting ($\frac{1}{3}$ af 17 E) Gaarden brændte 1815 30. 11.
Bertel Hansen, 1597, Jb. 1609,
Vestereg. 1632
f. ca. 1557
d. 1650, begr. 27. 7. 93 Aar
g. Bodel.
d. 1629, begr. 20. 11.
Dynnys Pedersen, Cat. anim., Meyer 1641
f. ca. 1613
d. 1650, begr. 3. Paaskedag, 37 Aar
g. Maren, d. efter 1660 (Lakune)
4 Børn (2)
Gaarden ode efter Svenskekrigen
(til ca. 1750)
* * *
Jørgen Jørgensen,
f. ca. 1724
d. 1786 22. 3.
g. 1751 13. 10.
An Cathrin Nielsdatter fra Rovbjerg
d. 1800 19. 2. (f. i Skodborg)
3 Børn (1) Ann g. til 18 A (dengang 15 C)
Jørgen Jørgensen, (Søn)
f. 1752, døbt 1 p. Epif.
- d. 1820 24. 12.
g. 1780 2. 11.
Maren, Datter af Jessenius Josiassen
fra Mjøl's, Ris S.
f. 1751
d. 1781 14. 8.
g. II 1783 6. 11.
Anna Kathrine Bertramsdatter fra 29 A
f. 1758, døbt 23 p. Tr.
d. 1837 9. 5. »Hun havde
været blind i 9 Aar«
1 Barn i I Ægteskab (1). 7 (2) i II
Jørgen fik 15 B, Bertram (f. 1789) tog
til København, hvor han købte en
Vejrmølle. Maren g. til 18. A. Anders
fik 15 B.
Marcor Jørgensen, (Søn)
f. 1799 7. 4.
g. 1821 27. 1.
Ellen Marie Hansen fra Hønkys, Egvad S.
f. 1776 8. 4.
d. 1844 26. 3.

17 D.

17 F.	17 E. 1 ³ / ₄ Otting
Peder Snedker. Nævnes i Jb. 1609	f. 1683, døbt 25. 3.
Peder Lovsen, fæstede Gaarden 1613.	d. 1737, begr. Palm.
(Vestereg. 1632)	g. II 1721 24. 5.
f. 1585	Jørgen Pedersen fra Rovbjerg
d. 1648, begr. 21. p. Tr. 63 Aar	f. 1688 døbt 1. 2.
6 Børn kendes (6), de tre døde i Juni 1629	d. 1738, begr. Jubilate
Jes Nissen, Cat. anim., Meyer 1641 (Om	7 Børn i I Ægteskab (2). I (2) i II
der er Slægtskab mellem disse tre	Søren f. 1726 døde til Søs,
er uvist)	Ligpr. 1750 22 p. Tr.
f. ca. 1608	Jørgen Sørensen, (Søn)
d. 1660, begr. 2. 2. 52 Aar	kaldes i Skattereg. ogsaa Jørg. Pedersen
g. I Syndit, d. 1649, begr. 19. 12.	f. 1712, døbt 9. p. Tr
g. II 1650 19. 5.	d. 1797 19. 1.
Karen Nisdtr. fra Nørby Mastrup. Hoptrup S.	g. 1713 3. 12.
d. efter 1660	Kjesten Wollesdatter fra Knagsled
7 Børn (1) i I Ægteskab	d. 1744, begr. 21 p. Tr., 25 Aar
* * *	g. II 1745 26. 11.
Søren Nielsen, T. 1709	Merret Hansdtr. fra Strandelhjørn i Bevtøft S.
(Endnu i 1704 var Gaarden øde)	f. 1720 d. 1782 31. 3. 62 Aar
f. ca. 1681 form. i Moltrup (Vielsesreg.)	5 Børn (2)
d. 1720, ingen Dato anført.	Gaarden deltes mellem 17 A, 17 D, 18 A.
g. 1708, Esto mihi	Hver fik ⁷ / ₁₂
Kiersten Jørgensdatter Kruhl, Nr. 8.	

17 F.	17 F.
Udskilt fra 17 D efter 1609 1 ³ / ₄ Otting (17 D var oprindeligt 3 ¹ / ₂ Otting)	
Af Ejere kendes kun:	Siden laa Gaarden øde indtil Slutningen af
Jes Pedersen, d. 1645, begr. 3. 7.	18. Aarh., 16 B og C fik da hver Halvdelen.

18 A.	18 A.
1 ¹ / ₂ , senere 2 ⁷ / ₁₂ Otting (18 A og B hørte under Haderslev Amt)	
Hans Thomassen, 158.	g. Jahan, d. 1659, begr. 4. 10. asal.
Thomas Hansen, (form. Søn)	Hans Bertelsens
Jb. 1609 og 1627	Gaarden øde 1660
d. 1627, begr. 7. 1.	* * *
g. Kiersten, d. 1627, begr. 27. 12.	Frelle Christensen, Indberetn. om Bon-
5 Børn døde i Krigsaarene 1627-29	dernes Tilstand i Haderslev Amt, 1684
Familien form. uddød	(. . ganz verarmt)
*	f. ca. 1625, ikke her
Hans Bertelsen, Meyer 1641	d. 1690, begr. 16. 2.
f. ? (form. Søn af Bertel Hansen 17 D)	g. ?
d. ca. 1659 (Ikke i Kb.,	Ellen, d. 1694, begr. 8. 7., 67 Aar
maaske død udensogns)	* * *

- Hans Pedersen »Lalund« Jb. 1704.
Herredsreg. 1710
d. 1707. begr. 1 Adv.
*
Peder Hansen, Jb. 1708, 2 Otting
f. 1677 (maaske Hans Christensens
Søn fra Tyrholm)
d. 1746. begr. 3 p. Epif., 69 Aar
g. 1710. 22 p. Tr.
Maren Christensdr. fra Ustrup, Vedsted S.
f. ?
d. ? 1729, begr. 9 p. Tr.
2 Børn (1)
Hans Pedersen, (Søn)
f. 1715, døbt 1 p. Tr.
d. 1791 1. 4. »Forh. Grmd. paa Ha-
derslev Stavn. nu paa Aabenraa Stavn
hos Sviger sønnen Peder Olufsen« Kb.
g. 1737 29. 8.
Bodel Lauesdr. fra 18 B.
f. 1709, døbt Cantate
d. 1749, begr. 4. Adv.
g. II 1752. ingen Dato
Maren Olufs i Rovbjerg
5 Børn i I. Egteskab (3)
Gaarden brændte 1743. Han klager da sam-
tidig over, at »Restancerne er vokset
ham over Hovedet, han har kun en
fattig mager Hedegaard. Derfor beder
han om Friaar, Træ til Bygninger og
om Fritagelse for alle Restancer.
* * *Lorens Jørgensen, T. 1753.
Har form. købt Gaarden af forn.
f. 1710 i Arndrup Mølle, Bedsted S.
d. 1784 18. 12.
g. 1737. 8 p. Tr.
Gunder Andersdatter i Rovbjerg,
Datter af Anders Jensen
f. paa Kopsholt 1705, døbt Skærtorsdag
d. 1782 22. 12.
4 Børn (2) Anders g. til 15 B.
Jørgen Lorentsen, (Søn)
f. 1743, døbt 22 p. Tr.
d. 1825 22. 4.
g. 1769 18. 10.
Maren Andersdr. fra Strandelhjørn Bevtoft S.
f. ca. 1740
d. 1770 4. 10.
g. II 1772 3. 7.
Tirkel Hansdatter fra Honkys, Egvad S.
f. ca. 1753
d. 1796 27. 5.
g. III 1814 7. 5.
Anne Backmann, Enke efter
Urmager Peter B. i R.
d. 1829 19. 7.
Børn: I. Egteskab 1, II 4 (1)
Maren gift til 12 B
Lorens Jørgensen, (Søn)
f. 1770 16. 9.
d. Strandelhjørn 1811
g. 1792 11. 10.
Lene Jversdatter fra 17 B.
d. 1793 26. 3. (En Søn Jørgen f. 17. 3.)
g. II 1798 15. 2.
Else Jepsdatter fra Søderup
* * *
Nis Andersen, fra 15 C, maa have købt
denne Gaard af Lorens Jørgensen, som
tog til Strandelhjørn
g. 1787 6. 7.
d. 1832 22. 6. (Han ejede dengang
15 C og 18 B) Kier
Anne Jørgensdatter fra 17 D
f. 1766 6. 5.
d. 1842 23. 10.
7 Børn (5) Jørgen g. 1829 til 15 B
Anders Nissen, (Søn)
f. 1792 6. 1.
g. 1819 27. 11.
Maren Jørgensdatter fra 17 D.
f. 1792 31. 12.
d. 1857 7. 8.
1 Datter Anna Nissen f. 1820 26. 8.
g. 1841 28. 10. Andreas Iversen 17 A
Hendes Mand solgte 18 A til sin Broder
Iver Iversen, for 1280 Rdlr.
f. 17 A 1824 28. 11.
d. 1867 14. 5.
g. 1853 4. 11.
Vilhelmine Anna Cathrine Jørgensen
f. i København 1832 11. 9. Datter af
Møllejer Bertram Jørgensen, som stam-

18 A.

- mede fra 17 D.
(om ham se nærmere 17 D)
Gaarden blev udflyttet mod Sydvest
og kaldt »Annesminde«
-
- 18 B. 18 B. Opr. 1½ Otting kgl.
- Iver Skræder, Jb. 1609 (Schneider)
Chresten Iversen,
d. 1629, begr. 3. 5.
g. Maren, d. 1629, begr. 1. 7.
øde?
- Meyer har 1641 en Jürgen Lorentzen, men
dette Navn findes hverken i Kb. eller
Cat. anim. Isidstnævnte nævnes senere:
- Jep Lawsen,
f. ca. 1628 ikke her
d. 1676, begr. LXX
g. 1661 1. 12.
- Maren Hansdatter, f. ca. 1623
d. 1681, begr. 24. 5. 58 Aar
- 1 Søn
Christen Jakobsen, (1684: Ist ganz
verarmt) Jb. 1708
f. ca. 1635 (I Vielsesreg.: Aff Jydland)
d. 1719, begr. 3. Juledag, 84 Aar
g. 1673 26. 1.
- Bodel Pedersdatter fra 2 D
f. 1647, døbt 7. 11.
d. 1711, begr. L.
- 8 Børn (3) Hans g. til 16 A
Kiersten Christensdr. (Datter)
f. 1675, døbt 20. 6.
d. 1742 ?
g. 1701, 15 p. Tr.
- Laue Lauritsen, »fra Gjenner«
f. ca. 1671
d. 1720, begr. Miseric.
- I Ægteskabet var der 6 Børn, som alle
sammen med Moderen udvandrede til
Californien. Enken død i San José 1914
- g. II 1721 1. 11.
Peder Jensen, »fra Gjenner«
6 Børn i I Ægtesk. (2) Bodøl g. til 18 A.
Peder Lauesen. (Søn)
f. 1707, døbt 4 p. Etif.
d. 1741, begr. Lætare
g. 1737 29. 10.
Margret Jensdatter fra Rovbjerg
f. ca. 1711
d. 1746, begr. 2 p. Epif. 35 Aar
g. II 1745 12. 11.
Peder Jessen fra Rovbjerg
f. ? (17 C, 1706 døbt 4. Adv.)
g. II 1746 12. 8.
Maren Andersens fra Agerskov
f. ? d. ?
i II Ægteskab 6 Børn (2)
Familien form. solgt Gaarden
* * *
Ejeren af 15 C (Nis Andersen) har
ogsaa ejt denne Gaard Han har
form. byttet Gaard med L. Jørgensen Nr. 18 A
Jørgen Lorensen, se Nr. 18 A
Jes Gottfredsen Appel, siden 1807
f. 1787 10. 10. i Rovbjerg. Søn af
Skrædder og Kaadner Gotfred Appel i R.
Han solgte Gaarden i 1816 og fik ved Gif-
termaal Herslevgaard i Hellevad S.
Siden flere Ejere, til sidst blev
Gaarden udparcelleret og nedbrudt.
-

JARUP BY

20 A.

20 A. 2 Otting kgl.

Hans Iversen, nævnes 1542
 Iver Hansen, 1580 og Jb. 1609, form. Søn
 f. ca. 1522
 d. 1622, begr. Judica, »fast 100 Aar«
 g. Bodel,
 f. ca. 1535
 d. 1621, begr. 24. 5. 86 Aar
 Jes Iffuersen, Jb. 1627, form. Søn
 f. ca. 1570
 d. 1640, begr. 11. 1., 70 Aar
 g. Marrin, d. 1627, begr. 30. 5.
 Gaarden er øde 1660 (Meyer 1641 nævner
 som Ejer en Asmus Hansen, han næv-
 nes ikke i Cat. anim. eller Kb.
 * * *
 1687 nævnes to Ejere:
 Peder Kallesen og Peder Olufsen
 1684 hedder det om dem (I Indberetn. om
 Bondernes Tilstand i Haderslev Amt),
 Peter Callesens Jorder er tilsaaet, men
 han har haft Ryttere og er meget fat-
 tig. Den anden Del af Gaarden er øde
 og ingen vil have den.
 Peder Nissen, T. 1690 og Jb. 1708
 (her Peter Nissen Schauby)
 f. ? ikke født her, form. i Skovby
 Vedsted S.
 d. 1738, begr. 3 Juledag, 74 Aar
 g. Maren, (?)
 d. 1738, begr. Palm. 71½ Aar
 3 Børn (2)
 Anna Pedersdtr. (Datter)
 f. 1697, døbt 1 Adv.
 d. 1766 16. 5.
 g. 1725, Rogate
 Jørgen Jepsen fra Jarup ved Kolding
 f. ca. 1700
 d. 1779 18. 3., 78 Aar 8 M.
 »Om ham fortælles, at han lod Gaarden
 ganske forfalde og sagde, at man kan
 spise megen god Mad i gamle Huse.
 En Nat traf han en Karet, som var
 kort vild. Folk i den tiltalte ham, om
 de kunde finde Ly i Nærheden? Han
 svarede, at han selv boede nær derved

i Nr. Jarup. Herren i Kareten spurgte
 saa, om han maaske kunde beherberge
 dem, hvortil Jørgen svarede Ja, satte
 sig saa hos Kusken og viste Vej til Jar-
 rup. Natten skjulte den usle Gaard.
 Han raabte saa til Konen i Sengen:
 »Tænd op et Voxlys«. »Jeg har ingen«,
 svarede hun. »Tag saa et Tællelys«,
 blev han ved. »Jeg har ingen«, fik han
 atter til Svar. »Saa tænd da Lampen.«
 »Jeg har ingen Tran.« »Ja, saa tænd
 op en Sive da« raabte han. »Jeg har
 intel at smøre den i«, svarede Konen.
 Jørgen gav til Svar: Smør den i din
 R...« Af denne Samtale mærkede de
 fornemme fremmede, at de var be-
 dragne, men de var glade ved at være
 i By, hvor de kunde faa Folk til at vise
 dem til Emmervad.«

Kier, Ann. III 162 f.

1 Barn

Peder Jørgensen »Svoger«

f. 1725, døbt 17 p. Tr.

d. 1806 30. 12.

g. 1748 4. 7.

Inger, Jørgen Madsens Datter fra Hovslund

f. 1722, døbt 25. 2.

d. 1788 6. 12.

g. II 1794 23. 2.

Anna Pedersdtr. fra Jægerup,

Datter af Peder Hansen, Inderste i J.

9 Børn i 1 Ægteskab (6), 1 (1) i II

Inger Pedersdtr. Svoger, (Datter)

f. 1763 12. 10.

d. 1806 18. 3.

g. 1782 23. 10.

Mads Pedersen Bodum (eller Bojum)

fra Hejsager i Grarup S.

f. ca. 1756

11 Børn (8) To Sønner, som levede samt-
 dig, døbt Peder. Den ene Peder Svog-
 er, den anden Peder Bojum; den før-
 ste »var uden Forstand« og døde 10
 Aar gammel, efter dennes Død kaldtes
 en anden Søn Peder Svoger.

Mathias Svoger, (Søn)

f. 1787 22. 11.

g. i Bevtoft 1812

Anna Mathiasdatter, Datter af Grmd.

Søren Mathiesen i Bevtoft

d. 1846 10. 11.

* * *

Gaarden solgtes til Anders H. Lassen fra Tandslet S. paa Als, hvis Søn Hans Lassen i 1835 (11. 4.) blev gift med Anne Andersen fra 24 B. Udparcelleret

20 B.

Nis Andersen, (cum satio) 1542

Lass Outsens, 1580

Mads Hansen, Jb. 1609

Mads Lassen, Jb. 1627

f. ?

d. 1629, begr. 17. 7.

g. Kiersten,

d. 1655, begr. 21. 3. 87 Aar

Kiersten Madsdr. (Datter)

f. ca. 1611

d. 1650, begr. 22. 2. 39 Aar

g. Hans Jenmark,

nævnes 1641 (Meyer) Kirkevæрге

d. efter 1661 (Laküne)

7 Børn, Ellin (f. 1641) g. 1665 Peder Kallesen fra Skrydstrup. se Nr. 20 A

Mads Hansen, (Mads Jenmark)

f. 1633, døbt 10. 6.

d. ? (efter 1676,

da Fader til et uægtef. B.)

g. 1661 26. 5.

Karen Brodersdatter fra Klixbøl

f. ca. 1632

d. 1674, begr. 9. 8. 42 Aar

8 Børn (1)

Gaarden kaldes ode

* * *

Ras Pedersen, nævnes T. 1687, vistnok tilflyttet. 1684: Hat seine Ländereien meisten theils gesäet. Hat Reuter gehabt, ist verarmt. Kein Korn.

(Indberetn. om Bøndernes Tilst.

i Haderslev Amt)

f. ca. 1652

d. 1708, begr. 13 p. Tr., 56 Aar

g. form. Maren,

7 Børn,

Jb. 1708: Nach dessen Tode von Jes Jør-

20 B. 2½ Otting kgl.

gensen und Chresten Hansen

angenommen

Jes Jørgensen, (Svigersøn) fra Røllum, Ensted

g. 1707, Exaudi, Ellen Rasdr. f. 1684

form. senere flyttet

Inn Rasdr. (Datter)

f. 1677, døbt 5. 5. (her staar maaske

Leen, men ellers overalt Inn)

d. 1765 7. 3.

g. 1705 (uden Dato, men for Sct. Hans)

Christen Hansen fra Ø. Logum

f. ca. 1675

d. 1743, begr. Quasimodo, 68 Aar

6 Børn

Hans Christensen Bau, (Søn)

f. 1707, døbt 18 p. Tr.

d. ? ikke her, form. flyttet ca. 1743

g. 1786, 10 p. Tr.

Kjesten Laurtsdr. fra Jarup

Gaarden brændte ca. 1743, der var store Restancer og megen Gæld. I det følgende Aar holdtes der Auktion over den — et af de meget faa Eksempler herpaa, — og Møller Peter Paulsen, Ostergaards Mølle, Hoptrup S. købte den. Han solgte den igen til

* * *

Hans Lauritsen »Dam«

f. paa Visgaard, Tinglev S. ca. 1707,

Søn af Laurids Hansen Dam. Visgaard

og Hustru Mette Kallesdatter fra Almstrup, Ugelk Sogn

d. 1784 18. 5., 76½ Aar

g. ca. 1744

Anne Rasmusdatter fra Bajstrup, Tinglev S.

f. ca. 1720

d. 1766 7. 10., 46 Aar

»Han var en besynderlig stolt og egensindig

Mand, som var Præsten især imod. Præstekonens Stol i Kirken var bygget noget højere, og denne Mand fik den gjort lavere.« Han maa have været en god Demokrat og har arbejdet for Lighed.

9 Børn (1), Mette f. 1747 g. til 23 B.

Rasmus Hansen Dahm, (Søn)

f. 1745, døbt 1. 1. 1746

d. 1821 11. 8.

g. 1783 6. 7.

Anneken Christiansdatter fra Rovbjerg

f. 1749. »om Kyndelmisse« i Kastvraa,
Sommersted Sogn

d. 1827 23. 10. i Lille-Faarhus,

som Almisselem

Han solgte Gaarden 1793 og købte en Gaard i Abkjær, Vedsted S. Da den brændte i 1800, blev han Skolelærer i Hovslund. Han var stridbar, herskesyg og ilde lidt spottede Religion og Moral.

»1810 frasagde han sig Skoletjenesten, da han var ked af at holde Skole, saasom han kededes ved alt. Stolthed var ogsaa Aarsag derudi, da han som Skolelærer ikke kunde regere over Byens Folk, som han vilde. Han blev nu en ussel fattig Mand og døde i Elendighed (Kier)

Som Gaardmand i Vedsted Sogn udgav han (1794): Ueber die Landesvertheilung og: Kongelig Landdelings Forordning og Schlesw. Holst. Landcommissions Resolutioner.

(Kordes Lexikon der S.-H. Schriftsteller, 1797, p. 70 og 548)

En Søn Christen Dahm blev Seminarist og Skolelærer i Holsten.

*

*

Bartrum Jepsen, købte denne Gaard ca.

1798 af Andres Haugaard

20 B.

f. i Varnæs. Søn af Jep Jessen og Hstr.

Ellen Andersdatter

d. 1804 9. 1., 42 Aar

g. 1792

Lena Pedersdatter fra Varnæs

d. 1804 8. 7.

»De var begge meget forfaldne til Drik«

*

Anker Mortensen, Smed.

Købte Gaarden 1805

f. 1766 i Vonsbæk S.

d. 1805 17. 10.

g. 1797 i Ris

Maren Jepsdatter fra Mjøl.

Datter af Jep Jessen »Rossen«

f. 1766 2. 3.

d. 1844 5. 3.

g. II 1807 5. 12.

Niels Mortensen Smed, 1 B

3 Børn i 1 Ægteskab (2), Datteren Metta Schmidt g. 1822 til Nr. 25

*

*

*

Christen Frerichsen Hejsel,

f. 50 D 1769 6. 8. købte Gaarden 1806

d. 1841 23. 12., 72 Aar. »Sein

Andenken wird in Segen bleiben« Kb.

g. 1806 17. 1.

Kjesten, Jes Ravns Dtr. fra Barsø, Løjt S.

f. 1775 2. 12.

d. 1823 31. 12.

4 Børn (4)

Nis Hejsel, arvede Gaarden

f. 50 D. 1805, 9. 9.

g. 1833 6. 12.

Gunder Paulsen fra 28 A.

De solgte Gaarden 1867 (til Villads Thomsen) og tog til Djernæs i Hoptrup S., hvor de arvede en Gaard.

Udparcelleret.

21.

Oprindelig 1 Gaard paa 3 Otting Bondejord. Efter 1609 synes den delt mellem to Brødre. Gottorpsk.

21 A.

Christen Pavelsen. 1597 og Jb. 1609
d. før 1620

Mads Christensen, form. Søn, Meyer 1641
Han skænkede i 1635 Kirken en mindre Solvkalk til Brug ved Huscommunion. da den forrige blev stjålet af Soldaterne i Krigsaarene.
f. ca. 1573
d. 1650, begr. 13. 11. 77 Aar

g. Kiersten,
d. 1641, begr. 5. 6. 59 Aar

Jes Madsen, (Søn)
f. ca. 1613
d. 1656, begr. 1. 1. 1657
g. 1643, 10 p. Tr.

Ellin Peders fra Aabenraa
d. ? hendes Død er anført i Cat. anim. men ikke i Kb. form. efter 1661

4 Børn (3)
Gaarden ode i 1665 og 1692.
Herefter Fæstjord
*

Laurts Klausen, Jb. 1704, 1½ Otting
Fæstjord. »Wüst angenommen«
f. ca. 1670
d. 1737, begr. 1. Adv. 67 Aar
g. ikke her

form. Kjesten,
d. 1754, beg. 10 p. Tr. 83 Aar

5 Børn
Nis Laurtsen, (Søn)
f. 1703, døbt 21 p. Tr.
d. 1766 24. 7.
g. 1737 25. 11.

Anne Pedersdtr. fra 22 A.

21 A.

f. 1707, døbt 3 p. Tr.
d. 1785 11. 9.

3 Børn Nis g. 1784 til 2 A

Peder Nissen, (Søn)
f. 1740, døbt 1741 1. 1.
d. 1791 6. 10.
g. 1770 22. 6.

Hanna Christensdatter fra 30 B.
f. 1744, døbt Søndag efter Nytaar
d. 1818 3. 5.

5 Børn, Ester f. 1779, g. 1808 til 24 A. Hun kom tilbage 1810, d. 1842
Nis P. Friis f. 1781
g. til en Gaard i Jegerup

Anna Pedersdtr. (Datter)
f. 1771 15. 1.
d. 1836 16. 5.
g. 1794 5. 11.

Peter Martensen (Thiessen) fra 34 A
f. 1765 6. 12.
d. 1818 8. 5.

6 Børn (6)
Kjesten Magdalene Friis, (Søsterdatter) arvede Gaarden. Hun var Jordemoder
f. 1813 11. 7. i Jegerup
d. 1838 24. 7.
g. 1836 15. 10.

Mathias Paulsen Biehl fra Honkys, Søn af Grnd. og Smed Johan Biehl i Honkys
f. 1798 21. 5.

1 Søn
Nis Petersen Biehl,
f. 1837 17. 7. d. 1876 25. 6.
solgte Gaarden til Andreas Winther

21 B.

Jep Christensen, Meyer 1641, 1½ Otting
Bondejord. Han er form. Søn af Christen Pavelsen, se 21 A
f. ca. 1570
d. 1652, begr. 20. 8. 82 Aar

g. Ingeborrig, f. ca. 1585
d. 1659, begr. 9. 7., 74 Aar

7 Børn kendes, 4 døde i Krigsaarene 1659 f.

21 B.

Christen Jepsen, (Søn)
»En from Christen« Kb.
f. ca. 1621 (ikke i Kb.)
d. 1659, begr. 15. 12. 38 Aar
g. 1655, 1 p. Tr.

Maren Andersdatter fra 30 B
f. 1629, døbt 5. Mikkelsdag (f. i Gjenn.)
g. H 1661, 2 p. Tr. til Nr. 28

Gaarden ode 1660

»Han overlod Gaarden til sin Kones 21 B.
Søsterdatter og Hans Pedersen i Jarup«
Kb.

Rasmus Hansen, »aff Fyen« Cat. anim.,
Jb. 1704: »wüst angenommen«,
nu Fæstejord

Hans Petersen.
f. paa 22 C. 1738, døbt 2. Pinsedag
d. 1815 2. 9.
g. 1767 29. 10.

f. ca. 1654

d. 1724, begr. 16 p. Tr., 70³/₄ Aar

g. 1678 3. 11.

Anna Jepsdatter »af Jydland«

f. ca. 1648

d. 1739, begr. 24 p. Tr., 91¹/₂ Aar

2 Børn (1)

Hans Rasmussen, (Søn)

f. 1679, døbt 12. 3.

d. 1759, begr. 2. Adv. »81 Aar«

g. 1703 22 p. Tr. »med sin Brud, som
han fik fra Synder Jarup,« Ris S.

Ellen, Datter af Jes Jakobsen i Nr. Ønlev,
Ris S. og Hstr. Ellen f. Kristen Axelsdr.
f. 1747 13. 10. i Nr. Ønlev
d. 1809 4. 2.

»Denne Ellen var en Kone af Sjæl,
hvilket ogsaa er arvet af hendes Søn,
som nu lever paa Stedet« Kier

3 Børn (1). Mette g. til 24 B.

Peter Hansen, (Søn)

f. 1775 8. 1. »Han forener Moderens
Sjæl med Faderens Sagtmod og er en
af de ypperligste Mænd i Sognet« Kier
d. 1827 14. 6.

g. 1803 27. 10.

Ellen Bruhn, 23 A, f. 1779 5. 8.

d. 1825 5. 2.

5 Børn (5)

Gaarden blev solgt

1920: Udparcelleret

4 Børn (1)

Rasmus Hansen, (Søn)

f. 1704 døbt 8 p. Tr.

d. 1776 19. 9.

g. 1744 24. 11.

Mett Christensdr. fra Mjøs, Ris S.

f. ca. 1718

d. 1780 15. 2. 61 Aar

Ingen Børn

22 A.

22 A.

»Den større Gaard nordvestligst i Byen« (1820)

2 Otting Bondejord, senere Fæstejord, gottorpsk.

Jep Nielsen, Jb. 1609

d. før 1620

g. Leene Jepes (?)

f. ca. 1538

d. 1638, begr. 10. 1. 100 Aar

Christen Jepsen, (form. Søn) Kirkevæрге

1615, har 2 Ott. Bondejord

f. ca. 1576

d. 1640, begr. 3. 7. 64 Aar

g. ?

Jep Christensen, (form. Søn)

Meyer 1641, 2 Ott. Bondejord

f. ca. 1611

d. 1659, begr. 7. 7. 48 Aar

g. Anna, f. ca. 1613

d. 1659, begr. 30. 12. 46 Aar

1 Datter (d. 1660, begr. 5 p. Epif.) »Foræl-
drene levet i Ægteskab 9 Aar uden
Børn« Kb.
Slægten uddød i Krigsaarene

Jacob Brodersen Frys, nævnes i Cat.
anim. umiddelbart efter foregaaende.
Han er form. en Friser, som er ind-
vandret hertil. Hans Hustru hed Oude.
De anføres begge som døde i Cat. anim.,
men deres Navne findes ikke i Døds-
registret. de er derfor form. død mel-
lem 1661-73 (Lak.)

I Cat. anim. nævnes to Børn: Maren Peders-
datter og

Hans Pedersen, (Søn) i Kb. kaldes han

- 22 A. ogsaa Hans Friis, i tyske Kilder Hans
Frees (Zustand 1685)
f. ca. 1613
d. 1698, begr. 8 p. Tr. 55 Aar
g. 1666 25. 11.
Zitzell Hansdatter fra Gjenner
f. ? ikke her
d. 1672, Lak. i Dødsreg.
g. II 1672 21. 7.
Anna, »sal. Laur. Officersens Enke af Aaben-
raa, som var sal. Jes Pedersens Datter
af Hovslunde«
f. 1632
d. 1706, begr. 2. Adv.
3 Børn i I Ægtesk. 2, i II
Peder Hansen Friis, (Søn)
f. 1673, døbt 5. 11.
d. 1711, begr. Exaudi
g. 1705 10 p. Tr.
Bodel Pedersdatter fra Soes, Ris S.
f. ca. 1675
d. 1752, begr. 2 p. Tr. 77 Aar
g. II 1713. 2 p. Epif.
Jakob Christensen fra Jarup
f. ?
d. 1773 7. 8.
3 Børn i I Ægtesk. (1), 3 i II
Ann (f. 1707) g. til 21 A, Hans (f. 1709)
overtog 23 B. Peder J. (f. 1716) g. til 25
Bodel Jakobsdtr. (Datter af II Ægteskab
og altsaa ikke af den gamle Slægt)
f. 1713, døbt 6 p. Tr.
d. 1791 28. 10.
g. 1737 4. 7.
Jørgen Jørgensen fra 22 C
f. 1703 døbt 10 p. Tr.
d. 1788 19. 2.
- 7 Børn (3), Peder købte 47 B.
Chresten til 31 C.
Jakob Jørgensen Friis, (Søn)
f. 1739. 3. Adv.
d. 1823 1. 1.
g. 1771 28. 6.
Anna Andersdatter fra 23 A.
f. 1740, døbt 17 p. Tr.
d. 1775 19. 6. »Den største Korsdrager
jeg nogensinde har set« Kb.
g. II 1776 i Agerskov
Ellen f. Rasmusdatter fra Agerskov
f. ca. 1752
d. 1808 30. 1. 56 Aar
I I Ægteskab 1. (dødf.) Barn, i II 10 (7)
Børn, Rasmus (f. 1789)
ejede en Overgang 2 C.
Bodil Jakobsdatter Friis, (Datter)
f. 1779 25. 6.
d. 1802 1. 1.
g. 1798 8. 11.
Jep Petersen fra Kassø, Hjordkær S.
(Søn af Peder Jørgensen i K.)
g. II 1802 3. 12.
Marine, Datter af Christen Matzen Holdt
fra Løjt kirkeby og Hustru Karen
Madsdatter fra Halk
d. paa Strandelhjørn Mark 1820
2 Børn (2) i I Ægteskab, 3 (1) i II
»Jep Petersen gik Fallit 1818 og kom
bort fra Sognet. Den gamle Jakob Friis
mistede sit Aftægt. Der var 2000 Mk.
Restancer« Kier
* * *
Regel Lorenzen, »købte Gaarden
for Restancerne«
Siden mange Ejere, Gaarden udparcelleret.

22 B.

22 B.

- I 1/2 Otting Fæstejord, gottorpsk. Om Gaardens Oprindelse henvises til 23 B.
»Den mellemste mindre Gaard norderst i Byen« Kier. Gaarden var øde indtil ca. 1698.
Hans Hansen Bomskov, T. 1698. Jb. 1704
f. 1667
d. 1740, begr. 3. Juledag, 73 Aar
g. 1702. 4 p. Tr.
- Ellen Hansdatter i Jarup,
f. ? ikke her
d. 1742, begr. 26 p. Tr. 69 Aar
2 Børn

- Hans Hansen Bømskov, (Søn)
 f. 1703, døbt Trinit.
 d. 1782 24. 8.
 g. 1732. 22 p. Tr.
 Gunder Christensdatter fra Strandelhjørn,
 Bevtøft S.
 f. ca. 1701
 d. 1769 9. 2., 67½ Aar
 4 Børn. Ann g. til 12 A (Niels Hansen)
- Hans Hansen Bømskov,
 f. 1733, døbt 2. Adv.
 d. 1773 8. 2., ugift
 »En stor Korsdrager, fik et Slag, da
 han var 7½ Aar gammel og Epilepsie
 da han var 15 Aar, som han siden
 maatte bære indtil sin Dødsdag.« Kb.
- Ellen Hansdatter (Soster)
 f. Kier: 1739, døbt 19 p. Tr.
 d. 1811 27. 2.
 g. 1761 14. 10.
- Jens Jensen Meyland fra Rangstrupgaard,
 Agerskov S.
- d. 1801 1. 5. 22 B.
 9 Børn (4) Gunder g. 1786 til 16 C.
 Ellen Jensdtr. (Datter)
 f. 1773 31. 3.
 d. ?
 g. 1797 3. 11.
 Anders Knudsen fra Moltrup S. (Søn af
 Knud Andersen fra Skovlundgaard
 i Moltrup)
 f. 1774 6. 12.
 d. 1805 9. 6.
 g. II 1809 20. 5.
 Peder Rasmussen fra Hjordkær S.
 f. i Taagholm, Søn af Rasmus Hansen
 i Taagholm og Hustru
 Abigail Jesdatter fra Søes
 4 Børn (3) i I Ægtesk.
 Familien solgte Gaarden i 1815 og tog
 til Kvorp i Ravsted S.
 Lave Lavsen fra Brunde købte Gaarden,
 1920: Udparcelleret

22 C.

22 C.

- 2¼ Otting Bondejord, senere Fæstejord (gott.)
- Powel Hansen, 1597 og Jb. 1609
 form. d. 1629, begr. 6. 6. 70 Aar
 »Poul Hansen Smed«
 g. Anne, d. 1655, begr. 1. 11. 74 Aar
 Mette Poul Smeds, (Datter)
 f. ca. 1614
 d. 1691, begr. 21. 9. 77 Aar
 g. Christen Madsen, (Meyer 1641, 2¼ Ott.)
 fra 21 A f. ca. 1608
 d. 1691, begr. 14. 5., 83 Aar.
 »En god gammel Mand« Kb.
- 5 Børn. Zitzel g. 1674 Casper Caspersen fra
 Slesvig, de fik senere 5 A.
 Marren g. 1667 til 38 A.
 Kiersten g. 1670 til 23 A
- Anna Christensdtr. (Datter)
 f. 1651 (Lakune, men nævnes i Cat.)
 d. 1690, begr. Palm. 13. 4. 39 Aar
 g. 1672 1. 12.
- Jørgen Pedersen fra 2 D (Jb. 1704)
 f. 1644, døbt 25. 9.
- d. 1705, begr. 2 p. Epif.
 g. II 1690 29. 10.
 Abel Pedersdtr. fra 30 B
 f. 1667, døbt 17. 7.
 d. 1738, begr. Quasimodo
 g. II 1708 3 p. Tr.
 Hans Lauritsen Andholm, fra Nr. 12 (T. 1721)
 f. 1669, døbt 13. 1.
 d. 1724, begr. 12 p. Tr.
 2 Børn i I Ægteskab, 5 i II (2), 1 i III
 Jørgen, f. 1703 g. til 22 A.
 Karen f. 1709, til 24 B.
 Peder Jørgensen, (Søn) men ikke
 i Slægt med den gamle Familie
 f. 1697, døbt Xi Himmelf.
 d. 1771 14. 6.
 g. 1729, Mariæ Bebudelse
 Ellen Pedersdatter fra 23 A
 f. 1704, døbt 1. p. Tr.
 d. 1776 8. 10.
 5 Børn, Hans g. 1761 til 21 B

- 22 C.
 Jørgen Petersen, (Søn)
 f. 1731, døbt 1. 7.
 d. 1805 11. 4.
 g. 1765 12. 6.
 Maren Nisdatter fra Lunderup, Ris S.
 f. 1745
 d. 1830 18. 7.
 6 Børn (1) Maren g. 1800 til 23 A
 Ellen g. 1801 til 23 B
 Rasmus g. 1808 Anna Bartrum-
 sen fra 1 A, overtog 2 C.
 Peter Jørgensen, (Søn)
 f. 1767 12. 12.
 d. 1829 20. 7.
 g. 1799 18. 10.
 Gunder Bruhn fra 23 A
- f. 1772 31. 12.
 d. 1815 10. 7.
 »En ypperlig Kone« Kier
 »Denne Mand er en mild og brav
 Mand og Konen er det i endnu højere
 Grad, og dertil meget blid og sagtmo-
 dig og gudfrygtig.
 Hun glemmes aldrig« Kier
 1 Søn
 Jørgen Petersen, f. 1800 14. 7.
 g. 1826 1. 11.
 Kjestine Maria Sørensen fra Raved,
 Bjolderup S.
 f. 1801 10. 7.
 8 Børn (1)
 1920: Udparcelleret

23 A.

23 A.

- 2 Otting gottorpsk Fæstejord.
 7 Børn (?)
 Anna Andersdtr. (Datter)
 f. 1683, døbt 16. 10.
 d. 1732 1. 11.
 g. ? ikke her
 Peder Jessen, Ejer i T. 1707
 f. ca. 1669, ikke her
 d. 1729, begr. 10 p. Tr. 60 Aar
 4 Børn, Ellen g. 1729 til 22 C.
 Kiersten g. 1738 til 1 B.
 Jes fik Gaarden Nr. 3
 Anders Pedersen, (Søn)
 f. 1707, døbt Judica
 d. 1781 27. 2.
 g. 1738 31. 7.
 Kela Pedersdtr. fra Abkjær, Vedsted S.
 f. ca. 1715
 d. 1743, begr. Jubilate, 28½ Aar
 g. II 1744 1. 7.
 Gunder Andersdatter fra Bevtoft, Dtr. af
 Anders Ludvigsen i B.
 f. ca. 1719
 d. 1759, begr. 2. Adv., 40 Aar
 1 Datter i I Ægteskab g. 1771 til 22 A.
 1 Søn i II
 Peder Andersen, (Søn)
 f. 1746, døbt Misericordia D.
- Christen Jessen, 1597 og Jb. 1609
 d. før 1620
 Jes Christensen, (form. Søn)
 Meyer 1611: Mette Jesses
 f. ca. 1588
 d. 1640, begr. 22. 1. 52 Aar
 g. Mette, (nævnes i Cat. anim.)
 d. ? (1661-73)
 7 Børn (1)
 Christen Jessen, (Søn)
 f. 1622, døbt Reminiscere
 d. 1659, begr. 5. 9.
 g. 1647, Quasimodo
 Ellin Olufsdatter fra Bjerndrup
 f. ca. 1615
 d. 1659, begr. 19. 8. 44 Aar
 6 Børn (1)
 Slægten uddød i Svenskekrigen
 Anders Lauritsen, (Sml. p. 82)
 Overtog 1669 »ein wüster Staben«
 f. paa 31 A 1611, døbt 7. 2.
 d. 1727, begr. Circume
 g. 1670 21. 7.
 Kiersten Christensdatter fra 22 C.
 f. 1643, døbt 29. 11.
 d. 1699, begr. Misericordia D.

d. 1819 1. 1.
g. 1771 15. 8.
Kjestine Christensdr. fra 21 A
f. 1751, døbt 1 p. Epif. (Kiesten)
d. 1784 4. 4.
»Han havde været en god gammeldags
Bonde, der herskende havde forkastet
alt Nyt. Men han havde taalt megen
Sorg. En brav Mand, men af liden Fø-
lelse. Næppe en Taare randt ved hans
Borns Dod.« Kier

5. Børn (2) Gunder Bruhn g. 1799 til 22 C
Ellen Bruhn g. 1803 til 21 B

Christen Pedersen Bruhn. (Søn)
f. 1775 30. 1.
d. 1815 29. 8.
g. 1800 16. 10.

Maren Jørgensdatter fra 22 C.
f. 1769 28. 8.
Han var Kirkevæрге 1804-15. »En me-
get redelig og forstandig Mand« Kier

3 Børn (2)

Kjestine Bruhn, (Datter)
f. 1803 17. 4.

d. 1827 21. 12. 23 A.
g. 1822 2. 11.
Christen Jessen fra Lautrup, Uge S. Son af
Grmd. Jes Rasmussen og Hustru Mette
f. Christen Lauritzens D. fra Vippel
f. 1796 27. 7. i Tinglev S.
d. 1859 8. 3.
g. II 1834 6. 12.
Mette Dahm fra 23 B
f. 1812 29. 11.
d. 1891

2 Børn i I, 4 i II Ægteskab

Christian Jessen Bruhn, »udflyttede
en Gaard til Osten i Marken»
f. 1823 1. 8. g. I 1862 26. 6.
d. 1875 19. 3. »Han var en meget
begavet og hojagtet Mand« Kb.

Mette Kjestine Andresen fra Uge
f. 1832 22. 5.
d. 1865 6. 3.
g. II Maren Asmussen fra Uge
f. 1839 20. 9.
d. 1918

1920: Chresten Jessen Bruhn (Søn)

23 B.

23 B.

Denne Gaard og 22 C var indtil 1757-60 to selvstændige Gaarde a 2¼ Otting Bonde-
jord. Efter Krigsaarene laa de begge øde, senere deltes de i tre Gaarde, saaledes at hver
fik 1½ Otting, som nu forandrede til Fæstejord. — De benævnes her 22 B, 22 C, 23 B.

Peder Jessen, 1597 f. ca. 1664
d. 1737, 73 Aar

Jon Pedersen, Jb. 1609. 2¼ Ott. Bondej.
d. 1659, begr. 11. 12.

Peder Mikkelsen, Meyer 1641, synes at
have ejet denne Gaard, men han fin-
des mærkværdigvis ikke i Cat. anim.
Hans Navn nævnes heller ikke i Døds-
registret. 1660 14. 1. begravedes »Mer-
rit. sal. Peder Mikkelsens Hustru
i Jarup, 50 Aar«

Gaarden øde efter Svenskekrigen
1692 omtales »Peter Michelsens 2½ Ott.wüst«

*

Hans Nissen, Jb. 1704 »wüst angenom-
men« I T. kaldes han
Hans Nissen Friis

Bodel Lasdatter fra 37 B
f. 1682, døbt 13. 12.
d. ? (ikke i Dødsreg.)

4 Børn i I Ægteskab (1) I i II

Nis Hansen. (Søn)
f. 1698, døbt 5 p. Tr.
d. 1754 i Gjenner
g. 1727 11 p. Tr.

Anna Christensdatter fra Sommersted
d. i Gjenner 1782 21. 6., 91 Aar
Konkurs ca. 1732 (Sml. R. Mejborg: Nordi-
ske Bøndergaarde, Bind I, Slesvig, Tillæg p.28)

23 B.

*

Hans Pedersen Friis,

f. paa 22 A 1709. døbt 1 p. Tr.
d. 1762, begr. 2. S. efter Paaske
g. 1737 24. 7. i Ris

Ingeborg Pedersdatter født i Djernæs.

Hoptrup S.

f. 1713 3. 2. d. 1801

Hun var Sognets Jordemoder

i mange Aar. Jfr. p. 141

2 Børn

Bodil Hansdtr. Friis, (Datter)

d. 1769 5. 9., 32 Aar

g. 1761 23. 6.

Oluf Jensen, fra Billund, Jægerup S., Søn
af Jens Wollesen og Hstr. Kjesten. Ind-
siddere i Billund. (Jens W. var

indvandret fra Jylland)

f. 1730 2. 2.

d. 1802 20. 8.

g. II 1770 10. 8.

Anna Pedersdatter fra 27 B

f. 1736. døbt 19 p. Tr.

d. 1778 14. 7.

g. III 1779 2. 7. Mette Hansdatter fra 20 B.

f. 1717 24. 11.

d. 1788 3. 2.

g. IV 1790 23. 11.

Marie Kjestine Greises Enke fra

Vejbol, Vedsted

I I Ægteskab 1 Søn Hans O. Friis, se Nr. 25

II Ægteskab 3 Sønner. Jens Olufsen over-
tog Jaruplund, se Nr. 32

Peder Friis, d. til Sos for 1802

Chr. Friis var ogsaa til Sos. »von
dem man jetzt nichts weiss« (1802)

I III Ægteskab 1 Sønner og et dødt Barn

Hans Lauritsen Damm, se nedenfor

De andre Sønner g. i Hellevad og Vedsted

Ved kgl. Resolution af 24. 3. 1783 fik Oluf

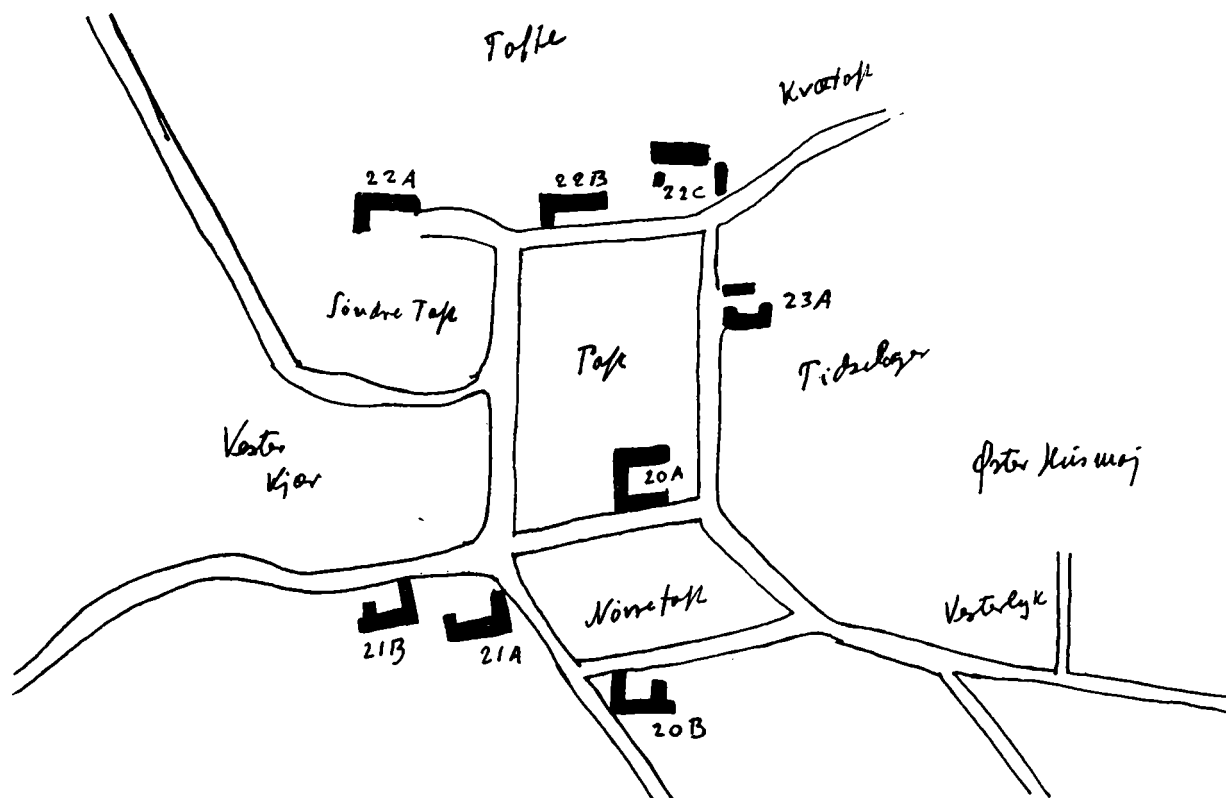
Jensen »af kgl. Kasse en aarlig Hjælp
til sine 7 Sønners Opdragelse, indtil
disse har naaet det 14. Aar.« I 1786

født en 8. Søn, og Amtshuset under-
støttede Mandens fornyede Andragende,

da »er sich bei einer zahlreichen Fam-
ilie nur in mittelmässigen Umstän-
den befindet«. Af hvert Barn fik han 2

Rdlr. aarlig, indtil Barnet var fyldt 14
Aar. (Rentekammerets tyske Resolutio-
ner 1786, Nr. 156)

Oluf Jensen overtog i 1782 Gaarden Nr. 32

Jarup ca. 1820

(Jaruplund) men beholdt ogsaa sin tidligere Gaard i Jarup.
 Hans Lauritzen Damm, (Søn)
 Saaledes i Daabsregistret, ellers kaldes han H. Olufsen D.)
 f. 1780 9. 1.
 d. 1867 6. 2. »hos Dattersønnen
 Hans Jessen«
 g. 1801 29. 10.
 Ellen Jørgensdatter fra 22 C.

f. 1771 3. 11.
 d. 1855 14. 2.
 6 Børn (1)
 Metta Dahm, f. 1812 blev g. til 23 A.
 Hendes Søn Hans Jessen (Bruhn) overtog 23 B
 Hans Jessen, f. 1831 19. 12.
 d. 1905
 * *
 1920: Rasmus Christensen, (delvis udpare.)

Nr. 24. Tyrholm.

2 Otting kgl. Fæstejord. (foruden hvad der er købt til fra Strandelhjørn i Bevtoft Sogn)
 »Efter et Tingsvidne fra 1480 tilhørte disse Steder Klostret i Lygum.« (v. Schröders Top. oversat af Chr. Wollesen p. 485) 1583 var T. i Melchior Rantzaus Eje (Sønderjyds Aarb. 1889, 177), senere i Hertug Hans' Eje.

24 A.

24 A.

1 Otting. »Den østre, men siden 1805 den søndre Gaard.«
 Peder Tyrholm, Jb. 1609
 Peder Nissen, Jb. 1629.
 form. identisk med ovennævnte
 f. ca. 1560
 d. 1631, begr. 9. 2. 74 Aar
 g. Karen, f. ca. 1576
 d. 1628, begr. 10. 1. 52 Aar
 g. II Jing, f. ca. 1595
 d. 1659, begr. 12. 12. 64 Aar
 g. II Hans Hansen,
 d. 1659, begr. 13. 7. 56 Aar
 ode efter 1660
 * *
 Hans Christensen, Cat. anim., nævnes
 1681 i Indberetn. om Bøndernes Tilstand i II. Amt
 f. ?
 d. ? ikke i Dodsreg.
 g. I 1663 28. 6.
 Heilvig, Hans Degns Datter i Hellevad
 d. ca. 1665 (Lakune i Kb.)
 g. II 1668 23. 10.
 Ingeborg Christensdatter fra Hønkys
 f. ca. 1641
 d. 1711, begr. 22. 7. 70 Aar
 1 Barn i I Ægteskab, 6 i II
 Christen Hansen, (Søn)

f. 1670
 d. 1715, begr. 16 p. Tr.
 g. 1711
 Bodel Rasdatter fra Kassø, Hjortkær S.
 d. 1713, begr. Set. Hansdag
 g. II 1714 Maria Bebud.
 Anna Knudsdatter fra Klovtoft, Hellevad S.
 f. ca. 1686
 d. 1755, begr. 16 p. Tr.
 g. II 1716, 20 p. Tr.
 Poul Lauritsen fra Klovtoft
 f. ca. 1682
 d. 1728, begr. Jubilate. 46 Aar
 g. III 1730 21 p. Tr.
 Mads Nissen fra 39 A
 f. 1697, døbt 24. 1.
 d. 1782 8. 6. 85 Aar
 1 Barn i I Ægteskab (1) 2 i Bodels I
 Ægteskab, 2 i II
 Christen Paulsen, (Søn)
 »Gaardmand og Smed«
 f. 1717, døbt 25 p. Tr.
 d. 1796 30. 5.
 g. 1745 14. 10.
 Ellen Jensdatter fra 39 A
 f. 1718 døbt Palmar.
 d. 1782 13. 9.

24 A. 8 Børn (5), Kjesten g. 1771 til 23 A

Paul Christensen, (Søn)

f. 1748, døbt 17 p. Tr.

»Paul Chr. blev efterhaanden rig, saasom han var en duelig Klejnsmed og han drev sin gode Gaard vel, saa tiltog han i Velstand« Kier

d. 1812 22. 4.

g. 1777 13. 11.

Anna Bertramsdatter fra 1 A

f. 1755 døbt 20 p. Tr.

d. 1786 28. 6.

4 Børn (1)

Bertram Paulsen, (Søn)

f. 1779 11. 12.

d. 1808 10. 10.

g. 1808 6. 2.

Ester Pedersdatter (Fries) fra 21 A

f. 1779 29. 3.

d. 1812 10. 1. i 21 A, hvortil hun kom tilbage efter Mandens Død

Ingen Børn

Ellen Paulsdr. (Søster) Arvede

Tyrholm efter Broderens Død

f. 1778 21. 8.

d. 1812 15. 11.

g. i Ris

Iver Nissen fra Ris, Søn af Nis Iversen

i Lunderup og Hustru Abel f. Andersdatter fra Tyrholm 21 B

f. 1767 25. 3. i Lunderup

d. 1838 17. 10.

4 Børn

Nis Nissen, (Søn)

f. 1814 27. 1.

d. 1895

g. 1846 6. 11.

Ingeborg Christensen fra Nr. Hostrup,

Egvad S.

f. 1821 18. 1. i Dybbøl S.

d. 1881

8 Børn (1) mindst 1 af dem kom til U.S.A.

Bertram Paulsen Nissen, (Søn)

ugift. Solgte Gaarden og tog til Haderslev

24 B.**24 B.** 1 Otting

Hans Knudsen Tyrholm. Jb. 1609 og 29

f. ca. 1562

d. 1642, begr. LX. 80 Aar

g. Bodel. f. ca. 1579

d. 1659, begr. 2. 8. 80 Aar

Niels Hansen, (Søn)

f. ca. 1607

d. 1659, begr. 22. 8. 52 Aar

g. 1647. Set. Hans

Gunder Hansdatter fra Strandelhjørn,

Bevtoft Sogn

f. ca. 1617

d. 1659, begr. 24. 11. 42 Aar

2 Sønner (d. 1659)

Slægten uddød 1659

* * *

Anders Simonsen, (Saaledes kaldes han i Kb. i tyske Kilder Andres Simmensen, se nærmere under 24 A)

kom hertil fra Løgumkloster

f. ca. 1631

d. 1711, begr. LX. 80 Aar

g. 1664 11. 9.

Anne Christensdr. fra Ellehus (Elffue Hus) form. Højsl S.

f. ca. 1635

d. 1717, begr. 17. 3. 82 Aar

4 Børn (1) Marren g. til 15 A.

Simon Andersen, (Søn)

f. 1666 døbt 1. 5.

d. 1719, begr. Xi Himmelf., 53 Aar

g. 1691 16. 9.

Kiersten Jessdatter fra 15 A

f. 1668, døbt 8. 7. (Hun var Efterkommer af den tidligere Slægt paa 24 B.)

d. 1751, begr. 1 1. 1752

9 Børn, Ann. f. 1692 g. 1721 til 15 C. (d. 1722)

Anders Simonsen, (Søn)

f. 1696, døbt 7. 2.

d. 1765 9. 7.

g. 1731, 11 p. Tr.

Karen Hansdatter Lauritsen fra 22 C.

f. 1709, døbt 13. 11.
 d. 1797 17. 1.
 7 Børn, Simmen, f. 1732. g. til en Gaard i Skovby, Vedsted S., hvor han blev Stamfader til en Slægt
 Abel, f. 1738, g. Nis Iversen, Gmd. i Lunderup. Ris S. se 24 A
 Hans Andersen I, (Søn)
 f. 1734, døbt 3. Paaskedag
 d. 1795 29. 5.
 g. 1766 16. 10.
 Bodil Hansdatter, Korsbjerg. 46 A
 f. 1744, døbt 4. Advent
 d. 1815 22. 3.
 9 Børn (2) Karen g. til 25, Anne Cathrine g. til 32. Svenne se Nr. 25
 Anders Hansen, (Søn)
 f. 1775 4. 8.
 d. 1842 31. 7.
 g. 1796 1. 7. Mette Hansdtr. fra 21 B.
 f. 1768 29. 11.
 d. 1800 25. 8.

g. II 1801 15. 10.
 Maren Jepsdatter Korsbjerg, fra 41 A
 f. 1776 1. 11.
 d. 1837 8. 5.
 2 Børn (1) i I Ægteskab, 4 (3) i II
 Anna, f. 1804, g. til 20 A
 Hans Andersen II, (Søn)
 f. 1797 5. 4.
 d. 1868 20. 8.
 g. 1829 1. 5.
 Christine Hoyer, fra 31 B.
 f. 1808 21. 2. d. 1880
 10 Børn (3) Mette Marie g. 1857 til 30 B.
 Anker, f. 1841, Grmd. i Ris
 Johanne Christine, f. 1846, g. til 17 C
 Anders Hansen Andersen, (Søn)
 f. 1830 21. 4.
 d. 1913
 g. Botilde Bertramsen 41 A
 f. 1839 12. 1.
 d. 1913
 1920: Hans Andersen (Søn)

25. Kopsholt.

25

I 16. Aarh. hertugelige Jagtstation (Jb. 1609)

2 Otting gott. Fæstejord.

Nis Brun, Jb. 1535. Herredsfoged over Sdr. Rangstrup H.
 Jeronimus Nissen, (Søn?) nævnes 1574 i et Tingsvidne fra Hovslund. Nævnes 1597 som Ejer af K. Tolvmænd ved Kirken 1615
 f. ca. 1538
 d. 1630, begr. 30. 1. 92 Aar
 Hans Hieronymussen, (form. Søn) fæstede K. 1614. Fæstebrev udstedt paa Gottorp 1615, 21 Rdlr. i Specier
 f. ca. 1589
 d. 1659, begr. 12. 9., 70 Aar
 g. ca. 1614, Kela,
 9 Børn (5)
 Gaarden øde efter Krigen 1657-59
 * * *
 Jep Bendixen, nævnes i Cat. anim. hans Hustru Ann Jeppis kaldes »en Engelsk Quinde«

Peder Nissen, nævnes 1688
 Niels Jakobsen, han og Peder Nielsen ejer hver en Gaard i K. 1690 (T)
 f. paa 6 C 1664, døbt 14. 8.
 d. i Rovbjerg 1721
 g. 1687 27. 11.
 Syndit Brun, Datter af
 Degn Erich Brun Nr. 8
 »Han var Strømpehandler (Sml. p. 73) Da han en Nat i Kiel drømte, at der var Tyve hjemme i Kopsholt, som plagede hans Hustru slemt, rejste han hjem, og det viste sig, at der virkelig havde været Tyve. Paa hans Hustrus Bøn byttede han Gaard med Andreas Jensen i Rovbjerg.« Kier
 Jb. 1704 nævner to Gaarde, som beboes af Jes Pedersen og Andreas Jensen (A. J. død i K. 1708, begr. 5 p. Tr., 43 Aar)
 * * *

- 25 Peter Petersen, Eneejer 1709 (T.) 1728
 kaldes han »unvermögend«
 f. ca. 1678
 d. 1764, begr. 13. 12. 86½ Aar
 g. I 1708, 20 p. Tr.
- Mette Pedersdr. fra Gaardeby, Tinglev S.
 d. 1722, begr. 26 p. Tr., 48 Aar
 g. II 1724 I. 11.
- Merret Jepsdatter fra Kliplev
 f. ca. 1699
 d. 1726, begr. 1. 11.
 g. III 1728, 24 p. Tr.
- Marren, Hans Dams Dtr. fra Hjolderup.
 Hjordkær S.
 f. ca. 1690
 d. 1760, begr. 5 p. Tr., 70 Aar
- I I Ægteskab 5 Børn (3)
- Anna Pedersdr. (Datter)
 f. 1715, døbt 9 p. Tr.
 d. 1790 13. 4.
 g. 1738 24. 4.
- Peder Jakobsen (Friis) fra 22 A.
 f. 1716, døbt 1 p. Epif.
 d. 1780 16. 10.
- 10 Børn (6) En Søn og en Datter blev gift
 i Horsbyk, Egvad S.
 En Datter Mett (f. 1734) blev i 1780 g.
 med Niels Jensen fra Bregninge paa
 Taasinge. »Ved Contract skal hun, som
 har en vissen højre Haand og Arm, have
 Hus og sit Livs Ophold ved Gaarden
 til hendes Død. 1790 skal Jakob (Bro-
 deren) have givet hende 400 Mk. for
 hendes Aftagl, og de skulde have kjøbt
 Huus af Jes Bjerg eller hans Søn Jep
 Jessen og skulde have et Stykke Land
 ved Præstens Land ved Haverslund
 Mark at sætte Huuset paa, men Tolv-
 mændene er derimod, da Kjøpsholts
 Ejere alene skal forsørge hende og ej
 Sognet.« Kb. 1790
- Manden bar Tilnavnet Kukmand, og det
 Hus de fik (med Jord fra Nr. 4) kom
 til at hedde Kukhuset
- Jakob Pedersen Friis, (Søn)
 Kaldes ogsaa Jakob Kopsholt
 f. 1741, døbt Miseric. D
- d. 1813 18. 11.
 g. 1768 17. 6.
- Mette Hansdatter fra Hovslund
 (Kaadner Hans Rasmussens Datter)
 f. 1746, døbt 14 p. Tr.
 d. 1820 17. 2. »Hun var god og mild
 elsket ligesom hendes ældre Broder
 Hans Johansen« Kier.
- Ægteskabet barnløst
 Gaarden solgtes til Hans Olufsen (Friis) fra
 Jaruplund, Hovslund (En Slægtning)
 Hans Olufsen Friis, (Fra 23 B)
 f. 1766 26. 3. paa 23 B
 d. 1821 27. 4.
 g. 1790 15. 10.
- Karen Hansdatter fra 24 B
 f. 1767 9. 9.
 d. 1836 18. 2. Ægtesk. var barnløst
- Hans O. Friis solgte i 1818 Gaarden til Svo-
 geren Svenne Holm fra 21 B (g. 1818
 29. 8. Anna Christine Jesdr. fra Hors-
 byk) Han overlod i 1820 igen Gaarden
 til den forrige Ejer, Svenne Holm d.
 i K. 1853 10. 1. (Suicidium, begaaet i
 Drukkenskab)
- Hans Jensen (Friis) Den forrige
 Ejers Broderson, fra Nr. 32
 f. 1796 8. 5. paa 32
 d. 1830 20. 9.
 g. 1822 15. 11.
- Mette Ankersdr. Schmidt fra 20 B
 f. 1798 20. 7.
 d. 1884 10. 2.
- Hans Jensen roses af Kier som en sjælden
 dygtig, initiativrig og arbejdsom Mand.
 I de faa Aar han havde K. opdyrkede
 og kultiverede han en Mængde Jord,
 anlagde et Teglværk m. m. Efter hans
 Død nybyggede Enken Kopsholt og
 skabte en moderne Gaard, som Folk
 kom langvejs fra for at se. Særlig Stal-
 den gjaldt for en Seværdighed, idet
 Mette Friis havde ladet den bygge ef-
 ter helt nye Principper. (ca. 1835)
- 8 Børn (4), 3 Gange Tvillinger
- Jens Jensen Friis, (Søn)
 f. 1824 5. 12. d. 1904

g. 1816 16. 10.

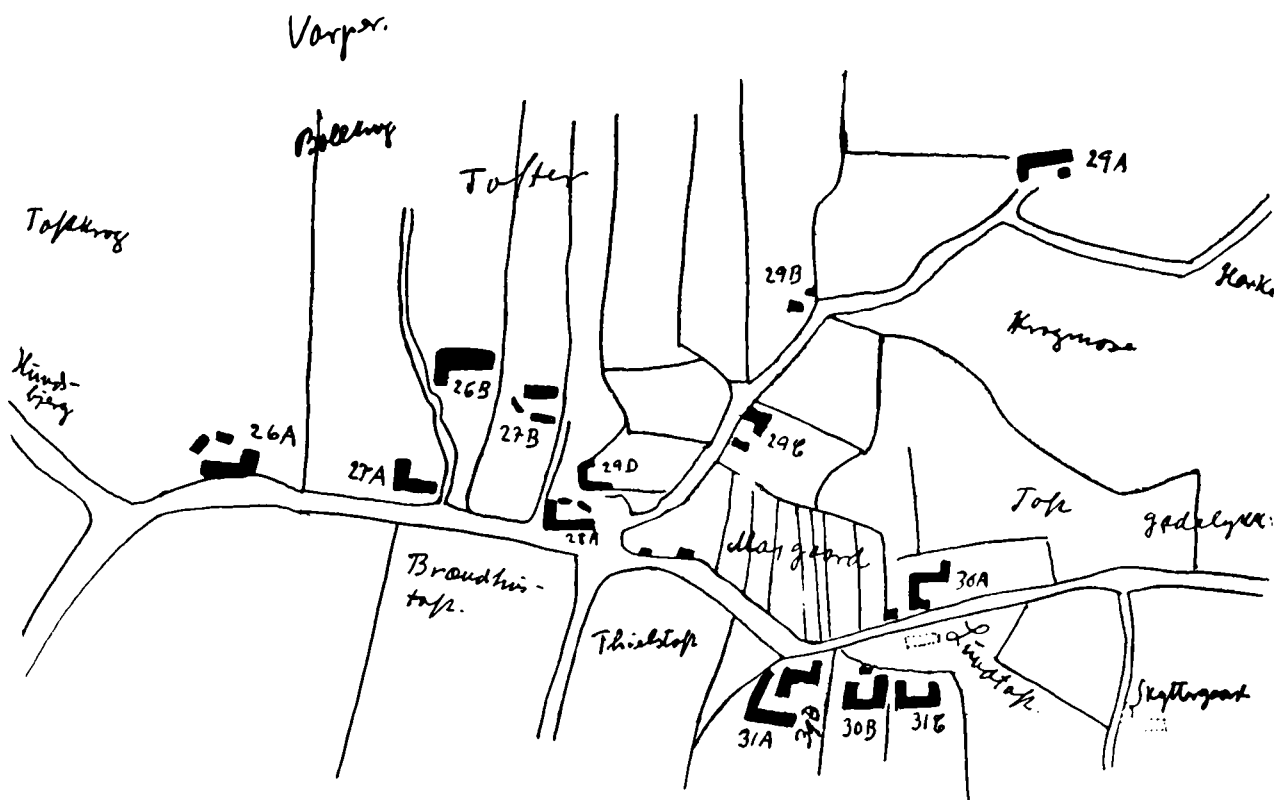
Ellen Kjestine Rossen fra Mjøl's, Ris S. Dtr.
af Grmd. Jes Jepsen R. og Hstr. Anna
Kjestine f. Jessenius Branderup
f. 1822 12. 9.
d. 1903

Jens Friis, drev Kvæghandel i den

store Stil og var kendt i Hertugdøm-
merne og særlig paa Fyen, hvor han
solgte alle de bedste røde Kvier, han
kunde opdrive. I Landbrugskredse var
han landskendt. (Kopsholt-Malkerace)
1920: Hans Jensen Friis (Søn)

HOVSLUND

40 Otting. Deraf $35\frac{1}{4}$ Otting fyrstelig gottorpsk og $4\frac{1}{4}$ Adelsgoods (Stavnen Nr. 34)
16 gott. Gaarde, 2 (siden 3) adelige Fæstegaarde.

Hovslund omkring 1815

26 A.

$3\frac{1}{2}$ Otting Bondejord (1701 Fæstejord).

Ifølge Jb. 1609 havde denne Gaard visse Rettigheder i gamle Dage, den var fri for Tjenerer. »alleswegen Haberschlundt Holtzes, da er (Ejeren) auff das grobe wildt Achtung geben muss.«

Nis Lauritzen, nævnes 1597 som Ejer
(Aabenraa Amtsregnsk.) Jb. 1609:

f. 1623, begr. 4. Adv. 48 Aar

g. ?

Nis Lorenzen

Laurtz Nissen. (form. Søn) nævnes

f. ca. 1575

1641 Cat. anim., Meyer

- 26 A. f. ca. 1605
d. 1658. begr. 5. 2. 53 Aar
g. Merrit, f. ca. 1611
d. 1675. begr. 15. 8. 64 Aar
5 Børn (1), Kela g. til 17 A, Marren til 34 A
Peder Lauritsen, (Søn)
f. 1639 døbt 20. 3.
d. 1700 eller 1704, begr. 1704, L.
g. 1663 29. 11.
Marren, Jakob Jepsens Datter 34 B
f. 1647, døbt 15. 4.
d. 1719. begr. 4 p. Epif. 72 Aar
Det hedder om ham i Kb., at han »bleff af
de kgl. Soldater skuddt Anno 1700.«
Begr. Quinquagesima 1704. Maaske har
man først fundet hans Lig i 1704, ellers
maa han være blevet saaret i 1700 og
først død af sine Saar 1704.
(Sml. Sønnen Lauritz)
12 Børn (5) Lauritz d. 1700, begr. 11 p. Tr.
»Som bleff ihjelslaaet af Sol-
daterne oc bekom tre dødelige Wunder
paa sit Legem. Ætat. 26 Aar.« Kb.
Hans Pedersen, (Søn, nævnes som Ejer i
1704, Jb. ellers ukendt)
f. 1679, døbt 29. 5.
Maren Festes. Under dette Navn
optræder hun i Kiers Ann.
Kier kalder hende »Den kendte Maren
Festes, efter hvilken endnu et Sted i
Hovslund Skov hedder »Maren Festes
gammel Lyk.« Man har et Sagn om
hende, som omtaler hende saare ilde.
Ryttere, som laa i Kvarter her i den
Tid var meget fortrolige med hende,
og det gav Anledning til, at de skød
en Mand ihjel i Huset, som nok var
hendes Mand, og man mente, at hun
var Aarsag heri« Saavidt Kier
Sagnet taler forsaavidt Sandhed, som det ses
af ovenstaaende, at baade Manden paa
Gaarden og hans Søn i 1700 blev skuddt
af Soldaterne; hvem saa denne Maren
er, er uklart. Datteren M. kan det ikke
være, eftersom hun paa det Tidspunkt
kun var 7 Aar, det har vel snarere væ-
ret en ældre Søster, som har været
- Skyld i de to Mænds Død, Sagnet har
i saa Tilfælde forvekslet deres Navne.
Men samme Maren har i hvert Tilfælde
været berygtet, og mange Fortællinger
gik i Folkemunde om hende.
f. 1693, døbt 27. 12.
g. I 1708 19 p. Tr. med
Courasir Jes Nielsen
g. II 1712 25 p. Tr. Hans Hansen fra
Ensted S. Han maa have haft Festesen
som Tilnavn. (Han kaldes Hans Feste-
sen i Daabsreg. 1713)
I T. 1721 staar som Ejer
Hans Festesens Enke
g. III 1723 24 p. Tr. med Jens Peder-
sen. Ifølge Kier skal han have været
fra Ravsted S. og han blev kaldt Jens
Smed. 1725 rejste de til Terkelshol i
Tinglev S. (Kier, Ann.)
Ries, Amtsskriver i Aabenraa
1725 fordrev den berygtede Amtsskri-
ver Ries i Aabenraa baade Jens Smed,
Jep Juhl, Peder Norballe og Hans Lau-
ritsen fra deres Gaarde (Restancer) og
forenede alle disse Gaarde til en stor
Gaard, som stod.
»hvor nu i 1817 26 B er« (Kier)
1737 købte Mads Nissen paa 28 A Gaar-
den 26 A i Konkursen efter Amtsskri-
veren, den kostede 700 Mk. Hans Søn
Nis Madsen fik den.
Nis Madsen, (Søn) Amtsfuldmægtig 1764-71
f. paa 28 A 1713, døbt 1. Adv.
d. 1771 27. 5.
g. 1760 (Dato glemt i Kb.)
Gunder Rasmusdtr. fra 1 A
f. 1730, døbt 11. 10.
d. 1787 14. 4.
5 Børn, Jing og Mette levede som ugifte
hos Søsteren Ann g. til 28 A.
Gunder g. til 26 B.
Mads Nissen, (Søn)
f. 1763 7. 5.
d. 1841 28. 7.
g. 1796 11. 11.
Maren Juhl fra 30 A f. 1768 23. 6.
d. 1835 5. 8.

5 Børn. Gunder. f. 1797 20. 9.

g. til Brunde (Marcus Madsen)

Bodil g. til Nr. 33

Anna Marie g. til 34 Grønnebækgaard

Johanne g. til Nr. 3

Nis Madsen Nissen, (Søn)

f. 1806 1. 8.

d. 1875 12. 11.

g. 1833 15. 6.

Bodil Skovmand fra 30 A

f. 1811 3. 11.

d. 1839 24. 9. (Typhus)

g. II 1841 8. 10.

Kjesten Bruhn fra 1 B.

f. 1813 23. 1.

d. 1870 14. 3.

3 Børn (2) i I Ægtesk., 6 i II

Mads Nissen, blev Grmd. i Simmersted

Maren g. til Nr. 3

Anne Marie g. til 26 B.

Nis Madsen Nissen, (Søn)

f. 1849 11. 11. d. 1922

g. Bodil Petersen fra 27 B. f. 1841 15. 12.

1920: Mads Nissen (Søn) d. 1919

26 B. 3½ Otting Bondejord.

26 B.

Nis Nielsen. nævnes som Ejer i 1597

og i Jb. 1609

Nis Lorentsen, Meyer 1641

Antagelig har een eller flere af hans

Dotre 1641 haft Gaarden. Se nedenfor

f. ca. 1575

d. 1623, begr. 4. Adv. 48 Aar

g. Anna, f. ?

d. 1627, begr. 2. 11.

Kier har optegnet et Sagn vedr. Ejerne af

denne Gaard, — som var hans Føde-

gaard — to Dotre siger han, havde

denne Gaard efter Faderen, som var

død i Krigsaarene, en Dag kom der en

Frier fra Landsbyen Smedager, han

skal have heddet Marten Kallisen.

Marten Kallisen, (form. Svingersøn)

Nævnes som Ejer i Cat. anim.

f. ca. 1594

d. 1654, begr. 17. 1. 60½ Aar

g. Karen antagelig den foregaaende Ejers Dtr.

f. ca. 1610

d. 1691, begr. 11. 1.

g. II 1662 19. 10 med Sognefoged Mads

Martensen Nr. 1 A (Hun flyttede til 1 A)

5 Børn (1), Anna g. til 1 A

Mads Martensen, (Søn)

f. 1634, døbt 3. 8.

d. 1676, begr. 12. 4.

g. 1662 16. 11.

Marren, Mads Martensens Datter fra 1 A

f. 1613, døbt 1. 3.

d. 1718, begr. LXX

6 Børn (1 eller 2) Anna g. til 27 B.

Catharin, g. til Nr. 3

Bodel Madsdatter, (Datter, Hendes Mand

Hederider Ulrich Wulff nævnes som

Ejer i gott. Reg. 1692)

f. 1667, døbt 27. 1.

g. 1686 11. 2.

Ulrich Wulff, Hederider

De flyttede 1692 til Schwansen

Marten Madsen, (Broder)

f. 1665 døbt 5. 3.

d. 1701, begr. 1. Adv.

g. 1692 6. 11.

Anna, Hans Jessens Datter fra Hovslund

(Han var fra Brunde, Ris S.)

f. ca. 1671, form. i Brunde

d. 1744 18. 4. 73 Aar

Hans Jessen synes ogsaa at have haft denne
Gaard en Overgang

Anna Martens g. II 1703. 23 p. Tr.

Jep Juell, fra 27 A

f. paa 27 A 1675, døbt 11. 7.

d. 1755 begr. 3 p. Tr.

I 1725 fordrev Amtsskriver Ries ogsaa denne

Familie (Jfr. 26 A) Jep Juhl lejede Hus

til sin Familie i Hovslund og tog til

Holland, hvorfra han før i sin Ungdom

havde faret til Søs. Han sejlede paa

Nordhavet paa en Hvalfanger som Har-

punmester. Han skal have været en

meget velvoksen Mand, saa at Hollæn-

- 26 B. derne forundrede sig over ham. En gang kom han i Amsterdam ind til en Skomager for at bestille et Par Støvler, Skomageren saa paa ham og sagde: Vel, min Herre, saa skal vi først have Bud til Norge efter Træ til en Læst. Senere kom han velhavende hjem til Hovslund. Ann. III 169.
- Da han kom hjem, var Amtsskriverens Herredømme til Ende, og alle hans Ejendomme kom til Auktion. Ved den Lejlighed sagde Bønderne i Hovslund til ham: Kom saa, Jep, og køb din Gaard. Han fik den for 900 Mk. (Kier)
- 4 Børn i I. Ægteskab (1). 6 i II
Mads Martensen, f. 1694, kom til Elbjerg. Løjt Nis (f. 1709) »hatte mehrere Jahre in der königl. Leibwache gedient, denn er war ein Riese von Wuchs und schön von Ansehen und Haltung. Auf Verlangen der Schwester übernahm er die Verwaltung des Gutes« (Kier, Meine Reise durch das Erdenleben I 74)
- Maren Juel, (Datter)
f. 1706, døbt LXX.
d. 1775 29. 4.
g. 1737 27. 11.
- Peder Hansen Kier fra Søes i Ris S.
f. ca. 1701
d. 1751, begr. Reminiscere
g. II 1752 30. 11.
- Mads Hansen fra Hejsager, Halk S.
d. 1771 15. 1. 56 Aar gml.
- 6 Børn i I. Ægtesk. (2)
Jep Kier, f. 1749, »Blev vestindisk Kapitain i Amsterdam« Kier
d. i Surinam 1795
Hans Petersen Kier, (Søn)
- f. 1742, døbt 12. p. Tr.
d. 1787 3. 1.
g. 1771 12. 7.
- Jing. Hans Paulsens Dtr. fra 28 A
f. 1744 døbt 14 p. Tr.
d. 1775 12. 11. (Tidligere gift med Peder H. Skovmand i Gj. 40 C, som døde kort efter)
- 3 Børn (1)
Peder H. Kier, f. 1771 23. 12. Se Nr. 7 Sognepræst til Ø. Løgum 1802-34. Forfatter af Ø. Lygum Menigheds Annaler, Sognets Historie, Topografi, Sjæleregister m. m.
- Hans Hansen Kier, (Søn)
f. 1773 18. 9.
d. 1824 14. 12.
g. 1799 8. 11.
- Gunder, Nis Madsens Dtr. fra 26 A
f. 1768 21. 12.
d. 1829 8. 4.
- 3 Børn, Gunder Marie g. til 28 A
Hans Kier, (Søn)
f. 1803 6. 11.
d. 1862 18. 1.
g. 1852 9. 7.
- Else Marie Madsdtr. fra Skovlund i Ansager S. i Jylland
f. 1814
d. i Christiansfeld
- Ingen Børn
Hans Paulsen. (Søsterson, arvede 26 B)
f. paa 28 A. 1841 22. 3.
d. 1882 15. 6.
g. 1874 17. 4.
- Anna Marie Nissen, 26 A
4 Børn (2) Gunder Marie g. Peter Kjer fra 11 A
1920: Hans Paulsen, (Søn)
-
- 27 A. 2 Otting Bondejord, 1704 Fæstejord
Nis Hejselbjerg, Jb. 1609, d. før 1620
Nis Juel, den samme?
f. ? d. ? for 1620
g. Gy. f. ?
- d. ? (1660-73 Lak.) Nævnes i Cat. anim.
g. II Jep Lauritsen, d. efter 1660
- 6 Børn kendes
Anna (f. 1622) g. til 5 B

- Nis Jepsen Juel, (Søn)
f. 1632, døbt 14. 10.
d. 1684, begr. 3 Adv.
g. 1665 9. 4.
- Kela Jesdtr. fra Hovslund
f. ca. 1639, ikke her
d. 1727, begr. Misericordia, 88 Aar
- 6 Børn, Mett g. til 41 A. Jes, f. 1670, d. 1701
til Sos. »18 p. Tr. holden Ligprædiken
over Jes Juel i Hovsl. som døde til
Sos paa Rejse mellem Holland og Smyr-
na. Udi Brevet stod »Er ist over Bord
geworfen op de Hochte
von Cap Cru, ...« Kb.
- Hanna g. 1698 Hans Lauritsen i Hovsl.
Jep Juel g. til 26 B
Nis Juel g. til 31 A
- Gy Juel, (Datter)
f. 1668, døbt 11. 5.
d. 1729 9 p. Tr.
g. 1692 27. 11.
- Hans Hansen fra Rovbjerg (17 D?) Han
kaldes siden Hans Juel
d. 1717, begr. 1. Adv. Ø. Løgum var
da afspærret p. Gr. af Kvægsygen. »Lii-
get blev af Løgum Folcket modtaget
ved Bjerrum og Liigpr. holdtes først
25. 3. 1718.« Kb.
- 3 Børn (1), Ann g. til 31 B
- Kela Juel, (Datter)
f. 1695, døbt 31. 3.
d. 1724, begr. 2. Adv. (Fødsel)
g. 1721, 19 p. Tr.
- Peder Christensen, fra 47 B
f. 1692, døbt 14. 2.
d. 1758, begr. 2. Adv.
g. II 1725, 17 p. Tr.
- Maren, Jorgen Hejselbjergs Datter fra 14
f. Nr. 14 1700, døbt 26. 12.
d. 1771 30. 5.
- 1 Barn (dødf.) i I .Egtesk., 6 i II
Jorgen kom til Sos, siden g. til 30 A
Maleen, g. til 30 B
Nis, til Sos, Peder til Sos.
d. hjemme 1771
- Peder Christensen (Juhl) var Sandemand
(nævnes 1730 og 1746) »Vermögend« (1728)
- Christen P. Juhl, (Søn, men ikke 27 A
i Familie med den gamle Slægt)
Han var ogsaa Sandemand
f. 1726, døbt Epif.
d. 1790 3. 7.
g. 1765 10. 10.
- Bodil, Chresten Hansens Datter 30 B.
f. 1742, døbt 9. 7.
d. 1822 21. 1.
- 4 Børn, Maren g. til 31 A
- Chresten C. Juhl, (Søn) Sandemand
f. 1768 17. 5.
d. 1829 31. 12.
g. 1800 31. 10.
- Mette Nisdatter, Korsbjerg, 46 A
f. 1773 14. 7.
d. 1845 15. 2.
- 2 Børn, 1 Datter d. ugift
- Chresten Juhl, (Søn)
f. 1804 19. 12.
d. 1888 28. 7.
g. 1839 30. 11.
- Anne, Ebbe Jorgensens Datter fra Nr. 14
f. 1816 3. 6.
d. 1854 30. 8. (Hun kom ulykkeligt af
Dage ved at falde ned fra Kornløftet)
g. II 1858
- Pauline Christiane Schmidt, Dtr. af Kaad-
ner og Skipper Chresten S. i Gj.
(fra 38 B)
d. i U. S. A.
- 5 Børn (1) i I .Egtesk., 3 i II
Chresten Juhl (f. 1811) skulde have
haft Gaarden, men faldt ved Dybbøl
18. 4. 1864
- Mette g. til 14 B. Nis Juhl (f. 1851) ud-
vandrede til Californien, bor nu i Jarup,
Bodil, Anna og Chresten udv. til USA.
- Ebbe Juhl, (Søn) f. 1845 28. 2. d. 1940
g. 1888 14. 12.
- Marie Schmidt fra Gjenner (Slægten 38 B)
f. 1860 11. 8. d. 1920
- Sonnen Chresten Juhl, som skulde have haft
Gaarden, faldt 1915 22. 7. ved Vestfron-
ten. En Datter g. til 30 B.
- En anden Datter og hendes Mand har Gaarden
1920: Ebbe Juhl

27 B.

27 B. 2 Otting Fæstejord

Jens Mikkelsen, form. Ejer i 1609.
Jb. 1609 Jens Michelsen
f. ca. 1518
d. 1621, begr. 17 p. Tr. 73 Aar

Chresten Pedersen I. Meyer 1641
Cat. anim.
f. ca. 1508, Son af Chresten . . . og
Hustru Bodel, hun døde i 1659 i Pest-
tiden under Præstens Fravær.
d. 1659, begr. 28. 9. 56 Aar

g. Mett, f. ca. 1613
d. 1676, begr. 11 p. Tr., 63 Aar

3 Børn (1) Peder Chr. fik 29 D

Bodel Chrestensdtr. (Datter) Cat. anim.
f. 1639, døbt 14. 4.
d. 1712, begr. 4. 2.
g. 1661 24. 2.

Peder Jørgensen, »aff Dybvad«, Ris S
f. ca. 1630, form. i Ris S.
d. 1698, begr. Oculi, 68¹/₄ Aar

1 Barn

Chresten Pedersen II (Son) Jb. 1704
f. 1661, døbt 4. 12.
d. 1742, begr. 1. Adv.
g. 1690 12. 10.

Ann Madsdatter fra 26 B
f. 1672, døbt 4. 8.
d. 1738, begr. 1 p. Epif.

4 Børn, Mett g. til 5 A. Ann g. til 5 A

Peder Christensen I, (Son)
f. 1701, døbt 11 p. Tr.
d. 1776 8. 2.
g. 1736, Sct. Hans

Anna Christensdtr. fra 38 B
f. 1706, døbt 4 p. Tr.

d. 1783, 3. 2.

5 Børn, Anne g. til 32, Bodel g. til 32
Cathrine g. til 38 A. Peder (f. 1748)
omkom til Søs (Holland)

Christen Pedersen III, (Son)
f. 1741, døbt 2. p. Epif.
d. 1814 20. 9.
g. 1775 30. 6.

Maria Jesdatter fra Skovby, Vedsted S.
f. 1750 15. 6. i Skovby
d. 1837 11. 1.

4 Børn (1). Anna Maria g. til Nr. 14
Peder Christensen II, (Son)
f. 1777 19. 10.
d. 1819 14. 3.
g. 1814 2. 7.

Sindel, Ebbe Jørgensens Dtr. Nr. 14
f. 1782 5. 4.
d. 1859 3. 1.

4 Børn, Peter P. g. til Nr. 14, to Sønner d.
ugift. Den ene under Anfald af
Sindsygd. Suic.

Ebbe Petersen, (Søn)
f. 1821 27. 4.
d. 1892, 16. 1.
g. 1855, Maren Lund fra Nr. 33
f. 1834 23. 4.
d. 1862 1. 6.

3 Børn (2). 1 Datter g. til 26 A Nis Mad-
sen Nissen. Deres Son Nis Madsen Nis-
sen, som arvede Gaarden, faldt i Ver-
denskrigen. Liget hjemfortes fra Fron-
ten og begr. 13. 10. 17
1920: Ovennævntes Enke og Søn
Nis Madsen Nissen

28 A.

28 A. 2 Otting Fæstejord.

Mads Hansen, Jb. 1609
f. ca. 1553
d. 1643, begr. 7. 12. 90 Aar

Laurtz Laurtzen, Cat. anim. Har fæstet
denne Gaard 1616 (Vesterreg. 1632
Her kaldes han Lorenz Lorenzen)
f. ?
d. 1632, begr. 21. 5.

g. Mett, f. ca. 1601
d. 1659 6. 10. (Pest)
g. II ca. 1632

Peder Nissen, f. ca. 1599
d. 1659, begr. 26. 9. 60 Aar

6 Børn (3) i I Ægtesk., 2 i II
Foruden Forældrene døde
2 Børn i 1659 (Pest)

Nis Pedersen, (Søn) Cat. anim.

f. 1637, døbt 11. 6.

d. ?

g. 1661 2 p. Tr. Maren, sal. Christen Jepsens i Jarup 21 B. (g. I 1655)

f. i Gjenner 1629, døbt Mikkelsdag,

Dtr. af Anders Hansen i Gij.

(senere 30 B)

3 Børn. Anna g. til 34 B.

Peder Nissens Gaard betegnes 1665 som øde

* * *

Nis Knudsen, nævnes som Ejer 1692

i »Zustand ... 1692«

f. ca. 1643, næppe her i S.

d. 1688, begr. Trinit. 45 Aar

g. 1671 19 p. Tr.

Kiersten, sal. Nis Mikkelsens Dtr. af Logum

f. 1639, døbt 20. 3.

d. 1713 begr. 6. 4.

g. II 1689 28. 4.

Jakob Christensen,

f. ca. 1667, ikke her i S.

d. 1732, begr. 5 p. Tr., 65¹/₄ Aar

g. II 1715, Jubilate

Kjesten Jepsdtr. fra Gjenner

4 Børn (2), i I Ægtesk.

»Jakob Chr. bortbyttede i 1696 sit Sted i Hovslund med Nis Madsen i Hovslund som havde et lille Hus, lige for lige. Deraf ses, hvor lidt en Gaard var agtet i hin Tid, som nu nylig var 200-300 Rdlr. værd. Men denne Gaard var ogsaa saa elendig, at der var kun 2 Fag med Loft over.« Kier, Ann. II 335

Jakob Christensen omtales i Jb. 1704 under Insten 3) Jakob Christensen, ein Schlechter (dvs. fattig) Rademacher, hat ein Haus auff Hans Petersens Grund in die Gadelücke«

* * *

Nis Madsen, (se ovenfor)

Han var Søn af den Mads Nissen i Hovslund, som døde i H. 1697, 86 Aar gml. og som var kommet hertil fra Hønkys i Egvad S.

f. ca. 1656 i Hønkys

d. 1720, begr. 3 p. Epif. 63 Aar. Det

tilføjes i Kb., at han var en from Mand 28 A.

og var karsk og sund, indtil om Aftenen efter Nadvertid, da han blev upaselig og døde. »Gud glæde hans Sjel i sit Rige og vær os, som efterlefue naadig i livet og i døden, at vi maa leffue christeligt oc doe sahlig«

g. 1683 13. 5.

Bodil, Nis Michelsens Dtr. fra 5 A

f. 1651 (Lakune)

d. 1704, begr. 10 p. Tr.

3 Børn. Sindet g. til 34 B

Mads Nissen, (Søn) »Ein sehr belesener und gottesfürchtiger Mann« Kier

f. 1784, døbt 20. 2.

d. 1753, begr. 1. Adv.

g. 1711 20 p. Tr.

Jing Pedersdatter fra Hønkys, Egvad S.

f. ca. 1692

d. 1777 23. 2., 84¹/₂ Aar

5 Børn, Nis fik 26 A

Peder, f. 1716, gift i Ustrup, Vedsted S.,

»han blev der Stamfader til en fornem Slægt« Kier

Hans, f. 1721, d. til Søs »i Strædet«

1756, Ligprædiken holdtes 1758. »Hans Navn staar endnu paa Stenen foran

Kirkedøren« Kier

Marcor Madsen, f. 1724, g. til Brunde i Ris Sogn, hvor han blev Gaardm.

og Sognefoged

Bodil Madsdtr. (Datter)

f. 1719, døbt I.

d. 1774 30. 10.

g. 1740 3. 11.

Hans Paulsen, fra 31 B. »Ein sehr starker, rechtschaffener und frommer Mann. Er war erst Seemann und kam nach langen Fahrten wohlhabend zurück«

Kier

f. 1702, døbt 3 p. Epif.

d. 1775 3. 11.

5 Børn (1) Paul, f. 1741, d. ung, var forlovet med Ki... Marcors i Brunde og skulde have denne Gaard. Kier

Jing, g. I Peder Jessen Skovmand, 40 C, g. II til 26 B (Pastor Kiers Moder)

- 28 A. Mette, f. 1748, var forlovet med Peder A 23 A, d. ugift 1770
- Mads Hansen Paulsen, (Søn)
Kirkeværg 1795-1804
f. 1756, døbt 23 p. Tr.
d. 1819 2. 1.
g. 1791 2. 12.
- Anna, Nis Madsens Datter 26 A, (Kusine)
f. 1766 11. 1.
d. 1850 16. 4. (2. Tim. 4, 7-8)
- Om denne udmærkede Mand skriver Pastor Kier, som var hans Søsterson, at han blev sindsyg i 1818, og led meget. »Han troede, at han havde gjort Uret mod Haderslev, fordi han havde faaet for meget for Torv, at han havde taget for meget af sin Skov, at han nu derfor skulde sættes i Fængsel og miste sin Formue. Han mente, at han havde syndet saare deri, at han havde flyttet sin Gaard og opbygget den saa smukt paa den anden Side af Vejen. Alle, Kone og Born, mente han, var afsindige og at de døde, men han skulde evig gaa til Straf i dette Hus. Dog lagde disse Griller sig omsider nogenlunde. Han blev ved Juletid stedse svagere, og den 2. Januar 1819 sov han hen. Jeg var inderlig bedrøvet over dette Dødsfald, thi jeg elskede ham saare meget, og han var min Velgører og en ypperlig og gudfrygtig Mand. Jeg kunde ikke selv holde Ligpr. over ham, men Pastor Regenburg fra Apenrade paatog sig at holde den, og han havde som Text 1. Petri, 1. 3-4. Han efterlod 7 Børn, hvoraf den ældste, Hans Paulsen, er Kandidat og Huskærer hos Provst Paulsen og Herredsfogeden. De andre Børn er hjemme«. Ann.
- 7 Børn, Hans P. f. 1793, d. 1810 i Hovsl. ugift, Cand. Gottorp 1820. Præst ved Helligaandskirken i Flensborg 1822-38, officielt til 1840, men de to sidste Aar opholdt Pastor Paulsen sig hos Broderen i H. »Ein siches Leben war sein Loos.« Kb. Se nærmere: Dr. Graefs Bog »Geschichte der heiligen Geistkirche und der dänischen Gemeinde in Flensb.« Bodil, g. til 50 D.
Mathias P. g. til 31 C
Gunder, g. Nis Hejsel fra 50 D. De overtog en Gaard i Jarup Paul P., f. 1806. Gmd. i Djernæs Anne g. til 46 B
- Nis Paulsen, (Søn)
f. 1796 30. 3.
d. 1856 11. 3.
g. 1836 2. 7.
- Gunder Marie Kier fra 26 B
f. 1810 14. 8.
d. 1850 12. 7. »Sie starb gottergeben, ihrem Erlöser vereiniglt.« Kb.
- 4 Børn, Hans P., hvis Hustru var fra 26 A, arvede 26 B
Peter P. arvede 31 C
Anna P., f. 1845, d. 1912, ugift (28 A)
- Mads Paulsen II (Søn)
f. 1838 9. 8.
d. 1901, ugift
- Hans Broderson, Hans Paulsens Søn
Mads Paulsen arvede 28 A
1920: Hans Paulsen 26 B.

29.

Oprindelig $6\frac{3}{4}$ Ott. Fæstejord. I Jb. 1609 er der 3 Gaarde: 29 A $3\frac{1}{4}$ Otting, B $1\frac{3}{4}$ og C $1\frac{3}{4}$ Otting. Senere — før 1632 — er 29 A blevet delt i to Gaarde á $1\frac{5}{8}$ Otting. (Saaledes i Vestereg. 1632, Meyer 1641) Herefter er der altsaa 4 Gaarde.

Ved Midten af 18. Aarh. er 29 B og C blevet halveret, saaledes at de herefter hver udgør $\frac{7}{8}$ Ott. Af de frasolgte to Parter, ialt $1\frac{3}{4}$ Ott. oprettedes en ny Gaard, Nr. 29 E, eller som den kaldes i Kiers Sjølerereg. Nr. 32. Denne sidste Gaard blev udflyttet mod Vest og fik Navnet Jaruplund. Om Gaardenes Beliggenhed henvises til Kortet.

29 A. Kraggaard

29 A.

- Oprindelig $3\frac{1}{4}$ Otting, senere delt i to Gaarde 29 A og D hver $1\frac{5}{8}$ Otting.
 Nis Hjerresen, saaledes i Kb., d. 1712, begr. 9. 1.
 i Jb. 1609 Nis Hinrichsen Ingen Børn
 f. ca. 1557 * * *
 d. 1631, begr. 30. 6. 74 Aar *
 g. Kiersten, d. 1620, begr. 8. 7. *
 Hans Broder Oleff Hindrichsen d. 1620, *
 begr. 11. 7. »hvilken neste Dag tilforn *
 hasteligen nedfaldt oc dode mellem *
 Lygum oc Leierskouff« *
 Af Børn kendes Hjerre Nissen, se 29 D, og *
 formodentlig en Datter, g. med den *
 efterfølgende: *
 Peter Hansen, form. fornævntes Svigersøn *
 Han har fæstet Gaarden i 1630 sammen *
 med Hjerre Nissen (V 1632) Han næv- *
 nes ogsaa hos Meyer 1641, men ikke i *
 Dodsreg. *
 Bertram Nissen, *
 nævnes som Ejer i Cat. anim. *
 f. ? d. ? *
 g. 1646, LXX *
 Gy Peders, form. Peder Hansens Enke *
 d. ? I Cat. anim. har Bruun tilføjet et *
 »obierunt«, men de findes *
 ikke i Dodsreg. *
 * * *
 Laurtz Nissen, nævnes som den *
 følgende Ejer i Cat. anim. *
 f. ca. 1617, form. i Vedsted S. *
 d. 1659, begr. 15. 12. 42 Aar. »Laurtz *
 Nissen. Kraggaard i Hauerslund, en *
 from Christen« *
 g. 1655 15 p. Tr. (Han er fra Jerstold«) *
 Abel Andersdtr. »aff Hauerslund« 30 B? *
 f. ca. 1613 *
 d. 1659, begr. 27. 2. 46 Aar *
 * * *
 Niels Andersen, Cat. anim. *
 Er endnu Ejer i 1692 (Zustand . .) *
 f. form. paa 30 B *
 i saa Fald f. 1633, døbt 10. 3. *
 d. 1701, begr. 4. Onsdag i Fasten 69 Aar *
 g. 1660 20 p. Tr. *
 Thyr Nisdatter fra 29 B *
 f. 1630 paa 29 B, døbt 13. 10. *
 Marcor Nissen, Jb. 1704, $1\frac{5}{8}$ Otting *
 f. ca. 1664, ikke her i S. *
 d. 1741, begr. Judica, 77 Aar *
 g. I ikke her *
 Mett, d. 1713, begr. 5 p. Tr. 49 Aar *
 g. II 1713 1. 11. *
 Karen Bertrumsdatter fra 41 A *
 f. 1680, døbt 8. 8. *
 d. 1719, begr. 5 p. Tr. *
 g. III 1720 14 p. Tr. *
 Kjesten Eriksdatter fra Andholm *
 7 Børn (3) 2 Gange Tv. i I. Ægtesk., I i II *
 Jes Marcorsen. (Søn) *
 f. 1704, har en Overgang haft Gaarden *
 maaske flyttet til »Bøjskov«, herfra er *
 han og Konen Faddere i II. 1753 *
 Bertram Marcorsen, (Broder) T. 1753 *
 f. 1718, døbt Marie Bebudelsesdag *
 g. ? maaske Bevtøft *
 Maren Andersdatter fra Bevtøft *
 f. ca. 1707 *
 d. 1776 21. 1. 69 Aar *
 8 Børn (2) Marcor og Peder døde til Søs. *
 Nis kom til Holland *
 Anders Bertramsen, (Søn) *
 f. 1748 7. 9. i Bevtøft, hvor Faderen *
 dengang boede *
 d. 1802 28. 12. *
 g. 1783 21. 11. *
 Karen Nielsdatter Grevsen fra Hovslund, *
 Datter af Niels Grevsen fra Lert og *
 Hstr. Karen Jørgensdatter *
 f. 1756, døbt 1. Søndag i Fasten i II. *
 d. 1826 i Raved, Bjolderup S. (Kier) *
 1 Barn *
 Maren Bertramsdtr. (Datter) *
 f. 1781 21. 8. *
 d. 1819 18. 4. i Ildebranden paa 30 B, *
 da denne Gaard brændte *
 g. 1809 22. 7. *
 Nis Nissen Høgelund *
 f. 1772 11. 4. (Forældrene Nr. 2 B)

d. 1809 22. 7.

3 Børn (3)

Nis H. havde købt 30 B, »men han døde
just som han stod i Begreb med at
overtage Gaarden« Kier

Gaardene blev i 1813 solgt til Hans Chr.
Thomsen, Nr. 31 Gronnebækgaard
Kraggaard blev nedbrudt

29 B.

29 B.

29 B og C tilsammen 3½ Otting i 1609 (Jb). ½ Otting var Kirkejord, hvoraf der be-
taltes aarligt 2 Sk. Siden hver Gaard 1¾ Otting. Ved Midten af 18. Aarh. er der herfra ud-
skilt 7/8 Otting, ligeledes fra 29 C.

Jakob Nielsen, Jb. 1609

f. ca. 1545

d. 1642, begr. 11. 3. 97 Aar

g. Thyr, d. 1626, begr. 10. 5. 73 Aar

Nis Jakobsen (Søn) fæstede Gaarden 1625

nævnes som Ejer i Vestereg. 1632,

Meyer 1641 og Cat. anim.

f. ca. 1589

d. 1642, begr. Judica 53 Aar

g. Syndit,

d. 1657, begr. 1. 3. 50 Aar

3 Børn (1) Thyr g. til 29 A

Anna Nisdtr. (Datter)

f. 1626, døbt Dom. Invocavit

d. 1657, begr. 29. 10.

g. 1651, 2 p. Tr.

Ebbe Pedersen fra 15 A

f. 1630, døbt 28. 11.

d. 1711, begr. Purif.

g. II 1660, 15 p. Tr.

Marren, Nis Skrædders Dtr. fra Gjenner

f. ?

d. 1708, begr. 19 p. Tr. 77 Aar (Alders-
ang. næppe rigtig, da en Søn er født
1681)

5 Børn (4) i I Ægtesk., to Gange Tvill. 8 i

II (2) Karen g. til 30 B.

Peder g. til 34 A

Nis Ebsen, (Søn)

f. 1670, døbt 27. 7.

d. 1732, begr. 19 p. Tr.

g. 1698, 1 p. Tr.

Maren Rasdatter fra 21 B (?)

f. ca. 1672

d. 1742, begr. 20 p. Tr. 70 Aar

3 Børn

Maren Nisdatter (Datter)

f. 1699, døbt 3. Pinsedag

d. 1758 (?)

g. 1722 I.

Hans Nissen fra Lunderup, Ris S.

f. ca. 1692

d. 1753, begr. LXX

2 Børn, Maren g. 1745 til 34 A

Gunder Hansdatter (Datter)

f. 1725, døbt Mikkelsdag

d. 1746, begr. 9 p. Tr. (Fødsel)

g. 1745 20. 10.

Peder Hansen, Søn af Hans Persen

i Hovslund

f. 1711, døbt 8 p. Tr.

d. 1753, begr. Rogate

g. II 1749 30. 10.

Mett Madsdtr. fra Høgelund i Vedsted S.

3 Børn, (1) i I, 2 i II Ægtesk.

*

*

Gaarden delt, uklart af hvem og hvornaar
herefter 7/8 Ott. 1818 købtes 1/3 af Nr. 29 C

*

*

*

Laurits Lauesen Gøndt, ca. 1770

f. 1731, døbt Dom. Oculi, paa 47 A

d. 1781, 21. 7.

g. 1761 29. 7.

Kjesten Hansdatter fra Nr. 3

f. 1734, døbt 3. Pinsedag d. 1805 6. 1.

L. L. Gøndt var først Indsidder og sofarende
i Gjenner, hvor de fleste af Børnene

er født

8 Børn, (3) Sønnerne Hans og Mads døde
til Sos (Kier)

Jes Lauritsen Gøndt, (Søn)

f. 1771 31. 8.

d. 1848 28. 5.
 g. 1791 7. 11.
 Maren Chrestensdr. Krag fra Gjenner, Dtr.
 af Kaadner Chresten K. og Hstr. Abel
 f. 1769 2. 8.
 d. 1830 1. 6.
 4 Børn (2) Kjesten g. til 29 D
 Lauritz Jessen Gøndt, (Søn)
 f. 1796 22. 12.
 d. 1871 30. 12.
 g. 1835 10. 10.
 Anna Kathrine Gissemann fra Thiset, Gram S.
 f. 1807 17. 1.
 d. 1838 2. 4.

g. II 1844 29. 11. 29 B.
 Anna Kirkmann fra 15 A
 f. 1808 12. 2.
 d. 1853 3. 7.
 1 Datter (1) i I Ægtesk. 2 (1) i II
 Marie Cathrine Gøndt,
 f. 1845 24. 2.
 d. 1930
 g. Jens Pedersen, (fra Sjælland) Han var
 Møllebygger og byggede Hovslund
 og Damgaard Møller
 f. 1843
 d. 1902
 1920: Eduard Petersen (Søn)

29 C.

29 C.

$1\frac{3}{4}$ Otting, siden $\frac{7}{8}$ Otting. 1802: Ligger som den forrige i Nørregaden lidt Sønden for
 29 B paa Gadens østre Side (Kier)

Jep Kallisen, Jb. 1609
 d. 1628, begr. LXX
 Lauwerts Jepsen, (form. Søn)
 f. ?
 d. 1624, begr. 4 p. Tr.
 g. Mett. d. ?(1661-73 Lakune)
 g. II.
 Dynniss Mickelsen, fæstet Gaarden 1624,
 Nævnes i Cat. anim.
 f. ca. 1593
 d. 1645, begr. 6. 7. 52 Aar. »Bleff skudt
 aff een aff Suendskens Ryttere paa Sct.
 Hans den Døberes Dage« Kb.
 1 Barn i I Ægtesk. 6 (2) i II
 Gaarden øde efter Svenskekrigen
 * *
 Jorgen Erichsen Smed, Cat. anim.
 T. 1687, Nachricht 1692
 f. ca. 1618
 d. 1708, begr. L. 90 Aar
 g. I 1648, 9 p. Tr.
 Maren Mathiasdr. fra Roost, Arrild S.
 d. 1679, begr. 3. 8. 70 Aar

g. II 1679 19. 10.
 Dorrethe Jepsdatter fra Hovslund
 f. 1655 (Lakune)
 d. 1726, begr. 5 p. Tr. 71 Aar
 Erik Jørgensen, (Søn)
 f. 1680, døbt 4. 6.
 d. 1723, begr. 4. Adv.
 g. 1699 21 p. Tr.
 Ann Jepsdr. fra Møllerup i Bjolderup
 eller Agerskov S.
 d. 1745, begr. 8 p. Tr. 78 Aar
 3 Børn (1) Ann, f. 1702, fik Halvdelen af
 Jorden. se Nr. 32
 Jep Eriksen, (Søn)
 f. 1707, døbt Palm.
 d. 1746, begr. 1 Adv. Ugift
 * * *
 Siden har der været forskellige Ejere, Gaar-
 den maa være blevet slet drevet, da
 der næsten ingen Besætning har været.
 Gaarden blev solgt 1818 til Mads Paul-
 sen, Jes Gøndt og Jens Olufsen og del-
 tes mellem disse tre (Nr. 28, 29 B og
 32) Huset blev nedbrudt 1821. Kier

29 D.

Udskilt fra Kraggaard 29 A. $1\frac{5}{8}$ Ott. »Ligger midt paa Gaarden og er Smedegaard« Kier
 Hjerre Nissen, Cat. anim.
 f. paa 29 A. Har fæstet Gaarden 1630
 (Vestereg. 1632: Heinrich Nissen)
 d. 1659, begr. 8. 9.
 g. I Bodell. d. 1638, begr. 15. 1. 34 Aar
 g. II 1640 (Cat. anim.)
 Ann. d. ?
 g. III 1651, 10 p. Tr.
 Kiersten Christensdr. fra Sdr. Ønlev.
 Hjordkær S.
 d. 1659, begr. 19. 9.
 10 Børn (Heraf dode 3 Sept. 1659. sml.
 Forældrene. Pest)
 Slægten uddød, Gaarden øde 1660
 * * *

Peder Christensen. overtog Gaarden
 ca. 1666
 f. paa 27 B 1642, døbt 17. 7.
 d. 1716, begr. 13 p. Tr.
 g. 1665 7. 5.
 Maren Jesdr. fra Hovslund
 f. 1645, næppe her i S
 d. 1723, begr. 3. Adv. $78\frac{1}{2}$ Aar
 4 Børn (1) Jes fik Nr. 4
 Chresten Pedersen »Nørballe« (Søn)
 f. 1674, døbt 13. 12.
 d. 1754, begr. 10. p. Tr.
 g. 1717 Mariae Beb.
 Kiersten Martensdr. fra 1 A
 f. 1686, døbt 6. 1. 1687
 d. 1765 24. 12.
 2 Sønner, Peder g. 1755 til 5 A
 * *

Amtsskriver Ries bortjog ogsaa denne
 Familie (Sml. 26 A og B og 33.
 Ann. III 136)

Peder Pedersen Smed, købte Gaarden
 1737 »Den kostede saare lidet« Kier
 »Han byggede Gaarden. hvor den nu
 staar 1818« Kier
 f. ca. 1690 i Ravsted
 d. 1764 10. 4. 74 Aar
 g. 1724, 21 p. Tr.
 Ellen. Jes Rechelsens Dtr. fra Strandel-
 hjørn Bevtøft S.

29 D.

4 Børn, Dorothea g. til 6 D
 Peter Petersen Smed. (Søn)
 f. 1725, døbt 24 p. Tr
 d. 1808 6. 6.
 g. 1750, 24. 10.
 Ellen Knudsdr. Black fra 43 A
 f. 1707, døbt Sct. Hansdag
 d. 1794 6. 3.
 Ægtesk. barnløst
 Jørgen Andersen Black, (Hustruens Brø-
 dersøn, hans Hustru var den forrige
 Ejers Søsterdatter, de arvede hver
 Halvdelen af Gaarden)
 f. 1761, paa 43 A, døbt Adv.
 d. 1836 10. 4.
 g. 1788 14. 11.
 Ellen Pedersdr. Finke, fra 6 D
 f. 1762 paa 6 D, døbt 2. S. eft. Epif.
 d. 1838 28. 12.
 (Hun druknede i en Groft)
 1 Barn (1)
 * * *

Jep Lorentzen »Møller« Købte Gaarden
 1818 af Jørgen Black
 (Cfr. Nr. 6 D.)
 f. 1798 21. 11. i Rovbjerg 18 A (Opvok-
 d. 1867 13. 7. (set i Strandelhjørn
 g. 1820 27. 7.
 Kjesten Jesdatter Gøndt, 29 B
 f. 1801 27. 2.
 d. 1852 2. 7.
 13 Børn (8)
 Lorenz Møller, (Søn) f. 1821 12. 4.
 d. 1882 17. 1.
 Som »den sidstlevende af 13 Søkende« op-
 rettede han et Legat, som Sognepræ-
 sten og Kirkeforstanderskabet i O. Lø-
 gum skulde forvalte. Efter hans Død
 dukkede en Broder op, som i sin Ung-
 dom var udvandret til Californien, og
 som ikke havde ladet høre fra sig. Han
 gjorde Krav paa Arven, og det lykkedes
 ham at faa Broderens Testamente om-
 stødt (Aktstykkerne i O. L. Præstearkiv)
 1920: P. Thaysen

30 A.

30 A.

Oprindelig $1\frac{3}{4}$ Otting, senere — efter at Gaarden har ligget øde — blev den forøget med $1\frac{3}{4}$ Otting.

Kalle Hansen, Jb. 1609, $1\frac{3}{4}$ Ott. Bondejord

d. 1629 begr. 4. Adv.

Hans Søster Mett døde ogsaa 1629,
begr. 3. 1. 30

* * *

Jes Pedersen, Meyer 1641 Cat. anim.

f. ca. 1597

d. 1659, begr. 26. 9. 62 Aar

g. I Karren,

d. 1641, begr. 1. 12. 39 Aar

g. II 1642 24. 4.

Bodell Hjerresdr. fra Nr. 11

d. ca. 1661 (Lakune)

I Cat. tilføjet »Obyit«

7 Børn (3) i I Ægtesk., 4 (3) i II

Gaarden vistnok øde efter 1660

*

Hans Jessen, nævnes som Ejer 1675 og 92

f. ca. 1636, ikke her i S.

d. 1694, begr. 20. 5. 58 Aar

g. I 1671 29. 1.

Ester Christensdatter

d. 1676, begr. 20. 12.

g. II 1680 22. 2.

Maren, Hans Juhlers Dtr. i Hovslund

f. ca. 1658, ikke her i S.

d. 1712, begr. Sct. Hans

2 Børn i I, 2 i II Ægtesk.

Nis Hansen, (Søn)

f. 1673, døbt 11. 5.

d. 1732, begr. 2 p. Epif.

g. 1699 18 p. Tr.

Bodel Iversdatter fra Skovby, Vedsted

f. ca. 1676

d. 1754, begr. 2 p. Epif., 78 Aar

5 Børn (1) Esther g. til 30 B. Hans g. til

46 A (hvor han kaldes Hans Korshjerg)

Iver Nissen, (Søn)

f. 1703, døbt 14 p. Tr.

d. 1772 28. 4.

g. 1738 6. 8.

Kjesten Hansdr. fra Sonderballe, Hoptrup S.

f. ca. 1717

d. 1756, begr. 14. p. Tr., 39 Aar

5 Børn

Bodel Iversdr. (Datter)

f. 1739, døbt 7 p. Tr.

d. 1771 10. 1.

g. 1765 28. 10.

Jørgen P. Juhl, Kirkevæрге 1780-92

f. 27 A 1728, døbt Dom. Misericordia

d. 1806 19. 3.

g. II 1772 8. 12.

Margrethe Lauesdatter fra Maugstrup

d. 1800 2. 4.

»Jørgen Juhl havde først været til Søs i en

Del Aar. Han blev gift med Iver Nis-

sens Datter og fik denne Gaard. Den

ellers velhavende Iver N. opgav sit Af-

tægt, kom til Bovlund, gik der Banke-

rot og maatte til sidst leve af Jørgen

Juhls Naade« Kier Ann. IV 150

2 Børn i I Ægtesk., 2 (1) i II. Maren g. til

26 A. »Jørgen Juhl havde lovet hende

200 Mk. mere i Medgift end hun fik.

Thi de var ej med i Kontrakten, fordi

Omkostningerne derved skulde spares.«

Kier

(200 Mk. var mange Penge dengang)

Bodild Juhl, (Datter af II Ægtesk.)

f. 1774 28. 2.

d. 1806 16. 5.

g. 1797 9. 11.

Jes M. Skovmand fra 40 C.

f. 1776 17. 6.

d. 1845 17. 3.

g. II 1808 6. 2.

Anna Maria Jørgensdr. fra Nr. 14.

(Hejselbjerg)

f. 1777 7. 2.

d. 1859 6. 4.

Jes Skovmand var Kirkevæрге 1831-36

4 Børn (2) i I Ægtesk., 2 (1) i II

Jørgen Juhl S. købte en Gaard i Ør-

sted (g. i Skrydstrup 1835 21. 4.)

Bodild S. g. til 26 A

Mads Juhl (Skovmand) (Søn)

Var først til Søs i flere Aar

- 30 A. f. 1803 28. 2.
d. 1877 3. 7.
g. 1843 24. 2.
Merret Grøn fra Vedsted S. Datter af Tjenestekarl Anders Grøn fra Overjersdal og Hstr. Karen Frellesdr.
f. 1813 9. 7.
4 Børn, Peter Schaumann, f. 1846, døde til Søs ved Puncte Arenas 1866
Mads S., f. 1848, Farver i Haderslev, Grundlægger af Haderslev Klædefabrik
- Jes Matzen Schaumann, (Søn)
f. 1845
d. 1906 24. 2.
g. 1875 17. 9,
Anne Birgitte Lorenzen f. Bryde (Se 31 A)
d. 1883
Solgte Gaarden. Delvis udparcelleret. Stamparcellen købtes af Ebbe Petersen 14 B
- 1920: Sønnens Enke
(Sønnen faldt i Verdenskrigen)
-
- 30 B. Oprindelig $1\frac{3}{4}$ Otting Bondejord. Senere $3\frac{1}{2}$. Brændte 1819 18. 4. blev udflyttet mod Syd og kaldtes siden Nygaard
- Hans Pedersen, Jb. 1609
d. for 1620
Anders Hansen. (Søn)
Meyer 1641, Cat. anim.
f. ? d. ?, Lakune 1661-73
g. ? Karen, nævnes i Cat. anim.
7 Børn. Abel Andersdr. g. til 21 B. siden til Nr. 28. Niels overtog 29 A
(Hustru fra 29 B)
- Peder Andersen, (Søn)
f. i Gjenner 1623, døbt 3. Juledag
d. 1676, begr. Lætare
g. 1665 16. 7.
- Anna, Laurits Hansens Dtr. fra 31 A
(offeret skjænket dem* Kb. Hun var Pastor Bruuns Søsterdatter)
f. 1639, døbt 12. 8.
d. 1712, begr. 8. 3.
g. II 1678 11. 8.
- Christen Hansen, fra Skovby. Vedsted S. Jb. 1704
f. ca. 1641
d. 1712, begr. 20 p. Tr.
- 4 Børn (1) i I Ægtesk., 3 i II
Abel Pedersdr. g. til 22 C. Anders P. til 29 B
- Hanna Christensdr. (Datter)
f. 1679, døbt 1. 6.
d. 1710, begr. Dom Misericordia
g. 1698, Esto mihi
- Hans Jessen fra Rovbjerg 15 A
Hans Jessen, f. 1671, døbt 9. 8. (15 A)
1704 ansøgte Hans Jessen om Fritagelse for de fyrstelige Skatter, da hans Kvæg har haft Kvægsyge og Ulvene har sønderrevet 2 Heste. (XX 323 Kiel)
1711 faar han udvist Træ til nye Bygninger
d. 1746 , begr. LXX 77 Aar
g. II 1711, 2 p. Tr.
- Kiersten Martensdatter fra 34 A
f. 1686, døbt 12. 9.
d. 1734, begr. LXX
- 5 Børn (1) i I Ægteskab, 2 i II
Christen Hansen II, (Søn)
f. 1702, døbt Reminiscere
d. 1763 8. 6.
g. 1736, 24 p. Tr.
- Esther Nisdatter fra 30 A
f. 1706, døbt 1. 1. 1707
d. 1763 1. 6.
- 5 Børn (1) Bodel g. til 27 A
Hanna g. til 21 A
- Hans Christensen (Søn)
f. 1737, døbt 14 p. Tr.
d. 1786 26. 7.
g. 1764 19. 10.
- Magdalene Juhl, 27 A (I Daabsreg. Maleen)
f. 1732, døbt Dom. Oculi
d. 1786 22. 3.

4 Børn (2)

Christen Hansen III (Søn)

f. 1766 4. 8.

d. 1818 12. 2. »som fattig Mand«

g. 1787 1. 11.

Anna Christensdtr. Borg. fra Vejblø, Vedsted

6 Børn. Alle blev gift i andre Sogne. Christen Iversen (Søn, f. 1793) kom til Holsten, hvor han i 1818 blev Skolelærer Maren, g. Snedker Johann Christian Heidenreich fra Leipzig (bosat i Aabr.)

»Formedelst sin Uduelighed og sin Kones Ødselhed gik han Bankerot i 1812, og Gaarden blev solgt for 1300 Rdlr. i Sedler 1813 Gaarden blev købt af Nis Høgelund, 29 A. Men han døde just som han stod i Begreb med at overtage Gaarden« Kier

* * *

Peter Mathiesen Andresen, købte

Gaarden 1817. Den brændte 1819

f. 1797 1. 3. Søn af Oluf Andresen* i Alslev og Hstr. Ingeborg f. Pedersdtr.

i Bjolderup S.

d. 1861 3. 5. (Ligpr. Math. 7,1)

g. 1817 22. 11.

Maria Dorthe Hoyer, 31 B

f. 1792 23. 9.

d. 1856 7. 3.

7 Børn (4) Mathias g. til 15 C

Hans Peter, f. 1828, stud. phil., imma- 30 B.
tric. Kiel. Som Sl.-Holst. opgav han
Studiet som udsigtsløs under dansk
Styre. Gmd. Rangstrupgaard, Agerskov

Oluf P. Andresen, (Søn)

f. 1818 24. 5.

d. 1908

g. 1857 13. 2.

Mette Marie Andersen, 24 B Tyrholm

f. 1838 14. 9.

d. 1912

2 Børn, Maria Dorthea, g. til 33

Peter Matthiesen Andresen, (Søn)

f. 1858 6. 8.

d. 1919

g. 1885 2. 10.

Anne Lene Raun, 41 B i Gjenner

f. 1863 24. 8.

Amtsforstander over Amtsbezirk Osterlügum
1889-1919. Kredsdays og Kredsudvalgs-
medlem, Medlem af Landbrugskam-
meret for Provinsen Sl.-Holst. Stedfor-
trædende Landraad over Aabenraa Amt
Død som fungerende Laandraad over
Aabenraa Amt

Indehaver af flere tyske Ordner

Som Amtsforsstander var A. agtet af alle
1920: Oluf P. Andresen (Søn)

31 A. 2½ Otting Bondejord

31 A.

Laurids Hansen, Jb. 1609

d. for 1620

g. Kaye, d. 1629, begr. 26. 5.

Hans Lauridsen, den følgende Ejer,

form. Søn, Meyer 1641 Cat.

f. ca. 1566

d. 1649, begr. 21. 12. 83 Aar

g. Anna, d. 1629, begr. 9. 5.

Laurids Hansen II (Søn)

f. 1614

d. 1696, begr. 4. Adv. 82 Aar

g. Bodell Bruun, Nr. 7 (Dtr.

af Pastor Erik Bruun)

f. ca. 1614

d. 1698, begr. 2 p. Epif.

»Sal. Hr. Eric Bruuns Datter« Kb.

11 Børn (4) Anna g. til 30 B, Anders over-
tog 23 A. Pauell overtog 31 B

Erik Lauridsen, (Søn)

f. 1645, døbt ?, Dato glemt i Kb.

d. 1709, begr. LX

g. 1692 15. 9.

Kiersten Madsdatter fra 48 A

f. 1671 26. 3.

d. 1723, begr. 2. Adv.

g. II 1710 L

Nis Juhl fra 27 A

f. 1679, døbt 11. 5.

* Se nærmere om ham i »Rettelser og Tilføjelser«

- 31 A. d. 1722, begr. 18 p. Tr.
- 6 Børn i I Ægteskab, 3 i II (2) Anna g. til Nr. 8 (Degn Nis Kruhl) Kela, død 18 Aar gammel
- Mads Erichsen, (Søn)
f. 1694, døbt 25. 2.
d. 1763 27. 10.
g. 1731, 26 p. Tr.
- Lene Kruhl fra Nr. 8
f. 1702, døbt 5. 2.
d. 1780 5. 5.
- 4 Børn, Kjesten g. til 17 A. Nis, 1739-1810,
»blev fuld af Vittighed
gaaende hjemme« Kier
- Erik Madsen, (Søn)
f. 1733, døbt 19 p. Tr.
d. 1803 4. 11.
g. 1767 6. 11.
- Anna Ebbesdr. fra Nr. 14, Hejselbjerg
f. 1738 døbt Adv.
d. 1801 29. 10.
- 6 Børn (2) Knud E. K. g. 1807 Anna Elisabeth Zachariasdr. fra 5 B. fik Kaadnerstedet 10 a
Leen, f. 1772, g. Baadfører Peder Krag i Gj. Ebbe, f. 1776, g. »til Myllers Kro i Egvad« »Han blev gift til Skærsandtkroen, hvor han og hans Børn snart døde ganske ud.« Kier
- Mads Erichsen Kruhl, (Søn)
f. 1769 11. 10.
d. 1837 8. 3. »Der verstorbene war in jeder Hinsicht ein vortrefflicher Mann, und daher auch allgemein geachtet.« Kb.
g. 1797 1. 11.
- Maren Juhl fra 27 A
f. 1770 29. 7.
d. 1833 3. 12.
- »Mads Erichsen Kruhl fik en stor Medgift med Maren Juhl, der satte ham i Stand til at forbedre Hus og Agre. Thi hans Fader Erik Madsen havde med sin Kone Anne Ebbesdr. ikke opvundet synderlig meget« Kier
- 2 Børn (Døtre g. med to Brødre, Bodild g. Zacharias Lorentzen,
som fik en Gaard i Jægerup)
- Anna Kruhl, (Datter)
f. 1800 3. 9.
d. 1846 2. 5.
g. 1818 25. 7.
- Matthias Lorentzen,
f. 1791 4. 9. i Ø. Logum, Søn af Skipper og Handelsfører paa Grønland, Lorenz Matthiesen og Hustru Sindet (fra 5 B) Inden han blev gift var han til Søs i 14 Aar. Under Krigen var han Fange i England
d. 1866 2. 8.
- 10 Børn (6) Mads L. g. til 33. Sindet g. til Skovby med Grmd. Eskild Lauridsen, Maren g. Nis Michaelsen i Simmersted Anna Matthia gift i Skovby,
Grmd. J. Jørgensen
Lorentz M. Lorentsen, (Søn)
Kirkeældste 1869-74
f. 1828 4. 2.
d. 1874 3. 5.
g. 1859 18. 10.
- Anna Birgitte Bryde fra Stenskro, Tyrstrup
d. 1883 15. 4. 46 Aar
- Ægteskabet barnløst
Enken blev 17. 9. 1875 gift med Jes Skovmand, 30 A, som siden solgte Gaarden
* * *
1920: Thomas Schmidt

31 B.

Knud Nissen. Jb. 1609
d. 1628, begr. 20. 5. 56 Aar
1629 har Peter Moritzen (Amtsskriveren?) fæstet denne Gaard.
Hans Navn findes ikke i Kb.
Meyer 1641 nævner som Ejer en Svenne

31 B. 2½ Otting Fæstejord.

Lousen, dette Navn findes heller ikke i Kb.
* * *
Hans Jepsen, Cat. anim. I Kb. kaldes han ogsaa Hans Ebbesen
(ved de første Børns Daab)
f. ca. 1603

- d. 1656, begr. 20. 5. 52½ Aar
 g. I Gunder f. ca. 1607
 d. 1641, begr. 17. 5. 34 Aar
 g. II 1642 19. 1.
 Bodell Andersdtr. fra Gestrup, Agerskov S.
 f. ca. 1617
 d. 1676, begr. 14 p. Tr.
 3 Børn i I. 2 i II .Egtesk. Anna g. til 37 A
 Anders g. til 46 B
 Marren Hansdtr. (Datter)
 f. 1640. døbt 6. 4.
 d. 1677, begr. 5 p. Epif.
 g. 1665 25. 6.
 Jakob Jepsen fra Aabenraa
 d. ?
 g. II 1677 4. 11.
 Maren Hansdtr. fra Rurup, Branderup S.
 (En Datter Gunder kom til Gjenner
 37 A til Mosteren. se nærmere 37 A)
 Gaarden ode efter Krigen
 * *
- Pouwl Lauridsen, overtog i 1684 »Jacob
 Jepsens ode Gaard« Han fik den
 med fire Friaar (Skattefrihed)
 f. paa 31 A 1647, døbt 24. 10.
 d. 1729, begr. Dom. Invocavit.
 g. 1691 10. 6.
 Mette Martensdtr. fra 34 A
 f. 1672, døbt 8. 11.
 d. 1739, begr. Dom. Invocavit.
 6 Børn (1) Laurids g. til 15 B. Hans var
 først til Sos i mange Aar, kom velha-
 vende hjem, g. til 28
 Knud Paulsen, (Søn)
 f. 1692, døbt 23. 10.
 d. 1778 24. 2.
 g. 1720 25 p. Tr.
 Anne Hansdatter fra 27 A
 f. 1693, døbt 22. 11.
 d. 1762 17. 10.
 2 Børn (Gye d. ung)
 Mette Knudsdtr. (Datter)
 f. 1721, døbt Dom. Cantate.
 d. 1800 6. 6.
 g. 1749 10. 7.
 Jørgen Simon Mortensen, fra Ustrup, Ved-
 sted S. Søn af Morten Jensen i Ustrup
 og Hstr. Sara f. Jørgen Simonsens Dtr. 31 B.
 fra Vejbjølgaard
 f. 1725 12. 5. i Ustrup
 d. 1802
 Jørgen Mortensen var Kirkevæрге 1755-80
 og Amtsfuldmægtig 1759-61. »Han havde
 et udmærket behageligt Væsen« Kier
 »Han havde megen Omgang med Præ-
 sten (Meyland) og han var en finere
 Mand end de andre og havde nogle
 Kundskaber mer.« Kier
 .Egteskabet var barnløst, men de havde en
 Plejedatter, som tillige var en Slægtning:
 Mette Lauridsdtr. f. i Gml. Haderslev
 1768 24. 6. Dtr. af Laurids Matthiesen
 Ladegaard, Gmd. i Gml. Haderslev og
 Hstr. Kathrine f. Mortensdtr. fra Ustrup
 d. 1829 25. 6.
 g. 1788 27. 6.
 Oluf Petersen Hoyer, fra Ustrup
 f. 1767. 1. 4. i U. Søn af Gmd. Peder
 Nielsen og Hstr. Marie Dorthe Jeppesdtr.
 9 Børn (1) Maria Dorte g. til 30 B. Peder
 Nielsen H. g. til 6 B. Boy Lauritzen
 H. g. i O. Linnæ, hvor han blev Gmd.
 og Sognefoged. Christine g. til 24 B
 Sara g. i Stenderup, Toflund S. Dod
 i Tyrholm 1855 3. 1.
 Jørgen Mortensen Hoyer, (Søn)
 f. 1797 25. 5.
 d. 1851 3. 1.
 g. 1836 17. 12.
 Karen Toft fra Djernæs Dtr. af Landboels-
 mand Nis Jochumsen Toft og Hstr.
 Elisabeth Knudsdtr. fra Dj.
 f. 1811 i Djernæs, Hoptrup S.
 d. 1843 1. 6.
 4 Børn (2) Nis Jochumsen Hoyer, f. 1840,
 studerede og blev Sognepræst i Kvong-
 Lyhne, siden i Vilslev-II.
 Oluf Petersen Hoyer II, (Søn)
 f. 1837 3. 11.
 d. 1885 4. 6.
 g. 1863 27. 10.
 Anna Bertamsen fra 41 A
 f. 1843 17. 10.
 d. 1874 16. 12.

1 Datter, Cathrine Hoyer f. 1864 15. 9.
g. Hans Thomsen fra Rævkjær, se 34

Grønnebækgaard
1920: Hans Thomsen

31 C.

- 31 C. $1\frac{3}{4}$ Otting Bondejord, senere, — efter 1700 — Fæstejord.
- Iver Jepsen, Jb. 1609. Død før 1620
Peder Iversen, Cat. anim. (Iffuersen)
Meyer 1641 har en Las Iversen.
er det den samme?
f. ? d. ? g. ?
- 4 Børn (2)
Gaarden er øde efter 1657-60. Maaske er
Familien flygtet eller flyttet
til andre Egne
*
- Jørgen Rossen, Ejer i 1699 (T.) Ifølge
Jb. 1704 »beklaget er sich, dass er den
geringsten Bohoff an Ländereye im
Dorffe habe«, han søger i 1707 om
Skattefrihed, da »Jorderne ligger i Lyng«
Han kaldes 1728 unvermögend
f. ca. 1664
d. 1741, begr. Sct. Hans, 77 Aar
g. ? med ?
d. 1746, 80 Aar (Navnet er ukæseligt,
men det maa være hans Kone)
- 5 Børn, Mett, f. 1699, g. til 6 C.
Ellen Jørgensdtr. (Datter)
f. 1707, døbt 5 p. Tr.
d. 1746, begr. 1 p. Epif.
g. 1737 15. 2.
- Nis Jessen, (i Vielsesreg. siges, at han er
fra Styding, Hammelev S.
f. ca. 1700
d. 1773, 2. 4. 73 Aar
g. II 1746 3. 11.
- Ellen Madsdtr. fra Toftlund
f. ca. 1712
d. 1785 27. 4. 72½ Aar
- 3 Børn (3) i I Ægtesk., 2 i II
Ellen Nisdtr. (Datter)
f. 1748, døbt LX
d. 1812 8. 11.
g. 1767 10. 11.
- Nis Rasmussen (i Kb. kaldes han ogsaa
Nis Rossen)
- f. 1740 5. 11. i Strandelhjørn, Bevtøft S.
d. 1809 25. 3. »pludselig paa Marken«
»Familien gik Bankerot i 1774, fik Inder-
stededet i Hovslund, som før havde
været Hyrde- og Skolehus«
- 3 Børn (1), Nis Kruhl, f. 1781, blev Styrmand
d. 1816 i Hovslund, g. 1808 i England
hvor han var som Krigsfange, med
Fanny Every. f. 1788 3. 8. g. II 1818
14. 3. med Jørgen Andersen i Horsbyk
* * *
- Nis Nissen, 15 C i Rovbjerg,
købte 31 C i 1774
- Christen Jørgensen,
(kaldes ogsaa C. J. Friis)
f. paa 22 A 1751, døbt 1 p. Epif.
d. 1835 12. 4. »Er war ein sehr fleis-
siger und thätiger Mann« Kb.
g. 1777 11. 11.
- Cathrine Nisdtr. fra 15 C
f. paa 15 C 1752, døbt 4. Adv.
d. 1824 1. 11.
- 2 Børn, Anna Friis, f. 1778, d. ugift 1863
Bodel Friis, (Datter)
f. 1780 15. 10.
d. 1854 17. 3.
g. 1807 14. 1.
- Jørgen H. Juhl, fra 48 A
f. 1776 21. 1.
d. 1856 19. 7.
- 2 Børn, Hans Juhl, f. 1809, Gmd. i Djernæs
Kathrine Juhl, (Datter)
f. 1808 8. 7.
d. 1861 24. 3.
g. 1835 31. 10.
- Mathias Paulsen fra 28 A
f. 1801 8. 9.
d. 1849 10. 10.
- Gaarden gik i Arv til Mathias
Paulsens Brodersøn:

Peter Paulsen, f. paa 28 A 1843 2. 2.
 d. 1880 20. 6.
 g. 1877 9. 2.
 Johanne Margrethe Stenderup fra Skrydstrup

f. i Skrydstrup 1843 25. 11.
 d. i Leerskov
 1 Datter, Kathrine P., g. til 11 B.
 Gaarden solgtes, siden mange Ejere

32. (Jaruplund)

32

»Oprindelig $1\frac{3}{4}$ Otting, men nu større. Den stod før 1780 i Byen Østen for 29 D Østen Gaden.« Kier.

Jorderne til 32 er taget fra 29 B og C. 1818 købte dens Ejer Trediedelen af 29 C.

»Denne Gaard tillagdes der ved Udskiftningen uhyre megen Jord, fordi den blev udflyttet til Markens Ende, hvor Jorden var meget lidet agtet og var dog i sig selv ganske god« Kier. Top. 121.

Hans Godsens, g. 1747 27. 7.
 Ann Eriksdtr. fra 29 C. f. 1702
 Ingen Born født her
 Chresten Jorgensen (Godsen), T.
 f. i Raved. Bjolderup S.
 d. 1783 5. 3. 61 Aar
 g. I Karen Jepsdtr. fra Perbøl
 d. 1761, begr. Exaudi 34 Aar
 g. II 1762 3. 11.
 Bodil, Peder Christensens Datter 27 B
 f. 1738, døbt 2. Adv.
 d. 1778 13. 7.
 1 Barn i I Ægtesk., 3 i II
 Han solgte i 1781 Gaarden til Svogeren Oluf
 Jensen fra 23 B, som udflyttede Gaar-
 den og byggede den ved Jaruplund
 Oluf Jensen, se Nr. 23 B
 Jens Olufsen, (Søn) Studehandler
 f. paa 23 B 1771 5. 12.
 d. 1857 16. 4.
 g. 1795. 16. 10.
 Anne Cathrine Andersen fra 24 B
 f. 1773 7. 4.
 d. 1836 27. 1.
 10 Born (7) 2 af Bornene død i 1808 af
 Dysenteri. Faderen bragte Sygdommen

med hjem fra Hamborg
 Hans Jensen overtog Nr. 25 (Kopsholt),
 Anna Botilla, f. 1812. g. 1841 Grmd.
 Hans Hansen Madsen i Kassø,
 Hjordkær S.
 Oluf Olufsen (Søn)
 f. 1814 6. 2.
 d. 1863 17. 11.
 g. 1843 19. 5.
 Johanne Margretha Kaysen fra Lysholm,
 Burkal S.
 f. 1819 11. 12. i Lysholm, Dtr. af
 Grmd. Andreas Kaysen og Hustru
 Karen Christens
 d. 1849 22. 4.
 g. II 1855 26. 1.
 Marie Cathrine Kaysen, Søster til ovennævnte
 f. 1824 1. 1. i Lysholm
 d. 1891
 5 Børn i I Ægtesk., 4 (1) i II
 Jens Olufsen, (Søn)
 f. 1857 10. 3.
 d. 1918 i Haderslev
 Ugift
 Han solgte Jaruplund 1908
 Udparcelleret

33. Lundsgaard.

33

Gaarden laa oprindelig NØ for 31 C i »Lundtoft« Da Hovslund blev udskiftet, blev
 Gaarden udflyttet

Oprindelig $1\frac{3}{4}$ Ott. Bondejord senere $\frac{7}{8}$.
 Nis Hansen, Jb. 1609
 d. 1632, begr. 9. 11.
 Hans Pedersen, Meyer 1641 $1\frac{3}{4}$ Ott.
 d. 1650, begr. 20. 2. 64 Aar

- 33
- *   *   *
- Peder Lauridsen, Cat. anim. (vistnok tilflyttet, da hans to ældste Børn ikke er født her d. 1659, begr. 6. 2. ingen Alder anført g. Ellin Peders, D. ?
4 Børn kendes (1)
Laurids Pedersen, (Søn)
f. ? ikke her i S.
d. ? muligvis »Lavs Pedersen i Gjenner« d. 1706 g. I 1670 20. 11.
Anna Henriksdtr. fra Hovslund, Dtr. af Hendrich Nissen og Hstr. Anna i H.
f. 1652 (Lakune)
d. ca. 1673 (Lakune)
g. II 1675 18. 4.
Anna, fra Løjt S.
d. 1710, begr. L. 71 Aar
3 Børn
Hans Lauridsen (Søn)
f. 1680, døbt 21. 4.
d. 1727, begr. 17 p. Tr. »Han var kommen fra sin Gaard for Restanterne« Kb. g. 1701, 3. Paaskedag
Karen Christensdatter
5 Børn (i Dodsreg. hedder det, at han har 8 Børn)
Amtsskriver Ries fordrev ogsaa denne Mand
- *   *   *
- Sognefoged Rs. Hinrichsen, 1 A. købte Gaarden ved Auktionen over Ries's Gaarde. Købesummen var 60 Rdlr. (Kier)
Han solgte Gaarden til en Mads Pedersen fra Stollig i 1740. Mads P. var Landsoldat, men ved kgl. Resolution af 8. 5. 1741 faar han Tilladelse til at købe Gaarden. Han nævnes som Ejer 1745
Mads Hansen Lund købte Gaarden 1750 (Efter mundtlig Tradition)
d. 1787 14. 2. 67 Aar
g. Ellen, Jens Koks Dtr. fra Mastrup, Hoptrup S.
d. 1787 11. 2. 59½ Aar
Hans Christian Madsen Lund, (Søn)
f. i Hoptrup S. 1748
g. 1771 29. 11.
- Marie, Peder Iversens Datter fra Djernæs, Hoptrup S.
f. 1738 7. 9.
d. 1812 14. 5.
3 Børn
Mads Hansen Lund, (Søn)
f. 1773 21. 8.
d. 1837 9. 3.
g. 1795 30. 10.
Mette Lena Christensdtr. fra Aarslev, Hjortkær S.. Dtr. af Smed Chr. Petersen
f. 1766 5. 11.
d. 1851 26. 11.
1 Barn
Hans Christian Lund, (Søn)
f. 1798 23. 7.
d. 1871 31. 8.
g. 1830 7. 8. »Bryllup i Lundsgaard. Der flød Vinen i Bække. Jeg drak kun Vand. og fik dog Hovedpine. Der var 100 Personer« (Kier, Dagbog)
Bodil Nissen, 26 A
f. 1800 1. 4.
d. 1868 23. 8.
3 Børn, Maren, f. 1834, g. til 27 B. Anna Matthia, f. 1841, g. Nis Tingleff i Styding
Metta Lena Lund, (Datter)
f. 1831 13. 10.
d. 1869 19. 1.
g. 1851 8. 8.
Mads Lorenzen fra 31 A
f. 1823 25. 2.
d. 1873 26. 7.
4 Børn, 1 Son og 2 Døtre kom til Skovby, Vedsted Sogn
Hans Christian Lund Lorenzen.
Kirkeældste i mange Aar
f. 1853 17. 8.
lever 1942
g. 1882 22. 9.
Marie Dorthea Andresen, fra 30 B
f. 1860 3. 5.
d. 1936
4 Børn (2) Oluf Peter L. Gaardmd. Brøde Løjt S. Folketingsmand (Kons. Folkep.)
1920: Mads Lorenzen (Søn)

Nr. 34

4³/₄ Otting Adelsgoods. Før Reformationen var det gejstligt Gods (»Sct. Jørgens Lansten«) 1609 tilhørte Gaardene Gregorius v. Ahlefeldt, de var i denne Slægts Eje indtil 1725, da de efter Grev Charles v. Ahlefeldts Fallit overtoges af Hertugen paa Augustenborg. Denne, — Hertug Christian August — solgte i 1727 Gaardene til Amtsskriver Ries i Aabenraa, som i Forvejen ejede 4 andre Gaarde i Hovslund. Gaardene kostede 1300 Rdlr. Salget kom istand -weil die Haberslundischen Untherthanen zu weit entlegen, folglich dieselben die erforderlichen Hoffdienste nicht thun können.

34 A.

2 Otting. Beliggende østligst i Byen.

- Christen (Nissen), d. før 1620 (Jb. 1609)
g. Dorthé,
f. ca. 1554, død 1639, begr. 11. 11.
85 Aar
- Nis Christensen. (Meyer 1641) form. Søn
f. ca. 1590
d. 1645, begr. 7. 4.
g. Kela, d. 1627, begr. 26. 12.
- Christen Nissen. (form. Søn) Cat. anim.
f. ca. 1615
d. 1690, begr. 1. 11. 75 Aar
g. 1647 5. 9.
- Kiersten Martensdatter fra Terp
d. 1689, begr. 3. 2. 66 Aar
5 Børn (2)
- Marten Christensen (Søn)
f. 1650, døbt 4. 8.
d. 1707, begr. 1. 1. 1708
g. 1671 14. 5.
- Marren Lauridsdtr. fra 26 A
f. 1647, døbt 5. 8.
d. 1718, begr. LXX
- 9 Børn (1) Mett g. til 31 B, Laurids nævnes som Ejer 1709. Ester g. 1709 med Hans Boysen fra Ris, som faar et Kaad fra Caarden. (senere kaldet Hovslund Kro) Kiersten g. 1711 til 30 B.
- Maren Martensdtr. (Datter)
f. 1691, døbt 20. 9.
d. 1753, begr. Reminiscere
g. 1718 1. 11.
- Peder Ebsen,
f. paa 29 B 1681, døbt 1. 8.
d. 1724, begr. 19. 3. Oculi
g. II 1725 1.
- Peder Mathiesen fra Bovlund, Agerskov S.
d. 1753, begr. Esto mihi, 67 Aar
5 Børn, 2 i I, 3 i II Ægtesk.
- Peder, f. 1725, omkom 1748 under Sejladsen fra Archangelsk til Amsterdam, hans Søn Jens P., f. 1748, g. til 34 C. Hans Enke Mett Botille g. 1749 Hans Hansen Boysen i II.
- Mathias P., 1728-84, kom til Ø. Løgum, hvor han kaldes »den bekendte Skrædder i Lygum« g. 1754
Lene Lorentsdtr. Aro i Ø. L.
- Marten Pedersen, (Søn)
f. 1720 døbt 27. 1.
d. 1786 6. 3.
g. 1745 28. 10.
- Maren Hansdtr. fra 29 B
f. 1722, døbt Mikkelsdag
d. 1758, begr. 23 p. Tr.
g. II 1762 4. 11.
- Maren Lauridsdtr. fra Nybøl, Hjordkær S.
d. 1807 21. 5. i Jarup (f. 1726)
3 Børn i I Ægtesk., 3 (1) i II
Peter Martensen (Thiessen) g. til 21 A
Marten P. solgte Gaarden ca. 1776 til Marten Lauritsen fra Rovbjerg 15 B
Hans solgte Gaarden i 1801 til
Hans Asmussen, se 34 C

Sindet, Niels Pedersens Dtr. fra Skrydstrup
13 (3) i II Ægteskab

* * *

Gaardene 34 A og C solgtes i 1801 til Hans
Asmussen, som lagde begge Gaardes Jorder
sammen, og byggede Grønnebækgaard, i
»gamle Lykker« ved Hovslund Skov. I 1813
kom ogsaa Nr. 29 A (Kraggaard) under
Grønnebækgaard.

Til Grønnebækgaard hørte ogsaa Stederne
Rævekær, Styrptom og Fuglsang (sidstnævnte
ved Hytterkobbøl) og endvidere Kaadner-
stedet Spader Es ved Barlund.

Hans Asmussen, Søn af Forpagter Asmus
Asmussen paa Kjelstrup, Holebøl S. og
Hstr. Ellen f. Hansdtr.

f. 1741 12. 5.

d. 1807 22. 8. paa G.

g. I Mette Thøgesen fra Hønsnap, Holebøl S.

g. II 1788 (da var han Forpagter paa Aaretoft)

Metta Cathrine Hinrichsen fra Kollund, Bov S.

f. 1769 i Kollund

d. 1832 1. 6. i Hoptrup S.

Asmussen var Forpagter paa Søgaard ind-
til 1804, da han kom hertil denne Gaard,
som han havde ladet bygge

1 Barn (1) i I Ægtesk., 5 i II, de sidste alle
født paa Søgaard

Hans Peter A. (f. 1804 29. 3.) g. 1828

med Anne Marie Nissen fra 26 A. De
kom til Vilstrup S.

Metta Maria Asmussen, (Datter)

f. 1792 2. 12. (paa Søgaard)

g. 1810 8. 12.

Hans Christian Thomsen.

f. 1781, 4. 3. i Tørsbøl, Kværns S. Søn
af Bolsmand Hans Thomsen og Hstr.
Metta Marie

d. 1859 8. 5. paa Rævekær, Ø. Løgum S.

En Søn Hans Thomsen fik Rævekjær
(f. 1816 5. 11. d. 1871 20. 12. i Kolsnap

(Nustrup S.) »hvor han søgte Helbredelse«.

Hans Søn Hans Thomsen

(f. 1859 17. 12.) g. til 31 B.

* * *

Af senere Ejere kan nævnes: Friderich

Christopher Güntzel og Baron Stampe

Gaarden blev delvis udparcelleret.

Falle Fallesen paa Rudbæk (Slægten hører

hjemme paa 40 C) købte Grønnebækgrd.

1920: Erik Fallesen (Søn af ovennævnte)

- med de foregaaende, de har antagelig arvet Gaarden
f. 1688, døbt 10. 6., Søn af Jens Jørgensen i Gj. denne nævnes i Jb. 1704 som Tømrer
d. 1761, begr. 2. 6. 76 Aar
g. 1710 1. 11.
- Gunder Jakobsdtr. i Gj. Hun var født i Hovslund og var den foregaaende Kones Broderdatter
f. 1673 paa 31 B, døbt 1. 11.
d. 1741, begr. 1 p. Tr.
g. II 1743, 2 p. Tr. Maren Madsdtr. fra Gj. 1 Barn i I Ægtesk. 2 i II
Jørgen Moes nævnes som Sandemand 1730 og var Amtsfuldægtig til 1759
Hans Jørgensen Moes, Sandemand
f. 1712, døbt 1. 1. 1713
d. 1785 30. 1.
g. 1741 3. 11.
- Anna Svennesdtr. fra 46 A
f. 1721, døbt Palm.
d. 1757, begr. 1. Adv.
g. II 1759 27. 5.
- Ellen, Mads Pedersens Enke i Løgum
f. paa 2 D 1707, døbt 11 p. Tr.
d. 1784 5. 1.
- 5 Børn i I Ægtesk. »Gamle Hans Moes blev til sidst svag paa Sindet og puttede omkring med sine Penge, saa man kunde finde dem ved Lægterne i Taget og andet Steds.« Kier Ann. IV
Den ældste Søn Jørgen Moes fik Gaarden, blev Sandemand efter Faderen og desuden Kirkeværge. De to andre Sønner gik til Søs. Hans Moes blev Kapt. i Eng-
- land og kom rig tilbage til Gj., hvor ^{37 A.} han giftede sig til 39 A. Svenne Hansen Moes (f. 1750) blev Kaptajn og forliste med sit Skib paa Rejse fra København til Vestindien ved Nr. Jyllands Kyst Natten mellem 21.-22. December 1782. Han blev begravet paa Nørhaa Kirkegaard med dette Steds
hæderlige Skik. Kb.
Gunder gift til 42 A, Bodel til 49 A
Jørgen Hansen Moes, Sandemand,
Kirkeværge 1796-1811
f. 1742, døbt Exaudi
d. 1811 8. 3.
g. 1778 5. 11.
- Maren Hansdtr. Kok fra 50 A.
f. 1758, døbt Oculi
d. 1829 29. 6.
- 4 Børn, Anna og Ellen gift til 40 C,
Karen til 45
Hans Jørgensen Moes, Sandemand 1819 ff., Kirkeværge 1827-42. (Hans Navn staar paa Kirkens Sydmur)
f. 1783 10. 11.
d. 1842 19. 9. »Ein treuer Kirchenjurat, ein braver Mann, mirein lieber Freund«
Kb. (Pastor Prah) g. 1817 6. 12.
- Maren Black, fra 43 A
f. 1786 28. 9.
d. 1870 27. 1.
- Ægteskabet var barnløst — Knud Black, 43 A, arvede Gaarden, lagde Jorderne til sin egen Gaard og solgte Stamparcellen. Siden har Moesgaard været et Parcelsted.

37 B. 2 Otting Bondejord.

37 B.

- Las Olefsen, nævnes 1539
Oluf Lassen, nævnes i 1590erne i
Amtsregnsk. Form. Søn
d. for 1620
g. Mett, f. ca. 1544, d. 1622,
begr. 4 p. Epif. 78 Aar
Las Olufsen, (Søn) Cat. anim. Jb. 1609,
Meyer 1641, Tolvmænd i 1615
f. 1571
d. 1645, begr. 2. 10. 74 Aar (Han druknede mellem Hardeshøj og
Ballegaards Færge)
g. Bodel, d. 1653, begr. 13. 2. 78½ Aar
To Sønner, Wolle og Peder Lassen

- 37 B. beboede Gaarden i 1650erne. Wolle d. 1660
 Peder Lassen, (Søn)
 f. ca. 1600
 d. 1688, begr. 7. 3., 88 Aar
 g. 1650 7. 7.
 Marren Nisdtr. fra 49 A
 f. 1621, døbt Jubilate
 d. 1694, begr. 4. 3.
 5 Børn (3)
 Las Pedersen (Søn) T. 1685 og Jb. 1701
 Sandemand
 f. 1653 (Cat. anim.)
 d. 1735, begr. 15 p. Tr.
 g. 1681 26. 6.
 Kjesten Pedersdr. fra Sønderballe, Hoptrup S.
 f. ca. 1660
 d. 1729, begr. 2. Adv.
 8 Børn (3)
 Mett Lasdr. (Datter)
 f. 1698, døbt 2. Adv.
 d. 1763, begr. 8. 2.
 g. 1730, 22 p. Tr.
 Jørgen Christensen, fra Nr. 47 B. Han
 var ogsaa Sandemand
 f. paa 47 B 1698, døbt Mariæ Beb.
 d. 1758, begr. Cantate
 2 Børn »Begge var meget store og stærke
 Karle.« Kier
 Christian Jørgensen Lassen, (Søn)
 Sandemand
 f. 1737, døbt 13 p. Tr.
 d. 1807 1. 3.
 g. 1760 22. 10.
 Mette Iversdr. fra Kirkeby Løjt S. (Hun
 var af Præstens Familie i Halk. Kier)
 f. 1733
 d. 1800 11. 2., 66 Aar 8 M.
 5 Børn (1) Kjesten g. til 39 C. Jørgen
 (f. 1733) d. 1803 ved Godthaabs For-
 bjerg. »Der kom 100 Pund Sterling fra
 England hjem til Gjenner
 efter ham.« Kier
- Ellen Christensdr. Lassen, (Datter)
 f. 1763 29. 1.
 d. 1811 17. 5.
 g. 1793 21. 11.
 Christen Christensen Schmidt
 (Heldevadt) fra 41 B
 f. 1757, døbt 20 p. Tr.
 d. 1817 11. 9.
 »Han kom tidlig til Søs og drev det til
 at blive kgl. Styrmand. Herved tjente
 han betydeligt og kom saa tilbage til
 Gjenner og friede sig ind i denne Gaard
 (Han var til Søs 18 Aar, deraf var han
 6 Aar Styrmand i Flaaden).
 Med sine Penge hjalp han den meget
 sunkne Familie. Men han var en un-
 derlig haard og altfor snaksom Mand,
 og derhos sygelig. Men sine Børn holdt
 han strengt til Arbejde, Guds frygt og
 Nøjsomhed. Han syntes at være ilde-
 sindet i Henseende til mig i Begyndel-
 sen. (Kier var ham for rationalistisk i
 sin Forkyndelse) men tilsidst blev vi
 meget gode Venner« Kier
 5 Børn. To Døtre g. i Hoptrup S., Nis
 (f. 1801) d. til Søs i 1827 (New Orleans)
 Mette Kjestine g. Lærer Matthiesen
 i Gjenner, g. H Gmd. Jes Hansen
 i Løjt Kloster
 Christian Lassen (Schmidt) (Søn)
 f. 1797 22. 1.
 d. 1857 12. 1.
 g. 1828 19. 12.
 Lene Bundgaard fra H C
 f. 1800 8. 9.
 d. 1848 23. 1.
 1 Datter (død ung)
 Gaarden blev udparcelleret og nedbrudt

---

 38 A. 1 Otting Fæstjerd.

- 38 A. Peder Kalloe, nævnes 1539
 Peder Kalli, nævnes 1597 (Amtsregnsk.)
- Nis Pedersen Kallo. (form. Son)
 Jb. 1609 Nis Pedersen

f. ca. 1554
 d. 1623, begr. 11. 2. 69 Aar
 Peder Nissen Kallø, (form. Søn)
 Cat. anim., Meyer 1641 Peter Calli
 f. ca. 1588
 d. 1652, begr. 1. 1. 1653, 64 Aar
 g. Ann, (Cat. anim.) d. mell. 1661-73
 7 Børn (2) Bodel (f. 1633) g. Jes Jessen
 Skovmand i Gj., Elsaas (f. 1640) g. Mads
 Nis Kerstensens S. i Gj.
 Hans Pedersen Kallø, (Søn) T. 1698
 Hans Kalle, Jb. 1704 Hans Callø
 f. 1636, døbt 2. Pinsedag
 d. 1707, begr. 17 p. Tr.
 g. 1667 20. 10.
 Maren Christensdr. fra 22 C i Jarup
 f. 1640, døbt 12. 2.
 d. 1715, begr. 4 p. Epif.
 5 Børn, Chresten, f. 1679, g. 1707 Mett Jør-
 gensdatter fra 40 D
 Peder Hansen Kallø, (Søn)
 f. 1676 døbt 5. 11.
 d. 1735, begr. 13 p. Tr.
 g. 1707, ingen Dato anf.
 Bodel Madsdr. fra Gjenner, Dtr. af Inder-
 ste Mads Nissen Kok (Kusine)
 f. 1674, døbt 6. 12.
 d. 1762, begr. 2 p. Epif., 87 Aar
 3 Børn (2)
 Marren Pedersdr. (Datter)
 f. 1711, døbt 14 p. Tr.
 d. 1798 s. 12.
 g. 1735, 18 p. Tr.

Lauritz Erichsen, fra 31 A
 f. 1699, døbt 15. 3.
 d. 1779 27. 9.
 6 Børn (2) Sønnerne Nis og Hans til Søs
 Nis (f. 1744) var 1779 »ausserhalb Lan-
 des«. Hans (f. 1747) d. i Surinam,
 Ostindien
 Peder Lauritzen Kallø, (Søn)
 f. 1738, døbt 14 p. Tr. (Døbt Peer)
 d. 1819 8. 7.
 g. 1774 28. 10.
 Cathrine Pedersdr. fra 27 B Hovsl.
 f. 1744 døbt 1 p. Tr.
 d. 1829 20. 3.
 2 Børn, Anna (»Hans smukke Datter«) f.
 1778, g. 1802 til Høgelund, Vedsted S.
 (Hinrich Hansen)
 Lauritz Petersen Kalløe, (Søn)
 f. 1775 27. 11.
 d. 1854 3. 6.
 g. 1803 14. 10.
 Margrethe Hansdr. fra Høgelund, Vedsted S.
 f. 1776 19. 3.
 d. 1829 23. 3.
 3 Børn, Kathrine, 1804-13, var døvstum
 Karen, f. 1813, g. 1848 med Baadfører
 Peter Hammer i Gj.
 Peter Lauritzen Kalløe, (Søn)
 f. 1806 26. 12.
 g. 1833 29. 3.
 Metta Kathrine Kyhl fra Sønderballe, Hop-
 trup S., Dtr. af Peter Kyhl og
 Hstr. Dorothea
 Gaarden blev udparcelleret.

38 B. 1 Otting Fæstejord.

Mikkel Jepsen, Jb. 1609, i Kb. 1634
 Mickell Ebsen
 f. ca. 1560
 d. 1634, begr. 3. Adv. 74 Aar
 g. Mett, d. 1637 begr. 19. 3.
 Jep Mikkelsen, (Søn) fæstede Gaarden 1625
 Nævnes i Cat. anim.
 f. ?
 d. 1659, begr. 6. 2.
 g. Anna, d. 1638, begr. 4. 9.

g. II Mette, f. 1605, d. 1659, begr. 8. 2. 38 B.
 1 Barn i I Ægteskab (1), 4 i II (1)
 Anna Jepsdr. (Datter)
 f. 1647, døbt 10. 1.
 d. 1725, begr. 8 p. Tr.
 g. 1668 7. 6.
 Christen Pedersen fra Gj. Søn af Kaad-
 ner Peder Christensen i Gj. Jb. 1704
 f. 1636, døbt Epif.

- 38 B. d. 1715, begr. 1. Adv.
 7 Børn (1), Jep, f. 1682, g. til 1 B., d. 1777,
 Ann g. til 40 B
 Peder Christensen, (Søn)
 f. 1671, døbt 21. 4.
 d. 1720, begr. 24 p. Tr. »Død paa Haf-
 fuet, der hand vilde fare fra Als Land
 heroffuer til Gjønner. Han war en from
 Mand sactmodig oc oprigtig, han fryg-
 tede Gud i Livet oc stolede paa ham
 i Døden.« Kb.
 g. 1707, 15 p. Tr.
 Kiersten Pedersdatter fra Sønderballe,
 Hoptrup S.
 Næppe d. her (Er Fadder i 1740)
 Bodel Christensdtr. (Søster til den foreg.)
 f. 1673, døbt 21. 12.
 d. 1742, begr. Xi Himmelf.
 g. 1703, ingen Dato
 Chresten Chrestensen Smed, fra Vil-
 strup S. (Vielsesreg.)
 f. ca. 1673
 d. 1751, begr. 2. Pintsedag, 78 Aar
 3 Børn, Ann, g. til 27 B. Abel, f. 1713, g.
 1741 med Peder Nissen (Lovsen i Gj.)
 Chresten Chrestensen Smed, (Søn)
 f. 1704, døbt 3. Paaskedag
 d. 1769 28. 1.
 g. 1734, 5 p. Tr.
 Bodel Pedersdtr. fra 40 C.
 f. 1698, døbt Jubilate
 d. 1774 18. 12.
 3 Børn (1), Bodel g. til 39 A (Han havde
 desuden en ill. Søn Christen Christen-
 sen Schmidt (Heldevadt) f. 1757. Mo-
 deren var Kjesten Ivers Enke, 41 B.
 Denne Søn blev kgl. Styrmand og si-
 den gift til 37 B.)
 Christen Christensen Smed (Søn)
 »Han var rig; i mange Aar Kirkeværg
 og var meget klog. Sin Rigdom erhver-
 vede han sig ved sin Fart til Sønder-
 borg.« Kier
 f. 1740, døbt Jubilate
 d. 1796 26. 1.
 g. 1771 14. 11.
 Dortehea Juhl, fra 48 A
 f. 1752, døbt 19 p. Tr.
 d. 1835 28. 10.
 6 Børn (1) Jes Schmidt, f. 1788, studerede,
 blev cand. theol. 1815. Død paa Her-
 resædet Rathmannsdorf ved Kiel 1816
 27. 11. Christian, f. 1790, Seminarist fra
 Brahetrolleborg,
 blev Degn i Davinde paa Fyen
 Christen Christensen Schmidt, (Søn)
 f. 1779 31. 10.
 d. 1858 21. 5.
 g. 1808 25. 11.
 Pauline Christiane Zoéga Ravn, fra Nr. 7
 (Datter af Pastor Ravn i L.)
 f. 1784 9. 3.
 d. 1870 29. 11.
 6 Børn, Christian, f. 1809, blev Styrmand,
 var tillige Kaadner i Gj. g. 1833 Anna
 Krag fra Gj. Jes S. druknede i Mid-
 delhavet. Friedrich Conrad S. druknede
 i den spanske Sø. Christian Theodor
 g. til 14 A. Botilla Dorothea, f. 1824,
 g. Lærer Johan Schmidt i Vesterskjer-
 ninge paa Fyen, (hendes Fætter).
 Thøge Ole Schmidt, (Søn)
 f. 1811, 11. 5.
 d. 1894 24. 9.
 g. 1837 23. 2.
 Anna Backmann fra Ø. Løgum,
 Dtr. af Degn Hans B.
 d. 1869 16. 7.
 8 Børn (1), Chresten S., f. 1838, g. Cecilie
 Fallesen fra 46 A. Lærer i Holsteinborg.
 Hans S., f. 1846, g. Mette Fallesen, 46
 A. Lærer i Kjellerup ved Silkeborg.
 Anna g. Grmd. Bertel Hohlmann i Sil-
 lehole, Løjt S. Thøge Ole S., f. 1856,
 g. Anna Marcorsen fra 46 B
 Lærer i Seest.
 Gaarden blev udparcelleret

Nr. 39.

5 Otting, maaske opr. een Gaard.

39 A. 2 $\frac{1}{3}$ Ott. Bondejord.

Jens Dinsen, nævnes 1597 og i Jb. 1609
Sandemand, nævnessom Tolvmand 1615
d. 1621, begr. 17. 2.

Dynniss Jensen, (form. Søn) Cat. anim.,
Meyer 1641

f. ca. 1588

d. 1652, begr. 29. 2. 64 Aar

g. Jahan, d. 1659, begr. 11. 11., 58 Aar

6 Børn (1), Kiersten g. til 43 Aar

Bertram, f. 1629, Cat. anim., ikke i Kb.
g. til 41 A. Fall overtog 39 C, Sogne-
foged. Mads g. til 48 A.

Jens Dynssen, (Søn)

f. 1623, døbt 19 p. Tr.

d. 1704, begr. 23 p. Tr.

g. 1664 24. 1.

Gy Jepsdatter fra Barsmark, Løjt S.

f. ca. 1634

d. 1687, begr. 16. 1., 53 Aar

6 Børn (3)

Jahan Jensdtr. (Datter)

f. 1665, døbt 26 p. Tr.

d. 1701, begr. 11 p. Tr.

g. 1685 22. 11.

Nis Matzen, fra 1 A

f. 1647, døbt 14. 7.

d. 1710, begr. 23 p. Tr.

4 Børn (1) Bodil g. 1708 Svenne Pedersen
fra 40 B. se ogsaa 46 A.

Mads g. til 24 A

Jens Nissen, (vulgo: Jens Dynsen) Søn

f. 1689, døbt 11. 12.

d. 1726, begr. Xi Himmelf.

g. 1712, 20 p. Tr.

Kjesten Jepsdtr. fra 42 A

f. 1694, døbt 11. 11.

d. 1773 10. 1.

7 Børn (1), Ellen g. til 24 A

»Da Jens Nissen døde, tog Enkens Broder,
Nis Jepsen, Gaarden, og Kjesten maatte
med sine mange Børn paa Aftægt. Han
saa sig ved dem i Forlegenhed, men
blev opmuntret, saa ofte han saa sin

Nabo Jens Bundesens Datter Anna,
som han elskede. Han fik hende og
400 Mk. og blev lykkelig, thi 400 Mk.
var dengang (1729) en stor Sum Penge.«
Kier, Ann. IV.

39 A.

Nis Jepsen, (Svoger) T. 1729 og 53

f. paa 42 A 1697, døbt 21. 2.

d. 1756, begr. 3. p. Epif.

g. 1729, 23 p. Tr.

Anna Jensdtr. Bundesen fra 39 B

f. 1702, døbt 4. Adv.

d. 1771 16. 1.

9 Børn (3), Jens kom til Flensborg, hvor
han blev gift. Peder (1736) blev gaende
hjemme til sin Død, Jes kom til Søn-
derballe, Nis, f. 1742, blev Lærer i Eg-
vad, Brunde, Varnæs og tilsidst Degn
i Ris, hvor han var berømt som en
stor Regnemester. (Kier)

Jep Nissen, (Søn)

f. 1731, døbt 1. 11.

d. 1796 31. 10.

g. I 1762 5. 11.

Bodil Chrestensdtr. fra 38 B

f. 1736, døbt 5 p. Tr.

d. 1763 28. 9. (Fødsel)

g. II 1765 i Løjt

Mette Andersdtr. fra Barsø. Datter af Grdm.

Anders Nissen og Hstr. Kjestine Høj
fra Barsmark

f. 1740 14. 4.

d. 1827 15. 10.

1 Barn (1) i I Ægtesk., 3 i II

Bodil g. til 39 B.

Kjesten til 50 D

»Jep Nissen havde et ondt Ben og var der-
for ikke ret skikket til strengt Arbejde.
Og Omstændighederne blev derfor hel-
ler ikke de allerbedste. Det var derfor
en betydelig Lykke, at Hans Moes kom
og tog imod Gaarden. Da dette skete,
og Bundesen fik den ældre Søster og
havde Lykke, da var det en gylden Tid

- 39 A. for disse Familier især. De rejste, levede godt og brystede sig vel ogsaa.«
Kier, Ann. IV.
- Ellen Jepsdtr. (Datter)
f. 1768 20. 5.
d. 1846 27. 4.
g. 1787 8. 11.
- Hans Hansen Moes, fra 37 A
f. 1755, døbt 17 p. Tr.
d. 1814 21. 8.
- »Hans Moes havde været Kaptajn i England og erhvervet sig en Del Penge. Han var en klog og myndig Mand, som under Udkiftningsstridighederne viste sig uforfærdet. (Han rejste til København, fik en Samtale med Conferensraad Höpp om Sagen, og denne forstod, at Hans Moes kunde han ikke kyse). Moes havde siden sin Skibstid den Egenskab at han om Natten ikke kunde sove, især mod Uvejr, han stod saa op og vandrede paa Marken. — Han var en meget god moralsk Mand, og jeg holdt meget af ham. Men denne brave Mand havde ikke den Glæde at se Afkom, siden hans Kone var sygelig.«
Kier, Ann. IV.
- Jørgen Callesen, g. 1816 10. 8.
med Hans Moeses Enke
f. paa Nr. 11 (Leerskov) 1768 22. 4.
d. 1839 9. 11.
Kier: De overgav Gaarden formedelst Testamente til Ellens Søstersøn:
- Jep Hejsel, f. paa 50 D 1802 5. 7.
d. 1873 29. 6.
g. 1829 19. 12.
- Maren Leerskov fra 42 A
f. 1799 21. 5.
d. 1873 2. 4.
- 5 Børn, Anna g. til 45. Kjestine til 49 C
Jørgen Hejsel, (Søn) 25. 8. 1841 - 5. 2 1914
Gaarden blev udparcelleret ca. 1918

39 B.

1 $\frac{1}{3}$ Otting Bondejord, Aar 1700 »in Vesteerde gemacht«.*
Jens Bundesen I, nævnes som Ejer 1535
Jens Bundesen II (Jessen).
f. ca. 1569
d. 1629 begr. 28. 4.
g. Sindet, d. 1629, begr. 29. 4.
Børnene Jes, Kay og Bodil døde samme Aar
Hans Jessen Bundesen, (form. Broder)
Jb. 1609
f. ?, d. 1628, begr. 19. 3.
g. Kjesten, d. 1635, begr. 19. 3. »Kjesten,
Jens Bundsens Moder i Gj.« Kb.
Jens Bundesen, III (Søn) Meyer 1641:
Jens Hansen, Cat. anim.:
Jens Bundesen
f. ca. 1603
d. 1659, begr. 4. 9.
g. Mette, d. 1681, begr. 1. 4., 76 Aar

39. B.

5 Børn (2) Anna g. til 50 C
Jens Bundesen IV. (Søn)
f. 1633, døbt 13. 1.
d. 1699, begr. 4 p. Tr.
g. 1670 20. 11.
Anna Knudsdr. fra Ø. Løgum
f. ?, ca. 1636
d. 1722, begr. 3 p. Epif. 86 Aar
3 Børn (1)
Jens Bundesen V, (Søn)
f. 1671
d. 1742, begr. 1 p. Tr. 70 Aar, 5 M.
g. 1702, 23 p. Tr.
Else Iversdatter fra Ø. Løgum
f. ?, ikke her
d. 1747, begr. 2. Adv.

* 1700 overdrager Amtmand v. Gynterorth Jens Jensen i Gjenner »seines sel. Vaters Jens Bundesens daselbst vorhin bewohnten $\frac{7}{16}$ Pflug Bundenerde, so nunmehr, weil die darauff angewachsene Hochfürstliche Restanten nicht abgetragen werden können, in Veste-Erde gemacht worden hin wiederumb vervestet habe:« (C. II. 1. Nr. 104., Kiel)

4 Børn (1), Ann g. til 39 A. Iver til 41 B
Om denne Jens Bundesen* fortælles der, at
naar Bønderne i Gjenner vilde have
ham med til Kros, svarede han dem:
jeg har Øl i min egen Tønde. — Han
var velhavende. (Kier)

Børnene »blev vel udgivne«.

Jens Bundesen VI (Søn)

f. 1708, døbt Esto mihi.

d. 1766, begr. 1. 1. 1767

g. 1739 12. 11.

Kathrine Hansdtr. Juhl fra 48 A

f. 1709, døbt Trinit.

d. 1803 20. 9.

4 Børn (1) Karen, f. 1743, d. i ung Alder
Elsa, 1741-1800, g. 1761 Anders Nissen
fra Skrydstrup. De havde Gaarden i
en Del Aar. Anders N. d.

1784, 74 Aar gammel

Jens Bundesen VII, (Søn) Sognefoged

17 -1819. Amtsfuldmægtig 1800-1818

f. 1750, døbt 25. 3.

d. 1819 11. 9.

g. 1784 25. 11.

Bodil, Jep Nissens Dtr. 39 A

f. 1766 2. 7.

d. 1857 i Hoptrup S.

Jens Bundesen VII var en meget dygtig,
myndig og klog Mand. Han blev da
ogsaa Sognefoged og »Sognekonge«. I
sin Ungdom var han ved Postvæsenet,
men blev siden Ejer af denne Gaard.
»Han bragte den i Armod sunkne Fa-
milie paa Fode igjen (Kier). Pastor
Kier roser ham meget, og de to styrede
som gode Venner Sognets Anliggender.
Ogsaa Amtmand v. Blücher-Altona
satte stor Pris paa ham, og B. havde
stor Indflydelse. Han og Oluf Andre-

sen i Alslev, Bjolderup S. (Se 30 B), 39 B.
— som dengang var kendt i Amtet un-
der Navnet Volle Amtmand — var
Aabenraa Amts mest indflydelsesrige
Bønder. Da Blücher-Altona blev Over-
præsident i Altona, tog han Bundesens
Søn Jep B. i Huset, da denne frekven-
terede Gymnasiet i Altona.

Bundesen var ogsaa en meget driftig Mand,
han byggede f. Eks. en Slibemølle ved
Gjenner Fjord, paatog sig ogsaa større
Vejarbejder og lod bygge en Mængde
Stenbroer. Han blev en velhavende
Mand

6 Børn (2). Jep Bundesen, f. 1788, Cand.
theol. 1819. Sognepræst og Skolelærer
paa Hallig Oland. 1824-33, Sognepræst
i Vanderup 1833-50. Afskediget 1850
(havde tilsluttet sig Oprørsbevægelsen)
Pastor B. var flere Gange paa Valg i
Nordsl. men blev ikke valgt, heller ikke
i Ø. L. 1834. Han var en meget daar-
lig Prædikant, men roses af sine Fore-
satte, særlig for hans Holdning under
Stormfloden i 1825.

Kathrine, f. 1789, g. 1811 med Sognefoged
Jep Callesen i Hoptrup. (Fra Nr. 11)

Mette, f. 1791, d. 1892 i Løjt S., g. til 50 C

Jens Bundesen VIII, (Søn)

Sognefoged og Amtsfuldmægtig

f. 1786 15. 4.

d. 1833 22. 11.

g. 1813 16. 10.

Ellen Bjerg fra Barsø, Løjt S., Dtr. af Gmd.
Jes Jepsen Bjerg og Hstr. Ingeborg
Andersdtr. Nissen

f. 1786 20. 4. paa Barsø

d. 1865 17. 1.

7 Børn

* Mærkværdigvis findes hans Daab ikke indført i Kb. Desuden er der den Vanskelighed, at hans Navn heller ikke findes i Dødsreg. Imidlertid kan man dog med Sikkerhed anføre denne Mands Livsdata. I Cat. anim. staar han opført som Jens B.s Søn, født 1671. I Dødsreg. læses: 1 p. Tr. 1742 begr. Iver Bundesen af Gjenner, 70 Aar og 5 Maaneder. Det maa være en Fejl for Jens B., thi
1. Aldersangivelsen passer med Jens B.s Fødselsdagsdatum i Cat. anim.
2. I Dødsregistret omtales ellers ikke en Iver B., Navnet findes heller ikke andetsteds.
3. Gaardens Ejer paa det Tidspunkt hed Jens Bundesen (1728 kaldes han »Vermögend«). 1. 2. 1743 blev den afdøde Ejers Bo vurderet og Gaarden givet i Fæste til den afdøde Jens Bundesens Søn af samme Navn.

39 B. Ogsaa han var en betydelig Mand, men da han døde i en ret ung Alder, kom hans Evner næppe helt til Udfoldelse. Dog havde han allerede erobret Faderens Position og var ligesom denne baade Sognefoged og Amtsfuldmægtig Af Børnene blev Botilla g. til 43 A. Ingeborg (1818-1902) blev g. med Niels Black fra 43 A. De købte en Gaard i Søes, Ris S. Anne Kjestine, f. 1821 10. 3. g. med Skolelærer Hans Møller Jessen i Gj. siden Lærer i Toghale Møgel-tønder Sogn (Jens Jessens Forældre). Jes B., f. 1825, g. i Aabenraa 1859 Anna Dorothea Cathrine Grauer fra Ris Præstegaard. Købmand i Aabenraa. Han var meget tysksindet, og da Preusserne rykkede ind i Aabenraa i 1864, mødte Bundesen op i sorte Klæder og var med til at synge: Nun danket alle Gott. Hans B., f. 1828, Degn i Nybøl, blev afsk. af Preusserne i 1867. Han blev saa Sparekassebestyrer i Graasten. Han udgav en Stavebog med Læseøvelser for danske Børn.

Jens Bundesen IX, (Søn)

f. 1816 19. 4.
d. 1863 8. 11.
g. 1846 4. 12.

Maria Elisabeth Erichsen fra Stensbjerg S. i Angel, Dtr. af Grmd. Boy Erichsen og Hustru Magdalene Elisabeth f. Brockenfeld, (Senere Ejer af 44 B.)
f. 1825 26. 12.
d. 1892 i Aabenraa

Han var ogsaa Møller og beboede Slibemøllen. Gaarden var af Faderen flyttet ned til Fjorden.

9 Børn (1)

Jens Bundesen X, (Søn)

f. 1847 26. 8.

d. 1915 i Berlin, begr. 16. 3. i Ø. L.

Han solgte i 1879 Gaarden til Svogeren: Jens Black, fra 43 A. (Hans Moder stammede ogsaa fra 39 B)

f. 1852 12. 7.

d. 1839 12. 8. i Augustenborg hos en Datter, begr. 16. 8. i Hoptrup

g. Marie Elisabeth Bundesen fra 39 B.

f. her 1854 29. 5.

d. 1926 i Hoptrup

8 Børn (1)

Han solgte Gaarden ca. 1895

39 C.

39 C.

Opr. 1¹/₃ Otting Bondejord. Senere 2⁷/₁₂ Otting. (fra en nedlagt Gaard 40 D).

? Hans Martensen,

f. ca. 1541

d. 1621 begr. 7. 4., 80 Aar

g. Gunder, d. 1621, begr. 12. p. Tr.

76 Aar

Marten Hansen, Jb. 1609

Gaarden er øde efter Krigen 1627-29

* * *

Peder Kalle, Smed, Bruuns Cat. anim.,

Meyer 1641: Peter Kalli Schmidt

d. 1659, begr. 2. 8.

g. Karen, d. 1688, begr. 1. 11., 78 Aar

3 Børn, Nis Pedersen Kalle faar 49 C

Hans P. K., 1647-1721, nævnes i Jb. 1704

som Inderste paa 39 C.s Grund

Gaarden øde efter 1657-59

*

16. 11. 1668 faar Valentin Dinssen i Gj.

(dvs. Fall Dynssen fra 39 A) en øde Stavn i Gj, og Træ

til Bygninger (XX 1511)

I Cat. anim. følger han efter den tidl. Ejer Fall Dynssen, han var fyrstelig Sognefoged og kaldes i de officielle Skrivelser altid Valentin Dinssen, Voigt. Kb. siger om ham, at han var »fyrstelig Sognefoged og Kierekeverger i mange Aar. en tjenstactig oc veltalendis Mand«.

f. paa 39 A 1632, døbt 17. 3.

d. 1694, begr. 1. 11.

g. Anna, d. 1695 begr. 31. 3. 61 Aar

Hans Hustru var født i Holsten, hvor Fall

havde været Ladefoged. (Kier, H.) Hun talte daarligt Dansk, og der gik længe en hel Del Fortællinger herom. Naar man spurgte hende om, hvor hendes Datter boede, svarede hun: Gyndt op, dvs. oppe i e Gye. Det gav Anledning til, at man kaldte denne Familie Gyndt. Hendes Forældre har form. heddet

Marcus og Heilwig.

7 Børn (1) Marcus g. til 47 A. Jahan g. 1691 Mads Lavesen fra Vilstrup, de fik 47 A. Heilvig (1670) g. 1690, Zacharias Manicke, en »Ryter«, han var »en Sydlænding« og var kommet hertil i Krigstid. Zacharias M. d. 1737, begr. 3. Paaske-dag, 81 Aar. »Han byggede Kroen i Gj. og havde været med de danske Tropper i den saakaldte Brabanderkrig, var bleven rig og var desuden brav. I 1702 var han i Krigstjeneste i Holland, hvor han kæmpede under Marlborough.« Af hans Børn blev An-Lisbeth g. til 5 B. Ann-Margreth, f. 1695, g. 1729 med Nis Hansen fra 5 B. De fik Kroen i Gj. og var meget rige.

Falle (Valentin) g. til 42 B. Dyns f. 1702 forliste ca. 1724 med Skibet »Gamma« mellem Amsterdam og Ostindien. (Ligprædiken i L. Kirke 1727).

Catharin Margaretha g. til 50 A

Christian Fallesen, Sognefoged og Kirkevæрге efter Faderen

f. 1665, døbt 15. 1.

d. 1722 begr. 3. Pintsedag

g. 1692 21. 7.

Bodil Nisdtr. fra 42 A

f. 1661, døbt 15. 9.

d. 1707 begr. Quasimodo

g. II 1708 12. p. Tr.

Bodil Nisdtr. fra Barsmark, Løjt. Dtr. af Gmd. Nis Clausen paa Povlsgaard

i Barsmark

d. 1739, begr. 12 p. Tr. 63½ Aar

4 Børn (1) i I Ægtesk., 1 i II. Bodil, 1709-1789, g. 1750 med Skolemester Niels Jokumsen »Donner« i Gj. 1720-89.

Falle Christiansen, (Søn) Sognefoged og

Kirkevæрге 1722-54 39 C.

f. 1700 døbt 2. Juledag

d. 1754, begr. 21. p. Tr.

g. 1724 15 p. Tr.

Abel Jonsdtr. fra 2 B i Løgum

f. 1692 døbt 17. 1.

d. 1757, begr. 13 p. Tr.

5 Børn, Maren g. til 43 A. Johann (1735-86) byggede Kroen Lyngtoft ved Gj.

Christian Fallesen II, (Søn)

f. 1732, døbt Palm.

d. 1782 27. 5.

g. 1759 6. 11.

Bodil Nisdtr. fra Barsø, Dtr. af Gmd. Nis Knudsen Foged paa Barsø og Ilstr.

Ellen f. Svennesdtr.

f. 1736 6. 5.

d. 1815 13. 6. »Hun var ond og spids en stor Plage for sit Hus.« Kier

9 Børn (1) Nis, f. 1764, d. til Søs 1780

Jesper, 1766-1847, »mistede sin til Søs fortjente store Formue ved Statsbankerotten« Boede siden i Gj. Svenne, f. 1771, g. til Krongaard i Vilstrup S.

Christian blev Svinehandler i Jylland. Levede 1823 i Aastrup. Peder, f. 1773, »blev gift med en Hamburgerinde, var Kaper i fransk Tjeneste, han blev meget rig og købte et Gods i Rellingen ved Hamburg.« Kier

Jep, 1776-1864, levede ugift paa Gaarden. (»Jep Fave«), han var »lidt bagle«.

Falle Christiansen II, (Søn)

f. 1760, døbt 1. Adv.

d. 1821 8. 6.

g. 1792 8. 11.

Maren, Peder Marcorsens Dtr. 46 B

f. 1761, døbt Bededag d. 1805.

g. II 1806 19. 12.

Kjesten Lassen fra 37 B

f. 1768 2. 2.

d. 1843 20. 3.

4 Børn (1) i I Ægtesk., 1 i II

Bodil g. til 44 A. Peter F., f. 1801, købte Rudbæk i Vedsted S. g. 1839.

Maren Nisdtr. Skovmand fra 40 C. Deres Søn Falle F. købte 40 C af Bro-

- 39 C. deren Nis F. som havde arvet denne Gaard. Jørgen Fallesen g. til 46 A
 »Omstændighederne var ikke synderlig gode, da Falle Christiansen overtog Gaarden i 1782, men han satte den ved sin ivrige Drift og sin Studehandling paa Føde, ihvorvel han var svag. Og Bundesen plejede derfor at sige om ham i Løjer, at han havde en god Studeforstand.«
 Kier
 »Han tillagde hver af sine Sønner 600 Rigsdlr. og Datteren som kom til Skelkjer 44 A. Han havde været en god Bonde og dygtig Handelsmand.« Kier.
 Christian Fallesen III, (Søn)
 f. 1798 7. 1.
 d. 1859 21. 3.
 g. 1845 24. 11.
 Elisabeth Decker fra Sønderballe, Hoptrup
- S. Dtr. af Landboelsmand Niels Hansen i S. og Hstr. Elsabe Pedersdtr.
 f. 1817 21. 2.
 d. 1899 23. 9.
 g. II
 Jes Nissen Paulsen, fra 49 A, (som tidligere havde været gift paa 41 C)
 f. 1815 23. 5.
 d. 1875 9. 10. »En Mand, som baade i sit private Liv og i de forskjellige kommunale Embeder, som bleve ham overdragne, erhvervede sig megen Yndest. 1854 udnævntes han til Kirkeværge og dernæst i 1872 valgtes han af Menigheden til Kirkeældste. Desuden var han i nogle Aar Sognefoged og Retsfoged.« Kb.
 1 Datter i I Ægtesk. (Maria Fallesen)
 Gaarden blev udparcelleret

 Nr. 40.

Oprindeligt een Gaard paa 5 Otting Bondejord. Den kaldtes »e Herrgaard«. I 1609 (Jb.) er den endnu samlet, men paa Meyers Kort maa den søges to Steder, idet dens to Gaarde a 2½ Ott. efter al Sandsynlighed har ligget i det ene Tilfælde i Østerballe og i det andet paa det Sted, hvor senere de 4 Gaarde 40 A-D laa (Se Kortet). Disse 4 Gaarde a 1¼ Ott. laa tæt sammen uden nævneværdig Toftejord, de 4 oprindelige Tofter laa østligt i Byen, hvor i hvert Fald den ene Halvgaard maa have ligget.

- 40 A. Hans . . . Hans Hustru d. 1627 »Marin Hansis, som var paa Iffuer Iffuersens Stafn i Gj.«
 Iver Iversen, Jb. 1609 5 Otting Bondejord
 f. ca. 1554
 d. 1630, begr. 1. 4. 76 Aar
 Chresten Iversen, (form. Søn)
 Meyer 1641 2½ Ott. Cat. anim.
 f. ca. 1583
 d. 1645, begr. 10. 1. 62 Aar
 g. Trunde, d. efter 1660
 8 Børn, Anna fik 40 D.
 Iver Christensen, (Søn)
 f. 1638, døbt 15. 4.
 d. 1696 begr. 10. 5.
 g. 1662 27. 6.
 Ellin, »sal. Peder Nissens Dtr. fra Rovbjerg«
- 40 A. f. 1634 (ikke her)
 d. 1702, begr. 3. Onsdag i Fasten, 68 Aar
 6 Børn (2) Kiersten (1663) g. 1691 Willem Hansen fra Korsør (udi Seeland)
 de boede i Gj.
 Peder Iversen, (Søn) Jb. 1704 1¼ Ott.
 f. 1675, døbt 2. 5.
 d. 1756, kaldes da »en fattig Mand i Gj.«
 g. 1699 22 p. Tr.
 N N. Mickel Pedersens Dtr. i Gj.
 d. 1708, begr. 2. Adv. 39 Aar
 g. II 1710, 2. Adv.
 Ellen Jesdtr. fra 5 B
 f. 1674 døbt 17. 5.
 d. 1724, begr. 7. p. Tr.
 6 Børn i I Ægtesk. (2), 5 (1) i II
 Hans, f. 1721, d. 1793 i Barsmark

- Jørgen Christensen, vistnok
 en Slægting af den foreg.
 f. 1710, døbt 5 p. Epif. Søn af
 Chresten Iversen i Gj.
 d. 1768 18. 4.
 g. i Løjt
- Ann Jesdtr. af Kirkeby, Løjt S.
 f. ca. 1727
 d. 1784 18. 4. 57 Aar
- 5 Børn (1) Chresten f. 1758,
 d. 1784 i Ostindien
- Maren Jørgensdtr. (Datter)
 f. 1718, døbt Rogate
 d. 1821 23. 9.
 g. 1768 4. 11.
- Hans Lauritzen, fra Hoptrup,
 Søn af Laurids Petersen
 f. ca. 1734
 d. 1811 8. 3. 79 Aar
- 5 Børn. (2) Ann g. til 47 A
- Karen Hansdtr. (Datter)
 f. 1769 31. 8.
 d. 1838 26. 9.
- g. 1803 4. 11. 40 A.
- Nis Jepsen (Barsø) fra 41 A. »Han lod Skibsfarten fare og fik Hans Lauritzens Datter og Gaard«
 f. 1778 26. 7. paa 41 A
 d. 1852 3. 12.
- 4 Børn, Hans N., 1804-33, druknede i Aabenraa Fjord. Nis N., 1813-34, omkom til Søs. Jep Nissen Korsbjerg f. 1806, d. 1849 ugift
- Maren Nissen (Korsbjerg), Datter
 f. 1809 25. 9.
 d. 1879 13. 6.
 g. 1845 24. 11.
- Erich Krag, Søn af Skipper og Kaadner Peter Chrestensen Krag i Gj. og Hstr. Leene f. Kruhl fra 31 A
 f. 1803 22. 11.
 d. 1880 21. 4.
- »Han var til Søs 1820-40 tilsidst som Kaptein paa eget Skib paa den amerikanske Kyst. Han blev i 1864 Sognefoged over Østersognet.« Kb.

40 B.

40 B.

Udskilt fra Nr. 40 efter 1609.

- Jes Mickelsen, Meyer 1641. 2½ Ott.
 Hans Pedersen Juel, Cat. anim. 1650
 g. 1646 8. 11. Kiersten Jepsdtr.
 Denne Familie forsvinder efter 1660
 * * *
- Peder Pedersen, Gaarden laa opl. N.
 for 41 A (Se Kortet)
- Søn af Kaadner Peder Christensen i Gj.
 Kaadnerstedet er øde efter Svenskekrig.
 f. 1639, døbt 4 Adv.
 d. 1724 begr. Cantate.
 g. 1667 11. 8.
- Marren Suennsdtr. fra 46 B
 f. 1646, døbt 12. 1.
 d. 1709 begr. 2. Adv.
- 6 Børn, Suenne g. 1708 Bodil Nisdtr. fra
 39 A se 46 A
- Bodil Pedersdtr. (Datter)
 f. 1672, døbt 27. 10.
 d. 1709, begr. Palm.
- g. 1702, 24 p. Tr.
- Mads Ravn, fra 49 C
 f. 1668, døbt 11. 10.
 d. 1755, begr. 10 p. Tr.
 g. II 1711 3. Juledag
- Ann Christensdtr. fra 38 B
 f. 1688 døbt 15. 2.
 d. 1751 begr. 7 p. Tr.
- 3 Børn (3) i I Ægtesk., 6 i II,
 Bodil g. til 50 D
- Christen Madsen Ravn, (Søn)
 f. 1711, døbt 25. 9.
 d. 1775 3. 3.
 g. 1750 13. 11.
- Kjesten Nisdtr. Krag fra Gj.,
 Dtr. af Kaadner Nis Hansen Krag
 f. 1724, døbt 5 p. Tr.
 d. 1782 18. 8.
- 5 Børn (1) Ann g. til 34 A
 Mads Ravn, (Søn)

- 40 B. f. 1751, døbt 5 p. Tr.
d. 1802 19. 5., »drukne-
maaske i Afsindighed« Kb.
g. 1787 22. 11.
Kathrine Madsdr. Gyndt fra 47 A
f. 1760, døbt 3 p. Epif.
d. 1832 14. 3.
g. II 1803 8. 7.
Peder Møller fra Ringtved, Maugstrup S.
d. 1838 12. 2. 63½ Aar
3 Børn (2) den tredie Søn »forstandsløs«
Mads Lausen Madsen Gyndt, (Slægtning)
- f. paa 47 A 1808 3. 1.
d. 1867 16. 8.
g. 1844 29. 11.
Maria Catharina Ohje fra Gelting i Angel
f. 1812
d. 1851 5. 2.
g. II 1852 19. 11.
Gunder Schmidt fra Nr. 45
f. 1822 22. 1.
d. 1866, 30. 12.
2 Børn i I Ægtesk., 6 i II
1920: Udparcelleret.
-
- 40 C. 40 C. Udskilt fra 40.
Peder Hansen Skoufmand, T. 1687
Jb. 1704
f. ca. 1655 (Lakune)
d. 1735, begr. 3. Pintsedag
g. 1689 6. 10.
Auna Jesdr. fra Gj. Dtr. af Inderste Jes
Jessen Skoumand og Hstr. Bodel Kalle
f. 1669, døbt 18. 7.
d. 1737, begr. Jubilate.
3 Børn, Kiersten g. til 49 C,
Bodel g. til 38 B
Jes Pedersen Skoumand, (Søn)
f. 1710, døbt 3 p. Epif.
d. 1765 16. 6.
g. 1736 25 p. Tr.
Jahan Dinsdr. fra 43 B
f. 1709, døbt Jubilate
d. 1767 10. 6.
4 Børn (2)
Peder Jessen Skovmand, (Søn)
f. 1740, døbt L.
d. 1769 8. 6.
g. 1768 28. 10.
Jing, Hans Paulsens Dtr. fra 28
se videre 26 B. Hun tog efter Mandens
Død hjem til Hovsl. Svigerinden »Anne
Krokone« tog baade Gaard og Indbo
Anne Skovmand, (Søster)
f. 1737, døbt 4. 4.
d. 1817 22. 3.
g. I Nis Hansen (fra 5 B) Kromand i
Gj. (Cfr. 39 C). Han var Enkemand.
- »Rigdom var Aarsag til Ægteskabet med
den gamle Enkemand, thi Anne Kro-
kone har altid higet efter Rigd.« Kier
Han døde 1771 5. 12. og allerede 1772
1. 3. giftede hun sig »med hendes for-
rige Mands Søstersøn«.
Mads Lauritzen, (Faderen f. paa 45)
f. 1738, døbt Oculi
trol. 1772 14. 2. »ung Karl og Styrmd.«
d. 1782 6. 10.
3 Børn, Jes Skovmand g. til 30 A,
Ellen til 41 C
Nis Matzen »Kromand«, (Søn)
f. 1774 11. 12.
d. 1846 4. 5.
g. 1802 12. 11.
Anna Moes fra 37 A
f. 1779 24. 3.
d. 1814 4. 3. (Fødsel)
g. II 1816 29. 11.
Ellen Moes fra 37 A
f. 1780 31. 12.
d. 1847 9. 3.
4 Børn (1) i I Ægtesk., 1 i II. Anna Skov-
mand g. til 41 B (Peter Petersen Ravn)
Maren g. 1839 Peder Fallesen fra 39 C.
De købte Rudbæk i Vedsted S.
Jørgen Skovmand, (Søn)
f. 1817 18. 9.
d. 1872 28. 2. (Suicidium) ugift
1920: Falle Fallesen (fra Rudbæk).

40 D.

40 D.

Udskilt fra Nr. 40, senere forenet med 39 C.

- Bunde Lauritsen, T. 1683, Z. 1685
 f. i Kirkeby, Løjt S. ca. 1620
 d. 1691, begr. 1. 11. 71 Aar
 g. 1656 20 p. Tr.
- Anna Chrestensdr. fra 40 A
 f. 1623, døbt 5 p. Tr.
 d. 1686, begr. 10. 3.
- 4 Børn
- Kiersten Bundesdr. (Datter)
 f. 1655, Lakune
 d. 1719, begr. 4. Adv.
 g. 1678 9. 6.
- Jørgen Suennesen, fra 47 B,
- nævnes som Ejer i Jb. 1704
 f. 1648, døbt 30. 3.
 d. 1726, begr. 1. Adv.
 8 Børn (1) Mett, f. 1980, g. 1707 Chresten
 Hansen Kalle, se Nr. 38 A
 Chresten Jørgensen, (Søn)
 f. 1678, døbt 15. 12.
 d. 1752, begr. 8 p. Tr.
 g. 1707 19 p. Tr.
 Karin Hansdr. fra Jarup
 f. ca. 1685, ikke her i S.
 d. 1751, begr. Cantate, 69 Aar
 6 Børn (3) Jørgen overtog 40 A

41 A.

41 A.

Hørte under det biskoppelige Gods Svabsted. Efter Reformationen blev Jorderne berøvet Kirken og denne Gaard kom til Fogderiet Kolstrup, siden 1702 til Aabenraa Amt.

Gaarden brændte 1811. »Ingen Brand i Gjenner siden 1680«. Kier.

- Mads . . . d. før 1620
 g. Bodel, d. 1623, begr. 30. 4. 88 Aar
 (Jep Matzens Moder)
- Jep Madsen, (Søn) Jb. 1609
 »Bischofs Diener«. Meyer 1641
 f. ca. 1574
 d. 1652, begr. Xi Himmelf., 78 Aar
 g. Bodel, d. 1637, begr. 26. 4. 62 Aar
- Peder Jepsen, (Søn) Cat. anim.
 f. 1611
 d. 1659, begr. Trinit., 48 Aar
 g. 1656 15. 6.
- Woldborrig Jepsdr. fra Djernæs, Hoptrup S.
 d. 1686, begr. 31. 1. 55 Aar
 II 1660, 20 p. Tr.
- Bertram Dynssen, fra 39 A
 f. 1629 (Cat. anim.)
 d. 1709, begr. 3. Pintsedag, 81 Aar
- 2 Børn (1) i I Ægtesk., 9 (1) i II
 Jahan g. til 49 A
- Peder Bertramsen, (Søn)
 Han kaldes 1728 »vermøgend«
 f. 1664, døbt 8. 5.
 d. 1733, begr. 21 p. Tr.
 g. 1691 19. 11.
- Mette Nisdtr. Juhl fra 27 A
 f. 1666, døbt 18. 3.
 d. 1737, begr. Jubilate
- 2 Børn (1)
- Jep Pedersen (Søn)
 f. 1696, døbt 30. 8.
 d. 1751, begr. 3. p. Epif.
 g. 1727, 15 p. Tr.
- Marren Mauensdr. fra Ustrup, Vedsted S.
 d. ?
- 5 Børn (1)
- Ann Jepsdr. (Bertramsen) (Datter)
 f. 1742 4. 3.
 d. 1797 10. 11.
 g. 1762 30. 7.
- Nis Jessen »Barsø« fra Sønderballe, Hoptrup
 d. 1771 22. 11., 36 Aar
 g. II 1772 6. 11.
- Jep Hansen Korsbjerg, fra 46 A
 f. 1749, døbt 16 p. Tr.
 d. 1831 24. 2.
- 3 Børn (1) i I Ægtesk., 5 (1) i II
 Jes (Kruhl) f. 1769, d. til Søs, Maren
 g. til 24 B. Nis til 40 A. Bodil, f. 1781,
 g. med Gmd. Jes Jakobsen, Barsø, Løjt S.

- 41 A. »Jep Korsbjergs Gaard blev to Gange opbygget af ham. Først 1800 som forfalden, siden som afbrændt 1811« Kier Hans Jepsen Korsbjerg (Bertramsen) (Søn)
- f. 1774 24. 10.
d. 1839 21. 2.
g. 1804 9. 11.
- Bodil Jakobsdtr. fra Barsø, Dtr. af Jakob Rasmussen og Hstr. Abel Jesdtr.
f. 1770 6. 5.
d. 1847 11. 10.
- 2 Børn (1)
Jep Hansen Bartramsen, (Søn)
- f. 1807 30. 8.
d. 1857 6. 3.
g. 1836 10. 12.
- Gunder Callø fra 49 C
f. 1808 16. 4.
d. 1865 4. 4.
- 4 Børn (1) Botillag. til 24 B. Anna g. til 31 B Hans Jepsen Bertramsen, (Søn)
f. 1841 20. 10.
d. 1871 22. 4. »paa sin nyopførte Gaard paa Hovslund Mark« (Kb.) dvs. Gaarden »Bøgelund«
- 41 A blev delvis udparcelleret.
Resten af den er »Bøgelund«
-
41. B. 1½ Otting Fæstejord.
- 41 B. Matz Iversen (Heldevad), Jb. 1609 Matz Iversen, Kb. Matz Heldevad (1542 nævnes paa en kgl. Gaard en Las Heldevat)
d. 1628, begr. 3. 4.
g. Anna, d. 1624, begr. 30. 1.
- Matz Matzen Heldevad, (form. Søn)
Cat. anim., Meyer 1641
Fæstede Gaarden 1624 (Vestereg. 1632)
f. ca. 1587
d. 1652, begr. 24. 11.
- g. Ellin, d. 1677, begr. 11. 5. 80 Aar
Peder Matzen Heldevad, (Søn)
f. 1625, døbt 11 p. Tr.
d. ? (1660-73 Lakune i Kb.)
g. 1653 20. 11.
- Marren Jepsdtr. fra Nørby, Løjt S.
Gaarden er øde 1665 (Designatio über alle im Amble Ap. biss Dato annoch vorh. wüssten Hufen 1. 5. 1665)
- Nis Jepsen, (form. Svoger) Cat. anim.:
Nis Jepsen af Nørby. I T. (fra Pastor Hybschmanns Tid) kaldes han baade Nis Heldevad og Nis Jepsen Heldevad
1685 er Gaarden »fast wüst«
d. 1717, begr. 24 p. Tr.
g. 1674 5. 7.
- Mette Jepsdtr. fra Gjenner (38?)
f. 1651 (Lakune)
d. 1725, begr. Jubilate
- 7 Børn (3)
- Jep Heldevad, Søn T. 1720
f. 1679, døbt 9. 3., afstod Gaarden til en Søster, tog til Sos. Form. d. i Gj. 1746 begr. 3. p. Epif.
- Marren Nisdtr. (Søster)
f. 1684, døbt 24. 6.
d. 1734, begr. 8 p. Tr.
g. 1723 LX.
- Hans Matzen, med Tilnavnet Heldevad,
fra 45 A
f. 1691, døbt 8. 11.
d. 1738, begr. 23 p. Tr.
- 2 Børn, Nis, 1726-1797, levede
ugift paa Gaarden
- Kjesten Hansdtr. (Datter)
f. 1724, døbt Rogate
d. 1778 4. 11.
g. 1747 19. 7.
- Iver Jensen Bundesen, fra 39 B
f. 1710, døbt 1. 11.
d. 1754, begr. LXX »Jens Bundesens Broder Iver — kaldet Heldevad — var mindre lykkelig, da han fik Hans Madsen Hellevads Datter Kjesten. Thi der synes at have været ringe Omstændigheder og en ikke synderlig god Hustru Iver kom flere Gange løbende hjem til Faderen, som siden understøttede ham og fik ham tilbage igjen« Kier
- 2 Børn, Maren g. til 46 B. — Enkens uæg-

- tefødte Son Chresten fødtes 1757, han blev Styrmand i Flaaden og blev siden g. til 37 B. Faderen var Christen Smed som var Kurator for Enken (38 B)
- Jens Iversen Heldevadt, (Søn)
f. 1750, døbt 15 p. Tr.
d. 1820 10. 6.
g. 1785 25. 11.
- Mette Pedersdtr. fra 46 B
f. 1750, døbt 24 p. Tr.
d. 1787 8. 1. (Fødsel)
g. II 1787 16. 11.
- Anna Maria Juhl fra 48 A
f. 1766 27. 10.
- 1 Barn (1) i I Ægteskab, 2 i II. Mette, f. 1789 g. 1815 med Falle Madsen i Lunding
- Iver Jensen Heldevadt, (Søn)
f. 1791 14. 8.
g. 1818 9. 5.
- Maren Møller fra Sonderballe, Hoptrup S.
»Nu (ca. 1825) tog denne Familie til Sonderballig og i Stedet for den kom ved Kob paa denne Gaard Familien Ravn« Kier
* * * *
- Peter Petersen Ravn, (Kier: Kaldes sædvanligt Peder Bødker)
f. 1800 17. 8. Søn af Kaadner Peder Ravn, som var en Søn af Peder Jessen Ravn, 50 C, og Hstr. Ellen Pedersdtr. Smed. Han maa have været rig, da han i 1828 laante Aabenraa By Penge, da det nye Raadhus skulde bygges. 41 B.
d. 1866 12. 4. »omkom paa Vejen mellem Ø. L. og Gjenner« Kb. g. 1830 18. 12.
- Anna Skovmand fra 40 C.
f. 1806 7. 5.
d. 1849 28. 8.
- 3 Børn, Peter, f. 1832, omkom til Søs 1854
Jørgen P. Raun, f. 1842 21. 7., d. 1939 12. 2. i Ø. Løgum. Han havde ejet Gaarden 1 C (udskilt fra 1 A). Hans Hustru døde 102 Aar gammel i 1932. Skønt hun var 51 Aar, da de blev gift, oplevede Ægteparret at fejre Guldbryllup, vistnok en enestaaende Begivenhed
- Nis Petersen Raun, (Søn)
f. 1838 21. 4.
d. 1915
g. 1862 5. 11.
- Anne Marie Andersen fra S. Ønlev, Ris S.
f. 1839 10. 10.
d. 1870
- 1 Datter, Anna Lene Raun, f. 1863 24. 8., g. med Amtsforsander Andresen Nr. 30 B
* * * *
- Mads Bossen Kalløe, 49 C, købte Gaarden 1907 til sin Datter: Karen Kjestine Kalløe, f. 49 C 1886 4. 1. g. 1907 2. 8.
- Simon Hansen Callø fra Hoptrup, han faldt i Frankrig ved Somme i 1916

41 C. »e Bundgaard«.

»Var i forrige Tider forbunden med 44 A Skelkjær under Navnet Bundgaard, skjønt ellers adskilt derfra« Kier. 41 C.

Opr. var disse Gaarde tilsammen 4 Otting Bondejord. De laa sammen indtil Skelkjær i 1777 blev udflyttet. De laa »syddligst paa vestre Side af Sønderballig« Kier.

41 C var 1½ Otting stor. 1609 ejes de 4 Otting Bondejord af Nis Matzen og Matz Nissen, de er form. af samme Slægt.

Matz Nissen. Jb. 1609, d. før 1620

Nis Matzen, (form. Son)

f. ca. 1595

d. 1630, begr. Reminiscere, 35 Aar

g. Karen, (nævnes i Cat. anim.)

d. ? (Lakune)

g. II

Peder Nissen, f. ca. 1596

d. 1660, begr. Persdag 22. 2. 64 Aar,

»Peder Nissen i Bundgaard i Gj.« Kb.

1 Søn i I Ægtesk. Matz Nissen (1626-1702)

levede ugift paa Gaarden

- 41 C. 6 (1) i II, Anna g. til 46 A
 Nis Pedersen, (Søn)
 f. 1637, døbt 23. 4.
 d. 1700, begr. Oculi
 g. 1678 20. 10.
 Ellin Jesdtr. fra Løjt-Skovby
 f. ca. 1654
 d. 1729, begr. 20. 3.
 g. II 1703, L
 Niels . . . (Navnet ulæseligt) Jb. 1704 kalder
 ham Niels Lorentzen, form. den Niels
 Lausen, som d. 1729 73 Aar
 7 Børn i I Ægtesk. (3) Karen g. til 45,
 Jes g. 1724 med Ellen Nisdr. fra 44 A
 Peder Nissen Bundgaard, (Søn)
 f. 1687, døbt 24. 4.
 d. 1743, begr. Invocavit
 g. 1732, Purific.
 Mette Madsdr. fra 45 A
 f. 1697, døbt 19 p. Tr.
 d. 1767 28. 4.
 g. II 1714 7. 7. Peder Nissen i Gj., 1709-63
 3 Børn, Kjesten g til 49 C.
 Ellin d. ugift 1782
 Nis Pedersen Bundgaard, (Søn)
 f. 1732, døbt 24 p. Tr.
 d. 1803 6. 11.
 g. 1771 20. 11.
 Helene, Peder Boysens Dtr. i DyrhaveLøjt S.
 f. ca. 1743
 d. 1813 18. 9.
 4 Børn (1) Jes f. 1775 var først til Søs, fik
 siden en Gaard i Risjarup
 Bertel (f. 1779) kom til Søs
 Peder Nissen Bundgaard,
 f. 1772 3. 8.
 d. 1844 19. 2.
 g. 1799 7. 11.
 Ellen Skovmand fra 40 C
 f. 1778 10. 4.
 d. 1849 17. 2.
 5 Børn (2) Lena g. til 37 B
 Matz Bundgaard (Søn)
 f. 1805 12. 6.
 d. 1855 26. 5.
 g. 1839 23. 11.
 Catharina Nielsen fra Andersgaard i Vilstrup S.
 f. 1817
 d. 1866 29. 4.
 g. II 1856 30. 5.
 Jes Nissen Paulsen fra 46 A
 f. 1815 23. 5.
 g. II til 39 C.
 4 Børn (2) Nis Petersen Matzen B. f. 1843
 rejste til U. S. A.
 Ellen Marie B. f. 1846 28. 2.
 g. Ove Ovesen i Gj.
 Gaarden udparcelleret

42 A.

42 A. 2 Otting Fæstejord.

Gaarden brændte i Krigen 1627-29 og blev af dens daværende Ejer Jep Jessen genopbygget i de følgende Aar.

Gaarden blev opmaalt og tegnet af Professor Mejborg og er omtalt i hans Værk: Slesvigske Bondergaarde. Da Gaarden blev solgt og udparcelleret, blev ogsaa den gamle smukke Bygning ødelagt. Pisselen blev dog reddet, men blev overført til Kunst- u. Gewerbemuseet i Flensborg. De to af dens tre Fag er genopstillet der. (Cfr. Fotografi p. 48 i Sønderj. Slægt.)

Jep Jessen, har fæstet Gaarden 1612

f. ca. 1570

d. 1649, begr. 20. 2.

g. Marrin, (Ægteparrets Navne staar ud-skaaret i Egepanelerne)

d. 1614, begr. 5. 9.

I Cat. anim. nævnes 3 Børn

Peder Jepsen, (Søn)

f. ? før 1620

d. ? efter 1660 (Lakune)

g. 1651 17 p. Tr.

Mett Jesdatter Juel, 48 A

f. 1632, døbt 3. Juledag

d. 1713, begr. LX.

g. II 1661 hl. 3 K. Dag

Nis Nissen fra Gj. 44 A

- f. 1626, døbt Mariæ Beb.
d. 1713
- 3 Børn (1) i I Ægtesk. I i II,
Bodel g. til 39 C
- Jep Pedersen, (Søn) Saaledes kaldes han i de tyske Registre, f. Eks. Z 1692, Jb. 1704; i Kb. kaldes han baade J. P. og Jep Jessen, f. Eks. ved Børnenes Daab og ved Indgaaelsen af II Ægteskab. Der kan dog ikke herske Tvivl om, at det er den samme Mand. Han er vel blevet kaldt Jep Jessen efter Farfaderen f. 1654
d. 1716, begr. LXX
g. I 1686 24. 10.
- Kjesten Nisdtr. fra Nr. 11
f. 1665 (glemt i Kb. nævnes Cat. anim.)
d. 1689, begr. 15. 9.
g. II 1692 8. 5.
- Ellen Jesdtr. fra Løjt Skovby
2 Børn (2) i I Ægtesk., 5 (1) i II
Kiersten g. til 39 A, Nis arvede 39 A
Jes, f. 1700, nævnes som Fadder 1740
da bor han i Aabenraa
- Maren Jepsdtr. (Datter)
f. 1703, døbt 3. p. Epif.
d. 1775 4. 8.
g. 1735, Exaudi
- Rasmus Frederichsen, fra 50 D.
f. 1703, døbt Trinit.
d. 1747, 16 p. Tr.
- Enken giftede sig 1749 4. 6. med
Jes Hinrichsen fra Nr. 11
f. 1706, døbt 3 p. Tr.
d. 1773 1. 10.
- 4 Børn (2) i I Ægtesk. Nis, f. 1740, i 1775
hedder det om ham, at han
sejler fra Amsterdam
- Jep Rasmussen, (Søn)
f. 1735, døbt 1. 9.
d. 1814 14. 5.
g. 1767 22. 8.
- Gunder Moes fra 37 A
f. 1743, døbt 17 p. Tr.
d. 1788 23. 12.
- 5 Børn (4) »Jes H. Leerskov kom hertil
1748. Han skal ikke have været meget ordentlig og gjerne have drukket, hvorfor ogsaa Omstændighederne blev maa- delige. Hans Stedsøn Jep fik Gaarden og giftede sig 1767 med Gunder Moes. Da Gunder stedse var sygelig, og Man- den maatte meget passe hende og der- over forsømte sin Avling, saa sank Familien i Gjeld og Restancer. Den ellers sindige og ærlige Jep Rasmussen blev derved tit ordløs. Dog maa han roses for den ufortrødne Omhu, han har for sin syge Kone og sin Søns Op- lærelse. Denne — Jes Leerskov — blev gift med en Pige fra Winderup, end- skjønt hun var gammel og ikke smuk. Hun havde en Broder kaldet Thuseng, som studerede. Han havde giftet sig i København, kom med Kone og Børn til Apenrade, nedsatte sig der for at leve af Information og af et Lejebibliotek. Jes Jepsen Leerskov, (Søn) Det nye Fa- milienavn stammer vel fra et Tilnavn, som Jes Hinrichsen har haft, da han var fra Leerskov
f. 1771 17. 6.
d. 1838 2. 6.
g. 1790 20. 10.
- Anna Jørgensdatter Thiesen
fra Vinderup, Tyrstrup S.
f. 1762
d. 1838 9. 1. 76 Aar
- 4 Børn (1) Maren g. med Jep Hejsel fra 50
D. De arvede 39 A
- Gunder Leerskov, (Datter)
f. 1791 18. 10. d. 1886.
g. 1831 26. 11. Andreas Grønnebuk,
f. 1792 i Hostrupskov, Søn af Tegl- mester Chr. Andreasen
og Hstr. Maren Peters
d. 1871 5. 5.
Ægteskabet var barnløst
Gaarden blev udparcelleret

42 B.

42 B. 1¹/₃ Otting Bondejord.

- Mads Tidicksen, Jb. 1535
 Peder Tidigsen, Jb. 1609 Peter Tidicksen
 d. før 1620
 g. Kjesten, d. 1641, begr. 13. 10. »Kjesten
 Peders Tidigsen«
 Mikkel Pedersen Tidigsen, (i Dødsre-
 gistret) Cat. anim. og Meyer kalder
 ham Mickel Pedersen
 f. ca. 1589
 d. 1652, begr. 26. 12.
 g. Mette, nævnes Cat. anim.
 2 Børn født efter 1620. Desuden nævnes
 som døde i Pestaaret 1659: Peder Ti-
 digsen, Hans Tidigsen og Hstr., de er
 vel ogsaa ovennævntes Sønner
 Jes Mikkel Tidigsen, (eller Thiessen) Søn
 f. 1620, døbt LX.
 d. 1698, begr. 5 p. Epif.
 g. 1655, 1 p. Tr.
 Karen Frederiksdatter fra 50 D
 f. 1631, døbt 6. 3. (Kay)
 d. 1681, begr. 5. 4.
 3 Børn (1)
 Mikkel Tidigsen, (Søn) i danske Kilder
 (T. Kb.) Tidigsen, i tyske Kilder
 (Z. 1692, Jb. 1704) Thiessen
 f. 1656 (Lakune) nævnes i Cat. anim.
 d. 1712, begr. 16 p. Tr.
 g. 1684 6. 7.
 Anna Hansdatter Smed, 45 A
 f. 1655 (Lakune, nævnes i Cat. anim.)
 d. 1730, begr. 2. p. Tr.
 7 Børn (3)
 Jes Thiessen, (Søn) Ejer 1727 (T)
 f. 1686, døbt 29. 9.
 d. 1734. ugift
 Anna Mikkelsdtr. (Søster)
 f. 1693, døbt 18. 10.
 d. 1751, begr. Oculi
 g. 1731. 26. p. Tr.
 Fall Zachariassen Manike,
 kaldet Falle Thiessen, fra Gjenner
 f. 1698, døbt 10 p. Tr. (Se 39 C)
 d. 1763 19. 1.
 3 Børn (1) Zacharias, f. 1738, kom til
- Djernæs, Hoptrup S.
 Jes Fallesen Thiessen, (Søn)
 f. 1735, døbt LX
 d. 1804 23. 12.
 g. 1767 7. 3.
 Maren Olufs, fra »Ruby, Skive Sogn i Jyl-
 land, kom 28 Aar gammel hertil«
 f. ca. 1729
 d. 1813 16. 7.
 6 Børn (3)
 Falle Jessen Thiessen, (Søn)
 f. 1772 9. 4.
 g. 1809 27. 10.
 Kjesten Jensdtr. Hinrichsen fra Hoptrup
 Han fik Gaarden i 1809 og solgte den i 1812
 Den blev udparcelleret,
 men Stamparcellen fik Svogeren:
 Laue Christiansen (Gøndt), Søn af
 Christen Lausen i Gj. (fra 47 A) og
 Hstr. Anne Lauridsdtr. fra
 Skovby i Vedsted S.
 f. 1760, døbt 8. 4.
 d. 1814 11. 1.
 g. 1789 5. 11.
 Anna Jesdtr. Thiessen fra 42 B
 f. 1767 15. 6.
 d. 1859 23. 3.
 3 Børn (1) Christian, 1790-1856, d. ugift i Gj.
 Jes Gøndt (Thiessen) Søn
 f. 1795 24. 7.
 d. 1878 23. 5.
 g. 1848 30. 12.
 Anne Susanne Andersen fra
 Djernæs, Hoptrup S.
 f. 1820 14. 9.
 2 Børn
 Laue Christiansen Thiesen Gøndt,
 f. 1853 16. 2. (Søn)
 d. i U. S. A.
 g. 1879 20. 5.
 Metta Maria Nissen Thoysen
 f. i Varnæs 1852 14. 7.
 Gaarden blev udparcelleret 1882, og
 Ægteparret rejste til U. S. A.
 Enken kom tilbage og blev gift til 47 B.

43 A.

43 A.

- 1 Otting Fæstejord foruden et stort Enemærke »Polsboij«, som regnedes for $\frac{1}{2}$ Otting. I Slutningen af 18. Aarh. blev der købt Jord til fra 43 B. 1802 var den $2\frac{1}{2}$ Ott. stor.
- Peder Black, Ejer i 1597
 f. ca. 1559
 d. 1611, begr. Quasimodo
 g. Mett.
 d. 1629, begr. 12. 2. Sonnen Knud B.
 døde ogsaa 1629 (begr. 16. 2.)
- Hans Pedersen Black, (form. Søn)
 I Cat. anim. Hans Black, Meyer 1641:
 Hans Petersen. Har fæstet Gaarden 1630
 f. ?
 d. ? efter 1660
 g. Marren, nævnes i Cat. anim.
 d. ? efter 1660
- 6 Børn (2) Mette g. til 49 A
 Jørgen Hansen Black, (Søn)
 f. 1633, døbt 21. 11.
 d. 1712, begr. 9. 3.
 g. 1663 16. 8.
- Kiersten Dynsdr. fra 39 A.
 f. 1626, døbt 21. 12.
 d. 1700, begr. Misericordia.
- 2 Børn (1)
 Knud Jørgensen Black, (Søn)
 f. 1664, døbt 5. 6.
 d. 1736, begr. 2. p. Tr.
 g. 1703, 2. Adv.
- Kiersten Andersdr. fra Gjenner (46 B?)
 f. ? ikke i Kb.
 d. 1752, begr. 2 p. Tr.
 1728: Vermögend
- 7 Børn. (1, deraf 2 dodf.)
 Anders Knudsen Black I (Søn)
 f. 1719, døbt 27. 8.
 d. 1768 27. 9.
 g. 1749 20. 11.
- Maren Fallesdr. fra 39 C
 f. 1728, døbt Xi Himmelf.
 d. 1791 5. 1.
 g. II 1771, 15. 10. Jens Pedersen fra
 Hjerndrup S., d. 1798 26. 9. 74 Aar
- 5 Børn (1) i I Ægtesk., 2 (2) i II
 Kiesten g. til Øbening, Egvad S.
 Falle, f. 1752, d. 1722, »som om nogle
 Aar skulde være Besidder af sin sal.
- Fader Anders Blackes Arve-Fæstegaard«
 Jørgen fik 29 D
- Knud Andersen Black I, (Søn)
 f. 1754, døbt 18. 5.
 d. 1808 25. 9.
 g. 1783 7. 11.
- Karen Nissen fra 44 A
 f. 1762 3. 12.
 d. 1845 3. 6. »Hun gik mæt af Dage
 glad og fornojet ind til hendes Frelser-
 mand« (Sønnen Anders i Familiebibel-
 len) »Hun var meget glad ved at kom-
 me i Blackes Hus, men havde der Gjen-
 vordigheder i Mængde, man tænke kun
 paa de Processer Manden førte, og de
 mange svage Børn hun havde.« Kier
- 7 Børn (4) Maren g. til 37 A. Jens, f. 1795
 d. 1877 i Gj. ugift. Faderen købte i 1831
 en Gaard i Dalby til ham paa 160 Tdr.
 for 5000 Rdlr. »Kan det og gaa an?«
 Kier. »Han havde en meget omveks-
 lende Skjæbne.« Kb.
- Anders Knudsen Black II (Søn)
 Sognefoged 1845-62, Sandemand,
 Dannebrogsmænd
 f. 1784 5. 10.
 d. 1862 2. 4.
 g. 1810 8. 12.
- Maren Nielsdr. fra 1 B.
 f. 1783 22. 5.
 d. 1855 8. 11.
- Pastor Kier roser ham som en meget dyg-
 tig Landmand som begyndte med Merg-
 ling, Kløverdyrkning m. m. »Han har
 den rige Niels Smeds Datter, der fra
 Fattigdom har oparbejdet sig her i Ly-
 gum og blev rig.«
- 3 Børn (1) Niels B., f. 1816, g. 1841 29. 3.
 Ingeborg Bundesen fra 39 B,
 købte en Gaard i Søes, Ris S.
- Knud Andersen Black II, (Søn) Sogne-
 foged 1862-64. Blev afsat af Preusserne
 f. 1813 4. 6.
 d. 1890 14. 11.

g. 1841 25. 11. (Vidner: Pastor Bundesen i Vanderup og Herredsfoged v. Wardenburg i Aabenraa)
 Botilla Bundesen, 39 B
 f. 1814 1. 8.
 d. 1886 25. 5.
 5 Børn (2) Anna Cathrina, f. 1844

g. Lærer Hans Chr. Hansen fra Mjøl, Ris S. Lærer i Aarslev, siden i Uvelse
 Jens fik 39 B
 Anders Knudsen Black III (Søn)
 f. 1846 16. 1.
 d. 1925 i Hoptrup, ugift
 Gaarden solgtes ca. 1898 og blev udparcelleret
 Bygningerne købte Ejeren af 46 B.

43 B.

43 B. 2 Otting Bondejord.
 Mads Dinsen, Sognefoged (Jb. 1609)
 nævnes som Ejer i 1597
 f. ca. 1537
 d. 1627, begr. 14. 11. 90 Aar
 g. Maren,
 d. 1627, begr. 19. 10., 100 Aar
 Jens Matzen, (Slægtning) Kirkeværge (Cfr. pag. 76, hvor Alterkalken er omtalt, som han og hans Hustru skænkede Kirken i 1630) form. ogsaa Sognefoged I 1629 fæstede han to Agre Kirkejord, (Vestereg. 1632) 1704 har 43 B
 de samme to Agre)
 Det ses ikke, hvornaar han er født eller død (Formodentlig er han død i Krigsaarene 1657-59, da en Del af Befolkningen flygtede bort).
 Hans Hustru Kiersten d. 1638,
 begr. 29. 7. 39 Aar
 To Børn døde af Pest 1628
 Dyns Iversen, Sognefoged.
 Cat. anim. Dynniss Iffuersen
 f. ca. 1599
 d. 1659, begr. 21. 12., 60 Aar
 g. Mell, d. 1692, begr. 27. 11. 87 Aar
 8 Børn (1)
 Iver Dynssen, (Søn)
 f. 1630, ikke i Kb., men Cat. anim.
 d. 1712, begr. 12. 1.
 g. 1672 23. 6.
 Jahan Jepsdtr. fra Hejselbjerg Nr. 14
 f. 1649, døbt 30. 5.
 d. 1696, begr. 7. 6.
 10 Børn (2)
 Dyns Iversen II (Søn)
 f. 1673, døbt 23. 4.

d. 1729, begr. XI Himmelf.
 g. 1708 11. p. Tr.
 Tyr Andersdtr. fra Povlsgaard i Barsmark, Løjt S.
 f. 1673
 d. 1750, begr. Lætare, 77 Aar
 4 Børn, Jahan g. til 40 C, Jep købte 44 B
 Iver Dinssen II, (Søn)
 f. 1711, døbt 7. 10.
 d. 1773 5. 9.
 g. 1737 6. 11.
 Maren Nisdtr. Ell. fra Løjt Skovby,
 Dtr. af Gmd. Nis Ell.
 f. 1713
 d. 1789 25. 10. 76 Aar
 11 Børn (4) Thy, f. 1752, g. Johann Fr. Christiansen, Degnesøn fra Ris, Gmd. i Ris. Anders, f. 1754, var i 1789 Møller i Vindeby paa Lolland
 Dyns Iversen III,
 f. 1740, døbt 30. 3.
 d. 1829 5. 8. »i Fattigdom i en Hytte i Gj.«
 Ugift (Jfr. p. 120)
 * * *
 Laue Madsen (Gyndt) fra 47 A
 overtog Fødegaarden 47 A. Se videre der
 Martin Bertramsen, fra 1 A
 f. 1766 15. 5.
 d. 1842 4. 2.
 g. 1804 16. 11.
 Ellen, Hans Madsen Gyndts Enke, 47 A
 f. 1768 paa Barso, Løjt S. Dtr. af Nis Jørgensen, Gmd. paa B. senere i Gj. og Hstr. Maren fra 44 C
 d. 1835 9. 5.
 Han solgte Gaarden i 1822 til:

Nis Jessen Krag,
f. 1795 8. 8. i Gj. Søn af Skipper Jes
Nissen Bertelsen og Hstr.
Ann Hansdtr. Krag
d. 1852 ca 7. 11. »forsvandt i Fuldskab«
Liget fandtes opskyllet ved Sønderballe
Strand Aaret efter
og blev jordet i L. 20. 6.
g. 1823 20. 12.

Anna Hejsel fra 50 D
f. 1798 1. 6.
d. 1861 20. 8.
9 Børn (5, deraf 3 dødf.)
Jes Nissen Krag (Søn)
f. 1829 3. 6.
Han rejste til USA.
Gaarden blev udparcelleret 1889

44 A.

44 A.

2 $\frac{1}{2}$ Otting Bondejord. Gaarden laa opringelig i Gj. »sydligst paa vestre Side i Sønder-
gade. Den og 41 C laa tæt sammen og kaldtes begge Bundgaarden«.

1777 blev Gaarden udflyttet til en Mark, som hed Skelkjer, »og Gaarden kaldtes Skel-
kjær eller ogsaa Kjærsgaard efter Familien, som nu tog Navnet Kjær«. Kier.

Nis Madsen, Jb. 1609,
Meyer 1641, Cat. anim.
Hans Moder, Bodel Madses, døde i Gj.
1633, begr. 17. 11. 82 Aar
f. ca. 1572
d. 1641, begr. 18. 3. 69 Aar (I Kb.
»Gammel Nis Madssen«, vel i Modsæt-
ning til Nis M. paa 41 C.)

g. Bodel, f. ca. 1596
d. 1660, begr. Oculi, 64 Aar
6 Børn. Nis g. til 42 A, Mett g. til 2 C.
Mads Nissen, (Søn) Kaldes ogsaa med
Tilnavnet Bundgaard
f. 1622, døbt Invocavit
d. ? Ægteparrets Død findes ikke i Kb.
Kan de være død andet Steds? I T.
1687 og 1697 nævnes Mads Nissen
Bundgaard, og det kan kun være ham.
I Zustand . . . 1692 nævnes Sønnen Nis
Matzen. Maaske er Ægteparret d. i Va-
kancen 1697. En Matz Nissen er d. 1702,
75 Aar gammel, men det er Manden
paa 41 C. En Anne Matzes d. 1717,
72 Aar gml., men hun er sikkert fra 46 A
g. 1661 4 p. Tr.

Anna, »sal. Peder Smeds i Gjenner«

6 Børn (3)

Nis Matzen, Jb. 1704. I T. 1691 og 1721
kaldes han Nis Matzen Bundgaard
f. 1666, døbt 27. 6.
d. 1741, begr. Trinit.

g. 1688 28. 10.
Bodil Rasmusdtr. fra Nybøl, Hjordkær S.
f. ca. 1662
d. 1729, begr. 1. Adv. 67 Aar
9 Børn (1) Matz d. 1766 som Inderste i Gj.
Ellen, f. 1697, g. 1724 Jes Nissen fra
41 C. Nis, f. 1700 var i 1728 i Ostin-
dien. Per, f. 1705 nævnes i en Kontrakt
fra 1763,

han skal da have Ophold paa G.

Ann Nisdtr. (Datter)
f. 1693, døbt 17. 9.
d. 1771 30. 11.
g. 1725 25 p. Tr.

Hans Bertelsen, fra 44 C
f. 1701, døbt Mariæ Beb.
d. 1733, begr. Dom. Esto mihi.

3 Børn (1) Bodil g. til 48 A
Nis Hansen (Matzen) (Søn)
f. 1726, døbt LX
d. 1810 1. 6.
g. 1759 30. 10.

Kjesten Matzdtr. Juhl fra 48 A
f. 1735, døbt ? (før LX)
d. 1823 8. 8.

8 Børn, Karen g. til 43 A, Jes g. i Djernæs
»lever der i Velstand, men barnløs«.
Matz Juhl, f. 1771, kom til Søs, »man
hørte i mange Aar ikke fra ham. I
1808 var en fransk Soldat i Løjt, som
talte dansk og især spurgte om Gjen-

- 44 A. ner. Maaske den samme, som slog Jørgen Moes paa Skulderen i Apenrade og sagde: God Dag Jørgen Moes. Men han lod sig ikke finde. Man mente han var denne Matz Juhl«. Kier.
Niels (døbt Bundgaard) omkom til Søs omkring ved Aar 1790. Peter Kjer (døbt Peder N. Bundgaard) var længe »Soldat men kom siden til Haderslev, hvor han gaar ugift i et Værtshus og forestaar det«. Kier.
»Nis Hansen, kaldet Nis Matzen efter sin Bedstefader, var en meget løjerlig Mand (her: en Mand som har Løjer for) som overalt havde Spøg for, især med Drengene. Han havde mange Børn, løjerlige Dreng og smukke Døtre.« Kier
Hans Nissen, (Søn)
f. 1761, døbt Quasimodo
d. 1833 10. 11.
g. 1796 i Vilstrup
- Mett, Nis Cl. Juhls Dtr. i Kjestrup
f. 1778 4. 2.
d. 1814 7. 6. hun var blind i mange Aar
2 Børn, Kjesten Kjer, f. 1805, g. Mads Jakobsen i Langkjer, siden Gmd. i Hammelev. Ingen Børn.
Nis Hansen Kjer, (Søn)
f. 1798 6. 2.
d. 1869 17. 6.
g. 1820 29. 1.
Bodild Fallesen fra 39 C
f. 1795 8. 9.
d. 1873 29. 8.
8 Børn (1) Mette g. til 50 D). Jes g. til 11 A
Hans Nissen Kjer, (Søn)
f. 1820 20. 5.
d. 1913 17. 1.
g. Kjestine Hejsel fra 50 D).
f. 1833 18. 10.
d. 1915
1 Datter
1920: Bothilde Kjer (ugift)
-
- 44 E. 44 B. (Østergaard)
2¹/₂ Otting Fæstejord. »Gaarden stod opr. ved 43 B.« Kier. (Paa Meyers Kort Vest for 41 A og Syd for 43 B.
1763 blev den udflyttet til Skoven og kaldt Østergaard.
Mads Agiksen, Jb. 1537
Matz Agicksen el. Diderichsen, nævnes
1597 og i Jb. 1609
d. før 1620, maaske 1608
Knud Lorenzen, Meyer 1641,
I Kb. Laurtzen. Fæstede Gaarden
1608, Tolvmænd i 1615
f. ca. 1567
d. 1641, begr. 27. 3. 74 Aar
g. Jing, d. 1659, begr. 2. 8.
Cat. anim.: Jing, Hans Knudsens Moder
Hans Knudsen, (Søn) Cat. anim.
f. ca. 1612
d. 1668, begr. 14. 3. 76 Aar
g. 1642 10. 2.
Mett Jepsdtr. fra Gjenner (42 A?)
f. ca. 1610
d. 1692, begr. LXX 82 Aar
4 Børn Mads Hansen K. g. til 46 A. Marren,
- f. 1651, g. 1684 Mathias Møller fra 49 B
Knud Hansen, (Søn)
f. 1648, døbt 27. 1.
d. ?
g. 1689 18. 8.
Marren Hansdtr. fra Gj (40 B)
3 Børn (1) Familien er vistnok flyttet til en anden Egn. Hverken Manden eller Konen er d. her. I T. 1698 nævnes han endnu, men i 1700 er der en ny Ejer
* * *
Niels Pedersen, T. 1700
f. ca. 1670, form. Bollerslev
d. 1755, begr. L. 85 Aar (i Andholm 12 A)
g. 1700 L. (»fra Boldersschlaa«)
Maren Jakobsdtr.
4 Børn (1) Peder Nielsen, se 12 A
* * *
Rudolf Boldewin, Capitain T. 1727

ikke d. eller g. her. Ved Lieutenant Nicolaus Hammerstedes Søns Rudolf Nicolaus Daab i L. er Capitain Boldewin Fadder i 1727. Her kaldes han »Andrae Fabricii Kiereste i Aabenraa«.

2 Børn fødtes her. 1. Anna Friderica Amalia, 1728 døbt 14. 1. Faddere: Anna Elisabeth Fabricii, Hr. Andreas Fabricii Fru, Aabenraa. Jfr. Sophia Amalia Brun, Monsr. Wilh. Fabricius. (d. 1730, begr. i Kirken 1. 11)

2. Maria Anthonette, f. 1729 døbt 2. Pinsedag. Faddere: Frau Etats Rätthin Maria Anthonette v. Arenstorff, Dame von Obergaard in Jütland. An deren Stat stand Jungfr. Anna Canutin aus Ap. 2. Frau Generalin Edel Margaretha v. Gerstorffen, Dame von Kurgaard ebenmässig aus Jütland, an deren Stat stand Margaretha Todin.

3. Johannes Christian Fabricius aus Loyt, Theol. Studiosus.

* * *

Thomsen. Postmester i ?

Han købte Gaarden i 1736
for 100 Rigsd. (Kier)

* * *

Jep Dinsen, »Han købte Gaarden for 100 Rigsd., lod det store Hus nedbryde og i 1763 udflyttede han Gaarden og kaldte den Østergaard« Kier.

f. paa 43 B 1716, døbt Jubilate

d. 1783 14. 8.

g. 1751, Dato mangler

Ann Pedersdr. (Callø) fra 49 C

f. 1720, døbt LX

d. 1752, begr. 14 p. Tr.

g. II form. i Maugstrup, 1753

Marie. Nis Bundesens Dtr. fra Simmersted

d. 1804, 14. 12. 73½ Aar

1 Barn i I Ægtesk. (1), 6 (1) i II 44 B.

Nis J., f. 1755, d. 1776, »til Skibs paa hans Rejse til Surinam, hvor han blev af hans Skibskapitain Michel Koch fra Gjenner begravet i dette Aar 17. 3.

Ligpr. holden i L. Kirke 1776 1. 6. Kb. Jahan, f. 1767, g. Paul Nissen Holmer i Barsmark

Dins Jepsen, (Søn)

f. 1754 døbt LX

d. 1836 21. 7.

g. 1783 13. 11.

Bodil Hansdatter Juhl fra 48 A

f. 1762 8. 7.

d. 1840 29. 4.

10 Børn (3) Bodild Skov, d. 1848 som Fatigkassens Alumne. Maria Skov, f. 1787 g. 1816 Jes Hansen fra Bodum Gmd. i Elsestræer, Løjt S.

Mads Juhl, f. 1797, g. 1822, kom til Sønderballe

»Dins Jepsen havde sin Gaard i lutter god Jord og drev den saare mageligt, holdt meget Kvæg og pløjede kun lidt. Han vandt derfor kun lidt til sine mange Børn. Meget synes denne Familie at indbilde sig paa sin Herkomst, da den i fordums Tid var vigtig i Gjenner, men nu derimod kun ringe« Kier.

Jep Dinsen, (Søn)

f. 1789 12. 9.

d. 1856 12. 4.

g. 1818 10. 10.

Kathrine Maria Jakobsdr. Nissen

fra Andersgaard i Vilstrup S.

f. i Vilstrup S.

d. 1851 17. 4.

Ægteskabet var barnløst

Jep Dinsen solgte Gaarden

44 C. (Møllergaard)

44 C.

1½ Otting Fæstjerd. »Stod oprindelig nær ved 42 A. Brændte 1680.« Kier. Gaarden blev udflyttet i 1777, brændte 1812. En Toft NØ i Sønderballe i Gj. kaldtes 1820 »Møllers-toft« Her har Gaarden ligget.

Jens Jensen (Møller) Jb. 1609 kalder

ham Jens Jensen, men han maa have

- 44 C. haft Tilnavnet Møller
 d. før 1620
 g. Mette, d. 1627, begr. 13. 3. »Mette Jensis
 Jens Myllers Moder i Gj.« Kb.
 Jens Møller, Meyer 1641 fæstede Gaarden
 1622 (Vestereg. 1632)
 f. ca. 1577
 d. 1653, begr. 5. 6. 76 Aar
 g. Gy, d. 1656 begr. 3. Paaskedag, 61 Aar
 4 Børn
 Elsaa Jensdtr. (Datter)
 f. 1631, døbt 18. 12.
 d. 1715, begr. Adv. 84 Aar
 g. 1661 3 p. Tr.
 Matz Lassen »fra Brarup i Angel« Kb.
 d. 1711, begr. Remiscere 82 Aar
 (T. 1687 og 1712 kalder ham Matz
 Lassen, men Jb. 1704 derimod Matz
 Knudsen, det maa være en Fejl for
 Lassen)
 5 Børn
 Karen Matzdtr. (Datter)
 f. 1662 døbt 5. 2.
 d. 1736, begr. 2. Adv.
 g. I 1682 22. 10. Hans Hansen fra Als.
 Hun kom tilbage til Gjenner og blev
 g. II 1694 1. 7.
 Bertel Rasmussen fra 46 B (T. 1712 og 1730)
 f. 1663, døbt 5. 2.
 d. 1740, begr. 1 p. Tr.
 4 Børn (1) i II Ægtesk., Hans B g. til 44 A
 Ellen Bertelsdtr. (Datter)
 f. 1698, døbt 7 p. Tr.
 d. 1777 28. 1.
 g. 1727 23 p. Tr.
 Peder Pedersen, fra Mastrup, Hoptrup S.
 Han kaldes Peder Møller. Han var til
 Søs fra Holland (Da deres første Barn
 blev født 1727)
 6 Børn. Peder, Inderste i Løgum, Maren g.
 1757, Nis Jørgensen paa Barsø, se Nr.
 47 A (og 43 B.) Hans, f. 1733, g. i Bæk
 Rasmus, f. 1739, g. i Spramshus, Løjt
 Bertel Pedersen Møller, (Søn)
 Amtsfuldmægtig 1785-1800
 f. 1731, døbt 13 p. Tr.
 d. 1815 25. 2.
 g. 1757 17. 11.
 Mette Hansdtr. Korsbjerg 46 A
 f. 1739, døbt 3. p. Tr.
 d. 1828 20. 6.
 10 Børn (3) Ellen g. til 2 B. Bodel g. til 12
 Karen g. til 50 B. Peder, f. 1777, g.
 paa Barsø, hvor han blev Gmd. og
 Foged, Bertel, f. 1784, g. 1813 til Barso
 Anna g. til 49 C
 »Bertel Møller foer til Søs i sin Ungdom i
 10 Aar. Han havde i sine yngre Dage
 været en meget verdslig Mand, til sidst
 blev han ussel, Barn af Forstand og
 fuld af Smerter.« Kier.
 Hans Bertelsen Møller, (Søn)
 f. 1769 døbt 1. 12.
 d. 1836 17. 2.
 g. 1808 29. 11.
 Sara Andersdtr. Ravn fra Vilstrup
 f. ca. 1770
 d. 1850 29. 1. 80 Aar
 1 Søn
 Bertel Hansen Møller, (Søn)
 f. 1810 30. 10.
 d. 1859 3. 9.
 g. 1847 6. 8.
 Dorthea Jakobsen fra 2 D
 f. 1815 27. 11. i Kirkeby, Løjt S.
 d. 1877 7. 1.
 g. II 1860 24. 10. Thomas Stoffer
 4 Børn
 Hans Bertelsen Møller (Søn)
 f. 1855 24. 4.
 d. 1927
 g. Marie Andersen, f. 1857 31. 5.
 d. 1926
 1920: Bertel Hansen Møller (Søn)

45. Smedgaard.

45

2 Otting laa oprindelig Syd for 41 B. Udflyttet 1777.

Matz Schmed, Cat. anim.

f. ca. 1569

d. 1635, begr. 6. 6. 66 Aar

g. Dorrethe

f. ca. 1575

d. 1659 begr. 27. 7. 84 Aar

Hans Matzen Schmed, (Søn)

Cat. anim., Meyer 1641: Hans Matzen

f. ca. 1603

d. ? (1661-73)

g. 1652 21 p. Tr.

Anna Christensdtr. fra 46 B.

f. 1629 døbt 8. 7.

d. 1686, begr. 21. 12.

6 Børn (2) Anna g. til 42 B.

Dorrotthe g. til 5 B

Matz Hansen Smed, (Søn)

f. 1662, døbt 27. 4.

d. 1750, begr. LX

g. I 1686 27. 6.

Maren Rasmusdatter fra 50 D

f. 1659, døbt 27. 2.

d. 1687, begr. 8. 5. (Fødsel)

g. II 1689 30. 6.

Kiersten Nisdatter fra 49 A

f. 1661, døbt 20. 11.

d. 1738, begr. Reminiscere

1 Barn (1) i I Ægtesk., 8 (1) i II. Hans g.

til 41 B. Melt g. til 41 C. Ann g. Jes

Ravn, 50 C. Per, f. 1701, d. paa Rejse

til Spansk-Vestindien 1727. Laurds,

f. 1705, g. 1737 Ellen Hansdtr. fra 5 B

Nis Madsen (Smed) (Søn)

f. 1694, døbt 10. 6.

d. 1751, begr. Invocavit

g. 1732, 23 p. Tr.

Karen Nisdatter fra 41 C

f. 1689, døbt 26. 3.

d. 1747, begr. 8 p. Tr.

g. II 1750 15. 5.

Ann Marcorsdtr. fra 2 D

f. 1724, døbt 19 p. Tr.

d. 1803 9. 1.

g. II 1752, ikke i Kb., men Kier med-
deler det i sit Sjeleregister

Anders Lauritsen fra Strandelhjørn

i Bevtoft S.

d. 1780 2. 8. 59 Aar

1 Barn i Nis Smeds II Ægtesk. 6 i Enkens

II Ægtesk. (3) Anna f. 1757, g. paa

Barsø, Jokum Jepsen. Lantz, f. 1761,

d. til Søs 1781, begr. i Memel. Peder

A g. i Klovtoft

Nis Nissen Schmidt, (Søn)

Kgl. Ridefoged 1796—

f. 1751, døbt 2. Pintsedag

d. 1826 23. 11.

g. 1784 5. 11.

Gunder Pedersdtr. fra Djernæs, Hoptrup S.

f. 1756 12. 12.

d. 1809 23. 12.

4 Børn, Peder (f. 1788, kom til Hoptrup)

Anna g. til 46 B.

Anders, f. 1793 kom til Flensborg

Nis Nissen Schmidt, (Søn) Sognefoged

over Haderslev Amts

Undersaatter i L. Sogn

f. 1786 4. 1.

d. 1859 29. 9.

g. 1816 20. 12.

Karen Moes fra 37 A

f. 1790 1. 2.

d. 1844 8. 11.

5 Børn, Gunder g. til 40 B

Nis Schmidt, (Søn)

f. 1817 1. 11.

d. 1864 24. 7.

g. 1859, 16. 9.

Anna Hejsel fra 39 A

f. 1838 22. 8.

d. 1874 11. 2.

Nis Schmidt, (Søn) f. 1860 27. 9.

solgte Smedgaard

46. Korsbjerggaard.

2 Gaarde a 2 Otting. A laa Nord for Korsbjerg, B Vest for Korsbjerg.

46 A.

Jep Lausen, Meyer 1641
 f. ca. 1582
 d. 1659, begr. 22. 2.
 g. Zitzell, d. 1659, begr. 29. 11. 77 Aar
 Familien uddød i Pestaarene
 Lawe Pedersen, nævnes i 1684 i Indbe-
 retn. om Bøndernes Tilstand i Hadersl.
 Amt (Rigsark.)
 f. 1632, døbt 16. 8. Søn af
 Kaadner Peder Madsen i Gj.
 d. 1706, begr. i Foraaret 74 Aar
 g. 1665 15. 1.
 Anna Pedersdtr. fra 41 C
 f. 1631, døbt 22. 7.
 d. 1699, begr. 2 p. Epif., 67 Aar
 Gaarden har været øde, og det er maaske
 tvivlsomt, om ovennævnte har ejet
 den udover en ganske kort Tid
 * * *

Mads Hansen (Knudsen),
 Cat. anim., T. 1698
 f. paa 44 B 1648, døbt 27. 1.
 d. 1729, begr. Dom. Rogate
 g. 1678 1. 9.
 Anna Iffuersdtr.
 f. ?
 d. 1717 begr. 18 p. Tr.

6 Børn (3)
 Jep Madsen (Søn) Jb. 1708
 f. 1679 d. 1740
 form. ugift
 Bodel Madsdtr. (Søster)
 f. 1680, døbt 13. 6.
 d. 1757 begr. 17 p. Tr.
 g. 1709, Mikkelsdag
 Svenne Pedersen fra 40 B.
 f. paa 40 B 1675, døbt 24. 5.
 d. 1729, begr. 1. 11.
 4 Børn, Ann g. til 37 A
 Bodel Svenesdtr. (Datter)
 f. 1710 i November
 d. 1799 24. 2. 88 $\frac{1}{4}$ Aar
 g. 1736 23 p. Tr.

46 A.

Hans Nissen fra 30 A (Han
 blev kaldt Hans N. Korsbjerg)
 f. 1710, døbt 2. Paaskedag
 d. 1760, begr. 15. p. Tr.
 5 (1) Børn, Mett g. til 44 C, Bodel til 21 B
 Jep g. til 41 A
 Nis Hansen Korsbjerg, (Søn)
 f. 1742, døbt Langfredag
 d. 1816 21. 3.
 g. 1768 22. 6.
 Anna Jesdtr. Holmer fra Norby i Løjt S.
 f. 1743 1. 3. i Nørby, Dtr. af Gmd. Jes
 Jepsen Holmer og Hstr. Mett Jesdtr.
 d. 1828 12. 4.
 5 (1) Børn, Bodel g. 1797 »Aageren Rs.
 Hansen« i Skovby Vedsted S.
 Mett g. til 27 A Abel g. til 49 A
 Jes, f. 1778, kom til Sos, blev paa Rej-
 se fra Lissabon til Tyrkiet »fanget af
 Berbereskerne og druknede ved Afri-
 kas Kyst, da Baaden kæntrade. Det
 skete henved 1795« Kier.
 Hans Nissen Korsbjerg, (Søn)
 f. 1775 25. 12.
 d. 1853 13. 4.
 g. 1804 30. 11.
 Sidsel Pedersdtr. Nissen fra 49 A
 f. 1777 31. 8.
 d. 1837 9. 4.
 4 (3) Børn
 Anna Korsbjerg, (Datter)
 f. 1807 26. 12.
 d. 1875 22. 6.
 g. 1833 12. 12.
 Jørgen Fallesen, fra 39 C
 f. 1807 5. 5.
 d. 1877 3. 1.
 8 Børn, Cicilie g. Chr. Schmidt fra 38 B.
 Anna g. Mads Marcorsen, Blaasholm.
 Løjt, Marie Kjestine g. Peter Marcor-
 sen i Løjtskovby. Mette g. Hans
 Schmidt fra 38 B. Botilla g. til 49 B
 Hans Fallesen, (Søn)

f. 1836 1. 6.
d. 1916
g. I 1873 31. 1. Anne Marie Enemark
fra Hejsager
f. 1850 15. 12.
d. 1874 21. 1.

g. II Anne Christine Christensen
fra Soes, Ris S.
f. 1856 31. 7.
d. 1937
1920: Christian Fallesen (Søn)

46 B.

Niels Lowsen, Jb. 1627
d. 1627, begr. 10. 11.
g. Ellen, f. ca. 1589
d. 1659, begr. 26. 9.
g. II
Christen Laurtsen, (Meyer: Chr. Lorentsen)
f. ca. 1594
d. 1659 12. 12. 65 Aar
1 Søn i I Ægtesk., 2 (1) i II, Anna g. til 45
Lawe Nielsen, (Søn)
f. 1623, døbt 5 p. Tr. (Louwe)
d. 1659, begr. 2. 1. 1660
g. 1652, 22 p. Tr.
Kiersten Madsdr. fra Gjenner
d. 1660, begr. 19. 1. 36 Aar
4 Børn, alle døde i Pestaarene 1659-60
* * *
Rasmus Bertelsen, nævnes i Cat. anim.
som Efterfølger paa G.
I Vielsesreg. siges, at han
er fra Kirkeby i Løjt S.
f. ca. 1636
d. 1679 begr. 9 3. 42½
g. 1661 24. 11.
Zitzell Nisdtr. fra Sønderballe, Hoptrup S.
f. ca. 1641
d. 1719, begr. 2. Paaskedag, 78 Aar
g. II 1680 28. 11.
Anders Hansen fra 31 B
f. 1616, døbt 26. 7.
d. 1714, begr. Sct. Hans
6 Børn i I Ægtesk., 2 (1) i II
Bertel g. til 44 C. Gunder g. til Nr. 11
Bodel Andersdr. g. til 2 D.
Nis Rasmussen, (Søn)
f. 1667, døbt 1. 12.
d. 1736, begr. Dom. Oculi
g. 1712 22 p. Tr.

46 B.

Karen Jepsdr. fra Djernæs, Hoptrup S.
ikke død her
Ægteskabet barnløst
Peder Marcorsen, (Søstersøn) T. 1753
f. paa 2 D 1711, døbt 8. 7. (Peer)
d. 1764, begr. 7. 6.
g. 1743 10. 10,
Mett Pedersdr. fra Gjenner (ikke i Daabsreg.)
d. 1746, begr. Sct. Hans
(sammen med en dødf. Søn)
g. II 1750 3. 1.
Tirkel Jesdr. fra Mjøl's, Ris S. Dtr. af Gmd.
Jes Jepsen og Hustru Maren Jepsdr.
fra Aarslev, Hjordkær S.
f. 1728 2. 12.
d. 1808 4. 4.
1 (1) Barn i I Ægtesk., 5 Børn i II,
Marcor død til Søs, Mette g. 1785 Jens
Heldevad 41 B. Maren g. til 39 C
Jes Pedersen, (Søn)
f. 1753, døbt LX
d. 1800 20. 1.
g. 1785 2. 12.
Maren Heldevad fra 41 B
f. 1748, døbt Quasiimodo
2 Børn, Kjesten g. til 47 B
Peder Jessen Marcorsen, (Søn)
f. 1786 26. 10.
d. 1865 30. 7.
g. 1817 17. 1.
Anna Schmidt fra 45
f. 1790 21. 12.
d. 1844 9. 5.
4 (2) Børn Nis P. Marcorsen g. 1861 Kje-
sten Krag fra 43 B. Kaadner i Gj.
Jes Petersen Marcorsen, (Søn)
f. 1817 1. 12.
d. 1905

g. 1848 23. 11.
Anna Paulsen fra 28 A
f. 1811
d. 1902

Peter Marcorsen, (Søn)
f. 1850 15. 3.
d. 1926

g. Bothilde Hejsel fra 50 D
f. 1862 27. 3.
d. 1936

Han købte Stamparcellen Nr. 43 A, lagde
Jorderne fra 46 B og 50 D dertil. 46
B og 50 D herefter Parcelsteder

47 A.

Nis Jepsen, (I Jb. 1609 Jebesen) Ifl. Jb.
1629 brændte hans Gaard i Krigsaarene
f. ca. 1562
d. 1641, begr. 27. 5. 79 Aar
g. Kjesten, d. 1653, begr. 15. 4. 75 Aar

Peder Iffuersen, Cat. anim., Meyer 1641
(Form. Svigersøn)
f. ca. 1599
d. 1659, begr. 4. 7. 60 Aar

g. Bodel, d. 1660, begr. Invocavit, 48 Aar
7 Børn (2)

Iffuer Pedersen, Cat. anim.
f. 1627, døbt 17. 4.
d. 1686 »hos sin Søster i Aabenraa«,
Kb. begr. 5. 9.
g. 1663 20. 12.

Lene Andersdatter af Hammelev
6 Børn (1)

1684: »Ist ganz verarmt und das
Haus will herunterfallen«.

* * *

Marcus Fallesen, ny Ejer, T. 1687
f. paa 39 C 1661, døbt 14. 7.
g. 1684 13. 4.

Kiersten, sal. Peder Dynssens Enke i Gj.
2 Børn (2) Er flyttet bort ca. 1690

Mads Lavesen, (Svoger)
f. ca. 1656, form. i Vilstrup (Vielsesreg.)
d. 1744, begr. Judica, 88 Aar
g. 1691 19. 2.

Jahan Fallesdtr. fra 39 C
f. 1667, døbt 25. 8.
d. 1736, 69 Aar

7 Børn, Fall født 1704. I 1740 nævnes en
Fall Gyndt i Djernæs, det er form. ham
Lave Madsen Gøndt, (Søn) Om Slægts-
navnet cfr. 39 C

47 A. 1641 2 Otting, senere (1708) 1 Ott.

f. 1693, døbt 13. 12.

d. ?

g. 1723, Jubilate

Mett Pedersdtr. fra Mastrup, Hoptrup S.

d. 1746, begr. Exaudi, 56 Aar

4 Børn, Laue (eller Laurids)

senere Ejer af 29 B

Mads Lauritsen Gyndt, (Søn)

f. 1724, døbt Xi Himmelf.

d. 1786 12. 11.

g. 1748 1. 3.

Karen Hansdtr. fra Gj., Datter

Kaadner Hans Hansen

f. 1718, døbt 3. Paaskedag

d. 1786 8. 3.

5 Børn (1) Mett g. til 49 B. Cathrine g. til 40 B

Hans Madsen Gøndt, (Søn)

f. 1751, døbt Jubilate

d. 1802 24. 2.

g. 1787 19. 10.

Ellen Nisdtr. fra Barsø, Løjt S. Dtr. af

Gmd. Nis Jørgensen og Hstr. Maren

(fra 44 C). Nis Jørgensens Kone d. 1815.

»Han vilde have Liget henbragt i Stil-
hed for at spare Omkostningerne. De
var underlige raa og gierrige Menne-
sker. Rigdommen var borte, da Man-
den havde drukket meget og spillet
Formuen bort i slette Selskaber.«

f. paa Barsø 1758 24. 6.

d. paa 43 B 1835 9. 5.

g. II 1804 16. 11.

Martin Bertramsen fra 1 A som købte 43 B

Laue Madsen Gyndt, (Broder) købte

1801 43 B, men kom

hertil efter Broderens Død

f. 1754, døbt 4. Adv.

- d. 1822 2. 8.
g. 1801 29. 10.
Anne Hansdtr. fra 40 A
f. 1771 16. 7.
d. 1831 29. 9.
4 Børn, Kathrine Marie g. til 2 A
Mads Lauesen G. overtog 40 B
Maren g. 1843
Peter Lorenzen Lundberg fra 1 A
Hans Madsen, (Søn) »kaldet Gyndt« Kb.
f. 1802 26. 9.
d. 1878 9. 9.
- g. 1830 30. 10.
Cathrine Marie Triberg fra Vilstrup S.
f. 1812 25. 4. Vilstrup
d. 1892 22. 1.
Maren Madsen, (Datter)
f. 1839 4. 10.
d. 1919
g. Hans Jørgen Jensen
fra Strandelhjørn i Bevtoft S.
f. 1845 15. 1.
d. 1929
1920: Hans Madsen Jensen, (Søn)

47 B.

47 B.

1 Otting. Paa Meyers Kort er Gaarden beliggende i Østerballe. I 17. Aarh. flyttet til sin nuværende Plads.

- Jørgen Hansen, Jb. 1627
d. 1631, begr. 1. 5. 76 Aar
Svenne Jørgensen, Cat. anim.,
Meyer 1641 (form. Søn)
f. 1611
d. 1687, begr. 23. 11. 76 Aar
g. I Mett, d. 1660, begr. 13. 1. 40 Aar
g. II 1662 7. 12.
Kiersten, Hans Olessens Dtr. i Gj.
(Kaadner i Gj.)
f. 1627
d. 1694, begr. 18. 2. 67 Aar
7 Børn i I Ægtesk. (3), 2 i II
Marren g. til 40 B. Jørgen fik 40 D
Christen Svennesen, (Søn)
f. 1650 (Lakune)
nævnes i Cat. anim.
d. 1720, begr. Rogate
g. 1680 18. 1.
Magdalene Pedersdtr. fra Gj.
f. ca. 1655 (Lakune)
d. 1728, begr. Rogate
6 Børn (1) Peder g. til 27 A. Jørgen til 37 B
Svenne Christensen, (Søn)
f. 1688 døbt 8. 12.
d. 1736, begr. L.
g. 1730 8. p. Tr.
Maren Pedersdtr. fra Skovby, Løjt S.
f. ca. 1695
d. 1754, begr. 2. Adv. 59. Aar
- 1 Barn (1)
g. II 1737 30. 8.
Peder Jessen Ravn i Gj. (Søn
af Inderste Jes Ravn fra 40 B)
f. 1707, døbt 1. 11.
d. 1787 2. 12.
(Aldersangivelsen i Kb. ikke rigtig)
g. II 1755 23. 11.
Karen Hansdtr. i Gj. d. 1759,
begr. 10. 10. 29¹/₂ Aar
g. III 1760, Mikkelsdag
Bodel Pederdtr. Maag fra Østergaard i Løjt S.
f. 1726
d. 1790 13. 8.
I hans I Ægtesk. ingen Børn, i II 3 (2)
en Datter (1757-77)
var døvstum og aandsvag
i III 1 (1) Barn.
* * *
Peder Jørgensen Friis,
fra Nr. 22 A i Jarup
f. paa 22 A 1747, døbt Exaudi
d. 1803 15. 1.
g. 1778 17. 6.
Maren, Chresten Knudsens Dtr. i Løjt og
Hstr. Anne f. Moes fra Kirkeby
(Chresten K. død i Gj. 1793. Han var
født i Bodum, Løjt S. »var til Søs i
50 Aar fra sit 10. Aar« Kb.
f. 1749 23. 11.

d. 1828 28. 9.
 7 Børn (2) Chresten F. d. til Søs
 Jørgen Petersen Friis, (Søn)
 f. 1779 13. 3.
 d. 1847 12. 5.
 g. 1815 16. 12.
 Kjesten Jesdtr. fra 46 B
 f. 1789 20. 1.
 d. 1856 28. 4.
 5 Børn (1)
 Peter Jørgensen Friis II (Søn)
 f. 1816 2. 7.
 d. 1857 2. 8.

g. 1854 15. 6.
 Marie Iversen fra 17 C
 f. 1829 5. 10.
 1 Søn
 Jørgen Petersen Friis II, (Søn)
 f. 1856 20. 4.
 d. 1941
 g. Mette Marie Thiessen, Enke fra 42 B
 f. 1852 14. 7.
 d. 1924
 Ægteskabet barnløst
 1920: Bertel Bertelsen (Slægning)

48. Ridefogedgaarden.

1¹/₃ Otting, senere 2¹/₃.

48

Hans Mikkelsen, Jb. 1580
 d. før 1620. Hans Hustru Anne Hanses nævnes som Ejer 1627 (Jb.) Død 1627 begr. 3. 11. »Anne Hanses (Juel)«
 Jes Hansen Juel, saaledes i Cat anim. Form. Søn. Nævnes i Jb. 1629 som Ejer, kaldes her Jes Hansen. Gaarden brændte under Krigen. Meyer kalder ham Jens H.
 f. ca. 1583
 d. 1659, begr. 30. 12. 76 Aar
 g. I Jahan, d. 1627, begr. 20. 10. »Jess Hansen (Juels) Hstr. i Gjenner«
 g. II Karen (Nævnes i Cat. anim.)
 4 Børn (2) Melt g. til 42 A
 Anna Jesdtr. Juel, (Datter)
 f. 1630 døbt 7. 3.
 d. 1687, begr. 3. Pinsedag
 g. 1653 13. 11.
 Jes Jessen, (kaldet Juel)
 »aff Kierkeby i Loyt«
 f. ca. 1623
 d. 1659, begr. 2. 6. »Jess Juel«
 g. II 1661, 2 p. Epif.
 Matz Dynssen, kaldet Juel fra 39 A
 f. 1635, døbt 15. 7.
 d. 1692, begr. 7. 2.
 2 Børn i I Ægtesk. (2) 4 i II
 Kiersten g. til 31 A

Karen Madsdtr. Juel, (Datter)
 f. 1667, døbt 10. 2.
 d. 1755, begr. I. 88 Aar
 g. 1688 13. 9.
 Hans Nissen, kaldet Juel, fra Nr. 11, Leerskov
 f. 1661, døbt 21. 7.
 d. 1739, begr. 1. p. Epif.
 Han nævnes som Ridefoged 1704 og som Kirkeværge 1720
 8 Børn, Nis, f. 1698, g. 1719 Elsbe Pedersdtr. fra Ejsbøl, Gmd. i Moltrup
 Hans f. 1694, Købmand i Aabenraa
 Gunder, f. 1700, d. i Moltrup 1786
 Kjesten, f. 1706, d. i Moltrup 1787
 Cathrin g. til 39 B
 Mads Hansen Juel, (Søn)
 f. 1692, døbt 3. 1.
 d. 1769 25. 9.
 g. 1728, 6 p. Tr.
 Anne Marie Nielsdtr. fra Kjestrup, Vilstrup S.
 f. 1710 14. 12.
 d. 1794 4. 8.
 Mads H. J. sad aabenbar Skrifte i 1718
 (in puncto 6)
 Udnævnt til Ridefoged over Gjenner Distrikt 1745. Bestalling dateret Christiansborg 2. 12. 1745
 7 Børn (2) foruden flere illegit. Kjesten g.

- 49 A.   aarene og død i det fremmede.
g. 1650 30. 6.
Kiersten Lassdtr. (37 B?)
d. 1651, begr. 4 p. Tr. 35 Aar
g. II 1654, 4 p. Tr.
Mett Black fra 43 A
f. 1630 døbt 12. 9.
d. 1716, begr. 7 p. Tr.
g. II 1660, 19 p. Tr.
Nis Hansen »aff Jarstrup« form. Ris S.
f. ca. 1630
d. 1691, begr. 25. 10. 61 Aar
I Peder Nissens I Ægtesk. 1 Barn (1),
i II 2 (2) Nis Hansen 6 Børn. Kiersten
g. til 45 A
Peder Nissen, (Søn)
f. 1666, døbt 14. 1.
d. 1716, begr. Jubilate
g. 1702, 20 p. Tr.
Jahan Bertramsdtr. fra 41 A
f. 1673, døbt 20. 7.
d. 1746, begr. Lætare (g. II
1719 Nis Jessen)
6 Børn, Bertram g. til 1. A (Sognefoged)
Jep, f. 1710, d. til Søs
ved Frankrigs Kyst
Nis Pedersen, (kaldet Paulsen) (Søn)
Stedfaderen Nis Jessen kaldes
i Dødsreg. 1751 ogsaa Paulsen
f. 1706, døbt 10 p. Tr.
d. 1777 16. 3.
g. 1743 29. 11.
Sidsel Marcorsdtr. fra 2 D
f. 1706, døbt Lætare
d. 1792 12. 2.
3 Børn (2)
Peder Nissen Paulsen (Søn)
f. 1744, døbt 1. Adv.
d. 1816 13. 12. »Fattig var Familien
og denne Mand syntes dog saa stolt og
fornem. Han havde været meget smuk
i sin Ungdom, og han var Skyld i en
Piges Død« Kier.
g. 1774 24. 11.
Bodel Moes fra 37 A
f. 1746, døbt 28. 6.
d. 1817 4. 1.
3 Børn (1) Sidsel g. til 46 A
Nis Petersen Paulsen, (Søn)
f. 1779 2. 2.
d. 1845 27. 2. (Ligpr. Jerem. 2, 9. 11. (!))
g. 1804 30. 11.
Abel Korshjerg fra 46 A
f. 1780 27. 5.
d. 1848 5. 2.
7 Børn (2) Nis, f. 1808, d. til Søs, Jes g. til
39 C, Peder, Skipper i Gj.
Anna Paulsen, (Datter)
f. 1818 26. 12.
d. 1865 7. 12.
g. 1854 26. 5.
Laurids Chr. Paulsen fra Gjenner, Søn
af Inderste Chr. P. og Hustru Maren
f. 1816 31. 12.
d. 1903
Nis Chr. Paulsen (Søn)
f. 1860 11. 3.
d. 1907
g. Ingeborg Jessen fra Bovrup
f. 1852 4. 11.
d. 1908
1920: Laurids Paulsen (Søn)

49 B. 1 Otting.

- Nis Myller, Jb. 1627
d. 1642, begr. 29. 6. 89 Aar
Jes Nissen Myller, (form. Søn) Jb. 1629,
Meyer Jes Jessen
f. ca. 1601
d. 1659, begr. 28. 7. 58 Aar
g. I Gertrud, d. 1629, begr. 2 p. Epif.
g. II Marren, d. 1680, begr. 25. 8. 86 Aar
4 Børn (1)
Mett Jesdtr. (Datter)
f. 1635 døbt 23. 9.
d. ?

- 49 C. f. 1662, døbt 17. 9.
d. 1686 begr. 13. 6.
g. 1682 5. 2.
Nis Pedersen Kalle, fra 39 C
I Jb. 1708: Nis Petersen Hejselbjerg
f. 1643, døbt 24. 9.
»ung Peder Calles S.« Kb.
d. 1722, d. begr. 10 p. Tr.
g. II 1687 17. 7.
Kiersten Pedersdr. fra Hoptrup S.
d. ?
1 Barn (1) i I Ægtesk. 3 i II
Peder Nissen Kalle, (Søn)
f. 1688, døbt 5. 8.
d. ? — ikke her
g. 1717 LXX
Kiersten Pedersdr. fra 40 C
f. 1690, døbt 17. 8.
d. ? ikke her
7 Børn (2) Kjesten g. til 50 C. Ann til 44 B
Hans Petersen Kalløe, (Søn)
f. 1726, døbt 13 p. Tr.
d. 1772 5. 1.
g. 1759 27. 9.
Kjesten Pedersdr. Bundgaard, fra 41 C
f. 1735, døbt 22 p. Tr.
d. 1796 31. 5.
g. II 1773 20. 7.
Chresten Hejsel fra 50 D, født 1741, d. 1793
4 Børn i I Ægtesk. (1), 1 i II
Nis, f. 1767, kom til Søs,
»bosat i Sverrig« Kier
- Peter Hansen Kalløe, (Søn)
f. 1763 8. 5.
d. 1814 8. 7.
g. 1794 3. 10.
Gunder Nisdtr. fra 50 B
f. 1773 24. 3.
d. 1805 9. 9.
g. II 1806 17. 10.
Anne Møller fra 44 C
f. 1780 30. 11.
4 Børn i I Ægtesk. 1 i II, Kjesten g. til
50 B. Anna, 1801, g. 1819 Skolelærer
Matthiesen i Gj. Gunder g. til 41 A
Nis Petersen Kalløe, (Søn)
f. 1797 10. 2.
d. 1880 9. 7.
g. 1839 19. 4.
Karen Krag, Enke efter Gmd. Mads Bossen
Krag (d. 1831 30. 1. i Barsmark, Lojt S.)
f. 1806 12. 9. i Skibelund, Nustrup S.
d. 1873 4. 3.
4 Børn, Mads Bossen Calløe, f. 1841, g.
Eline Bertelsen fra 49 B, købte 41 B
Anne Cathrine, f. 1846, g. Laue Mad-
sen fra 47 B, Gmd. i Mastrup
Peter Calløe, (Søn)
f. 1840 30. 1.
d. 1915
g. Christine Heyssel fra 39 A
f. 1835 15. 3. d. 1908
Ægteskabet barnløst
Gaarden udparcelleret
1920: Rasmus Helmer

50. 2 Otting.

Gaarden laa i 1641 i Vesterballe. Iflg. Meyer hed Ejeren Mickel Jessen; men denne findes hverken i Dødsreg. eller i Cat anim. Hans virkelige Navn har maaske været Mikkel Bundesen (Omtales i Daabsreg. 1644).

Kb. nævner en Jes Mickelsen (Vielsesreg. 1649 4. 2.) som ogsaa kaldes Jes Mickel Bundesen (Daabsreg. 1650) og Jes Mickelsen Bundesen (Dødsreg. 1659 18. 7.)

Hans Enke Ann blev 1661 16. 10. gift med Hans Andersen fra Nybøl (d. 1692, 66 Aar)
Om ham hedder det i 1684, at »han er daarlig ved Magt«. Gaarden er siden blevet delt i fire Dele, hver paa $\frac{1}{2}$ Otting.

Det maa være sket omkring ved Aar 1700. I 1708 (Jb.) bor nogle af de nye Ejere endnu paa deres Landboler. De nye Gaarde blev bygget paa Gadejord og de har ingen Toft.

50 A.

50 A.

Blev bygget Syd for den gamle Skole.

Thammes Elisen, Cat. anim.,

Jb. 1708 Thomas Eliassen

Først Indsieder i Gj. I 1708 har Sønnen Gaarden, men bebor et Landbol, i 50 A er »Heuersleute«

f. 1643, ikke her

d. 1715, begr. LX 72 Aar

g. 1669 19. 9.

Mette, Inderste Nis Kerstensens Dtr. i Gj.

f. 1639 i Ø. Løgum, døbt 26. 2.

d. 1704, begr. 3 p. Tr.

5 Børn (4) deriblandt Trillinger

Mikkel Thomsen, (kaldes ogsaa Mikkel

Kok) Jb. 1708, T. 1715

f. 1670, døbt 30. 11.

d. 1749, begr. Jubilate

g. 1699, 20 p. Tr.

Catrin Fallesdtr. fra 39 C

f. 1675 (ikke i Kb. men nævnes i Cat.)

d. 1732, begr. Misericordia D. 57¹/₄ Aar

7 Børn (4 dødf.)

Ann Mikkelsdtr. Kok, (Datter)

f. 1701, døbt 2 p. Epif.

d. 1776 12. 3.

g. 1725 24 p. Tr.

Las Hansen kaldet Kok,

Søn af Hans Kalle 39 C

f. 1698, døbt Oculi

d. 1774 3. 12.

7 Børn (1) Mikkel Kok, f. 1731 »blev Kap-

tajn i Holland, hvor han hjalp mange frem. Han skjenkede det smukke Skib til Løgum Kirke, som da var 700 Gyl-

den værd. Skibet bærer hans Navn. Siden ejede han den største af Gaardene i Kolstrup ved Aabenraa«

Kier Død i Kolstrup 1810 9. 8. Han var først gift med Christine Fabricius.

g. II Marie Oebo. Paa Gavlen i Huset Kolstrup Nr. 29 ses et Skibsbillede med Mikkel Koks Monogram under og Aars-

tallet 1795. Her har han form. boet.

Peder, 1734-1800, Kaadner i Gjenner Thammes, f. 1737, Styrmand i Flaaden. 1776: Farer fra Holland

som Styrmand« Kb.

Marcor, f. 1743, d. til Søs ved Marokko 1765

Hans Lassen Kok, (Søn)

f. 1725, døbt 3. Adv.

d. 1789 20. 8.

g. 1757, 23 p. Tr.

Karen Nisdtr. Krag fra Gj.,

Dtr. af Kaadner Nis K.

f. 1725, døbt Søndag efter Jul

d. ?

3 Børn (2) Maren g. til 37 A

*

*

*

1838 købte Nis Bertelsen denne Gaard og flyttede Gaarden om i Søndergaden

Nis Bertelsen, f. 1791 11. 9. Søn af Kaadner Bertel Nissen i Gj.

d. 1860 21. 6.

g. 1818 19. 12.

Bodil Lunderup fra 49 B

Kjesten Bertelsen, (Datter)

f. 1820 1. 1.

d. 1876 6. 9.

g. 1849 23. 11.

Bertel H. Bertelsen fra Stepping

f. 1813 18. 5. Søn af

Gmd. Hans B. i Stepping

Sønnen Nis Bertelsen solgte

Gaarden og købte 49 B

*

*

*

1920: Jørgen Fallesen (fra 46 A)

50 B. ¹/₂ Otting.

Jens Pedersen, Jb. 1708 Han bebor selv

Faderens Kaadnersted

f. i Gj. 1637, døbt 10. 9. Søn af Kaadner Peder Matzen og Hstr. Mett

d. 1710, begr. 19. 9.

g. 1666 8. 7.

Kiersten, Peder Kalle Smeds Dtr. 39 C

f. 1641, døbt 30. 5.

50 B. d. 1719, begr. 3. Paaskedag

4 Børn (1)

Elsaa Jensdtr. (Datter)

f. 1673, døbt 27. 4.

d. 1716, begr. LX

g. 1711 12. 11.

Hans Hansen (Togesen)

i T. 1712: Hans Togesen

f. ca. 1683 ikke her i S.

d. 1760, begr. 23 p. Tr., 77 Aar

g. II 1716, 8 p. Tr.

Ann Persdtr. fra Gjenner

d. 1768 8. 2. 78 Aar

1 Barn (1) i I Ægtesk., 6 (4)

Nis Hansen Togesen, (Søn)

f. 1730, døbt 10 p. Tr.

d. 1806 31. 10.

g. 1757, Exaudi

Ann Chrestensdtr. fra Gjenner, Datter af

Kaadner Chresten Pedersen

f. 1729, døbt Rogate

d. 1807 17. 3.

7 Børn (5)

Peter Nissen Friis, (Søn)

f. 1761, døbt 22 p. Tr.

d. 1831 20. 10.

g. 1799 7. 12.

Karen Bertelsdtr. fra 44 C

f. 1772 9. 12.

d. 1864 20. 1.

1 Son (Nis Thøgesen Friis 1802-23,

drukuede i Aabenraa Fjord)

* * *

Christen Krag, Ejer 1832

f. i Gj. 1796 17. 10. Son af Kaadner

og Skipper Peder Christensen Krag og

Hstr. Lena Kruhl fra 31 A

d. 1880 4. 6.

g. 1832 8. 12.

Kjesten Calløe fra 49 C

f. 1799 18. 5.

d. 1881 18. 1.

5 (1) Børn, Sønerne Peter og Nis Krag

død i Gj. ugift, henholdsvis 1914 og 1918

50 C.

50 C. 1/2 Otting.

Peder Jessen Ravn, Jb. 1708

(fæstet 1/2 Otting 1696)

f. paa 49 C 1664

d. 1739, begr. 7 p. Tr.

g. 1693 8. 10.

Mette Pedersdtr. fra Gjenner

f. ca. 1669

d. 1743, begr. 5 p. Tr. 74 1/2 Aar

6 Børn (1) Jes Pedersen R., f. 1697, i Gj.

Peder, f. 1702, død som Slave i Tyr-

kiet i 1730. »Gud være takket, som

gjorde saa god Ende

paa hans Trængsel« Kb.

Dins Pedersen Ravn, f. 1709 synes at

have haft Gaarden i en Del Aar

g. I 1737, Marren Suennesdtr. 46 A

g. II 1739, Ann Pedersdtr. født i Bodum

Ann Pedersdtr. (Datter)

f. 1694, døbt 18. 3.

d. 1771 25. 2.

g. 1719 20 p. Tr.

Johan Hansen (kaldet Ravn) »af Kolstrup«

f. ca. 1686

d. 1737, begr. Cantate, 51 Aar

4 Børn, 2 Døtre gift til Vedsted Sogn,

1 til Bevtøft

Mett Johansdtr. (Datter)

f. 1723, døbt Cantate

d. 1754, begr. 19 p. Tr.

g. 1745 5. 10.

Thomas Hansen (kaldet Ravn)

»fra Skovby« Vedsted S.

d. 1792 10. 9. 73 Aar

g. II 1756 26. 2.

Kjesten Pedersdatter fra 49 C

f. 1717, døbt 9 p. Tr.

d. 1769 7. 8.

4 Børn, (2) i I Ægtesk. 2 i II

Hans Thomasen Ravn, (Søn)

f. 1746, døbt 5 p. Tr.

d. 1821 2. 4.

g. 1787 6. 11.

Maren Nisdtr. fra Sonderballe, Hoptrup S.
f. 1755
d. i Barsmark, Løjt S.
3 Børn, Nis R. g. til Sønderballe, Hans R.
f. 1798, d. til Søs
Thomas Ravn, (Søn)
f. 1788 4. 10.
d. 1855 i Barsmark
g. 1824 12. 3.

Mette Bundesen fra 39 B
f. 1791 5. 10.
d. 1892 i Barsmark
Gaarden brændte 1826, han solgte den og
købte Hans Petersen Højs Gaard i
Barsmark, Løjt S.
Her blev han Sandemand
* * *
1920: Udparcelleret

50 D. 1/2 Otting.

50 D.

Oprindelig et Kaadner-Smedested, senere (ca. 1700) en 1/2 Ottingsgaard. »Gaarden ligger midt i Byen ved Korsbjergs Fod, hvor Gaderne skilles«. Kaadner-Smedestedet laa i 1641 (Meyers Kort) samme Sted.

Rasmus Mikkelsen, nævnes 1526, kaldes
Verbittelsmann (Kaadner) der var to
saadanne i Gj. 1526

Mikkel Rasmussen, form. Søn

Rasmus Mikkelsen, form. Søn, hans
Hus kaldes wüst i 1629 (Jb.)
f. ca. 1540
d. 1626, begr. 28. 3. 86 Aar

(Rasmus Schmed)

Fredrich Rasmussen Schmed, (form.
Søn) Jb. 1629, Meyer 1641; Cat.

f. ca. 1585
d. 1659, begr. 13. 10.
g. Zitzell, d. ? (Lakune 1660-73)

5 Børn (2) Karen g. til 42 B

Rasmus Fredrichsen, (Søn) Cat. anim.

f. 1629, døbt 1. 2.
d. 1707, begr. 4. Adv.
g. 1655 13 p. Tr.

Marren, sal. Hans Olufsens Dtr. i Gj.

f. ca. 1630, ikke i Kb.
d. 1717, begr. 3. Adv. 87 Aar

3 Børn (1)

Fredrich Rasmussen Schmed, (Søn)
kaldes i Kb. 1701 ff. Fredrich Schmed
f. 1663, døbt 12. 7.
d. 1708, begr. Langfredag (Frerich R.)
g. 1690 24. 8.

Ellin Nisdtr. fra Gj.

f. 1664, form. 8. 5. i Løgum
d. 1744, begr. 1 p. Epif., 80 Aar
g. II 1709, 7 p. Tr.

Peder Smed fra Hoptrup, form. den Peder
Hansen, som d. 1732 67 Aar gml.

10 Børn (6) i I. Egtesk., Rasmus overtog 42 A
Maren Frerichsdtr. (Datter)

f. 1694, døbt 4. 3.
d. 1741, begr. 7. p. Tr.
g. 1725 22 p. Tr.

Peder Heyssel I, Smed, fra Brunde, Ris
Sogn (Om hans Slægt henvises til
Hauch-Fausbøll »Slesv. Kirkebogsud-
dr. p. 12 ff.)

f. 1699 i Brunde Ris Sogn
d. 1757, begr. 27. 12. »en gudfrygtig og
god Mand« Kb.
g. II 1744 21. 5.

Bodel Matzdr. fra Gj. Dtr. af Mads Jessen
Ravn, Kaadner i Gj.

f. 1713
d. 1785 27. 12.

6 Børn (1) I. Egtesk., 2 (1) i II,
Chresten, f. 1741 g. til 49 C

Frerik Heysel I, (Søn)

Gaardmand og Smed

f. 1732, døbt Jubilate
d. 1786 20. 3.
g. 1762 28. 10.

Lene Jesdtr. fra Mjøl, Ris S.

d. 1763 20. 10. 25 Aar (Fødsel)
g. II 1765 11. 10.

Anna Christensdtr. fra Risjarup, Ris S.

f. 1746 6. 5.
d. 1803 25. 8.

- 1 Barn (1) i I Ægtesk., 7 (3) i II
 50 D. Chresten H. se Nr. 20 B
 Peder Heysel II, (Søn) Kgl. Ridefoged
 1819-27. Gmd. og Smed
 f. 1766 29. 7.
 d. 1830 1. 11.
 g. 1797 2. 11.
 Kjesten Jepsdtr. fra 39 A
 f. 1775 16. 4.
 d. 1865 27. 9.
 »1830 døde den elskede Peder Heysel i Gj.
 efter lange haarde Lidelser af Vattersot.
 Der fulgte ham en usædvanlig stor
 Skare til Graven, saasom han havde
 været mange til Hjælp formedelst sin
 forstandige Bistand i Sygdomstilfælde,
 og fordi han havde været en god Ride-
 foged fra 1819-27, da hans Søn traadte
 i hans Sted«. Kier, Ann.
 Om hans Hustru hedder det i Kb. »Kjesten
 Heysel bekjendte Herrens Navn hele
 sit Liv igjennem ved Ord og Gjærning
 og hendes Raad og Hjælp blev søgt
 og ydet, hvor der var Sygdom eller
 Nød i hendes By og endda i videre
 Kredse. Alderdomssvaghed røvede hen-
 de tilsidst Synet og Opfattelsen af de
 nærværende Tildragelser, men kunde
 ikke røve hende den klare Kundskab
 i Guds Ord og Religionens Trøst.
 4 Børn, Anna g. til 43 B. Jep arvede 39 A,
 Nis, f. 1805, g. Gunder Paulsen fra
 28 A, arvede en Gaard i Djernæs,
 Hoptrup S.
 Frerrik Heysel II, (Søn) Gmd. og Smed
 Ridefoged 1827-50 Kirkeværge 1843-53
 f. 1800 30. 1.
 d. 1867 10. 7.
 g. 1827 22. 11.
 Bodil Paulsen fra 28 A
 f. 1799 8. 5.
 d. 1866 10. 12.
 »I begge Stillinger (Ridefoged og Kirkeværge)
 vidste han at erhverve sig baade sine
 Foresattes og sine Sognefolks Højagtelse
 Han led meget af Brystvattersot og
 længtes efter Døden i Troen paa sin
 Frelser.«
 6 Børn (2), Kjerstine g. til 44 A, Frederik H.
 f. 1835, arvede Venbjerg, Hoptrup S.,
 g. 1866 Johanne Callesen fra 11 A
 Peder Heissel III, (Søn)
 f. 1829 11. 1.
 d. 1870 15. 1. »En dygtig og ualmin-
 delig afholdt Mand« Kb.
 g. 1861 28. 6.
 Mette Kjer fra Nr. 41 A
 f. 1823 7. 5.
 d. 1890 25. 4.
 1 Datter
 Bothilde Heissel, g. Peter Marcorsen fra
 46 B. Se videre 46 B.

OVERSIGT OVER GAARDENES BELIGGENHED

Nr. 1 A-7 Ø. Løgum

- 8-10 Skole- og Kaadnerhuse i Ø. L.
- 11 Leerskov
- 12 Andholm
- 13 Faarhus
- 14 Hejselbjerg
- 15 A-18 B Gaarde i Rovbjerg

Nr. 19 Kaadnere i Rovbjerg

- 20 A-23 B Gaarde i Jarup
- 24 Tyrholm
- 25 Kopsholt
- 26 A-34 Gaarde i Hovslund
- 35-36 Skole- og Kaadnerhuse i Hovslund
- 37 A-50 D Gaarde i Gjerner

Sammenfatter vi nu til Slut Resultatet af Undersøgelsen, viser det sig, at det nævnte nordslesvigske Landsogns jordejende Befolkning har dannet eet eneste stort blodsbeslægtet Samfund gennem Aarhundreder. Indvandring af fremmede har været ganske minimal. Det gælder iøvrigt hele Sognets Befolkning, men selvfølgelig i særlig Grad selve Bondestanden. Kun undtagelsesvis er fremmede (Folk født udenfor Nordslesvig) kommet i Besiddelse af Gaarde i Sognet. Af Bønderslægterne i Gjenner ca. 1600-1840 stammede endog 99,4 pCt. af Byens Bønderfolk fra Sognet eller et meget lille Omraade af den slesvigske Østkyst.

Inddrager man Sognets samlede Befolkning i Undersøgelsen, bliver Resultatet ikke stort anderledes. Ifølge Vielsesregistret var

1640-1660	72,7 pCt. fra selve Sognet	16,3 pCt. fra Nabosogn.	10,3 pCt. fra Nordsl.	99,3
1661-1680	69,5 - - -	16,4 - - -	8,0 - - -	93,9
1681-1700	80,6 - - -	9,7 - - -	7,2 - - -	97,5
1701-1750	84,0 - - -	8,9 - - -	6,7 - - -	99,6
1750-1800	74,2 - - -	11,8 - - -	9,3 - - -	95,3
1814-1863*	52,7 - - -		38,3	91,0
1864-1888	55,2 - - -		37,3	92,5

Af følgende Anetavler ses klart, hvor rodfæstet de gamle Slægter var i Sognets Jord. Eksemplerne viser, at Sognets Mænd var forankrede i deres Hjemegns Jord; alle deres Aner har boet i Sognet eller dets nærmeste Omegn.

Anetavle Nr. 1.

Alle Aner indtil Tip-Oldeforældrene var bosiddende i Sognet.

Peder Jepsen Hejselbjerg (* 14) 5 A Ann Klausdr. (* i Ø. L.) 5 A Chresten Pedersen (* 27 B) 27 B Ann Madsdr. (* 26 B) 27 B Peder Nissen 49 A (* 49 A) Jahan Bertramsdr. (* 41 A) 49 A Rasmus Hinrichsen 1 A (* 11) Ann Martensdr. 1 A (* 1 A) Hans Hansen, 5 B (* 5 B) Ann Elisabeth Zachariasdr. 5 B (* i Gjenner) Anders Knudsen, 2 C (* 2 C) Sindet Bruhn, 2 C (* 1 B) Peder Mathisen, 34 A (* i Agerskov S.) Maren Martensdr., 34 A (* 34 A) Lorenz Arø i Ø. Løgum (* i Aabenraa) Ann Hansdr. (* i Ø. L.) i Ø. Løgum	Klaus Hejselbjerg, 5 A 1696-1751	Anne Christensdr. 5 A 1713-1796	Bertram Pedersen 1 A 1708-1776	Ann Rasmusdr. 1 A 1725-1808	Zacharias Hansen, 5 B 1726-1808	Mette Andersdr. 5 B 1734-1771	Math. Pedersen, Skræder i Ø. L. 1728-1784	Lene Lorenzdatter Arø i Ø. L. 1774-1804
Peder Hejselbjerg, 5 A 1748-1819	Mette Bertramsdr., 5 A 1759-1852	Hans Zachariassen, 5 B 1759-1819	Maren Mathiasdr., 5 B 1763-1828					
Bertram Hejselbjerg 5 B (født 5 A) 1789-1871				Mette Zachariassen, 5 B				

Hans Bertram Hejselbjerg, Nr. 5 B (1834-1907)

* 1814-88. Tallene citeret efter Cl. Eskildsen: Den sønderj. Befolknings Slægtsforbindelser (p. 28) Kbhvn. 1942.

Anetavle Nr. 2 og 3. Anerne er overvejende fra Sognet men med Rødder i en Del af det snævre Omraade, hvorfra der har været Forbindelse med Sognet.

Anetavle Nr. 2.

Nis Madsen, 26 A (* 28 A)	Gunder Rasmusdtr. (* 1 A)	Jørgen Juhl, 30 A (* 27 A)	Bodel Iversdatter (* 30 B)	Peder Mathiesen, 1 B (* i Bevtoft S.)	Anne Bruhn, 1 B (* 1 B)	Peder Jørgensen, 6 B	Karen Samuelsdtr. 6 B	Chresten Pedersen III 27 B	Mar. Jesdtr. (* i Vedsted S.)	Jørgen Ebbesen, Nr. 14	Anna Lavsdr. (* i Ris Sogn)	Mads Lund, Nr. 37	Mette Lene Christensdtr. (* i Hjordkær S.)	Mats Nissen, 26 A	Maren Juhl (* 30 A)
Mads Nissen 26 A	Maren Juhl (* 30 A)	Erik Bruhn 1 B	Anna Pedersdtr. (* 6 B)	Peder Christensen II 27 B	Sindet Jørgensdtr. (* 14)	Hans Chr. Lund Nr. 33	Bodil Nissen (* 26 A)								
Nis Madsen Nissen, 26 A 1806-1875				Kjesten Bruhn, 26 A 1813-1870 (* 1 B)				Ebbe Petersen, 27 B 1821-1892			Maren Lund, 27 B 1834-1862 (* 33)				
Nis Madsen Nissen, 26 A						Bodil Petersen, 26 A (* 27 B)									

Mads Nissen, nuværende Ejer af 26 A (1942).

Anetavle Nr. 3.

Peder Chr. (Juhl) (* 47 B)	Maren Jørgensdtr. (* Nr. 14)	Christen Hansen, 30 B (* 30 B)	Esther Nisdtr (* 30 A)	Hans Nissen, 46 A (* 30 A)	Bodil Svennesdtr. (* 46 A)	Norby, Løjt Sogn	Nørby, Løjt Sogn	Ebbe Jørgensen, Nr. 14 (* i Skrydstrup S.)	Anne Marie Jørgensdtr. (* Nr. 14)	Brunde, Ris S.	Brunde, Ris S.	Peder Christensen, 27 B (* 27 B)	Anne Christensdtr. (* 38 B)	Skovby, Vedsted S.	Skovby, Vedsted S.
Christen P. Juhl, 27 A	Bodil Christensdtr. (* 30 B)	Nis H. Korsbjerg 46 A	Ann Holmer fra Løjt S.	Jørgen Ebbesen Nr. 14	Ann Lavesdatter fra Ris S.	Chr. Pedersen 27 B	Marie Jesdtr. fra Vedsted S.								
Chresten C. Juhl, 27 A 1768-1829			Mette Korsbjerg (* 46 A) 1773-1845			Ebbe Jørgensen, Nr. 14 1779-1867			Anne Marie Christensdtr. 1785-1854 (* 27 B)						
Chresten Juhl, 27 A, 1804-88				Anne Ebbesdtr. (* 14) 1816-54											

Ebbe Juhl, 27 A. (1845-1940).

Anetavle Nr. 4.

Viser hvor stærkt Bønderslægterne i en Landsby er indgiftet i hinanden.

Hans Poulsen 28 A (* 31 B)	Bodild Madsdtr. (* 28 A)	Nis Madsen, 26 A (* 28 A)	Gunder Rasmusdtr. (* 1 A)	Hans P. Kier, 26 B (* 26 B)	Jing Hansdtr. (* 28 A)	Nis Madsen	Gunder Rasmusdtr.	Nis Madsen	Gunder Rasmusdtr.	27 A	30 B	1 B	1 B	6 B	6 B
Mads Paulsen, 28 A	Anne Nisdtr. (* 26 A)	Hans Kier 26 B	Gunder Nisdtr. (* 26 B)	26 A	30 A	1 B	6 B								
Nis Paulsen, 28 A				Gunder Mari Kier (* 26 B)				26 A				1 B			
Hans Paulsen, 26 B (1841-1882)								Anne Marie Nissen (* 26 A) sml. Anetavle 2							

Hans Paulsen, 26 B.

*

*

*

Saaledes gaar der fra Gaard til Gaard Slægtsskabsbaand, og fører man Anetavlerne tilstrækkelig langt tilbage, danner de eet stort beslægtet Samfund, som omfatter alle Sognets Bonderslægter og forgrener sig til alle Sognets Gaarde. Slægt og Hjemstavn, Blod og Jord, dannede indtil vore Dage en Enhed. Man skulde tro, at Undersøgelsen gjaldt en fjernt beliggende Ø og ikke et Sogn i Nordslesvig, »Folkebroen mellem Nord og Syd«.

Saaledes har det været i de sidste 400 Aar. Derom taler Kilderne klart og tydeligt. Om den ældste Tid ved man intet, men sandsynligvis har de samme Slægter levet her siden Folkevandringens Dage.

I nyere Tid — dvs. fra Slutningen af 18. Aarh. — gaar Tendensen i Retning af Rodløshed. Det er en Følge af Liberalismen og Industrialismen, og Indledningen danner Landsbyfællesskabets Død. I de moderne Ægteskaber træffer man Folk fra alle Himmelstrøg. Det betyder igen, at Sæd og Skik og Dialekt, den nedarvede Bondekultur opløses mere og mere. Mennesker og Marker faar andre Navne. Det gamle viger.

Vore Forfædre levede et i ydre Forstand fattigt Liv. Og dog et tilfreds og virksomt, muntret Bondeliv. Vi moderne Mennesker lever et i ydre Forstand rigt Liv, men i indre Forstand et fattigt og splittet, tvivlende og fortvivlet Liv. Vi ser for vore Øjne en Kultur gaa til Grunde. Vore Forfædre snittede de skønneste Husgeraad og Møbler, som kunde tjene Slægt efter Slægt. De bar Dragter, hvor de enkelte Farver var nøje afstemt til hianden. De byggede Gaarde og Huse, som passede saa godt til det hjemlige Landskab. De gamle havde Kultur og Skønhedssans.

Vi kan ikke være blinde for, at hvor vor rodfæstede Bondekultur viger, holder Stationsbyens rodløse og fremmede Væsen sit Indtog og sætter sit Præg paa alt, lige fra Huse og Husgeraad til Tanker og Liv.

DET NATIONALE SPØRGSMAAL

Til sidst skal der endnu siges lidt om det nationale Spørgsmaal i Sognet. I nyere og nyeste Tid er det saa afgjort traadt i Forgrunden, — mon Mennesker blev rigere og lykkeligere af den Grund? I ældre Tid, dvs. for 100 Aar siden, eksisterede det ikke. Selvom man har set alle Kilder til Sognets Historie igennem, finder man ikke 10 Linier skrevet om dette Emne. Kier, som jo dog ellers har skrevet saa meget, og som samlede Efterretninger og gamle Optegnelser og Overleveringer i Sognet, har saa godt som intet om det nationale Spørgsmaal. Hans Interesse var slet ikke rettet paa det, som nu til Dags tiltrækker sig vor Opmærksomhed. Spørgsmaalet eksisterede ikke for ham og hans Tid.

Endnu i 1848 synes Sognet ganske uberørt af de Stemninger og Tilstande, som ellers raadede saa mange Steder. I det Aar blev Sognets Præst af den provisoriske Regering i Kiel udnævnt til Sognepræst i Øsby og Provst over Haderslev Provsti. I Slutningen af Aaret holdtes der mange Steder i Nordslesvig Præstevalg, hvor der præsenteredes lutter slesvig-holstenske Præster. Næsten i alle Sogne deltog Befolkningen ikke i Valget; i Hjordkær afgaves der f. Eks. kun 8 Stemmer (14. 12. 48). I Ø. Løgum derimod »afgav hele Sognet Stemmer, og af de tre Kandidater, der vare præsenterede, valgtes Pastor Paulsen fra Skavlund« (Dannevirke 12. 1. 1849) »Dannevirkes« Redaktør stillede derfor Sognet i Gabestokken i sit Blad, »At Ø. Lygum Sogns Beboere næsten uden Undtagelse ere dansksindede, derom tvivler ingen, men hvad der kunde bevæge dem til at vælge en slesvig-holstensk sindet Præst, lader sig ikke forklare«. (Dvk.)

Ja, der er saa meget, der ikke lader sig forklare, naar Talen er om den usynlige, skjulte Verden inde i Mennesker. Hvorfor blev een Landsby (f. Eks. Hovslund) overvejende slesvig-holstensk sindet, og senere preussisk, medens en anden (f. Eks. Gjenner) valgte afgjort det danske? Hvorfor kom i det hele taget dette Skel?

Sognets Bondefamilier dannede, som vi saa, et stort blodsbeslægtet Samfund. Det havde hverken nævneværdig Forbindelse med Rigsdanmark eller tysk Folkeomraade, ej heller med Vest- og Sydslesvig. Det var en Verden for sig. Stærkt traditionsbundet, konservativt, kritisk mod alt fremmed og nyt. Alligevel deltes det i en dansk og slesvig-holstensk (senere preussisk-tysk) Del. Hvorfor og hvorledes det skete er nu en Gaade.

Det bør understreges, at Begrebet Hertug og Hertugdømme ikke var uddød i 19. Aarhundredes Begyndelse (sml. p. 84). Da »roste de gamle endnu de Tidens Lykke, da man stod under Fyrsten«. En gottorpsk Følelse med dertil hørende Uvilje mod Danmark har uden Tvivl været latent til Stede i mange Sind, f. Eks. i en By som Hovslund. I Gjenner derimod, hvor der var en betydelig kgl. Enklave, kan Forholdet have været omvendt. Sikker er i hvert Fald, at særlig de to Byer tog hver sit Standpunkt i den nationale Afgørelses Tid.

Alt i alt var Befolkningen uden Tvivl i udpræget Grad Hjemstavsmennesker. Man levede i sin egen lille Verden, og alt, hvad der var uden for den, var dem fjernt og fremmed. Et stærkt sørslesvigsk Præg med Uvilje mod alt fremmed kendetegnede den.

Geologisk, kommunalt og befolkningsmæssigt var Sognet delt i to forskellige Dele: Vester- og Østersognet. Vestersognets Kommuner (Ø. L., Rovbjerg-Jarup og Hovslund) »er ikke optaget af politisk Interesse« skriver Pastor Paulsen i 1849. (Visitatsberetning 1849. Aabenraa Provstearkiv) Hans Ord om Forholdene i 1849 er iøvrigt den eneste ret udførlige Kilde, vi har til vor Raadighed, og som giver Oplysning om de nationale Forhold i de bevægede Aar. Det er en Slesvig Holstener, som fører Pennen, men hans Skildring af Forholdene er sikkert tilforladelig og rigtig. I Vestersognet er der ingen aabenlys Modstand (for den provisoriske Regering). Der hersker i disse tre Kommuner ingen afgjort Forkærlighed mod det danske Regime, selvom der hos mange findes danske Sympatier, er ikke saa helt faa overbevist om Bevægelsens (den slesvig holstenske) gode Ret. Flertallet er dog præget af Indifferance, Ligegyldighed eller Fredsønsker for enhver Pris. Pastor Paulsen mener endog, at naar blot »den fædrelandske Sag« faar en sejrrig lykkelig Afslutning, vil alle — paa enkelte Undtagelser nær — kunne stilles tilfreds.

Men ganske anderledes er det i Gjenner. Her er ikke blot Tale om danske Sympatier, men om afgjort dansk Sindelag. Derfor hersker der et meget spændt Forhold mellem Beboerne og deres slesvig-holstensk sindede Skolelærere, og det er i højeste Grad til Skade for Børnenes Skolegang og Undervisning. »Næsten i enhver Samtale, som føres, tales der med Bitterhed om de saakaldte Tyskere, og naar man ikke undser sig for at nævne de fædrelandssindedes Navne, ogsaa Skolelærerens, i Børnenes Paahør, med Haan og Spot, idet de kaldes for Forræddere, ja, hvad kan Følgerne da blive andet end i højeste Grad skadelige«. Derfor er der ogsaa sket Ting i Gjenner, som dog vel ellers er enestaaende (unerhørt), at f. Eks. de større Drengene mødte op i Skolen pyntede med rød-hvide Baand, og selv om de her fjernedes af Læreren, saa bar Drengene dem dog aabenlyst for hans Øjne paa Gaden. Læreren beklagede sig hos Præsten, at Drengene vilde slaa Vinduerne ind hos ham, og kun lod det være, fordi det vilde ske paa Forældrenes Bekostning. Præsten vover ikke at haabe paa megen Forbedring her, selvom de tyske Vaaben sejrer.

Saaledes laa Landet altsaa i 1849. Gjenner var afgjort dansk; det øvrige Sogn derimod uafklaret, tvøvede, Hovedpræget var »todte Gleichgültigkeit und Friedenswünche à tout prix«

Selv denne Mand, som dog uden Tvivl har søgt efter tyske Livstegn i sit Sogn, har allsaa ikke kunnet finde mere, end det han omtaler i vage Vendinger.

Saa fulgte 13 Aar under dansk Styre, og som Afslutning 1864. Hen paa Sommeren 1864 meldte den konstituerede Provst, Godt, (den senere Generalsuperintendent) sin Ankomst til Sognet. Han vilde holde Visitats, undersøge Forholdene og særlig se Præsten og Lærerne efter i Sommene. Godts Skildring af, hvad han saa og hørte ved denne Lejlighed, er interessant. Ogsaa han var lutter Øre for de Toner, han elskede, og lyttede til alle Sider, men hvad han hørte, gav ikke Indtryk af, at her var nogen Tyskhed af Betydning.

»En Mand fra Hejselbjerg« (form. Nr. 14 B) fremsatte ganske vist Ønske om at faa tysk Undervisning indført i Skolen. Præsten (Binzer) bemærkede hertil, at der var ikke og havde ikke været noget til Hinder herfor, men Befolkningen havde kun vist denne Sag yderst ringe Interesse. Skolelæreren i Hovslund (Jensen) bevidnede, at det var saaledes. Han havde tilbudt at undervise i Tysk, men der kom kun ganske faa, tilsidst ikke et eneste Barn. Saa traadte »en Tjenestekarl ved Navn Willatzen« frem. Han overrakte Provsten et Bønskrift. Det var hverken forsynet med Datum eller Underskrifter, og dog skulde det se ud, som om han talte paa Sognets Vegne. Omsider indrømmede han, at han selv havde skrevet det. Han krævede, at den nuværende Sognepræst (Pastor Binzer) blev afskediget, og den tidligere Præst (Pastor Paulsen 1849-50) blev indsat i hans Sted. Mod Pastor Binzer fremsatte han en Del Beskyldninger, som skulde vise, at han ikke havde Befolkningens Agtelse og ikke var egnet til at være Præst under de nye Forhold. (Paa Bededagen den 22. April havde Præsten f. Eks. bedt i Kirkebønnen, at Gud vilde bevare Kongen, lade Folket vende hjem med Sejr, og han havde omtalt den danske Sag, som en retfærdig Sag). Tjenestekarlen kom imidlertid til at staa ganske ene, og Papiret i Provstens Haand vilde ikke en eneste af Sognets Mænd kendes ved. (»Die übrige Versammlung zeigte sich überrascht und unwillig über Willatzens Eingabe und Auftreten und protestierte dagegen« Godt). Og da Amtmanden ytrede, at Pastor Binzer forvaltede sit Embede med stor Dygtighed og var meget afholdt og respekteret i Sognet, maatte Godt tilstaa, at det Indtryk havde han ogsaa faaet, og »det syntes stadfæstet ved de mange tilstedeværendes hele Optræden«. Alligevel havde han store Betænkeligheder ved at lade Pastor Binzer forblive i Embedet, han blev da ogsaa afskediget kort Tid efter.

Læser man den tyske Provst Godts Beretning om denne Begivenhed, finder man intel Tegn paa, at der har været en national Spænding i Befolkningen. Alle slog Kreds om deres danske Sognepræst, der saavist ikke lagde Skjul paa sit danske Sindelag eller fortav sin Mening om Tingenes Tilstand.

*

*

*

Og dog var der en Del af Bønderne — særlig i Hovslund, men ogsaa enkelte i de andre Byer, — som var alt andet end danskvenlige. De var vel egentlig Særlesvigere, ønskede ingen Indblanding hverken fra Nord eller Syd. Minderne fra den gottorpske hertugelige Tid forenede sig med Ønsket om et selvstændigt Slesvig med egen Hertug, med Selvstyre, »Frihed og Ret«. Hvori dette sidste bestod, var næppe klart for de fleste. »Hvad er det egentlig I vil have?« spurgte Baron Stampe paa Grønnebækgaard (Nr. 34) Peter Petersen i Hovslund. »Ja, vi vil ha' vor Frihe' og Ret.« »Ja, hvad er det saa for noget?« »Det ver æ itt, men spør gammel Per Nissen i Hjolderup«. — Mathias Biehl i Jarup snakkede i 1864 om, »te di kom jo for aa befri e Lahnd«. »Nej, di komme for aa tej e Lahnd.« »Det kan æ pinde it tro.« Efter Hertugømmets Indlemmelse i Preussen i 1867: No, Mattis, kan do no se, te de særer?« »Ja, det haj æ pinde aller troij!«

Indlemmelsen i Preussen bragte selvfølgelig mange Slesvig-Holstenere store Skuffelser.

Andre kom smertefrit og let over det. »Det gik sært godt. Vi haj vint aa faa en Hertzog og fik en Kejse« sagde gamle Mett Bundesen (fra Nr. 39 B, gift til 50 C), som skildres som »forfærdle tysk«.

*

*

*

Herefter faldt Sognesamfundet saa i to adskilte Dele. Grænselinien var usynlig, og den trak sig lunefuldt ud og ind, undertiden midt igennem Hus og Slægt. Men den var saa haandgribelig virkelig som nogen: Grænsen mellem Dansk og Tysk. Det var selvfølgelig ikke Sproget men Sindelaget, som drog den. Heller ikke altid Slægten. En Flok Søkende kunde undertiden gaa hver til sin Side i flere Generationer. Som typisk Eksempel vil vi til Slut nævne Slægten Bundesen (Nr. 39 B) en af de betydeligste af de gamle Slægter.

Jens Bundesen VIII var gift med Ellen Bjerg, som var »saa dansk, saa dansk«. Om hans Standpunkt vides intet, da han døde ung (1833). Hans Broder Jep, der var Præst i Vanderup, blev afskediget som Slesvig-Holstener i 1848. Søsteren Mett (1791-1892) er omtalt i det foregaaende, hun gjorde hele Udviklingen med lige til preussisk Kejserforherligelse.

Af Jens Bundesens Børn blev Botille og Ingeborg gift ind i den udpræget danske Slægt Black. (43 A). Anne Kjestine blev i Ægteskabet med Lærer Hans Jessen Moder til Jens Jessen, Sønderjyllands største Stridsmand for Danskhed. Sønnen Jes Bundesen (Kobmand i Aabenraa) var derimod saa tysk, at han indførte »tysk« Hussprog. Han og hans Søster Ingeborg (gift med Gmd. Niels Black i Søs) kom altid i Disput om Dansk og Tysk, naar de kom sammen, og saa sad de overfor hinanden og slog i Bordet. Hans Bundesen derimod (Degn i Nybøl) var af lignende Støbning som Jens Jessen, han blev i 1867 afskediget af Preusserne. Siden udgav han en dansk Stavebog til Hjælp for danske Forældre ved Hjemmeundervisningen i Dansk.

Jens Bundesen IX, som fik Fædregaarden, var mere ubestemmelig. (Død 1863). Han var vist nærmest Slesvig-Holstener, selv om han i sine unge Dage havde forestaaet Fischers danske Bogsamling i Gjennær. (Fischer i et Brev til Prof. Flor). Saa forskellige var altsaa Børnene i disse to Generationer.

Jens Bundesen IX var gift med en Bondedatter fra Angel. De fleste af hans Børn blev tyske. Svigersønnen, Jens Black derimod, som var den sidste Ejer af den Bundesenske Gaard (død 1939) blev ved sin Død karakteriseret som »en af Førkrigstidens trofaste Danske«.

Saa lunefuldt trak denne Grænselinie sig ud og ind. Men ellers er det i Regelen familievis, at Folk er tyske. Udpræget danske Slægter kan bo Side om Side med udpræget tyske Slægter, de kan have et godt Naboforhold, være beslægtede og besvogrede og dog i Slægtled have hver sit nationale Syn og Standpunkt.

Skellet var usynligt til Hverdag. Set udefra var alle Gaarde ens. Ingen Flagstang fortalte noget herom. Kun ved Stations- Skole- eller Posthuse stod en saadan. Den fremmede vilde ikke kunne se eller høre nogen Forkel, naar han traf Byens Mænd og spurgte om Vej og Vejr.

Men ved visse Lejligheder kom Skellet til Syne. Selvfølgelig paa Valgdagene, men ogsaa ved Livets Fester. Mindst ved Jordefærd. Da sang man de samme Psalmer i Kirken og Hjemmet. Anderledes ved Bryllupper, — dersom der da var Folk med fra begge Lejre. Saa snart man kom hjem fra Kirken, saa var Skellet der. Der kunde f. Eks. ikke synges hvadsomhelst. Men synges skulde der da. Saa tog man sin Tilflugt til Rahbekske Viser og Oplysningstidens Selskabssange. Ved et saadant dansk-tysk Bryllup før Verdenskrigen har jeg for første Gang hørt de Bellmannske Sange sunget. Kunde man ikke synges danske eller tyske Sange, nuvel, saa sang man svenske. Og saa lød: Gubben Noach, eller: Sa lunka vi saa smaning om.

Hvor i Danmark kan Bønder ved et Bryllupsselskab synge udenad paa tre Sprog!
Grænseskæbne skaber Grænsemennesket.

Den nationale Stilling ses af følgende Tal:

Rigsdagsvalg 1912	146 (63,2 pCt.) danske Stemmer	81 (35,0 pCt.) tyske Stemmer		
Folke-Afstemning 1920	869 (82,8 pCt.)	—	—	181 (17,2 pCt.) — —
				Hovslund alene 144 d. og 71 t.
Folketingsvalg 1939	815 (87,5 pCt.) danske Stemmer	116 (15,5 pCt.)	—	—

* * *
Men vi vil ikke standse ved det som skiller, men slutte med det, som samler.

Hjemstavnen sammenbinder os alle. Fordi vi alle først og fremmest bærer Hjemstavnen i Hjertet. Den er et Stykke af vor Tilværelse. Den er Arv og Testamente. Vi, som tilhører de gamle Slægter, bærer alle i os — om Dansk eller Tysk er underordnet — en Arv, der stedse ledsager os, og fra hvilken vi ikke kan løssige os. Det er det Baand, som Hjemstavnen slynger om alle sine Børn fra Slægt til Slægt.

Hjemstavnen har givet os en Arv, en 1000-aarig Historie. Denne Historie taler om Fællesskab mellem Mennesker i Livet og i Døden. Den taler om et godt Naboforhold og om Troskab og Ærlighed blandt Mennesker. Den taler til os om Hjælpsomhed i Sygdomstilfælde, ved Ulykker og Ildebrand, den taler om Fællesskab blandt Mennesker i Lykke og Glæde, men endnu mere om Fællesskab i Sorg og Nød. Vore Forfædre kendte ogsaa Fællesskabet i Guds Hus. De sad der med den samme Psalmebog i Hænderne, med de samme Toner i Hjertet, de kendte det Fællesskab, som gjorde Livets Tyngde lettere at bære og fælles Glæde til dobbelt Glæde.

Alt det fortæller Hjemstavnsens Historie os. Det er en overmaade rig Arv. Gid aldrig Aviskrivere og Politikere maa faa Held til at ødelægge de sidste Stumper af denne Arv. Ethvert hjemstavnsbundet Menneske vil beklage det. Saa bliver Menneskets Hverdag fattig og fyldt med Bitterhed. Og Livet er kort og fattigt nok endda. Fællesskabet var fra Arilds Tid den store Styrke og det bærende Fundament i Hjemstavnen. Det nationale Liv behøver ikke at løsne det Baand, som Hjemstavnen slynger om os Nordslesvigere. Dets Modsetninger behøver ikke at præge det daglige Liv, de behøver ikke at blive ført ind i det private Liv.

Og Hjemstavnsens Historie fortæller os om Mænd, i hvis Fodtrin der groede Velsignelse. De som sunde af Tanke og fredselkende gik udenom den gølge Strid og det tomme Spektakel. De var i Pagt med det, som gror frem i det skjulte og giver det daglige Liv dets enfoldige Kraft. Ogsaa det er Arv og Testamente. Gid det maa være os forundt — i vor splittede og hadfyldte Tid — at give den Arv videre ogsaa til vore Børn.

RETTELSER OG TILFØJELSER

- S. 21, Lin. 2 fra oven: Rdr., læs: Tdr.
- S. 21, i Hejselbjerg var der ingen Kaadner i 1704.
- S. 38, nederste Note, »den gamle Rasmus Hinrichsen«, læs: den unge Rasmus II.
- S. 74, Østerløgum Marked. I Dagbladet Dannevirke findes 1854 21. 4. følgende Annonce:
Quægmarked i Østerlygum By, Apenrade Amt, afholdes i Overensstemmelse med al-
lerh. Resulotion af 17. 6. f. Aar den første Fredag i Maj Maaned. L. Aarø, Sognef.
Det er sandsynligvis det første Marked, som omtales.
Første Fredag i August samme Aar holdtes atter Marked »med Heste, Trævarer og
Husfliidsprodukter.« (Dvk. 1854 26. 6.)
- S. 74, Lin. 4 fra neden: »Heerstrasee«, læs: Heerstrasse.
- S. 93, 1932-35 byggedes den nye Gjenner Kirke (indviet af Biskop Dr. Valdemar Ammunden-
sen 1. Adv. 1935) uden Ligning paa Sognet, uden Statstilskud og uden Gæld. Ca. 80
Familier gav i 8 Aar et ugentlig Bidrag. Kørsel og Jordarbejde udførtes frivilligt af
Beboerne.
- S. 98, nederste Linie: »ausgenichen«, læs: ausgewichen.
- S. 101, det tredje Gravtræ, i 6. Linie: »Horar«, læs: Horam.
- S. 101, Linie 2 fra neden: »Kirchengerichte«, læs: Kirchengeschichte.
- S. 127, i Afsn. Pigenavne 1620-89: (»Kiersten«), slettes.
- S. 152, ved Marten Madsens Børn tilføjes: Kiersten g. til 29 D.
- S. 153, øverste Linie: Peter Lundbergs Dødsdato »1843 21. 4.« rettes til: 1838 13. 2.. Der
tilføjes: P. Lundberg war von 1820-35 Kirchspieltvogt und war in diesem Berufe durch
Tüchtigkeit und Thätigkeit im hohen Grade ausgezeichnet« Kb.
- S. 154, Jep Christensen, Børneantallet 6 (1) rettes til 6 (4).
- S. 156, Knud Jørgensen, foruden de 4 Børn var der 5 dødfødte.
- S. 159, Spalte 2, »Naren«, læs: Maren.
- S. 161, Spalte 2, Hans Peter Hybjerg var Kirkeværge, g. 1850 29. 11.
- S. 164, Spalte 1, Nis Pedersen Duborg g. i Løjt S. 1730, hans Hustru var Jahan Jepsdtr.
fra Nørby, Løjt S.
- S. 168, Pastor »Binger«, læs: Binzer.
- S. 173, Spalte 2, Pastorinde Schmidt død 1880 4. 1., begr. 7. 1. i Østerløgum.
- S. 175, Spalte 1, Eb Lourtissen, læs: Lauritsen.
- S. 177, ved Hinrich Jørgensen tilføjes: »Han var en meget arbejdsom Mand og blev velha-
vende. Thi i Tiden han levede, var Mosen meget indbringende, og det siges, at han
tog i disse Aar 1000 Mk. i rede Penge af den. Han fik Gaarden herligt opbyggt og en
Del Jord ved Mergling og Grøftning istandsat. Dog havde denne Familie ofte Gjen-
vordigheder, saasom Sygdom, Quægsyge etc. Fliid, Sparsommelighed og en ikke ube-
tydelig Vinding i Lotteriet gjorde Familien velhavende.« (Kier)

- S. 177, Spalte 2 nederst, „Peder Ludvigsen“, læs: Nicolaj L.
- S. 180, Nr. 14, tilføjes: Jb. 1542 Peder Matzen (cum matre)
- S. 180, Spalte 2, Ebbe Jørgensen „d. 1764“, læs: 1765.
- S. 181, Spalte 1, 1 Linie fra oven: g. med Peter Petersen fra 27 B fik Jord fra Gaarden og byggede Ny-Hejselbjerg. Slettes, læs: g. til 27 B. Datteren Johanne Christine fik Jord fra Gaarden og hendes Mand Peter Petersen fra 27 B byggede Ny-Hejselbjerg. (14 B)
- S. 185, Spalte 2, Peder Hansens Søn Peder kom til Søs, blev gift paa Føhr.
- S. 196, Spalte 2, Ugelk. S. læs: Uge S.
- S. 206, Spalte 2, Bertram Nissen: „Ugift“ udgaar.
- S. 207, Spalte 2, 1920: „Hans Andersen,“ læs: Hans Holm (Svigerson) fra 15 B. Hans Andersen byggede en Gaard paa en Del af Tyrholms Jord, som var tilkøbt fra Strandelhjørn.
- S. 207, Spalte 1, tilføjes: „Ao. 1639 Alle Helliges Aften laante jeg Hans Hieronimussen i Kopsholt 50 Mk. lybsk. Ao. 40, 3 Dec. nok 50 Mk. lybsk.“ 1644, 45, 46 og 47 tilføjes (Renteindtægter af udlaante Penge) »der fik jeg intet, thi det var en wüst Stavn.« (Fladsten-Dagbogen, Sønderj. Maanedsskr. XII 192.)
- S. 223, Spalte 1, Oluf Andresen i Alslev var født her i Sognet 1774 6. 7. (døbt Wolle). Faderen, Kaadner Andres Olufsen i Rovbjerg, kaldes ogsaa »Anders Olufsen Fyhn, Kaadner og Søfarende i Rovbjerg«. (Kb.) Han var fra Fyæn, g. 1768 19. 2. Cathrine Nielsdtr. Grauesen (eller Grevsen) fra Hovslund, Datter af Niels Grauesen i Hovslund (fra Gamst i Jylland.) Han havde ogsaa en Søn Jørgen (Nielsen), som i en Del Aar var til Søs og kom rig hjem. Denne »en riig ung Karl« døde 1791, 43 Aar gml. »Han udrettede store Ting ved at forskaffe sin Moder og hendes Slægt i lige nedstigende Linie en stor Arv efter hendes Broder, Jørgensen, Groshandler i Kjøbenhavn.« Kb. Denne Arv kom ogsaa Anders Olufsen Fyhns Børn tilgode. Sønnen Oluf »giftede sig til en Gaard i Alslev og blev der en meget myndig Mand, særlig da han havde megen Indflydelse hos Amtmand Blücher i Aabenraa. Bønderne i Amtet kaldte ham derfor »Volle Amtmand«. (Kier) sml. 29 A.
- S. 214, Spalte 1, Chresten Pedersen, »f. 1508«, læs: f. ca. 1603.
- S. 215, Spalte 2, Bodil Madsdtr. d. 1774, læs: 1794.
- S. 231, tilføjes: Grønnebækgaard solgtes 1859 af Oberst Stockfleth til Baron Stampe paa Nyso (Baroniet Stampenborg, Præstø Købstads Landdistrikt) for 30500 Rdlr. (Dvk. 1859, Nr. 265)
- S. 237, Spalte 1, Kiersten »g. til 43 Aar«, læs: g. til 43 A.
- S. 240, Spalte 2, Jens Black, d. 1839, læs: d. 1939.
- S. 248, Spalte 2, Jes Nissen Paulsen »fra 46 A«, læs: fra 49 A.

PERSONREGISTER

(omfatter kun Mandsnavnene)

	Pag.		
Agicksen, Mads, 44 B	254	Becker, Diaconus i Brecklum	169
Albertsen, Albert, 15 B	183	Bendixen, Jep, 25	207
Andersen, Anders, 15 C	184	Bertelsen, Bertel, 47 B	262
— — 24 B	207	— Bertel H., 50 A	267
— Bertel, 16 C	187	— Hans, 18 A	192
— — 17 C	190	— Hans, 44 A	253
— Hans, 24 B	207, 279	— Jes Nissen, Skipper i Gj. 253,	265
— — 50	266	— Nis, 49 B	265
— Jakob, 2 C	157	— Nis, 50 A	267
— Jep, 12 A	109, 178	— Rasmus, 46 B	259
— Laurids, 15 B	183	Bertramsen (Bartrumsen, Bartramsen)	
— Niels, 29 A	217	— Anders, 29 A	217
— Nis, 15 B	183	— Hans Jepsen, 41 A	246
— — 15 C	184	— Jep Hansen, 41 A	246
— — 18 A	193, 194	— Martin, 43 B	252, 260
— — 20 B	196	— Nis, 1 A	153
— — 37 A	232	— Nis, 48 A	263
— Peder, 23 A	30, 202, 216	— Peder, 41 A	245
— — 30 B	222	— Rasmus, 1 A	89, 152
— Simon, 24 B	206	Biehl, Johan, Smed i Hønkys	198
Andholm, Hans L. 22 C	201	— Matthias P., 21 A	198, 275
Andresen, H. P. Grdm. Rangstrupgrd.	223	— Nis P., 21 A	198
— Matthias, 15 C	185	Billund, Peder Hansen, 16 B	125, 187
— Mikkel, 16 C	187	Binzer, Otto, Sognepræst,	168, 174, 275
— Oluf, Gmd. i Alslev, 223, 239,	279	— Carl Ludv. Amtslæge i Ribe	175
— Oluf P., 30 B	223	Bjerg, Jep Jessen, 4	159
— Peter, 15 C	185	— Jep Jørgensen, 4	159
— — 30 B	223	— Jep Jepsen, 4	159, 208
Appel, Jes Gotfr. 18 B	194	Black, Slægtsnavnet	125
Asmussen, Hans, 34	231	— Anders Knudsen 43 A	88, 252
— Hans Peter, 34	231	— Hans P., 43 A	251
Backmann, Peter, Urmager, Rovbjerg	193	— Jens, 39 B	240, 276, 279
— Degn i Ø. L.	236	— Jens, Gmd. Dalby	252
Barsø, Nis Jessen, 41 A	245	— Jørgen Hansen, 43 A	251
Bartrumsen, se Bertramsen		— Jørgen A., 29 D	220
Bau, Peder Hansen, 2 A	155	— Knud, 43 A	233
— Hans Chr., 20 B	136, 196	— Knud Andersen, 43 A	252
— Mads P. 2 A	155	— Knud Jørgensen, 43 A	251
— Marten P. 2 A	155	— Niels. Gmd. Søes	240, 251, 276
— Martin N., 2 A	155	— Peder, 43 A	251
— Nis Nissen, 2 A	155	Bodum, Mads P. 20 A	195
		Boldewin, Rudolph, 44 B	254

Bomskov, Hans H. 22 B	200f	Callesen, Johan, Gmd. Kassø	119
— Hans N. 12 B	179	— Jørgen, Gmd. Nybøl	177
Bonnichsen, Andreas, Snedker		— Laurids, 16 B	186
— og Møllebygger, Tinglev	173	— Peder, 20 A	195
— Bonnich A.		— Nis H. 11 B	177
— Sognepræst, Hejls-V.	175	— Rasmus I. 11 A	41, 177
Boysen, Chr. 12 A	179	— Rasmus N. H. 11 B	178
— Hans, Kaadner, Hovsl.	229	Callø, se Kallø	
Borg, Niels, 2 D	158	Caspersen, Casper 22 C	201
Bundgaard	125	Christensen, (Chrestensen, Krestensen)	
— Jes, Gmd. Risjarup	248	— Chr. 4	160
— Mads, 41 C	248	— Frelle 18 A	192
— Nis P. 41 C	248	— Hans 16 A	185
— Nis P. M. USA	248	— Hans 24 A	205
— Peder N. 41 C	248	— Hans 30 B	222
Bundesen	125	— Iver 2 A	155
— Hans, Degn, Nybøl	240, 276	— Iver 40 A	242
— Hans Jessen, 39 B	238	— Jakob 22 A	200
— Iver Jessen, 41 B	246	— Jakob 28	215
— Jens I 39 B	238	— Jep 1 B	154, 278
— Jens II —	238	— Jep 21 B	198
— Jens III —	238	— Jep 22 A	199
— Jens IV —	238	— Jes 2 A	155
— Jens V —	117, 238	— Jes 23 A	202
— Jens VI —	239	— Jørgen 37 B	234
— Jens VII —	37, 41, 88, 89, 239	— Jørgen 40 A	243
— Jens VIII —	37, 41, 239, 276	— Mads 21 A	198
— Jens IX —	240, 276	— Marten 34 A	229
— Jens X —	240	— Nis 15 C	184
— Jep, Sognepræst i Vanderup	239	— Nis 34 A	229
— Jes, Købmd., Aabenraa	240, 276	— Paul 24 A	206
— Jes Mikkel, 50	266	— Peder 2 B	155
— Mikkel, 50	266	— Peder 5 A	161
— Nis, Gmd. Simmersted	255	— Peder 27 A	213
Broer, Peder H. Gmd. Løjt kirkeby	265	— Peder 27 B	214
Bruhn (Bruun, Brun)		— Peder 29 D	220
— Anders Knudsen, 3	159	— Peder, Kaadner	235
— Chresten J. 23 A	203	— Peder 38 B	236
— Christen P. 23 A	203	— Rasmus 23 B	205
— Christian J. 23 A	203	— Svenne 47 B	261
— Erik, Sognepr. 7	101f. 166f.	Christiansen, Falle 39 C	88, 241
— Erik Jakobsen, 1 B	154	— Falle 39 C	241f
— Erik Henriksen, 2 B	155, 169, 175	— Hans 16 B	187
— Erik Pedersen, 1 B	154	— Johan Fr. Gmd i Ris	252
— Jakob Eriksen, 1 B	154	— Laue, 42 B	250
— Knud, Sognepræst		— Mads 16 A	186
— 10, 23, 54, 77, 79, 95, 103, 109, 158, 169		— Mads P. 16 A	186
Bruhn, Knud Andersen, 3	158f.	— Peter M. 16 A	186
— Mads Nissen, 3	159	Dam (Dahm, Damm)	
— Nis, 16 C	187	— Christen, Skolelærer,	197
— Nis, 25	204	— Hans Lauridsen, 20 B	196
Callesen, Claus, Herredsfoged	38	— Hans L. (Olufsen), 23 B	205
— Esge, 1546	17	— Rasmus Hansen, 20 B	197
— Jep, Sognefoged	177, 239	Degn, Lauverts	109

Dinsen (Dynsen, Dynssen)			Friis, Slægtsnavnet	125
— Bertram 41 A	245		— Chresten Jørg 31 C.	226
— Falle 39 C	240		— Hans J., 25	178, 209
— Jens 39 A	237		— Hans J., 25	208
— Jep 44 B	255		— Hans Olufsen, 25	208
— Iver 43 B	252		— Hans P., 22 A	200
— Mads 43 B	252		— Hans P., 23 B	204
Dresen, Jørgen, 15 B	183		— Jakob B., 22 A	199
Duborg, Jep, 6 C	166		— Jakob J., 22 A	200
— Jep Nissen, 6 A	164		— — P., 25	208
— Nis, Raadmand i Aabenraa	169		— Jens, 25	209
— Nis Pedersen, 6 B	164, 279		— Jørgen P. 47 B	262
— Peder Jepsen, 6 A	164		— Peder H., 22 A	200
— Peder Nissen, 6 A	164		— Peder J., 25	208
Dynnesen, Hans, 17 B	189		— — 47 B	261
Dyrhoff, Joh. Samuel, Sognepræst	135, 172		— Peder N., 50 B	268
Ebbesen (Ebsen)			Fyhn, Anders Olufsen, Kaadner	279
— Hans, 31 B	224		Fynsk, Iver P., 17 C	190
— Knud, 15 B	183		Godsen, Hans, 32	227
— Jørgen, 14	180		— Chresten, 32	227
— Nis, 29 B	218		Grønnebæk, Andreas, 42 A	249
— Peder, 34 A	229		Gyndt (Gøndt) Navnet	241
Elisen, Thammes, 50 A	267		— Falle, Djernæs	260
Erichsen, Boy, 44 B	240		— Hans M. 43 B	252
— Jep, 29 C	219		— Hans M. 47 A	260f
— Jørgen, 29 C	219		— Jes, 42 B	250
— Laurids, 38 A	234		— Jes L. 29 B	218f
— Mads, 31 A	224		— Lave M., 47 A	260
Eschildsen, Jes Møller	37		— Laue Chr., 42 B	250
Ewald, Hans, Degn, 8	176		— Laue Chr. Th., 42 B	250
— Nis, Degn, Gram.	176		— Laue M., 43 B	252, 260
— Johs. Skolel.	162, 176		— Laurids J., 29 B	219
Fabricius, Andreas, Aabenraa	255		— Laurids L., 29 B	218, 260
— stud. theol.	255		— Mads L., 47 A	260
Fallesen, Christian, 39 C 39,	241f		— Mads L. M., 40 B	244
— Christian, 46 A	259		Güntzel, Fr. Christopher, 34	231
— — Svinehandler	241		Hagensen, Jens, 1546	17
— Erik, 34	231		Hammer, Peter, Baadfører	235
— Falle, 34	231		Hansen, Anders, 24 B	207
— Falle, Rudbæk	241, 244		— Anders, 30 B	222
— Hans, 46 A	258f		— Anders, 46 B	259
— Johan, Kromand, Lyngtoft	241		— Bertel, 17 D	191
— Jørgen, 46 A	258		— Chresten, 24 A	205
— Jørgen, 50 A	267		— — 20 B	196
— Marcus, 47 A	260		— Christen, 30 B	222f
— P. Kaper, Godsej. Rellingen	241		— Dyns, 17 B	189
— Peder Gmd. Rudbæk,	241, 244		— Hans, 5 B	162
— Svenne, Gmd. Vilstrup	241		— — 24 A	205
— Zacharias, Gmd. Djernæs	250		— — 50 B	268
Festersen, Hans Hansen, 26 A	210		— — (Als)	256
Fink, Peder P. 6 D	166		— — se Festesen	
Frederiksen, Rasmus, 42 A	249		— — se Juhl	
— — 50 D	269		— — Chr. Lærer i Uvelse	252
Friedrichsen, B. J. Sognepræst	168, 175		— Iver, 20 A	195

Hansen, Jakob, 3	158	Hejsel, Frederik	177
— Jep, 14	180	— — Gmd. Venbjerg	270
— — 34 B	230	— Frerrik, 50 D	269f
— Jes, 4	159	— Jep, 39 A	238, 270
— — 5 B	161	— Jørgen, 39 A	238
— — Gmd. Elsestræer, Løjt	255	— Nis, 20 B	197
— Johan. 50 C	268	— — Gmd. Djernæs	270
— Jørgen, Degn i Løg.	122	— Peder, 50 D	269f
— — 47 B	261	— Peder Hansen, 16 B	186
— Kalle, 30 A	221	Hejselbjerg	125
— Knud, 44 B	254	— Bertram P., 5 B	162
— Las, 50 A	267	— Claus P. 5 A	161
— Laurids, 31 A	32, 81f, 223	— Hans Bertr. 5 B 34, 162,	271
— — 31 A	223	— — Jepsen, 49 B	265
— Mads, 20 B	196	— Jep, 49 B	265
— — 26 B	212	— — P., 5 A	161
— Mads, 28	214	— Jørgen Jeps., 14	180
— — 46 A	258	— Mads, 49 C	265
— Marten 39 C	240	— Nis, 27 A	212
— Niels, 12 B	179	— Nis P. 49 C	266
— — 24 B	206	— Peder C. 5 A	161
— Nis, 5 B	162	— Peder J. 5 A	160
— — 15 C	184	— Peder P. 5 A	161
— — 23 B	203	Heldevad (Heldewadt)	
— — 30 A	221	— Chresten, 37 B	234
— — 33	227	— Iver I., 41 B	247
— — 44 A	253	— Jens I., —	—
— — 49 A	264	— Jep, —	—
— — Kromand Gj.	241, 244	— Las, 1542	246
— Peder, 6 C	166	— Mads I., 41 B	246
— — 16 A	185, 279	— Mads M. —	—
— — 18 A	193	— Nis J. —	—
— — 21 B	199	— Peder M. —	—
— — 29 A	217	Helmer, Rs. Parcell. Gj.	266
— — 29 B	218	Hieronymussen, Hans, 25	207, 279
— — 49 B	265	Hinrichsen, Jes, 42 A	249
— — 50 D	259	— Nis, 11 A,	88, 114, 177
— Povel, 22 C	201	— Rasmus, 1 A, 37, 38, 152, 154,	228
— Rasmus, 15 C	184	Hjerresen, Nis, 11	176
— — 16 A	185	— — 29 A	217
— — 16 B	186	— Peder, 2 D	157
— — 21 B	199	— — 11	176
— — 34 B	230	Hjuler, Hans Nielsen, Hjulm.	119
— — Aagerkarl i Skovby	258	Hohlmann, Bertel, Gmd. Løjt S.	236
— Thomas, 18 A	192	Holdensen, Jon, 2 B	54, 156
— Thomas, 50 C	258	Holdt, Chr. M., Gmd. Løjt	200
— Willem, Inds. Gj.	242	Holm, Hans, 24 B	279
— Zacharias, 5 B	135, 162	— Jes, 15 B	164
Haugaard, Andreas, 20 B	197	— Svenne, 25	208
— Vognfabr. Haderslev	153	— Wolle, 15 B	184
Heidenreich, Snedker, Aabenraa	223	Holmer, Jes, Gmd. Løjt S.	258
Hejsel (Heissel, Heyssel)	125	— Paul N. Gmd., Løjt S.	255
— Chresten, 49 C	266, 269	Hoyer, Slægtsnavnet	125
— Christen Fr., 20 B	197, 270	— Boy, Gmd. Ø. Linnet	225

Hoyer, Jørgen M., 31 B	225	Jakobsen, Niels 25	207
— Nis J. Sognepræst, Vilslev-H.	225	— Nis 29 B	218
— Oluf P. 31 B	225	— Peder 25	208
— Peter Nielsen 6 B	165	— Tøge 2 D	158
Hybjerg, Chr. 6 C	166	Jenmark, Hans, 20 B,	109, 125, 196
— Hans 2 A	155	— Mads H. 20 B	196
— Hans P. 2 C	157	Jensen, Anders 15 C	184
— Hans P. 5 A	161, 278	— Andreas 25	207
— Hans J. 6 C	166	— Dynniss 39 A	237
— Jens 2 A	155	— Hans J. 47 A	261
Hybschmann, Canutus, Diaconus Løjt	169	— Hans M. —	—
— Georg (Jørgen) Provst	109, 168, 169	— Iver 17 A	188
— Johannes, Sognepræst	97, 113, 128, 168	— Mads —	189
— Jørgen, Degn og Gmd.	170	— Niels 4	160, 25
— Nustrup,	170	— — 25	208
Høg (Hoeg) Laur. H. 2 B	156	— Oluf 23 B	204f, 227
— Marcus, Herredsf. 3	158, 38	— Oue 15 C	183
Høgelund, Nis N. 29 A	217, 223	— Samuel 4	160
— Nis P. 2 B	156	Jepsen, Bertram 20 B	197
— Peder N. —	—	— Christen 21 B	198
Ising, Peter M. Kromand, Ø. L.	153	— — 22 A	199
Iversen (Iffuersen) Andreas 17 A	189	— Dins 44 B	255
— Chresten 18 B	194	— Hans 3	158
— — 40 A	242	— — Gmd. Leerskov	76
— Christen, Lærer i Holsten	223	— — 31 B	224
— Dyns 43 B	111, 120, 252	— Iver 31 C	226
— Hans 20 A	195	— Jakob 31 B	225
— Iver 17 C	191	— — 34 B	230
— — 18 A	193	— Jokum, Gmd. Barsø	257
— — 40 A	242	— Jørgen 20 A	195
— Jens 17 A	188	— Knud 12 B	179
— Jes 17 B	190	— Lauwerts 29 C	219
— — 20 A	195	— Mikkel 38 B	235
— Laurds 17 A	188	— Nis 39 A	237
— Las 31 C	226	— — 40 A	243
— Mads 17 A	189	— — 41 B	246
— Peder 17 C	191	— — 47 A	260
— — 31 C	226	— — 49 A	263
— — 40 A	242	— Peder 12 B	179
— — 47 A	260	— — 34 B	230
Jacobi, Andreas, Sognepræst	108, 167	— — 41 A	245
Jakobsen (Jacobsen)		— — 42 A	248
— Christen 18 B	194	Jessen, Bertram, Herredsfoged	126
— Hans 2 C	157	— Chresten 2 A	155
— — 2 D	158	— — 23 A	202f
— — 3	158	— — 16 A	186
— — 6 A	163	— Hans 4	159
— Jes 6 C	165	— — 15 A	182
— — 17 C	190	— — 23 B	205
— — Gmd. Barsø	245	— — 26 B	211
— Mads Gmd. Hammelev	254	— — 30 A	221
— Niels 15 C	184	— — 30 B	222
		— — Købm. Nr. Hostrup	178
		— — M., Lærer, Toghale	240

Jessen, Iver 17 B	190	Jørgensen, Chresten 40 D	245
— Jens P. 15 A	182	— Ebbe 14	180
— — Udg. af Fl. Avis	240, 276	— Erik 29 C	219
— Jep 42 A	20, 50, 248	— Hans 6 C	160
— — —	249	— — 14	180
— Jes 49 B	264	— — 37 A	232
— Jes I 17 B	190	— Hinrich 11 114, 119, 177, 277	
— Jørgen 6 B	165	— Jep 4	159
— Knud 15 A	182	— Jes 20 B	196
— Mads 49 C	265	— Jørgen 22 A	200
— Mikkel 50	266	— — 17 D	191
— Nis 31 C	226	— Knud 2 C	156, 278
— Peder 12 B	179	— Lorents 18 A	193
— — se Lund		— Marcor 17 D	191
— — 18 B	194	— Nis, Gmd. Barsø 117, 256, 260	
— — 23 A	202	— Peder 2 B	155
— — 23 B	203	— — 2 D	157
Johannsen, Christian 16 B	186	— — 6 D	166
— Fedder, Aabenraa	28	— — 16 C	187
— Farver i Tinglev	173	— — 22 C	201f
— Ivar. Diakonus, Løjt	170	— — 27 B	214
— Niels 6 D	166	— — se Svoger	
Johnsen, Nis, Skolel. Gj.	156	— Rasmus 2 C	157
— Peder 2 B	—	— Svenne 47 B	261
Jokumsen, Jep, Gmd. Barsø	263	— Grishandler i Kjøbenhavn	279
— Niels, Skolel. Gj.	123, 241	Kallisen, Jep 29 C	219
Juhl (Juel) Slægt og Slægtsnavn	263, 40, 125	— Marten 26 B	151, 211
— Chresten 27 A	213	Kalløe, (Kallø, Kalle, Kalli, Callø, Calløe) 125	
— Ebbe —	—	— Chresten i Gj.	235, 245
— Hans H. —	—	— Hans P. 38 A	235
— Hans M. 48	263	— — 49 C	266
— Hans N. 48 A	262	— — Inds. i Gj.	240
— Hans P. 40 B	243	— Lauritz P. 38 A	235
— — Købmd. Aabenraa	262	— Mads B 49 C	247, 266
— — Gmd. Djernæs	226	— Nis P. 38 A	234
— Jep 26 B	84, 211	— — 49 C	266
— Jes H. 48	262	— Peder 38 A	234
— — J. —	—	— — N. 38 A	235
— Jørgen H. 31 C	226, 263	— — H. —	—
— — P. 30 A	221	— — L. —	—
— Mads, se Skovmand		— — H. 49 C	266
— — Gmd. Sønderballe	255	— — N. —	—
— — H. 48	262	— — 39 C	240, 266
— Nis 26 B	212	— — 49 C	266
— — 27 A	—	Karstensen, (Kerstensen)	
— — J. —	213	— Niels 6 B	164
— — 31 A	223	— Nis Inds. Gj.	234, 267
— Nis Cl. Gmd. Vilstrup S.	254	Kier (Kjer)	
— — Gmd. Moltrup	262	— Bothilde 44 A	254
— Peder 27 A	213	— Hans 26 B	212, 98
Juhler P. 6 B	165	— — A. Maler	173
Jørgensen, Chresten 12 A	178	— — N. 44 A	254
— — 31 C	226	— — P. 26 B	212
— — 37 A	232	— Jep, Kapt. Holland	212

Kier, Jes N. 11 A	177	Kruhl, Jørgen L., Degn 8	175
— Joh. Chr. 2 B	156, 173	— — L. Kaadner og Styrmand i L.	154
— Nis 11 A	177	— Knud E., Kaadner, L. 162.	224
— — H. 44 A	254	— Mads E. 31 A	224
— Otto, Borgm. Haderslev	175	— Nis, Degn 8	175
— Peder H. 26 B	212	— — Styrmand	226
— Peder H. Sognepræst 7		Lagesen, se Lausen	
10f, 122, 135, 153, 156, 168, 173, 174,	212	Lalund, Hans P. 18 A	193
— Peter 2 B	156	Lassen, Anders 20 A	196
— — Gmd. Løjt S.	213	— Christian 37 B	234
— — Oswald, Sognepræst 7	175	— — J. —	—
Kirkmand (Kirkmann)		— Hans 20 A	196
— Hans J. 15 A	182	— Mads 20 B	196
— Jens —	—	— — 44 C	256
Klausen, Laurts 21 A	198	— Oluf 37 B	233
Klincker, Joh. Chr. Sognepræst 7		— Peder —	—
172, 28, 114,	135	Lausen (Lavesen, Lovsen, Lawsen, Lausen)	
Knudsen, Anders 2 C	157	— Lave 22 B	201
— — 3	159	— Mads, 1535	151
— — 22 B	201	— — — 47 A	260
— Hans 44 B	254	— Jep 18 B	194
— Jens 5 B	161	— — 46 A	258
— Jes 15 A	182	— Niels 41 C	248
— Jørgen 2 C	156	— — 46 B	259
— Mikkel 5 A	160	— Peder 17 E	192
— Nis 28	215	— Svenne 21 B	224
— Peder 6	163	Lauridsen (Laurtsen, Lauritzen)	
— Thomas, Sognepr. Hygum	167	jfr. Lorentzen	
Kok (Koch) Hans L. 50 A	267	— Anders 23 A	202
— Las H. —	—	— — 45	257
— Mads N. Inds. Gj.	234	— Andres 15 B	183
— Mikkel, Kapt. 255,	267	— Bunde 40 D	245
— Mikkel Th. 50 A	267	— Chresten 6 B	165
— Peder Kaadner, Gj.	267	— Christen 46 B	259
Korsbjerg, Slægtsnavnet	125	— Eb 2 B	155, 278
— Hans J. 41 A	246	— Erik 31 A	223
— — N. 46 A	258	— Eskild, Gmd. Skovby	224
— Jep H. 41 A	245f	— Hans 20 B	196
— Nis II. 46 A	258	— — 22 C	201
Krag (Kragh)		— — 27 A	213
— Chresten, Kaadn. og Skipper i Gj.	219	— — 31 A	222
— — 50 B	268	— — 32	218
— Erich 40 A	243	— — 40 A	243
— Jes N. 43 B	253	— Jes 12 B	172
— Laurds M. 12 A	178	— Jep 27 A	212
— Mads B. Gmd. Løjt S.	266	— Knud 44 B	254
— Nis 50 B	268	— Laue 18 B	194
— Nis J. 43 B	253	— — Kaadner og Sofa-	
— Nis H. Kaadner i Gj.	243, 267	rende i Gj. 117.	162
— Peder 50 B	268	— Laurids 28	214
— Peder Baadfører i Gj. 224,	243, 268	— Mads 40 C	244
Kromand, Nis M. 40 C	115, 244	— Marten 15 C	185, 229
Kruhl (Krull)		— Nis 21 A	198
— Erich, Degn 8	175	— — 26 A	209

Lauridsen, Paul	24 A	205	Madsen, Nis,	39 A	237
—	Powl 31 B	225	—	— 40 C	244
—	Peder 15 A	182	—	— 41 C	247
—	— 26 A	210	—	— 44 A	253
—	— 32	228	Manicke, Zacharias,	Kromand i Gj.	241
Leerskov, Jep R.	42 A	249	Mangensen, Hans.	Borgmester Aabenr.	167
—	Jes —	—	Marcorsen, Anders	2 D	158, 41
—	Jes —	—	—	Bertram 29 A	217
Levsen, Dr. med.		175	—	Jes P. 46 B	259
Lorenzen, A. Herredsfoged		38	—	— 29 A	217
—	Hans Chr. L.	33, 228	—	Lorens 16 A	185
—	Jep 29 D	221	—	Mads, Gmd. Blaasholm	258
—	Joh. Fr. Gmd. Jegerup	175	—	Nis 12 A	178
—	Jørgen 18 A	193f	—	— Kaadner i Gj.	259
—	— Købm. Aabenraa	153	—	Peder 46 B	259
—	Lorenz 6 A	164	—	— —	260, 270
—	— 31 A	224	—	— Gmd. Løjtskovby	258
—	Mads 33	228	Martensen, Hans	39 C	240
—	Matthias 31 A	224	—	Mads 1 A	151, 211, 82
—	Nis 26 B	211	—	— 26 B	211
—	Oluí, Gmd. Brøde	228	—	— Gmd. Elbjerg	212
—	Regell 22 A	200	—	Marten 1 A	152, 154, 55
—	Zacharias, Gmd. Jegerup	224	—	Peder 21 A	198
Lund (Lond) Hans Chr.	33	228	Matthiesen, Skolelærer i Gj.		235, 266
—	Mads H. 33	—	—	Lorenz, Kapt. Ø. L.	164, 224
—	Peder J. 15 A	182	—	Peder 1 B	154
Lundberg, Daniel, Kapt.		153	—	— 34 A	229
—	Jørgen 1 C	—	—	— Skrædder i Ø. L.	
—	Peter 1 A	153, 41, 53, 278	Michaelsen, Nis, Gmd. Simmersted		224
—	— L.	153, 261	Meyland, Joh. Chr. Sognepræst		7, 115, 119f, 135, 170
Lunderup, Hans J.	49 B	265	—	Jens 22 B	201
—	Hans P. —	—	Mikkelsen, Andres	16 C	187f
—	Jep H. —	—	—	Dynnis 29 C	219, 76
—	Peder H. —	—	—	Hans 48	262
Lydichsen, Jens	16 B	187	—	— Degn, Løjt	265
Madsen (Matzen)			—	Jens 27 B	214
—	Andres 6	163	—	Jep 38 B	235
—	Christen 6 C	165	—	Jes 40 B	243
—	— 22 C	201	—	Nis 5 A	160
—	Erik 31 A	224	—	Peder 23 B	203
—	Falle Gmd. Lunding	247	—	Rasmus 50 D	269
—	Hans 47 A	261	Moes, Slægt		40, 125
—	Jens 43 B	252, 42, 76	—	Chr. J. 37 A	232
—	Jep 41 A	245	—	Hans 39 A	98, 233, 237, 238
—	— 46 A	258	—	— J. 37 A	233f
—	Jes 21 A	198	—	Jørgen Hansen 37 A	233
—	— 49 C	265	—	— Jensen —	232, 41, 97
—	Laue 43 B	252	—	Nis 37 A	232
—	— Gmd. Mastrup	266	—	Svenne H. Kapt.	233
—	Marcor. Gmd. Brunde	215	Morbæk, Peder	16 A	185
—	Marcus — —	211	Mortensen, Anker	20 B	197
—	Marten 1 A	151f, 278	—	Chr. 6 D	167
—	— 26 B	211	—	Jørgen S. 31 B	225, 41, 135
—	Nis 26 A	210, 215, 41			

Mortensen, Niels 1 B	154, 197, 251	Nissen, Jes 17 E	192
Morthorst, Chr. 1 B	154	— Jeronymus 25	207, 19
— Georg —	—	— Jørgen 17 A	188
Mouritsen, Hans 16 B	186	— Knud 5 B	161
Moritzen, Peter (Amtsskriver?) 31 B	224	— — 31 B	224
Møller (Myller)		— Laurids 26 A	209
— Bertel, Gmd. Barsø	256	— — 29 A	217
— — P. 44 C.	256, 41	— Mads 24 A	205
— Hans B. —	—	— — 26 A	210, 211, 86, 272
— Jens —	—	— — 28 A	215
— Jep L. 29 D	220	— — 41 C	247
— Jes N. 49 B	264	— — 44 A	253
— Lorenz 29 D	220	— Marcor 29 A	217
— Nis 49 B	264	— Mikkel J. 48	263
— Peder 40 B	244	— Nis se Bau	
— — Borger i Aabenraa	173	— — 15 B	183, 226
— — Gmd. Barso	256	— — 24 A	206
Negelsen, Ebbe, 1546	17	— — M. 26 A	211
Nielsen, Bertel 12 A	179	— — M. 27 B	214
— Erik 15 C	184	— — Degn i Ris	123, 237
— Iver 17 C	190	— — 42 A	248
— Jakob 6 C	165	— Peder 20 A	195
— — 29 B	218	— — 21 A	198
— Jep 22 A	199	— — 24 A	205
— Jes 6 B	164	— — 25	207
— Kersten, Krom. Ø. L.	162	— — 28	214
— Laue 12 A	179	— — 41 C	247f
— Lave 46 B	259	— — 49 A	262
— Nis 26 B	211	— — Hansen 2 A	156
— Peder 12 A	178	— Rasmus 48	261
— Søren 17 E	192	Nygaard, Peter Chr. Mjøl	172
Nissen, Anders 18 A	193	Nørballe, Chr. P. 29 D	220
— — 39 B	239	Offersen, Laur. Borger i Aab.	200
— Bertram 29 A	217	Olufsen, Anders	279
— — P. 24 A	206, 279	— Jens 32	219, 227, 88
— Christen 16 B	186	— Las 37 B	233
— — 34 A	229	— Oluf 32	227
— Ebbe 15 A	182	— Peder 17 C	190
— Hans 5 B	162	Ousgaard, Jens M. 16 C	187
— — 17 C	190	— Mads —	—
— — 23 B	203	Outsen, 20 B	196
— — 29 B	218	Ouesen, Knud 15 C	184
— — 44 A	254	Ovesen, Ove	248
— — 46 A	258	Ovsen, Jes, 1546	17
— — 48	262	Paulsen (Povelsen, Pavlsen)	
— Hendrich, 11	177	— Bertram 5 B	162, 178
— — Hovsl.	228	— — 24 A	206
— Hjerre 29 A	217	— Chresten 24 A	205
— — 29 D	220	— Chresten 21 A	198
— Iver 24 A	206	— Hans 26 B	212, 216, 272
— — 30 A	221	— — 28	216, 219, 88
— Jakob 12 B		— — Pastor, Flensb.	216
— — Vilstrup S.	255	— — 34 B	230
— Jens 39 A	237	— — Chr. 6 D	166
— Jep —	—	— Jes N. 39 C	242, 248, 264, 279

Paulsen Knud 31 B	225	Pedersen, Jes 46 B	259
— — M. 15 C	185	— — 49 C	265
— Laurids 15 B	183	— — Gmd. Øbening	178
— — Chr. 49 A	264	— Jon 23 B	203
— Lorenz, Sognepr. 7	174, 273f	— Jørgen 2 D	157
— Mads 28	216, 219, 88	— — 6 C	166
— Matthias 31 C	226	— — 17 E	192
— Nis 28	216	— — 22 C	201f
— Nis P. 49 A	264	— — 37 B	234
— Paul, Gmd. Djernæs	216	— Lave 46 A	258
— Peder 31 C	227	— Laurits 33	228
— — N. 49 A	264	— Mads, se Bau	
— — Skipper, Gj.	264	— — 33	228
Pedersen (Petersen)		— Marcor 2 D	157
— Anders 12 A	178	— — 12 A	178
— — 23 A	203	— Marten 34 A	229
— Bertram 1 A	152	— Mathias 6 B	165
— Chresten 27 B	214, 279	— Mikkel 16 C	187
— — 38 B	235	— Nis 6	163
— — se Nørballe		— — 6 B	165, 41
— Dynniss 17 D	191	— — 28	215
— Ebbe 27 B	214	— — 41 C	248
— — 29 B	218	— — 49 A	264
— — 30 A	222	— — i Ø. L.	119
— Eduard 29 B	219	— Niels 12 A	178
— Hans 14	180	— — 44 B	254
— — 18 A	193	— Oluf, Skolel. Klaufoft	190
— — 21 B	199	— Peder 6 D	166
— — 22 A	199	— — 14	181, 279
— — 26 A	210	— — 25	208
— — 30 B	222	— — 40 B	243
— — 32	227	— — 44 C	256
— Heinr. Wilh. Sognepr.	175	— — Gmd., Faarhus, Agersk.	160
— Hjerre 11	176	— Rasmus 16 C	187
— Iver 47 A	260	— — 20 B	196
— Jens 6	163	— — Spramshus	256
— — 17 A	188	— Simon, Haderslev	167
— — 29 B	219	— Svenne 46 A	258
— — 34	230	Prahl, Ernst Albr., Statsadvokat	174
— — 50 B	267	— Hans P. Sognepr. 7	168, 173f
— Jep 3	158	— — S. —	174
— — Degn, Stenderup	190	— Peter, Læge, Botaniker	174
— — 22 A	200	Raben, Andr., Diaconus, Aabenraa	169
— — 41 A	245	Rasmussen (Asmussen)	
— — 42 A	249	— Bertel 44 C	256
— Jes 3	158	— Fredrich 50 D	269
— — 4	159	— Hans 12 A	178
— — 12 B	179	— — 16 A	185
— — 15 A	182	— — 21 B	199
— — 16 C	188	— Jep 42 A	249
— — 17 F	192	— Mikkel 50 D	269
— — 25	207	— Nis 31 C	226
— — 30 A	221	— — 46 B	259
— — 34 B	230	— Peder 22 B	201

Ravn (Raun), Christen M. 40 B	243	Skovmand, Peder 40 C	244
— Christian 15 C	185	Slaikier, Jørgen, Kolstrup	164
— Dins 50 C	268	Smed (jfr. Schmidt)	
— Hans Th. 50 C	—	— Christen Chr. 38 B	236
— Jes (fra 40 B)	261, 265	— Eskel, Løjt	88
— Jes P. 49 C	265	— Hans M. 45	257
— Johan H. 50 C	268	— Jes 2 C	230
— Jørgen 1 C	247	— Jørgen E. 29 C	219
— Mads 40 B	243, 265	— Mads 45	257
— Nis P. 41 B	247	— Nis M. 45	—
— Nis Gmd. Sønderballe	269	— Niels 1 B	154, 251
— Peder, Slave i Tyrkiet	268	— Peder P. 29 D	220
— Peder J. 47 B	261	Snedker, Peder 17 E	192
— — 50 C	265, 268	Spandovius, Andreas, Sognepræst 7	
— — P. 41 B	247		167, 32, 101
— Thomas 50 C	258	Stampe Baron 34	230, 275, 279
— Thue Ole, Sognepræst 7	172, 42, 135	Stockfleth, Oberst 34	279
Ries, Amtsskriver i Aabenraa		Svennesen, Christen 42 B	261
	37, 54, 84, 210, 211, 228f	— Jørgen 40 D	245
Ries, Peder 15 A	182	Svoger, Math. 20 A	196
Rossen, Christen 15 B	183	— Peder J. —	195
— 16 C	188	Sønnichsen, Kersten, Inds. i Løgum	164
— Jørgen 31 C	226	Sørensen, Jørgen 17 E	192
— Nis —	—	Tamsen, Nis, 1546	17
Rudbeck, Oluf, Raadmand Aabenraa	170	Thiessen, Falle 42 A	250
v. Saldern, Sognefoged	37	— Jes —	—
Samuelsen, Bastian 2 D	158	— — Gøndt —	—
— Jens 4	160	— Mikkel —	—
Schmidt (jfr. Smed)		— Peder M. 21 A	198
— Chresten Lærer	236	Thomsen, Canutus, Sognepræst 7	
— Christian, Degn Davinde	—		159, 167, 102
— — Styrmand i Gj.	—	— Hans 18 A	192
— — Chr. Sognepræst	173	— — 31 B	226, 231
— — — 37 B	234, 236, 88	— — Chr. 29 A	218
— — L.	234	— — — 34 C	231
— — Th. 14 A	181, 236	— Jes 15 B	183
— Hans 1 A	153	— Mikkel 50 A	267
— — Lærer	236	— Villads 20 B	197
— Jes, Cand. theol.	236	— (Postmester) 44 B	255
— Mads 1 A	153	Thoysen, Peder 29 D	220
— Morten E. 6 A	164	Thueseng, Indeh. af Lejebibl. Aabenr.	249
— Nis N. 45	257	Thychsen, Nic. Arb. Gj.	263
— Thomas 31 A	224	Tidigsen, Hans 42 B	250
— Thøge Ole 38 B	236	— Jes M. —	—
— — — Lærer	236	— Mikkel —	—
Simonsen, Anders 24 B	206	— Mads 1535	250
— Thomas 34 C	230	— Peder 42 B	—
Skovmand (Skoufmand, Schaumann)		Tilsen, 1535	17
— Jes. J. Inds. Gj.	235, 244	Tode, Lorenz, Møller, Østergd.s M.	170
— — M. 30 A	221f	— Peter, Sognepræst 170, 54, 84,	135
— — P. 40 C	244	Tyrholm, Christen 16 B	186
— Jørgen —	—	— Hans K 24 B	206
— Mads, Farver, Haderslev	222	— Knud H. 2 C	156f
— — Juhl 30 A	221	— Peder 24 A	205

Wiborg, J., Prof., Kbhvn.	30	Voss, Georg 12 B	179
Wieding, Arendt, Degn 8	176	Wulff, Ulrich, 26 B	211
— Lorenz, Degn, Bevtoft	176	Zachariassen, Hans 5 B	162
Viereck, Bager Aabenraa	172	Zoéga, Matthias, Møller, Tørning	176
Winther, Andr. 21 A	198	— Paul Chr., Sognepræst	172

SAGREGISTER

	Pag.		116f, 121, 175ff
Agerbrug 1650	77	Degnebolig	108f
Altergang	105, 118	»Dienstgeld«	26, 65f
Alterkalk	42, 75f	Distriktsskoler	122
Amtsfuldmægtig	32, 40ff	Dødelighed	145f
Anerbenrecht	43f	Dødfødsler	141
Anetavler	271f	Dørns	51
Anticipation	121	Enemærke	35
Arbejde (før Udsk.)	85	Eng	22, 36
Arvefæste	33	Examen publikum	113
Arvefølge	44f	Faar	54
Arveskik	44f	Fattigskat	42
Arveret	43f	Fiskere	27
Avl	58ff	Fiskeri	72
Barnemord	121	Foged	38
Bebyggelse	12f, 16	Fogedgaard	35f, 38, 50f, 58
Befolkning	25, 119	Fold	60
— , rodfæstet	124ff, 130ff, 271ff	Forberedelsespenge	27
Begravelse	116	Friaar	82
Belysning	52	Frigaard	35
»Besoldungspflug«	38	Fællesjord	36
Besætning	55ff	Fæstebrev	34
Biindtægter	72f	Fæstepenge	33
Bollerslev Fogderi	13, 15, 39	Fæstere	29ff, 33ff 43
Bondestand	34	Fæsterente	67
Brand og -forsikring	52	Føde	86f, 145
»Bundenerde«	33	Fødsler	140ff
Byggemateriale	19, 49f	— illegitime	141f
Bygninger	32, 49ff, 171, 248	Fødselskvotient	143
Byggemaade	51	Gaarde, Antal	34
Bønder (modsat Fæstere)	26ff, 33ff, 40, 45	— Jorder	36
Børnedødelighed	143f	— Areal	35f
Cat. anim.	10f, 103	— øde	55, 81ff
Contribution	67	»Gaarde« (indhegnet Jord)	18
Daab	113f	Gaardmænd	26ff, 31ff
Dampenge	62, 67	Geder	54
Degne 28, 68, 71, 104, 108, 110,		Gerrighed (Nøjsomhed)	120

Gottorpsk Del	13	Krig 1627—29	20, 74f
gottorpsk Styre	83f	— 1657—59	20f, 42, 79f
Grandelag og -vide	31	— 1807—14	88ff
Gudsfrøgt	119, 121	Kro	16, 28f
Gudstjeneste	103ff	Kulsteder, hedenske	92
Gæsteri (Skat)	67	Kundskab og Gudsfrøgt	119, 123
Grønlandsfarere	30	Kvægsyge	54
Haandværkere	27f, 30	Køer	53f
Haderslev Amt	15	Køkken	51ff
Hede	21, 36, 88	Laan	44
Hedepenge	67	Lagio	69
Herredsfoged	32, 37f, 207	Landskabet	11ff, 17f
Herredsnævninge	40	Lejehusmænd	27, 30
Herredsret	52f	Ligbaarer	116
Heste	53, 85	»Liigsermon«	30
Hjælpsomhed	136	Lykker og Tofte	18
Hoveri	65	Maanedsskat	67
Husdyrhold	53ff	Magaziner (Skat)	67
Husflid	72	Mandsnavne	125ff
Hyrde	29	Marked,	74, 278
Hærvej	12	Messeklæder	75f, 106
Høst	58	Mose og Morads	21f, 36
Indbyggerantal	23ff	Mærgel	88
Inderster	26ff	Møller, Kallesdal	21
Inflationstillæg	69	— Slibemølle	72, 240
Indkvarteringspenge	67	— Damgaard	187, 219
Indtægter	61	— Hovslund	219
»Indtægt« (Fællesmark)	18, 36	Navne	124ff
Indvandring	25, 124, 131ff	nationale Forhold	273ff
Jord-Slægt	135	Naturalydelse	65
Jordemoder	141	Oksevej	12, 16
Jurat, se Kirkeværge		Oldenpenge	67
Kaadnere	26ff	Oplysning	32, 123
Katekismus	103, 107, 112f	Opnævnamaade	130
Kilder	10ff	Otting	35
Kirken	75, 92ff	Ottingjord, se Fællesjord. »Indtægter«	
— i Gjenner	93, 278	Ottingpenge	35
Kirkebøger	10f	Ottingtal	17, 35
Kirkegaard	117	Parentation	117
Kirkegang	118	Pension	263
Kirkeinventar	98ff	Pigenavne	127ff
Kirkejord	37, 68, 96	Pissel	48, 51f
Kirkekøer	68, 96	Pligt (Skat)	67
Kirkevisitatorer	41	Primogenitus	44f
Kirkeværge 15, 32, 41f, 151ff, 157 177f, 203,		Priser	86ff, 90
216, 221, 225, 233, 236 241f, 252, 262, 278		Proletariat	30
Klipskoler	108f, 121	Præsten 31, 32, 36f, 41, 68, 71, 82, 84, 101f,	
Klædedragt	86, 116	103ff, 113ff, 118ff, 121f, 135, 167ff	
Knipleri	72	Præstearkivet	10f,
Konfirmation	114	Præstegaard 36f, 42, 51, 75, 77, 171, 174	
Konkurser	90	Ridefoged	15, 39, 262ff
Kontribution	67	Salmehog	106
Kopskat	68, 153	Sameje	35
Kosakvinter	89		

Sandemand	32, 37, 39f, 180, 189, 213, 233, 254	Svin	54f, 61
Selveje	33ff, 37	Sygdomme	23f, 76, 80, 147
Selvmord	121	Sædskiye	36
Selvstyre	31f	Søfart	29, 48, 123
Skat	61ff, 65ff, 70ff	Sørgetiden kort	138
Skatterestancer	53, 64, 82	Teglværk	72
Skilsmisse	120	Tjenestepenge	26, 65
Skolevæsen	121ff	Tiende	59, 68, 97
Skole	29, 107ff, 121f	Tingsted	92
Skolelærere	29, 71, 120, 122	Tiggere	30
Skov	36, 17f	Toftemænd	27
Skovens Undergang	18f	Tolvmænd	29, 41f, 151
Skriftemaal	103	»Tæring«	147
Slaveri	268	Tørv	72ff, 85
Slægt, rodfæstet	43ff, 130ff og	Tørvepenge (Skat)	67
— Embeder, arvelige	38, 135	Udskiftning	17, 83
Slægtsgaarde	43ff, 135f	Udsæd	58ff
Slægtsnavne	125	Udvandring	49
Smed	28, 72, 154, 269	Ulve	222
Smør	61, 145	Underernæring	145
Sognefoged	32, 38, 42, 64f, 111, 151ff, 240ff, 239, 242, 251, 252, 263, 278	Vandstand	21
Sognekonge	37	Veje	16f
Sognepræst, se Præster		Vielse	114ff
Sprog	37, 123	Vielsesalder	138
Stendiger	22	Voedegeld	67
Stuf	35	Vogne	86
»Styrmandskunst«	123	Vækkelsesbevægelse	118
Sundhedstilstand	145f	Ægteskaber	25, 130ff, 137ff
		økonomiske Forhold	53ff 70ff
		Øvrighed, forhad	31

INDHOLD:

I. BLOD OG JORD	9
II. BONDE OG BY	26
III. KIRKE OG SOGN	192
IV. SLÆGT OG ROD	124
V. GAARD OG SLÆGT	149
SLUTNING	271
RETTELSER OG TILFØJELSER ..	278
PERSONREGISTER	288
SAGREGISTER	291